FEHİM TAŞTEKİN

Karanlık Çöktüğünde

IŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü

İnceleme / Araştırma

DK

FEHİM TAŞTEKİN Karanlık Çöktüğünde

DK

Fehim Taştekin 1972'de Oltu'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü'nde master programına katıldı, tamamlayamadı. Southampton'da Lewis School of English, Londra'da Evendine College'da İngilizce eğitimi gördü. Gazeteciliğe 1994'te *Yeni Şafak*'ta başladı. Gazetecilik serüveni *Yeni Şafak*, *Son Çağrı*, *Yeni Ufuk*, *Tercüman* gazeteleriyle devam etti. 2000'de Ajans Kafkas'ı kurdu. Kafkasya üzerine çok sayıda rapor yayımladı. Bu çalışmalardan dolayı Abhazya Devlet Başkanlığı tarafından üstün hizmet madalyası Ahdz Apşa (Şeref Şan) ile onurlandırıldı. 2003'te çalışmaya başladığı *Radikal* gazetesi Dış Haberler Servisi'nde editör, müdür ve yazar olarak görev yaptı. *Hürriyet* gazetesinde analiz yazarı olarak çalıştı. 2016'da kapatılıncaya kadar dört yıl İMC TV'de haftalık dış politika programları yaptı. Uluslararası analiz sitesi *Al Monitor* ve *Gazete Duvar*'da yazmaya devam ediyor. *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal* ve *Rojava: Kürtlerin Zamanı* adlı kitaplara imza attı. Evli ve iki çocuk babası.

Karanlık Çöktüğünde

IŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü

KARANLIK ÇÖKTÜĞÜNDE
IŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü

Yazan: Fehim Taştekin
Editör: Hülya Balcı

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Aralık 2016 / ISBN 978-605-09-3887-6
Sertifika no: 11940

Fotoğraflar: Fehim Taştekin
Baskı: Ana Basın Yayın Gıda İnş. San. Tic. A.Ş.
B.O.S.B. Mermerciler Sanayi Site 10. Cad. No: 15
Beylikdüzü-İstanbul
Tel: (0212) 422 79 29
Sertifika no: 20699

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Karanlık Çöktüğünde

IŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü

Fehim Taştekin

DK DOĞAN KİTAP

IŞİD kurbanlarının anısına...

İçindekiler

Haritalar 15

Önsöz 17

Giriş / Kahrolma vakti 21

1 / IŞİD'in tarihsel izdüşümü 29

Abdulvehhab'ın kelamı, Suud'un kılıcı 29
Selefiliğin ihracı 36

2 / Siyasal İslam'dan cihadi Selefiliğe 39

Selefi tonlar 39
Mısır: Selefi kuluçkası 40
İhvan ve şiddet 42
Tahrir el İslami 44
Et-Tekfîr ve'l Hicre 44
Cemaatü'l İslamiyye 45
El Cihad 45
İhvan-Vehhabi dayanışması 46
Suud'un Mısır uzantıları 48
Arap Baharı'yla Selefi dönüşüm 50

3 / Afgan cihadından küresel cihada 53

Cihat mektebi 53
İslamcı savaş ağalarına yanıt: Taliban 59
Cihadın Pakistanlaşması: Tehrik-i Taliban 65
Küresel cihat hareketi: El Kaide 70
Taliban ile El Kaide: Zoraki ortak 72
Siyasal İslamcılığın hezimeti ve Batı'ya kayış 77
11 Eylül'ün ardından: El Kaide bitti, bitmedi, bitebilir! 80

4 / Irak işgalinin şeytani mirası 82

El Kaide'nin ikinci kuşağı 82
Paralel Kaide: Tevhid ve Cihad 86
Şiiler öncelikli düşman 88
Cihatçının cihatçıdan intikamı: Bin Ladin'in Alevi annesi! 90
El Kaide ile zoraki evlilik: Mezopotamya'da El Kaide 92
Örgütten devlete ilk adım: Mücahitler şûrası 93
Irak İslam Devleti 94
ABD'nin yanıtı: Sehva 95
Ebu Bekir el Bağdadi: Cihatçı kuluçkası Bucca'dan hilafete 98

Neden Ebu Bekir el Bağdadi?.....102
Bir tuhaf özel hayat.....103

5 / Şiilerin zamanı ve yeni Kerbelâlar.....106

Şiiler paryaydı, Sünniler muktedir; her şey tersyüz oldu.....106
Şiilerde iki eğilim: İdare edenler ve direnenler.....117
Ve "Büyük Şeytan" iktidarı Şiilere bahşetti!.....122

6 / İşgal ve mezhepçi kötülük.....135

ABD'nin en büyük kötülüğü: Devletin lağvı.....135
2010 Seçimleri: Mezhepçi oyunda yeni perde.....138
İktidar ne kadar Şii?.....140
Irak İslam Devleti'nin önünü açan gelişmeler.....142
Siyasette 40 haramiler dönemi.....145
Maliki'nin siyaset tarzı sonunda cihatçılara yaradı.....148
Sünni federal bölge krizi.....149
Tarık el Haşimi: Bulanık bir dosya.....150
İsavi'nin üstünün çizilmesi.....152
Şiifobik Alvani'ye baskın.....153
Bürokrasi ve istihbaratta temizlik.....154
Göstericilere şiddetli müdahale.....154
İİD/IŞİD'in yanıtı: Duvarları yıkmak.....156
Amerikan silahları ile "önder peygamberin intikamı".....157

7 / Suriye'de geri dönen kâbus.....161

Suriyeli Selefiler ve diasporik İslamcılar.....161
Suriye'den Irak'a cihatçı rota.....165
Sednaya'dan cepheye.....165
Suriye krizi: Bilad-ı Şam'a cihat seferberliği.....169
El Kaide'nin Suriye şubesi: Nusra Cephesi.....171

8 / Irak-Şam İslam devleti (IŞİD).....178

Irak'tan Levant'a devlet postunda bir örgüt.....178
Cihatçının cihatçıyla savaşı ve "Rakka Emirliği".....186
Irak'ta şaşırtan hamleler ve Musul'un düşüşü.....189
Musul'un şifreleri.....192
Ya vergini öde ya öl.....193
Ordu, ordu değildi; kireçtaşı gibi dağıldı.....194
Korku salarak yıktı.....196
Hayal kırıklığına uğrayan Baasçılar ve aşiretler.....197

9 / IŞİD'in hilafeti.....204

Cihadiler Sykes-Picot'ya Fatiha okurken.....204
Devletimsi hamleler.....207

Biat gösterileri ve hicret kampanyası 209
Hilafetin cihadi Selefilere yansımaları 210
IŞİD'e bağlılığını bildiren örgütler 212
IŞİD'e destek beyan eden örgütler 214
IŞİD'in kaynakları: sıradışı devletin sıradışı kasası 214
Silahlar, gasptan üretime 221
Kimyasal silahlar da stokta 222
İslam Devleti'nin yönetim yapısı 222

10 / IŞİD'in beyin takımı 227

Her şey Baas'ın imzasını taşıyor 227
Baasçı Selefiler! 229
Duri'nin Nakşileri 231
Dümendeki Baasçılar 232

11 / Etnik ve dinsel temizlik 236

"Nun" ve "Ra" halkı 236
Köleliğin dönüşü! 238
Bağnazlığın yıkım emri 241

12 / IŞİD'in taktikleri 246

"Vahşetin idaresi" 246
Şiddetten hizmete 249
Yerelde yerelcilik oyunu! 251
Aşiret siyaseti: Böl, yönet ya da öldür! 252
Bir algı olarak adillik! 253
Cezalandırma ve ödüllendirme aracı olarak su! 254
İntihar saldırıları 254

13 / Korku devletinde hayat 256

Bezdiler; kaçabilseler kaçacaklar! 256
Hayatı zehreden yasaklar! 258
Rakka ve Musul sessizce katlediliyor 259
İnfaz ve teşhir 263
İki kâbus: Hisbe ve hansa 263
Hansa'nın kadın rehberi 265
İslam Devleti'nin Batılı kadınları 267
Kadın çığlığı: Dışarı çıkamıyoruz, yavaşça ölüyoruz! 271
Haydi, Rakka'ya bir iki! 273

14 / Medya: Savaşın yarısı 275

IŞİD'in pornografik savaşı 275
Dabık ve A'mak metaforu 278

15 / Avrupalı gençlerin cihat yolu 283

Hiçlikten adanmışlığa 283
Neden IŞİD? 286
Batılılar için IŞİD'in El Kaide'den farkı 289

16 / IŞİD'e umut bağlayanlar 292

Körfez'in günah galerisi! 292
Suud'un hatırına gizlenen "28 sayfa" 294
Suud'un IŞİD ile oyunu 296
Suriye senaryosunu Irak'a taşıma planı ve
Türkiye'nin devrimcileri 299
Türkiye'deki IŞİD gerçeği 304
Göz göre göre gelen saldırılar 306
Gaziantep'i işgal planı 308
Ürküten dönüşüm 309
IŞİD'in Kürtleri ve IŞİD'i durduran Kürtler 310

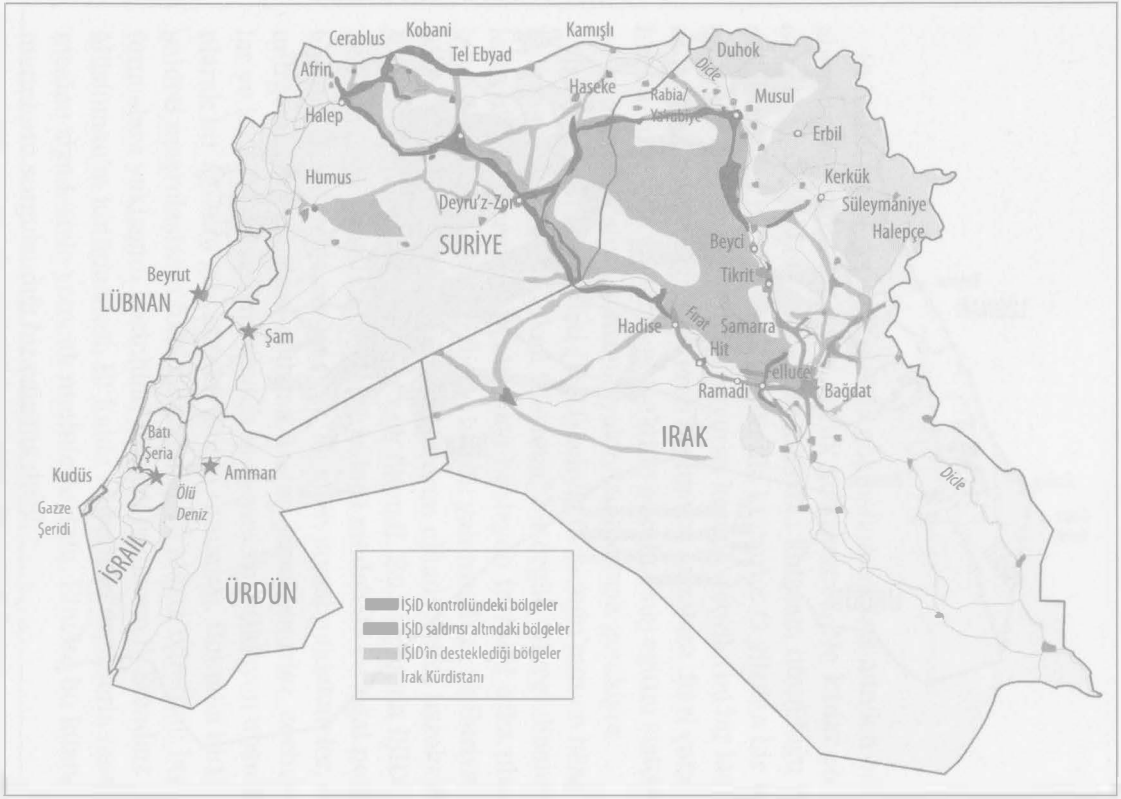
17 / İlk şokun ardından 313

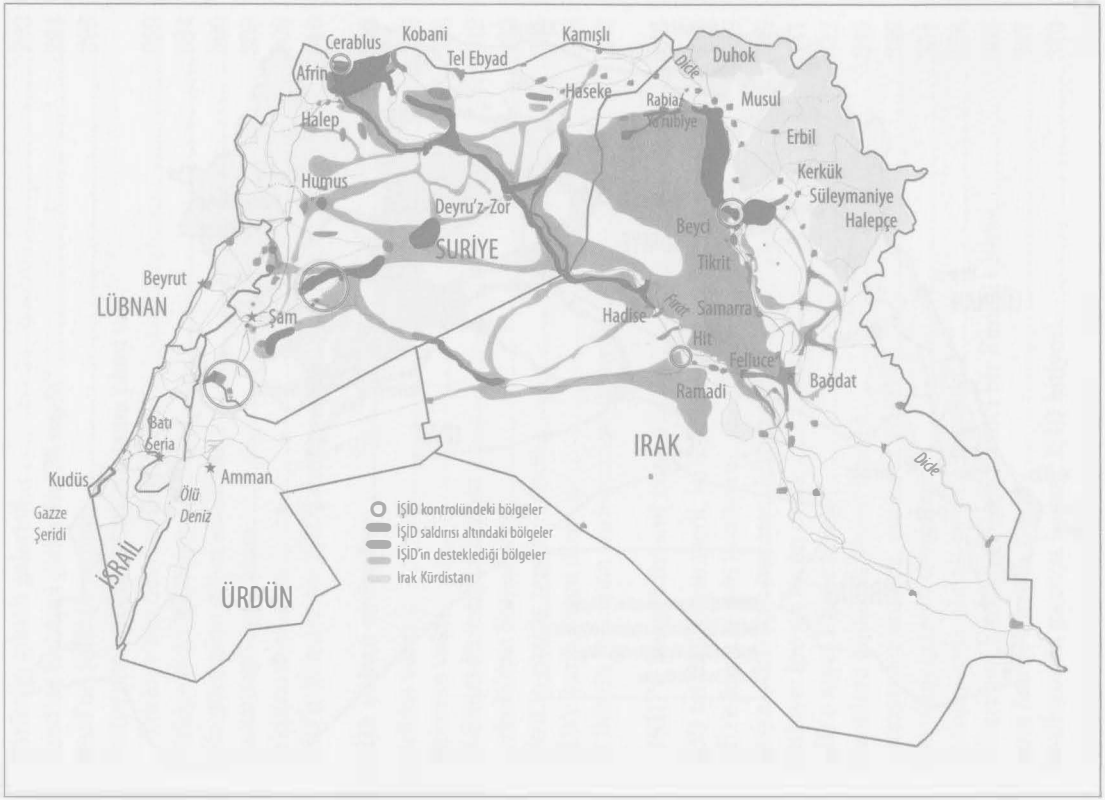
Dirilme vakti 313
Direnme vakti 318
Şii-Sünni-Hıristiyan ittifakı 319
Kerbelâ'dan Samarra'ya 323
Tikrit'te rüzgâr tersine döndü 325
IŞİD'e karşı Sünni direnişi 328
Şii liderin fetvasına Hıristiyanlar da uydu 332

18 / IŞİD'e karşı küresel cephe 335

ABD tehdidi küçümsedi, işi ağırdan aldı 335
IŞİD'e karşı zoraki koalisyon 338
Rusya, ABD için turnusol kâğıdı oldu 340
Türkiye: İpe un seren ortak 341
IŞİD'e niyet Kürt'e kısmet 342
Sünnilere endeksli Musul hesabı 345
Türkmenler mutsuz, umutsuz ve öfkeli 349
Musul'un çetrefil dengeleri 351
Operasyonda olmak ya da olmamak! 356
Ankara'nın korkusu: Şengal ikinci bir Kandil olursa 362
Karşı hamle-Fırat'ın Gazabı 367
Koalisyonda gazavat havası: IŞİD bitiyor! 370
Ters etki: Dışardan cepheye akın 371
Taze kan: çocuklar 372
IŞİD'in transformasyon yeteneği 373
Sonu olmayan hikâyeye sonsöz 375

Kaynakça 381
Dizin 387

Cerablus
Kobani
Tel Ebyad
Kamışlı
Afrin
Halep
Haseke
Rabia/
Yarubiye
Duhok
Dicle
Musul
Erbil
Kerkük
Süleymaniye
Halepçe
Humus
Deyru'z-Zor
SURİYE
Beyci
Tikrit
Beyrut
LÜBNAN
Şam
Hadise
Fırat
Samarra
Hit
Ramadi
Felluce
Bağdat
IRAK
Batı
Şeria
Kudüs
Amman
Ölü
Deniz
Gazze
Şeridi
İSRAİL
ÜRDÜN
İŞİD kontrolündeki bölgeler
İŞİD saldırısı altındaki bölgeler
İŞİD'in desteklediği bölgeler
Irak Kürdistanı

İlk harita İŞİD'in 5 Aralık 2014,
ikinci harita ise 22 Nisan 2016 tarihinde hâkim olduğu toprakları gösterir.
Kaynak: ISW (Institute for the Study of War)

Önsöz

Şiddetin tarihi der ki, az ya da çok halkın bir kesiminden onay almayan herhangi bir örgüt varlık gösteremez. Ne kadar şedit olursa olsun, vahşetini ne kadar kutsarsa kutsasın tutunduğu bir dal, oturduğu bir ideolojik zemin illa ki vardır. O yüzden bir üst aklın her şeyi dizayn ettiğini buyuran komplo teorilerini bir kenara koyup aşırılıkçılığa yol veren toplumsal arızalara, fikri çarpıklıklara, insani ve vicdani perspektifle süzülmemiş eğitim sistemine ve müptezel siyasal düzene yakından bakmak gerekiyor.

Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) adıyla Ortadoğu'nun en hassas bölgelerinde sahneye çıkan "devletsi" bir örgüt, güncel dinamiklerle birlikte mezhepçi çatışmayı besleyen tarihsel arka plana inilmeden anlaşılamaz. Elbette bugün yalnızca Irak ve Suriye'de değil, onlarca ülkede kendini gösteren cihadi Selefi hareketleri tetikleyen güncel faktörler çok önemli. Bu bağlamda IŞİD de ABD'nin Irak'a küstahça yaptığı askeri müdahale ve işgal politikasının en sevimsiz meyvesidir. İşgaller, siyasi müdahaleler, sömürgeciliğin mirasları, çatışma üreten yapay sınırlar, zorbalıklar ve kötü rejimler aşırılıkçılığı besleyen ve tetikleyen unsurlar olarak bir amentü gibi sürekli akılda tutulmalı. Bununla birlikte şiddeti meşrulaştıran fıkhi referanslar ve klasik öğretinin bu referanslara yaklaşını kesinlikle gözardı edilmemeli. Standart her Müslüman'ın kütüphanesi, El Kaide ve benzeri örgütlerin beslenmesine ziyadesiyle yetecek metinlerle dolu. Elbette bu kitap, bu metinlerin sorgulandığı bir çalışma değil.

Yine de şu tespiti yapmak yerinde olacaktır: İslam inancı "Lâ" ile başlıyor. Önce isyan ve itiraz! Kelime-i Tevhid'in ilk kısmı: "Lâ ilâhe" yani "İlâh yoktur." İkinci kısmında kabul ve birleme yani tevhid var: "İllallah" yani "Allah'tan başka."

Neye itiraz, neye isyan? Ve neyi kabul? Bütün mesele burada

başlıyor. "Lâ"nın kapsamını belirleyen hususlar İslami hareketlerin karakterlerini de tayin edegeldi. İtidal-taassup, ifrat-tefrit ve ılımlı-radikal tanımları üzerinden oluşan karakter skalası doğrudan "Lâ"nın kapsamıyla ilgili. "Lâ" ile "illâ" arasındaki dengenin nerede kurulduğu önemli. Denge çizgisini "Lâ"ya kaydıranlar tarih boyunca kılıçların diliyle konuştu. Kendi yorumuna dayalı kıstaslara sığmayanları kâfir ya da mürted ilan eden tekfirci anlayış, düşünce bazında kalmayıp eylemsel boyut kazandığında kendinden olmayana yaşam hakkı tanımayan örgütler doğurmaktadır.

IŞİD dahil cihadi hareketlerde temel strateji "gri bölgeleri" yok etme esprisine dayanıyor. "Gri bölgeler" diye yapılan kavramsallaştırmada "gri" ile hak görünümlü ama dinden sapmış bütün batıl kastediliyor. Bu cenahın yorumcuları mümin ile kâfir, tevhid ile küfür, hayır ile şer, aydınlık ile karanlık arasında kalan bütün renkleri İslam'ın saflığını kirleten ve yok edilmesi gereken gri alanlar olarak telakki ediyor. Bu temel yaklaşımı "Bizden olanlar" ve "Bize karşı olanlar" diye siyasal ve toplumsal bir karşıtlık izliyor. Bu anlayış insanları, özünde farklı inançların birlikte yaşama deneyimlerini hedef alan kesif bir dogmatizme götürüyor.

Geçtiği yerde oluk oluk kan akıtan IŞİD, kendi adanmış müminlerinin gözünde bir öze dönüş ya da arınma hareketi. Bu kadar kısa sürede Suriye ve Irak coğrafyasına ahtapot gibi yayılmasının ötesinde küresel bir dalgalanmaya yol açması onlarca yıllık bir birikimin sonucu. Bu aynı zamanda acımasız bir hesaplaşma, kısas mantığıyla gaddarlığa bulanmış meydan okuma, saflaşma adına ayrışmayı yücelten bir muhalefet şekli.

IŞİD, atılgan, fütursuz ve ölçüsüz çıkışlarıyla arafta kalanları cezbetti. İslam'dan ödünç aldığı adalet, hürriyet, tevhid, şehadet, itaat, arınma, sadakat, cesaret, sabır, metanet, can ve mal ile cihat gibi güçlü kavramları etkili bir şekilde kullandı. Dünyayı haksızlık, zulüm ve zorbalıklardan kurtarmaktan bahsederek ezilmiş, dışlanmış, ötekileştirilmiş gençleri saflarına çekmeyi başardı.

Bir yanıyla hesaplaşma, diğer yanıyla inşa hareketi olarak kendini konumlandırdı. Klasik cihadi Selefi hareketlerin de dinamizmi hesaplaşma. Ancak IŞİD buna inşayı yani toprak üzerinde hâkimiyet sağlayıp kendi düzenini kurmayı da ekledi.

IŞİD'in etki alanını küresel düzeyde genişletmesinde, hesaplaşmayı inşa ile birlikte projelendirmiş olması önemli bir etkendi. Projenin inşa ayağı, IŞİD'in emrine girenler için tatmin ya da mutluluk kaynağıydı. Başkalarının hayatını karartan ama kendi müminini mutlu ve mutmain kılan bir yol!

Hilafet ilanı IŞİD'in başvurduğu en kurnazca hamleydi. Bununla hilafet özlemi duyan kesimlerde bir dalgalanmaya yol açtı. Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye zulümden kaçışını bir metafor olarak kullanıp Ebu Bekir el Bağdadi'nin "halife" ilan edildiği topraklara hicret kampanyası başlattı. Doğrusu bu stratejiyle Asya'dan Avrupa'ya, Ortadoğu'dan Afrika'ya kadar onlarca ülkeden binlerce insanı kendine çekti.

IŞİD'i anlamak istiyorsak küresel ve bölgesel güçlerin kirli operasyonlarını irdelediğimiz kadar, ABD'de kurbanları tamamen siviller olan 11 Eylül saldırılarını memnuniyetle karşılayan Müslüman kitlelerin ruh haline de bakmak durumundayız. El Kaide lideri Usame bin Ladin "en büyük Müslüman eylemci" olarak anılırken, Suudi Arabistan'da camilerin minberlerinden Şiiler ve Aleviler gibi sapkın görülen insanların canını, malını ve ırzını helal sayan fetvalar saçılırken, bunları emir telakki eden binlerce genç feda kültürünü özümserken şiddetin müsebbibi olarak sadece Batılı güçleri parmakla göstermek meseleyi fazlasıyla basite indirgemek demektir. O yüzden bu kitaba, kurucu ideolojisi ve bazı uygulamaları bakımından IŞİD'in BM'de tanınmış devlet versiyonu gibi duran Suudi Arabistan'dan başladım. Suudilerin petro-dolarla Vehhabi ideolojisini pompalarken ABD ile kurduğu kirli ortaklığın İslamcı cemaatleri nasıl dönüştürdüğünü anlattım. Bu bağlamda Suud'un finansörlüğü, CIA'in organizatörlüğü ve Pakistan'ın taşeronluğu ile Afganistan'daki Sovyet güçlerine karşı küresel cihat seferberliğinin içinden çıkardığı El Kaide, Taliban, Tehrik-i Taliban gibi örgütlerin yaşadıkları süreçleri derledim. Kâbil'de namaz kılmayı düşleyen Ziya-ül Hak'ın Pakistan'ı nasıl küresel cihat otobanına dönüştürdüğünü ve bumerangın asıl sahibini nasıl vurduğunu hatırlattım.

Mısır'da Müslüman Kardeşler'in (İhvan-ı Müslimin) silahlı mücadeleyi dışlayan yol haritasına rağmen tutunduğu Selefi damar nedeniyle cihadi Selefiliğe kapı aralayan zaaflarına ve şiddete kayan unsurlarına değindim. Suriye'de şiddete sapan İhvan'ın başlattığı silahlı isyanın kanlı bir şekilde bastırılmasının ardından yurtdışına çıkıp El Kaide ile buluşan militanlarının 30 yıl sonra rövanş için nasıl döndüğünü yazdım. En önemlisi uluslararası aktörlerin Arap Baharı diye kodlanan isyan sürecini nasıl vekâlet savaşlarına dönüştürdüğünü, bu süreçte Afganistan-Pakistan deneyimi yaşanmamış gibi cihadi örgütler üzerinden rejim değiştirme maceralarının nasıl tekrarlandığını irdeledim.

Ve tabii Irak'ta harekete geçirilen mezhepsel fay hatlarını, Şi-

ilerin Osmanlı'nın yıkılışından beri yaşadıkları süreçleri, 2003'te Amerikan müdahalesiyle gelen iktidar kavgalarını, El Kaide'nin kaos ortamını mezhepçi savaşa dönüştürürken izlediği yolu, El Kaide'yi örgütten devlete götüren Vahşet İdaresi'ni, bu süreçte IŞİD'i doğuran faktörleri, "İslam Devleti" adını alan devletsi yapının dokusunu ve beyin takımındaki eski Baasçıları, devlet gibi hareket eden bu yapının mali kaynaklarını, korku taktiklerine dayalı hükmetme stratejisini ve yol açtığı korkunç trajedileri ve ABD öncülüğündeki terörle mücadele kampanyasının boyutlarını yazmaya çalıştım.

Çok değişken bir süreç olduğundan hikâyenin ucu mecburen açık kaldı. Bir tepki verme biçimi olarak IŞİD'in bulunduğumuz coğrafyada kırılgan ve arızalı unsurları yavaşça dönüştürdüğünü gözlemledik. Bu bakımdan ürkütücü ama gerçek şu: IŞİD alan hâkimiyetini yitirse bile tortular bırakacaktır. Çünkü farklı formlarda yeniden nüksedebilecek bir zemin buldu. Ve bu zemin bütün terörle mücadele kampanyalarına rağmen sanıldığı gibi aşınmış değil.

Özetle Pakistan ve Afganistan'da sufi soslu gelenekçi cemaatler nasıl cihadi bir dönüşüm geçirdiyse bizim coğrafyamız da öngörüsüz ve hesapsız siyasi-askeri müdahaleler yüzünden benzer bir yola sokuldu.

İnsanlar sabah akşam birbirlerini "Barış içinde ol" diye selamlasalar da barışçı ruhu kaybettiler. İslam adına savaş için dua edenlerin ve sürekli kılıç ayetleriyle konuşanların öne çıktığı bir dünyada maalesef "Es-Selamü Aleykûm" de mahiyetini yitirdi.

Bu kitap IŞİD ile birlikte, cihadi örgütlerin beslendiği temel dinamiklerin anlaşılması konusunda entelektüel hafızamıza küçük bir katkı yapabilirse kendimi bahtiyar sayacağım.

Suriye: Yıkıl Git Diren Kal ve *Rojava: Kürtlerin Zamanı* kitaplarında olduğu gibi bu kitabı yazarken de sahada çok sayıda rehberim ve dostum oldu. Kritik bölgelerde yaşıyor olmaları nedeniyle maalesef isimlerini burada yazamayacağım! Hepsine müteşekkirim.

Bu çalışmayı yazmam için beni cesaretlendiren Cem Erciyes'e; kitabın hazırlanış sürecinde katkılarını ve birikimlerini esirgemeyen Ziya Abbas, Ammar Kehya, Sabah Telegani, Alptekin Dursunoğlu, Hakkı Özdal ve Caner Bahçeci'ye; editörüm Hülya Balcı'ya ve seyahat ederken hep arkamda bıraktığım biricik aileme teşekkür ediyorum.

Giriş

Kahrolma vakti

Erbil'de tarihi kilisenin karşısındaki mülteci kampında akşam saatleriydi; kızını Musul'da Irak-Şam İslam Devleti'nin (IŞİD/DAİŞ) köle pazarından satın alarak kurtaran bir babanın hikâyesi çadırdan çadıra dolaşıyordu. İnsanlığın utanına vaktiydi. Kilisenin içi ve bahçesi sığınmacılarla doluydu. Genç rahip ve rahibeler yardım paketleriyle birlikte Kutsal Kitap'tan dağıtıyordu. İnancını yitirme, yeise kapılma!

Kimi Karakuş'tan gelmişti, kimi Bartilla'dan. Süryanilerden arta kalan iki kadim yerleşim merkezinde artık IŞİD'in siyah bayrağı dalgalanıyordu. Kampa dönüşmüş kilisede kimsenin konuşmaya mecali yoktu. Lafın selamete ne faydası var dercesine herkes suskundu. IŞİD'in yaşattığı dehşetin etkisi üzerlerindeydi. Aralarından Bartillalı Sabri Cercis Abdulmesih yavaşça toparlandı:

> Uyuyorduk. DAİŞ'ten bir grup geldi, kapımızı çaldılar. Hiddetle "Gidin" dediler. Toparlandık, başka bir grup geldi, "Dönün" dedi. "Evinizin avlusundan dışarı çıkmayın, size yiyeceğinizi biz getireceğiz. Bekleyin, ne yapacağınızı söyleyeceğiz." Bekledik. Sonra geldiler, erkekleri ve kadınları ayırdılar. Kadınları bir yere, erkekleri başka bir yere götürdüler. Bize "Müslüman olacaksınız" dediler. Müslüman olanların selamette olacağını söylediler. Öldürülmekten korktuk, Müslümanlığı kabul edeceğimizi söyledik. Bunun üzerine Musul'da kurdukları şeriat mahkemesine götürdüler, Kur'an getirdiler, üzerine elimizi koydurup şehadet getirttiler. Sonra bizi Bartilla'ya geri götürüp serbest bıraktılar. Bazıları Müslüman olmayı kabul etmedi ama onlara ne yaptıklarını bilmiyorum.

* * *

Erbil'de bir bahçe içerisinde kurulu birkaç sığınmacı çadırı arasında yürürken ay ışığının sızıntıları arasında simsiyah uzun sakalı ve posbıyığıyla duran adama yaklaştım. Adı Bakır Şerif. IŞİD'in lanetleyip canlarını, mallarını ve kadınlarını helal saydığı başka bir halktan, Kakailerden. Hamdaniye'den gelmiş. Bıyığı, IŞİD'in hakkında ölüm fermanı yayımlaması için kâfi. Koca bıyık, Kakailiğin alamet-i farikası. Kakailer de IŞİD açısından canları, malları ve kadınları helal sayılan Ezidiler gibi "sapkın" bir mezhepten! Çocukları Şerif'in dibine sokuldu, o konuştu:

> Hamdaniye'den 46 aile buraya geldik. Bölgeden çıkmamıza Peşmerge yardım etti. Kaçabilenlerin tamamı kaçtı. Bazıları Süleymaniye'ye gitti. Bazıları DAİŞ'in elinde. Kaçmasaydık ölmüştük. Bizim gibi Şebekler ve Türkmenler de Musul'dan kaçtı.

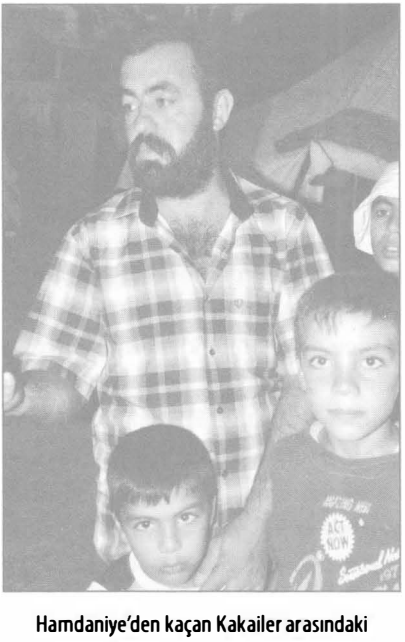
* * *

IŞİD'den kaçıp Şengal Dağı'na sığındıktan sonra Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG) açtığı koridorla Suriye'ye geçip kuzeyde Derik'e sığınmış Ezidilere mikrofon uzattığımda içim ürperdi. Şengal Dağı'nda kartal yuvası kayalar onları bir kez daha korumuştu. IŞİD'in yaptığı, tarihte 72 kez ölüm fermanı görmüş Ezidiler için 73. katliamdı.

Derik'te Rojava yönetiminin BM'nin yardımıyla kurduğu çadırlara yerleşmiş Ezidiler kendilerini korumaları gereken Peşmergelerin kaçtığını, IŞİD'in genç kızları alıp köle pazarlarına götürdüğünü, erkekleri esir aldığını, aralarında fidye vererek kurtulanlar olduğunu, sığındıkları Şengal Dağı'nda aç susuz kaldıklarını, ölmesinler diye çocuklarına sidik içirdiklerini anlatıyordu.

Girzerik'ten Rızgu Süleyman, "Celal Talabani'nin Peşmergeleri savaştı, bazıları şehit düştü, onlar yerlerini bırakmadı. Barzani'nin Peşmergeleri savaşmadan kaçtı. 2.5 yaşında çocuğum vardı. Saat yedide çıktık. Çocuğu kucağımda taşıyordum. Çocuğum doçka mermisiyle vuruldu. Çocuğu delip geçti, beni de yaraladı. Şengal'e vardığımızda kimse yoktu. Hastaneye bile ulaşamadık. Çocuğu orada, ziyarete defnettik. Dağa üç günde ulaştık. Ölen çocuk ve kadınları taşların altına gömdük. Var olan suyu çocuklara verdik. Sekiz gün dağda kaldık" diyordu.[1] Eşi Havle Berkat ekliyordu: "Şengal hastanesindeki Ezidi doktorları da öldürdüler. Ezidi bir doktor 'Ben Müslümanım' dediği için kurtuldu."

1. Fehim Taştekin, *Rojava: Kürtlerin Zamanı*, İletişim, 2016, s. 257-258.

Hamdaniye'den kaçan Kakailer arasındaki
Bakır Şerif: Kaçmasaydık öldürülürdük.

65 yaşındaki Murat Nasır'a kulak verdim:

Biz Şengal'deydik. Peşmerge, asayiş, parti (KDP) sorumluları hepsi yarımdan geçip gitti. "Ayıptır" dedim, "Düne kadar aslandınız şimdi tilki oldunuz" dedim. "Baba kendini kurtar, dağa çık" deyip gittiler. Dereye ulaştığımızda DAİŞ'i destekleyen Sünniler de bize ateş açtı. Aralarında hem Arap hem Kürtler vardı. Birçok kişi öldü derenin dibinde, eşim de orada hayatını kaybetti, yorgunluğa dayanamadı. Bir saatlik bir yürüyüşten sonra öldü. Dağın başındaki Çelmera'ya üç günde ulaştık. Susuz kaldık. Çocuklar ölmesin diye idrar içirenler oldu.

Siba Şeyh Hıdır bölgesinden Felah Talu, IŞİD'in geldiği geceyi anlatıyordu:

Gece iki gibi saldırı başladı, sabah sekize kadar sürdü. Gelmeden önce havan attılar. 7 bin nüfuslu bir köyüz. Biz 200 silahlı adamdık, karşı koyduk. Peşmergeler de doçkalarla savaşmışlar. O arada millet kaçmaya başladı. Peşmerge de çekildi. Ama diğer köylerdeki Peşmergeler çatışmaya bile girmedi. Gün ağardığında insanların çoğu köyü terk etmişti. Girzerik köyünde de direniş oldu. Belki 200-300 kişi ölmüştür. Koço köyünde 3 bin kişi vardı, orada kurtulan oldu mu bilmi-

yorum. Şengal'deki Araplar ve bazı Kürtler de DAİŞ'e destek verdi. On gün dağda kaldık. Ne Mesud Barzani ne Irak hükümeti ne de ABD yardım etti. Kimse yalan söylemesin. Tüm güzel kızları götürüyorlardı, kaçırılmamak için kızlar yüzlerine is sürüyordu.

Bu kez söz Abdullah Reşu Kaso'daydı:

Ben Irak ordusunda askerdim. Ezidi'yim. Suriye sınırında görevliydim. 17 askerdik. Musul'un düştüğünden haberimiz yoktu. Kentin düştüğünü öğrenince eve dönmek istedik. Ama pusuya düşürüldük, çatıştık. Tekrar Suriye sınırına döndük, orada 6 saat çatıştık. Takviye güç istedik gelmedi. Mermimiz bitti. Yüzlerce arabayla etrafımızı çevirdiler. Biz onlardan altı kişi öldürmüştük. Teslim olduk, bizi Şedadi'ye (Suriye'de bir kasaba) götürdüler. Yolda dövdüler. Sonra cezaevine attılar. Dediler ki "Emir affederse öldürmeyeceğiz." 17 gün kaldık. Toplam 42 askerdik. Bunların 24'ü Ezidi'ydi. Sünnileri bıraktılar. Şiileri tuttular, Ezidileri Hul'a götürdüler. "Ezidileri öldürmeyeceğiz ama her biri 50 bin dolar ödeyecek" dediler. 23 gün kaldık. Ailem parayı denkleştirip fidyeyi ödedi ve beni bıraktılar. Para veren Ezidilerin hepsini bıraktılar. Ben kurtulduktan sonra bu kampa geldim.

Ezidi kadın ve erkeklerin öylesine boşluğa bakışları sarsıcıydı. İnsanlık adına utanç duyma vaktiydi.

* * *

Erbil'in çıkışında Kani Kırcalı'da yol kenarında bir bakkalın yanında tabureye oturmuş bir kadınla karşılaştım. Hayatı birdenbire sıfırlananlar arasındaydı. Sünni bir siyasetçiydi ama Irak Başbakanı Nuri el Maliki'nin partisi Davet'ten seçimlere katıldığı için hayatı tehlikedeydi. Evini terk etmişti. Hali haraptı, iyi günlerinden geriye yüzündeki makyajı kalmıştı.

* * *

Peşmerge'nin Kani Kırcalı'da durdurduğu Şiilere Erbil yolu kapalıydı. Kefaletleri yok diye Kürdistan bölgesine alınmıyorlardı.[2] Bir pikabın üzerinde Musul'dan ailesiyle birlikte kaçan Şerhanlı

2. Erbil yönetimi, Irak vatandaşı olsalar bile diğer vilayetlerden gelip ikamet etmek isteyenlere, Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin yetki alanında yaşayanlardan birinin kendilerine kefil olmasını şart koşuyor. Bunun için düzenlenen belgeye kefalet deniliyor.

Şii Türkmen Yahya da Kani Kırcalı'da sıkışanlar arasındaydı; arkada IŞİD, önde oturma izni olmayanları Erbil'e sokmayan Peşmerge. Kaçacak yeri yoktu, kahrediyordu: "Burada sıkışıp kaldık. Bir Müslüman çıkıp bize kefalet versin." Kürdistan Bölgesel Yönetimi "kefalet belgesi" yani konaklayacağı yerden davet kâğıdı olmayanları Erbil'e sokmuyordu. Bu insanların Musul'a dönmeleri de ölüm demekti. Şiiler için korunaklı olan güneye, Kerbelâ, Necef ya da Bağdat'a gitmek istiyorlardı ama hepsi bir kapanın içindeydi.

* * *

IŞİD vahşetinin yayıldığı coğrafyanın diğer yakasında yer alan Suriye'de de dehşet dolu hikâyeler az değildi. İslamcıların "devrimin merkezi" ilan ettiği Humus'un Baba Amr semti demir yumrukla ezilmişti. Semtin girişindeki okul binası Palmira'dan (Tedmur) kaçanlara sığınak olmuştu. İnsanlar Tedmur'da kalan yakınları öldürülür diye fotoğraf çekmemi istemedi. Bir delikanlı "Bana sormayın" deyip ağlamaya başladı, yanımdaki görevlinin arkasına geçip saklandı. Ama dayanamadı, hıçkıra hıçkıra içini döktü:

> Kışlayı bastılar, herkesi öldürdüler. Sokakta insanların kafalarını kesip vücutlarının üzerine koydular. Babam Basil Hastanesi'nde çalışıyordu. IŞİD orayı bastı, biz kaçtık ama babam kaçamadı. Başına ne geldi, bilmiyorum.[3]

Sadece IŞİD değil Selefi cihatçıların sicili de farklı değildi. "Hıristiyanlar Beyrut'a, Aleviler mezara" diyen İslamcı örgütlerden kaçan 72 yaşındaki Hamşu Ebutamir'e kulak verdim; Humus'tan Şam'a gitmesinin nedenini anlatıyordu:

> İki oğlumu kaçırdılar gün ortasında. Evi basıp götürdüler, iki gün sonra cesetler parçalanmış halde bulundu. Bunu "özgürlükçüler" yaptı. Birinin iki, diğerinin üç çocuğu var. Oğullarının hiçbir siyasi faaliyeti yoktu. Baasçı da değildiler. Benim gibi ayakkabıcıydılar. Oğullarının tek suçu onlara katılmamalarıydı. Onlara katılırsan özgürlükçü, katılmazsan düşmansın. Üçüncü oğlum Yusuf'u araçta yer kalmadığı için sadece dövüp bıraktılar. Üç evimiz vardı, hepsini talan ettiler. Bana birileri "Biz de Sünnilerden iki kişi öldürelim" diye geldi. Reddettim. Daha fazla kalma şansımız yoktu, çaresiz geldik buraya.[4]

3. Fehim Taştekin, "Yıkılan ve dirilen kent: Humus", *Radikal*, 08.08.2015.

4. Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, İletişim Yayınları, 2015, s. 167.

Ebutamir sözünü "Bu hikâye bir emanettir sana, olduğu gibi aktar" diye noktaladı.

* * *

Sınırda Türkiye topraklarını kullanarak Ermeni kasabası Keseb'i basan Kaideci ve Selefi cihatçıların öldürmeyip Türkiye'ye büyük bir şovla teslim ettiği yaşlı Sirpuhi ve Satenik Titizyan kardeşler, kalan son birkaç damla gözyaşıyla yaşadıkları son sürgünü anlatıyordu.

Papken Curyan'ın, Keseb'te ayağındaki postal ve duvarda asılı duran av tüfeğinden dolayı cihatçıların öldürdüğü 23 yaşındaki oğlu Kevork'un acısıyla yüreği dağlanmıştı:

> Milisler geldiğinde eşim, annem ve iki kardeşimle birlikte villada saklandık. Kardeşim o villanın bahçıvanıydı. Oğlum motosikletiyle gelmişti bizi götürmeye. Milisler bastı. Karımı ayırıp başka bir yere götürdüler. Oğlumun bahçe işinde kullandığı ayağındaki botlara bakıp "Sen nizamın askerisin" dediler. "Hayır" dedim, "Tek bir oğlum var, ailenin tek oğlu olduğu için askerden muaf." İnanmadılar, belge istediler. Bu kez duvardaki av silahını görünce oğluma "Şebbiha"[5] dediler. "O silahtan her evde var" dedim. İkna edemedim. Çekip vurdular, oğlum kucağımda can verdi. Üzerini battaniyeyle örttüm oracıkta. Bizi alıp başka bir eve götürdüler. Ceset orada kaldı. Daha yeni kendine dükkân açmıştı. Üç gün bekledim, gidip gömmeme izin vermediler. Ayrılmadan önce karanlıkta mezar kazınama izin verdiler. Ceset kokmaya başlamıştı. Başıma silah dayadılar, kazamadım doğru düzgün. Yarım metreyi geçmez kazdığım. Sonra bizi bir çiftliğe götürdüler. 13 gün orada kaldık. Eşimle buluştuğumuzda söyleyemedim, çığlık atar onu da vururlar diye.

Keseb'te iki dükkânından biri yakılan Ermeni bakkal Avridis Zateryan soğuk bir şeyler ikram edip Türkiye sınırlarından gelen cihatçıların yaptıklarını anlatıyordu. 1915'in bakiyesi annesinden

5. Suriyeli muhalifler, rejim için savaşan milis güçlerine "Şebbiha" diyor. Şebbiha kelimesi 1980'lerde üst düzey yetkililerden himaye gören kaçakçıları anlatmak için kullanılıyordu. O zaman Devlet Başkanı Hafız el Esad'ın kuzeni Nemr el Esad, kardeşi Rıfat el Esad ve yeğeni Fevvaz el Esad kaçakçılık çarkının içindeydi. Şebeke üyelerinin "Şebbiha" olarak anılmasının nedeni camları siyah filmle karartılmış Mercedes S600 otomobil kullanırken hayaleti andırıyor olmalarıydı. Şebeke, Hafız el Esad'ın emriyle çökertildi. 2011'de Suriye'de silahlı çatışmalar başladığında bazı gönüllüler silahlanarak Suriye yönetiminin yanında yer aldı. Halk Komiteleri adıyla kendi bölgelerinde örgütlenen bu gruplar da muhaliflerin gözünde Şebbiha idi. Bu gruplar daha sonra ordu ile birlikte hareket eden Ulusal Savunma Gücü'ne dönüştürüldü. (Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, s. 68-71)

öğrendiği ve radyodan Türk sanat müziği dinleyerek canlı tuttuğu Türkçesiyle bu gruplara destek veren Türkiye'ye kırgınlığını dile getiriyordu. Nezaketinden, misafirperverliğinden bir şey kaybetmeden!

* * *

IŞİD, El Kaide ve Kaidevari örgütler kendileri gibi düşünenler için cennetti, adaletti; ötekiler için cehennemdi, ölümdü!

IŞİD Musul'u düşürdükten sonra hızla yükselirken Şii Araplar kurbandı;

Şii Türkmenler kurbandı;

Teslim olmayan Kürtler kurbandı;

Ezidiler kurbandı;

Kakailer kurbandı;

Şebekler kurbandı;

Keldaniler, Süryaniler, Ermeniler kurbandı;

Bu karanlığı reddeden Sünniler kurbandı;

Velhasıl aklına ve vicdanına tutunan herkes kurbandı.

Farklı medeniyetlerle yoğrulmuş Musul ve Halep gibi kentler üzerine karanlık çöküyordu; Ortadoğu korkunç bir yobazlığın içine çekiliyordu.

Ötekiler tepeleniyor, yağmalanıyor, kadınlar için köle pazarları kuruluyordu.

Ölüm vardı, yıkım vardı, yağma vardı, insanlığın bütün değerlerini tepeleme vardı.

Farklı mezhep ve meşreplere ait camiler, medreseler, türbeler bombalarla havaya uçuruluyordu; binlerce yıllık tarihi eserler yağmalanıyor ya da yok ediliyordu.

Karanlığa açılan o meşum perdede işte bunlar vardı.

Bütün bunlara rağmen IŞİD'i "haksızlığa maruz kalan Sünnilerin öfkesi" diyerek mazur gösterenler de vardı. O yüzden insanlık için kahrolma vaktiydi.

1

IŞİD'in tarihsel izdüşümü

Abdulvehhab'ın kelamı, Suud'un kılıcı

IŞİD'i doğuran ve besleyen dinamikleri daha iyi anlamak için tarihsel izdüşümlerine bakmak gerekiyor. Şiddete meyyal ya da şiddetle aralarında ince bir perde olan Selefi hareketler kadar Suudi Arabistan'ı kuran dinamiklerin resmini çekmek ve bugüne yansımalarına ışık tutmak bu konuda iyi bir başlangıç olabilir.

IŞİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi, 2014'te Musul'un düşüşünün ardından halifeliğini ilan ettiğinde Fırat ile Dicle hattında kontrol altına aldığı toprakları Selefi cihatçılar için "hicret yurdu" olarak sundu. İslamcı hareketler 610 yılında Hazreti Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçünü Dar'ül Harp ya da Dar'ül Küfür'den Dar'ül İslam'a yolculuk için bir metafor olarak kullansa da IŞİD'in hicret çağrısı, bütün yıkıcı yönleriyle Arabistan'ın Necd bölgesindeki Vehhabi çıkışına uygun düşüyor.

Vehhabiliğin kurucusu Muhammed bin Abdulvehhab gelenekle savaşan yıkıcı bir ideolojiyle önce Riyad'ın 70 kilometre kuzeybatısında doğduğu Uyeyne kasabasını, ardından bugün Medine'nin bir mahallesi haline gelmiş olan Dir'iye kasabasını çölün bedevileri için hicret alanına dönüştürmeyi başardı.

Vehhabiliğin fikri altyapısını, fıkıh usulünde esas alınan kaynaklar olarak Kuran ve hadisler dışında kıyas ve akli delillere yer vermeyen Hambeli mezhebi ve 13. yüzyılda İbn Teymiyye'nin fetvaları şekillendirdi. Vehhabilik, Selefiliğin Necd Bedeviliğine özgü bir formu. Selefiliği kavramsallaştıran kişi İbn Teymiyye idi. Peygamberin arkadaşları (sahabeler) ve hayatta sahabeleri gören neslin (tabiîn) eylemlerini ölçü olarak kabul edenler için "Selefi" kavramı kullanılıyor. İbn Teymiyye'nin Selefiye'yi bir ekole dönüştürmeden önce Selefi anlayışını Ehl-i Hadis, Ehl-i Eser, Ashab el Hadis, Hambeliye, Haşviyye gibi akımlar temsil ediyordu.

İbn Teymiyye, akla ve mantığa dayalı yorumları devre dışı bırakarak dinin esaslarının Kuran ve peygamberin sünneti yani pratikleri ile sözleri (hadisler) olduğunu belirtiyordu. İbn Teymiyye sahabe ve tabiînin yapmadığı tevilden uzak duruyordu.[1]

İbn Teymiyye'nin öğretisinde kelam, mantık, felsefe ve reye yer olmadığı gibi tasavvuf gibi batını akımlar da İslam dışı sayılıyor. İnsani olanı sapma olarak gören İbn Teymiyye, hayatın tüm alanlarının din tarafından düzenlendiğini vaaz ederken sıra iktidarlarla ilişkilere geldiğinde düzenden yana tavır alıp zalim idareciye de meşruiyet sunabiliyordu:

> Bir gün sultansız kalmaktansa 60 yıl zalim sultanın idaresinde yaşamaya razı olurum.

İbn Teymiyye dışındaki diğer Selefi ulema da sultana başkaldırmayı fitne olarak görüyordu. Selefilere göre sultan Allah'ın yeryüzündeki gölgesiydi. Bu düşünce, başta Emeviler ve Abbasiler olmak üzere kendilerini İslam'a nispet eden iktidarların en önemli payandası oldu. Selefiye genel anlamda kendisini Ehl-i Sünnet'in yegâne temsilcisi olarak görüyor.

"Dinin aslına rücu etmesi" şiarından hareket eden Selefi düşünce, dini, farklı coğrafyalardan Müslüman olan milletlerin getirdiği kültürel etkilerden arındırma amacıyla ortaya çıktı. Dine sonradan sokulan ve ritüellerin birer parçası haline gelen unsurları anlatmak için "bidat" kelimesi kavramsallaştırıldı.

Dini bidatlardan arındırma hareketini basitçe dini saflaştırma değil milliyetçi bir saikle Arap kültürünü muhafaza etme çabası olarak yorumlayanlar da var. Bu bağlamda Mehmet Zeki İşcan, Vehhabiliğin mirasının yenilenme değil çöl dindarlığı ve İslami nihilizm olduğuna dikkat çekiyor.[2]

Uzun bir aradan sonra Selefi düşünceyi yeni bir formata kavuşturan ise Muhammed bin Abdulvehhab oldu. Abdulvehhab, İbn Teymiyye'nin eserleriyle ilk olarak Medine'de öğrenciliği sırasında tanıştı. Bidatlarla mücadeleyi esas alan Abdulvehhab, şefaat anlayışıyla Allah ile kul arasına aracı koymayı, kabirde dua etmeyi, kabre bırakılan şeylerle ölülerden medet ummayı, şeyhle rabıta kurmayı, tasavvufi sistemde mürşide bağlanmayı, kötülüklerden korunma maksadıyla nazarlık ve muska taşımayı ve resim yapmayı şirk sayıyordu.

1. Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik*, Kitap Yayınevi, 2006, İstanbul, s. 28-29.

2. Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik*, s. 35.

Abdulvehhab'a göre camilere yapılan kubbe ve minareler, kandil kutlamaları, Şiilerin Ehl-i Beyt'i anma merasimleri bidattır. Tütün ve kahve içmek, müzik çalıp dinlemek de haramdır.

Vehhabi esaslarını kabul etmeyenler müşriktir; bunların canları ve malları helaldir. İnsanları bidatlardan men etmek için güç kullanmak caizdir. İmansızlara düşmanlık göstermek Vehhabilerin en ayırt edici özelliğidir.

Bu fikirlerle ilgi odağı haline gelen Abdulvehhab, Uyeyne'de kadılık yapan babasının ölümünün ardından memleketine dönüp Uyeyne Emiri Osman b. Hamad'ın himayesine girdi. Emirin bir yakınıyla evlenerek ittifakı perçinleyen Abdulvehhab'ın fikirleri, Hamad'ın kılıcı sayesinde ilk yıkıcı etkisini bu bölgede gösterdi. Uyeyne ve civardaki tüm türbeler, yüksek mezarlar, kutsallık atfedilen ağaçlar ve mağaralar ortadan kaldırıldı. Yıkılan yapılar arasında sahabelerden Zeyd bin Hattab'ın türbesi de vardı.

Bidat ve hurafelere karşı açtığı savaşla ilgi odağı haline gelen Vehhabilerin artan gücünden rahatsız olan Ahsa'nın emiri Süleyman, Hamad'ı tehdit ederek Abdulvehhab'ın 1744 yılında Uyeyne'den sürülmesini sağladı. Bu kez Abdulvehhab'ın ideolojik gücünü fark eden Muhammed bin Suud devreye girdi. Abdulvehhab'ın bir kılıca, Suud'un da ideolojiye ihtiyacı vardı. Bu ittifakla bölgedeki birçok kabilenin biatı yani bağlılık yemini alındı. Biat etmeyi reddedenlere karşı cihat ilan edildi.

Kılıçla inancın ittifakı nihayetinde Suudi Arabistan'ı doğurdu. Vehhabi çıkış, kısa sürede "mezar yıkıcı" unvanını kazandı. Abdulvehhab'ın Suudilerle ortaklığı Muhammed bin Suud'un yerine geçen oğlu Abdülaziz ile de sürdü.

1802'de Kerbelâ'yı istila eden Vehhabiler, Gadir Hum bayramını kutlayan Şiilerden 2.000'ini öldürüp Hz. Hüseyin'in türbesindeki altın ve gümüşleri yağmaladı. Ertesi yıl yağma ve yıkım sırası Taif ve Mekke'deydi. İki kentte önde gelen sahabelerin türbe ve mezarları yerle bir edildi. Taif'te Abdullah bin Abbas'ın türbesi ile Medine'de Hazreti Hatice'nin evi yıkılan yerler arasındaydı.

1803'te öldürülen Abdülaziz'in yerine geçen oğlu Suud da, 1805'te Medine'yi basıp Baki Kabristanı'nı yerle yeksan etti, peygamberin türbesini yağmaladı. Ertesi yıl ikinci kez basılan Mekke'de kahvehaneler kapatıldı, çalgı yasaklandı.

Sonunda duruma müdahale etme gereği duyan Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı bölgeye gönderdi. Mehmet Ali Paşa'nın ordusu, 1812'de Medine'yi, 1813'te Mekke ve Taif'i geri alıp Vehhabileri Necd bölgesine dönmeye mecbur etti. Osmanlı

güçleri Vehhabi sorununu kökten çözmek için 1818'de Dir'iye'ye girdi. Vehhabiler bir daha yaşam alanı bulamasın diye mahalleler, bahçeler ve tarlalar yakıldı. Vehhabi ulemasından bazıları idam edildi. Dir'iye kadısına idamdan önce müzik dinletildi. (ABD'liler de 2000'lerde Afganistan ve Pakistan'da yakalayıp Guantanamo üssüne götürdükleri El Kaide zanlılarına haram saydıkları müzik parçalarını dinletmişti.) Dir'iye hezimetinden sonra Riyad'ı ele geçirerek tekrar toparlanan Suudileri devlet olma yoluna sokan yeni faktör Osmanlı'ya karşı İngiliz desteği oldu.[3]

Birbiriyle hesaplaşma içinde olan kabilelerin itaatini sağlamada Vehhabi hareketi kritik bir rol oynadı. Vehhabilik Suud'un rakibi ya da düşmanlarına karşı savaşı "cihad" olarak meşrulaştırıp cazip hale getirirken içerde de birbirine hasım olan kabileler arası ittifakın harcıydı.

1907-1912 arasında Necd ve Ahsa'daki kabileleri yeniden etrafında toplamayı başaran Suud ailesi, Osmanlı-İngiliz rekabetini birbirine karşı kullanarak bölgedeki hâkimiyetini genişletti.

Otoritenin kalıcı olması göçebe Bedevi aşiretlerinin yerleşik hayata geçirilmesini gerektiriyordu. Bunun için de Vehhabi tebliğ mekanizması devreye girdi. Müminlerin emirine "itaat", küffara karşı "cihad" ve İslam diyarına "hicret" bu amaç için kullanılan kavramlardı.

Riyad'da emirin misafirleri olan kabile temsilcileri, Vehhabi ulemanın tedris ve tedibinden geçirildikten sonra hicret etmenin ve cemaat halinde yaşamanın önemini kavramış olarak evlerine dönüyordu. Hicret hareketindeki motivasyon "şirk diyarından İslam ülkesine göç" ya da "cahiliyeden gerçek İslam'a hicret" söylemleriydi.

Göçebeleri tarımsal hayata geçirme çabalarının ilk uygulandığı Ertaviyye bölgesine yerleşenlerle bir İhvan topluluğu oluştu. İhvan teşkilatı 1912'den sonra İbn Suud'un desteğiyle Vehhabi ideolojisinin yeni taşıyıcı kolonu haline geldi. Teşkilatın yürüttüğü kampanya ile koyun ve develerini satıp yerleşik hayata geçenlere "İhvan" yani "Kardeşler" deniliyordu. Sayıları 10 yılda 100'ü bulan yeni yerleşim merkezleri de "Hicre" (Hicret) olarak isimlendiriliyordu. Hicret edenlerin mükâfatı dünyada yeni tarımsal hayatta bolluk, ahirette ise cennetti! İhvan, Vehhabiler arasında sadece hicret edip yerleşik hayata geçenler için kullanılıyordu.[4]

3. Suud'un kuruluşuyla ilgili detaylı bilgi için Mehmet Ali Büyükkara'nın *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik* ve *Geçmişten Günümüze Kâbe'nin İşgali* (Rağbet Yayınları) adlı kitaplarına bakılabilir.

4. Mehmet Ali Büyükkara, *İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, Rağbet, 2004, s. 53-56.

Burada Vehhabiler için küffarın önde gideni elbette Osmanlı ve Osmanlı namına hareket eden Şemmar mıntıkasındaki Reşit Oğulları'ydı.

Her bir hicrenin sivil ve askeri idareden sorumlu emiri, yargı ile eğitimden sorumlu bir hâkimi vardı. Hicrelerdeki yaşamın kuralları çok katıydı; İhvan'ın hicrete davet edilen aşiretlere karşı tutumu acımasızdı. Omuzlara kadar inen saç, dağınık sakal, dudağa inmeyen kısa bıyık, sarık ve yerleri süpürmeyecek uzunlukta entari İhvan üyelerinin alametifarikasıydı. Bu kurallara uymayanlar önce uyarılır, tekrarı halinde cezalandırılırdı. Elindeki makasla bıyık ve entari uzunluğu kontrolü yapan İhvan'ın katı kuralları "emir" İbn Suud için de geçerliydi. Ertayiyye'ye gelen İbn Suud'un entarisinin boyunun İhvan tarafından makasla kısaltıldığı rivayet edilmektedir.

Hicrelerde kadınların dışarı çıkması yasaktı. Şeriatın kuralları katı bir şekilde uygulanıyordu.

Hicrelere hicret etmeyenler makul mazeret sunamazlarsa duruma göre idam edilir ya da kırbaçlanırdı. Sigara içenler de yaşadıkları bölgeye göre ya idam edilir ya da kırbaç cezasıyla kurtulurdu. Necd'in sınırlarından uzaklaştıkça kurallar idamdan kırbaca doğru hafifliyordu.

Cemaat namazını aksatmasın diye camide yoklama alınırdı. Camiye gelmeyenin ziyaretine giden İhvan, hastalık gibi makul mazereti olmayanları önce tebliğ ederek uyarır, ihlal tekrarlanırsa kırbaçla cezalandırırdı. İhvan kendinden olmayana selam vermez, kendinden olmayanın selamını almaz, yabancıları gördüklerinde sırtlarını çevirirdi. Kâfir ülkelere seyahat edenler, döndüklerinde ahlakları bozulmaya uğramış olabilecekleri gerekçesiyle şehre girişte karantinaya alınır, elbiseleri çıkartılır ve gusül abdesti aldırılırdı.

Yeni teknolojiye ifrit olurlardı. Bu yüzden İbn Suud'un çok istemesine rağmen Suudi Arabistan telsiz-telefon çağına bir hayli geç ulaştı. İngiliz dostları teknoloji şovuyla İbn Suud'un iştahını kabartıyordu ama bunları ülkesine ithal edeyim derken İhvan'ın hışmına uğramaktan da çekiniyordu.

Vehhabiler gayrimüslimlerle bir araya gelmeyi ya da birlikte çalışmayı İslam dışı görseler de İbn Suud bu konuda oldukça pragmatistti.

İngiliz istihbaratçı ve yazar John Bridger Philby, Riyad'ı ziyareti sırasında İbn Suud'la buluşmasını anlatırken Türklere karşı İngilizleri neden tercih ettiklerine dair çarpıcı bir anekdota yer veriyor:

Bu fırsatla ev sahibime "Britanyalılarla olan ittifakınıza İhvan'ın gerçek tutumu nedir?" diye sordum. "Onların size düşman olduğu doğru değildir. Bizim akidemize göre siz Ehl-i Kitap'sınız, Vehhabilerin nefretini yönlendirdiği müşrik ya da kâfirlerden değilsiniz. Fakat halkım arasında, özellikle şehir ahalisi içinde, seyahat ederek ya da dışarda eğitim alarak Türklere İslam'ın temsilcileri diye sempati duyan ve bu yüzden Britanyalılara düşmanlık besleyen çok kişi var. Fakat burada ciddiye alınmıyorlar ve yakın bir zamanda bu yönde görüşlerini ifade eden iki kişiyi cezalandırdım" yanıtını verdi."[5]

İhvan, cephede ölürse cennete, sağ kalırsa ganimete kavuşma coşkusuyla savaşan Bedevilerden oluşuyordu. Aşırılıklarıyla başına bela olsalar da İbn Suud, bir kez daha Osmanlı'nın müttefiki Reşid Oğulları'nı İhvan sayesinde dize getirdi. Yine Osmanlı'nın çekilmesi ve İngilizlerin yardımıyla Hicaz'ı ele geçirdikten sonra kendisini tüm Müslümanların halifesi ilan eden Şerif Hüseyin'in yenilgiye uğratılmasında da İhvan vazgeçilmez orduydu.

İhvan, 1924'te Taif'i Şerif Hüseyin'e bağlı güçlerden aldıktan sonra kenti yağmalayıp korkunç bir katliam yaptı. Sağ kalanları da Mekke'ye gönderdi. Taiflilerin kaderini paylaşmaktan korkan Mekkeliler onlar gelmeden kenti boşalttı. 2014'te Musul'un korku salınarak düşürülmesi gibi... Mekke 18 Ekim 1924'te korku siyasetiyle düşürülmüş oldu. Ertesi yıl Medine ve Cidde ise Şerif Hüseyin'in elinden alınırken İbn Suud, İhvan'ı dizginlemek zorunda kaldı. Medine'deki kutsal mekânların zarar göreceğine dair İslam dünyasından gelen uyarılar üzerine İhvan'ın kent merkezine girmesine izin verilmedi.[6]

Cidde ise ticaretin döndüğü kozmopolit bir kentti. Sigara içme yasağı Hicaz'da da geçerliydi ama tütün satışına dokunulmuyordu. Çünkü İbn Suud vergi gelirlerinden feragat edecek durumda değildi. Bu yüzden Necd bölgesindeki haramlar Hicaz'da sulandırılıyordu!

Vehhabiliğin sıkı takipçisi İhvan sonunda, Hicaz'da kuralların gevşetilmesi, Katif ve Ahsa bölgesindeki Şiilerin Sünniliğe mugayir ibadet şekillerine göz yumulması, Vehhabi ulemanın halkını müşrik olarak gördüğü Irak ve Kuveyt'e cihat ilan edilmemesi, "müşrik" olarak nitelendirdikleri Müslüman Ürdünlülerin hayvanlarını Suudi topraklarında otlatmalarına izin verilmesi, ken-

5. John Bridger Philby, *The Heart of Arabia, (A Record of Travel & Exploration)*, Constable and Company Ltd., Londra-Bombay-Sydney, 1922, cilt 1, s. 371.

6. Mehmet Ali Büyükkara, *Kâbe'nin İşgali*, Rağbet, İstanbul, 2015, s. 85.

di ellerinde Batı'nın ürettiği silah olmasına rağmen "gâvur icadı" telefon ve telgraf gibi teknolojilere izin verilmesi gibi nedenlerle İbn Suud'a da bayrak açtı.

Suudi hâkimiyetinin tesisinde Vehhabilik adına önemli bir işlevi yerine getiren ancak devlet olma aşamasında İbn Suud'a sorun çıkarmaya başlayan İhvan, 1929-30'da kanlı bir şekilde tasfiye edildi. İhvan'ın tasfiye edilmesiyle Vehhabilik militer tarafını bir kenara itip devlet yapısı içinde kurumsallaştı.[7]

İhvan'ın sonunu getiren Irak, Ürdün ve Kuveyt'e ganimet saikiyle "cihad" seferleri düzenleyerek İbn Suud'un başını komşularıyla belaya sokmasıydı. Vehhabi'nin Vehhabi'ye misillemesi gecikmedi: Yağmacı İhvan'ın hâkim olduğu asi hicreler de İbn Suud'un onayıyla öteki Vehhabilerce yağmalandı.

Ancak kabilelere boyun eğdirmede işlevselliğini koruyan Vehhabi öğretisi devletin resmi ideolojisi olarak varlığını sürdürdü. Vehhabiliğin katı kuralları 200-300 karısı olan ve özel günlerde şarkılı kutlamalar yapan İbn Suud'un özel hayatına hükmetmiyordu. Vehhabilik emirlerin aşırılıklarını törpüleyen değil iktidarların kılıcını keskinleştiren bir bileğiydi.

1932'de Suudi Arabistan resmen kurulduğunda Suud-Abdulvehhab ittifakı bayrağa da yansıdı: Palmiye ağacı mülkü yani otoriteyi, çapraz kılıçlar ise Abdulvehhab ile Suud'u temsil ediyordu.

Suudi Arabistan, enerji sektöründeki yabancı yatırımlar, binlerce Amerikalı uzman, farklı kültürel kodlarla İslam ülkelerinden gelen işçiler, yurtdışına gönderilen öğrenciler ve teknoloji transferiyle dönüşüm yaşadı. Buna direnen Vehhabi ulema, iktidarın meşruiyet kaynağı olarak önemini korumakla birlikte yeni bir İhvan olgusuna yol açmamak için de dizginlenmesi gereken bir kesimdi. Yani Vehhabiliğin ya da geniş bir çerçeveyle Selefiliğin Suudi otoritesine hizmet eden türü makbuldü. Bu topraklarda Vehhabiliğin tavizsiz takipçisi Necd ile görece esnek yorumcusu Hicaz ekolleri arasındaki gerilim hiç bitmedi.

Özetle İhvan ile yeniden tecessüm eden Abdulvehhab-Suud ortaklığının diğer cihatçı örgütlere yol haritası olan mirası şuydu:

- Din adına kadın, çocuk, yaşlı demeden öldürmek
- Yağmalamak
- Ganimet saikiyle cihat seferberliği
- Kuralları ihlal edenlerin kolaylıkla mürted ilan edilip öldürülmesi
- Keyfi cezalar

7. Mehmet Ali Büyükkara, *Kâbe'nin İşgali*, s. 99.

- Terör yöntemleriyle yani korkuyla kentleri ele geçirmek
- Bidat merkezi sayılan kutsal mekânları yakıp yıkmak
- Kendinden olmayanı tekfir etmek, yani müşrik, kâfir ya da mürted ilan etmek...
- Keskin bir Şii düşmanlığı

Selefiliğin ihracı

1938'de petrolün bulunması, Suud'un bir dış politika enstrümanı ve İslam dünyasında nüfuz aracı olan Vehhabi ideolojisinin yayılmasını kolaylaştırdı. İbn Suud zamanında Selefiliği yaymak için Davet İşleri Temsilciliği kuruldu. İlk Selefi medrese Cakarta'da açıldı. 1949'da Mekke'de açılan Şeriat Fakültesi ve 1961'de Medine'de kurulan İslam Üniversitesi İslam dünyası için Selefi öğretinin merkezleri haline geldi.

Hindistan'da Ehl-i Hadis Cemaati ve Ensaru's Sünne el Muhammediyye grubu, Nijerya'da İzâle Cemaati, Mali'de Subbanu hareketi ve Moritanya'da Müceydirî ekolü Suudilerin maddi ve manevi yardımlarıyla büyüdü.[8]

Dünya çapında Suudilerin kontrolünde İslami uyanış çalışmalarına 1962'den sonra Rabıta (Rabıta el Âlem el İslami-Dünya İslam Birliği) öncülük etmeye başladı. Esasen Soğuk Savaş koşullarının ürünü olan Rabıta'nın küresel İslami seferberliğinin altında komünizmi ve Nasırizm'i bloke etme hedefi yatıyordu.

Kral Faysal, pan-Arabizm, Baasçılık ya da "sosyalist Arap birliği" dalgasını Vehhabiliğin dar kalıplarıyla kesemeyeceğini görünce Selefi tınılı pan-İslamizm silahını çekti.

Petrol üretiminin sıçradığı 1970'lerin, Selefi dünyada İslami uyanış dönemine denk gelmesi tesadüf değildi. Komünizmle mücadele amacıyla "yeşil kuşak"ın oluşturulması için petrodolarlar saçıldı.

Faysal, 1971'de, Sünni eğitimin kıblesi sayılan Kahire'deki El Ezher Üniversitesi'ne de 100 milyon dolar bağışladı.

Rabıta, klasik Vehhabi çizgilerini aşarak Mısır'da Müslüman Kardeşler'in ideologlarından Seyyid Kutup ve Hint Yarımadası'ndan Ebu'l A'lâ Mevdudî gibi radikal İslamcı düşüncenin küreselleşmesinin önünü açan yazarlara da yer verdi. Selefi ulemanın eserlerinin basımı ve dağıtımı için tonlarca para harcandı. Halbuki El Ezher Sünni öğretinin merkezi olmakla birlikte Vehhabiliğin teminatı da değildi. Kutup ve Mevdudi'nin fikirleri de özünde iktidarların köklü bir şekilde sorgulanmasını salık veriyordu.

8. Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, Klasik, 2015, s. 62.

Yani bu sorgulama sürecinden Suudi Krallığı da muaf değildi.

Vehhabi çizginin dışında kalan siyasal İslamcıları içine alan bu çalışmalar, Necd anlayışını temsil eden babasının aksine Hicaz ekolünden gelen Kral Faysal'ın bakış açısını yansıtıyordu. Kral Faysal'ın kadın eğitimi gibi bazı açılım politikalarında İstanbul doğumlu bir Çerkes olan eşi İffet'in de etkisi vardı.

Faysal, İslam ülkelerine karşı daha açık ve İslam birliğini savunan bir liderdi. Babası İngilizlerle bozuşmamak için Filistin meselesiyle hiç ilgilenmezken Kral Faysal, Siyonizm karşıtı bir duruşa sahipti. 1973'teki Arap-İsrail savaşında petrol üretimini azaltarak dünya petrol fiyatlarını yükselten karar da Kral Faysal'a aitti. Suudilerin İsrail'e karşı akılda kalan en net tutumu petrol ambargosuydu. Bu yüzden Faysal'ın 1975'te yeğeni Prens Faysal bin Müsaid tarafından öldürülmesinin arkasında İsrail karşıtı duruşunun olduğu da ileri sürüldü.

ABD'li rock grubu Grateful Dead, grubun hayranı Kral Faysal'a saygısını iletmek için kralın öldüğü yıl "Blues For Allah" adlı parçayı albümüne koydu. Albüm bu parçanın adıyla çıktı.

Faysal'ın ardından Kral Halid ve halefi Kral Fahd ile birlikte ülke Amerikan eksenine kaydı. Faysal'ın halefleri, ABD'nin İsrail'i güvenceye alan yeni Ortadoğu düzenine destek sundu.

Gelir dengesinin bozulması, yozlaşma, yolsuzluk, hanedandaki israf ve lüks düşkünlüğü, yabancılarla ortaklık gibi tetikleyici faktörlerle İhvan ruhu 1979'da Kâbe baskınıyla hortladı. Cüheymân el Uteybi liderliğinde ve çoğunluğu Necd bölgesinden yaklaşık 250 kişilik bir grup, "kâfir kraliyet ailesi" ve "saray uleması"nı def etmek, İslam'ı arındırmak ve şeriatı tavizsiz hükümdar kılmak için Mescid-i Haram'ı işgal etti. Cüheymân'a göre "Harameyn'in (iki haremin) hizmetkârı" unvanını taşıyan Suud kralı doğru yoldan sapmıştı.[9]

Mescid-i Haram'a önceden sokulan silahlarla girişler kapatıldı. Eski İhvan üyelerinden oluşan Millî Muhafızlar'ın bir kısmı ulemanın olumlu fetvasına rağmen operasyona katılmayı reddetti. İki hafta süren işgal, Fransızların desteğiyle kanlı bir şekilde sonlandırıldı.

Müslüman olmamaları nedeniyle Harameyn'e girmemeleri gereken Fransız özel kuvvetlerine verilen izin de İslam dünyasında tepki çekti. Operasyonda Fransızların yanı sıra Pakistanlı askerler de yer aldı. Suudi Arabistan, İslamabad yönetiminin askeri yardımlarını Pakistan'daki ibadet ve eğitim kurumlarını finanse etmek suretiyle karşılıksız bırakmadı.

9. Mehmet Ali Büyükkara, *Kâbe'nin İşgali*, s. 125.

Böylece bu yardımlarla Vehhabi öğretiye kanal açılıyordu. İslamabad'da 120 milyon dolara mal olan Şah Faysal Camii ve Uluslararası İslam Üniversitesi Suudi Kralı'nın âlicenaplığı sayesinde yapıldı.

Suudi Arabistan dışında Irak, Bangladeş, Kuveyt ve Yemen'den de takipçileri olan Cüheymân'ın işgal hareketine katılanlardan 22'si yabancıydı. Eski bir ulusal muhafız olan Cüheymân, İbn Suud'un öldürttüğü İhvan üyelerinden birinin torunuydu. Cüheymân'ın babası da 1929'da İbn Suud'a karşı savaşan bir İhvan üyesiydi.[10]

Aynı dönemde sürekli dışlanan ve müşrik ve sapkın olarak ötekileştirilen Şiiler de 1979'daki İran İslam Devrimi'nden aldıkları cesaretle Ahsa bölgesinde ayaklandı. Kral Halid bir yandan Necd havzasını teskin için yeniden aşırı muhafazakâr önlemlere yönelirken diğer yandan Şiilere de bazı tavizler vermek zorunda kaldı.

Kâbe'deki isyan ve baskın Suudi Arabistan'ı içerde ve dışarda mercek altına soktu. Kralın "Mekke ve Medine'nin Hizmetkârı" (Hâdimu'l Harameyn) olarak imajını düzeltmeye ihtiyacı vardı. İçeride İslamcı ve muhafazakâr bir meydan okumayla karşı karşıya kalan ve 28 vilayetten 24'ünü esir alan şiddet karşısında sendeleyen Kâbil yönetiminin yardım çağrısı üzerine Sovyetler'in 1980'de asker çıkardığı Afganistan'da oluşan cephe, Suudilere bekledikleri fırsatı sunmuştu. Oluşacak "küresel cihat otobanı" için Suudilere düşen görev büyüktü.

10. Mehmet Ali Büyükkara, *Kâbe'nin İşgali*, s. 101.

2

Siyasal İslam'dan cihadi Selefiliğe

Selefi tonlar

Vehhabilik (Suudi Selefiye), Selefilik (ilmi Selefiye), cihatçı Selefilik (cihadi Selefiye) ve siyasal İslamcılık yaygın bir şekilde aralarındaki farklar gözetilmeden hepsi aynı potada değerlendiriliyor. Kuşkusuz çok sayıda ülkede Müslüman Kardeşler'le (İhvan-ı Müslimin) özdeşleşen siyasal İslamcı hareketler Selefi tonlar taşıyor. Birçoğu dinin kaynakları konusunda aynı paydada buluşsa da iktidara bakış, mücadele yöntemi ve Şiiler ile sufiler başta olmak üzere öteki akımlarla ilişkiler açısından farklı görüşlere sahipler.

Selefilerle cihadi Selefiler ya da Selefilerle siyasal İslamcılar arasındaki farklılıklar konuya yabancı olanlar için hayli karmaşık. Hepsi için İslam hem din hem devlettir. Ama toplumun İslamileşmesi ve dinin aslına dönülmesi yönünde öncelikleri ve yöntemleri bakımından farklılıklar arz ediyor.

Siyasal İslamcılar devleti tedrici olarak ıslah etmek için demokratik mücadeleyi dışlamıyor. Bununla birlikte siyasal İslamcı bakışta demokrasiye mutlak bir bağlılık ya da inançtan söz edilemez. Selefiler ise demokrasiyi küfür sayıyor; parlamenter sistemi yasama yetkisini Allah'tan alıp kullara verdiği için kâfir düzen olarak addediyor.

Selefiler için İslam, hem insan ve toplum hayatını düzenler, hem de kamusal alana hükmeder. Ama mücadelede öncelik İslam devleti kurmak değil, İslam'ın arındırılması ve toplumun tevhidi özümsemesi yani Tanrı'yı inancın her aşamasında birlemesidir. Bunun için bidat ve hurafelerle mücadele temel önceliktir. O yüzden Selefiler Şiiliği ve tasavvufu her kötülüğün başı olarak görüyor. Siyasal İslamcılar ise Şiiliği Ehl-i Sünnet dairelerinde görmeseler de alnı secdeye giden her insanı Müslüman olarak görme

eğilimi içindeler. Siyasal İslamcılara belli oranda siyasal Selefiler de denebilir.

Selefiler ile cihadi Selefiler arasındaki ilişkiler ise daha karmaşık. İki grup arasındaki ayrım noktaları şöyle özetlenebilir:

Selefiler eylemden önce inancın saflığına önem verirken cihadi Selefiler eylemi öne çıkarıyor

Selefilerin ilgi odağında saç, sakal, bıyık, peçe gibi şekle taalluk eden konular ya da bidatlar varken cihadi Selefiler devlet, cihad, şehadet gibi mücadele unsurlarını önemsiyor.

Selefiler namaz kıldığı sürece devlet başkanına itaati esas alırken cihadi Selefiler İbn Teymiyye'nin Moğol istilası sırasında yayımladığı Tatar Fetvası'ndan hareketle devlet başkanının icraatlarının İslami olup olmadığına bakıyor.

Selefilere göre Hambeli mezhebinin imamı Ahmed bin Hambel, bidatçı Abbasi yöneticilerinin arkasında namaza duran âlimdi. Cihadi Selefilere göre Ahmet bin Hambel, Abbasilerin işkencelerine boyun eğmeyen direnişçiydi. Selefilere göre İbn Teymiyye, 1258'de Bağdat'ı düşürüp Şam'ı kuşatan Moğollardan eman dileyip halkı koruyan kişiydi. Cihadi Selefilere göre ise İbn Teymiyye Tatarlara karşı kılıcını çeken mücahitti.

Cihadi Selefiler, yöneticileri Müslüman etiketini taşısalar da "İslami" olmayan yönetimlere karşı silahlı mücadeleyi meşrulaştırmak için Tatar Fetvası'nı dayanak olarak kullanıyor.

Selefiler Filistin, Keşmir ve Çeçenya cephesinde savaşmayı meşru liderin izni olmadığı için reddederken cihadi Selefiler bu coğrafyalarda cihadın ötelenemez olduğuna inanıyor.

Selefiler diğer İslamcı hareketleri dışlarken cihadi Selefiler kâfirlere karşı bu örgütlerle işbirliğine açık kapı bırakıyor.[1]

Tabii bütün cemaatler için aynı kıstasları uygulamak mümkün değil. Her hareketin kendine has inanç ve siyasi tutumu olabiliyor.

Mısır: Selefi kuluçkası

Mısır, Selefiler ile siyasal İslamcı hareketler için laboratuvar sayılır. Günümüz cihatçılığının şekillenmesinde Suudi yansımaların yanı sıra Mısır'da farklı evrelerden geçen Selefiliğin etkisi büyük.

Özellikle Müslüman Kardeşler (İhvan-ı Müslimin, kısaca İhvan) pek çok hareketin anasıdır. Mesleği öğretmenlik olan Hasan el Benna'nın yerli ve İslami alternatif oluşturmak amacıyla

1. Cihadi Selefi ve Selefi ayırımı hakkında detaylı bilgi için bkz. Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, s. 67-68.

1928'de altı arkadaşıyla birlikte kurduğu İhvan, siyasal İslam'ın en önemli prototipi haline geldi. İhvan, İngiliz sömürgesine karşı bir hareket olarak ortaya çıktı. Dünya ve ahiret işlerini düzenleyen İslam'ı hem inanç hem ibadet hem devlet olarak gören Benna, örgütü bir sentez üzerinden formüle ediyordu:

> Selefi bir mesaj, Sünni bir yöntem, tasavvufi bir hakikat, siyasal bir örgüt, sportif bir grup, bilimsel ve kültürel bir ağ, ekonomik bir girişim ve toplumsal bir fikir.[2]

Reformlarla İslam devleti arzulasa da İhvan'ın iktidar olma hedefi yoktu. İhvan başlangıçta siyasal iktidarı amaç olarak önüne koymayıp İngiliz sömürgesi ve yükselen milliyetçilikle mücadeleyi esas aldı. Benna, takipçilerine "Siz bir hayır derneği değilsiniz, sınırlı amaçları olan siyasal parti ya da yerel bir örgüt de değilsiniz. Siz daha ziyade bu ümmetin kalbinde Kuran aracılığı ile ona yeni bir hayat veren bir ruhsunuz" diye sesleniyordu. Albert Hourani'nin tespitiyle "İhvan, kısmen türetildiği Selefiye'nin görüşlerini andıran bireysel ve toplumsal ahlak platformu olarak ortaya çıktı."[3]

Seçimlerde bağımsız adaylar ya da başka partilerin listelerinde yarışan İhvan gelgitler içinde parlamenter sistemin bir parçası olurken sosyal, eğitsel ve insani yardıma ağırlık veren bir örgüt olma özelliğini her zaman korudu.[4] 1942, 1944, 1950, 1976, 1984, 1987, 1995, 2000, 2005 ve 2010'da seçimlere iştirak etti. Hasan el Benna bizzat kendisi de vekil seçilebilmek için aday oldu. İhvan, altın vuruşunu 2005'te 508 koltuktan sadece 135'i için aday gösterdiği halde 88 vekil çıkartarak yaptı. 1990 seçimini boykot etti. 1995'te tek vekil çıkartan İhvan, yoğun engelleme ve tutuklama operasyonları altında geçen 2000 seçiminde 444 koltuk için 75 aday gösterdi ve 17 vekillik kazandı. Mübarek döneminin son seçiminde ilk turda aday çıkaramayınca ikinci turu boykot ederek tamamen meclis dışında kaldı.

Ancak İhvan'ın seçimlere katılması demokratik sistemi tam olarak kabul ettiği anlamına gelmiyordu. İhvan, şûra meclisi ile halkın oylarıyla belirlenip çoğunluğun iradesini esas alan demokratik parlamenter yapı arasında fark gözetiyor ve hiçbir çoğunluk

2. Nurullah Çakmaktaş, *Mısır'da Selefi Hareket*, Açılım Kitap, İstanbul, 2016, s. 26.

3. Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, İletişim Yayınları, 1997, s. 407-408.

4. Fethi Osman, *İhvan, İslâm ve Demokrasi*, Endülüs, 1991, s. 77.

iradesinin Allah'ın hüküm koyma yetkisinin üzerinde olamayacağını vurguluyordu.

İhvan, Sedat'ın anayasaya koydurduğu "Şeriat yasamanın başlıca kaynaklarından biridir" ifadesini yetersiz bulmuştu. 1976 seçimlerinin ardından parlamentoda altı vekille temsil edilen İhvan yasama dönemi boyunca ifadenin "Şeriat yasamanın başlıca kaynağıdır" şeklinde değiştirilmesi ve ceza yasalarının şer'î hükümlere göre düzenlenmesi için uğraştı.[5] Sonraki yasama dönemlerinde de İhvan şer'î hükümlerin kabul edilmesi yönündeki çabalarını sürdürdü.

İhvan'ın yasal parti ya da derneğe dönüşmemesi iktidarla gerilimlerin bir neticesi olduğu kadar örgütün kendi tercihiydi. İhvan'ın öncü liderleri, bağımsız adaylarla seçimlere katılsalar da parti kurarak siyaset yapmayı hizipleşmek olarak değerlendiriyorlardı. Partiler üstü kalarak bu şekilde bütün Müslümanlara ulaşabileceklerini düşünüyorlardı. Ayrıca parti ya da dernek statüsünde olmanın rejimin onaylandığı anlamına geleceği, devletin örgütü kontrol etmesinin kolaylaşacağı, örgütün halk üzerindeki nüfuzunu kaybedeceği düşünülüyordu.

İhvan ve şiddet

Yardım dernekleri, okullar ve hastanelerle kendi ağını genişleten; sendikalarla devlet kurumlarına sirayet eden İhvan, sistemin baskılarına ve Benna'nın 1949'da öldürülmesine rağmen şiddeti reddetti. 1952'de Hür Subaylar Hareketi'nin Kral Faruk'u devirip monarşiyi bitirmesinde İhvan'ın da rolü vardı. Darbeyi "mübarek bir eylem" diye olumladı. Bu sayede, bütün sivil örgütler kapatılırken bir süre daha Cemal Abdunnasır'dan iltimas gördü. Ne var ki İhvan, İslami reformlar talep edince durum değişti. Abdunnasır 1954'te kendisine yönelik suikasttan İhvan'ı sorumlu tuttu. Sorumluluğu reddetmesine rağmen İhvan üyeleri tutuklandı; Abdulkadir Udeh, Muhammed Fergali, Yusuf Talat, İbrahim Tayyib, Handevi Duveyr ve Mahmut Abdullatif gibi önemli şahsiyetler idam edildi.

İhvan, Abdunnasır iktidarının aşırı baskıları altında ayrışmaya başladı. 16 ciltlik *Fi Zilâl'il Kuran* adlı tefsirin yazarı Seyyid Kutup'un etkisiyle İhvan bir yol ayrımına geldi. Eserlerini 1954-1966 arasında tutulduğu hapishaneden yazan Kutup, tüm beşeri düzenleri İslam dışı yani cahiliye olarak tanımlayarak sistem

5. Carrie Rosefsky Wickham, *The Muslim Brotherhood*, Princeton University Press, 2013, s. 31.

içinde olmayı reddeden bir argümanla Müslümanları düzenle hesaplaşmaya davet etti. Mısır'ın da yeniden cahiliye döneminde olduğu tespiti sistemle kopuşa davetti.

Abdunnasır'a meydan okuyan, "tağut"a[6] karşı cihadı öğütleyen ve Allah'ın hâkimiyetini tesis etmeyi hedef olarak belirleyen Kutup'un 1966'da idam edilmesi, fikirlerinin Mısır sınırlarını aşacak şekilde daha fazla yayılmasına yol açtı. İhvan liderleri, Kutupçu çizgiyle aralarına mesafe koysalar da Kutup'u hareketin en önemli şehidi olarak anmaktan geri durmadılar.

İhvan'ın yeni mürşidi Hasan el Hudeybi'nin *Hüküm Verenler Değil Davetçiler* kitabı İhvan'ın klasik çizgisindeki takipçilerine yön verirken Kutup *Yoldaki İşaretler* kitabıyla tağuti sistemlere isyana hazır gençlerin önünü açıyordu.

Benna'nın çizgisini takip edenler düzenin ıslah edilebileceğini savunuyor ve şûra meclisini de içeren anayasal düzeni meşru yönetim biçimi olarak görüyordu. Kutupçular ise düzenin ıslah edilemeyecek kadar bozulduğuna ve yıkılması gerektiğine inanıyordu. İhvan'ın ıslahatçı, uzlaşmacı ve şiddeti reddeden çizgisi Hudeybi'nin halefi Ömer Tilmisanî ile de değişmedi.

Kutup'tan etkilenip suikast ve kundaklama dahil şiddeti benimseyen örgütler 1981'de Mısır'ı sarsmaya başladığında Tilmisanî, Benna'nın duruşunu şöyle tekrarladı:

> İhvan şiddetten en uzak cemaattir. Selef-i Salihin (sahabeler ve tabiîn) fasık veya zalim de olsa ülkeyi yönetenlere karşı silahla mücadele etmeyi uygun görmemektedir. Yönetenler ile yönetilenler arasındaki şiddet olaylarını onaylamıyorum.

Tilmisanî örgütün yayın organı *Ed-Davet*'teki yazılarıyla da devlete karşı silahlı direnişi reddetmekteydi:

> Hareketten kasıt güç ve şiddetle rejime karşı koymaksa, bunun, halkın gücünü heba etmek olacağına inanıyoruz ki bunun, ülkenin düşmanlarından başka kimseye faydası olmaz.[7]

6. Tağut, Arapçada "isyan etmek, haddi aşmak ve azgınlık etmek" gibi anlamlara gelen "tuğyân" kelimesinden türetilmiştir. Terim olarak genelde İslam'ın çizgisinden sapan otorite sahipleri kastedilmektedir. Seyyid Kutup'un getirdiği yorum şudur: "Tağut hakka, hakikate ve imana karşı gelen; Allahu Teâlâ'nın kulları için çizdiği nizamı ve hududu çiğneyen her şeyi ifade eder." (*Fizilal-il Kur'an*, Cilt 1, sayfa 47) Bu çerçevede meşruiyetini İslam'dan almayan bütün sistem, kurum ve düşünceler tağut kapsamına girmektedir.

7. Carrie Rosefsky Wickham, *The Muslim Brotherhood*, Princeton University Press, 2013, s. 30.

1986'da ölen Tilmisanî'nin yerine geçen Seyyid Hamid Ebu Nasr, İhvan'ı yeniden siyasal sistemin bir parçası haline getirdi. İhvan, İşçi Partisi ve Ahrar ile birlikte girdiği 1987 parlamento seçimlerinde yüzde 17 oyla 56 vekil çıkardı.

Tahrir el İslami

1967'de İsrail karşısında Altı Gün Savaşı hezimeti, Arap rejimlerinin meşruiyetinin sorgulanmasına sebep olurken Filistin'in sahipsizliği şiddeti benimseyenlerin argümanlarını güçlendirdi. Mısır'ın 1979'da İsrail'le barış antlaşması imzalaması, Arap milliyetçiliğinin aradan çekilmesine ve radikal İslamcılığın önünün daha fazla açılmasına yol açtı.

Radikaller, İhvan'ı iktidarın şiddet, işkence ve infaz politikaları karşısında kifayetsiz buluyordu. Bu yüzden şiddete meyyal arayışlar artmaya başladı. Kutup'tan etkilenerek kurulan Tahrir el İslami (İslami Kurtuluş), 1974'te Enver Sedat'a suikast planıyla ortaya çıktı. Amaç Kahire'de Askeri Teknik Okulu'nu basıp ele geçirdikleri silahlarla yakında bir binada Yüksek İcra Kurulu üyeleriyle toplantı halindeyken Sedat'ı öldürüp İslam devrimini ilan etmekti.

El Cihad'ın kurucusu Filistin asıllı Salih Seriyye'nin liderliğini yaptığı ve Askeri Akademi Grubu olarak da anılan bu hareket, sonraki dönemde ortaya çıkan silahlı gruplar için yol göstericiydi.

Et-Tekfir ve'l Hicre

İsrail ile Camp David Barış Antlaşması'nın iç politikaya etkisi ağır oldu; radikal İslamcılar, ıslahatçı İslamcıların önüne geçti. İhvan'ı pasif olarak görenler, şiddete açılan yeni mecralara aktı.

Şükrü Mustafa'nın kurduğu Cemaatü'l Müslimin radikal çıkışlardan en dikkat çekeniydi. Cemaatü'l Müslimin, Kutup'tan etkilenen ama gerçekte Kutup'tan sapan bir eğilim olarak İslamcı harekette yeni bir cepheydi. Kutup sadece rejimi kâfir ilan ederken Mustafa, hükümeti ve toplumu kâfir, günah işleyeni müşrik, dört simgesel mescit hariç tüm camileri "Mescid-i Dırar" olarak görüyordu. Düşüncede insanları ayrıştıran keskinliğine rağmen paradoksal olarak devlete karşı şiddeti reddeden ve uzlete çekilmeyi öneren pasif bir direniş çizgisine sahipti.

Herkesi tekfir eden bu büyük sapma yüzünden hareket Et-Tekfir ve'l Hicre (Tekfir ve Hicret Örgütü) olarak anılmaya başladı.

Kutup'un "cahiliyeden uzaklaşma" teorisini "toplumdan uzaklaşma" olarak tevil eden Mustafa'ya göre mevcut toplumdan kopup yeni İslami toplumlar kurulmalıydı. Bu haliyle devlete karşı pasif bir pozisyonda yer alan Mustafa, orduda görev yapmayı, üniversitede okumayı, maaşı devletçe ödenen imamın arkasında namaz kılmayı ve tağuti düzende Cuma kılmayı haram olarak görüyordu. Dünya halifeliği kuruluncaya dek İslam devletine inanmayan ve bu yüzden cihadı gereksiz gören Mustafa ve arkadaşları, 1977'de tutuklu örgüt üyelerinin bırakılması için rehin aldıkları Vakıflar Bakanı Muhammed ez-Zehebi'yi öldürünce rejimin karşı operasyonlarıyla haritadan silindiler.[8] Halbuki mücadele biçimi olarak şiddeti reddediyorlardı.

Cemaatü'l İslamiyye

Cemaatü'l İslamiyye de İhvan'ın üniversite örgütlenmesi olarak bilinen bir örgüttü. Ancak Selefileri de barındırıyordu. Öğrenciler arasında konferans, seminer, kamp, seyahat ve spor organizasyonlarıyla yaygınlık kazandı. Sedat'ın Nasırcı-Marksist hareketleri dengelemek için önünü açtığı Cemaatü'l İslamiyye, İsrail'le anlaşmanın ardından radikalleşti. Örgüt İhvan kanadı ve Cihad kanadı olarak ayrıştı. Dr. Ömer Abdurrahman cihatçı kanadın liderleri arasındaydı.

El Cihad

İhvan, Tekfir ve Cemaatü'l İslamiyye örgütlerinin yetersiz kaldığını düşünenler açıkça cihat çağrısı yapan El Cihad'a (Tanzimu'l Cihad) katıldı.[9]

Kutup'un tağutlara karşı cihat fikrini bayraklaştıran örgüt El Cihad oldu. Filistin asıllı Salah Seriyye'nin başını çektiği El Cihad, tağuti rejime karşı silahlı mücadeleyi savunuyordu. İhvan kökenli Abdusselam Ferec örgütün manifestosu kabul edilen *Yitik Farz* isimli eseri yazdı.[10] Allah'a uluşmak için küfür düzeninin yıkılması gerektiğini savunan Ferec, Mısır'ın İslami kanunlarla yönetilmediğini, rejimin Müslümanlara eziyet ettiğini, İslam'ın düşmanı İsrail ve ABD ile anlaştığını belirtip Müslümanları "yitik

8. Nurullah Çakmaktaş, *Mısır'da Selefi Hareket*, Açılım Kitap, İstanbul, 2016, s. 47.

9. Nurullah Çakmaktaş, *Mısır'da Selefi Hareket*, s. 50.

10. Salih el Verdani, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, Fecr, İstanbul, 2011, s. 141.

farz" olarak nitelediği cihada çağırıyordu. Ferec'in referansı da İbn Teymiyye'ydi. Ferec, Müslüman olup da İslam ile hükmetmeyen Moğollarla ilgili fetva gereğince Müslüman idarecilere karşı savaşın farz olduğunu söylüyordu. El Cihad tarihe geçmesini sağlayan kanlı eylemini Ekim 1981'de Enver Sedat'ı öldürerek yaptı. Allah'ın şeriatını uygulamayan Müslümanların öldürülmelerinin caiz olduğunu savunan İbn Teymiyye'nin fetvası Sedat suikastında dayanak olarak kullanıldı.[11] Cemaatü'l İslamiyye'den Dr. Ömer Abdurrahman da fetvayı destekledi. Bu yüzden Sedat'ın öldürülmesi "İslamcı koalisyon suikastı" olarak görülebilir.

El Cihad 1980'de Kıptilere ait bir meyhanenin yakılması, 1981'de bir Hıristiyan kadına ait kuyumcu dükkânının kundaklanması, Şobra Leyla'da Nesre Kilisesi'nin yakılması, Harem ve Şobra'da güvenlik güçlerine saldırılar ve bazı suikast eylemlerine karıştı. 1981'de Cemaatü'l İslamiyye'nin çok sayıda polisi öldürdüğü Asyut olaylarında da İbn Teymiyye'nin fetvası referanstı. El Cihad ve Cemaatü'l İslamiyye'nin Güney Mısır ve Kahire'de kiliseleri yakıp bombalaması, Dar'ül Harp koşullarında oldukları gerekçesiyle Hıristiyanların mallarının helal sayılması Ferec'in, İbn Teymiyye'ye atıf yaptığı fetvalara dayandırılıyordu.

İhvan-Vehhabi dayanışması

Mısır'da İhvan ile Vehhabi çizgideki Selefiler arasındaki ilişkiler İslamcıların dönüşümüne de ışık tutuyor. İhvan'ın Suudilerle ilişkileri 1950-1960'lara dayanıyor. Suudi Arabistan, Abdunnasır'dan kaçan İhvan üyelerine kucak açtı. İhvan üyelerinin Suudi Arabistan'a sığınmasında ABD de yardımcı rol üstlendi. Suudiler 1962'de Rabıta'yı kurarken İhvan'ın sürgündeki kadrolarından yararlandı. İhvan kadrolarının Suudilerle ortaklığı Selefilik ihraç mekanizması olarak çalışan Rabıta ile sınırlı değildi. Alison Pargeter'in altını çizdiği gibi "Suudi monarşisi (İhvan kadrolarını) kısmen bölgeye yayılan milliyetçi rejimlere karşı siper almanın aracı olarak kullandı. Aynı zamanda kendi toplumu ve kurumlarındaki boşlukları doldurmak için bir fırsat olarak karşıladı. Suudiler çoğu eğitimli entelijansiyaya mensup İhvancılara yönetimde ve hükümette görev verdi. Böylece İhvan, Suudi kurulu düzeninin en üst seviyelerine nüfuz etti."[12] İhvan'ın altıncı mürşidi Ma'mun

11. Salih el Verdani, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, s. 208.

12. Alison Pargeter, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara*, Ayrıntı Yayınları, 2010, s. 93.

el Hudeybi, Prens Nayef Abdülaziz'in danışmanıydı. Kral Fahd'ın özel doktoru da bir İhvan üyesiydi.

Suudiler, başka ülkelerdeki yardım kuruluşlarında İhvan kadrolarından yararlandıkları gibi İhvan'ın Avrupa'daki faaliyetlerini de finanse ettiler. Bu işbirliğine İhvan'ın yedinci mürşidi Muhammed Mehdi Akif'in yakıştırması şöyleydi: "Müslüman Kardeşler ülkeye kazandırdıkları bakımından Suudi Arabistan'ın yüzünde güzel bir ben gibidir."[13]

Gerçi Suudiler, 1990'da Kuveyt'i işgal eden Saddam Hüseyin'i mazur gören, Amerikan müdahalesine karşı çıkan ve Riyad'ı ABD'ye üs verdiği için eleştiren İhvan'ın üstünü çizip artık bu örgütü tehdit olarak görmeye başlayınca Akif'in sözünü ettiği o güzel ben kısa sürede kara bir lekeye dönüşecekti.

Ülke dışındaki bu işbirliğine karşın Mısır içinde, Suudi Arabistan, Vehhabi düşüncesini temsil eden Ensaru's Sünne aracılığıyla doğrudan kendi ideolojisini yayma cihetine gitti. 1970'lerde Mısır'da Selefilerle İhvan arasında çatışmalar yaşanıyordu. 1979'da İran'daki İslam Devrimi'nden sonra Suud'un Şii düşmanlığı İslamcılar arasındaki tartışmaları daha da derinleştirdi. Kahire'deki Suudi Büyükelçisi'nin tek derdi Suudi Arabistan aleyhine yapılan yayınların önünü kesmek ve Şii düşmanlığını pompalamaktı.[14]

İş öyle bir noktaya geldi ki laik yazar ve gazeteciler bile Suudilere veya Selefilere dokunamıyordu.

Burada siyasal İslamcılar ile Selefiler-Vehhabiler arasında karşılıklı etkileşim süreci de yaşandı. Siyasi sığınmacıların yanı sıra 1960 ve 1970'li yıllarda çalışmak ya da okumak için Suudi Arabistan'a gidenler Vehhabi öğretisiyle tanıştı. Bu insanlar ülkelerine Vehhabi etkiler veya tortularla döndü. Siyasi baskılardan dolayı Suudi Arabistan'a sığınmış olan siyasal İslamcılar da Vehhabileri etkiledi.[15]

Şia olmaları nedeniyle Vehhabilerin müşrik saydığı İran'daki İslam Devrimi de Selefi dünyada "siyasal İslam" düşüncesiyle ilgili tartışmaları yeniden hararetlendirdi. Pragmatist-pasifist Vehhabi'nin doktriner-aksiyoner Vehhabi ile hesaplaşması olan Kâbe Baskını bu tür bir etkileşimin sonucuydu.

Yeni neslin önde gelen Vehhabilerinden Selman el Avde ve Se-

13. Alison Pargeter, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara*, s. 93.

14. Salih el Verdani, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, Fecr, s. 277-298.

15. Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslamî Akımlar*, s. 64-65.

fer el Havalî, 1990'ların başında Kral Fahd ve Başmüftü Abdülaziz bin Bâz'a yazdıkları mektuplarda şer'i kanunlara dönülmesini, eğitimde müfredatın İslamileştirilmesini, hükümetin icraatlarının ulemanın denetimine açılmasını, medyaya dini sansür getirilmesini ve Yahudiler başta olmak üzere din düşmanlarıyla savaşılmasını istiyordu.[16] Eskileri sorgulayan yeni Vehhabi nesil ABD ile ittifaka da karşıydı. ABD'ye üs tahsis edilmesi eleştirileri daha da keskinleştirdi. Kraliyet ailesi yeni Selefi uyanışını bastırmak için liderlerini hapse tıktı.

Suud'un Mısır uzantıları

Suudilerin Mısır'da Vehhabi çizgisini temsil eden iki pasifist Selefi akım öne çıkıyor: Cemiyetü'ş Şeriyye ve Ensaru's Sünne.

1913'te bidat ve hurafelerle mücadele amacıyla kurulan Cemiyetü'ş Şeriyye zaman zaman siyasi duruş sergilese de iktidar meselelerine müdahil olmamayı prensip edinmiş bir davet hareketiydi.[17] Diğer Selefi gruplar gibi apolitik çizgisini 25 Ocak 2011'de Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden sonra yapılan seçimlerde İhvan'ın adayı Muhammed Mursi'yi destekleyerek terk etti. Cemiyet 350 kadar şubesiyle yaygın bir ağa sahip.

Muhammed Hamid el Faki'nin 1926'da kurduğu Ensaru's Sünne ise hem Suud ile ilişkiler hem de iktidara karşı tutumuyla öne çıkan bir Selefi hareket olageldi.[18] Faki, Selefi ekolünün fakihleri İbn Teymiyye ve İbn Kayyım'ın yanı sıra Abdulvehhab'ın eserlerinin Mısır'da basılıp yayılmasına öncülük etti.

150 şubesi ve 2 bin camisi olan Ensaru's Sünne, silahlı mücadeleyle rejim değiştirmeye kalkışmayı fitne olarak görüyor. "Her kim yöneticiye biat etmeden ölürse cahiliye üzerine ölmüş olur" hadisini siyasi şiar edinmiş olan Ensaru's Sünne, Kral Faruk'tan Abdunnasır'a, Sedat'tan Mübarek'e kadar bütün liderlere sadakat gösterdi. Suudi Arabistan ile Mısır arasındaki siyasi münasebetlere göre Ensaru's Sünne'nin tavırları değişiklik gösterdi. Suudi Arabistan'ın Nasırizmi önlemek için siyasi İslamcılar ve Selefileri desteklediği dönemlerde Ensaru's Sünne de kısmen yönetimin baskısı altında kaldı. Ancak İhvan'ın tasfiyesi sırasında Ensaru's

16. Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, s. 66.

17. Ammar Ahmed Fayid, *Mısır'da Selefiler; Dini Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete*, (Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler), Yarın, İstanbul, 2015, s. 54.

18. Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler, Yarın, İstanbul, 2015, s. 56.

Sünne yönetimin yanında yer alarak örsün üzerine yatırılmaktan kendini kurtardı.[19]

Enver Sedat ile birlikte Kahire-Riyad ilişkileri tekrar rayına oturunca Selefiler üzerindeki baskılar azaldı. Sedat ve Mübarek siyasal İslamcıları yani İhvan'ı bloke etmek için siyasal heveslerden arınmış Selefilerin önünü açtı.

Kahire merkezli "Selefi Hareket", İskenderiye merkezli "Selefi Davet" ve Yemen-Suud bağlantılı "Selefiyyet el Medhaliyye" gibi hareketler de Selefiye'nin farklı renkleri olarak Mısır'da varlık gösterdi. Bunlardan Medhaliler devlet başkanına mutlak itaati savundukları için en pasifist kanadı temsil ediyordu.

Pasifist Selefiliğin sergilediği uzlaşmacılığın aksine cihadi Selefiler şeriatın esaslarına göre yönetilmediği için Mısır düzenine karşı silahlı mücadeleyi zaruri görüyordu.

1990'larda Birinci Körfez Savaşı'nın tetiklemesiyle Selefilik ve cihadi Selefilik ayrımı belirginleşti. Bu ayrımın şekillendirdiği yeni konseptin mimarları Londra'da sürgün yaşayan Ebu Hamza el Masri, Ebu Basir et-Tartusi ve Ebu Katade el Filistini gibi adamlardı.[20]

Mısır'da şiddete cevaz veren Selefi yapılar hem İhvan hem de ilmi Selefilik diye de anılan Selefi gruplarda huzursuz olan ve radikal değişim isteyen gençleri saflarına çekti. Sina bölgesi cihadi Selefiler için bir yuvalanma merkezi oldu.

Ensaru's Sünne ve Cemiyetü'ş Şeriyye, Suud müftüsü İbn Bâz'ın çizgisini temsil ediyordu. İhvan saflarında güçlü olan antisömürgeci ve İsrail karşıtı söylem Suud çizgisindeki Selefiler arasında silikleşiyordu. İbn Suud'un, Selefi öğretinin çizdiği istikametin aksine Batılılarla kurduğu pragmatist ilişkiler sonraki dönemlerde de değişmedi. 1990'da Kuveyt'i işgal eden Irak'a müdahale ederken Suudi Arabistan'a konuşlanmak isteyen ABD'nin talebine onay veren Suud Başmüftüsü Abdülaziz bin Bâz'ın fetvası tartışmalara yol açmıştı. Başmüftü, Suud'un İsrail'le ilişkileri normalleştirme isteğine de destek vermişti. Halbuki vaazlarında Müslümanlara Hıristiyan ve Yahudilerden nefret etmeyi öğütleyen tipik bir Vehhabiydi.

Yeni gelişmeler hem siyasal İslamcıların hem de silahlı kalkışmayı fitne olarak görüp devlet başkanına mutlak itaati savunan örgütlerin esasen ellerinin silaha çok uzak olmadığını gösterdi.

19. Nurullah Çakmaktaş, Mısır'da Selefi Hareket, s. 126.

20. Aron Lund, *Syria's Salafi Insurgents*, Swedish Institute Occasional Papers, sayı 17, 2013.

Enver Sedat'a yönelik suikastı organize eden Abud ez-Zumer ve Kerem Zühdi, Cemiyetü'ş Şeriyye kökenli Selefilerdi. Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri ise El Cihad örgütüne katılmadan önce Ensaru's Sünne içindeydi.

Arap Baharı'yla Selefi dönüşüm

2011'den sonra Arap Baharı olarak anılan isyan süreci Selefi dünyayı da dönüştürdü.

Hüsnü Mübarek'e karşı isyan patlak verdiğinde hem cihadi Selefiler hem de Suudi Selefiler arasında ciddi bir kırılma oldu. Selefi gruplar gösterilere katılma konusunda bölündü. Kahire merkezli "Selefi Hareketi", Hüsnü Mübarek'e karşı gösterilere destek verdi. Selefiyyet el Medhaliyye ise yönetime karşı isyanı fitne saydığından gösterilere kesinlikle karşıydı. Ensaru's Sünne ise olayların düşmana hizmet edeceği endişesiyle halktan evlerine çekilmesini istedi. Selefi Davet de başlangıçta çekimser kalmakla birlikte gelişmelerin seyrine göre meydana çıktı. Selefi Davet'in gösterilere katılma kararında, Suudi Arabistan'ın yeni siyasi sürecin İhvan'a bırakılmaması yönündeki telkinleri etkili oldu.

Mübarek devrilince siyaseti haram sayan Selefiler son derece pragmatist bir yorumla ülke siyasetine damga vuracak kadar hızlı bir şekilde partileşti. Hem Suud çizgisindeki Selefiler hem de bir süreden beri eski çizgilerinden uzaklaşmakta olan cihadi Selefiler siyasal düzleme geçti.

Suudi çizgisindeki Selefi Davet, Nur Partisi'ni kurarak İhvan'a karşı en güçlü İslamcı alternatif olarak ortaya çıktı. Nur Partisi, Ensaru's Sünne ve Selefi Hareket'in de desteğini kazandı. Daha sonra Nur'dan ayrılan bir grup Vatan Partisi'nin kuruluşuna öncülük etti. Başka bir grup Selefi, Fazilet Partisi'ni, bu partiden ayrılan bir ekip de Asalet Partisi'ni kurdu.

Önde gelen cihadi örgütlerden El Cihad ve Cemaatü'l İslamiyye'nin hapisten çıkan liderleri de Mübarek sonrası yeni demokratik sürece uzak kalamadı. Tanzimu'l Cihad'ın bir kanadı Eyman ez-Zevahiri'nin önderliğinde El Kaide'ye eklemlenirken diğer bir kanadı siyasal İslamcı çizgiye yöneldi. Tanzimu'l Cihad'ın sistem içi mücadeleye dair görüşleri, liderlerinin cezaevinde olduğu dönemlerde başlamıştı.

Demokratik siyaseti haram olarak gören Selefi cemaatler ardı ardına parti kurdu. Cemaatü'l İslamiyye, İnşa ve Kalkınma Partisi'yle sistemde yerini alırken Tanzimu'l Cihad'ın Eyman ez-

Zevahiri'ye katılmayan kanadı Demokratik Cihad Partisi'yle siyasete atıldı.[21]

Enver Sedat'a suikastta yer almaktan 30 yıl hüküm giyen Abbud ez-Zumer de, 12 Mart 2011'de hapisten çıktıktan sonra kuzeni Tarık ez-Zumer ile birlikte İnşa ve Kalkınma Partisi'ne katıldı. Zumer, bırakıldıktan sonra verdiği röportajda Sedat'a suikastı bir devrim hareketi olarak niteleyip yaptıklarından dolayı pişman olmadığını söyledi.[22]

Aslında cihadi Selefi akımlar arasında şiddetin meşruiyetine dair tartışmalar, 11 Eylül 2001'de ABD'deki kamikaze saldırılarından sonra başlamıştı. Yani bazı Selefiler Arap Baharı'ndan önce siyasal sistemin parçası olmayı küfür olarak görmekten vazgeçmişti.

Selefiler, 2011'deki meclis seçimlerine İslami Cephe adlı koalisyonla girip yüzde 24 oy alarak 123 sandalye ile İhvan'dan sonra ikinci grup oldu. İhvan'ın siyasi kolu Hürriyet ve Adalet Partisi'ni (HAP) Selefi partilerden ayıran şey şuydu: HAP "İslami kaynaklı sivil bir devlet" kurmaktan söz ederken Selefiler doğrudan İslam devleti hedefliyordu. Bu ayrım anayasa çalışmalarına da yansıdı. Selefiler yeni anayasa taslağına kendi renklerini vermeyi başardılar.

Taslak sadece laikler değil Müslüman aydınların da üzerinde derin derin düşündüğü unsurlar içeriyordu. 1971 anayasasındaki "Mısır halkı Arap ulusunun parçasıdır" maddesinin yerini "Mısır halkı Arap ve İslam ümmetinin bir parçasıdır. Nil Vadisi, Asya ve Afrika uzantısıyla gurur duyar" ifadesi aldı. "Devletin dini İslam, resmi dili Arapçadır. Şeriatın prensipleri yasamanın ana kaynağıdır" diyen mevcut anayasanın 2. maddesi yeni metinde korunurken 219. maddeyle şu ilave yapıldı: "Şeriat prensipleri genel delil ve esasların yanı sıra Sünni İslam doktrinleri ve Müslüman âlimlerin çoğunluğunun kabul ettiği kaynakları içerir."

Bu mezhepçi bir yaklaşıma dair kuşkular derindi. Hıristiyanlık ve Yahudilik de yasamanın kaynağı sayıldı. Sünni dünyanın merkezi El Ezher Üniversitesi'ne verilen paye de çok kritikti:

> El Ezher bağımsız ve kapsamlı bir kuruluştur. Mısır ve tüm dünyada İslam'ı tavsiye etme görevini üstlenir. Şeriat ile ilgili tüm meselelerde Ezher'in âlimlerine danışılmalıdır.[23]

21. Ammar Ahmed Fayid, *Mısır'da Selefiler; Dini Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete*, s. 64-65.

22. Betül Akyüz, "Abbud Zumer ile 30 yıl sonra ilk söyleşi", www.timeturk.com

23. Fehim Taştekin, "Mısırlı İslâmcılarda güç zehirlenmesi", *Radikal*, 07.12.2012.

Taslakta kadın hakları ve ifade özgürlüğü yeterince garanti altına alınmadı. Muhalefetle uzlaşmadan hazırlanan bu taslak ve tek taraflı başka dayatmalar nihayetinde 2013'te İhvan iktidarının sonunu getirdi. Kendisine karşı milyonların katıldığı gösterilerden yükselen istifa çağrılarına direnen Mursi askeri darbeyle görevinden uzaklaştırıldı.

Şiddeti reddeden Selefilerin devletle ittifakı, İhvan iktidarına yapılan darbede de kendini tekrarladı. Selefiler açıkça darbeci Mareşal Abdulfettah Sisi'den yana tavır aldı. Halbuki 2011'e kadar siyasetten uzak duran Ensaru's Sünne, 2012'de cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk turda Hazım Salah Ebu İsmail'i, ikinci turda İhvan'ın adayı Muhammed Mursi'yi desteklemişti. Ebu İsmail'e verilen desteğin şartı İslam şeriatının tatbikiydi. Mursi'ye verilen desteğin şartı da aynıydı: "Şeriatın uygulanması ve Şiilerden uzak durulması."

Vehhabi-Selefi düşüncenin etkisiyle şekillenmiş cihatçı örgütlerin varlık gösterdiği yer elbette Ortadoğu ile sınırlı değil. Bu örgütler Uzakdoğu'dan Orta Asya'ya, Afrika'dan Kafkasya'ya kadar geniş bir coğrafyaya yayılmış durumda. Cezayir'de Selefi Davet ve Savaş Cemaati, Endonezya'da Leşger-i Cihad, Somali'de Eş-Şebab, Nijerya'da Boko Haram, Mali'de Ensarü'd Din (Ensar Dine), Kuzey Kafkasya'da Kafkasya Emirliği bunların başında geliyor.

Arap Baharı sırasında Yemen, Tunus ve Libya'daki Selefiler de partileşti. Yemen'de Hizb el Reşad, Tunus'ta Cebhet el Islah, Libya'da Ümmet el Vasat ve'l Vatan Selefilerin kurduğu partiler olarak sahneye çıktı.[24]

Siyasal İslamcı ya da Selefi hareketler demokratik süreçlere katılım gösterseler de ortaya koydukları programlar ya da söylemlerde "mutlak irade" ve "yasamanın kaynağı" konusundaki muğlaklıkları ve çelişkileri gideremediler. Genelde İslamcı hareketlerde seçim sistemi ve parlamenter demokrasiyi nihai hedefe doğru bir araç olarak görme eğilimi hâkim oldu.

24. Mehmet Ali Büyükkara, "Günümüzde Selefilik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi", (08-10 Kasım 2013'te İstanbul'da Tarihte ve Günümüzde Selefilik konulu konferansta sunulan tebliğ)

3

Afgan cihadından küresel cihada

Cihat mektebi

Afganistan, Aralık 1979'da Sovyet ordusunun müdahalesiyle başlayan savaş ve ardından iç savaş sırasında cihadi Selefiliği küresel fenomene dönüştüren bir cihatçı üretim fabrikası haline geldi.

Gelenekçi İslam düşüncesinin çok köklü olduğu Afganistan, siyasal İslam ve Selefilikle El Ezher Üniversitesi'nde okuyan Afgan öğrenciler ve Kâbil Üniversitesi'ne gelen Mısırlı hocalar sayesinde tanıştı.

Bu kadro Cemaat-i İslami olarak örgütlendi. El Ezher ve Kâbil Üniversitesi arasındaki işbirliği anlaşması karşılıklı olarak öğrenci ve hoca trafiğini artırdı. Afganlar ilk olarak Seyyid Kutup'la 1960'ta Mevlevî Hâlis'in yaptığı çevirilerle tanıştı.

El Ezher'in yardımıyla kurulan Şeriat Fakültesi'nin hocalarından Cemaat-i İslami'nin lideri Burhaneddin Rabbani, 1966-68'de Kahire'de bulunduğu sırada İhvan'a (Müslüman Kardeşler) katılmış ve Seyyid Kutup'un kitaplarını Dari diline çevirmişti.[1] Kâbil Üniversitesi'nde ders veren Abdurrasul Sayyaf da Rabbani'nin yanındaydı. Rabbani ve Sayyaf daha sonra Afgan cihadının en önemli figürleri arasında yer aldı.

Siyasal İslamcılığın beslendiği bir diğer kaynak Hindistanlı âlim Ebu'l A'lâ el Mevdudî'ydi. *Tefhim'ül Kuran* adlı altı ciltlik tefsirin yazarı ve bugün Pakistan'da siyasal alanda da gücünü hissettiren Cemaat-i İslami'nin kurucusu olan Mevdudî, Benna gibi İslam'ın siyasi, ekonomik, toplumsal ve kişisel hayatı yani insanı kuşatan bütün alanları düzenleyen bütünlükçü bir din olduğunu savunuyordu. Benna, İslami devlet hedefine reformcu ve tedrici bir yolla gidilmesinden yanayken Mevdudî sadece Müslüman-

1. Olivier Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslam*, Yöneliş, 1990, s. 120-121.

ların yaşadığı bir ülke değil, ideolojik olarak İslamcı devlet tahayyülü için kapsamlı mücadeleyi vaaz ediyordu.

Mısır'daki İhvan ve Pakistan'daki Cemaat-i İslami'den etkilenerek örgütlenen Afganistanlı İslamcılar, 1970'lerde komünist yönetime karşı itirazın adresi olmaya başladılar. 1973'te iktidara gelen Sovyet yanlısı yönetimin baskı ve reform dayatmasına direnen İslamcılar 1975'te ayaklandılar. Suud ta o zamandan isyanın finansörü, Pakistan istihbaratı da manipülatörüydü. Başarısız isyanın öncüleri olarak öne çıkan Gulbeddin Hikmetyar, Ahmet Şah Mesud ve Burhaneddin Rabbani'nin adamlarına mayınlama, sabote etme ve izleme tekniklerini öğreten Pakistan ordusuna bağlı Özel Hizmetler Grubu'ydu.

Kâbil ile Moskova arasındaki 1978 tarihli askeri anlaşma çerçevesinde Aralık 1979'da ülkeye davet edilen SSCB ordusunun gelişiyle İslamcı direniş küresel çapta destek gördü.

Aslında Amerikalılar yıllarca Sovyet işgalinden sonra mücahitleri desteklemeye başladıklarını söyleyip durdu ama gerçekte Başkan Jimmy Carter'ın Afgan muhaliflerin desteklenmesini öngören gizli programı onayladığı tarih 3 Temmuz 1979'du. CIA'in rolü aynı zamanda Sovyetler'i kışkırtan bir boyuta sahipti.

Suudi Arabistan, Afganistan'daki Sovyet varlığına karşı İslam Konferansı Örgütü'nü Ağustos 1980'de İslamabad'da toplayıp boykot kampanyası başlattı.

Afgan cihadı, Suudi hanedanının önünde Kâbe Baskını'yla yara alan imajını düzeltmek ve İran İslam Devrimi'nin etkisini kırmak için kaçırılmaması gereken bir fırsattı. Tabii Suud'un kendi hesaplarının olması, Afgan seferberliğinin arkasındaki asıl gücün ABD olduğu gerçeğini değiştirmiyordu.

Suudi ulemanın yönlendirmesi ve Suudi finansmanıyla Araplar, Afgan cihadına gönderildi. Bu insanlar cihat literatürüne "Afgan Araplar" diye girdi.

Pakistan'ın Peşaver kentinde kurulan Mektebu'l-Hidamat (Hizmetler Bürosu) farklı ülkelerden cihatçıları toplayıp Afganistan'a sevk etmekle görevliydi. Bu işlerin başındaki isim El Kaide'nin fikir babası Abdullah Azzam'dı.

Filistinli Azzam, genç yaşta İhvan'a katılmış, 1973'te El Ezher Üniversitesi'nde doktora öğrencisiyken Seyyid Kutup'un ailesiyle tanışmış ve 1978'de Suudilerin uhdesinde Cidde'de Abdülaziz Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştı. 1980'de Afgan cihadına katılma kararı alan Azzam, bir süre, İslamabad'da Suudi yönetiminin parasıyla kurulmuş olan Uluslararası İslam Üniversitesi'nde ho-

calık yaptıktan sonra Peşaver'e yerleşip cihat otobanının baş organizatörü olarak Mektebu'l-Hidamat'ı kurdu. Söylemlerinde müzakere ve diyaloğu reddedip sadece silah ve cihattan bahseden Azzam, CIA'in kanatları altında bütün dünyadan cihatçı devşiriyordu. Amerikalıların gözünde Azzam "cihadın muhafızı"ydı. New York'ta da ofis açan Mektebu'l-Hidamat, kısa sürede küresel bir ağa dönüştü.

Araplarla başlayıp farklı etnik gruplardan katılımlarla enternasyonal bir karakter alan yabancı cihatçılar Afgan cephesinde farklı gruplar içinde savaşa katıldılar. Yabancıların en fazla yer aldığı grup Sayyaf'ın liderliğini yaptığı İttihad-ı İslam'dı. Vehhabi görüşleri paylaşan ve Arapça konuşabilen Sayyaf, Körfez'in cihatçı finansörleri için muteber bir ortaktı.

Suudi Arabistan'ın cihat seferberliğiyle güttüğü bazı hesaplar vardı: Kâbe Baskını'yla kendini gösteren iç tehdidi, potansiyel Suudi mücahitleri Afgan cephesine sürmek suretiyle bertaraf ediyordu. İkincisi Ayetullah Ruhullah Musavi Humeyni'nin liderliğindeki İran İslam Devrimi'nin önemli oranda Şii nüfus barındıran Körfez ülkelerine sıçrama ihtimali Suudiler için kâbus senaryosuydu. Suudiler, İslam Devrimi'nin etkisiyle İslam ülkelerindeki rejimlerin meşruiyetini sorgulayanların dikkatini Afganistan'a yöneltmenin akıllıca bir fikir olduğunu düşünüyordu.

Her ne kadar Şiiliği sapkın mezhep olarak görseler de İran İslam Devrimi, Sünni dünyayı da etkisi altına almış ve Selefiler arasında "İslam devleti" fikrinin tartışılmasına yol açmıştı. Kendilerini "İki Haremin Hizmetkârı" olarak gören Suudiler "İslam devleti" ve Müslümanların liderliği payelerini kimseyle paylaşmak niyetinde değildi. Suudiler Afganistan'a el atarken cihadın en büyük destekçisi görüntüsüyle Müslümanlar arasında prim yapıyor ve İslam dünyasının liderliğine oynuyordu.

Suudiler "Ahir Zaman" savaşlarının Horasan'daki zaferle başlayacağına dair peygambere atfedilen bir hadisi mücahitleri Afganistan'a seferber etmek için kullanıyordu.[2]

Cihat için toplanan paralardan sorumlu olan İstihbarat Şefi Prens Türki el Faysal'ın yardımların dağıtılması konusundaki muteber adamlarından biri Usame bin Ladin'di. Faysal, Ladin'i Suudi Arabistan'ın mücahitlerin sonuna kadar arkasında olduğu mesajıyla Afganistan'a gönderdi.[3]

Usame bin Ladin'in babası Muhammed bin Avad bin Ladin,

2. Tarihi Horasan bölgesi bugünkü Afganistan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın bazı bölgelerinden oluşuyordu.

3. Tariq Ali, *The Duel*, Simon & Schuster, Londra, 2008, s. 129.

Hadramevt'ten deve sırtında Cidde'ye gelip fırsatları değerlendirerek inşaat devine dönüşen Yemenli bir hamaldı.[4] Nereden nereye geldiğini unutmamak için küfesini konağının girişinde sergilerdi. Saray darbesiyle tahttan indirilen Suud bin Abdülaziz'in hazineyi boşaltması yüzünden altı ay boyunca memur maaşlarını kendi kesesinden ödeyecek kadar zenginleşmişti. Bu jestten sonra yeni Kral Faysal kararname ile bütün önemli inşaat işlerini Ladin ailesine verdi. Muhammed bin Avad, 1969'da Siyonistler tarafından kundaklanan Mescid-i Aksa'nın yenilenmesi ve Mescid-i Nebevi ile Mescid-i Haram'ın genişletilmesindeki rolüyle de aileye fazladan "şeref" kazandırdı.

Usame bin Ladin'in annesi Hamide İbrahim (Aliye Ganem) Suriyeli bir tüccarın kızıydı. 22 eşi olan Muhammed bin Avad'ın 11'inci karısıydı. Babasının 17. oğlu olan Usame bin Ladin üniversiteyi kardeşlerinin aksine yurtdışında değil, Suudi Arabistan'da okudu. Bin Ladin'in Suudi hanedanının payandası Vehhabi çizgiden cihadi Selefi çizgiye kaymasında mühendislik okuduğu Abdülaziz Üniversitesi'nde tanıştığı Selefi hocaların etkisi büyüktü. Filistinli Abdullah Azzam ve Seyyid Kutup'un kardeşi Muhammed Kutup bu hocalar arasındaydı.

Suudi yönetimini İslami değerlerden uzaklaşmakla suçlayan Cüheymân'ın yönettiği Kâbe Baskını da Bin Ladin'in üzerinde etki bıraktı. Ancak Bin Ladin, 1980'de Afganistan cihadına katkı sağlamak üzere Peşaver'e giderken henüz Müslüman yöneticileri tekfir edecek kadar keskin bir çizgide değildi.

Bin Ladin, 1980'de Pakistan'a gerçekleştirdiği bir aylık seyahatte kendisine yakın gördüğü Sayyaf ve Rabbani ile temas kurduktan sonra cihada yardım toplamak üzere ülkesine döndü. Dört yıl boyunca Pakistan-Suudi Arabistan arasında mekik dokudu. Peşaver'deyken kiraladığı villasında "Afgan Araplar"ı ağırladı, Azzam'ın çıkardığı *El Cihad* gazetesinin yayımlanmasına katkı sağladı, savaşta yaralananları ziyaret edip ailelerine para dağıttı. Sakin mizacı ve babası gibi yardımseverliğiyle mücahitlerin sevgisini kazandı. Dünyanın dört bir yanından cihada katılmak için Peşaver'e gelenlerin ilk durağı Beytü'l Ensar diye bilinen Bin Ladin'in villasıydı. Oryantasyon ve sınama sürecinden geçtikten sonra Afganistan'a sevk edilen mücahitler Hikmetyar, Sayyaf ve Rabbani gibi komutanların birliklerine dağıtılıyordu.

1967'de babasını 13 yaşında kaybeden Bin Ladin'e 80 milyon

4. Bin Ladin'in babası ve annesiyle ilgili bilgiler: Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, Everest Yayınları, 2004, s. 55-58.

dolar miras kalmış, o da bu parayı yabancı bankalarda değerlendirerek ve Sudan gibi yerlerde şirketler kurarak 250 milyon dolara çıkarmıştı.

Suudi havayolları cihada katılmak üzere Pakistan'a giden gençlerin biletlerine yüzde 75 indirim yaparken Bin Ladin de Körfez'den gelen paralarla mücahitlerin ailelerine aylık 300 dolar para dağıtıyordu. 1986-1989'da CIA'in Pakistan'daki istasyon şefi olan Milt Bearden'e göre Bin Ladin ve dostları Körfez ülkelerinden cihada aylık olarak 20-25 milyon dolar getiriyordu.[5]

Azzam sadece Bin Ladin değil diğer Afgan Arapların da ideoloğuydu. Bir Filistinli olarak Azzam'ın başlangıçtaki mücadele stratejisinde öncelikli hedef kutsal toprakların işgalden kurtarılmasıydı. Ama Afganistan'da savaşa katılmanın imkânı olan bütün Müslümanların üzerinde bir vecibe olduğunu vaaz ederek önceliğini bu bölgeye kaydırdı.

Azzam, Afgan cihadını, ulus devletler inşa etme sürecinde dağılan ümmete onurunu iade etmenin yegâne yolu olarak görüyordu. Bu mücadelenin önüne küresel bir hedef koyuyordu: "Cihat tüm Müslümanların görevidir... Önümüzde Filistin, Buhara, Lübnan, Çad, Eritre, Somali, Filipinler, Burma, Yemen, Taşkent ve Endülüs var."[6]

Bu vizyonu besleyen gelişme, ağırlık Suudi Arabistan, Mısır ve Cezayir'de olsa da pek çok İslam ülkesinden hararetli Müslüman gençlerin cihat uğruna Afganistan'a akın ediyor olmasıydı. Mısır'dan gidenler arasında genel cerrah Eyman ez-Zevahiri, "kör imam" Ömer Abdurrahman ve eski polis memuru Muhammed Atıf da vardı.

Eğitimli ve organizasyon deneyimleri olan Mısırlılar, Afgan Arapların "beyni" sayılırdı. Zevahiri ilk kez 1980'de bir doktor olarak yaralı mücahitlerin tedavisi için Peşaver'e gitmişti. Bin Ladin'den sonra El Kaide'nin liderliğini üstlenen Zevahiri ile Azzam arasında fikir ayrılıkları vardı. Zevahiri "tekfirci" çizgiyi izlerken Azzam, cihadın hedefinin dinsizler ve "ahlaksız" Batılılar olduğunu belirtip Müslüman kanı dökmenin haram olduğunu söylüyordu.

Afganistan'a gelen Araplara askeri eğitim verilmesi için CIA'in yönlendirmesi, Pakistan istihbaratının koordinasyonu ve Suud'un finansmanıyla çok sayıda üs kuruldu.

Yerelde bu operasyonların sorumlusu Hizb-i İslami lideri Gulbeddin Hikmetyar'dı. Hikmetyar, CIA'in gözdesiydi. Mahmud

5. Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History*, I. B. Tauris, 2007, s. 219, 220, 229.

6. Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, Everest Yayınları, 2004, s. 90-91.

Mamdani'ye göre Ahmet Şah Mesud'un askeri liderliğini yaptığı Cemaat-i İslami, İslamcı siyasette ılımlı merkezi temsil ettiği için CIA tarafından desteklenmedi. CIA'in tercihi ılımlılardan ziyade İslamcı ideologlar ve aşırılardı.[7]

Host yakınlarında Halid bin Velid, El Faruk, Ebu Bekir Sıddık, Cihad Vel yabancıların eğitiminde öne çıkan askeri kamplardı. El Faruk kampı Sayyaf'ın, Cihad Vel kampı Hizb-i İslami'nin kontrolündeydi. Bir diğer kamp Celalabad'ın 48 kilometre güneyindeki Tora Bora'da inşa edilmişti. Yine Hikmetyar'ın Cadi'deki kampı, Sayyaf'ın Peşaver yakınlarındaki Pabba kampı ve Pakistan sınırındaki Haldan Kampı Arapların eğitimi için kullanılıyordu. Eğitimci kadrolarda Mısırlılar öne çıkıyordu.

Peşaver ile Körfez arasındaki yardım trafiğiyle yetinmeyen Usame bin Ladin bizzat cihada iştirak etmek için 1982'de ilk kez Afganistan'a geçti. Müteahhitlik tecrübesiyle iş makineleri götürüp kamp inşaatını büyüttü ve geçiş güzergâhlarını iyileştirdi. 1986'da diğer üslerin yapımına yardım etmenin ötesine geçerek kendisi için altı kamp kurdu.

2002'deki Amerikan müdahalesine kadar boş kalmayan kamplarda teorik derslerin yanı sıra silah kullanma, bomba yapma, bombalı araç hazırlama, istihbarat toplama ve adam takip etme gibi alanlarda eğitim veriliyordu. Kamplarda verilen dersler 11 cilt halinde *Cihad Ansiklopedisi*'ne dönüştürüldü. Farklı coğrafyalarda intihar bombacılarının da rehberi haline gelen bu kitap Bin Ladin'in mali desteği ile hazırlandı.

Afgan Araplar taşıdıkları Selefi öğretiyle Afganların geleneksel âdet ve örflerini de aşındırdı. İthal Selefilikle yerleşik-geleneksel din arasındaki uyuşmazlıklar zaman zaman çatışmalara yol açtı. Ancak Suud'un parası ve Selefi-Vehhabi düşüncenin bulaştığı bu savaş zamanla bazı Afganlıları da dönüştürdü. Bir ters etki de söz konusuydu: Afganistan'a gelen Araplar da savaşın etkisiyle farklı inanç ve düşüncelere karşı daha keskin, uzlaşmaz ve tehditkâr bir dünya görüşüyle bölgeden ayrılıyordu. Bin Ladin de ilk yıllarda yerel ritüellere uyum sağlarken 1988'de sırf sakalını kesip sigara içti diye bir Afgan komutanla ortak operasyonu reddedecek kadar keskinleşmişti.[8]

Savaşçılar beslendikleri kaynaklardan uzaklaşmış ve yeni bir ideolojik formata kavuşmuştu. Ne Benna'nın reformcu yaklaşımı

7. Mahmood Mamdani, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman*, 1001 Kitap, 2004, s. 166-167.

8. Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, s. 97.

ne Mevdudî'nin değişim önermeleri ne de Seyyid Kutup'un "tağut" olarak nitelediği sistemlere karşı yoldaki işaretlerinden eser kalmıştı. Cihat neslinin yeni yol haritasını şekillendiren yegâne şey şiddet ve korku salma taktiğiydi.

İslamcı savaş ağalarına yanıt: Taliban

Türkiye'yi 2011 sonrası Suriye'de rejim değiştirme uğruna maceraya sürükleyen heveslerle Pakistan'ı "cihat otobanı"na çeviren Ziya-ül Hak'ın hevesleri birbirine benziyordu. Recep Tayyip Erdoğan önce Halep ardından Şam'daki Emeviye Camii'nde namaz kılmak istiyordu. Ziya-ül Hak da Kâbil'de cuma namazı kılmayı düşlüyordu.

Ziya-ül Hak'ın askeri yönetimi meşrulaştırmak ve iktidarını perçinlemek için sistemi İslamileştirme cihetine giderken kamusal alan Mevdudî'nin kurduğu Cemaat-i İslami ve Diyûbendilerin siyasal hareketi İslam Uleması Cemiyeti'ne açıldı. Bu iki cemaat sadece devlet kurumları değil, İngiliz mantığıyla şekillenmiş seküler karakterdeki orduya da nüfuz ederek kışlada İslamcı bir dönüşümü hızlandırdı.[9]

Pakistan Askeri Akademisi'nde İslami dersler konuldu, askerlere cumaya gitme zorunluluğu getirildi. Cemaat-i İslami'nin askerlere yönelik tebliğ çalışmalarına izin verildi. Eğitim ve Enformasyon bakanlıkları da cemaatlere teslim edildi. Medya da kontrol altına alındı. Bunların ötesinde Federal Şeriat Mahkemesi kuruldu, pek uygulanamasa da şeriatı esas alan ceza yasası yürürlüğe sokuldu, zekât zorunlu vergiye dönüştürüldü. Ülke nüfusunun yüzde 15-20'sini oluşturan Şiileri de kapsaması nedeniyle zekât uygulaması tepkilere yol açtı ve mezhep geriliminin ilk tohumu bu şekilde ekilmiş oldu.

Diyûbend kökenli olan Ziya-ül Hak'ın ülkesini İslamileştirme projesini dayandırdığı mantık, 12 Aralık 1981'de *The Economist*'te yer alan röportajda kendi ifadeleriyle şuydu:

> Pakistan ideolojik devlet olarak İsrail gibidir. Yahudiliği İsrail'den alın, kartondan bir ev gibi dağılır. İslam'ı da Pakistan'dan alıp laik bir devlet yapın o da dağılır.[10]

9. Ziya-ül Hak'ın sistemi İslamileştirme çalışmaları için bkz. Zahit Hussain, *Frontline Pakistan*, I.B.Tauris, 2007, s. 18-21; Tariq Ali, *The Duel*, Simon & Schuster, Londra, s. 4-5; John Schmidt, *The Unraveling*, FSB, New York, 2011, s. 63-64.

10. P. R. Kumaraswamy, "The Strangely Parallel Careers of Israel and Pakistan", *Middle East Quarterly*, Haziran 1997, cilt 4, no. 2.

Ziya-ül Hak, Afgan savaşı sırasında İsrail dış istihbarat şebekesi Mossad'ın Peşaver'de bulunmasına da izin verdi.

Carnegie Endowment for International Peace'in araştırmacısı Selig Harrison, İslamabad'ın Afganistan macerasındaki motivasyonuna dair "Ziya-ül Hak bana Pakistan'ın nüfuz alanını Afganistan'ı, ardından Özbekistan ve Tacikistan'ı, sonra İran ve Türkiye'yi kontrol edecek şekilde genişletmekten bahsetti" diyordu.[11]

1979'da Sovyet güçlerinin Afganistan'a girmesiyle başlayan çatışmalar, 2 milyonu aşkın Afgan mültecinin Pakistan'a sığınmasına neden oldu. Mülteciler mücahit kazanma havuzuna dönüştü. Pakistan medreseleri de kutsal cihada adam devşiriyordu. Burada da ABD organizatör, Suudi Arabistan finansör, Pakistan taşerondu. CIA, Pakistan üzerinden yaklaşık 3 milyar dolarlık eğitdonat programıyla mücahitleri Sovyet işgaline karşı seferber etti. Bu şekilde 80 bine yakın savaşçı eğitildi.

Mücahitlerin eğitiminden ve sınır operasyonlarında yer alacak Pakistanlı komandoların seçiminden sorumlu istihbarat yetkilisi Muhammed Yusuf, 1983'te Kâbil Üniversitesi'nde yemek masasının altına yerleştirilen bomba ile Sovyetler'den biri kadın profesör toplam 9 kişinin öldüğü saldırıyı ve diğer suikast-sabotaj eylemlerini yıllar sonra büyük bir gururla anlatıyordu.[12]

1989'da Sovyetler'in çekilmesinin ardından bu kez İslamcı güçler arasında iktidar savaşı başladı. Pakistan yeni Afganistan'a şekil verme konusunda çok iştahlıydı. Afganistan'ı yoğurma işini Ziya-ül Hak'ın ardından iktidara gelenler de sürdürdü. Pakistan başlangıçta Hizb-i İslami lideri Hikmetyar'ın ipleri ele almasından yanaydı.

Hikmetyar başarılı olamayınca çok sayıda Afgan mültecinin yerleştirildiği Diyûbend-(Diyobend) medreselerindeki talebelere (Taliban) yeniden iş düştü.[13] İktidarda Benazir Butto vardı. Parlamentoda anahtar parti durumunu koruyan İslam Uleması Cemiyeti, Taliban'ın Diyûbendilerle olan bağlarından dolayı Pakistan'a en yakın grup olduğu savından hareketle Hikmetyar'dan vazgeçilmesini sağladı. İslamabad'ın Hikmetyar'a desteği sebebiyle Kâbil'de baskı altında tutulan Burhaneddin Rabbani ve Ahmed

11. Joginder Singh, *Discovery of Independent India*, Fusion Books, 2003, s. 94.

12. Tariq Ali, *The Duel*, s. 129.

13. Taliban hareketi adını talebelerden alıyor. Taliban, Arapçada öğrenci, isteyen, arayan anlamlarına gelen "talib" kelimesinin Farsça gramere göre çoğul halidir.

Şah Mesud, Pakistan'a cephe alnıştı.[14] Yani "Batı'nın kızı" Butto döneminde de cihadi yol terk edilmedi.

Taliban'ın doğuşunu tetikleyen olay ise 1994 baharında yaşanan bir tecavüz vakasıydı. Kandahar'da iki genç kızı kaçıran bir komutanı cezalandırmak için Diyûbend medresesinin hocası Molla Muhammed Ömer, 30 kadar talebesiyle karakola baskın düzenledi. İşte bu baskın, Taliban'ın çıkışına tarihlenen olaydı. Komutanı yakalayıp tanka asan talebeler (Taliban) ele geçirdikleri silahlarla başka yerlerde de adalet dağıtmaya kalkışarak kısa sürede Robin Hoodvari bir şöhreti yakaladı. Taliban'ın kartopu etkisiyle büyümesinin en önemli nedeni İslamcı örgütler arasındaki güç mücadelesini bitirecek bir çıkışta bulunmasıydı.

18. yüzyılda yaşamış Ahmet Şah Durrani'den beri Afganistan'da iktidarı elinde tutan Peştunlar, post-komünist dönemde birçok Müslüman çevrenin makul bir lider olarak gördüğü Tacik asıllı Burhaneddin Rabbani'nin devlet başkanlığını kabullenememişti. Bu da Taliban'ın yelkenlerini şişiren diğer önemli faktördü. Yani Peştun milliyetçiliği Taliban'ın arkasındaki siyasi motivasyondu. Peştun mültecilere kapılarını açan Pakistan'daki Diyûbend medreseleri de Taliban'a sadakatlerini sundu. Bir avuç insanla yola çıkan Molla Ömer'in birkaç ay sonra arkasında saf tutanların sayısı 12 bin savaşçıyı buldu ve bunların ezici çoğunluğu Diyûbend medreselerinden geliyordu.

Diyûbendilerin arka planı ve siyasal dönüşümü hem Afganistan'daki cihat seferberliği hem de Taliban'ın doğuşundaki rolü açısından önemli.

Diyûbendiler, 1866'da Hindistan'ın Deoband (Diyûbend) kentinde kurulan ve Hint Yarımadası'nın El Ezher'i sayılan Dar'ul Ulum Medresesi etrafında İslam'ın özüne dönüş hedefiyle revizyonist ve apolitik bir hareket olarak ortaya çıktılar. Pakistan'ın kuruluşuna öncülük eden Muslim Leage'in aksine Hindistan'ın bölünmesine karşı çıktılar. Bu nedenle ilk zamanlar İngiliz sömürge yönetiminden teşvik gördüler.[15] Küresel davet hareketi olarak tanınan Tebliğ Cemaati de Diyûbend medreselerinden doğdu. Osmanlı'nın son dönemlerindeki Pan-İslamcılığın etkisi altında hilafeti koruma ve Asya'ya genişletme saikiyle Diyûbendiler apolitik çizgiden saparak İngilizlere karşı silahlı mücadeleye girdiler. Diyûbendiler siyasi kanat olarak Hint Ulema Cemiyeti'ni kurdular.

14. John Schmidt, *The Unraveling*, s. 103.

15. Haroon K. Ullah, *Vying For Allah's Vote*, Foundation, 2014, s. 75-76.

Bu cemiyet Hindistan'ın bölünerek ayrı bir İslam devleti kurulmasına yönelik itirazlar nedeniyle kendi içinde bölündü. Pakistan'ın kuruluşuna destek olan kanat İslami Ulema Cemiyeti'ni kurdu.[16]

Diyûbendiler tasavvufa tavır konusunda Vehhabilerle ters düşseler de kendilerine has Selefi bir damarı temsil ediyor ve bu yüzden Suudiler tarafından destekleniyordu. Suudiler onların sufi tarafını dert etmişe benzemiyordu. 1950'lerde Afganistan'a gelip bir dizi medrese kuran Vehhabiler, bu medreselerin ilkine "Penç Pir" (Beş Pir) adını vermekte mahzur görmedi. Vehhabiler tasavvufu toptan reddederken Diyûbend medreselerindeki hocaların çoğu Nakşibendi ya da Kadiri geleneğinden geliyordu. Diyûbendiler ile Vehhabileri birleştiren nokta ikisinin de dinin kaynakları olarak Kuran ve hadisleri görmesi, bidatlara karşı çıkması, kutsal kişi kültünü reddetmesi ve dinin yorumunda koyu gelenekçi olmasıydı.

Pakistan'da Mevdudî'nin 1941'de kurduğu Cemaat-i İslami ise gelenekçi öğretinin dışına çıkan, kısmen devrimci öğeler taşıyan, kısmen sistemi şeriata göre dönüştürmekten yana siyasal İslamcı bir proje olarak sadece Hint Yarımadası değil farklı coğrafyalarda İslam devleti kurarak Allah'ın egemenliğini tesis etme fikri etrafındaki tartışmalara ilham kaynağı oldu. Mısır'da İhvan'ın dönüşümünde de Mevdudî'nin etkilerini bulmak mümkün.

Mevdudî Hindistan'ın parçalanması değil ülkenin tamamının Müslümanlaştırılması ve İslami yönetim tesis edilmesi tahayyülüyle hareket ediyordu. Bu yüzden ayrı bir devlet kurulmasına karşıydı. Ancak bölünme kaçınılmaz hale gelince bu kez itirazını Pakistan'ın İslam'ı siyasal bir kimlik olarak benimsese de laik temeller üzerine inşa edilmesine yöneltti. Muslim Leage Pakistan'ı "Müslümanların devleti" olarak kurgularken Mevdudî şer'î hükümlerin geçerli olduğu bir "İslam devleti" kurulması gerekliliğini vurguluyordu.

Mevdudî, Pakistan'ın Keşmir'de cihat başlatmasını reddettiği için Hindistan yanlısı olmakla suçlanıp tutuklandı. Mevdudî'nin İslam toplumu inşa etme çabası sonraki yıllarda daha fazla kurulu düzende siyasal mücadelenin parçası olma eğilimi gösterdi. Sistemin İslamileştirilmesinde siyasal otoriteye yol gösterici oldu. Mevdudî İslam'ın kaynaklarına yaklaşımında taklitçi ve gelenekçi olmadığı için Diyûbend, Selefi Ehl-i Hadis ve sufi hareket Barelvi'nin hasmıydı.

Diyûbendilerden sonra en fazla medrese ağına sahip olan cemaatler Ehl-i Hadis ve Barelvi hareketleriydi. Diyûbendilerin her-

16. Haroon K. Ullah, *Vying For Allah's Vote*, s. 91-92.

kesi kendi cemaatlerine katma konusundaki atılgan politikalarına karşı Barelviler "yaşa ve yaşat" felsefesinden hareketle diğer cemaatlerle daha dostane yaklaşım içindeydi. Ehl-i Hadis ise Suudi Vehhabiliğine en yakın Selefi gruptu.

Medreseler Pakistan ve Afganistan'da son 30-40 yılda inanılmaz boyutta yaygınlaştı. Güney Asya'da Diyûbend medreselerinin sayısı 1879'da 12 idi. Pakistan 1947'de bağımsızlığını ilan ettiğinde medreselerin sayısı 137 iken 1971'e gelindiğinde bu rakam 893'ü buldu. 1979'da 1.745'e ulaşan medrese sayısında 1980'lerde Körfez'den gelen mali yardımlarla patlama yaşandı. Afgan mülteci çocuklar da ücretsiz eğitim ve barınma imkânı sunan bu medreselere yerleştirildi. 1988'de sayısı 3.000 olan medreseler 2005'te 13 bini aştı. Bunlardan 5.778'i Diyûbendilere aitti.[17] Hükümet kaynakları 1.7 milyon öğrenci barındıran medreselerin yüzde 10-15'inin mezhepçi militan gruplar ya da terör örgütü sayılan gruplarla bağlantılı olduğunu tahmin ediyordu.[18]

Pakistan'ın cihatçılarla yürüttüğü vekâlet savaşı Afganistan'la sınırlı değildi. Benzer bir cihatçı yapılanma Hindistan'la ülkeyi sürekli savaşın eşiğinde tutan Keşmir için gerçekleştirildi. Pakistan ordusunun 1980-90'larda Keşmir'de gerilla direnişi için eğitip donattığı Hareket'ül Mücahidin ve Leşker-i Tayyibe adlı örgütlerin militan kaynağı da Diyûbend medreseleriydi. İkisi de sivil-asker ayırımı yapmayan aşırı şiddet düşkünü örgüt haline geldi. Suud'un parasıyla yaygınlaşan Ehl-i Hadis'le bağlantılı Leşker-i Tayyibe peçesiz kadınların yüzüne kezzap atacak kadar bağnazlaştı.

Afgan İslamcılığının köklerinde de derin bir sufi geleneği vardı. Kâbil ve Herat sufiliğin merkeziydi. Ülkenin kuzeyi tamamen ve Kandahar kısmen sufi geleneğinin etkisi altındaydı. Afganistan'da yaygın olan tasavvufi ekoller Nakşibendiye, Kadiriye ve Çiştiye idi.[19]

Taliban'ın palazlanmasında etnik temelde Peştunlar, dini temelde Diyûbendilerin desteğine ilaveten üçüncü bir faktör Afgan cehenneminin dış aktörlerinin Molla Ömer'in arkasında durmasıydı.

Pakistan istihbaratı bu potansiyeli çok iyi değerlendirerek Taliban'ı İslamcı gruplar ve savaş ağaları arasındaki iktidar savaşlarına son verip Kâbil'de İslamabad'ın güdümünde bir hükümet kurmak için kullandı. Pakistan'da 2001'de darbeyle gelen

17. The State of Sectarianism in Pakistan, Crisis Group Asia, Report No: 95, 2005.

18. Zahit Hussain, *Frontline Pakistan*, s. 79.

19. Olivier Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslâm*, Yöneliş, 1990, s. 70-71, 99, 339.

General Pervez Müşerref'in itiraflarına göre Taliban militanları Pakistan'da finanse edildi, eğitildi ve silahlandırıldı.

Suudi Arabistan Başmüftüsü Abdülaziz bin Bâz dahil ileri gelen Vehhabi ulema da Taliban'a destek veriyordu. Taliban hükümetini tanıyan üç ülke Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Pakistan oldu. Selefi cihatçılığın palazlanmasında hep Suudilerin maddi-manevi desteği öne çıkarılır ama Birleşik Arap Emirlikleri'nin de hatırı sayılır bir rolü olageldi. Pakistan'daki İslamcı gruplar ve Afganistan'da savaşanlara gönderilen bağışların ötesinde savaş sonrası dünyaya yayılan cihatçı ağların finansmanında Dubai'den yapılan sevkıyatlar dikkat çekiciydi. Adı fazla anılmayan Kuveyt'in parası da her zaman cihatçılara aktı.

1996'da Kâbil'in düşmesinin ardından Afgan ulemasının huzurunda Kandahar'daki bir türbeden alınan ve Hz. Muhammed'e ait olduğu söylenen hırkayı giyinen Molla Ömer "müminlerin emiri" ilan edildi. Başkent Kâbil'i kontrol etmesine rağmen Taliban için fiili başkent Kandahar'dı. Taliban, Kâbil'e karşı kırsalın öfkesini temsil ediyordu. Onlar için Kâbil yolsuzluğun, yozlaşmanın ve günahların başkentiydi. Molla Ömer hüküm sürdüğü yedi yılda Kâbil'e sadece iki kez uğradı.

Hem Hanefi mezhebinin takipçisi olması hem Kadiri ve Nakşi bir gelenekten gelmesi hem de Peştun milliyetçiliğine rağmen Taliban, Arap Afganların etkisiyle zamanla daha fazla Vehhabi-Selefi bir çizgiye kaydı.

Mahmud Mamdani'nin ifadesiyle "Taliban'ı iktidara taşıyan, kanun ve düzen getireceği sözüydü. Trajik bir şekilde vahşete maruz kalmış bir toplumdan doğan Taliban, bu topluma daha da vahşi davranacaktı... Antik bir kentin yıkıntısı olan Kandahar'daki bir camide yaşlı bir adam, İkbal Ahmed'e Taliban hakkında şunu söyledi: Ölüm arasında karanlığın içinde yetiştiler. Öfkeli ve cahiller. Hayatta neşe getiren her şeyden nefret ediyorlar."[20]

Taliban iktidarı ele geçirdikten sonra kız okullarını kapattı, kadınların çalışmasını ve yanlarında mahremleri olmadan sokağa çıkmalarını yasakladı; kadınlara burka giyme, erkeklere sakal bırakma, esnafa ezan okununca dükkânları kapatıp camiye gitme zorunluluğu getirdi; Kâbil Radyosu'nun adını Radyo Şeriat olarak değiştirip müzik yayınını kesti. Televizyon izlemek, uçurtma uçurmak ve güvercin yarıştırmak da yasaklandı. Taliban da diğer Vehhabi-Selefi akımlar gibi Şii düşmanı kesildi. Sünniliğe geçmeleri şart koşulan Şii Hazaralar katledildi; 400 Şii kadın cariye olarak kaçırıldı.

20. Mahmood Mamdani, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman*, s. 171.

Taliban, başlangıçta rahatsızlık duyduğu El Kaide ile sonradan zorlayıcı sebeplerle müttefik haline geldi. İlk zamanlar mesafeli duruşun nedeni Taliban'ın cihadi Selefilerin beslendiği ideolojik kaynaklardan uzak olmasıydı. El Kaide hem farklı milletlerden militanlarıyla değişik coğrafyalardaki hücreleri hem de tahayyül ettiği dünya düzeni açısından beynelmilel bir yapılanma iken Taliban vizyonu dar ve yerel bir hareketti.

İyiliği Emir ve Kötülüğü Men Bakanlığı'nın (Emr-i bi'l Ma'rûf ve Nehy-i anil Münker Bakanlığı) duvarında "Aklı köpeklere atın, yozluk kokuyor" sloganı yazılıydı.[21]

Afgan cihadında palazlanan ve Taliban'ın rakipleri olan Hizb-i İslami ve Cemiyet-i İslami'nin ideolojik kodları cihadi Selefilere daha yakındı. Pragmatizm haşin coğrafyasıyla kendi insanının tabiatını sertleştiren bu diyarın mollalarında da geçerliydi. İslami hassasiyetler dünyevi işlere gelince öteleniyordu. Taliban döneminde Afganistan dünya haşhaş üretiminde yüzde 80'e varan payından bir şey kaybetmedi. Üretimden yüzde 10 vergi (aşar) alarak kasasını dolduran Taliban, haşhaş üretiminin helal, bunun uyuşturucu olarak kullanılmasının haram olduğu fetvasıyla işin içinden çıkıyordu. Ama pratikte uyuşturucu kamyonlarının Kandahar'dan İran'a geçişini sağlayan Taliban'a bağlı güçlerden başkası değildi. CIA, Suudi Arabistan ve Pakistan istihbarat servisi ISI (Servislerarası İstihbarat) ortaklığının vekil savaşçısı Hizb-i İslami'nin sicili de farklı sayılmazdı. Taliban'ın Kunduz'u ele geçirmesinden önce bölgede yüksek kalitede eroin üreten laboratuvarlar Hizb-i İslami tarafından işletiyordu.[22]

Cihadın Pakistanlaşması: Tehrik-i Taliban

ABD Dışişleri'nin gizli yazışmalarına göre Pakistan istihbaratı, 1996'da Kâbil'de iktidarı ele geçirdikten sonra da Taliban'a mühimmat, yakıt ve gıda malzemeleri göndererek desteğini sürdürdü. Pakistan 1997 ve 1998'de Taliban'ın memur maaşlarını ödemesine de yardım etti.

ABD Dışişleri 1995'te bir toplantıda İran'ın tercih ettiği "mutedil" Burhaneddin Rabbani hükümetine karşı Pakistan'ın Taliban üzerinden yürüttüğü savaşla ilgili endişeleri tartıştı. İslamabad yönetimi gelişmelerden rahatsız olan İran ve Türkmenistan'a

21. Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, s. 146.

22. Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History*, s. 175.

Taliban'ı kontrol edebileceği garantisini verdi.

ABD'nin İslam Devrimi'ni kuşatma hareketi başlatması nedeniyle İran, Afganistan'daki direnişi temkinli bir şekilde izliyordu. Olivier Roy'a göre devrimi evrensel bir çerçevede sunsa da İran'ın Afganistan'da izlediği strateji şuydu:

"Başlangıçta bir bütün olarak Şii cemaatini destekleyen İran, ikinci safhada yaptığı yardımları Ayetullah Humeyni'nin liderliğini kabul eden gruplarla tahdit etmekte, son safhadaysa sadece Pastaran teşkilatının emrine girmeye hazır kişi ve kuruluşlarla irtibatını sürdürmektedir."[23]

Aslında İran yine de Cemaat-i İslami gibi örgütlerin ülkede temsilcilik açmasına izin verdi. İran 1995'te Herat'ın Taliban'ın eline geçmesini ulusal tehdit olarak değerlendirip Ahmet Şah Mesud'a bağlı güçlere dağıtılmak üzere Meşhed'den Bagram üssüne 13 uçak dolusu silah gönderdi. Ayrıca Taliban karşıtı 5 bin asker için Meşhed'de 5 eğitim kampı açtı.[24] Pakistan'ın sunduğu teminatla Taliban'a geçit veren Özbek General Reşit Dostum da İran'ın yardımları kâfi gelmeyince çareyi 1997'de kaçmakta buldu.

Ocak 1997'de Washington'a gönderilen gizli yazıda Afganistan sınırları içinde kaldığı sürece Taliban'ın İslamabad yönetimi için iyi olabileceği ama bunun ileride Pakistan'ı da etkileyeceği uyarısı yer alıyordu.

ABD, 1998'de artık Pakistan'ı sıkıştırmaya başlamıştı. İslamabad'dan istenilen Amerikalıları hedef alan El Kaide lideri Usame bin Ladin'i teslim etmesi için Taliban'a baskı yapmasıydı.

ABD Dışişleri'ne ait 26 Eylül 2000 tarihli yazışmada, İslamabad'ın Taliban'a desteğini sürdürdüğü belirtiliyordu. 2001'de Dışişleri Bakanı Colin Powell'a sunulan raporda ise Pakistan halkı arasında Taliban'a desteğin giderek arttığı not ediliyordu.

Peki, ülkesini Afganistan için cihat otobanına dönüştüren Pakistan'a düşen miras neydi?

11 Eylül 2001'de New York'taki ikiz kuleler ve Arlington-Virginia'daki Pentagon binasına saldırıların ardından ABD Afganistan'ı işgal edince El Kaide ve Taliban unsurları Pakistan'ın kuzeyindeki Veziristan bölgesine sığındı. Militanlara ev sahipliği yapanlar, merkezi otoriteye karşı her zaman dik başlılığını korumuş olan Peştun aşiretleriydi. Mekke'den Medine'ye hicret etrafındaki metafor burada da değişmedi: Afganistan'dan sığınanlar "muhacir",

23. Olivier Roy, *Afganistan'da Direniş ve İslâm*, s. 340-341.

24. Angelo Rasanayagam, *Afghanistan: A Modern History*, s. 169.

kucak açan Peştunlar "ensar"dı. Gelenek ve dini motivasyon El Kaide için sağlam bir sığınak imkânı sunuyordu. Haliyle hiçbir baskı Peştun aşiretlerine geri adım attırmayacaktı.

Pakistan, ABD'nin tehditleri karşısında mecburen Taliban'a desteğini çekip Afgan sınırındaki aşiret bölgelerinde askeri operasyonlara başlayınca silahlar bu kez asıl sahibine döndü. Pakistan, Bush yönetiminin "Ya benimlesin ya da bana karşısın" diye şablonlaşan dayatmasına yanıt vermek durumundaydı. Washington'ı ziyareti sırasında darbeci General Pervez Müşerref'e ev ödevini Savunma Bakanı Donald Rumsfeld şu sözlerle iletti: "Sayın Başkan, biz, doğrusu dünya, sizin ülkenizde büyük bir çıkara sahibiz. Bu önemli görevinde sana başarılar dileriz."

Müşerref'in kendi anılarına bakılırsa Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Armitage'ın Pakistan lideri ile diyaloğu Rumsfeld'inki gibi diplomatik değildi: "Ya bizimlesiniz ya da değilsiniz. Sizi bombalayarak Taş Devri'ne geri göndeririz."[25]

11 Eylül 2001'de kamikaze saldırılar başladığında Pakistan'da Müşerref'ten sonra en güçlü ikinci adam konumundaki ISI Başkanı General Mahmud Ahmed, El Kaide ile mücadeleyi müzakere etmek üzere Pentagon'un davetlisi olarak Capitol Hill'de Senato ve Temsilciler Meclisi İstihbarat Komitesi üyeleriyle kahvaltının keyfini çıkarıyordu. O kahvaltının devamı, yutulması çok zor bir ev ödevi şeklinde geldi. Halbuki General Ahmed, Molla Ömer'in dindar, güvenilir ve şiddete karşı biri olduğunu belirtip Usame bin Ladin'le ilişkiyi kesebileceği konusunda CIA şefi George Tenet'e teminat vermeye çalışıyordu.[26] Ahmed ertesi gün Dışişleri'ne çağrıldığında işin ciddiyetini kavramıştı. Armitage'ın "Bu çok kritik bir an. ABD için bugün yeni bir tarih başlıyor" diyerek uzattığı notu okumadan emir kipindeki talepleri kabul edip cebine koydu. Armitage, "Tamam" sözünü Müşerref'e danıştıktan sonra vermesini tavsiye edince Ahmed, patronundan da emindi:

"Gerek yok, beni onaylayacaktır."

Pakistan'ın egemenlik haklarına halel getiren kâğıttaki talepler şunlardı:

- Sınırdaki El Kaide militanları ve Bin Ladin'e lojistik destek kesilecek.

25. Tariq Ali, *The Duel*, s. 145.

26. Zahit Hussain, *Frontline Pakistan*, s. 33-34.

• ABD'nin askeri ve istihbarat operasyonları için Pakistan hava sahasını kullanması ve sahaya inmesi konusunda sınırsız izin verilecek.

• El Kaide'ye karşı operasyon yürütmek için ABD ve müttefiklerinin askeri istihbarat ve diğer personeline karadan geçiş hakkı tanınacak.

• ABD'ye istihbarat sağlanacak.

• Terör eylemleri açıkça kınanacak.

• Taliban'a petrol sevkıyatı kesilecek ve Afganistan-Pakistan arasındaki militan akışına son verilecek.

• El Kaide'ye sığınak sunmaya devam ettiği kanıtlanırsa Taliban hükümetiyle ilişkiler kesilecek.[27]

Müşerref ordu, istihbarat, bürokrasi ve siyasete derin bir şekilde nüfuz etmiş Talibansever İslamcılarla küresel ortağı arasında sıkışıp kaldı. Ve mecburen özerkliğinden taviz vermeyen aşiret bölgelerine askeri çıkarma yaparak hem Taliban'ı hem de Peştunları karşısına aldı. Kendi emrindeki komutanlar ve istihbaratçılar bile Müşerref'in cihada ihanet ettiğini düşünüyordu. Seyahat ve hareket planları sır gibi saklanmasına rağmen istihbarat ve özel kuvvetlerdeki köstebekler sayesinde suikastçılar Müşerref'i nerede avlayacaklarını iyi biliyordu. Başkan geçtiği güzergâhlarda ardı ardına suikast girişimlerine maruz kaldı.[28]

Müşerref'in nasıl bir cendereye sokulduğunu özetlemeye, yaşanan olaylardan sadece şu ikisi yeter:

• 11 Eylül saldırılarından yaklaşık 9 ay önce, 9 Ocak 2001'de, İslam Uleması Cemiyeti'nin kontrolündeki Dar'ul Ulum Hakkaniye medresesi, 300 temsilcinin katılımıyla düzenlediği konferansta Batı'ya cihat ilan eden Usame bin Ladin'e arka çıktı. "Büyük İslam savaşçısı" olarak taltif edilen Bin Ladin'i korumanın İslami bir görev olduğu deklare edildi. Katılımcılar arasında mücahit devşirme programının baş sorumlusu eski ISI şefi Hamid Gül ve eski Genelkurmay Başkanı General Mirza Aslam Beg de vardı.[29]

Müşerref, Genelkurmay Başkan Yardımcısı Korgeneral Muzaffer Usmani gibi cihatçı liderlere biat etmiş komutanlardan bazılarını tasfiye etse de düzen içindeki cihadi yapılanma görünenden çok daha derinlerdeydi.[30]

27. Tariq Ali, *The Duel*, s. 145-146.

28. Zahit Hussain, *Frontline Pakistan*, s. 2-3.

29. Zahit Hussain, *Frontline Pakistan*, s. 81-82.

30. Seyid Saleem Şahzad, *El Kaide ve Taliban'ın İçinde*, Küresel Kitap, İstanbul, 2014, s. 38.

• 2007'de Çinli işçilerin rehin alınması üzerine kanlı baskınla gündeme gelen Lal Mescid (Kızıl Mescit), ordu El Kaide ve müttefiklerine operasyon başlattığında çok sert bir tutum takındı. Ordu, Kasım 2004'te Afgan sınırındaki aşiret bölgelerine saldırınca İslamcılardan tepkiler yükseldi. Bunun üzerine emekli bir albay, yazılı bir notla caminin imamı Mevlana Abdülaziz'den bu konuda fetva istedi. Farklı ülkelerden Afgan cephesine çıkan küresel "yeşil yol"un önemli duraklarından biri olan Lal Mescid'den fetva gecikmedi:

"Müslüman bir ordunun kendi halkını katletmesi haramdır. Operasyon sırasında ölen bir askeri yetkilinin cenazesi kılınmaz. Pakistan ordusuyla savaşıp da ölen militanlar şehittir." [31]

Birkaç gün içinde bu fetvanın altına imza atan "âlim" sayısı 500'ü buldu. El Kaide ve Taliban'ın irtibat ve lojistik ofisi gibi bir işlev gören Lal Mescid, Müşerref'in başını ağrıtmaya devam etti.

2001'den sonra Taliban ile Pakistan ordusu arasında çatışmalar yaşanırken "cihat otobanı"nda yeşermiş 30 örgüt, 2007'de Beytullah Mehsud liderliğinde Tehrik-i-Taliban Pakistan'ı (Pakistan Taliban Hareketi) kurdu. Amaç İslami görmedikleri Pakistan'dan kopup aşiret bölgesinde bağımsız İslam emirliği kurmaktı. Yeni yapı Taliban'dan daha dogmatik, tekfirci ve şiddet düşkünüydü.

Afgan cihadının tehlikeli ve yakıcı miraslarından biri olan Tehrik-i Taliban, intihar saldırılarıyla Pakistan'ın başına bela oldu.

ABD, Pakistan'ın kirli çamaşırlarını ortaya çıkarırken en önemli müttefiki Suudi Arabistan'a dokunmuyordu. Üstelik 11 Eylül saldırılarına katılan hava korsanlarından 15'i Suudi vatandaşı olduğu halde. ABD'nin baskısıyla Suudi Arabistan sözde El Kaide ile ilgili önlemler aldı ama El Kaide'den farklı olmayan örgütler için Suudiler para kaynağı olmaya devam etti. Mesela Keşmir odaklı şedit bir örgüt olan Leşker-i Tayyibe, Suudi Arabistan'da para transferi için 2005'te bir paravan şirket kurdu. Bu örgüt için Suudi zenginlerden yardım toplayan Cemaatü'd Dava adlı kuruluş da rahatça çalışıyordu. Pakistan'daki medreselere yardım görüntüsü altında toplanan paralarla silah alınıyor ve eğitim kamplarının giderleri karşılanıyordu.[32]

Sonuç olarak Hindistan'dan ayrılırken bir ulus inşa etmek için siyasal düzlemde İslami kimliği öne çıkartan Pakistan'da din, yolsuzluk ve rüşvete batmış iktidarların kendilerini meşrulaştırmak

31. Tariq Ali, *The Duel*, s. 13.

32. Abdel Bari Atwan, *Islamic State-The Digital Caliphate*, Saqi, 2015, s. 211.

için kullandığı bir araç olageldi. Esasen Pakistan'ın bağımsız devlet oluşumuna gittiği süreçte İslam'la siyasal ilişkisinin müsebbibi ulema değil laik aydınlardı. Mahmud Memdani'nin tespitiyle "muhafazakâr ulema laik Hindistan Ulusal Kongresi'nin içinde kalırken modernci laik entelektüeller önce özerk, ardından bağımsız İslamcı bir yönetim biçimi istediler. Ulema kültürel ve dinsel kimlik olarak İslam ve Müslümanların benimseyebilecekleri çeşitli siyasal kimlikler arasında açık ayrımlar yaparken laik entelektüeller İslam'ın yalnızca dinsel ve kültürel bir kimlik olmadığında ısrar ediyordu; İslam siyasi bir kimlik haline gelmişti."[33] Sistemin laiklik üzerine oturtulduğu temel ile İslamcı siyasal kimlik arasındaki gerilimler Pakistan'a asla huzur vermediği gibi şiddet üreten ve bunu ihraç eden ülke haline getirdi.

İslamabad yönetimi Bangladeş'in bağımsızlık iradesini bastırmaya çalışırken de İslami cemaatlerden yararlandı. Keşmir'de Hindistan'a karşı vekâlet savaşını da "şedit" örgütler üzerine bina etti. ABD'nin müttefiki olarak Sovyetler'e karşı savaşta kendini lojistik hat, sıçrama tahtası ve nihayetinde bir paspasa çeviren Pakistan'ın aklına komşuya düzen verme fikri düştüğünde elinin altındaki İslamcılarla bu işi halledebileceğini sanıyordu. Her adım cehenneme yolculukta yeni bir katmana kapı araladı. Pakistan kendi yaktığı ateş çemberinin ortasında yanan bir cadıdan farksızdı.

Uluslararası aktörler bu hırçın coğrafyada yapılan kötülüklerden ders almadan aynı mantık ve araçlarla Ortadoğu'nun kırılgan ülkelerinde; Irak, Libya ve Suriye'de yeni sayfalar açmaktan geri durmadı.

Küresel cihat hareketi: El Kaide

Sovyetler'in çekilip cihat seferberliğinin sona erdiği 1988'de Afgan Araplar açısından yeni bir dönem başladı. Afgan cihadına katılan yabancıların sayısı 30 bin civarındaydı.

Sovyetler'e karşı birleşen grupların Rus ordusunun çekilmesinden sonra birbirine düşmesi üzerine Arap gaziler yol ayrımına geldi. Kavganın tarafı olmamak için ayrı bir örgütlenmeye giden Afgan Arapların yeni hedefi kendi ülkelerindeki rejimlerdi. Bu amaç uğruna buluştukları adreslerden en önemlisi kuşkusuz El Kaide örgütüydü. Abdullah Azzam'ın 1989'da bombalı saldırıda ölmesinin ardından Usame bin Ladin, Hizmet Bürosu etrafında şekil-

33. Mahmood Mamdani, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman*, s. 57.

lenen bu yeni ağın merkezi figürü haline geldi. Zenginliği ve cömertliğiyle bilinen Usame bin Ladin, cihadi Selefiler arasında ne âlim ne de komutandı. Afganistan'daki süreç, Ladin gibi çok sayıda finansör, destekçi ya da organizatör gördü. Bunlardan çok azı, post-Afgan döneminde onun gibi küresel fenomene dönüşebildi.

Savaş deneyimi kazanan mücahitlerden bazıları ülkelerinde tutuklanma riski olduğu için Afganistan ve Pakistan'da kalmaya devam etti. 1990'ların başında resmi kayıtlara göre sadece Pakistan'da kalmaya devam eden yabancı cihatçı sayısı 5 bini aşıyordu.

Dönenlerden bazıları Mısır, Yemen, Irak ve Cezayir'de kendi yönetimlerine karşı silahlı isyanları örgütledi. Bazıları 1990'larda Çeçenya, Bosna, Kosova, Keşmir ve Somali gibi sıcak bölgelere geçerek silahlı mücadeleye devam etti. Birçok bölgede yerel dinamiklerin şekillendirdiği cihatçı örgütler Afganistan gazileri eliyle ortaya çıktı.

Yönetimlere karşı hoşnutsuzlukları İslamcı bir yanıtla, cihatçı oluşumlara kanalize eden aktörlerin tamamı Afganistan'daki silahlı tedrisattan geçmiş değildi. Buna rağmen çok sayıda örgütün yolu, El Kaide ile kesişiyordu. El Kaide ile temasta olmaları Usame bin Ladin'e biatlı oldukları anlamına gelmiyordu.

El Kaide'ye bağlı olmasalar da birçok örgüt ya da Afgan gazisi açısından Bin Ladin, düzenlenecek eylemler için para kaynağıydı. Bu kişiler, sayıları iki elin parmağını geçmeyecek kadar az olan Bin Ladin'in adamları aracılığıyla silah ve bomba eğitimi alıyor, patlayıcılar ve militanlar için mali destek buluyor, farklı ülkelere erişim sağlıyordu. Esnek bir yapılanma nedeniyle birçok yerdeki saldırılarla Bin Ladin arasında bağ kurmak güçleşiyordu.

El Kaide'den uzak duranlar da vardı. Usame bin Ladin'e bağlanmayı reddedenler arasında Cezayir'deki Silahlı İslami Grup (GIA) ile Endonezya'daki Leşker-i Cihad bulunuyordu.[34]

Afganistan'dan dönen Filipinlilerin kurduğu Ebu Sayyaf Grubu, Afganistan'ı eğitim üssü olarak kullanan Özbekistan İslami Hareketi ya da Uygurların kurduğu Doğu Türkistan İslami Hareketi gibi örgütler ise El Kaide'yi müttefik olarak gören ama El Kaide'den bağımsız hareket eden gruplardı.

Afgan Arapların kendi ülkelerinde oluşturdukları yeni hücreler sayesinde El Kaide küresel bir cihat ağına kavuştu. Ancak Jason Burke'nin işaret ettiği üzere El Kaide'nin kuruluşu 1988-1989'a tarihlense de 1996-1997'ye kadar örgüt olarak El Kaide ismi öne

34. Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, s. 20.

çıkmadı. Amerikan istihbarat servisleri Bin Ladin etrafında oluşan bir yapılanmayı rapor etseler de örgüt olarak El Kaide'den bahsetmiyorlardı. CIA, 1996'daki raporunda "aşırı İslamcı mali kaynak" olarak bahsettiği Bin Ladin'in faaliyetlerini detaylı bir şekilde anlatırken El Kaide ismine muğlak bir şekilde atıf yapıyordu. ABD Dışişleri Bakanlığı da El Kaide ismine ilk kez 1997'de yer verdi. Dışişleri bu yapılanmayı bir örgüt değil, "Sünni aşırıların yer aldığı eylemsel bir merkez" olarak tanımlıyordu.

1998'de Afrika'da Amerikan elçilikleri bombalandığında Washington yönetimi düşmanını "terör finansmanı Ladin'e bağlı gruplar ağı" olarak tanımlamıştı. El Kaide örgüt olarak Amerikan kaynaklarına FBI'ın bu bombalı saldırılarla ilgili yürüttüğü soruşturmayla girdi.[35]

ABD'nin El Kaide'yi bir örgüt olarak algılamakta gecikmesinin nedeni belki de bu ismin örgüt içinde kullanım yerinin farklı olmasından kaynaklanıyordu. Anlatılanlara göre Bin Ladin, cihada katılan çocuklarının akıbetiyle ilgili bilgi isteyen aileler ve elçilikler karşısında zor durumda kalınca gelenler, gidenler ve ölenlerle ilgili bir kayıt sistemi kurdu. Mücahitlerle ilgili detaylı bilgileri kaydeden büro mücahitler arasında "El Kaide Kaydı" olarak anılıyordu. Bu isim zamanla örgüte ad olarak benimsendi.[36]

Taliban ile El Kaide: Zoraki ortak

CIA'in yardımları, Pakistan'ın komşusu Afganistan'a hâkim olma ihtirasları ve Suud'un parasıyla palazlanan bu cihatçı kuşak bütün dünyanın başına bela oldu. Sovyetler çekildikten sonra gazilerden bir kısmı ülkelerine dönse de dünyanın farklı yerlerinden cihatçı ocağı Afganistan'ın yolunu tutanlar asla azalmadı. El Faruk Kampı, Cihad Vel Kampı ve Ebu Bekir Sıddık Kampı'nda eğitim gören cihatçılar, El Kaide ve diğer cihadi örgütlerin hücresel ağları haline geldiler.

Suud'un gözdesi olan bu hareket ilerleyen süreçte Suudi hanedanını da düşman ilan etti. Bin Ladin'in Suudi yönetimiyle ters giden diyaloğu El Kaide'nin dünya otobanlarındaki yönünü de tayin etti. (Tabii başka ülkelerin başına bela oldukları kadar asla Suudilerin canını yakmadılar.)

1989'da ülkesine dönen Bin Ladin'in kafasındaki plan Afgan

35. Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, s. 13-14.

36. Fuad Hüseyin, *Zerkavi; El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, Küresel Kitap, İstanbul, 2014, s. 168.

Araplardan oluşan 10 bin kişilik bir İslam ordusu kurmaktı. Bu planını, Eylül 1990'da Veliaht Prens Sultan'a sundu. "İslam Ordusu", Kuveyt'i işgalinin ardından Irak lideri Saddam Hüseyin'in tehdit ettiği Suudi Arabistan'ı da koruyacaktı. Ancak Sultan "Ladin ailesi her zaman ailemizin sadık dostları olmuştur. Bu dostluğun devamını diliyorum" yanıtını verdi. Yani bir bakıma Bin Ladin'e "Afganistan'daki hizmetlerinden dolayı teşekkür ederiz ama artık bu işlere karışma" denilmiş oldu.

İplerin kopmasının bir başka nedeni, Suudi ulemasını ikiye bölen Irak'a karşı Amerikan güçlerine üs tahsis edilmesi kararıydı. Başmütfü Abdülaziz bin Bâz'ın Amerikan askerlerinin kutsal topraklara yerleşmesine yeşil ışık yakan fetvası, ulemadan bazılarının Suud hanedanına kılıçlarını çekmesini önleyemedi.

Suud yönetiminin meşruiyeti sorgulanınca Vehhabi ulemadan bir kısmı cihatçı Selefileri "fitne" çıkarmakla suçlarken kendileri de radikal kuşağın gözünde aşağılayıcı bir ifade olarak "sultanın uleması" yani bel'âm olmuştu.[37]

Usame bin Ladin, Suudi Arabistan yönetiminin pasaportuna el koyduğu sıralarda gizemli bir şekilde Yemen'e gidip oradaki Afgan gazilerini örgütledi. Yemen, Bin Ladin'in Afganistan'a en fazla savaşçı çektiği ülkelerin başında geliyordu.

Mısır'dan El Cihad ile Cemaatü'l İslamiyye, Cezayir'den GIA, Libya'dan Libya İslami Savaş Grubu gibi örgütler de Yemen'de varlık gösteriyordu.

Yemen'in birleşmesini kendisine yönelik bir tehdit olarak gören Suudi Arabistan, komşusunu istikrarsızlığa sürüklemek için Vehhabi örgütleri devreye sokuyordu. İçeride istenmese de dışarıda makbul adam muamelesi yapılan Bin Ladin'le Suud hanedanının yolları bir kez daha Yemen'de kesişmiş oldu. Fakat Suudi hanedanının, Bin Ladin'in hayallerinin peşinden gitmeye niyeti yoktu. Ülkede kendini güvende hissetmemeye başlayınca kaçmanın yollarını aradı. Nihayetinde önemli inşaat işlerini halletmek üzere Pakistan'a gidip tekrar Cidde'ye döneceği sözüyle kardeşinin kredisini kullanarak pasaportunu İçişleri Bakanı Vekili Prens Ahmet bin Abdülaziz'den aldı. Bin Ladin, Peşaver'e uçtuktan sonra rotasını Sudan'a çevirdi. Geri dönmediği için zor durumda kalan kardeşine bir özür mektubu yazdı.

Sudan, 1989'da General Ömer el Beşir'in, Hasan et-Turabi liderliğindeki İslamcıların desteğiyle darbe yapıp iktidarı ele geçir-

37. Bel'am terim olarak ilmiyle hak ve hakikati gördükten sonra dünyevi menfaatleri için şeytanın peşine düşenleri tanımlamak için kullanılıyor.

mesinin ardından küresel cihatçıların çekim merkezi haline geldi. Ülkelerine dönemeyen Afgan Araplar, Pakistan'dan Sudan'a akmaya başladı. Bin Ladin, başkent Hartum'da bir villaya yerleştiğinde işbirliği yapacağı çok sayıda gaziyi yanında buldu. İddia o ki Devlet Başkanı Ömer Beşir, Bin Ladin ve ekibini Sudan'a davet etmek için Peşaver'e özel heyet göndermişti. Sudan hükümetiyle ortak olarak El Hicret adında şirket kuran Bin Ladin, Hartum'daki havaalanı ile Hartum-Port Said arasındaki 1200 kilometrelik yola alternatif 800 kilometrelik Et-Tehaddi Yolu Projesi'ni üstlendi. Sudan'da altı şirket kuran Bin Ladin, Afgan gazileriyle deri, mobilya, ekmek, bal ve şeker üretimine girerek hem ticaret hacmini büyütüyor hem de küresel saldırı kampanyasının altyapısını hazırlıyordu. Yani 500 bin dönümlük bir çiftlikte gazilerle yalnızca yerfıstığı üretimiyle ilgilenmiyordu.

Sudan'ın üs verdiği sadece El Kaide değildi. Mısır, Cezayir, Lübnan, Eritre ve Filistinli İslamcı örgütler de Beşir'in kanatları altındaydı. Bin Ladin bu örgütlerle de temas fırsatı buldu. Hartum'u köşeye sıkıştıran gelişmeler ardı ardına geldi: ABD, 1993'te Sudan'ı terör destekçisi ülkeler listesine soktu. Suudi Arabistan 1994'te Bin Ladin'i vatandaşlıktan çıkartıp mal varlığını dondurdu. 1995'te üç Afgan gazisi ile bir Bosna gazisi Riyad'da bombalı saldırı düzenleyip beş Amerikan askerini öldürdü. Beşir'e baskılar artınca El Kaide lideri, Hartum'da istenmeyen kişi durumuna düştü.

Mayıs 1996'da iki uçakla tekrar Celalabad'a inen Bin Ladin, önemli bir finansörün yolunu gözleyen Afgan savaş ağaları tarafından karşılandı.

Bin Ladin, önce bir yazlık saraya, sonra korunaklı bir kaleye, ardından Tora Bora'da bir vadiye yerleşti. Aslında Afganistan ve Pakistan'dan uzak kaldığı dönemde buralarla ilgisini kesmemişti. 1992'de mücahit villası Beytü'l Ensar'ı (Ensar'ın Evi) kapatsa da Peşaver'e gelen militanların kaldığı "Barış Evi", "Şehitler Evi" ve "Müminler Evi" adını taşıyan villaları finanse etmeyi sürdürüyordu.

Yeni dönemde Afganistan'da tutunabilmek için kendisini karşılayan savaş ağalarından çok eski müttefiklerini saf dışı bırakan Taliban'la anlaşmanın yollarını bulması gerekiyordu. El Kaide ile Taliban ideolojik olarak farklı yerlerde duruyordu. Molla Ömer'in Bin Ladin'in fetvalarına ihtiyacı yoktu. Bin Ladin kendisini havaalanında karşılayan iki Afgan komutanın Taliban tarafından pusuda öldürülmesiyle Afganistan'da yeni patronun kim olduğunu öğrendi. Molla Ömer'e heyet gönderdi, bazı militanlarının Taliban saflarında savaşmasına izin verdi, diğer Afgan mücahit gruplar-

la savaşta ölen Taliban üyelerinin ailelerine yardım etti, savaşçılara Körfez'den arazi araçları getirtti ve Kandahar'da kamu projelerinin finansmanını sağladı. Yani Taliban'a yaklaşmak için kesenin ağzını açtı.

Şunu akıldan çıkarmamak lazım: Cihadi Selefi dünya hiçbir zaman yekpare olmadı. Bin Ladin'in Taliban'dan himaye görmesi diğer cihadi Selefi örgütlerin tepkilerine yol açtı. Cihadi Selefilerin Bin Ladin'den önce kulak verdikleri Şeyh Ebu Katade (Filistin asıllı Ürdün vatandaşı Ömer Mahmud Ebu Ömer) ve Mısır'daki Cemaatü'l İslamiyye'nin "Kör İmam" lakaplı manevi lideri Ömer Abdurrahman gibi fetva makamları vardı. Bin Ladin bir fetva makamı değildi; ilminden ziyade parası, motivasyon gücü ve karizmasıyla cihatçı âlem için çekiciydi.

Amerikan baskısı altında kalan Pakistan'ın isteği üzerine Taliban, 1996'da Hizb-i İslami ve Cemaat-i İslami gibi rakip grupların Host'taki kamplarını kapatırken Bin Ladin ve adamlarına dokunmadı. Kapatılan kamplardan ikisi de, Diyûbend kökenli ve Keşmir odaklı Hareket el Mücahidin'e verildi. El Kaide küresel cihat kampanyası çerçevesinde ölümcül saldırılar için intihar bombacılarını bu kamplarda hazırladı. Eskiden Hizb-i İslami'nin kontrolünde olan Celalabad yakınlarındaki Darunta kampında kimyasal silah araştırmaları da yapılıyordu.

Bin Ladin, ideolojik olarak Hikmetyar ve Sayyaf gibi komutanlara yakın olsa da epey zaman hizipler arası kavgalarda tarafsız kalmayı tercih etti. Hatta hasımları uzlaştırmaya yönelik bir tutum içindeydi. Arabuluculuk Bin Ladin'e fazla çaba harcamadan gruplar üzerinde söz sahibi olma imkânı veriyordu. Bu da koşullar değişse bile El Kaide liderinin Afganistan'da tutunma şansını artırıyordu.

Taliban'a 3 milyon dolar hibe eden Bin Ladin artık Molla Ömer'in istese de istemese de sahiplenmek zorunda olduğu biriydi. Hatta El Kaide, başlangıçtaki gruplar arası tarafsız pozisyonunu sonradan Taliban lehine değiştirerek silahlarını Ahmet Şah Mesut'un liderliğini yaptığı Kuzey İttifakı'na karşı çevirdi. Bu, dengeleri Molla Ömer lehine değiştiren önemli bir askeri destekti. Edindiği güven sayesinde El Kaide, Çeçenler, Özbekler, Uygurlar ve Pakistanlıların kaldığı kamplara erişim imkânı buldu.[38]

Taliban, El Kaide'nin Afrika'da Amerikan elçiliklerine saldırıları üzerine ABD'den gelen tehditlere rağmen Bin Ladin'i teslim etmedi. Tabii Taliban, El Kaide'ye açıkça sahip çıkan ya da

38. Seyid Saleem Şahzad, *El Kaide ve Taliban'ın İçinde*, Küresel Kitap, İstanbul, 2014, s. 21.

ona kefil olan açıklamalardan da kaçındı. Kimilerine göre Molla Ömer'in Bin Ladin'i teslim etmemesi kurulan akrabalık ilişkisi ve din bağının yanı sıra Peştun örfünün bir gereğiydi. Ladin ile Molla Ömer'in yakınlaşması Diyûyend kökenli Taliban'ı eylemlerinde El Kaideleştirdi.

Tam da katı-bağnaz kuralları gevşetmeye yüz tuttuğu bir dönemde 4. ve 5. yüzyıllardan kalma Bamyan'daki Buda heykellerini dinamitlerle tahrip etmesi Taliban'ın başta El Kaide olmak üzere yabancı cihatçılara angaje hale gelmesinin işaretiydi.

Aslında Buda heykellerinin tahrip edilmesi Çin'in Taliban yönetimini tanıma yönünde atacağı kritik adımın da önüne geçti. Pakistan'da ordu ile El Kaide arasındaki bağlantıları açığa çıkardığı için öldürüldüğü düşünülen gazeteci Seyid Salim Şehzad'a göre Taliban başlangıçta kendisini tanıyan Körfez ülkelerinin Çin'in hedef alınması yönündeki manipülasyonlarına izin vermedi. Hatta Taliban, Afganistan'da sığınak bulan Doğu Türkistan İslami Hareketi'nin Sincan'da isyana teşvik edilmeyeceği yönünde Çin'e güvence sundu. Ancak Çin bu taahhüde değer vererek Taliban'a göz kırparken Buda heykellerinin havaya uçurulması her şeyi bozdu. Bölgesel dengeleri umursamayan El Kaide'nin amacı bölgeyi bir savaş sahnesine çevirmekti.[39]

Usame bin Ladin, Afganistan'a döndükten sonra yeni mücadeleyi "Siyonist-Haçlı ittifakı ve yerli işbirlikçilerine karşı savaş" diye kurguladı. Esasen bu kritik dönüşüme kadar Afgan Arapların gündeminde ABD ve ortaklarına karşı savaş yoktu. Bin Ladin, 23 Ağustos 1996'da "Harameyn'in ülkesindeki Amerikan işgaline karşı cihat bildirisi" başlıklı açıklamasında, Hz. Muhammed'e atfedilen "Arabistan'da iki dine izin vermeyelim" şeklindeki hadisten hareketle ABD'ye üs veren Suudi monarşisine kızgınlığını şöyle dile getirdi: "Allah'ın izniyle Yahudileri ve Hıristiyanları Arabistan'dan kovacağım."[40]

Bin Ladin, iki yıl sonra yani El Kaide'nin kuruluşunun onuncu yılında ABD, İsrail ve müttefiklerine cihat ilan ederek Amerikalılar ve Yahudilerin bulundukları yerlerde öldürüleceğini kaydetti. Yerel bir aktör olmayı yeğleyen Taliban açısından dünyayı karşısına alacak şekilde bir "İslam cephesi" oluşturma girişimi çok tehlikeliydi. Nisan 1998'de Amerikalılar Kâbil'de Taliban'la görüştü. Ardından Suudi istihbarat şefi Prens Türki el Faysal, Molla

39. Seyid Saleem Şahzad, *El Kaide ve Taliban'ın İçinde*, s. 22.

40. Peter L. Bergen, *Holy War, Inc., Inside the Secret World of Osama bin Laden*, Simon and Schuster, 2001 s. 93-94.

Ömer'le Bin Ladin'in iadesi konusunda anlaştı. Molla Ömer'in tek şartı iade ile ilgili Afgan ve Suudi ulemanın Taliban'ı Suudilerin kuklası durumuna düşmekten kurtaracak ortak bir formül bulmasıydı. Bu formül itibarlı ulemanın vereceği fetvayı da içeriyordu.

Bin Ladin'in Suudilere teslimi konusunda tartışma sürerken El Kaide, 1998'de Haçlılar ve Yahudilere karşı savaş için "Küresel Cihadi Cephe" kurdu. El Kaide küresel cihat seferberliği çerçevesinde ilk can alıcı eylemlerini 7 Ağustos 1998'de Tanzanya ve Kenya'da gerçekleştirdi. Afgan gazilerinin Nairobi'deki Amerikan elçiliğine yönelik intihar saldırısında 213 kişi öldü, 4.000 kişi yaralandı. Dar el Selam'daki Amerikan elçiliğini hedef alan saldırıda da 11 kişi öldü, 85 kişi yaralandı. ABD "Sonsuz Menzil" adını verdiği bir operasyonla Sudan ve Afganistan'daki kampları yüzlerce füzeyle vurdu.

Sonsuz Menzil Operasyonu'ndan üç ay sonra Prens Faysal, Ladin'i almak için iki uçakla Kandahar'a indi ama eli boş döndü. İddiaya göre Molla Ömer, Bin Ladin'i Amerikalılar için isteyen Faysal'a "Sen Amerikalılar adına konuşursan ben de Usame bin Ladin adına konuşurum" diyerek tersledi. Toplantıda Suudiler için her şey ters gitti. Hatta Molla Ömer, Faysal'a giderken Suud'un Kâbil konsolosunu da yanında götürmesini söyledi. Halbuki Molla Ömer de Afganistan'da üslenip küresel cihat tehditleri savuran Bin Ladin'den artık mustaripti. Molla Ömer, Bin Ladin'e başına açacağı belalar yüzünden kızgındı. Bin Ladin, Molla Ömer'in dünya medyasına tehditkâr röportajlar vermemesi yönündeki uyarılarını göz ardı etti. Ev sahibini kızdırdığını fark eden Bin Ladin, 18 Eylül 1998'de Molla Ömer'e "Müminlerin Emiri" diye hitap eden bir gönül alma mektubu yazıp sadakatini sundu.[41]

Pakistan askeri istihbaratının Diyûbend medreselerindeki militan havuzunu daha fazla Keşmir odaklı gruplar için kullanmaya başlaması, İslamabad ve Riyad'ın Amerikan baskısıyla desteğini azaltması nedeniyle Taliban'ın El Kaide, Hareket el Mücahidin ve Özbekistan İslam Hareketi gibi örgütlere ihtiyacı arttı.

BM yaptırımları ve uluslararası baskılar, Taliban'ı gönülsüz himaye sunduğu El Kaide'nin etki alanına sürükledi.

Siyasal İslamcılığın hezimeti ve Batı'ya kayış

Siyasal İslamcı hareket ya da partilerin 1990'larda aldığı yenilgiler ve iktidar yolundaki başarısızlıkları cihadi Selefilerin elini

41. Jason Burke, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, s. 218-219.

güçlendirdi. Seçimler yoluyla iktidara gelip İslami dönüşümü hedefleyen hareketler iki boyutlu olarak etkilendi:

İlk önce Afganistan gazileri döndüklerinde siyasal İslamcılar üzerinde baskılar kurdu. Ardından rejimlerin baskıları tırmandırıp siyasal mücadele kanallarını İslamcılara kapatması "ılımlılar" cephesini cihadi Selefiler karşısında geriletti. Cihatçılar saflarına militan katmak için önlerinde çaresiz İslamcı kitleler buldu.

Bunun en çarpıcı örneği Cezayir'de sergilendi. Cezayir'de İslami Selamet Cephesi (FIS) devletin İslam üniversitesi kurup "uysal Müslüman" profili yaratarak siyasal İslamcıların önünü kesme çabalarına rağmen palazlanarak 1990'da yerel seçimleri kazandı. Zaferden sonra FIS hem merkezi iktidar hem de ülkelerine dönen Afganistan gazilerinin tuzağına düştü. Afgan gazilerin baskısıyla FIS'in elindeki belediyeler alkol satan dükkânları ve kumar oynatan kahveleri kapattı. Asi ve özgürlükçü Bedevi gençlerin yerel müzikle rock, funk, soul ve reggae motiflerini buluşturduğu bir müzik türü olan raî yasaklandı. Belediyelerdeki kadın çalışanlara örtünme zorunluluğu getirildi.

Devlet ise genel seçimler öncesi siyasal İslamcıları frenlemeye yönelik sıkı önlemlerle FIS'in tabanındaki cihatçı damarları şiddet yoluna sevk etti. FIS'in lider kadroları tutuklanmasına rağmen Aralık 1991'deki genel seçimlerin ilk turunu İslamcılar kazandı. Eski sömürge gücü Fransa'nın örtülü desteğiyle ordu müdahale edip seçimin ikinci turunu iptal etti. FIS yasaklandı. Büyük bir şiddet dalgasıyla siyasal İslam projesi yarı yolda çökertildi. Darbe cihattan başka yol yok diyen Afgan Araplarının yolunu açtı.

Sudan'da Usame bin Ladin'le yolları kesişmiş olan Silahlı İslami Grup (GIA), münafık ve kâfir olarak nitelendirdiği bütün Cezayirlilere karşı acımasız bir savaş yürüttü. Ordunun da hiç insafı yoktu. FIS ise iki yıllık bocalamanın ardından 100 bin kişinin öldüğü bu ürkütücü savaşta İslami Kurtuluş Ordusu (AIS) olarak yerini aldı.

Mısır'da Enver Sedat'a suikasttan sonra artan baskılar yüzünden İslamcılar Batı'ya sığındığı gibi birçok Cezayirli İslamcı da aynısını yaptı. 1999'da Los Angeles Uluslararası Havaalanı'nda patlatmak üzere bomba yüklü bir araçla Port Angeles limanında yakalanan Ahmed Ressam, Cezayir ordusunun işkencesinden kaçtığını söyleyerek Kanada'ya sığınmış biriydi. Ressam, silah ve patlayıcı eğitimini 1998'de Afganistan'daki Haldan ve Darunta kamplarında almıştı.

Afgan Araplardan bir kısmı da ülkelerine dönemedikleri için soluğu Avrupa'da almıştı. Afganistan günlerinden zaten telefon defterlerinde numaraları olan, Avrupa ve Amerika'da ulaşabilecekleri çok sayıda dost edinmişlerdi. Körfez'den gelen yardımlarla kurulmuş olan camiler, cihadi Selefi yapılanmalar için zaten yeterince uygundu.

Gençliğinde adı "playboy prens" ve kumarbaza çıkmış Suudi Kralı Fahd tahtta oturduğu süre içinde Pakistan, Nijerya, Bosna, Britanya, Kanada ve ABD dahil pek çok ülkede 210 İslam merkezi, 1.500 cami, 202 okul ve 2.000 medreseye 87 milyar dolar yardım dağıttı.[42] Bu müesseseler radikalleşme üsleri olarak da hizmet ediyordu. Batı'daki özgürlük ortamından faydalanan cihadi hücreler en tehlikeli saldırı planlarını rahatça yaptılar.

Cihatçılığın Afganistan hasılatı sayılan 11 ciltlik *Cihad Ansiklopedisi* artık CD'lere yüklenmiş ve birçok ülkede hücre evlerinde bomba yapım kılavuzu işlevi görüyordu.

11 Eylül saldırılarını planlayıp hayata geçiren Hamburg grubu Batı'daki hücre yapılanmasının en çarpıcı örneğini teşkil ediyordu. 1992-1996'da arasında Hamburg'a yerleşen hücre üyeleri El Kuds Camisi'nin sosyal ağı sayesinde buluşmuştu. Hücrede kamikaze pilotları Mısırlı Muhammed Atta, Lübnanlı Ziyad Cerrah ve BAE'den Mervan eş-Şehhi vardı.

Küresel cihatçı eylemler sadece El Kaide'ye indirgenemeyecek şekilde farklı rüzgârların şişirdiği dalgalar gibi ardı ardına geliyordu. Mesela 1998'de Yemen'de Batılı turistleri kaçıran Aden-Abyan İslam Ordusu, Londra'da yaşayan Ebu Hamza el Masri'yle bağlantılıydı.

Kendini patlatan her intihar eylemcisi otomatik olarak El Kaideci olarak lanse edilse de aslında ziyadesiyle karmaşık bir ilişki ağı örülmüştü. Bazılarının El Kaide ile ilişkisi yoktu, bazılarının El Kaide ile yolları kesişmişti. Bazıları ise düzenledikleri saldırılar için El Kaide'den finans ve eğitim desteği alıyordu. Bazı yerel örgüt üyeleri ise hem kendi liderlerine hem de eylem kapasitelerini artıran Bin Ladin'e sadıktı. Burada hiyerarşik bir düzen yoktu. Dört kıtada birçok örgütle esnek ve operasyonel ilişkiler geliştiren El Kaide'nin çekirdek ağı küçük bir kadroyla sınırlıydı. Bin Ladin birçok militan için, önüne gelen saldırı planlarının hayata geçirilmesini mümkün kılan destekçiydi.

42. Abdel Bari Atwan, *Islamic State-The Digital Caliphate*, s. 210.

11 Eylül'ün ardından: El Kaide bitti, bitmedi, bitebilir!

Küresel El Kaide ağı Afgan savaşı sonrası birçok yerde edindiği tecrübeyi 11 Eylül 2011'de ABD'yi kalbinden vurarak çok ileri bir noktaya taşıdı. ABD'de kaçırılan dört uçaktan ikisi İkiz Kuleler'e, biri Pentagon binasına kamikaze dalışı yaparken dördüncüsü Washington DC'deki hedefine varamadan Pennsylvania eyaletindeki Shanksville yakınlarına düştü. Saldırı için gereken para korsanlara Dubai'den gönderilmişti. Saldırıda yer alanlardan 12'si Suudi Arabistan vatandaşıydı.

Afganistan'ın işgaline gerekçe yapılan 11 Eylül saldırılarını El Kaide üstlendi. Afganistan işgali ve Taliban iktidarının yıkılması örgütün başta Pakistan olmak üzere dünyanın farklı bölgelerine dağılmasına yol açtı.

ABD Afganistan'ı işgal ettiğinde iki ay içerisinde çok sayıda savaşçısını yitiren El Kaide ve Taliban'ın lider kadroları Pakistan'a çekildi. Pakistan'a geçen Özbek, Çeçen, Uygur ve Arap savaşçıların sayısı 10 bin olarak tahmin ediliyordu. Bunlardan sadece 2 bini El Kaide ile bağlantılıydı. El Kaide ile bağları olan Leşker-i Tayyibe, Pakistan'a gelen Afgan Arapların yerleşmesini organize etti.[43]

Şehzad'a göre El Kaide, Peştun aşiretleri arasında Nek Muhammed gibi gençler üzerinden yeni bir yapılanmaya gitti. Bu gençler, yerleşik aşiret hiyerarşisini altüst ederek bölgede hâkimiyet sağladı. Ayrıca El Kaide, Cundullah ve Ceyş el Kiba gibi yerel örgütlenmeleri Pakistan'daki Batılı çıkarları hedef almak ve Pakistan'ın ABD'ye desteğini önlemek için kullandı.

El Kaide ve müttefikleri Güney Veziristan bölgesinde Pakistan ordusunu ateşkes anlaşması (Shakai Anlaşması) imzalamaya zorlayacak kadar güçlendi. Anlaşmaya göre Pakistan zarar verdiği bölgelerde tazminat ödeyecek, tutukluları bırakacak ve yabancı savaşçıların bölgede kalmasına izin verecekti. Buna karşılık mücahitler Pakistan ve Afganistan hükümetlerine karşı saldırılardan kaçınacaktı.[44] El Kaide ve müttefikleri arasında 10 liderin imza attığı antlaşmadan kısa bir süre sonra Nek Muhammed öldürüldü. Bu kez bölgedeki cihadi örgütlenmeye liderlik sırası Beytullah Mehsud'daydı. Pakistan Talibanı Güney Veziristan'da kendi mahkeme, polis ve vergi (zekât) toplama sistemini kuracak kadar merkezi otoriteyi geriletti. Benzer Taliban yapılanması Kuzey Veziristan'da da temellendi. Öyle bir palazlanma ki 2005-

43. Seyid Saleem Şahzad, *El Kaide ve Taliban'ın İçinde*, s. 30.

44. Seyid Saleem Şahzad, *El Kaide ve Taliban'ın İçinde* s. 35, 45, 46, 47.

2006'da Kuzey Veziristan'da 27 bin, Güney Veziristan'da 13 bin savaşçı Taliban'ın emrine amadeydi.

Taliban-Aşiret-Kaide bileşkesiyle Veziristan'a kazık çakan cihadi kadrolar 2008'de Mehsud'un liderliğinde Tehrik-i Taliban Pakistan olarak daha örgütlü bir yapılanmayla Amerikan-Pakistan ortaklığına savaş açtı.

Cihadın kritik lojistik üssü Pakistan artık besleyip büyüttüğü kendi çocuklarıyla savaştaydı.

El Kaide'nin küresel cihadı büyütme arayışları 11 Eylül saldırılarından sonra alınan tüm tedbirler ve girişilen operasyonlara rağmen asla kesilmedi. Dahası El Kaide cihat dünyasında bir marka haline geldi. 11 Eylül'ün El Kaide'ye kattığı kredinin etkisi sıradan insanların hayatlarına da yansıyordu. Ramazan aylarında bazı Arap pazarlarında hurmaları kalitesine göre isimlendirme geleneği vardır. 11 Eylül'ü izleyen dönemlerde en pahalı hurmaya Usame bin Ladin, en ucuz hurmaya George W. Bush ve Ariel Şaron ismi konulmuştu.

Katı hiyerarşik bir örgütlenmeden çok, bir fikir etrafında esnek bir ağ olarak varlığını sürdüren El Kaide, dünya genelinde cihatçı İslamcıları kategorize etmede etiket olarak kullanıldı. Düzene meydan okuyan radikal İslamcıları "El Kaide" olarak lanse etmek, uluslararası toplumdan destek ya da anlayış bekleyen hükümetlerin de işine geliyordu. Bu, iktidarlar açısından tehdidin içeride ve dışarıda daha iyi anlaşılmasını sağlayan bir tercihti.

Ayrıca dünyada ses getiren saldırılarla Bin Ladin'in ne türden bir bağlantısı ya da dahli olduğu hep muğlaktı.

4

Irak işgalinin şeytani mirası

El Kaide'nin ikinci kuşağı

El Kaide'nin küreselleştirdiği cihadi Selefilik, ABD'nin 2003'te Irak'ı işgaliyle birlikte bir dönüşüm daha geçirdi. Afgan Araplar Cezayir'de siyasal İslam'ın tıkanma noktasında İslamcıların kör şiddete sürüklenmesinde nasıl etkili olduysa Afganistan'ın mirası olan örgütler de Irak'ta Amerikan işgaline karşı direnişi mezhepçi bir savaşa dönüştürdü.

Bu süreçte baş aktör Ebu Musab ez-Zerkavi'ydi; önce Usame bin Ladin'le yıldızı barışmadığı için kendi örgütünü kuran, ardından Bin Ladin'e biat eden ama El Kaide'den bağımsız hareket eden Ürdünlü militan.

Asıl adı Ahmed Fadıl el Haleyle olan Zerkavi, Bin Ladin'e gecikmeli biatından dolayı El Kaide ile birlikte anılıyor olsa da aslında paralel bir örgütün lideriydi. El Kaide'deki akıl hocalarını yumuşak bulup cihadi Selefiliğin ikinci kuşağı olarak olabildiğince şedit ve kanlı bir yol tutturdu.

Irak-Şam İslam Devleti'ne (IŞİD) uzanan yolun temel taşlarını döşeyen Zerkavi'nin hikâyesi, Afgan cihadının Levant'a yansımaları ve Amerikan işgalinin cihadi Selefilere hazırladığı zemine dair çarpıcı veriler içeriyor.

Zerkavi, Ürdün'ün Zerka kentinde doğdu. Bu kent eskiden orduda çalışan Bedevilerin yoğun yaşadığı yerdi. Zerkavi'nin çocukluğu, ölenlerin altta, yaşayanların üstte buluştuğu kent mezarlığında geçti. Bahçe namına buluşma mekânı olmayan kentte mezarlık çocukların vakit öldürdüğü yerdi. Zerkavi tarihe de mezara en fazla insan göndermiş Ürdünlü olarak geçecekti. Zerkavi okulunu yarıda bıraktı. Muhtar olan babasının ölümünün ardından iyice sokaklara teslim oldu. İçki ve uyuşturucu kullandı. Uyuşturucu bulundurmak ve cinsel tacizde bulunmak suçlarından hapse

girdi. Annesinin sokaklardan kurtarmak için Abdullah bin Abbas Camii'ne göndermesiyle Zerkavi, Selefilerin dünyasına adım atmış oldu. Amerikan güdümündeki Ürdün'de Körfez ülkelerinde olduğu gibi Afgan cihadına gidenler teşvik ediliyordu. Cihat yolcularının masraflarını karşılamak için camilerde yardım toplanıyordu.[1]

Zerkavi bu kolaylaştırıcı ortamdan yararlanıp cihada katılmak için 1989'da Peşaver'e gitti. Ancak geç kalmıştı. Sovyetler Afganistan'dan çekilmişti. Yine de Celalabad'a geçen Zerkavi, doğru düzgün Arapça yazma tecrübesi olmadığı halde cihatçıların *El Bunyan el Marsus* adlı dergisinde muhabir olarak çalıştı. Bu dergi 11 Eylül saldırılarının beyni Halid Şeyh Muhammed'in kardeşi Muhammed Şubana tarafından çıkartılıyordu.

Zerkavi, Celalabad'da bir süre El Kaide'nin Sada el Malahim kampında kaldı. Halid Şeyh Muhammed ve 1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne düzenlenen saldırının mimarı Remzi Yusuf da bu kampta eğitilmişti. Daha sonra Host'ta kalan Zerkavi, Afganistan'dayken Filistinli Ebu Katade el Filistini (Ömer bin Mahmud bin Osman), Mısırlı Ebu Abdullah el Muhacir ve Filistin asıllı Ürdün vatandaşı Ebu Muhammed el Makdisi (İsam Muhammed Tahir el Berkavi) dahil küresel cihat ağının önemli isimleriyle tanıştı.

Makdisi, Zerkavi'nin zihinsel dünyasını şekillendiren ilk akıl hocalarından biriydi. Terör eylemleri düzenlemek için 1992'de Kuveyt'ten Ürdün'e çuvalla el bombası ve mayın taşıyacak kadar adanmış bir icracı-teorisyen olan Makdisi, Zerkavi'nin kör şiddet yönelimi karşısında cihadi âlemin "makul" imanu muamelesi görecekti.

Zerkavi ilk savaş deneyimini Sovyetler'e karşı değil Celaleddin Hakkani'nin yanında mücahit gruplar arasındaki iç savaşa katılmak suretiyle edindi. Zerkavi ve tanıştığı bu isimler sırasıyla bölgeden ayrılıp küresel cihadın yayılmasına katkılarını sürdürdü.

Ürdün ordusunda dört yıl imamlık yaptıktan sonra Selefi hareketlere katılmış olan Ebu Katade, 1994'te Londra'ya yerleşip cihadi Selefilere yön veren birkaç dergi çıkardı. Haftalık dergilerden *Usrat el Ensar* Cezire'deki Silahlı İslami Grup'a; *El Fecr* Libya'daki İslami Savaşan Grup'a ve *El Minhac* küresel cihadi Selefilere yönelikti.[2] Dergi yayıncılığında El Kaide'nin önde gelen ideoloğu Halepli Ebu Musab es-Suri (Mustafa Bin Abdulkadir Sit Meryem Nassar) de Ebu Katade ile birlikteydi.

1. Ürdünlü Kaidecilerin cihat yolculuklarına içerden bir bakış için: Fuad Hüseyin, *Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, Küresel Kitap, İstanbul, 2014.

2. Jarret M. Brachman, *Global Jihadism: Theory and Practice*, s. 119-120.

Makdisi ise 1992'de Ürdün'e dönüp Selefileri örgütlemeye başladı. Tevhid Cemaati olarak da bilinen Beyat'ül İmam örgütünü kuran Makdisi'ye 1993'te Zerkavi de katıldı. Kuveyt'ten getirilen bombalarla saldırı hazırlığı yaparken 1994'te yakalanan ikili 15 yıl hapse mahkûm edildi.[3]

Makdisi 6 bin mahkûmun tutulduğu Sivaka Çöl Hapishanesi'nde kendini kitap yazmaya verirken Zerkavi mahkûmlar arasında kendi ağını örmekle meşguldü. Artık boynuz kulağı geçmişti, devşirilen militanlara emir veren Makdisi değil Zerkavi'ydi. Hükümetin canını sıkan haberleri yüzünden hapse atılan Ürdünlü gazeteci Fuad Hüseyin'e göre hapishane arkadaşı Zerkavi sekiz ay tutulduğu hücrede gördüğü işkenceler nedeniyle ayak tırnaklarını kaybetti. Giderek fikirleri keskinleşen ve düzeni bütün unsurlarıyla küfür addeden Zerkavi koğuşta sakin ve sessizdi. Kuran ayetlerini hıfzetmeye çalışıyor ve vücut geliştirme hareketleri yapıyordu. Cömertti, kendinde olanı başkalarıyla paylaşırdı. Kendisine bağlananlara çok müşfik, sorun çıkaranlara karşı gaddardı. Hapishane görevlilerine karşı da ciddi ve kabaydı. Annesine çok hürmetkârdı; onu ziyarete geldiğinde annesini en güzel giysilerle karşılardı. Hapishanedeki çalışmalarıyla sabıkalı yüzlerce genci örgütüne kattı. Sonradan bunların çoğu Afganistan ve Irak'taki çatışmalarda öldü.[4]

Ürdün Kralı Hüseyin'in ölümünün ardından tahta geçen Abdullah, babasının yüklerini miras almamak için İhvan (Müslüman Kardeşler) aracılığıyla parlamentoda da temsil edilen İslamcı muhalefetle uzlaşma çabaları çerçevesinde 1999'da genel af ilan etti. Bu sayede El Kaide militanları da hapisten kurtuldu.

Zerkavi, Ürdün'de kalamayacağını öngörüp birkaç ay sonra Pakistan'a uçtu. Asıl hedefi Pakistan üzerinden Çeçenya'ya gitmekti. Ama Pakistan'da ikamet süresi dolduğu için tutuklandı. Ürdün'e sınır dışı edilmemek için bir yolunu bulup Afganistan'ın Kandahar kentine kaçtı. Burada ilk kez tanıştığı Usame bin Ladin tarafından "casus olabileceği" şüphesiyle soğuk karşılandı. Zerkavi'nin cehaleti, keskin fikirleri ve kollarında hapisteyken izlerini bir türlü silemediği dövme kalıntıları Bin Ladin'in mesafe koymasına neden oldu.[5]

El Kaide'nin yöntemlerini yeterince kanlı bulmayan Zerkavi

3. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS: Inside the Army of Terror*, Regan Arts., 2015, s. 8-9.

4. Fuad Hüseyin, *Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, s. 18-22.

5. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 11.

kendi yolunu çizmekte kararlıydı. El Kaide'nin üçüncü adamı konumundaki güvenlik şefi Seyf el Adl (Muhammed İbrahim Mekavi) ile Suriyeli Ebu Muhammed el Adnani (Taha Subhi Felaha), Zerkavi'nin örgütün işine yarayacağı konusunda Bin Ladin'i ikna etti.[6] Bulunan çözüm Zerkavi'nin Herat'a gönderilmesiydi. Uyumsuzluğuyla El Kaide'ye bile fazla gelen Zerkavi, 2000'de Bin Ladin'den aldığı 200 bin dolar parayla Afganistan'ın İran sınırındaki Herat kentinde kendi kampını kurdu.

Özellikle Filistin, Ürdün, Suriye ve Irak asıllı militanları yanına çekmeyi başaran Zerkavi, oluşturduğu gruba Şam'ın Askerleri (Cundu'ş Şam) adını verdi. Kafasında kurduğu oyun sahnesi hep Biladü'ş-Şam idi. Selahaddin Eyyubi ve Nureddin Zengi onun zihninde idolleştirdiği şahsiyetlerdi.

Bin Ladin ayrı bir yol tutturduğunu görünce Zerkavi'yi, kendisine biat etmesi için birkaç kez Kandahar'a çağırdı. Ancak Zerkavi reddetti.[7]

Zerkavi bu yeni yapılanmayla Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin bağlantılı cihadî Selefilerin liderliğine oynuyordu. IŞİD'in isim dizinindeki "Şam" (Levant) ta o zamanlar Zerkavi'nin kafasındaydı.

11 Eylül 2001 saldırısının ardından ABD Afganistan'ı işgal edince Herat'tan çıkıp Kandahar'a geçen Zerkavi, buradaki bombardımanda yaralandı, bir kaburga kemiği kırıldı. Zerkavi, Herat'tayken İran'daki Sünnilerle de bağlantılar kurmuştu. O bağlantılar sayesinde adamlarını İran'a geçirdikten sonra kendisi de Zahedan'da bir üsse yerleşti. Oradan da Tahran'a gidip Hikmetyar'a tahsis edilmiş bir çiftlikte kaldı. Zerkavi, ABD'nin Afganistan'dan sonra Irak'ı işgal edeceğini öngörüp adamlarını havayoluyla Türkiye'ye göndermeye başladı. Hareketliliği fark eden İran istihbaratı, Zerkavi'nin sağ kolu Halid el Aruri dahil adamlarının yüzde 80'ini ele geçirdi. İran yakaladıklarını hapiste fazla tutmayıp kendi ülkelerine gönderiyordu. Zerkavi, Irak'ın kuzeyinde Kürtlerle savaşan İslamcı Kürtlerin kurduğu Ensar el İslam'ın yardımıyla 2002'de Irak'a ulaşmayı başardı. Irak Kürdistanı'nda Darkayışhan ve Sergat'ta iki üs kurdu.[8]

Bir süreliğine Bağdat'ta bir hastanede tedavi gördüğü de söylenen Zerkavi'nin Irak'ta asıl üslendiği yer Saddam Hüseyin'in

6. Adnani sonraki dönemlerde IŞİD'in sözcüsü oldu.

7. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 13.

8. Fuad Hüseyin, *Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, s. 29.

kontrolündeki kentler değil, ABD'nin 1991'den beri himaye ettiği Kürdistan bölgesiydi.

Zerkavi, 1999'da Ürdün'de hapisten çıkınca dava arkadaşlarından bir kısmını Irak Kürdistanı'na yönlendirmişti. Irak Kürdistanı, ABD'nin 36'ncı paralelin kuzeyinde dayattığı "uçuşa yasak bölge" uygulamasıyla Saddam'dan koruduğu bir bölgeydi. Zerkavi'nin Herat'taki kampında kalmış olan Ebu Abdurrahman eş-Şafi, Kürdistan'da Halepçe'nin kuzeydoğusunda Cund el İslam'ın (İslam'ın Askerleri) kuruluşuna öncülük etti. ABD'nin Afganistan'ı işgalinin ardından Cund el İslam, Kürdistan'da Mele Krêkar'ın Kürdistan İslami Harekâtı ile birleşerek Ensar el İslam'ı oluşturdu.

Zerkavi, Kürdistan'a geçtiğinde Mele Krêkar gibi cihatçı Kürt liderlerle ittifak kurdu. Krêkar'ın Norveç'e sığınmasıyla birlikte Ensar el İslam'ın kontrolü Zerkavi'nin adamlarına geçti. Ancak Zerkavi'nin yerleşmek istediği asıl bölge Sünni üçgeninin kalbi El Enbar Vilayeti'ydi. Zerkavi Kürdistan'da üslenmeye devam ederken militan devşirmek için Irak'ın Sünni bölgelerinde dolaştı; Suriye ve Lübnan'a seyahatlerde bulundu. Lübnan'dayken bir Filistin kampında kaldı. Ürdün, Afganistan'dan çıktıktan sonra İran-Irak-Suriye üçgeninde dolaştığı belirtilen Zerkavi'nin yakalanıp teslim edilmesini istedi ama bu üç ülkeden de olumlu yanıt alamadı. Ürdün, Zerkavi'yi, 2000 yılına girerken yılbaşı kutlamaları sırasında bir dizi hedefe saldırılar düzenlemeyi öngören El Kaide'nin "Milenyum Komplosu" ile ilgili olarak arıyordu. Ürdün'ün bu girişimleri ABD'nin Irak ile El Kaide arasında bağ kurma çabalarıyla da örtüşüyordu.

Paralel Kaide: Tevhid ve Cihad

Zerkavi'nin Irak'ta kurduğu örgütün üyeleri farklı ülkelerden deneyimli cihatçılardan oluşuyordu. Çok milletli yapılanmada şu isimler öne çıkıyordu: Zerkavi'nin akıl hocası Mısırlı Ebu Abdullah el Muhacir, örgütün ilk dini otoritesi Ürdünlü Ebu Enes eş-Şami, bomba uzmanı Ürdünlü Nidal Muhammed, Lübnanlı Mustafa Ramazan Derviş, Iraklı Tamer el Atruz el Rişavi, Libyalı Ebu Nasır el-Libi, Tunuslu Ebu Usame.

Zerkavi Afgan Arap ağını kullanarak Almanya, İtalya, İspanya ve Britanya gibi Avrupa ülkelerinden de adam devşirdi.

Zerkavi örgütün çözülmesini önlemek için en klasik yönteme yani evlilik bağları kurma yoluna gidiyordu. Kız kardeşini,

en önemli adamı Halid el Aruri'yle evlendirdi. Kendisi de 2003'te Necef'i kana bulayan bomba yüklü ambulansın sürücüsü Şeyh Yasin'in kızıyla evlenmişti. Örgütün kilit isimleri bu şekilde birbirine evlilik yoluyla bağlanıyordu.

Amerika, Irak'ı, Saddam'ın kimyasal silahları olduğu ve El Kaide'yi desteklediği iddiasıyla işgal ettiğinde bu ekip için yeni bir mücadele alanı açıldı.

Zerkavi silahlı birliklerin yanı sıra hedeflerle ilgili keşif yapan, istihbarat toplayan, adam devşiren, fedaileri intihar saldırılarına hazırlayan, taktik ve strateji geliştiren, lojistikle ilgilenen farklı birimler kurmakla meşguldü. Şema, silahlı bir örgütten devlet yapılanmasına giden modelin altyapısıydı.

4 Şubat 2003'te yalanlarla dolu işgal gerekçelerini BM Güvenlik Konseyi'ne sunan ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Saddam ile El Kaide arasındaki bağdan bahsederken Zerkavi'yi işaret etti.[9] Halbuki Zerkavi, ABD'nin kol kanat gerdiği kuzeydeydi. Üstelik Zerkavi henüz El Kaide'ye biat etmiş değildi.

Başlangıçta Zerkavi bir örgüt ismiyle ortaya çıkmaya da hevesli değildi. Irak'ta farklı cihadi grupları bir araya getiren Şûra Konseyi ile koordineli olarak hareket ediyordu. Daha sonra Ebu Enes eş-Şami'nin tavsiyesine uyarak Eylül 2003'ten itibaren grubun eylemlerine Tevhid ve Cihad (Et-Tevhid ve'l Cihad) imzasını atmaya başladı.

19 Ağustos 2003'te Bağdat'ta BM Irak Özel Temsilcisi Vieria de Mello ile birlikte 20 BM çalışanının öldüğü bombalı saldırıdan sonra ABD'nin yakalanması için 5 milyon dolar ödül koyduğu Zerkavi kazandığı bu şöhretle Sünni bölgelerde direnişçileri artan oranda kendi saflarına kattı.

Amerikan güçleri 2004'te Felluce'de yerleşim yerlerini seyreltilmiş uranyum içeren silahlarla gelişigüzel bombalayarak Sünni direnişin azmini perçinledi.[10] ABD'nin kitlesel cezalandırma taktiklerinin yol açtığı inanılmaz mağduriyetler kendi ağını genişletmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Zerkavi'nin işine yarıyordu.

ABD'nin Ebu Gureyb Cezaevi ve Guantanamo Üssü'nde tuttuğu esirlere yaptığı işkenceler direnişçiler ve Zerkavi'nin adamla-

9. Usame bin Ladin'in yardımcısı Muhammed el Mekavi, Zerkavi'yi anlattığı bir yazısında El Kaide'nin Saddam Hüseyin ile ilişkisi olduğuna dair iddiaları reddediyordu. (Fuad Hüseyin, *Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, s. 153-154)

10. ABD'nin Felluce'de seyreltilmiş uranyum kullandığı tespit edildi. *The Guardian*, Felluce'de kullanılan silahlardan dolayı sakat doğan çocuk oranındaki artışlara dikkat çekmişti. 2009'da bu artış bir yıl önceki rakama göre yüzde 15'ti.

rının iyice bilenmesine hizmet ediyordu. Başı kesilen Amerikalılara giydirilen turuncu tulumlar Guantanamo'ya birer göndermeydi. Zerkavi, Mayıs 2004'te turuncu tulum giydirdiği 26 yaşındaki Amerikalı işadamı Nickolas Berg'in kafasını bizzat keserek kellesiyle poz verdi. Berg gibi IŞİD'in 2014'te öldürdüğü James Foley, Steven Sotloff ve Peter Kassig de aynı tulumlar içindeydi.

Şiiler öncelikli düşman

Zerkavi Sünni toplumda daha fazla yer edinmek için Şii-Sünni çatışması çıkarma taktiğine başvurdu. Şiileri işgalcilerin işbirlikçileri olarak lanse ediyordu. Halbuki sonradan iktidara gelen İslamcı Şii hareketler sürekli olarak Saddam'ın hışmına uğramış olsa da Amerikan işgalini desteklemedi. Üstelik Şii hareketler arasında Sadr grubu işgalci güçlere kök söktüren direnişleriyle tarihe geçti.

Siyaseten de işgalci valinin ömrünü kısaltan asıl baskı Sünni direniş cephesinden ziyade Şiiliğin dini mercii olan Büyük Ayetullah Ali Sistani'den geldi. 7 Aralık 2003'te ABD tarafından atanacak bir kurulun hazırlayacağı anayasayı gayrimeşru ilan edip yeni anayasanın halkın seçeceği kişilerce hazırlanması gerektiğini belirterek 30 Ocak 2005 seçimlerine giden süreci başlatan Sistani'den başkası değildi.

Şiilerin topyekûn hedef alındığı yeni savaş konseptinin fetvaları, İslamabad İslam Üniversitesi'nde İslam şeriatı üzerine yüksek lisans yapmış olan Ebu Abdullah el Muhacir'den geliyordu. Cihadi Selefi dünyada savaş doktrininde bir kayma yaşanıyordu: El Kaide Haçlılar ve Yahudileri düşman bellerken Zerkavi'nin tutturduğu yol katıksız bir mezhep düşmanlığına çıkıyordu. Bu yolda adam kaçırmak, suikast düzenlemek, kafa kesmek, insanlara korku salmak ve toplumu terörize etmek caizdi.

Cihadi Selefiler arasında bir dönem "yakın düşman" ve "uzak düşman" ayrımı popülerdi. Zerkavi'nin savaş doktrininde "yakın düşman" öncelikli hedef haline geldi. Yani düşmanlık işgalci güçlerden yerel müttefiklerine kaydı. Bir noktadan sonra sadece işgalcilerle işbirliği yapan Şiiler değil Rafızilik olarak nitelendirdikleri Şia mezhebine mensup tüm insanların kanı helaldi. Tabii ki Zerkavi'nin inandığı değerler bütününe iman etmeyen Sünniler de meşru hedefti.

Zerkavi'nin Şiilere yönelik sarsıcı saldırılarından biri 29 Ağustos 2003'te Necef'te gerçekleşti. İmam Ali Camii'ni hedef alan saldırıda Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi Başkanı Büyük Ayetul-

IŞİD'in yürüttüğü mezhepçi savaş Şiiler arasında Kerbelâ acısını güncelledi. İnsanlar Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in türbesini görür görmez ellerini açıp yakarıyor.

lah Muhammed Bakır el Hekim ile birlikte 83 kişi öldü. Bir haftada dört Şii din adamı da suikasta kurban gitti. Zerkavi'nin grubu Mart 2004'te Bağdat ve Kerbelâ'da Aşure etkinliklerini hedef alan bombalı saldırılarla 185 Şii ziyaretçiyi öldürdü.

Zerkavi'nin kendisine "katiller şeyhi" unvanını kazandıran kör şiddet politikası, eski akıl hocası Ürdünlü Makdisi'ye bile fazla geldi. Zerkavi'ye "Mücahitlerin ellerini masum insanların kanıyla kirletmekten sakın" tavsiyesinde bulunan Makdisi, hedefin işgalciler ve işbirlikçilerden sivillere kaymasının cihada zarar vereceğini kaydetti. Makdisi'ye göre sivillerin öldürülmesi konusunda İbn Teymiyye'nin ünlü Tatar Fetvası'ndaki esaslar geçerliydi. Yani sivillerin öldürülmesi ancak asıl hedefe yönelik saldırıda "yan hasar/istenmeyen kayıp" ise meşru görülebilir.[11]

Makdisi Eylül 2014'te kaleme aldığı bir yazıda Müslümanların kanlarını dökmeyi helal saymanın büyük bir tehlike olduğunu, "istişhadi operasyonlar" yani intihar saldırılarıyla kadın ve çocukların öldürülmesinin helal olmadığını, Şiilerin hepsini savaşçı kefesine koymanın caiz olmadığını, Hıristiyanlar ya da savaşçı olmayan kâfirlerin öldürülmesi veya ibadethanelerinin hedef alınmasının mücahitlerin çabalarını boşa çıkaracağını vurguladı.[12]

11. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 80.

12. Makdisi'nin Kafkafa Hapishanesi'nden yazdığı "Ez-Zerkavi, Destek, Nasihat, Emeller ve Acılar" başlıklı mektup: Fuad Hüseyin, *Zerkavi: El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, s. 109-128.

Eski akıl hocasını da dinlemeyen Zerkavi açısından Irak'ta Sünni ve Şiiler arasında başlayan intikam döngüsü kendi cihadi politikasının bir zaferiydi.

Cihatçının cihatçıdan intikamı: Bin Ladin'in Alevi annesi!

Zerkavi farklı ülkelerden yanına çektiği çekirdek kadronun büyük bir kısmını Amerikalılarla savaşın ilk yılında kaybetti. Yardımcılığı görevine Iraklı Ebu Abdurrahman'ı getirdikten sonra örgütü piramidi andıran bir organizasyon şemasıyla daha fazla Iraklılaştırdı. Yabancı militan ve mali destek akışını sürdürmek için de El Kaide'nin küresel ağına ihtiyacı vardı.

Ancak Zerkavi'nin klasik Selefi ilkelerini daha fazla kanla ıslatma eğilimi yüzünden El Kaide lideri Usame bin Ladin ve örgütün iki numaralı ismi Eymen ez-Zevahiri ile görüş ayrılığı su yüzüne çıktı.

El Kaide liderliği ABD'nin liderlik ettiği Haçlı ittifakının yani "uzak düşman"ın öncelik olduğunu savunurken Zerkavi "yakın düşman" ile savaşmakta ısrarlıydı. Zerkavi'ye göre "uzak düşman" Amerika ortadaydı, açıktı ve anlaşılırdı; eninde sonunda çekip gidecekti ama "yakın düşman" Rafiziler (Şiiler) sinsiydi, pusudaydı; yılan gibi yaklaşacak, akrep gibi sokacaktı! Zerkavi "İran'dan beslenen Rafizilerin gün geçtikçe Irak'tan Suriye ve Lübnan'a kadar Rafızi devleti kurma ve Körfez ülkelerine yayılma umutları büyüyor. Rafiziler Sünnilerin yakın ve tehlikeli düşmanıdır. Amerika büyük düşman olsa da Rafiziler daha büyük bir tehlikedir ve onların zararı daha yıkıcıdır. Rafizilerle savaşımız, savaş için ümmeti seferber edip cesaretini artırmanın yoludur" diyordu.[13]

Kullanılan yöntemde de görüş ayrılığı vardı. Zerkavi bütün Şiileri hedef alarak, İran'ın yayılmacı projesiyle mücadele ederek ve Şiileri kâfir ilan ederek yakın düşmanla savaşacağını deklare ederken El Kaide liderliği çarşı-pazar ve camilerin bombalandığı kör şiddete karşı çıkıyordu. Tabii bu, asla El Kaide'nin Şiileri sapkın olarak gören klasik Selefi bakış açısını terk ettiği anlamına gelmiyordu. Sadece iki tarafta öncelik sıralaması farklıydı. Pakistan'da aksi yönde hareket etseler de El Kaide liderleri, Irak'ta stratejik olarak mezhepsel düşmanlıkları öne çıkarmak is-

13. Zerkavi, 2004'te kendi tezlerini anlatmak için Kaide liderliğine birkaç mektup gönderdi. El Kaide ile Irak El Kaidesi arasındaki görüş farklılıkları için bkz. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 41-44.

temiyordu. Zerkavi taraftarları El Kaide'nin Şiilere yumuşak davranmasının arkasında başka nedenler arıyordu. Bunlardan biri Tahran yönetiminin, 11 Eylül 2001 sonrası Amerikan bombardımanı başladığında 500 kadar militan ve ailelerinin Afganistan'dan İran'a geçişine göz yummuş olmasıydı. (Gerçi İran güzergâhından Zerkavi'nin adamları da geçmişti.)

İkincisi Usame bin Ladin'in annesi Hamide İbrahim'in (Aliye Ganem) Suriyeli bir Alevi olduğu iddiasıydı.[14] Zerkavi cephesi Bin Ladin'in Şii düşmanlığından uzak durmasını annesinin kökenine bağlıyordu.

Yakın düşman ve uzak düşman kavramları üzerinde uzlaşma sağlanamasa da Zerkavi, kendisini El Kaide liderliğine dayatacak avantajlara sahipti: Bir kere sahada kendisini cihadi Selefi gruplara ve bazı Sünnilere kabul ettirmişti. İkincisi Ebu Katade ve El Muhacir gibi küresel cihadın önde gelen ideologları ondan yanaydı.

Üçüncüsü 11 Eylül 2011'den sonra ABD'nin liderliğindeki terörle küresel mücadele operasyonları neticesinde El Kaide epeyce sarsılmıştı. El Kaide'nin önemli isimleri ya öldürüldü ya da yakalanarak müttefik ülkelerdeki "hayalet hapishaneler" veya Gitmo'ya (Guantanamo) götürüldü. El Kaide'nin küresel cihatçı ağlarında çekim merkezi olabilmek için Irak'ta dalgalanan bir bayrağa ihtiyacı vardı, o da şiddetiyle dava arkadaşlarını bile ürküten Zerkavi'nin elindeydi.

Dördüncüsü Bin Ladin'in Arap Yarımadası'ndaki El Kaide'yi büyütme çabaları istenilen sonucu vermemiş ve Suudiler başta olmak üçere Körfez'deki Kaideciler için Irak modelinin cazibesi artmıştı.

Elinin güçlü olduğunun farkında olan Zerkavi takip ettikleri tekfirci ve kanlı yolu pazarlığa kapatıyordu: "Bu bizim vizyonumuz, bizim yolumuz, onu ortaya biz koyduk. Bizim metodumuzu kabul ediyorsanız sizin bayrağınız altında çalışan, sizin komutanınıza itaat eden emre amade askerleriz."[15]

Eymen ez-Zevahiri'nin karşılık bulmayan yanıtı şuydu: "Müslüman kitleler ancak işgalci yabancı düşmana karşı seferber olabilir; eğer bir düşman birinci derecede Yahudi, ikinci derecede Amerikan ise Müslümanlar uyanır... Mezhep ya da partizan un-

14. Victor D. Comras, *Flawed Diplomacy*, Fotomac Books, 2010, s. 36; Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 12 ve Philip Shenon-David Johnston, "Call by bin Laden before attacks is reported", *The New York Times*, 02.10.2001. (Ladin'in annesinin Alevi olduğunu yazarken bazı kaynaklar Sünni olduğunu belirtiyor.)

15. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 46.

surlara gelince yabancı işgalle kıyaslandığında ikinci derecede önemli ve zayıftır."[16]

Özetle El Kaide liderliği dönemsel olarak düşmanlık sıralamasında İran'ı ABD'nin önüne geçirmek istemiyordu.

El Kaide ile zoraki evlilik: Mezopotamya'da El Kaide

Pek çok İslamcı gibi El Kaide de Mezopotamya'yı Haçlı-Siyonist ittifakın Büyük İsrail'i kuracağı yer olarak gördüğü için bu bölgeye özel önem veriyordu. El Kaide liderleri, bırakın aynı meşrepten beslendikleri Zerkavi'yi, "uzak düşman" ABD'yi Irak'ta yenilgiye uğratmak için "yakın düşman" Saddam'la bile ittifak kurmaya hazırdı. Saddam onların gözünde "sosyalist bir kâfir" olduğu halde!

Sekiz aylık yazışma ve müzakerelerden sonra kendini kabul ettiren Zerkavi, 8 Ekim 2004'te Bin Ladin'e biat ederek görünüşte El Kaide'ye bağlandı. Örgütünün adını "Mezopotamya'da Cihadın Kaidesi Örgütü" (Tanzim Kaidat el Cihad fi Bilad er-Rafideyn) olarak değiştirdi. Bu örgüt kısaca "Irak'taki El Kaide" olarak anılmaktaydı.

Bu ittifaktan sonra da Zerkavi, yoğun Şii düşmanı retorikle Sünni kitleleri mezhepçi savaşın bir parçası yapmak için uğraşmaya devam etti.

Temmuz 2005'te Zevahiri, Zerkavi'yi masum Şiilerin katledilmesi konusunda "Amerikalıların bize saldırdığı bu dönemde İranlılar ve bizim birbirimize zarar vermememiz gerekiyor" diyerek uyarırken üç aşamalı bir strateji önerdi:[17]

- Öncelikle Amerikan güçlerini kovun.
- Irak'ın Sünni bölgelerinde İslami emirlik kurun.
- Buradan işbirlikçi Arap rejimlerine saldırın.

Zevahiri'nin uyarılarına yine kulak asmayan Zerkavi, 22 Şubat 2006'da, polis üniforması giyinmiş dört intihar bombacısını Samarra'da 944 yılından kalma tarihi İmam el Askeri Camii'ne göndererek Şiileri can evinden vurdu. Adil Abd el Mehdi'ye göre saldırı Şiilerin 11 Eylül'üydü. Sistani, hükümeti kutsal mekânların korunmaması halinde milis seferberliği başlatacağı konusunda uyardı.

Milyonlarca Şii sokaklara döküldü, intikam saldırıları oldu. El Kaide'nin kör şiddetine karşı Mehdi Ordusu gibi Şii milis güçleri de baskın, adam kaçırma ve infazlara başvurdu. Bağdat'ın Sünni

16. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 47.

17. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 58-59.

Erbain yürüyüşünde Şiileri ateşleyen güncel neden IŞİD tehdidi.

bölgeleri Şii milislerce terörize edildi; bu yüzden Sünnilerin başkentteki oranı yüzde 45'ten yüzde 25'e kadar indi. Nuri el Maliki 2008'e kadar Şii milislerin dizginlenmesi ve silahsızlandırılması konusunda baskılara direndi. Sonunda Mehdi Ordusu'nu baskınlar düzenleyerek dizginledi. Mehdi Ordusu'nun belini kırmak için Irak ordusunu Basra'ya gönderdiğinde Amerikalıların gözünde liderlik payesini kazandı. Basra operasyonunu ABD'lilerin "Bu en az 6 ay hazırlık gerektirir, Irak ordusu buna hazır değil" uyarısına rağmen başlattı. İran'ın operasyonun durdurulması için devreye girmesine rağmen sonuna kadar giderek Tahran'ın kuklası olmadığını ispat etti. Bu sayede Bağdat'ta Maliki'nin altını oymaya çalışan muhalifler darbe planlarını erteledi.

Örgütten devlete ilk adım: Mücahitler şûrası

Irak'taki El Kaide'nin lideri Ebu Musab Zerkavi, Sünnileri kazanmak için 2005'te strateji değişikliğine gitti. Yeni eğilimi en iyi özetleyen kelime Iraklılaşmaydı. Sonuçta Iraklıların derdi başkaydı; Afganistan, Kafkasya ve Balkanlar'da cepheden cepheye koşmuş yabancı mücahitlere "ensar" olmak için gemileri yakma pahasına can atmıyordu. O yüzden Iraklılar için savaşan Iraklılar fikri Sünnilerin kabulü için daha akıllıcaydı. Bu yönelim El Kaide'nin küresel cihat felsefesinden bir sapmaya da delaletti. Zerkavi direnişi Iraklılaştırmanın bir adımı olarak Aralık 2005'te

altı örgütün katılımıyla Irak Mücahitler Şûra Meclisi'nin kuruluşuna öncülük etti.

Örgüt sayısı 12'ye çıkan şûranın başına Abdullah Raşid el Bağdadi getirildi.

Şûra'da yer alan "Sünni direniş örgütleri" şunlardı: Tanzim Kaidat el Cihad fi Bilad er-Rafideyn, Ceyşu't Taife el Mansura, Ketaib Ensar et-Tevhid, Ketaibu't Tevhid ve's Sünne, Seraya el Cihad el İslami, Ketaibu'l Guraba, Ketaibu'l Ahval, Ceyş Ehli's Sünne ve Cemaa, Cemaat Cundu's Sahabe, Seraya Fursan et-Tevhid, Seraya Millet İbrahim, Ketaib Kürdistan, Ketaib Muratibin.

El Enbar Vilayeti'nde İslami emirliğin kurulması kararlaştırıldı ancak bununla ilgili duyuru yapılamadan Zerkavi 7 Haziran 2006'da Amerikan saldırısında öldü. Mısırlı Ebu Hamza el Muhacir (Ebu Eyyup el Masri/Yusuf ed-Derdiri) örgütün başına geçti. Mısır'da önce İhvan'a, ardından El Cihad'a katılan Ebu Hamza, 1999'da gittiği Afganistan'da El Kaide'nin Faruk kampında kalmıştı. Zerkavi ile de Afganistan'da tanışmıştı. Afganistan'dan kaçtıktan sonra 2002'de BAE üzerinden Irak'a giren Ebu Hamza işgalcileri ve Batılıları öncelikli düşman gören genel stratejide Zevahiri'ye yakın duruyordu.

Irak İslam Devleti

Irak Mücahitleri Şûra Meclisi, İslam devleti kurma konusunda fazla istekliydi. Şûra üyelerine ilaveten bazı aşiret ve Baasçı unsurların katılımıyla 12 Ekim 2006'da "Hilf el Mutayibin" adıyla bir ittifak kuruldu. Üç gün sonra El Enbar, Kerkük, Neyneva (Ninova), Diyala, Selahaddin, Babil ve Vasit vilayetlerini kapsayan bölgede yani genişletilmiş "Sünni üçgeni"nde Irak İslam Devleti (IİD) ilan edildi. IİD'in liderliğine Ebu Ömer el Bağdadi (Hamid Davud ez-Zavi) getirildi.

Ebu Ömer el Bağdadi, Saddam Hüseyin döneminde dindar bir polisti. 1993'te Selefi olduğu gerekçesiyle memurluktan atıldıktan sonra bir yandan elektronik tamir işleriyle uğraşırken diğer yandan camide vaaz veriyordu. 2003'teki işgalin ardından cihadi Selefilerle tanıştı ve Zerkavi'nin Tevhid ve Cihad örgütüne katıldı.

Zerkavi'nin öldürülmesinin ardından Irak El Kaidesi'nin lideri olan Ebu Hamza el Muhacir ise IİD'in 10 koltuklu kabinesinde savaş bakanı oldu. El Muhacir gibi birkaç kişi karar mekanizmalarında yer alsalar da Ebu Ömer'le birlikte devletimsi örgüt Iraklıların baskın olduğu bir yapıya dönüştü.

IİD'in kanuni çerçevesini cihadi Selefilerin şeriat yorumu çizerken, bir sistem olarak demokrasiye mutlak bir karşıtlık söz konusuydu. Cihadi Selefilere göre demokrasi ayrı bir dindi ve küfürdü.

IİD'in bildirisinde mücahitler, Irak uleması ve aşiret liderlerine "müminlerin emiri" Ebu Ömer el Bağdadi'ye biat etmeleri çağrısı yapıldı. "Müminlerin emiri" sıfatının kullanılması ve kabine kurulması Irak'taki yapılanmanın örgütten devlet konseptine geçişinin önemli adımıydı. Bu, El Kaide ile hücresel ve esnek ağlarla beynelmilel bir formata kavuşan cihadi Selefi dünyada yeni bir evreydi.

Yeni gelişme Irak'taki El Kaide ile El Kaide liderliği arasındaki dondurulmuş tartışmaları tekrar alevlendirdi. Ebu Ömer el Bağdadi, Irak'taki El Kaide'nin Irak İslam Devleti'ni oluşturan unsurlardan biri olduğunu, Irak'taki El Kaide'nin lideri Ebu Hamza el Muhacir'in müminlerin emirine biat ettiğini ve örgütün bu şekilde feshedildiğini duyurdu.[18] Bu, Bin Ladin'e tabi olmadıklarını ve El Kaide'nin üstünde bir yapılanma olduklarının ilanıydı. El Kaide liderliği "devlet" ilanından rahatsızdı. Rahatsızlığın birinci nedeni ihdas edilen "emir el müminin" makamının üst otorite olarak diğerlerinden biat bekliyor olmasıydı. İkincisi, El Kaide örgüt olarak Irak sahnesinden siliniyordu. El Kaide itiraz ve önerilerini üç maddede açıkladı:

- "Devlet" ismi yerine "emirlik" kullanılmalı.
- Ebu Ömer el Bağdadi'ye "müminlerin emiri" değil "emir" denebilir.
- Bütün Müslümanların itaat etmesini gerektiren "müminlerin emiri" ancak Kureyş kabilesinden biri olabilir.

Bu itirazlara, Ebu Ömer el Bağdadi'nin Kureyş'in Haşim kolundan geldiği yanıtı verildi.

ABD'nin yanıtı: Sehva

Aşiretler Baas'tan arındırma programıyla sadece siyasete nüfuz araçlarını değil ekonomik çıkar yollarını da kaybetti. Uluslararası ambargoları delmek için Saddam'ın yardımcısı İbrahim İzzet ed-Duri'nin oluşturduğu gizli ticaret yollarından Sünni aşiretler ciddi fayda sağlıyordu. Aşiret ve ailelerin sadakatlerini kazanmanın yolu bunların liderlerini kirli ekonomiye ortak etmekti. Amerikan hükümetinin tahminlerine göre El Kaide ve müttefikleri 2006'da Irak'ta yılda 70 milyon ile 200 milyon dolar arasında para topluyordu. Bu

18. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 62.

paranın kaynağı ABD ve Irak güçlerinden ele geçirilen silahların diğer gruplara satışı, adam kaçırma, haraç, Beyci rafinerisinden taşınan petrolden alınan pay ve Körfez'den gelen bağışlardı. Özellikle varlıklı üst düzey askerler fidye için kaçırılıyordu. Beyci'den gelen petrolü istasyonlara dağıtan şebekeye El Kaide'nin ortak olması, Baas rejiminin gitmesiyle kaçakçılık şebekelerini kaybetmiş Sünni aşiretler için yeni bir sıkıntıydı. El Kaide kaçakçılık trafiğini paylaşmak istemeyen aşiret liderlerini öldürmekten kaçınmadı.

Beri tarafta Zerkavi'nin Şiilere yönelik artan saldırıları, Sünni direnişinin amacından saptığına dair kaygılara yol açtı. Sadece 28 Şubat 2005'te Hille'de Irak güvenlik birimlerine girmek için kuyruk oluşturan gençleri hedef alan saldırıda 127 kişi öldü.

Ülkenin merkezi ve güneyinde Şiilerin kendi egemenliklerini tesis ettiğini ve Sünni olmakla birlikte Kürtlerin kuzeyde etnik tabanlı bir özerklik kurduğunu belirtip Sünnilerin de kendi yollarını tutturmaları gerektiğini savunan IİD, öfkeli Sünni kesimlere Sünni üçgeninde devlet sunuyordu.

IİD'in bu söylem üzerinden yükselişine karşı Amerikan yönetimi iki boyutlu strateji geliştirdi: Biri General David Petraeus'un yol haritasına uygun olarak Irak'taki Amerikan güçlerinin sayısının 130 binden 160 bine çıkartılmasıydı. İkincisi IİD'e biat etmeyen Sünni aşiretleri para ve silahla besleyerek Sehva (Uyanış) Konseyleri kurdurtmaktı.

ABD, El Kaide'ye himaye sağlayıp daha da kaybetmektense sisteme yeniden eklemlenmeyi düşünen Sünni aşiretlerin önüne yeni bir perspektif koydu: Aşiretler eğer El Kaide'ye cephe alırlarsa cepleri para görecek, El Kaide'yle mücadele için oluşturulan yerel birliklere maaş ödenecek ve bu birlikler zaman içinde Irak güvenlik güçlerine yerleştirilecek.

Şiddete değil siyasal sürece yatırım yapmak isteyen Sünni gruplar ABD ile işbirliğinden yana tercihte bulundu. 1920 Devrim Tugayları ve İslam Ordusu gibi direnişçi gruplar, Sünni isyanın bayraktarlığını yapma konusunda El Kaide ile rekabet içindeydi. ABD'li yetkililer, bu iki örgütün El Kaide'ye karşı belli düzeyde Amerikan ordusuyla işbirliğine gittiğini öne sürdü. Tabii iddia reddedildi.

Kadın ve çocukların intihar eylemcisi olarak kullanılması, kadınlara tecavüz, fidye için adam kaçırma olayları gibi taktikler Ensaru's Sünne dahil diğer Sünni grupları rahatsız etti.

El Kaide'nin artık kendilerine zarar verdiğini düşünen bazı aşiretler ABD'nin önerisini kabul ederek Irak'ın Oğulları olarak da

anılan Sehva (Uyanış) Konseyleri'ni oluşturdu. Eylül 2006'da resmen ilan edilen Sehva güçlerinin silahlı adam sayısı kısa sürede 100 bini buldu.

Bu güçle başta Ramadi olmak üzere birçok yerde El Kaide/IİD püskürtüldü.

Bu strateji ayda ortalama 700-800 kişinin canına mal olan bombalı saldırıların tamamen önüne geçemese de IİD'in iki yıl içerisinde önemli ölçüde gerilemesine yaradı. IİD'in kör şiddetine Bedir Tugayları gibi Şii milis güçleri de baskın, adam kaçırma, yargısız infaz ve işkence gibi hukuksuz taktiklerle karşılık verdi. Hapishaneler terörle suçlanan Sünnilerle doldu.

Güvenlikteki bozulma 2008'den itibaren yeniden derinleşti. 27 Kasım 2008'de ABD ile Irak hükümetleri arasında Güçlerin Statüsü Anlaşması (SOFA) imzalandı. Bu anlaşma çerçevesinde Sehva Konseyleri'nin sorumluluğu ABD'den Irak hükümetine geçti.

Sözler tutulmadı; Sehva'nın 100 bin milisinden 17 bini hükümet güçlerine entegre olurken geri kalanı yüzüstü bırakıldı. Maaşları eksik ödendi ya da ödenmedi. Bakanlıklara yerleştirilerek sivil hayata geçirilenlerden bir kısmı pozisyonlarını ya da maaşlarını beğenmedikleri için işi bıraktı.

Nihayetinde Sünnilerin siyaset ve kamu bürokrasisinde küçülmesi, terör destekçisi muamelesi görmesi ve tutuklananlarla ilgili yaygın hukuksuzluklar Bağdat'a karşı cepheyi yeniden büyüttü. Küstürülmüş eski Sehva üyeleri yeniden saf değiştirdi. Amerikalıların silah eğitimi verdiği bu birliklerin bir kısmı sonradan Irak-Şam İslam Devleti'nin (IŞİD) belkemiğini oluşturdu.

Uyanış Konseyleri'nin kurucularından Molla Nazım el Cuburi'nin tahminlerine göre 2010 itibariyle IİD'e katılmış kişilerin yüzde 40'ı Irak'ın Oğulları ya da Uyanış Konseyleri'nden ayrılmış kişilerden oluşuyordu.

Maliki, Sehva'nın ordu içine entegre edildiği takdirde ilk fırsatta kendisine darbe yapmasından korkuyordu.

Amerikan Büyükelçisi Ryan Crocker'ın 2007'de Maliki ile yaptığı özel görüşmeden elde ettiği izlenime göre başbakan, 1958'de Kral Faysal'ı devirip monarşi dönemini kapatan General Abdülkerim Kasım'ın izlediği politikaya ve iktidarda kalma konusundaki yeteneklerine hayrandı. Bu yetenekleri Kasım'ı 1963'te darbe yapan Baasçıların eliyle asılmaktan kurtaramadı. Kendince bundan ders çıkartan Maliki güç dengeleri üzerinde kesintisiz dans etmesi gerektiğine inanıyordu. Peki, bu nasıl bir danstı? Crocker'in ifadesiyle şöyle: "Bir gruba karşı ötekini destekliyor-

du, kirli oyun işe yaradığında bu kez desteklediği grubun üzerine gidiyordu ki çok fazla güçlenmesinler. Gözünü korkut, baskı yap, rüşvet ver, aldat ve sonra tersini yap."[19]

Maliki, Baasçılar geri döner korkusuyla Amerikalıların hükümete teslim ettikleri Saddam'ın ölüm infazını da alelacele yerine getirdi.

Ebu Bekir el Bağdadi: Cihatçı kuluçkası Bucca'dan hilafete

Terörize edilmiş toplumsal psikolojiyi iyi okuyan IİD, 2009'da coğrafi kontrol stratejisini bir süreliğine ikinci plana itip insanlarda güvenlik duygusunu yok edecek saldırılara yoğunlaştı. "Hayırlı Hasat" ve "Esir Harbi" adı verilen saldırılarla güvenlik ve hükümet binaları hedef alındı. 19 Ağustos 2009'da Dışişleri ve Maliye bakanlıklarına yönelik bombalı saldırılarda 122 kişi öldü.

Ebu Ömer el Bağdadi, 2009'da yeni bir kabine kurarak "savaş bakanı" Ebu Hamza el Muhacir'e "başbakanlık" koltuğunu da verdi. IİD, 19 Nisan 2010'da Ebu Ömer el Bağdadi ve El Muhacir'in Tikrit yakınlarında öldürüldüğü operasyonlarda ağır darbe aldı ve kontrol ettiği bölgelerde gücünü yeniden yitirdi.

Mücahitlerin Şûra Meclisi kararı ile IİD'in liderliğini Ebu Bekir el Bağdadi üstlendi. Mezhepçi şiddetin tarihinde yeni bir sayfa daha açılıyordu. Yeni lider çok az tanınan ve Amerikalıların Bucca Üssü'nde çektiği tutsak fotoğrafının dışında görüntüsü bulunmayan biriydi. Bilgi kırıntılarıyla Ebu Bekir el Bağdadi ile ilgili ortaya çıkan profil şuydu:

1 Temmuz 1971'de Samarra'nın El Calam köyünde Selefi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ebu Bekir el Bağdadi'nin asıl adı Avvad bin İbrahim el Bedri es-Samarrai. Çevresinde dönemine göre Dr. İbrahim, Şeyh İbrahim ve Ebu Dua gibi isimlerle anıldı. 18 yaşında Samarra'dan Bağdat'ın Tobçi semtine taşındı. Tutucu bir dindardı, düğünlerde dans eden kadın ve erkeklere tahammül edemezdi. Öğretmenliğin yanı sıra cami imamlığı ve vaizlik yaptı. Asker olan iki ağabeyinden biri İran'la savaş sırasında öldü. İki amcası da güvenlik teşkilatında çalışıyordu.

Bağdat İslami İlimler Üniversitesi'nde tarih, kültür ve hukuk üzerine yüksek lisans ve doktora yaptı. ABD Savunma İstihbarat Ajansı'nın Irak uzmanı Derek Harvey'e göre Bağdadi'nin kendisi ya da en azından ailesi Baas'la ilişkili olmasaydı üniversite-

19. Dexter Filkins, "What We Left Behind", *The New Yorker*, 28.04.2014.

ye giremezdi. Üniversitedeyken Bağdadi'nin akıl hocalarından biri İzzed İbrahim ed-Duri'ye yakındı.[20] Üniversiteye gittiğinde önce İhvan'a (Müslüman Kardeşler) katıldı ama örgütün "amel" eksikliğinden yakınıp ayrıldı. Üniversite eğitimini tamamlarken artık keskin bir Selefiydi.

Tobçi'deki camide, cemaatin Irak'taki İhvan'ın yasaklı siyasi kolu Irak İslami Parti'ye desteğinden dolayı sorunlar yaşadı. Bağdadi partileri din dışı olarak görüyordu. Bağdadi "Şeyh İbrahim" lakabını da camide imamlık yaptığı için kazandı.

Bağdadi, hayranlık duyduğu Usame bin Ladin'in basketbol severliğine karşın futbolcuydu. Cami cemaatinden bir arkadaşı Bağdadi'yi "O takımımızın Messi'siydi. En iyi oyuncumuzdu" diye anlatıyordu.[21]

IŞİD konusunda Irak hükümetine danışmanlık yapan Dr. Hişam el Haşimi, 1990'larda tanıştığı Ebu Bekir el Bağdadi ile ilgili şunları anımsıyordu: "Bağdadi kırsalda fakir bir aileden gelen, çekingen, az konuşan, ihtirasları Vakıflar Bakanlığı'nda memur olmakla sınırlı biriydi. Tobçi'ye geldiğinde 18 yaşındaydı ve cami imamının yokluğunda cemaate namaz kıldırırdı."

Filistinli gazeteci Vail İssam'a göre de Bağdadi, İhvan liderlerinden Muhammed Hardan'a yakındı. Hardan Afganistan'da cihada katıldıktan sonra Selefi düşüncelerle Irak'a döndü. Bağdadi de Hardan'ın yeni grubuna girdi. Bağdadi bir süreliğine Mücahitler Ordusu'na (Ceyşu'l Mücahidin) da katıldı.[22] İhvan'dan ayrıldıktan sonra eski dava arkadaşlarını mürted (dinden dönmüş) olmakla itham etti. Giderek tekfirci çizgiye kayan Bağdadi'ye göre Irak İslam Âlimleri Heyeti üyesi olan amcası İsmail el Bedri de kâfirdi.

Bağdadi, Samarra'dan sonra taşındığı El Kaim'de 2003'ün sonunda kendi örgütü Ehl-i Sünnet ve Cemaat Ordusu'nu (Ceyş Ehlü's Sünne ve'l Cemaa) kurdu. Amerikan işgaline karşı Bağdat, Samarra ve Diyala gibi yerlerde silahlı direnişe katıldı. Artık "Ebu Dua" kod adıyla anılıyordu.

4 Şubat 2004'te Felluce'de bir arkadaşını ziyaret ettiği sırada Amerikan güçleri tarafından yakalanan Bağdadi, Ebu Gureyb Hapishanesi'nde sorgulandıktan sonra, önce Adder Kampı'na ardından Bucca'ya nakledildi. Bağdadi esirler arasında arabulucu/

20. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 122.

21. Ruth Sherlock, "How a talented footballer became world's most wanted man", *Daily Telegraph*, 11.11.2014.

22. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 119.

uzlaştırıcı rolüyle Amerikalıların dikkatini çekti. Bu yüzden hücre hücre dolaşıp esirlere Kuran dersi vermesine müsaade edildi. Amerikalılar statü olarak "askeri nitelikli bir tutsak" saymadıkları Bağdadi'nin dini bilgisi sayesinde esirleri olumlu yönde etkileyeceğini düşünüyordu. Bağdadi ise hücreler arasında dolaşırken geleceğin en tehlikeli hücresinin temelini atıyordu!

8 Aralık 2004'te bırakıldığında sonradan IŞİD'in kurmayları arasında yer alacak çok sayıda Baas subayı ile de dostluk kurmuştu.

ABD'nin Bağdadi ile ilgili verdiği bilgiler ise çelişkiliydi. Amerikalılara göre Bağdadi, 2009'a kadar Bucca'da tutuldu. Ama bunu kanıtlayan bir kayıt yoktu. Üstelik Amerikalılar "Elimize düşen ya da öldürülen birden fazla Bağdadi ismi vardı" diyerek bu konuda bilgilerinin bulanık olduğunu açık etti.

Ebu Bekir el Bağdadi sonradan Amerikan istihbarat raporlarına "Kaim'de halkın taciz edilmesi, işkenceden geçirilmesi ve öldürülmesi olaylarıyla bağlantılı. Fertleri ya da bütün bir aileyi kaçırıp yargılıyor, hüküm veriyor ve herkesin gözü önünde idam ediyor" diye girdi.

The Guardian'ın Ortadoğu muhabiri Martin Chulov'a konuşan Ebu Ahmed adlı IŞİD komutanı, Bucca Kampı'nın örgütün doğuşundaki yerini şöyle anlatıyordu: "Irak'ta Amerikan hapishanesi olmasaydı şimdi IŞİD de olmayacaktı. Bucca bir fabrikaydı. Bizim ideolojimizi Bucca inşa etti."[23]

Amerikan güçlerinin Bucca gibi Ebu Gureyb Cezaevi ve Cropper Kampı'nda insanlık dışı muamele ve işkencelerle yol açtığı mağduriyetler, Selefi cihadi yapıların güçlenmesine hizmet etti. Özellikle Amerikalıların Ebu Gureyb'de eğlence eşliğinde yaptığı işkenceler Iraklı cihatçıları daha da intikamcı ve acımasız hale getirdi.

Amerikalılara göre 2006'da Bucca'da tutulan 15 bin esirden sadece 1.350'si tekfirci teröristti. Tümgeneral Doug Stone'un Bucca'nın sorumluluğunu aldığı 2007'de esir sayısı 26 bine çıkmıştı. Stone, cihadi Selefi fikirlere karşı Sünni imamlarla ılımlılaştırma programının mimarıydı.

Stone'a göre Bucca'da en örgütlü olanlar cihatçı Selefilerdi. Bir süre sonra Selefiler arasında "Hilafet Kampı" diye anılan Bucca'da kimin nerede kalacağına cihatçılar karar veriyordu. Bucca cihatçılar için öldürülme ya da bombalanma korkusu olmadan en güvenli örgütlenme merkezi işlevi gördü. İçerdeki li-

23. Martin Chulov, "ISIS: The inside story", *The Guardian*, 11.12.2014.

derlerle temas için küçük bir suç işleyip kasten kendini yakalatan militanlar oluyordu.

Stone'un Bucca deneyimiyle ilgili çıkarımı çarpıcıydı:

> Eğer bir ordu kurmak istiyorsanız bunu yapmanız için cezaevi mükemmel bir yer. Onlara sağlık hizmeti verdik, doyurduk, en önemlisi savaş alanında öldürülmekten kurtardık. Basra'da Amerikan hapishanesi varken kim El Enbar'da güvenli eve ihtiyaç duyar?[24]

Ebu Ahmed de *The Guardian*'a röportajında Stone'u teyit ediyordu:

"Bağdat ya da başka bir yerde bu şekilde bir araya gelemezdik. Bu çok tehlikeli olurdu. Burada sadece güvende değil aynı zamanda tüm El Kaide liderlerine birkaç adım mesafedeydik."[25]

SOFA anlaşması ile 2009'da kentler ve cezaevlerinin sorumluluğunu üstlenen Irak hükümeti Bucca'yı kapattı. Başbakan Nuri el Maliki, işgalci güçlere karşı silahlanmış kişilere suçlu muamelesi yapılamayacağını düşünüyordu.

Peki, çoğunluğu bırakılan bu insanlar çıkınca ne yaptı? Yanıtı Ebu Ahmed'de:

"Oturup plan kurmak için çok vaktimiz vardı. Mükemmel bir ortamdı. Hepimiz çıkınca buluşmak için anlaştık. Yeniden iletişime geçmek kolaydı. Birbirimiz hakkındaki detayları boxer-shortlarımızın lastiklerine yazmıştık. Çıkınca aradık. Beyaz lastiğe yazdığım herkes benim için önemliydi. Telefon numaraları ve köyleri yazılıydı. 2009'da, yakalanmadan önce yaptığımız işe geri döndük. Bu kez daha iyi yapıyorduk... Boxerlar savaşı kazanmamıza yardım etti!"

Zerkavi'nin şoförü Muhammed Ali Murad da bırakılanlar arasındaydı. Irak istihbaratına göre bırakılanların yarıdan fazlası terör faaliyetlerine geri döndü.

Irak hükümetinin tahminlerine göre IŞİD'in en önemli 25 liderinden 17'si 2004-2011 arasında farklı zamanlarda Bucca cezaevinde tutuldu.

SOFA'nın hazırlık sürecinde yer alan Amerikalı istihbaratçı Joel Raybon, Amerikan güçlerinin yakaladığı çok sayıda El Kaide militanının, aşiret ve aile bağlarının etkilerine açık olan mahkemelerde işleyen kayırma ve rüşvet çarkı sayesinde kolayca salındığını söylüyor.[26]

24. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 86.

25. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 84-86.

26. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 89.

ABD, Ebu Gureyb'de işkence ettikleri Iraklıları daha rahat koşulların olduğu Bucca'ya alarak örgütlenmelerine yardımcı oldu. Öyle ki kampta deneyimli cihatçılar militan devşiriyor, tebliğ adı altında bunların beyinlerini yıkıyor, nasıl bomba yapacakları ve intihar eylemi düzenleyeceklerine dair dersler veriyordu.

Neden Ebu Bekir el Bağdadi?

Mücahitler Ordusu ile de ilişkili olan Bağdadi, 2006'da örgütünü Irak Mücahitleri Şûra Meclisi'nin çatısı altına taşıdı. Zerkavi'nin Tevhid ve Cihad Örgütü de daha önce bu çatının altına girmişti. Bağdadi, yeni çatı örgütüne katılmaya ikna olduğunda Zerkavi ölmüştü. Ebu Bekir el Bağdadi'yi Şûra'ya getiren kişi Zerkavi değil Ebu Hamza el Muhacir'di.

2004-2006 yılları arasında Zerkavi ile yolları kesişmiş olsa da Ebu Bekir el Bağdadi ne ona ne de El Kaide lideri Usame bin Ladin'e biat etti. Bağdadi ilk bilinen biatını Irak İslam Devleti'nin ilanının ardından Ebu Ömer el Bağdadi'ye (Hamid ez- Zavi) yaptı.

Bağdadi, Irak İslam Devleti'nin El Enbar Vilayeti'nde şer'î meseleler sorumlusu olarak görev yaptı. 2010'da Irak İslam Devleti'nin bütün vilayetlerdeki şeriat komitelerinin başkanı oldu. Bu onu Irak İslam Devleti'nin üç numaralı ismi yapıyordu.

İddiaya göre Ebu Bekir el Bağdadi, Saddam döneminde albay olan Hacı Bekir'in (Samir Abd Muhammed el Hlaifavi) yaptığı hile sayesinde lider seçildi. Sonradan örgütün iki numaralı ismi haline gelen Hacı Bekir, şûra üyelerine mektup yazıp diğer tüm üyelerin Bağdadi için oy kullanacağını öne sürerek seçimi manipüle etti. Bağdadi bu sayede kendisinden daha güçlü adaylara rağmen şûradaki on bir üyeden dokuzunun oyunu aldı. Bağdadi'ye oy vermeyenlerden biri daha sonra şüpheli bir olayda öldü.

Dr. Hişam el Haşimi'ye göre Bağdadi'nin seçilmesinin üç nedeni vardı:

- Bağdadi'nin soyu Kureyş kabilesindendi. (Bu "müminlerin emiri" sıfatı için gerekiyor.)
- Şûra Meclisi üyesiydi ve Ebu Ömer el Bağdadi'ye çok yakındı.
- Diğer adaylara göre genç ve karizmatikti.[27]

Ebu Bekir el Bağdadi'nin kurduğu yeni kabinede Ebu Abdullah el Hüseyni başbakan, En-Nasreddin Ebu Süleyman savaş bakanı oldu. Bağdadi cihadi Selefi karakteri daha güçlü bir kadro ve acımasız bir yolla Irak İslam Devleti'ni yeniden toparladı.

27. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 120.

Ebu Bekir el Bağdadi "küfür ve şirk mezhebi" olarak nitelendirdiği Şiiliğe ve Irak'a müdahale etmekle suçladığı İran'a karşı düşmanlığı en üst düzeye çıkardı.

IİD ile El Kaide'nin önde gelen ideologları arasında taktikler üzerine fıkhi tartışmalar sürerken Ebu Bekir el Bağdadi, IİD'i daha fazla "Iraklılaştıran" örgütsel değişikliklere gitti. Yeni dönemde askeri kanatta eski Baas subaylarının ağırlığı arttı. Kritik güvenlik pozisyonlarında Tel Aferli Türkmenler öne çıktı. Körfez'den gelen yabancı savaşçılar örgütün dini birimlerine, diğer yabancılar medya-iletişim birimlerine kaydırıldı.

Hükümet güçlerinin Sünni bölgelerinde kalıcı hale gelemeyecek kadar felç edilmesi, yerel aşiret liderleri ve diğer Sünni örgütlerin desteğinin aranması da yeni dönemin hedefleri arasındaydı. IİD'e Sünni karşılık olarak konumlandırılan Sehva (Uyanış) Konseyleri'nin orduya entegre edilmeyerek küstürülmüş olması da işleri kolaylaştırdı. Mali kaynaklar bulmakta Zerkavi'den çok daha yetenekli olan Bağdadi, Irak hükümetinin 300 dolar ama keyfe keder maaş ödediği Sehva üyelerini daha fazla maaşla kendisine bağladı.

Bir tuhaf özel hayat

Bağdadi'nin özel hayatı içinde bilinmezleri barındıran bir kara kutuyu andırıyordu. Çelişkili ve sınırlı bilgilere göre selefleri gibi Bağdadi evlilik bağıyla ittifak kurma geleneğini sürdürdü. Bağdadi'nin ilk eşi İsra Recep Mahal el Kaisi adlı kadındı. Bağdadi ikinci ve üçüncü evliliğini bölgenin en büyük aşireti Duleymi aşiretinden iki kadınla yaptı. İkinci eşi Saca Hamid ed-Duleymi, 2003'te Amerikalılar tarafından öldürülen Ceyş el Raşidin örgütünün lideri Fellah İsmail Casim'in dul karısıydı. Geride Ömer ve Usame adlı iki oğul bırakan Casim, Saddam'ın muhafız birliğinde teğmendi. Irak İçişleri Bakanlığı'na göre Bağdadi üçüncü evliliğini Esma Fevzi Muhammed adlı kadınla yaptı.[28]

Saca'nın kimliği, önce Suriye ardından Lübnan'da tutuklanması üzerine deşifre oldu. Saca'nın babası Abdülhamid Duleymi, işgalin ardından Suriye'ye kaçmış bir işadamıydı. Babası Şam'a yerleştikten sonra Nusra Cephesi'nin kuruluşunda yer aldı. Saca'nın kardeşi Halid de Nusra'nın komutanlarından biriydi. Diğer kardeşi Ömer, Basra'da IŞİD'in düzenlediği bir saldırı nedeniyle müebbet hapse mahkûm oldu. İki kız kardeşinin kocaları da

28. Abdel Bari Atwan, *Islamic State, Digital Caliphate*, s. 113-114.

Irak'ta direnişe katıldı; biri çatışmada öldürüldü, diğeri kayboldu. Saca Ekim 2013'te babasını görmek için Şam'a gittiğinde yakalandı. Suriye güvenlik güçlerinin Saca'yı yakalamakta amacı babası ve kardeşine ulaşmaktı. Saca tutukluyken kardeşi Halid'in içinde yer aldığı Nusra üyeleri, Aralık 2013'te Hıristiyanların tarihi kenti Malula'yı basıp 13 rahibeyi rehin aldı. Takas pazarlığı başladı. Mart 2014'te 13 rahibeye karşılık aralarında Saca'nın da yer aldığı 151 kadın tutuklu bırakıldı.

10 gün sonra Suriye ordusu Nusra'nın Kalamun'daki mevzilerini bastı. Kardeşi Halid ölürken kendisi Lübnan'a yasadışı yollarla girdi ama yakalandı. Saca, 13 ay sonra 12 Nusra üyesine karşılık 16 Lübnanlı askerin bırakıldığı ikinci bir takasla hapisten çıktı. Nusra'nın olduğu bölgeye gitmek yerine Beyrut'ta kalmayı tercih eden Saca bir Filistinliyle evlendi ve Yusuf adlı bir çocuğu daha oldu.

Saca bırakıldıktan sonra İsveç gazetesi *Expressen*'e Bağdadi ile evliliğine dair perdeyi biraz araladı. Doğruluğu teyit edilemese de kendi ifadelerine göre Saca aslında evlendiği kişinin IŞİD lideri olarak ortaya çıkan Ebu Bekir el Bağdadi olduğunu bilmiyordu:

> Ben üniversitede hoca olan normal bir kişiyle evlendim. O zaman adı Hişam Muhammed'di. Direnişe katılan birisi olduğunu fark etmedim. Onun evine taşındım. Hepimizin aynı dairede yaşıyor olmamız zordu. Ben, o, benim çocuklarım, onun ilk eşi ve çocukları. Normal bir aile babasıydı. Nasıl tehlikeli bir terör örgütünün emiri olduğu bir muamma. Gizemli bir kişilikti ve onunla tartışmaya cesaret edemezdim...
>
> Geçmişinden bahsetmedi. Gizemli biriydi. Çok konuşkan değildi. Akşam eve gelirdi, birlikte yemek yerdik. Sadece emir verirdi... Günlerini şeriat ve din dersi verdiği üniversitede geçirirdi. Bazen birkaç günlüğüne kaybolurdu. Kardeşini ziyarete gittiğini söylerdi... Çocukları severdi. Onların idolüydü. O açıdan mükemmel bir insandı fakat benim ilişkim yüzeyseldi... Onun evine taşındığımda kendimi suçlu hissettim. İlk eşine ikinci evliliğini yapacağını söylememiş. Eşiyle karşılaştığım anı unutmayı isterdim... Bir ay sonra hamile kaldım. Ondan ayrıldım. Kaçtım da diyebilirim. Mutsuzdum. İlk eşine haksızlıktı. Altüst olmuştu. Bu yüzden ayrıldım... Ona âşık değildim, sevmedim... Son konuşmamız 2009'daydı. Bana geri dönmek isteyip istemediğimi sordu. Kararımı vermiştim. Kızımız Hacer'i ben yeniden evlenince kadar yanımda tutabileceğimi söyledi. Yeniden evlenirsem Hacer'i ona vermemi istedi.[29]

29. Kassem Hamade, "The ex-wife: My escape from the highest leader of ISIS", *Expressen*, 31.03.2016.

Saca, Bağdadi'nin gerçek kimliğini Lübnan'da gözaltındayken öğrendiğini öne sürdü:

> Eski kocamın fotoğraflarını gösterip tanıyıp tanımadığımı sordular. 7 yıl sonra dünyanın en tehlikeli adamıyla evlenmiş olduğumu öğrenmem şoke ediciydi.

Saca'nın aile fertlerinin siciline bakılınca Bağdadi ile ilişkisine dair anlattıkları çok sayıda soru işareti yaratıyordu.

5

Şiilerin zamanı ve yeni Kerbelâlar

Şiiler paryaydı, Sünniler muktedir; her şey tersyüz oldu

Küresel cihadi hareketler mevcut rejimlere karşı cihat çağrısı yapsa da önce coğrafi hâkimiyet tesis edip ardından kurtarılmış topraklarda devlet kurmak gibi bir fikre sahip değildi. Bir toprak parçası üzerinde hâkim bir nizamı yıkmadan bunun bir parçasında devlet kurmak Irak sahnesinde denenen bir proje oldu. Haliyle cihadi Selefi süreç Irak'ta dönüşüm geçirdi. Cihatçılara bu sıçramayı yapabilecekleri ortamı sağlayan da ABD'nin 2003'teki yıkıcı işgaliydi. Askeri müdahale ve siyasi dizayn çabası ülkeyi lime lime etmekle kalmayıp yüzyıllar boyu mezhep düşmanlığıyla sıkışmış fay hatlarını yeniden harekete geçirdi.

Irak'ta El Kaide ve ardılı Irak İslam Devleti (IİD) hem kaostan hem Şiilere karşı bilinçli bir şekilde köpürtülen nefretten beslendi. Amerikan işgali Irak siyasi atlasını kökten değiştirdi: Eski pozisyonlarını kaybeden bazı Sünni unsurlar geçmişi geri getirmeye çalışırken iktidarın yeni ortağı Şiilere de diş biledi. Şii örgütler de derin dışlanmışlıklar ve mağduriyetler barındıran geçmişin gölgesinde intikamcı eylemlerden kendini alamadı. Hayal kırıklığı ve umutsuzluğun yol açtığı Sünni öfkesi, mezhepçi savaş için yanıp tutuşan El Kaide'nin yoğurmak için aradığı kıvamdı. Ancak ne Sünniler kitlesel olarak El Kaide'yi bayraklaştırdı ne de El Kaide Sünnilerin hepsini müttefik gördü.

Mezhepçi savaşın kodlarını çözmek ve tarafların pozisyonlarını anlamak için önce Irak'ın sosyolojik ve siyasal gerçekliğine ışık tutmak gerekiyor.

Irak'ın çelişkileri bir dış müdahalenin tetiklemesiyle içinden irili ufaklı canavarlar çıkartırken, şekillenen bu tabloyu mezhepçi hezeyanlara kapılmadan okumak düne nazaran daha fazla önem kazandı. Dışarıda Irak'tan bahsederken cumhurbaşkanı, başba-

kan, bakan ve liderlerin önüne iğreti bir şekilde Sünni ve Şii gibi mezhebi aidiyet belirten ifadeler eklemek alışkanlık haline geldi. Bu tür basitleştirici sınıflandırmalar karmaşık Irak gerçeğini anlamayı daha da güçleştiriyor. Birilerini kabaca Şii ya da Sünni olarak etiketlemek bütün ideolojik mahiyet ve ayrımları da önemsizleştiriyor. Bir noktadan sonra bir yelpazeyi solcu, sağcı, komünist, liberal, muhafazakâr veya reformcu diye tanımlamak lükse girmeye başlıyor. Varsa yoksa Şiilik ve Sünnilik! Söz konusu olan Ortadoğu olunca hoyrat yaklaşımlara kendini kaptırmayan profesyonellerin sayısı bile azalıyor. Sonra biz de bu pirincin taşını ayıklamak için mezhebi aidiyetlere atıf yapmak zorunda kalıyoruz.

Irak sosyolojisini anlamlandırmak için önce şu soru sorulmalı: Şii ya da Sünni öfkesinin kaynağı nedir? Sünnilerle Şiilerin birlikte yaşama tecrübeleri ne denli kayda değerdir?

Sünniler Irak'ta azınlık olmalarına rağmen Osmanlı'dan beri yönetimde sahip oldukları üstün konumlarını 2003'te Amerikan işgalinin ardından kaybetti. Hâkim siyasi yapının demokratik bir restorasyona tabi tutulması halinde Sünnilerin iktidardaki nüfuslarına oranla ayrıcalıklı pozisyonlarını yitirmesi kaçınılmazdı. Elbette bu kesinlikle Şiilerin Baas kadrolarında, kabinede, orduda ve bürokraside yer almadıkları anlamına gelmiyor. Burada ağırlıklı olarak Sünni seçkinlere yaslanan iktidar yapısı ile gücünü Necef, Kerbelâ, Samarra ve Bağdat-Kâzımiyye gibi Şii havzala-

Necef'ten Kerbelâ'ya yürüyen Şii ziyaretçiler.

rından alan İslami yapılar arasındaki güç mücadelesinden bahsediyorum. Baas döneminde de iktidarın karar mekanizmalarında Sünniler ağırlıkta olsa da mezhepçi bir dilden imtina ediliyordu.

Benim de konuştuğum birçok Iraklının gözlemi şuydu: Mezhepçilik ülke siyasetine Amerikan müdahalesinden sonra damgasını vurdu. Kerkük'te belediye başkanlığı, Tikrit ve Musul'da vali yardımcılığı görevlerinde bulunmuş olan Muhammed Hüseyin Beyatlı'ya göre mezhepçilik Amerikan işgalinin en kötü miraslarından biriydi. Şii asıllı bir Türkmen olup kendi çizgisini "mezhepler üstü" olarak tanımlayan Beyatlı bana verdiği röportajında "Baas döneminde Şiiler üst düzey görevlerde yer aldı, kimse kimsenin mezhebini sormazdı; Amerikalılar bilinçli olarak siyaseti mezhebi ayrımlara göre şekillendirdi, bu yaklaşımın temelinde Irak'ı parçalama projesi vardı" dedi.

Elbette Baas'a kredi açan bu tespit, sistemin omurgasının Sünniler üzerine kurulduğu gerçeğini değiştirmiyor. Mesela 1968 ila 1977 arasında Baas hükümetinin yasama ve yürütme organı olan Devrim Komuta Konseyi'nin üyelerinin hepsi Sünni'ydi.

Sünni olmalarına rağmen etnik aidiyetleri yüzünden Araplar tarafından ötelenmiş Kürtler bir yana Sünni Araplar Irak nüfusunun yüzde 17-18'ini teşkil ediyor. Buna karşın Arap'ı, Türkmen'i ve Kürt'üyle Şiiler ise ülke nüfusunun yüzde 60-65'ine tekabül ediyor. Haliyle demokratik bir seçimde Şiilerin meclis çoğunluğunu ele geçirmesi bir iktidar gaspı olarak görülmemeli. Tabii sorun çoğunluğun doğal olarak iktidara gelmesi değil, hizipçilik ve kayırmacılıktan uzak, şeffaf ve denetlenebilir, eşit vatandaşlık ve hukukun üstünlüğüne dayalı, azınlığın haklarını gözeten, özgürlükler ve temel hakları garanti altına alan bir yönetimin tesis edilememesiydi.

Beyatlı'ya "Irak'ta asıl sorun nedir?" diye sorduğumda yanıtı pek acıydı:

"Mesele Sünnilik ya da Şiilik değil, herkesin mezhebi dolardır. Bakanlıklar ve bürokraside koltuklar milyonlarca dolara satılıyor. Bakanlık teklif edilen kişi eğer ihalelerden partiye yüzde 10 pay vereceğine dair taahhütte bulunmuyorsa teklif geri çekiliyor."

Sözümona Amerikan müdahalesiyle "özgürleştirilmiş" Irak'ta partileşmiş cemaatlerin etki alanına teslim olan siyaset inanılmaz boyutta yozlaştı. Rüşvet ve yolsuzluk sadece siyaseti değil güvenlik birimlerini de inanılmaz ölçüde kirletti. Bir general tümen komutanı olabilmek için 2 milyon dolar rüşvet verirken bunu ileriye dönük bir yatırım olarak yapıyor. Ödediği parayı kontrol noktala-

rında ticari araçlardan topladığı haraçlarla tahsil ediyor.[1]

Temel ilkelerin gözetilmediği bir sistemin birinci dereceden mağdurları ötekileştirilen ya da şeytanileştirilen eski iktidar sahipleri olsa da kötü yönetimin bedelini esasen bütün bir halk ödüyordu.

Bu temel tespitin ardından Amerikan işgalinin Irak'a getirdikleri değerlendirilirken tarihsel arka plan göz ardı edilmemeli.

Evet, 2003, Şiilere yüzyılların birikimi olan baskı ve dışlanmışlıkla hesaplaşma fırsatı sundu. Osmanlı Devleti, Irak'ta askeri ve idari sistemini Sünniler üzerine kurmuştu. Osmanlı askeri akademilerinde okumuş Iraklı Sünni subaylar, Osmanlı'nın dağılmasının ardından ülkelerine döndüklerinde yeni patron Britanyalılarca dışlanmayıp işin başına getirildi. Amerikalıların "Baas'tan arındırma" politikasına benzer şekilde İngilizler "Osmanlı'dan arındırma" siyaseti gütmedi. Haliyle Sünniler Osmanlı zamanındaki üstün konumlarını sürdürdü.

Şiiler için geçiş döneminde vatandaşlık bağı oturmuş değildi. Bir kısmının nüfus cüzdanı bile yoktu. O yüzden Irak kurulurken bu insanlar Iraklı olduklarını ispat etme yükümlülüğüyle karşı karşıya kaldı. Osmanlı tebaasında olduklarını ispat edenlere "A tipi vatandaşlık", İran bağlantılı olanlara "B tipi vatandaşlık" verildi. Bu uygulama yıllar boyunca Şiiler arasında ciddi mağduriyetlere ve sorunlara yol açtı.[2]

Paradoksal olarak Osmanlının dışladığı Şii ulema, işgalci İngilizlere karşı Osmanlı'nın yanında durdu. İngilizlerin Irak'ı işgalinin ilk günlerinden itibaren büyük Şii mercileri, işgale karşı mücadele için Osmanlı Devleti'ne destek veren fetvalar yayımladı. İngilizler çok şaşkındı, çünkü asırlardır Osmanlı'dan memnun olmayan Şiilerin kendi saflarında yer alacağını ummuşlardı.[3] 1914'te İngilizlere karşı Cihad Hareketi de Basra'daki Şii ulemanın çağrılarıyla oluştu. Bu dayanışma, Şuaybe Savaşı'nda İngilizlere karşı yenilgiden dolayı Osmanlı'nın Şiileri suçlaması üzerine bozuldu. Bunun üzerine 1915'te Necef'te Şiilerle Osmanlı güçleri arasında çatışma yaşandı.

Şii ulema 1918 referandumu dahil "kâfir ve işgalci" İngilizlerin bütün siyasal projelerine karşı fetvalar yayımladı. Şii merciliğinin talepleri şunlardı: İngiliz yönetimine son verilsin, kurulacak Irak

1. Patrick Cockburn, *The Rise of Islamic State*, Verso, 2015, s. 65.

2. Pierre-Jean Luizard, *IŞİD Tuzağı*, İletişim, 2016, s. 46-48.

3. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, Önsöz, 2013, s. 118-119.

ulus devleti üzerinde İngiliz denetimi olmasın, devleti halkın seçtiği bir meclis yönetsin.[4]

1920'lerde İngilizlere karşı halk ayaklanmasının arkasında da Şii ulema vardı. Ayrıca yürütülen mücadelede Şiilerle Sünniler omuz omuzaydı. Bağdat'ta Kâzımiyye'de Şii müçtehid Seyyid Muhammed es-Sadr'ın öncülüğündeki kitleler İmam Kâzım'ın türbesinden, Sünni âlim Ahmed Radud liderliğindeki kitleler de İmam Azam Camii'nden yürüyerek İngilizlere karşı birleşti.[5]

Kâzımiyye ve Azamiyye o zaman birlikteliğin simgesiydi. Dicle Nehri üzerindeki köprünün bir ucunda Sünniliği, diğer ucunda Şiiliği temsil eden iki cami. Birinin minaresinden Şiilere göre diğerininkinden Sünnilere göre ezan sesi yükselirdi. Saddam'ın getirdiği yasakla yıllarca iki caminin minarelerinden de Sünni usulü ezan okundu. 2003'ten sonra mezhepçi şiddet yüzünden iki caminin kuşattığı çevreye düşmanlık çöktü.

1920'lerde bağımsızlık mücadelesi veren Haras el İstiklal (Bağımsızlık Muhafızları) da Şii-Sünni ittifakının ürünüydü. Örgütün lideri Kâzımiyye'den Şii âlim Seyyid Muhammed Hasan es-Sadr, yardımcıları Sünni Türkmen Ali Bezirgân, Sünni Kürt Celal Baban, Sünni Arap Şakir Mahmud'du.[6] Joyce N. Wiley'in aktarımıyla "Sünni Araplar yüzyılların vermiş olduğu siyasi ve ekonomik statüden dolayı bir üstünlük hissediyorlardı ama aralarındaki düşmanlık azalmıştı. Teolojik farklılıklar akrabalığa engel değildi."[7]

Büyük Ayetullah Muhammed Taki eş-Şirazi'nin öncülüğünde Necef, Kerbelâ ve Babil'de imzalanan mazbatalar bağımsızlık mücadelesinin fermanıydı. Şirazi'nin, İngilizlerin kontrolündeki devlet dairelerinde çalışılmasını haram kılan fetvası üzerine memurların büyük çoğunluğu istifa edince sistem felç olmuştu. Mezhebi saiklerle hareket etmeyen Şirazi'nin ölçüsü şuydu: "Müslüman topraklarını Müslümanlardan başkası idare edemez."

Şirazi'nin ölümünden sonra büyük merci olan Şeyh eş-Şeria el İsfahani de İngiliz idaresini gayrimeşru sayan mücadeleyi sürdürdü. Şii ulemanın çağrıları bir Şii devletinin kurulması değil bütün Iraklıları kuşatan İslami bir devletin tesis edilmesi yönündeydi.

İsfahani anayasa ve halkın seçtiği meclise bağlı kalmak koşuluyla bir Arap prensin devlet başkanı seçilmesi önerisine destek ver-

4. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 133.

5. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 142.

6. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, Ekin, 2004, s. 32.

7. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, s. 39.

di. İktidara talip olan prens, Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal olacaktı. İsfahani'nin 1920'de ölümünden sonra Şii ulema Faysal'ın adaylığı konusunda ikiye bölündü. Faysal'ın seçiminde Şiilerle Sünniler birlikte çalıştı. Daha sonra şartları yerine getirmediği için Faysal'a sunulan biat geri çekildi. Şii ulema 1922'de İngilizlere imtiyazlar verilmesini öngören ikili anlaşmaya da muhalefet etti. Kral Faysal'ın anlaşmaya meşruiyet kazandırmak için düzenlediği seçime de savaş açıldı. Şii havzanın liderleri Ebu'l Hasan el İsfahani, Hüseyin en-Naini ve Muhammed Mehdi el Halisi seçimin meşru olmayacağı, katılanların dinden çıkacağı, eşlerinin kendilerine haram kılınacağı ve öldüklerinde Müslüman mezarlığına gömülmeyeceklerine dair fetvalar yayımladı.[8] İngilizlerin kontrolündeki hükümeti sabote etmekle suçlanan Halisi 1923'te sürgüne gönderildi. Sürgün kararları Halisi'nin İran kökenli olduğu gerekçesine dayandırıldı.

Halisi'nin sürülmesini protesto eden İsfahani ve Naini ile birlikte İran asıllı yedi büyük merci Irak'ı terk etti. Havzanın zayıf düşmesini fırsat bilen İngilizler 34 büyük mercii ve müçtehidi de sınır dışı etti.

Bu sürgün sırasında bazı çarpıcı olaylar yaşandı. Halisi'yi sürmek için evine giden İngiliz askerler, şeyhin Arapça bilmediğini düşünerek bir Farsça-İngilizce mütercim götürdü. Ne var ki şeyh Farsça bilmiyordu. Basra üzerinden Aden'e sürülen, oradan önce Hicaz'a ve ardından Kum'a giden Halisi'yi İran sınırında karşılayan Britanya'nın İran'daki konsolosu, yazdığı raporda şu notu düştü: "Halisi'nin İran asıllı biri olarak tek bir kelime Farsça bilmemesine şaşırdım."[9]

Büyük şair Muhammed Mehdi el Cevahiri de, nesillerden beri ailesiyle Irak'ta yaşamasına rağmen gerçek bir Iraklı olmadığı gerekçesiyle 1928'de öğretmenlikten atıldı.

Osmanlı döneminde dini azınlıklar olarak Hıristiyan ve Yahudiler belli bir statüye sahipken Şiiler resmi bir tanıma söz konusu olmadığından bir nevi "kayıtdışı topluluk" süreci yaşadılar. Osmanlı'nın çöküş sürecinde bu "kayıtdışı" topluluk, himaye açısından da "kayıp" bir topluluktu. Fransa Katoliklerin, Rusya Ortodoks Rumlar ve Ermenilerin, Büyük Britanya Süryani, Keldani ve Dürzilerin hamisi kesilirken Şiiler rakip güç olan İran'ın nüfuz unsurları olarak ötekiydi.[10] Tabii gayrimüslimlere sunulan

8. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 167.

9. Pierre-Jean Luizard, *IŞİD Tuzağı*, s. 46-48.

10. Pierre-Jean Luizard, *IŞİD Tuzağı*, s. 34-35.

hamilik de aldatıcıydı. Üstelik İngilizler çekilirken halklar arasına daha fazla düşmanlık ekerek gittiler. Kendilerine özerklik vaat edilen Asuri/Süryaniler yüzüstü bırakıldı. Sözlerin tutulması için 1932'de ayaklanan, bir dönem Kerkük'te Türkmenlerle de çatışan Levi milislerini bastıran da Iraklı Kürt General Bekir Sıtkı'ydı. Asurileri/Süryanileri Osmanlı'ya karşı kullanan İngilizler isyan bastırılırken seyirciydi.[11]

Kürtlerin lideri Şeyh Mahmud Berzenci ise Sevr Antlaşması'na istinaden Musul'un önemli bir kısmını kapsayan Süleymaniye merkezli bir Kürdistan devletinin düşünü kuruyordu. İngilizler Kürtlerle de oyun oynadı.

1923'teki sürgünden sonra Şii havzanın Irak içinde siyasi konularda tavır geliştirmesi güçleşti. Bu durum 1941'de İngilizlere mutlak itaati reddeden Geylani hükümeti lehine başlayan başarısız isyana kadar sürdü.

Şiilerin kaderi Baas döneminde de değişmedi. Şii kelimesinin kullanılması yasaklandı. Şii dendiğinde kastedilen İran ve Lübnan'ın Şiileriydi. Eğer Irak'ın Şiilerinden bahsedilecekse onlar için uygun görülen kategori "taife" idi.

Saddam Hüseyin, İran kökenli oldukları iddiasıyla Şiileri sürmekle tehdit ediyordu. Feyliler ise hem Kürt hem Şii oldukları için çifte dışlanmışlık yaşadı. Saddam'a göre Şiiler gerçek Iraklı ya da muteber vatandaş değil, İran'ın potansiyel ajanlarıydı.

Ziya Abbas'ın tespitiyle Iraklı Sünniler, Şiilerin gördüğü zulmün mezheplerinden dolayı değil, yönetime itaatsizliklerinden kaynaklandığını düşünüyordu:

> Şiileri Arap değil farklı tarihlerde Irak'a yerleşen İranlılar olarak gören Sünniler, Şiilerin kendileriyle eşitlik talep etme hakkının olmadığını düşünüyorlardı. Dolayısıyla "Iraklı olmayan birilerinin rejimin şeklini belirlemede hiçbir hakkı yoktur" fikrindeydiler. Şiilerin Irak'tan daha çok İran'a bağlı olduklarına inanıyorlardı. Aslında Irak'ı yöneten hükümetler hiçbir zaman mezhepçi bir sistem kurmamışlardır. Lübnan örneğinde olduğu gibi Irak'ta yasalar hazırlanırken, hükümet kadroları oluşturulurken insanların mezhebine bakılmamıştır... Fakat 1920'de Irak Ulus-Devleti'nin kurulduğu tarihten 2003'te Baas rejiminin sona ermesine kadar ülkeyi yönetenlerin şahsi uygulamalarını incelediğimizde mezhepçi bir tutum içinde olduklarına şahit oluyoruz.[12]

11. Pierre-Jean Luizard, *IŞİD Tuzağı*, s. 40.

12. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 178.

Baasçılar da Şiilerin en önemli siyasi hareketi Hizbu'd Daava'ya (Davet Partisi) gönderme yaparken Iraklı olmadıklarını ima etmek için "Hizbu'l Fatımî" (Fatımî Partisi) yakıştırmasını yapıyordu. Aynı mantalite ile hareket eden Irak'taki El Kaide de Irak'taki savaşına Şiiler için "Fatımî" yakıştırmasını yaparak başladı.

Sistem mezhepsel ayrımlara göre oturtulmasa da pratikte Sünniler el üstünde tutuldu. 1920'de Abdurrahman en-Nakip'in başkanlığındaki ilk hükümette sekiz bakandan hiçbiri Şii değildi. Bakanların çoğu eski Osmanlı bürokratlarıydı. Yahudi ve Hıristiyanların da birer bakanlığı vardı. Tepkiler üzerine ertesi yıl Şiilere bir bakanlık verildi. Kraliyet döneminde kurulan 25 kabineden sadece beşinin başkanı Şii idi. 1920-2003 arasında Şiilerin başbakan olduğu süre üç seneyi bulmuyor. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin üst düzey kurumlardaki ağırlığı yüzde 15 civarındaydı. Şiilerin mecliste temsil oranı ise yüzde 27 ila 40 arasında değişiyordu. Yüzde 90'ı Şii olan Basra'nın vekillerinin sadece yarısı Şii idi.[13] Osmanlı meclisinde ise Iraklı Şiilerden yer alabilen olmamıştı.

Kutsal kentlerin dışındaki yerlere atanan 10 mutasarrıf, 33 kaymakam ve 85 müdürden hiçbiri Şii değildi. 1922'de Mehdi el Halisi liderliğindeki Şii ulema tam bağımsızlık çağrısı yaparken kabine üyeleri ve hükümet görevlilerinin yarısının Şii olmasını istedi.[14]

Kral Faysal Şii çoğunluğa atıfla "Irak'ta henüz bir Irak halkı yoktur. Dini anane ve göreneklere son derece bağlı, vatanseverlik düşüncesinden uzak, hiçbir şey için birleşmeyen, kötülüğü dinleyen, kargaşaya yatkın ve herhangi bir hükümete karşı olmaya meyilli olan halk kitlelerinden başka bir şey yoktur" diyordu.[15]

Bu tanımda kötü Şii mercileri, kitleler ise onlara kulak veren Şiilerdi. Diğer Sünniler de Şiilerin devlet kademelerine alınmamalarını tecrübesiz ve cahil olmalarına bağlıyordu. Kral Faysal İslami hareketlerden gelen baskılara aldırmadan milliyetçi ve laik bir eğitim sistemini geliştirmesi için Arap milliyetçiliğinin teorisyeni Sati el Husri'yi Irak'a getirdi.

Şiileri toplumsal sınıfların en alt tabakasına küreyen başka bir müdahale Kral Faysal'ın 1933'te ölümünün ardından yapılan toprak reformlarıyla geldi. Borçlu çiftçilerin bir çiftlikten diğerine

13. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 179.

14. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, s. 36.

15. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 181.

geçmesi yasaklandı. Üretim azaldı. Çiftçiler bu köleleştirici sistemden kaçmak için şehirlere yerleşti.[16]

Fransız tarihçi Pierre Jean Luziard'a göre Osmanlı'nın 19. yüzyılda başlatıp Britanyalıların devam ettirdiği toprak reformu Şiileri yarı köle durumuna getirdi. Bu durum köylüyü, elinde mal sahibine borcu olmadığını gösteren bir belge olmadan köyünden ayrılamayacak duruma soktu. Toprağı olmayan Şii köylüler, toprak ağalarının zorbalığından kurtulmak için köylerden kaçtı. Bu şekilde kaçışlar 1930-1950 arasında görülmemiş düzeye ulaştı. Bağdat'ın banliyösü Sadr kentinde olduğu gibi köylüler şehirlerin dış mahallelerine yerleşti.[17] Sünni köylüler de aynı kaderi paylaşsa da onların siyasal ve bürokratik sistemde yer edinme şansları vardı. Devlet kapısının kapalı olduğu Şiilerin yükselebildiği alan ise ticaretti. O yüzden Irak toplumunun en alt tabakasını Şiiler oluştururken en zengin kesimi de Şii tüccarlardı.[18]

Şiiler, kendisi gibi Sünni olanlarla iş tutsa da "uzlaştırıcı" olarak tanınan Kral Faysal'ı arar hale geldi.

Mezhep ayrımcılığını 1965'te Abdusselam Arif döneminde gündeme getiren Ayetullah Muhammed Rıza eş-Şebibi ayrımcı politikaları eleştirip demokratik çözüm önerirken Kürtlere de özerklik hakkı tanınmasını talep etti. En büyük merci Büyük Ayetullah Muhsin el Hekim de konuşmalarında devletin laik karakterine karşın giderek Sünnileştiğini ve Müslümanların bütünlüğünün bozulduğunu vurguluyordu. El Hekim 18 Kasım 1963 darbesinden sonra yeni hükümete etnik ve mezhep kökenine bakmaksızın bütün vatandaşlara eşit davranılmasını tavsiye etti. El Hekim, 1964'te Irak yönetiminin Kürtlerle savaşmasının haram olduğuna dair fetvasıyla da Sünnilik-Şiilik taassubunu yıkan ve Arap milliyetçiliğine meydan okuyan bir duruş sergiledi.

O dönem Şii merciliğinin tanımladığı en büyük düşman komünizmdi. El Hekim 1961'de Komünist Parti'ye katılmayı küfür ilan etti. Bunun üzerine Komünist Parti'nin Şii üyelerinden tövbe mektupları yağdı. Şeyh Mehdi Şirazi ise Komünist Parti'ye üye olanların kıldıkları namaz ve tuttukları orucun kabul olmayacağına, Müslümanların komünist kasaptan et alamayacağına, komü-

16. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, s. 40.

17. Bağdat'ın dokuz idari bölgesinden biri olan Sadr Kenti'nin adı Medinetü's Sevra (Devrim Kenti) idi. Devrim Mahallesi ya da Saddam Kenti diye de anılırdı. 2003'te Bağdat düşünce, bu bölgeye 1999'da öldürülen Büyük Ayetullah Muhammed Sadık es-Sadr'ın adına atfen Medinetü's Sadr (Sadr Kenti) adı verildi.

18. Pierre-Jean Luizard, *IŞİD Tuzağı*, s. 53-54.

nist oğlun babasının vârisi olamayacağına dair fetva verdi.[19] Bu fetvaların gölgesinde komünistlere yönelik "dindar" subayların karıştığı infazları Baas'ın komünist avı ve işkence politikası tamamlıyordu.

Baas döneminde İran'la Şatt'ül Arab krizine paralel olarak Şiilere baskı yeniden tırmandı. 1969'da Irak hükümeti, İran deniz kuvvetlerinin Şatt'ül Arab'a girmesini yasakladığını bildirince Tahran da 1937 antlaşmasını lağvedip Irak gemilerinden geçiş parası alacağını duyurarak misilleme yaptı. Bu antlaşma sınırı Şatt'ın İran tarafından geçiriyordu. Bu restleşme üzerine Irak Devlet Başkanı Ahmet Hasan el Bekir, Büyük Ayetullah El Hekim'den İran'ı kınamasını istedi. Talep reddedilince Irak yönetimi Necef'teki İranlı öğrencileri tutukladıktan sonra sınır dışı etti. Hırsını alamayan iktidar bu kez İran kökenli oldukları gerekçesiyle 20 bin Iraklı Şii'yi İran'a sürdü. Bu uygulamaları protesto eden Şii ulema tutuklanıp işkenceden geçirildi.

Sünni imamların aksine devletten maaş ya da yardım almayıp humus[20] sayesinde bağımsızlığını koruyan Şii merciiyye mali kıskaca alındı. Bu çerçevede bağışlara ve havzanın idaresine el konuldu. Bazı medreseler kapatıldı, radyo ve televizyonlarda Kuran tilavetine son verildi. Devlet okullarındaki İslam dersleri de müfredattan çıkartıldı. El Hekim baskılara Baas Partisi'ne üyeliği yasaklayan bir fetvayla yanıt verdi. Bütün bunlar büyük bir öfke birikimine yol açtı. 1970'te El Hekim öldüğünde naaşın uçakla naklini reddeden kalabalık cenazeyi Bağdat'tan Necef'e kâh omuzlarda kâh araç üzerinde taşıyarak Baas'a meydan okudu. 1970'te Irak'ın bütün kentlerinde Aşûra ve Erbain törenleri yasaklandı. Vaazlar, yas törenleri ve ağıtlar Ed-Davda (Gürültü) Kanunu kapsamında yasayı ihlal olarak değerlendiriliyordu.[21] Ancak tutuklanma ve öldürülme pahasına törenler sürdü.

Baas iktidarı bir taraftan da halkı birleştirme adına İslam öncesi Irak kimliği ve kültürünü öne çıkardı. 1971'de sürgün sırası Şii Kürtlere geldi; Irak vatandaşı olan yaklaşık 40 bin Feyli İran'a gönderildi.

Bununla da yetinmeyen Baas iktidarı 2 milyon Iraklı Şii'nin vatandaşlık belgelerine köken olarak "İran asıllı" ifadesini yazdı. Bu, Baas'ın istediği zaman istediği kadar insanı İran'a sürebileceği-

19. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, s. 54.

20. Humus, Şiilerde imam ya da seyyid hakkı olarak ayrılan gelir ya da kazancın beşte biridir.

21. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 213.

ne delaletti. Nitekim İran, Fars (Basra) Körfezi'nde Birleşik Arap Emirlikleri'nin de hak iddia ettiği üç adayı zapt edince Irak 60 bin kişiyi İran'a gönderdi. O dönem İran pasaportu ile Irak'ta yaşayanların sayısı 22.680 idi. Sürgün edilenler Farsça bilmedikleri için İran'dan ayrılıp Suriye-Irak sınır bölgesine ve Şam'a gitti.[22]

Bir diğer sürgün hadisesi 1980'de Iraklı havacıların Saddam Hüseyin'in bulunduğu platformu bombalamasının ardından yaşandı. Bu kez Saddam 23.672 Şii'yi İran'a sürdü. 15 Nisan 1981'de yayımlanan bir kararnameyle vatandaşlık belgelerinde "İran asıllı" yazılan eşlerini boşayan Iraklılara 2.500-4.000 dinar verilmesi öngörüldü.

Saddam döneminde yurtdışında yaşamak zorunda kalan Şii Araplar, Kürtler ve muhaliflerin sayısı 500 bin ila 1 milyon arasında veriliyordu. Toplumun en eğitimlilerini süren Saddam, devletin kilit noktalarına memleketi Tikrit'ten cahil ve tecrübesiz insanları doldurdu. *Et-Tayyar el Cedid* gazetesi 1984'te nepotizmin ulaştığı boyuta dair şu örneği yayımladı: Saddam'ın atadığı on bir büyükelçiden beşi işçi, dördü ilköğretim öğretmeni, biri emniyet mensubu ve biri mollaydı.[23] Saddam yönetimdeki Tikritliler göze batmasın diye bir yasayla soyadı olarak memleket isminin kullanılmasını yasakladı. Saddam et-Tikriti oldu Saddam Hüseyin.

1971-1976 arasında Iraklı ziyaretçilerin Irak'taki türbeleri ziyaret etmesi de yasaklandı. Bu Şii havzaları ayakta tutan gelirlerin kesilmesi demekti.

1975'teki Cezayir Antlaşması İran-Irak arasında gerilimi düşürürken 1979 İran İslam Devrimi düşmanlığı geri getirdi. Ardından Irak'ın İran topraklarını işgal etmesiyle sekiz yıl sürecek savaş başladı. Baas rejimi, İslam Devrimi'nin, Irak'ta parya muamelesi gören Şiileri yeniden uyandıracağından korktu. Aynı korku hatırı sayılır Şii nüfus barındıran Körfez monarşilerini de esir aldı. Yeni İran, ABD'nin Camp David Antlaşması ile kurduğu Ortadoğu düzenine meydan okuması nedeniyle Washington'ın da düşmanıydı. Körfez'in finans desteği, Amerikan silahı ve ABD'nin stratejik aklıyla Saddam Hüseyin, İran'a saldırdığında Iraklı Şiilere, bunun aynı zamanda kendilerine karşı başlatılmış bir savaş olduğunu da hissettirdi. Saddam'ın Şiilere bakışını şekillendiren her zaman bu insanların İranlı ya da İran'dan yana oldukları yargısıydı. Halbuki Iraklı Şiiler, Şii olduğu kadar Arap'tı; Fars'ın dini paydaşlıkla bas-

22. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, Ekin, 2004, s. 68-69.

23. Aktaran: Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, s. 135.

kın çıkmasından rahatsızlardı. Bu yüzden Iraklılık ve Araplık onlar için de Fars etkisine karşı koruyucu kalkandı.

Şiilerde iki eğilim: İdare edenler ve direnenler

Iraklı Şiiler 1950'lere kadar siyasi söylemlere kapalı bir süreçten geçti. İlk ciddi siyasi hareket, 1958 darbesinin ardından Davet Partisi'nin kurulmasıydı.

Şiilerin ekonomik ve sosyal olarak ezilmişliğine ve Komünist Parti ile Baas'ın yükselişine tepki olarak ortaya çıkan Davet birçok İslamcı partinin anasıydı.

Davet'in fikir babası Lübnan asıllı Büyük Ayetullah Muhammed Bakır es-Sadr sadece Irak Şiiliğinin değil çağdaş İslami hareketin de en etkili ismiydi. Müslümanların düşünsel krizde olduğunu vurgulayan Sadr entelektüel birikimi ve İslam'ı modern dünyaya taşımak için getirdiği yaklaşımlarıyla uzun yıllar Irak dışında da ilgiyle izlendi. Rakiplerini tartışarak iknadan yanaydı, devrimci şiddete karşıydı. "Lemha fikhiyeh Havle Dustur el Cumhuriyeh el İslamiyeh" adlı çalışmasıyla İran İslam Cumhuriyeti'nin anayasasının temelini oluşturdu. Dinin klasik formlarını yeniden formüle ederek İslam'ı alternatif model olarak sundu. Türkçede "İslam Ekonomi Doktrini" olarak basılan *İktisaduna* adlı kitabında Marksizme eleştiriler getirip İslami ekonomik modele dair tahliller yaptı.

Joyce N. Wiley'in ifadesiyle "Sadr'ın niyeti hiçbir zaman Irak yönetimindeki Sünnilerin yerine Şiileri atamak ya da Şiilere hak tanımayan Sünni hükümetlerde ekonomik bir devrim gerçekleştirmek olmadı. Bunun yerine o geleneksel ve İslami değerleri korumak adına, dinsiz idareciler yerine dindarları getirmeyi, iffetli zengin ve iffetli fakiri birleştirmeyi amaçladı... Reformist Şii âlimlerin geleneksel siyaset dışı yaşam tarzlarını bırakıp Sünnilerle birlikte siyasete katılmalarına öncülük etti. Davet sözcüsü 1986'da bana üyelerinden yüzde 10'unun Sünni olduğunu söylemişti."[24]

Musul'daki Sünni Araplar arasında güçlü olan Müslüman Kardeşler (İhvan) ile Hizbu't Tahrir, Şii hareketlere yakın duruyordu. 1959'da El Ezher Şeyhi Mahmud Şeltut'un Caferilerin Hz. Muhammed'in sünnetini takip ettiklerine dair fetvasıyla "dört hak mezhep vardır" yargısını yıkarken Sünni-Şii yakınlaşmasına yardımcı oldu. Hatta İhvan ile Davet Sünni-Şii ortaklığıyla İslam devleti kurmak için anlaştı.

24. Joyce N. Wiley, *Irak Şiileri*, s. 13-14.

İmam Hüseyin Türbesi'nin küçük ziyaretçileri.

Irak'ın Şiileri onlarca yıl eğitim ve ikna yöntemlerini esas alan barışçı bir stratejiden sapmadı. Ancak Davet, 1970'ten itibaren rejimin ağır baskıları, infaz ve sürgün politikalarına radikalleşerek yanıt verdi. 1974'te Hz. Hüseyin'i anma törenlerinde düzenlediği gösteriyle Bağdat'a kafa tuttu. Hz. Hüseyin'in yası için 5 Şubat 1977'de Necef-Kerbelâ arasında yapılan yürüyüşte de hedef rejimdi. Yürüyüşe İntifada Seferi adı verilmişti. Baas, rejimi tehdit eden Davet'i ortadan kaldırmaya yeminliydi. Çok önemli isimler idam edilirken Sadr, tutuklanmalarını önlemek için ilahiyat öğrencilerinin Davet'e üye olmalarını yasaklayan bir fetva yayımlamak zorunda kaldı.

31 Mart 1980'de Davet'e üye olmak idamlık suç kapsamına alındı. Sonu gelmez infazlara 8 Nisan 1980'de Sadr ve kız kardeşi Bint el Huda'nın idamı eklendi.[25] Sadr idamdan önce yaklaşık bir yıl ev hapsinde tutulduğunda neredeyse bütün kentlerden insanlar liderlerine destek için Necef'e yürüdü. Bu yürüyüş de kayıtlara Recep İntifadası olarak geçti. Ağır baskılar karşısında Davet'in çizgisinde kırılma yaşandı ve bir noktadan sonra şiddete başvurmaya başladı.

1980'de Dışişleri Bakanı Tarık Aziz'e yönelik suikast girişimi

25. Sadr'ın kız kardeşi Emine Haydar es-Sadr, Bint el Huda olarak tanınan eylemci bir âlimeydi. Bağdat'ta Zehra Medresesi ve Necef'te Özel Dini Kız Lisesi'nin kurucusuydu. Din eğitimini ailesinden aldı ve sekiz kitaba imza attı. Davet'in kadınlar kolunu organize ediyordu.

Davet'in silahlı kanadı olarak ortaya çıkan Eş-Şehit es-Sadr Tugayı'nın imzasını taşıyordu.

1981'de Beyrut'ta muhaliflerin casusluk şebekesi olarak gördüğü Irak Büyükelçiliği'ne intihar saldırısı düzenlendi.

Temmuz 1982'de Duceyl'den geçerken Saddam'ın konvoyuna ateş açıp iki korumayı öldürenler Davet'in adamlarıydı. Saddam bu suikast girişimine yanıt olarak Duceyl'de 800 kişiyi tutukladı, bunlardan 100'ünü astı ve kentin önemli bir kısmını yıktı. Davet operasyona Bint el Huda adını vermişti.

Ağustos 1982'de Planlama Bakanlığı'na bombalı saldırı ve Nisan 1987'de Saddam'ın konvoyuna saldırılardan da Davet sorumluydu.

1983'te Davet'in adamları Saddam'a verdikleri desteğe misilleme olarak Kuveyt'te Amerikan ve Fransız elçiliklerini bombaladı. Saldırıyı düzenleyenler arasında, 2003 sonrası önde gelen siyasi figürlerden biri olan ve 2014'ten itibaren IŞİD'e karşı milislere komuta eden Ebu Mehdi el Mühendis de vardı.

Ucunda idamların olduğu bu süreçte Şii havza siyasi tutum olarak ayrıştı. Sadr'ın çizgisi açık bir hesaplaşma istikametinde yol alırken Muhsin el Hekim'in yerine en büyük merci konumuna gelen Büyük Ayetullah Ebu'l Kasım el Hoî, siyasi meselelerle havza arasına mesafe koyup gelenekçi akımın maslahatçı ilkelerine tutundu. Hoî fakihe iktidar yolunu gösteren mutlak Velayet-i Fakih teorisini de reddediyordu. Sadr'ın çizgisi artık El Hekim dönemindeki kadar mercinin desteğine sahip değildi. Hoî suskun kalan çizgisiyle bile Saddam'ın havzalara tasallutunu önleyemedi.

Şiiler iktidarla mücadelelerini hiçbir zaman "Sünnilik karşıtı" bir çerçeveye oturtmadı. Mücadelede hedefe konulan yöneticilerin Sünniliği değil "imansız siyasi sistem"di.

Çetin mücadele sürecinde Davet'in 77 bin üyesi öldürüldü. İnfazlar üzerine Davet liderleri ülkeyi terk edip İran'da üslendi. Kendini Irak'ta bir İslam devletine adayan Davet sürgünde kaçınılmaz olarak parçalandı. İlk bölünme İran etkisiyle yaşandı. 1955-1970 yıllarında en üst merci olan Büyük Ayetullah Muhsin el Hekim'in oğlu Muhammed Bakır el Hekim, Davet'ten ayrılarak "İran İslam Devrimi" modeliyle "Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi"ni (IİDYK) kurunca, İbrahim Caferi ve arkadaşları tercih yapmak zorunda kaldı. Klasik Kum-Necef rekabetinde Caferi'nin tercihi Şii liderliğinin Farslarda değil Araplarda olmasıydı. Hekim ailesi siyasal tercihler nedeniyle İran'la içli dışlı hale gelmişti. İran'ın çekim alanından çıkan Caferi, 1984'ten itibaren faaliyet-

lerini İran'dan Suriye, Suudi Arabistan ve Britanya'ya kaydırdı. Kendisi de 1989'dan 2003'te Irak'a dönünceye kadar Londra'da yaşadı. 1947'de Kerbelâ'da tekstil ticareti ve otelcilikle uğraşan bir aşiretin ferdi olarak doğan Caferi, diğer Şii liderlerin aksine orta sınıfın temsilcisiydi. Ailesi, peygamber soyundan gelen Şiilere verilen "seyyid" unvanına sahipti. Musul'da tıp eğitimi sonrası 1974'te memleketine döndüğünde Davet'i bu kentte örgütlemişti.

1983'te ailesinden 29 kişi idama mahkûm edilen Büyük Ayetullah Muhammed Bakır el Hekim de, Saddam'ın devrilmesinin ardından Irak'a döndü. El Hekim, 2003'te Necef'te El Kaide'nin düzenlediği bombalı saldırıda ölünce İİDYK'in liderliğini kardeşi Abdülaziz el Hekim üstlendi. Örgüt sürgün yıllarında, 10 bin üyeli Bedir Tugayları ile Saddam'ın başını bir hayli ağrıtmıştı. İİDYK, Tahran'da kurulduğu için "yabancı" muamelesi görse de Irak'ta varlığını sürdürdü.

Sürgünden dönen Şii partilerin Irak'ın yeni yönetiminde yer alma çabalarına karşın asla sürgüne gitmemiş olan Şiilerin en üst mercii Büyük Ayetullah Seyyid Ali Sistani, bir yandan Şii gruplara Amerikan işgaline karşı silaha sarılmamalarını öğütlerken diğer yandan siyasal süreci perde arkasında yönlendiriyordu. Sistani Irak'ta seçimler olup hükümet kurulunca ABD'nin çekip gideceğini öngörüyordu. "Direniş sürerse işgal de uzar" diyordu. Ancak Sistani'nin hesaplarını bozan ateşli bir lider vardı: Mukteda es-Sadr. Gücünü ailesinin isminden alıyordu.

Babası Muhammed Sadık es-Sadr, 1999'da rejim aleyhine vaazlar verince iki oğluyla birlikte Saddam'ın hışmına uğramıştı. Sadık es-Sadr'ın pusu kurularak öldürülmesi, yerine geçen oğul Mukteda es-Sadr'a ilgiyi artırdı. Aslında Mukteda es-Sadr'ın âlimlik payesi yoktu. Zaten 30'larında Şii ulema hiyerarşisinde sadece öğrenci olabilirdi. Ama o Sistani'nin suskunluk politikasıyla yüreği burkulan gençlere tercüman olup kurduğu Mehdi Ordusu'yla birkaç aylığına Amerikan işgaline kafa tuttu. Asıl hedefinin işgalin ötesinde Sistani'yi hedef alıp Necef havzasını İranlılardan kurtarmak olduğu iddia edildi. Sadr'a göre havzayı Araplar yönetmeliydi. Sistani, İran asıllıydı. Sistani'den önce Irak'ta en yüksek merci olan Azeri asıllı Büyük Ayetullah Hoî'nin oğlu Abdülmecit el Hoî'nin 2003'te Necef'te öldürülmesinden Sadr'ın sorumlu tutulması anlamlıydı. Zaten Sadr, Amerikan işgaline karşı isyanı bu cinayetten tutuklanmak istenince başlatmıştı. Abdülmecit el Hoî'nin ılımlı Şiilerin sürgünden dönen İran destekli radikal Şiilere kaymalarını önlemek için Londra'dan bölgeye intikal

ettiği belirtiliyordu. Bu arada Sistani'nin evi de Sadr yanlılarınca kuşatılmıştı. Sadr yanlılarına göre, havzayı yönetecek kişi hâlâ Kum'da sürgün yaşayan Irak asıllı Ayetullah Kâzım el Hairi olmalıydı. Sadr'ın babası ölürken "Hairi'ye itaat edin" demişti.

Tabii Hoî ve Sistani'yi Sadr ailesinden ayıran en temel özellik her ikisinin de rejime karşı uysallığı seçmiş olmalarıydı. Sadr ailesi çok ağır bedeller ödemişti. Hoî ve Sistani ise tarih boyunca Sünni ulemanın iktidara karşı itaatkâr, Şii ulemanın ise muhalif olduğu tespitini zora sokan bir ılımlılık abidesiydi. Muktedа es-Sadr, bu çizgileri sayesinde Irak'tan ayrılmak zorunda kalmayan Hoî ve Sistani'ye takiyyeyi benimseyip zorluktan kaçtıklarını anlatmak için "Takiyye Havzası" diyordu. Elbette bu Hoî ve Sistani'nin baskı görmediği anlamına gelmiyordu. Hoî de, Bakır es-Sadr'ın 1980'de öldürülmesinin ardından Saddam'ın baskılarına maruz kaldı, mallarına el konuldu, Irak dışına çıkması yasaklandı, öğrencileri tutuklandı. 1992'de Hoî'nin yerini alan Sistani de ılımlılık politikasından şaşmadı. Hatta İran-Irak Savaşı'nda Tahran'ı destekleyen sözler sarf etmemeye özen gösterdi. Hoî'den önce 1955'ten 1970'e kadar taklit mercii olan Büyük Ayetullah Muhsin el Hekim halefinin aksine rejimi hedef alan fetvalar yayınlamaktan çekinmemişti. El Hekim ailesi İran'a en yakın Şii grup olarak biliniyordu. Hoî ulemanın siyasetten uzak durmasını, Muhammed Bakır es-Sadr ise anayasal ve meşruiyete dayalı bir yönetimde ulemanın denetim işlevi görmesi gerektiğini savunuyordu.

Hoî 1979 devriminden önce 14 yıl Necef'te sürgün yaşamış olan Ayetullah Humeyni ile de barışık değildi. Humeyni, İran İslam Devrimi'nin temellerini Necef'te atarken Irak ulemasının yeniden siyasallaşmasında etkili oldu. Humeyni "Velâyet-i Fakih" kavramıyla hem siyasi hem dini liderliği birleştiriyordu. Şii ulema arasında farklı çerçevelerde değerlendirilmiş olan Velâyet-i Fakih teorisi genel olarak devletin çöktüğü ya da işlevlerini yitirdiği dönemde Şii mercilerin yönetimi ele alması halini anlatıyor. Bu durumda "fakih" mutlak yönetici olarak devleti idare ediyor.

Humeyni'ye göre fakih peygamber ya da imamların tüm yetkilerine sahiptir. Fakih şeri hükümleri uygular, vergi dahil tüm mali işlerle ilgilenir, siyasal, kültürel, eğitsel ve sosyal alanlara inerek adaleti tesis eder.[26]

Humeyni zenginlerden her yıl beşte bir oranında alınan humusun cihada aktarılabileceğini söylüyordu. Devlet idaresiyle ilgi-

26. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 96-97.

lenmeyen Hoî ise humusun sadece eğitim ve hayır işlerine aktarılmasından yanaydı.

Hoî ılımlı çizgisi sayesinde Irak dışında da çok taraftar topladı. Hatta kendi adını alan Hoî Vakfı, dünyadaki toplam humusun yüzde 80'ini toplayabilecek güce ulaştı.

Direnen Şiiler ise Saddam'a kafa tutmalarının bedelini on binlerce insana ilaveten kendi Humeynileri Muhammed Bakır es-Sadr'ı kaybederek ödedi.

2003 sonrası Şiiliğin iki kolu, Saddam sonrası dönemde siyasi güçlerini birleştirmek zorundaydı. Radikallerin eleştirdiği Sistani'nin "mutedil" çizgisi, Şiiler namına tarihin akışını değiştirecek kadar işe yarayacaktı.

Şii dünyada Saddam sonrası dönemde bir başka gizli rekabet de İran'la yaşanmaya başladı. 1058 yılında Şeyh Tusi tarafından kurulan ilk medreseyle ağır ağır Şiiliğin merkezine dönüşen Necef bir dönem İsfahan'ın gölgesinde kalmıştı. Siyasi duruma göre havzada ağırlık dönem dönem Necef'ten Kerbelâ, Hille ve Samarra'ya kaydı. Son iki yüzyılda liderliğini koruyan Necef havzası açısından Baas dönemi bir fetret devri gibiydi. Necef havzası 1963'te Suriye, Lübnan, Bahreyn, Kuveyt, İran, Pakistan, Hindistan, Afganistan ve Afrika'dan gelmiş 30 bin öğrenciyi barındırırken bu rakam 2003'te üç bin düzeyindeydi. Şah döneminde İran'dan Irak'a yaşanan beyin göçü Saddam'la tersine dönmüştü. Saddam gidince Necef'in yolları açıldı. Şiiliği Irak'ta mayalayan asıl etken imamların türbeleridir. Necef'te Hz. Ali'nin, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in, Kâzımiyye'de İmam Musa el Kâzım'ın türbesi Şiiler için en önemli ziyaret yerleri. Buralar tüm coğrafyalardan hacıları çekmekle kalmayıp eğitim havzaları olarak öğrenci ve ulema yetiştiriyor. 10 ve 11. imamın gömülü olduğu Samarra ise aynı zamanda 12. İmam yani Mehdi'nin gıybete gittiği yer olarak kabul ediliyor. Şiiliğin Arap kökenli olduğunu savunanların en büyük dayanağı da önderlerden sadece İmam Rıza'nın türbesinin İran'ın Meşhed kentinde bulunması. Buna karşın Irak'ta çok sayıda türbe ve bunların yaşattığı ilim havzaları var.

Ve "Büyük Şeytan" iktidarı Şiilere bahşetti!

Şiilere göre "Mehdi" yeryüzüne dönüp mazlumları efendi yapıncaya dek bütün iktidarlar zulmün bekçisiydi. İlhamını İran havzalarından alanlar "Büyük Şeytan" Amerika'yı ve çırağı Şah Rıza Pehlevi'yi İran'dan söküp attıklarında ne gariptir ki Meh-

di hâlâ gelmemişti! Ayetullah Humeyni, Mehdi gelmeden kurulan bir İslam cumhuriyetini, "Velâyet-i Fakih" anlayışına getirdiği yorumla Şiilerin kalbine sokmayı başardı. Siyasi ve dini liderliği cem eden bu yorumla meşruiyet sorunu aşılmış oldu. Devrim liderleri "Mehdi gelmeden siyasete bulaşılmaz" diyen geleneksel çevrelere karşı "İslam Devrimi, Mehdi'nin kullanması için uygun şartları yaratmak içindir" tezini savunuyordu.

Peki ya Necef ve Kerbelâ havzalarından beslenenler? Onlar ise Mehdi altın tepside sunsa bile kabul edemeyecek kadar iktidara küs idi. Necef havzası "Velâyet-i Fakih" anlayışını reddetti.

Yukarıda anlatmaya çalıştığım gibi Sünni dünyanın bayraktarı Osmanlı, Bağdat'ta Şiilere iktidarı koklatmamış, petrol üzerine konup da Irak devletini kuran İngilizler de mandacılığı bırakıp giderken iktidarın anahtarını yine Sünnilere teslim etmişti. Sonrasında Saddam Hüseyin boyun eğmeyen Şii liderler için darağaçlarını eksik etmedi. Talih, Amerikan müdahalesiyle Baas rejiminin yıkılmasının ardından 2005 seçimleriyle Şiilerin yüzüne güldü; iktidar artık ellerindeydi. Gönülsüzce de olsa iktidar şansını getiren ise "Mehdi" değil, aksine İranlı kardeşlerinin 1979'da kovduğu "Büyük Şeytan"ın ta kendisiydi. İranlı Şiiler nezdinde Büyük Şeytan payesi eski sömürgeci İngilizlerden Amerikalılara geçmişti, Iraklı Şii hareketler için Büyük Şeytan hâlâ İngilizlerdi!

Esasen ABD, Irak sahnesinde dürüst davranmadı. ABD'yi, İran'a karşı ağır silahlarla donattıkları Saddam'ın bir noktadan sonra Körfez'deki Amerikan dostlarını tehdit edebileceği endişesi sardı. O yüzden 1988'de İran-Irak savaşı bitince Irak'ın başına nasıl çorap örebileceğinin hesaplarını yapıyordu. Kuveyt işgali Saddam'a gününü göstermek için ABD'nin Irak'ı ustaca içine çektiği bir tuzaktı. ABD önce İran'la savaş sırasında Irak'a verilen kredileri faiziyle birlikte tahsil etmeleri için Kuveyt ve diğer Körfez ülkelerini sıkıştırdı. Ardından bu krediler yüzünden Irak'ın petrol gelirleri üzerinde uluslararası vesayet kurmaya çalıştı. Saddam Kuveyt'in verdiği paraları Fars'ın yayılmacılığına karşı Arap âleminin doğu kapısını korumak için harcadığını savunuyordu. Suudi Arabistan'ın, Kuveyt ile Irak arasındaki krizi müzakereyle çözmek için düzenlediği konferans da kötü gitti. Saddam'ın sağ kolu İzzet İbrahim ed-Duri, toplantıda tepesini attıran Kuveyt prensinin kafasına küllüğü fırlatmıştı.

Köşeye sıkışan Saddam, tarihsel olarak İngilizler tarafından gasp edilmiş topraklar olarak gördüğü Kuveyt'e girmeye karar verdi. ABD, Saddam'ın "fetih" planına "Washington Arapla-

Bağdat'ta İmam Kâzım Türbesi'nin avlusunda yatsı vakti.

rın iç işlerine karışmaz" mesajıyla yeşil ışık yaktı. ABD'nin Bağdat Büyükelçisi April Glaspie, Kuveyt'in işgalinden sekiz gün önce 25 Temmuz 1990'da buluştuğu Saddam Hüseyin'le yaptığı görüşme ortaya çıktığında işin içinde bir tuzak olduğu anlaşıldı. Görüşme tutanağına göre Glaspie sınıra askeri yığınakları hatırlatıp Saddam'ın niyetini sordu. Saddam ise eğer Şatt'ül Arab'ın tamamını İran'dan alırlarsa Kuveyt'i Irak'a katma konusunda taviz verebileceklerini ama Şatt'ül Arab'ın yarısı kendilerinde kalırsa bu sefer bütün Irak (Kuveyt dahil) üzerindeki haklarını savunacaklarını söyledi. Yani Kuveyt'i işgal edeceklerini duyurmuş oldu. Ardından Saddam bu konuda ABD'nin görüşünü sorduğunda Glaspie şu yanıtı verdi: "Sizin Kuveyt'le yaşadığınız ihtilaf gibi Arapların Araplarla sorunları konusunda görüşümüz yok. (Dışişleri Bakanı James) Baker bana 1960'larda Irak'a bildirilmiş olan 'Kuveyt meselesinin Amerika ile bir ilgisi yoktur' şeklindeki ilk direktifin altını çizmemi emretti. (Saddam gülümsedi)"[27]

Saddam bu yanıtı Kuveyt'i işgal için yeşil ışık olarak gördü. Nihayetinde Saddam, 1990'da Kuveyt'e girdiğinde ABD, Birinci Körfez Savaşı'nı başlatarak Irak'ın belini kırdı. Ancak beli kırılmış Irak'ta iktidara karşı Mart 1991'de Necef, Kerbelâ, Hille ve

27. Gulf War Documents: Meeting between Saddam and Glaspie, Global Research, 30.06.2012 www.globalresearch.ca/gulf-war-documents-meeting-between-saddam-hussein-and-ambassador-to-iraq-april-glaspie/31145

Basra'da Şiiler ayaklandığında ABD'yi bu kez başka bir endişe sardı: İran'ın güdümündeki Şiiler iktidarın alternatifi olursa Amerikan çıkarları zarar görebilir. Bu yüzden düne kadar desteklediği Şiilerin bu kez Saddam tarafından kimyasal silahlarla yok edilmesine göz yumdu.[28]

Halbuki işin başında ABD, Iraklı muhalifleri Saddam'a karşı savaştırmak için yol arıyordu. Saddam'ın İran'a karşı açtığı savaşın arkasındaki güç olan ABD, ittifak güçlerinin Kuveyt'e inmesine paralel olarak, İran'da üslenen Iraklı muhaliflerin Irak'a geçmesini istemiş ama Tahran bu planı reddetmişti.

Saddam'ın askerleri 1991'de Necef'te İmam Ali Türbesi'ni ağır silahlarla bastıklarında duvarlara "Bugünden itibaren Şii yok" sloganını yazdılar. Baskında zarar gören bazı değerli eşyalar türbe içindeki müzede bugün sergileniyor. Bu isyanın başarısız olmasının nedeni örgütsüzlük, Şii mercilerin isyana öncülük etmekteki tereddüdüydü. Emrivaki ile karşı karşıya kalan merciiyye sadece kaosu önlemek, güvenliği sağlamak, halkı ve kamu binalarını korumak için devredeydi. ABD ve müttefikleri Şiilerin başarılı olması halinde Batılı çıkarları tehdit edeceği endişesiyle destek çağrılarına yanıt vermedi. Şabaniye İsyanı diye anılan ve yüz binlerce insanın canına mal olan olaylar karşısında bigâne kalamayan Kasım el Hoî, oğlu Abdülmecid aracılığı ile Amerika ve Fransızlarla görüşmeler yaparak demokratik bir düzenin kurulması için yardım talep etti. Abdülmecid el Hoî, Washington'dan "Bu isyan, Saddam'a karşı Iraklı komutanlarla planladığımız darbe planını tehlikeye sokuyor, isyanın büyümesi önlenmeli" mesajıyla eli boş döndü.[29] ABD'nin önceliği rejimi yıkmak değil, Saddam'dan kurtulmaktı.

Saddam, 1980'lerde devrimcilere karşı önemli bir silah olarak gördüğü Kasım el Hoî'nin tutuklanması emrini verdi, 90 yaşındaki din adamının evi kuşatıldıktan sonra zorla araca bindirilip Bağdat'a götürüldü, hapiste kötü muamele yapıldı, yakınlarından ve ekibinden 200 kişi idam edildi. Ev hapsindeyken 1992'de ölen Hoî'nin dünyada 100 milyonu bulan taraftarına karşın cenazesine sadece altı kişinin katılmasına izin verildi.

Saddam elbette bu kanlı oyunu Şiilere karşı değil, İran casuslarına karşı oynadığını söylüyor, üstelik Baas içindeki itaatkâr Şi-

28. Amerikalı uzmanlar, 7 Mart 1991'de Tamuz hava üssünden kalkan MI-8 helikopterlerin sarin gazı karıştırılmış R-400 bombalarını Kerbelâ yakınlarında Şiilerin üzerine bıraktığını tespit etti. Bırakılan bombaların sayısı 10 ila 32 arasında veriliyor. (Kaynak: Michael Nguyen, "Report Confirms Iraq Used Sarin", 01.01.2006, www.armscontrol.org/act/2006_01-02/JANFEB-IraqSarin)

29. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 246.

ileri de asi Şiilere karşı kullanıyordu. Ancak 1979 İran İslam Devrimi, Irak'taki Şii muhalefete cesaret verse de Irak'taki İslami hareket, İran etkisiyle izah edilemeyecek kadar tarihsel derinlik ve dinamiklere sahipti.

Darbe komplolarıyla Saddam'dan kurtulamayan CIA, Iraklı muhalifleri yakın planda tutmaktan vazgeçmedi. George Bush yönetiminin Irak'taki gizli operasyonlar için harcadığı para 40 milyon dolar civarındaydı. 2003 işgali sonrası "hazır siyasi kıta" olarak sahneye sürülen Ahmet Çelebi'nin Irak Ulusal Kongresi ile İyad Allavi'nin Irak Ulusal Uyum'u ABD'nin yardımlarıyla kurulmuştu.

ABD, 2003'te Irak'ı işgal edeceği sıralarda derinlemesine Amerikan karşıtı olsalar da Şiilerin direnişiyle karşılaşmayacağından emindi. Çünkü Saddam'dan çok çekmişlerdi. Fakat Washington açısından temel sorun Irak nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şiilerin Saddam sonrası dönemde şayet yeni bir kraliyet ihdas edilmeyecekse iktidara mutlak surette oturacak olmalarıydı. Hatta Washington sürekli olarak "Irak'ta kendi ellerinle Molla rejimi mi kuruyorsun?" sorusuyla karşılaştı. Muhtemelen ABD'nin güttüğü mantık, İran'daki "devrimci" Şia'ya karşı Irak'taki "maslahatçı" Şia'yı müttefik haline getirip böylece Tahran'ın etki alanını bloke etme amacına matuftu.

2005 seçimlerine tek cephe olarak giren Şiilerden ortak bir portre çıkarmak mümkün olsaydı "Evet Molla düzeni kurulacak" ya da "Kurulmayacak" denilebilirdi. Fakat Şiiler diye tek kalemde toplanan partiler ya da grupların eğilimlerinden Irak'ın geleceğini okumak için kâhin olmak bile yetmiyordu.

Şiiler önce etnik olarak Araplar, Kürtler ve Türkmenler diye ayrılıyordu. İkinci yol ayrımı medresenin çekim alanında olanlar ile olmayanlar arasında yaşanıyordu.

Üçüncü ayrım İran'a yakın olanlar ve olmayanlar arasındaydı.

Bunların ötesinde bir şey kesindi; istisnalar bir kenara işgale ses çıkarmayan Şii gruplar, tarihlerinin en büyük ve en girift "takiyye" oyununu oynuyordu. Yıllarca demokrasinin esamisinin okunmadığı Suudi Arabistan gibi ülkelerle tatlı ittifaklar kuran ABD için Irak'ta kurulacak rejimin rengi Amerikan çıkarlarını garantiye aldığı sürece önemli değildi. Bu hesabın önündeki risk ise İran'ın etki alanının kaçınılmaz olarak genişleyecek olmasıydı ki sıra Şii, Sünni ve Kürtlerle koalisyon hükümetleri kurmaya geldiğinde ABD, Irak sahnesindeki patronluğunu İran ile paylaşmak zorunda kalacaktı.

Yüzyıllardır iktidardan uzak kalmış Şiiler artık hiç olmazsa yeni dönemde dışlanmaya tahammüllerinin olmadığını 2004'te Irak

geçiş yönetimi teşkil edilirken gösterdi. ABD, İran'a yakın olduğu için Davet Partisi'ne geçici konseyde yer vermedi. ABD'nin geri adım atması için Davet'in Şiiler arasındaki nüfuzunun derinliğini hissettirmesi yetti.

Sünni direniş cephesine bir de Şii cephe açılmasından çekinen Washington, konseye Davet'in lideri İbrahim el Caferi'yi ekleyerek üye sayısını yediye çıkardı. Konsey ve hükümette Mukteda es-Sadr gibi ateşli radikaller dışında neredeyse tüm Şii gruplar kendine yer edindi. Halbuki ABD, Saddam devrildikten sonra İran'la bağlantılı İslamcı Şii grupları bir şekilde kenara koymak niyetindeydi. ABD, 2004'te Geçici Yönetim Konseyi'nin yerini alan Irak Geçiş Hükümeti'nde de İran'ın hasımlarına yer verdi. Sünni Gazi el Yaver'in geçici devlet başkanı, laik Şii İyad Allavi'nin başbakan olduğu yönetimde Savunma Bakanlığı'na Hazım Şalan getirildi. Şalan Şii olmasına rağmen yeminli İran düşmanıydı.[30]

Parçalı Şii tablosuna bakanlar 30 Ocak 2005 seçimlerinde Amerika'nın parlattığı CIA eskisi, "bıyıksız Saddam" lakaplı, Şii kökenli ve laik geçici başbakan İyad Allavi eliyle İran'ın etki alanına girmesi muhtemel Şiileri bloke edeceğini umuyordu. Ancak Büyük Ayetullah Ali Sistani perde arkasından tarihi rolünü oynadı. Sistani, Allavi'nin Irak Listesi adı altında buluşturduğu laik gruplar dışındaki bütün Şii parti ve hareketlerin ittifak içinde hareket etmelerini sağladı. Havzayla bağlantılı Şii blok, Birleşik Irak İttifakı olarak sandığa gitti. İttifakta Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (IİDYK), Davet Partisi, İslami Davet Partisi Irak Örgütü, Irak Ulusal Kongresi, İslami Erdem Partisi, Türkmen İslam Birliği ve İslami Hareket Örgütü yer aldı. Nisan 2004'te Necef gibi Şii kentlerinde ABD'ye direnişin başını çeken Mukteda es-Sadr ise seçimlere katılmadığı için ittifakın dışındaydı.

30 Ocak 2005'te, yeni anayasayı hazırlayacak komiteyi ve ülkeyi 15 Aralık 2005'te sandığa götürmekle görevli geçici hükümeti tayin edecek meclis için seçimlere gidildi.

Sistani "Oy vermek dini vecibedir" diyerek bütün Şiileri sandığa yönlendirdi. Neticede Davet Partisi'nin liderliğindeki Birleşik Irak İttifakı galip çıktı. Esasen Amerikalılar Sistani'nin halkı ayaklandırma, yatıştırma, siyasi güç odaklarını yönlendirme, farklı etnik ve dini grupları bir araya getirme konusundaki gücü-

30. Savunma Bakanı Hazım Şalan'ın, "İran, Irak'ın bir numaralı düşmanıdır" demeci ve Irak'ın Kuveyt işgali sırasında Amerikan bombardımanından korumak için İran'a gönderdiği uçakları geri istemesi Tahran'la krize yol açmıştı. Şalan'a göre İran 100'ü aşkın Irak uçağını gasp etmişti. İran'da muhafaza edilen uçakların sayısının sadece 23 olduğunu belirten Tahran ise Şalan'ı susturmak için eski defterleri açıp Saddam'ın kullandığı kimyasal silahların kurbanları için tazminat istedi.

nün farkındaydı. İşgali meşrulaştırmak için Amerikalı yetkililer defalarca Sistani ile görüşme teşebbüsünde bulundu ancak her seferinde ret yanıtını aldılar. Sistani'nin işgal karşısındaki tutumu şuydu: İşgali tanımamak, işgalcilerle işbirliğine gitmemek, sabredip işgalci güçlerin yetkiyi Iraklılara devretmesini beklemek, bütün etnik ve dini kesimleri temsil eden bir hükümetin kurulmasını sağlamak. Sistani, halkın oylarıyla seçilmemiş bir kurucu meclisi reddetti. Önce genel seçimlere gidilmesi ve anayasayı yazacak komisyonun seçilmiş meclis tarafından tayin edilmesinde ısrar etti. Amerikalıların belirlediği bir kurucu meclisin hazırlayacağı anayasanın gayrimeşru olduğunu söyleyen Sistani'nin bu tutumu ABD'yi siyasi geçiş stratejisini değiştirmeye zorladı. Şii merciliği 2005'teki seçimin ardından ilk hükümet kurulur kurulmaz da Amerikan güçlerinin Irak'tan tamamen çekilmesini öngören bir takvimin belirlenmesini istedi.

Siyasi tıkanmışlıklar sırasında Sünniler dahil herkesin kapısını çaldığı merci Sistani'ydi. Sonradan Maliki yönetimiyle kanlı bıçaklı hale gelen Sünni blokun liderlerinden Devlet Başkan Yardımcısı Tarık el Haşimi'nin ifadesiyle "Sistani Irak'ın emniyet supabı" idi.

Sünniler stratejik bir hata yaparak 30 Ocak 2005'teki seçimleri boykot etti. Bu da Sünnilerin bir süreliğine siyaset sahnesinden silinmesine yol açtı. Bunun üzerine Sistani Iraklıları birlik olmaya, bölünmeyi ve mezhepçiliği reddetmeye çağırırken ulusal bütünlük için çok ses getiren şu sözü söyledi: "Sünniler sadece kardeşlerimiz değildir, onlar bizim nefsimizdir."

Mezhep çatışmasını önleme konusunda titizlik gösteren Sistani, Saddam'ın el koyup Sünnilere tahsis ettiği Şii camilerini geri almak için işgali fırsat bilen Şiileri de şu fetvayla durdurdu: "Bu tecavüze son verilsin, cemaat itibarlı bir şekilde camiye dönebilsin, zarar gören camiler tamir edilsin."

Bağdat, Musul, Tel Afer ve Diyala gibi yerlerde El Kaide, Şii sivilleri gelişigüzel katletmeye ve Dicle'de cesetler yüzmeye başladığında Sistani intikam girişimlerinin karşısında durdu. Aynı şekilde 2006'da El Kaide, Samarra'da İmam Ali el Hadi ve İmam Hasan el Askeri'nin türbesini havaya uçurduğunda Sistani, misillemeden kaçınılması, Azamiyye'deki İmam Azam Camii ve Abdülkadir Geylani Türbesi gibi Sünni ibadet ve ziyaret mekânlarına dokunulmaması ve ulusal birliği koruyacak şekilde terörle mücadele edilmesi çağrısında bulundu. Sistani, Musul ve Bağdat'ta kiliselere saldırılar olduğunda da Hıristiyanların korunmasını ve saldırganların kökünün kurutulmasını istedi.

Seçimlerin ardından Şii tabana yaslanan 7 partinin oluşturduğu Birleşik Irak İttifakı'nın adayı İbrahim el Caferi hükümeti kurdu. Sonuçta Sünniler Osmanlı, İngiliz, Haşimi krallığı ve cumhuriyet dönemlerinde siyaset ve bürokraside özellikle orduda sahip oldukları tekel pozisyonunu Amerikan marifetiyle yitirmiş oldu.

ABD, Sünni Arapları ve Kürtleri sistem içinde tutabilmek için Lübnan'da olduğu gibi yazılı olmayan bir paylaşım sistemi getirdi. Cumhurbaşkanlığına bir Kürt, cumhurbaşkanı yardımcılığına bir Sünni ve bir Şii, başbakanlık koltuğuna bir Şii, meclis başkanlığına ise bir Sünni'nin oturması işgal sonrası Irak'ın paylaşım sistemi olarak ortaya çıktı.

Sünnilerin boykot etmesinde Baasçıların yürüttüğü kampanya ve Irak'taki El Kaide'nin tehditleri etkili oldu. Boykot nedeniyle Sünniler sadece parlamento dışında kalmadı, yeni anayasanın hazırlık sürecini etkileme şanslarını da yitirdi. Seçimleri El Kaide'nin sivil hedeflere yönelik saldırıları tırmandırdığı, buna karşın ABD'nin de Sünnileri kazanma stratejisine yöneldiği ikili bir süreç takip etti. Bir kere Sünni partiler, El Kaide ve eski Baasçıların yönlendirmesiyle siyasal süreçten dışlanmanın mantığını sorgulamaya başladı. Bu yüzden 15 Aralık 2005'teki ikinci seçimde hatayı tekrarlamayan Sünnilerin katılım oranı yüzde 85'i buldu.

275 sandalyeli parlamentoda dini hassasiyetleriyle öne çıkan Şii blok Birleşik Irak İttifakı 128, KDP ve KYB liderliğindeki Kürdistan İttifakı 53, hem Sünni Arap hem İslamcı kimliği ile öne çıkan Adnan ed-Duleymi'nin liderliğindeki Irak Uzlaşma Cephesi 44, Şii ve Sünni laik kesimleri buluşturan İyad Allavi'nin Irak Ulusal Listesi 25, hem Arapçı hem Sünni İslamcı Salih el Mutlak'ın Ulusal Diyalog Cephesi 11 sandalye elde etti.

Önce Kürtler, Caferi'nin yeniden başbakan adayı olmasını istemedi. Caferi'yi reddeden cepheye Sünniler de katıldı. Caferi'nin ısrar etmesi halinde Şii bloktaki birliğin de dağılacağı anlaşıldı. Şii merciliğinin görüşünü almak için Necef'e giden Caferi, Sistani'nin "Birliği koruyun" tavsiyesi üzerine başbakanlıktan feragat etmek durumunda kaldı. Sistani kendisini ziyaret eden Berham Salih başkanlığındaki Kürt heyetine de meseleyi Iraklılara bıraktığını, detaylara müdahale etmeyeceğini ve meclisteki siyasilerin özgürce karar vermesi gerektiğini kaydetti. Sistani'nin gelen heyetlere tavsiyesi şuydu:

Bakanları belirlerken işi ehline bırakın, kişisel, mezhepsel ve etnik çıkarlardan uzak durun, bütün kesimlerle uzlaşma sağlayın, ulusal birliği koruyun, yolsuzlukla mücadele edin, işgalin izlerini

silin ve sadece devletin yasal güçlerinin silah taşımasını sağlayın, yani milis oluşumlarına son verin.[31]

Amerikalılar da Caferi'nin yeniden başbakan olmasını istemiyordu. George W. Bush, Caferi'yi çok yumuşak buluyordu. Yeni başbakan içerdeki korkunç dağınıklığa son vermek için biraz demir yumruk olmalıydı. Ortaya çıkan bilgilere göre aralıktaki seçimin ardından başbakan arayışına giren Bush, ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Zalmay Khalilzad'a şunu sordu:

"Caferi'yi bertaraf edebilir misin?"
"Evet, ama zor olacak."

1947'de Kerbelâ'da tekstil ticareti ve otelcilikle uğraşan bir aşiretin ferdi olarak doğan Caferi, orta sınıfın temsilcisiydi ve "seyyid" unvanına sahipti. Ocak 2005'te Sistani'nin de desteğini almıştı.

Khalilzad, Caferi'ye alternatif aradı. Bulduğu kişi Ali el Edib'di. Ama Amerikan elçinin kafasını kurcalayan şey Edib'in Sünniler tarafından İranlı olarak görülüp reddedilmesi ihtimaliydi. Çünkü Edib'in babası İran asıllıydı. Irak'ın İran'ın kontrolü altına girdiğine dair kanaat yayılırken Edib'in başbakan olması Amerikalılara mantıklı gelmedi. Bu yüzden Khalilzad, Amerikan casusluk teşkilatı CIA'e sitemkârdı: "30 milyonluk bir ülkede yeteneksiz Cafer ve İranlı Edib'den başkası yok mu?"

Aday, seçimin galibi Kanun Devleti Koalisyonu'nun en büyük partisi Davet'ten biri olmalıydı. Yoksa bu kez Şiiler posta koyardı. CIA yetkilisi yanıt verdi:

"Bende bir isim var: Maliki."
"Peki sicili?"
"Adam temiz. Bizde aleyhine hiçbir kayıt yok. Caferi'den farklı olarak sert adam. İran rejimine karşı koyabilecek gibi duruyor."[32]

Siciliyle ilgili "Kayıt yok" kısmı yalandı. Elbette Irak'taki aktörlerin her birinin CIA'de kaydı vardı. Saddam sonrası ilk Devlet Başkanı Celal Talabani bile eskiden "sakıncalı" idi; Amerikan çıkarlarına aykırı davranmış eski bir Kürt gerillasıydı! Ama devir değişti, eski çamlar bardak oldu.

Erbil-Bağdat arasında Kerkük'ün nereye bağlanacağı, petrol gelirleri ve bütçeden Kürdistan'a öngörülen payla ilgili krizler ya-

31. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 297.

32. Dexter Filkins, "What we left behind", *The New Yorker*, 28.04.2014.

şanırken Kürtlerin zaman zaman "Kürdistan'ı değil Irak'ı tercih ediyor" diye iğnelediği Talabani ile ilgili olarak Irak Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Dr. Humam Hamudi'nin bana söylediği şuydu:

"Talabani Iraklı gibi duruyor, herkese eşit davranıyor. İlişkileri ve uzmanlığı sayesinde Irak'ta eşi az bulunur bir lider. Bu sadece benim değil, tüm Iraklıların düşüncesi."

Hem dahili aktörler hem Türkiye, İran ve ABD gibi dış aktörlerle özel ilişkileri sayesinde Talabani, gerilimlerin tam çatışmaya dönüşeceği evrede sigorta görevi görüyordu. Cumhurbaşkanlığını bir Kürt'e vermek, gerek Kürt bölgesini Irak bütünlüğü içinde tutmak, gerekse uzlaşı hükümeti için işe yaramış bir formüldü.

Talabani esprili ve babacan kişiliğiyle 40 haramiler diyarında uzlaştırıcı ve makul bir siyasetçi olarak öne çıktı. Zamansız hastalanıp sahneden çekilmesi Irak'ın zor dönemecinde herkes için büyük bir kayıp oldu.

Yine birkaç yıl önce Mehdi Ordusu lideri olarak işgal güçlerine kafa tutmuş olan Mukteda es-Sadr da yeni Irak'ta iktidarın en kilit ortağıydı ve ABD bunu veto edebilecek durumda değildi. İran destekli Ketaib Hizbullah'ın (Hizbullah Tugayları) lideri Ebu Mehdi el Mühendis de işgal sırasında Amerikan güçlerine karşı savaşmış biri olarak yeni düzende kritik roller oynuyordu. Gizli operasyonların piri, Kudüs Gücü komutanı Kasım Süleymani'nin Irak'taki adamı olarak bilinen Mühendis, Maliki için İran'la bağlantı noktasıydı.

Amerikan güçlerine saldırılar düzenleyen İran destekli Kays el Gazali'nin örgütü Asaib Ehl el Hak da sonradan Maliki'nin rakiplerine karşı kullandığı bir milis gücüne dönüştü. Bu gerçekler karşısında ABD'nin geçmişlerine takılıp kalması halinde Irak'ta ortak bulması zordu.

Khalilzad o gün Maliki ile akşam yemeğinde buluştu, başbakan adayı artık belliydi.

Amerikalılar Maliki için taraflar nezdinde gereken lobiyi yaptı; bir tarafta Sünni Araplar ve Kürtler, diğer tarafta Şiiliğin dini mercii Sistani ve İran'ın onayı alındı, böylece operasyon tamamlanmış oldu.

Yine Humam Hamudi'nin ifadesiyle "İşgal sırasında her grup kendisine göre dışarıdan destekçiler arıyordu. Bir grup ABD'ye, bir grup Suudi Arabistan'a, bir grup Türkiye'ye, bir grup İran'a sırtını dayıyordu."[33]

33. Fehim Taştekin, "Ne iç savaş ne iç işe müdahale", *Radikal*, 26.11.2012.

İki Şii'nin hikâyesi!

Saddam'ın gidişiyle hayat bulanların, hayatları kararanların, düzensizlikten şaşkına dönenlerin, düzensizliği fırsata çevirenlerin ülkesi Irak. 2003'te Amerikan işgaliyle gelen türbülansı en az hasarla atlatan Necef'teydim. 2012'nin Kasım ayıydı. Her yer derbeder, sanki kent dün savaştan çıkmış gibiydi. Necef, Kerbelâ ile birlikte Şiiliğin beslendiği ana damar. Her yıl milyonlarca ziyaretçi çekiyor. Gece gündüz Necef'te Hz. Ali, Kerbelâ'da Hz. Hüseyin'in türbesi etrafında inanılmaz bir devinim var: "Her yer Kerbelâ her gün Aşure" sözü burada karşılık buluyor.

"Benim yaşama hakkım yok mu, ağabey!" diye serzenişte bulundu Ali. Öfkeliydi, gözleri ok gibiydi. Ali'yi çileden çıkartan bindiğimiz bir taksinin sürücüsünün Saddam Hüseyin'i "düzen adamı" olarak yâd etmesiydi. "Saddam babamı ben 5 yaşındayken öldürttü. Hiçbir suçu yoktu. Orduda görevliydi. Amcam İslamî Dava Partisi'ne üye diye babamı öldürdüler" deyip ekledi: "Babama sıkılan 31 kurşunun parasını da bizden tahsil ettiler. Cesedini kimse almaya gidemedi. Saddam'ın düşman bildiği kişiyle ilişkili gözükmek tehlikeliydi. Cenazeyi sonunda bir papaz aldı. Korkudan ekmek veren olmadı. Beni kimse okula yazdırmaya cesaret edemedi. Bir başkasının oğlu gibi okula kaydoldum. Necef'te üniversiteye gittim, gece gündüz çalışıyor ama Araplar kadar not alamıyordum. Mezun olurken hocam 'Ali bizden memnun musun?' diye sordu. 'İmam Ali senden memnun mu?' dedim. 'Hayır' dedi. 'O halde ben de değilim' dedim. Sustu. Söyle ağabey, bu hak mı? Ama kimsenin lambası sabaha kadar yanmaz. Gecenin sonunda güneş doğar."

Bindiğimiz taksinin şoförü İran-Irak savaşından bir gaziydi. Bir ayağı protezliydi. Rehberim Ali ise Sünni militanlar yüzünden Tel Afer'den Kerbelâ'ya kaçmış bir Türkmen. Şoför de Şii, Ali de. Biri "Saddam'la birlikte Sünniler devletten silindi" diyenlerin, diğeri "Şii tahakkümü başladı" diyenlerin ezberini bozuyordu.

Şoförle sohbette sözü Saddam sonrası girdaba getirdim:

Orduda görevin neydi?

"Komutandım. İşgalin ardından kovuldum."

Kaç yıldır bu işi yapıyorsun?

"5 yıldır."

Saddam'ın idamına ne diyorsun?

"Hak etmedi. Saddam'ı severdim. Güçlü bir liderdi. Düzen kalmadı."

Başbakan Nuri el Maliki de güçlü. Hatta gücü tekeline aldı diye Tarık el Haşimi, Salih Mutlak ve Mesud Barzani ona karşı birleşti.

"Maliki güçlü değil, koltuk sevdalısı. Ben bu liderlere de karşıyım."

Neden?

"Hiçbiri vatansever değil."

Peki kimi destekliyorsun?

"İyad Allavi'yi."

Neden?

"O bir vatansever."

Sohbet, Ali ile şoför arasında şiddetli tartışmaya dönüştü. Ali'nin "Ben Mehdi Ordusu'ndanım" sözüyle şoförün dili düğümlendi. Sözün bittiği yer burasıydı. Mehdi Ordusu ve Bedir Tugayları gibi milis güçlerinin otoriteye dönüşme sürecinin, bir muhalifin üzerindeki tezahürüydü. Sürücü, savaşta ayağını kaybetmiş biri olarak İran'ın Irak üzerindeki nüfuzundan ve İran'la birlikte hareket etmiş grupların şimdi iktidar olmasından rahatsızdı. "Şii'yim diye İran'ı sevmek durumunda değilim" dedi. Savaşta Saddam'a karşı İran'ın yanında saf tutmuş Bedir Tugayları'nın bağlı olduğu El Hekim ailesinin liderliğindeki Irak İslam Yüksek Konseyi, Baas'ın tarihe gömülmesiyle iktidarın ortağı olmuştu.

Necef'te düzenlenen medya festivalinde Bedir Tugayları için ayrılmış bölümde başköşe Ayetullah Humeyni ve Ayetullah Ali Hamaney'in portreleriyle süslüydü. Ama Saddam'a karşı İran'la birliktelik bugün Şii kardeşliğine rağmen El Hekim grubunu Tahran'ın müttefiki yapmaya yetmiyordu. İran'ın nüfuz çabasından rahatsız olanların başında El Hekim ailesi geliyordu. Saddam sonrası İran'ın ABD'ye karşı desteklediği grup Mukteda es-Sadr'a bağlı Mehdi Ordusu'ydu. Ne var ki Sadr, El Hekimlerden daha yerli, daha Iraklı ve daha Arapçıydı. Ana akım Şii hareketler ABD ile ittifak yaparken Mehdi Ordusu, Felluce cephesinde Sünnilerin, Sünniler de Necef cephesine Sadr'ın yardımına koşmuştu. Beri tarafta Şii olmaları 2006'da Necef'te Bedir ile Mehdi milislerinin birbiriyle çatışmalarına engel olamamıştı. Velhasıl Irak'ta hiçbir şey göründüğü gibi değildi.

Ali de Sadr hayranıydı. Her yıl Erbain'de Ehl-i Beyt'in acısını hissedebilmek için Basra'dan 430 kilometrelik yolu yürüyerek Kerbelâ'ya giden bir mümindi. Hz. Ali'ye yakın olmak için babasının mezarını da gizlice Necef'teki mezarlığa taşımıştı. Ki günün sonunda kabirlerin bir nevi minyatür ev ya da sandık şeklinde inşa edildiği mezarlıkta babasına duayı ihmal etmedi. Bu mezarlık 2004'te Mehdi Ordusu ile ABD güçleri arasında bir savaşa sahne olmuştu. Kabirlere saklanan milisler, Amerikalılara hayalet korkusu yaşatmıştı. Bu-

rası ölülerle diriler arasındaki ruhani bağın çok canlı tutulduğu bir mekân.

Dönelim Ali'yle sohbetimize; taksiden inince, yıkık dökük bir yolun kenarında yere kurulup yemek yiyen işçileri gösterdi:

"Saddam deyip duruyor. Petrol gelirlerine rağmen insanlar bu halde."

Ama Saddam gideli 10 yıl oldu. Ne değişti? Yine her yer harap.

"Şimdi de hırsızlar var."

Peki, bu iktidarı desteklemedin mi?

"Türkmen Cephesi'ne oy verdim."

Niye Sünni partiyi destekledin?

"Kendi kanımdan ve kültürümden insanları tercih ettim."

Tercihte Şiilik belirleyici değil mi?

"Sünni-Şii hepimiz kardeşiz."

Bu nasıl kardeşlik, işgalcilerden çok Iraklılar kan döktü.

"Kan döken Suud'un parayla kandırdığı insanlar, Kaideciler. Bizi Sünnilerle düşman etmek için Kaide Samarra'da İmam Askeri'nin türbesini bombaladı. Şiiler Ehl-i Beyt'e saldırının intikamı için sokaklara aktı. Ben de annemle helalleşip Samarra'ya gittim. Büyük Ayetullah Sistani 'Sünnilerle Şiiler kardeşten öte birdir' deyip eve dönmemizi istemeseydi çok kötü şeyler olacaktı. Ama biliyor musun Sünniler de türbenin onarımı için para topladı."

Türbenin bombalanması ve misillemeler derin yaralar açtı. Şiileri Sünniler, Sünnileri Şiilerin arasında yaşatmak zorlaştı. Evine hasret Ali bunun kanıtıydı.

6

İşgal ve mezhepçi kötülük

ABD'nin en büyük kötülüğü: Devletin lağvı

Irak neden mezhepçi bir hesaplaşmaya duçar oldu? Yanıtı sadece Şiilerin iktidara taşınmasından mı ibaret? Burada işgal sürecinde ABD'lilerin yaptığı ölümcül ve kötücül hataların rolü yok mu?

2003'te "Koalisyon Geçici Yetkilisi" yani "işgal valisi" Paul Bremer'in 1 no'lu emri Baas Partisi'nin kökünün kazınması ve Baas üyelerinin işgal ettiği önemli pozisyonlardan temizlenmesiydi. 2 no'lu emir kara kuvvetleri, hava kuvvetleri, donanma, muhaberat ve Baas Partisi milisleri dahil tüm güvenlik birimlerinin lağvedilmesiydi. Bir emirle bir gecede 400 bin güvenlik görevlisi sokağa atıldı.

Bremer, 16 Mayıs 2003'te işgalin kışkırtıcısı Ahmed Çelebi'nin rehberliğinde "Baas'tan Arındırma" adı verilen 5 no'lu emrini yayımladı. "Baas'tan Arındırma" 2004'te yayımlanan ve fiilen anayasa işlevi gören "Irak Devleti İdari Yasası"na da bir madde olarak girdi.

Baas Partisi'nin tekrar iktidara gelmesini önlemek amacıyla yapılan temizlikle farklı bakanlıklarda 45 bin kişinin işine son verildi. En fazla etkilenen Eğitim Bakanlığı'ydı; yaklaşık 18 bin öğretmen işsiz bırakıldı. 900 bin memurun çalıştığı sivil bürokraside 111 bin Baas üyesi vardı. Askeri bürokrasi ile birlikte devlet memuru olup da Baas üyesi olanların sayısı 400 bini buluyordu.

Parti üyelik sistemi hiyerarşik bir düzene göre şekillenmişti. 12 kademeli bir üyelik düzeni içerisinde partiye katılanlar seviyesine göre sosyal ve ekonomik ayrıcalıklara sahipti. Mesela "Udu Şuba" adı verilen ve bir bölgede grup liderliği yapıp güvenlik birimlerini gözetleyen beşinci derecedeki üyeler aylık 250 dolar maaş alıyordu.[1]

1. Miranda Sissons-Abdulrazzaq Al-Saiedi, A Bitter Legacy: Lessons of de-Baathification in Iraq, *ICTJ*, Mart 2013.

Baas'tan arındırma programı hakkında bazı Sünni kesimler ve yabancı medyada resmedildiği gibi bu basitçe bir Sünni temizliği değildi. Baas üyesi olan Şii Araplar, Türkmenler ve Kürtler de kovuldu. Sayısal olarak da Baas Parti üyelerinin çoğu Şii'ydi. Ancak güvenlik birimleri ve bürokrasiye hâkim olanlar, nüfuslarına ters orantılı olarak Sünnilerdi.

İşinden olan memurlardan sadece 9 bini 2004-2006 arasında yapılan yeniden değerlendirmeler sonucunda tekrar işe alındı. Yeni ordu ve güvenlik teşkilatı kurulurken de eski asker ve polislerden bir kısnu yeniden istihdam edildi. Peki, Baas'tan arındırma operasyonları neye yaradı? Miranda Sissons ve Abdurrezzak es-Saidi'nin tespiti: "Baas'tan arındırma sosyal, mezhepsel ve siyasal bölünmüşlükleri derinleştiren işlevsiz ve yıkıcı bir sürece dönüştü."[2]

Öyle ki ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Ryan Crocker, öngörülemez bir şeymişçesine Ahmed Çelebi gibi Irak'ın yeni aktörlerinin Baas'tan Arındırma Yasası'nı siyasi bir silah olarak kullandığını söylüyordu.[3]

Sünni azınlığın iktidardaki ayrıcalıklı konumunu yitirmesi, ordu, polis ve istihbarat teşkilatlarının lağvedilerek yüz binlerce profesyonelin bir günde işsiz bırakılması, ardından devleti Baas'tan arındırma yasasıyla bürokratların sokağa atılması Sünni öfkesini beslemekten başta bir şeye yaramadı. El Kaide işte bu öfkeye talip oldu. Eski Baasçıların da kaybettikleri dünyayı yeniden elde edebilmek için yeni düzeni terörize edecek Zerkavi gibi cihatçılara ihtiyacı vardı. Dehşet bir ittifak kuruldu. Şiilerin iktidara gelmesi ve İran'ın nüfuz alanını genişletmesinden dolayı hayal kırıklığına uğrayan Körfez ülkeleri de bu ittifaka umut bağladı.

Silahlı Şii örgütlerin intikam almak için başvurduğu şiddetli yöntemler de Zerkavi'ye katılımları artırdı.

Sünnilerin kendilerini dışladıkları Ocak 2005'teki seçimin ardından hükümeti kuran İbrahim Caferi de Baas'tan Arındırma Programı'ndan geri adım atmadı. Yeni anayasaya Baas'tan Arındırma Komisyonu'nun görevine devam etmesinin yanı sıra Baas üyelerinin cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı, başbakan ve milletvekili olmasını engelleyen maddeler konuldu.

15 Aralık 2005'teki genel seçimlerde çoğu laik ve Sünni adaylar olmak üzere farklı parti listelerinden 170 adayın üstü çizildi. İti-

2. Miranda Sissons-Abdulrazzaq Al-Saiedi, "Iraq's de-Baathification still haunts the country", Aljazeera.com, 12.03.2013.

3. Alissa J. Rubin, "Ahmad Chalabi and the legacy of de-Baathification in Iraq", *The New York Times*, 03.11.2015.

razlar üzerine bu sayı 40'a düştü. Tabii bunların hepsi Baas Partisi üyesi olduğu gerekçesiyle reddedilen kişiler değildi.

Baasçı temizliğine, Saddam mağduru Kürt partiler de desteklerini esirgemedi. Bu programın devam etmesinde Saddam'ın en fazla mağdur ettiği Kürtler ve İslamcı Şii partiler ısrarcıydı.

Ne var ki bu arındırma ameliyesi fena halde ters tepti. Siyaset ve bürokrasiden dışlanan Sünniler arasında direnişçi gruplara katılımın artması üzerine ulusal uzlaşı çabaları zorunluluk haline geldi. Bu çerçevede Maliki yönetimi 2008'de Sorumluluk ve Adalet Yasası'nı çıkarttı. Kurulan komisyonun görevi Baasçı diye işine son verilen kişilerin dosyalarını yeniden gözden geçirmekti. Baas üyeliğinde Udu-Ferka seviyesinin altında olanlara kritik belli pozisyonlar hariç kamu yolu açıldı. Udu-Şuba ve Ferka seviyesinde olan Baasçılar yeniden emeklilik maaşlarına kavuştu. İşten kovulmuş olanlara da temyize gitme hakkı tanındı. Ancak komisyonun kurulması Baas'tan arındırma sürecinin sonlandırıldığı anlamına gelmiyordu. Yine de Sünnilere tekrar kapı aralayan uzlaşı çabaları etkisini gösterdi; hükümet güçlerine ve Şii toplumuna yönelik kör şiddetin ateşi bir nebze düştü.

Muhaliflere göre Maliki "Terörle Mücadele Yasası" ile Sünni siyasiler üzerindeki baskıyı artırırken Baas'tan Arındırma Yasası'nın yerini alan Sorumluluk ve Adalet Yasası'nı Baas'la bağlantılı Sünnileri marjinalleştirmek için kullandı. Şiilere göre ise tam tersine Maliki eski Baasçıları tekrar kritik görevlere getirerek durumu içinden çıkılmaz bir hale soktu.

Taksici General

Tarihi Babil'in bulunduğu Hille'nin yolunu tuttum. Kestirme olsun diye saptığımız tali yolda güvenliğe takıldık. Taksicimiz eski bir istihbarat generaliydi, forsuna güveniyordu. Ama polis geçit vermedi. "Beni tanımadın mı?" diye sordu. Beriki "Hayır" dedi. Yüzü kızardı. Polis "Geri dönün" diye üsteledi. Sürücü torpidodan Saddam'la birlikte kovulmuş askerlere verilen serbest geçiş kartını gösterdi.

Bana dönüp "Beni durduramazlar, ben orduda generaldim, anlaşmamız var" dedi. Polis tınmadığı gibi benim pasaportumu da aldı. Sonunda general 2 dolar rüşvetle polisi razı etti. Daha Necef'teyken "Bana güvenin, sizi Irak'ta götüremeyeceğim yer yok" demişti büyük

bir güvenle. Arabasına da güveniyordu; 3 bin CC'lik bir Toyota; rütbesine yakışır bir araba. İlk kontrol noktasında belge işe yaradı, hızla geçtik. İkincisinde pasaportum kontrol edildi ama bekletilmedik. Üçüncüsünde bekletildik. Her bekletilme general için bir travmaydı. Kaybettiği güce sığınıyor ama olmuyordu. Fırat boyunca toz fırtınasını henüz atlatmışçasına benzi solmuş hurma ağaçları ve pirinç tarlalarından geçtik. Babil yolundaki yeşilin hâkimiyeti Irak imgesini değiştiriyordu. Muharrem yaklaşıyordu, Hille'nin sokakları siyah matem bayraklarıyla süslüydü. Babil kalıntılarının bulunduğu bölgeye giriş ücretliydi. Labirenti andıran yerleşkenin yanında Fırat'a nazır tepede tarihi saray kalıntısı üzerine Saddam'ın diktirdiği saray artık viraneydi. ABD ordusunun karargâh olarak kullandığı saray yağmalanmıştı. Belli bölümler dikenli tellerle kapatılmıştı. Generalin torpiliyle çıktığım 2. katta kabul odasında ahşap süslemeler üzerine basket potası çakılmıştı. Hoyrat ki ne hoyrat. Yine generalin torpiliyle dikenli telleri aşıp eski kente girdim. Kerpiçten imitasyon yapılar heyecan vermiyordu. Dönüş yolunda general hayata dair sorularımı "Ya çok zenginsindir ya fakir, ortası yok Irak'ın" diye geçiştiriyordu. "Neden taksicilik yapıyorsun?" diye sorunca çözüldü:

"Başka ne yapabilirim? Benim gibi yüzlerce asker var taksicilik yapan. Ne düzen kaldı ne kanun. Eskinin milisleri iktidar oldu. Sadece milisi olana, parası olana, mecliste olana kapılar açılıyor."

Sonradan, ordudan atıldıktan sonra taksicilik yaparak geçimini sağlayan başka generallerin olduğunu da öğrendim.

ABD'nin işgal sırasında dağıttığı Irak ordusunun komutanlarından birinin rehberliğinde gittiğim Babil.

2010 Seçimleri: Mezhepçi oyunda yeni perde

Kutuplaşma 2010 seçimlerinde yeniden ayyuka çıktı. Tartışmaları tetikleyen Sorumluluk ve Adalet Komisyonu'nun, seçime katılmak için başvuran adaylardan 511'ini elemesi ve 15 partiyi yarıştan men etmesiydi. Adaylardan 216'sının Baas Partisi, 182'sinin Muhaberat ve Fedayin Saddam, 105'inin orduyla ilişkili oldukları öne sürüldü. Üstü çizilenlerin yüzde 60'ı Sünni, yüzde 40'ı Şii kökenliydi.

Uzun tartışmalar ve Sünnilerin boykot tehditlerinin ardından 177 aday temyize gitti, bunlardan 37'sinin itirazı kabul edildi. Reddedilen diğer adayların yerine partiler gönüllü olarak yeni adaylar yerleştirdi.

Sonuçta seçimlerde ılımlı-laik Şii lider İyad Allavi'nin liderliğindeki Sünni "Irakiye Bloku" 91, Nuri el Maliki'nin liderliğindeki Kanun Devleti 89 koltuk kazandı.

Siyasi arenada ayak oyunları tüm hızıyla devam etti. Komisyon seçimden sonra Irakiye'den 8 vekili diskalifiye etmeye kalkıştı. Pazarlıklar neticesinde Maliki, iktidarını kurtarmanın hatırı için önde gelen üç Sünni liderin meclisten atılmasına engel oldu. Şii partilerin desteğiyle oluşan bir blok ile meclis çoğunluğunu yakalayan Maliki, böylece Allavi'nin başbakanlık koltuğuna oturmasını engelledi. Komisyonun reddettiği Salih el Mutlak'ı da başbakan yardımcısı olarak kabinesine aldı. Böylece hükümetin Sünni sacayağı tamamlanmış oldu.

Şii cephede istenmeyen Maliki, 2008'de savaş açtığı Şii rakibi Mukteda es-Sadr tavır değiştirmeseydi başbakanlık koltuğunu koruyamazdı. Tabii Sadr'ı Maliki'nin başbakanlığına destek vermeye ikna eden de İran'dı. Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani bu işlerin erbabıydı. Süleymani Irak'taki kördüğümü ramazan bayramında Şii liderleri Kum'da ağırlayarak çözmüştü. Amerikalılar için Süleymani hem Amerikan askerlerinin kanını dökmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan bir düşman hem de yeni Irak'ta düğüm çözücüydü.

Amerikalılar, burun farkıyla kazansa da İran düşmanı bir Şii olan Allavi'nin Şii partilerin desteğini alamadığı takdirde başbakan olamayacağını biliyordu. Allavi'nin başbakan olması halinde Şii partiler bütün sistemi tıkayabilirdi.

Allavi ise hayal kırıklığı içindeydi: "Amerikan desteğine ihtiyacım vardı. Fakat bırakmamı istediler ve ülkeyi İranlılara verdiler. Irak artık müflis bir devlettir, İran'ın sömürgesidir."[4]

4. Dexter Filkins, "What we left behind", *The New Yorker*, 28.04.2014.

İşgal gücü olarak ABD ordusunun esir alıp Ebu Gureyb ve Bucca gibi kamplara tıktığı insanları 2008'deki yetki devrinden sonra bıraktığı için Maliki'ye öfkelenen Amerikalılar, yeni dönemde başbakandan iktidarı kendilerine bahşetmiş olmalarının karşılığı olarak "işkencesi bol" hapishanelerdeki binlerce Sünni'yi bırakmasını istiyordu.

Amerikalı askerler Ebu Gureyb'de esirlere işkence yapıp eğlenirken çektikleri fotoğraflarla dünyayı şoke etmişti. Amerikalı askerlerin insanlık dışı icraatlarıyla El Kaide'yi palazlandırmadaki rolleri ortadayken ABD yönetimi Bağdat'a "işkenceye son ver" diyerek insan hakları dersi veriyordu! Tabii Amerikalı diplomatlar ve askerlerin bu konudaki öneri, tavsiye ve uyarılarını Maliki kimi zaman "Onlar terörist", kimi zaman "Elbette, bakarız" diyerek geçiştiriyordu.

İktidar ne kadar Şii?

Amerikalılar Lübnan'da iktidarı Şiiler, Sünniler ve Maruniler arasında paylaştıran sistemin bir benzerini Irak'a getirdi. Esasen "de facto" model azınlıktaki Sünnilerin seçim performansları ne olursa olsun sistemin merkezinde olmasını sağladığı gibi 1990'dan beri Bağdat'ın idari tasarrufunun dışında kalan Kürdistan bölgesini de merkezin ortağı yaptı.

Özelde Sünnilerin siyasal sisteme katılımını garantilemek için getirilen bu sisteme rağmen Sünniler, Şii iktidarı hazmedemedi. Hem tarihsel hem güncel faktörlere bağlı olarak Şiilerle Sünniler birlikte siyaset yapma becerisini sergileyemedi. Temelde Sünni azınlık üzerine bina edilmiş bir düzen çöktü. Sünniler kaybettikleriyle kıyaslandığında kendilerine ayrılan paya razı değillerdi. Bazı Sünnilerin bir Şii başbakanı hazmetmesi kolay olmadığı gibi başbakanlık koltuğuna Şii cephedeki Davet Partisi'nden birinin gelmesi hazmı zorlaştıran ilave bir etkendi.

Sünniler Şii liderleri, hassaten Maliki'yi İran'ın adamı ya da İran'ın maşası olarak görüyordu. Maliki iktidarı boyunca İran'ı da hayal kırıklığına uğratsa da geçmişi bir hayalet gibi peşindeydi:

Saddam döneminde Maliki, Hille'de Milli Eğitim'de hesap uzmanı olarak çalışırken Davet'in hücre lideriydi. Deşifre olduklarında Maliki'nin evine baskın yapıldı; Maliki'yi bulamayan askerler köyde 67 kişiyi infaz etti. Baas'ın İran İslam Devrimi'nin ardından Şiilere yönelik operasyonları, Irak'ın İran'ı işgaline paralel olarak daha da arttı. Maliki çareyi Suriye'ye kaçmakta buldu.

Maliki, Suriye'deyken Saddam rejimine yönelik saldırı planlarında yer aldı. Kod adı Cevad'dı. Saddam'a suikast planlarını da inkâr etmiyordu: "Saddam'ı öldürmeyi çok denedik ama başaramadık."[5]

Maliki 1984'te İran'a giderek Ahvaz kentinde Iraklıların eğitildiği bir kampın sorumluluğunu üstlendi. İran Devrim Muhafızları'nın yardımıyla kurulan kampta eğitilen Iraklıların savaştığı güç İran'da işgalci olan kendi ordularıydı. Maliki, Irak ordusuyla savaşta 63 adamını yitirdi.

Devran değişse de Davet kadrosu, İran-Irak savaşında İran'ın safında yer almaları nedeniyle birçok Iraklının gözünde hâlâ İran'ın maşasıydı. Maliki, İran'ın da üzerini çizmek zorunda kaldığı siyasi bir liderlik performansına imza attı ama bu damgadan kurtulamadı.

Ancak Maliki'ye rağmen Irak'ta hükümet için 'Şii' etiketini kullanmak epey yanıltıcı. Amerikalıların oturttuğu paylaşım sisteminin sacayakları Sünniler, Şiiler ve Kürtler. Bu, iktidar erki ve bakanlıkların dağılımına yansıdığı için basitçe Şii iktidar ifadesi durumu anlatmıyor.

Bir Şii'nin başkanlığında kurulan hükümette bakanlıklar pazarlık güçleri oranında Sünni Arap, Sünni Kürt, Sünni-Şii Türkmen ve Hıristiyanlara pay ediliyor.

Ocak 2005 seçiminin ardından Başbakan Caferi, 275 üyeli parlamentoya 17 vekil gönderen Sünni Araplara 32 kişilik kabinesinde 8, (Sünni) Kürtlere 9 bakanlık verdi. Aralık 2005'te Nuri el Maliki'nin 37 kişilik ilk kabinesinde Sünnilerin bloku Uyum Cephesi'ne bir başbakan yardımcılığı ve 6 bakanlık koltuğu, Sünni-Şii karışık Ulusal Listesi'ne de 6 bakanlık verildi. Kürtler de makul düzeyde iktidarın ortağıydı.

Maliki'nin 2010'daki seçimin ardından kurduğu ikinci hükümet de birincisini andırıyordu. 40 üyeli kabinede 9 Sünni Arap ve 3 Sünni Kürt yer aldı. 16 parti ya da ittifakın katılımıyla hükümeti kuran Maliki'nin kendi partisi Davet kabinede 7 koltuğu işgal etti. Irak nüfusunun yüzde 17-18'ini teşkil eden Sünni Arapların kabineye yansıması yüzde 36 civarındaydı. Yani Sünniler nüfuslarına oranla iki katı kabinede söz sahibi oldular. Nüfusun yüzde 60-65'ini oluşturan Şiilerin kabineye yansıma oranı ise yüzde 48 idi. Kabineye yüzde 13 oranında yansıyan Kürtlerin de ezici çoğunluğunun Sünni olduğunu düşündüğümüzde kabinenin Sünni rengi yüzde 49'a çıkıyordu.

5. Dexter Filkins, "What we left behind", *The New Yorker*, 28.04.2014.

Cumhurbaşkanının Sünni Kürt, iki cumhurbaşkanı yardımcısından birinin Sünni Arap, diğerinin Şii Arap, meclis başkanının Sünni Arap, üç başbakan yardımcısından birinin Sünni Arap, diğerinin Sünni Kürt, ötekinin Şii Arap olduğu dikkate alındığında yönetim yapısını basitçe mezhebi bir kalıba sokmak imkânsızlaşıyor. Üstelik Şii ya da Sünni olarak etiketlenen bakanların ideolojileri de bu tür bir değerlendirmede önemsizleştiriliyor. Kabinede yer alan solcular da benimsemedikleri mezhebi aidiyetlerle anılıyor. Ayrıca azınlık temsilcileri de hükümetlerde yer alıyor.

2015'te Maliki'nin koltuğuna geçen Haydar el İbadi'nin hazırladığı tartışmalı kabine listesinde de Şiilere 17, Sünnilere 8, Kürtlere ise 2'si azınlıklara tahsis edilmek üzere 7 bakanlık verildi. İbadi'nin hükümetinde Musullu Sünni Halit el Ubeydi Savunma Bakanlığı'na atandı. Ubeydi Nuceyfilere yakın bir isim.

Seçilen valilere bakıldığında da "Sünniler dışlanıyor" denilebilecek bir durumun olmadığı görülüyor: 19 vilayetin valilerinden 10'u Şii, 5'i Sünni ve 4'ü Kürt. Yine Maliki döneminde Sünni siyasetçilerin yargılandığı davalar görülürken tartışma konusu edilen Irak Yüksek Mahkemesi'nin üye profiline bakıldığında da tablo şöyleydi: 10 üyeden 3'ü Şii Arap, 3'ü Sünni Arap, 2'si Sünni Kürt, biri Şii Kürt ve biri Hıristiyan.

Mahkemenin bağımsızlığını yitirmesi ya da aşırı politize olmasını mezhepler üzerinden izahata kalkışmak parlamento ve hükümetteki dağılımda olduğu gibi sağlıklı bir yaklaşım değil. Mesele Sünnilik ya da Şiilikten ziyade mahkemelerin adil, şeffaf, tarafsız yargılama kriterlerini içselleştirememesi ve aşırı politize olmasıydı. Bu bölgede Irak'a özgü bir kusur da değil.

İşgalle başlayıp siyasi gruplar arası hesaplaşmalarla daha da felç olan Irak'taki bu anormallik, normal koşullarda 100 adamı bir araya getirmesi bile büyük bir başarı sayılacak olan El Kaide ve ardıllarını azılı ordulara kavuşturdu.

Irak İslam Devleti'nin önünü açan gelişmeler

Haziran 2010'a gelindiğinde ABD, Irak'ta başardığından emindi. Pentagon'da Irak'taki durum hakkında bilgi veren General Raymond Odierno'ya göre El Kaide'nin Irak'taki 42 liderinden 34'ü ya öldürüldü ya da yakalandı. Ancak Ebu Bekir el Bağdadi, 2010'da tartışmalı seçimlerin yol açtığı siyasi kaos ortamının yanı sıra 2011 sonrası Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Arap Baharı olarak kodlanan isyan sürecini başarılı bir şekilde değerlendir-

di. Bağdadi, cihadi Selefi dünyadaki bazı gelişmelerle rüzgârı arkasına aldı.

Irak'ta siyasi zemindeki kırılganlığa ilaveten bazı kritik olaylar yaşandı:

• Usame bin Ladin, Amerikan özel güçleri tarafından 1 Mayıs 2011'de Pakistan'ın Abbotabad kentinde öldürüldü. Yerini daha otoriter ve kontrolcü Eymen ez-Zevahiri aldı. Zevahiri saygı duyulan biriydi ama ne Ladin kadar karizmatikti ne de zengin. El Bağdadi, El Kaide ile aralarındaki uyuşmazlıklara rağmen 100 saldırı ile Bin Ladin'in intikamını alacağını duyurdu. El Kaide'de profilin düşmesi IŞİD'e yaradı.

• Amerikan güçlerinin Aralık 2011 itibariyle Irak'tan çekilmesiyle "toplama Irak ordusu" ciddi zafiyetler gösterdi. Orduya gerçek ordu demek imkânsızdı. Hiç kışlasına uğramadan maaş alan askerlerin sayısını bilen yoktu. Askerlerin komutanlarına maaşlarından pay vererek bu şekilde kışla dışında hayatlarını sürdürdüğüne dair sayısız anlatım mevcuttu.

• 2011'de Esad yönetimine karşı isyanın patlak verdiği Suriye, cihatçılar için yeni bir mücadele alanına dönüştü. Suriye'deki krizin getirdiği fırsatlar sayesinde Irak'taki cihatçılar toparlandı. Kuzeyini Kürtlerin, güneyini Şiilerin tuttuğu Irak'ın orta kesimindeki Sünni dilimi gözüne kestiren Irak İslam Devleti, Irak-Suriye sınırlarını erozyona uğrattı.

• 2011'de Amerikan güçlerinin çekilmesi, Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali, Mısır'da Hüsnü Mübarek, Libya'da Albay Muammer Kaddafi dönemini kapatan isyan dalgasının başka ülkelere de sıçraması Irak'ta da Maliki yönetimine karşı Sünni bir alternatif arayanların umudunu artırdı.

• Arap Baharı sürecinde liberal-seküler-sol muhalefete nazaran daha örgütlü olmaları nedeniyle top ayaklarına gelen siyasal İslamcıların iktidardaki başarısız performansları ve yedikleri darbeler Selefi cihadilerin eline yıkıcı bir koz verdi. Tunus'ta Raşid el Gannuşi'nin liderliğindeki Nahda demokratik yollarla iktidara geldi ama toplumsal uzlaşıyı esas alarak sadece İslamcıların memnun olacağı bir rejim değişikliğine gitmedi. Tunus'taki sol kanat ve sendikaların tepkileri de En-Nahda'nın daha ölçülü hareket etmesini ve iktidarı paylaşmasını kolaylaştırdı. Bu, şeriatın renklerini arayan İslamcıların beklentilerine denk düşen bir sonuç değildi.

Mısır'da ise daha fecisi yaşandı. İhvan kökenli Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi istifa çağrısı yapan milyonlarca göstereci-

Musul'da ordu, IŞİD karşısında dağılırken askerler, üniforma ve belgelerini bırakıp kaçtı.

nin sesine kulak tıkadı. Darbe geliyorum dediği halde Mursi, çıkıp seçim tarihi açıklayarak oyunu bozma basiretini gösteremedi. Bu akıl tutulmasında "Direnin" diyerek berbat bir suflörlük örneği sergileyen Türkiye'deki AKP yöneticilerinin de payı vardı. Sonunda İhvan'ın pek güvendiği General Abdülfettah Sisi, 3 Temmuz 2013'te akıl almaz bir halk desteğiyle İhvan iktidarına darbe yaptı. Darbenin finansörü Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ydi.

Darbeden sonra İhvan sadece Mısır değil bazı Körfez ülkelerinde de yasaklandı. Bütün bu gelişmeler "Demokrasi küfürdür" diyen cihadi grupların önünü açtı. Tunus ve Mısır'da cihadi Selefi şiddet tırmanışa geçerken Irak-Suriye hattında sınırları kaldıran Irak İslam Devleti siyasal İslamcıların başarısızlığını cihat çağrısı için fırsata çevirdi. İİD sözcüsü Ebu Muhammed el Adnani'nin 31 Ağustos 2013'te dediği şuydu:

> Sorunumuz size hükmeden putperest kanunlardır. Kanunlar değişmedikçe bir hükümdarın kendinden sonra gelecek olandan farkı yoktur. Hüsnü Mübarek, Muammer Kaddafi, Zeynel Abidin bin Ali, Muhammed Mursi, Mustafa Abdülcelil ve Raşid el Gannuşi arasında bir fark yok; bunların hepsi sizi aynı kanunlarla yöneten tiranlardır. Müslüman Kardeşler laiklerden daha şeytani. Müslüman Kardeşler ve ay-

nı yolun yolcusu "Karanlık Parti" bütün temel inanç ve İslam'ın birçok unsurunu terk etti.[6] Sünni toplumuna sesleniyorum: Barışçıl çağrıları reddedin, silaha sarılın ve Allah için savaşın; Mısır ordusunu ve Safevi ordusunun mütecaviz kuvvetlerini def edin.[7]

IŞİD, *Konstantiniyye* dergisinde yayımlanan "Demokrasi tutuştu" başlıklı yazıyla da demokrasiye savaş açtıklarını belirtiyordu:

> Demokrasi, komünizm, sosyalizm ve diğer ideoloji ve sistemlerin hiçbiri İslam'la bağdaşmaz. Her biri ayrı birer dindir. Bir dini kabul eden diğer dinden çıkmıştır... Bütün demokratlar ve kâfirler bilsin ki biz küfre ve kâfirlere, şirke ve müşriklere savaş açtık.[8]

Siyasette 40 haramiler dönemi

2003 sonrası işgal günlerinde birbirine zıt taraflar, Amerikan varlığını ötekine karşı pozisyonunu güçlendirmek için kullanıyordu. 31 Aralık 2011 itibariyle işgal bitince gölge savaşları yerini açıktan cepheleşmelere bıraktı.

Dili zehirli bir savaştı bu; mezhepsel ve etnik fay hatlarını çatırdatan, bölünme senaryosunu daha reel kılan bir süreçti. Kimin tetiklediği taraflara göre değişiyordu. Krizin seyir defteri kabataslak şöyleydi:

- Önce Maliki kendisine diktatör diyen Sünni yardımcısı Salih Mutlak'ın azli için düğmeye bastı.
- Ardından İhvan kökenli Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el Haşimi hakkında terör suçlamasıyla dava açıldı.
- Azil girişimlerine paralel olarak Kürt-Sünni Arap dayanışması şekillenirken Bağdat-Erbil arasındaki petrol anlaşmazlığı kangren halini almaya yüz tuttu. Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani, Maliki'yi düşürmek için manevralara girişti. Sünnilerin ezici çoğunlukta olduğu Irakiye, Kürt Koalisyonu, Sadr grubu ve Sünni Meclis Başkanı Usame en-Nuceyfi, Maliki'yi devirmek için cephe kurdu.

Dış aktörler olarak ABD, Türkiye ve İran bu krizde kritik rollere sahipti. Ortadoğu'daki değişim süreçlerini yönetme iddiasın-

6. 2011'de Hüsnü Mübarek'in devrilmesi sonrasında Selefilerin kurduğu Nur Partisi. Suud destekli Selefiler, Müslüman Kardeşler'in aksine 2011'e kadar parti faaliyeti ve seçimlere katılmak gibi demokratik mücadele araçlarını reddediyordu.

7. "The Murtadd Brotherhood", *Dabiq*, sayı 14, Receb 1437 (Nisan 2016).

8. *Konstantiniyye*, Sayı 1, Şaban 1436.

daki Türk dış politikasının, Irak'ta da parmağı vardı.

ABD açısından Maliki, Mukteda es-Sadr gibi "direnişçi" Şiileri de bastırmaya muktedir bir Şii, Irak'ı İran'ın dümen suyuna sokmayacak bir Arap'tı. ABD'nin bataklıktan çıkabilmesi için işgalle lağvedilmiş merkezi otoritenin tesisi gerekiyordu, Maliki bu rolün adamıydı. Ama Maliki bunu yaparken iktidarı tekeline aldı, Sünni ve Kürt liderlerin deyimiyle Saddamlaştı. Kürtler açısından da fiili özerkliği korumak için ABD sigortaydı. Paradoks ama Sünniler de işgalle yitirdikleri iktidara yeniden tutunabilmek için ABD'ye aynı gözle bakıyordu. Bu sigorta artık durumu uzaktan idare etmek zorundaydı; ne mutlak belirleyiciydi, ne de süreçleri kendi haline bırakacak kadar bigâne. Iraklı liderler için Washington hâlâ onayı alınması gereken bir merciydi. Maliki, "ABD çekilirse Irak İran'ın nüfuzu altına girer" diye korkanları teskin için "Asıl iç işlerimize karışan Türkiye" çıkışını tam da Washington ziyareti sırasında yaptı. Bu "Bana güvenin" demenin başka bir yoluydu.

Maliki kolay lokma değildi. "Maliki'yi devirme planı tutmazsa hükümetteki koltuklarımızdan da oluruz" deyip meclisteki güvensizlik oyununda topa girmekten kaçınanları yanına çekmek için manevralar yaptı:

• Hükümeti devirme planına karşı Maliki, Meclis Başkanı Nuceyfi'yi azletme ve meclisi feshetme tehdidi savurdu.

• Maliki kendini Irak'ın bütünlüğünü sağlayan ve federalizme karşı çıkan adam olarak lanse edip Sünni Arapları etkilemeye çalıştı. Karşı cephe Erbil ve Süleymaniye'de toplanırken Maliki, Bağdat dışında ilk kabine toplantısını Basra, Kerkük ve Musul'da yaparak bölgesel konsolidasyon sağladı. Kerkük'ü Irak kenti ilan edip bölgeye Peşmergelere karşı merkezden güvenlik timleri yerleştirdi. Maliki'nin bu taktiklerle sadece Kerkük değil, Diyala, Musul ve Selahaddin'de bazı Sünni Arapları yanına çekmeyi başardı.

• Maliki "Irak parçalanır" korkusunu iyi kullandı. Güneyde Divaniye ve Vasit vilayetlerinin yöneticileri Maliki düşerse özerklik isteyeceklerini duyurdu. Tuhaf ama iki vilayete de "federalizm karşıtı" Maliki'nin Davet Partisi hâkimdi!

Beri tarafta Maliki'ye karşı örülen duvar kumdandı:

• Barzani, Maliki'nin düşürülmesi konusunda Cumhurbaşkanı Celal Talabani'nin mutlak desteğini alamadı. Talabani, koltuğunu Maliki hükümetine borçluydu. Ayrıca aradaki mesafelere rağmen Maliki'nin iktidarına Türkiye'nin nüfuz alanını genişletecek şekilde savaş açılmasını istemeyen İran, Talabani'nin, sürgündeyken

Kerbelâ'da sokakta mırra (birkaç kez demlenerek hazırlanan acı kahve) satıcısı.

kendisine kucak açmış bir ülke olarak göz ardı edebileceği bir faktör değildi. Kürt hareketi Goran da Barzani'nin safında durmuyordu. Maliki, Barzani'nin Goran'ın koalisyona alınmasını engellediğini ifşa ederek Kürt cephede çatlağı büyütmeyi başardı.

• Şii Irak İslam Yüksek Konseyi, yaka silkse de Maliki'yi devirmek istemiyordu. Irak siyasetinin en önemli grubuyken Abdülaziz el Hekim'in ölümünün ardından etkisini yitiren Konsey, Maliki'yi devirmenin Şiilere darbe olacağına dair uyarıları göğüsleyemedi.

• Mukteda es-Sadr ise kritik dönemeçte Maliki'yi devirip devirmeme konusunda çıkmaza girdi. Sadr olmasaydı 2010'da Maliki'nin Hukuk Devleti, seçimin galibi Irakiye yerine hükümet kuramazdı. Halbuki Sadr 2006-2008'de işgalcilere meydan okurken Maliki'nin de düşmanıydı. Ayrıca İran'da yaşayan Iraklı Büyük Ayetullah Kâzım Hairi "Hükümeti zayıflatmak haramdır" fetvasıyla Sadr'ı kritik eşiğe gitmekten alıkoydu. Hairi, Sadr'ın bağlı olduğu bir merci. Irak'taki Büyük Ayetullah Sistani de Maliki'den memnun olmadığı halde başbakanı devirme planı yapanları "İhtilaf çıkartmayın" diye uyardı.

• En trajik ayrışma Irakiye'de yaşandı. Irakiye'den bir grup Beyaz Irakiye ve Hür Irakiye diye ayrılıp Maliki'nin yanında saf tuttu. Sünni politikacı Salih Mutlak bile "diktatör" dediği Maliki'yi devirmekten vazgeçti. Maliki düşerse iç savaş çıkar diye korkuyordu.

• Haşimi'ye karşı dava "Sünni liderleri yok etme girişimi" diye tevil edilse de Maliki cephesi, tutuklama kararını çıkartan mahkemenin üyelerinin çoğunun Sünni olduğunu belirtip davanın haklılığını savunarak bazı Sünni vekilleri de bu söyleme ortak etmeyi başardı.

İşte bu tablo sayesinde Maliki'nin bileği bükülemedi. Sonunda Talabani güvensizlik oyu için toplanan imzalardan 11'inin çekildiğini belirtip azil sürecini durdurdu. Güya Meclis 14 Haziran 2012'de güvensizlik oylaması için toplanacaktı.

Maliki'nin siyaset tarzı sonunda cihatçılara yaradı

Amerikan müdahalesi Saddam sonrası hiçbir liderin üstesinden gelemeyeceği büyüklükte bir enkaz bıraktı. IŞİD Musul'u düşürüp birkaç günde Bağdat'a dayanıncaya kadar kendini "Irak'ın bütünlüğünü koruyan adam" diye lanse eden Maliki, Sünni bölgelerin sorunlarına hep güvenlik penceresinden bakarak yanlış üstüne yanlış yaptı.

2005 tarihli Terörle Mücadele Kanunu (TMK) ile tutuklanan 13 bin kişiden 6 bini 2013 itibariyle sorgusuz sualsiz hâlâ hapisteydi. ABD'nin Guantanamo'da esirlere yaptığını Maliki kendi insanına yapıyordu. Şiddete çare olarak görülen yol bolca idamdı. Keyfi gözaltı, işkence ve uzun tutukluluk sıradanlaştı. Human Rights Watch'a (İnsan Hakları İzleme Örgütü) göre Kasım 2012'de 129 kişi terör suçlamasıyla idam edildi. "Bağdat Kemeri" diye anılan bölgede Esaib'ul Hak gibi hükümet yanlısı Şii milis güçleri sürekli baskınlar düzenleyip infazlar yapıyordu.[9]

Hukuksuzluğun semeresi neydi? Daha fazla şiddet. Arap Baharı'nın etkisiyle Aralık 2012'de başlayan gösterilerde talepler TMK'nin değiştirilmesi ve tutukluların bırakılmasıydı. Maliki Ocak 2013'te reform için komite kurdu ama yaya kaldı. Yani asıl sorun otoriterleşme ve hukuksuzluğun norm haline gelmesiydi.

Maliki 9 ay gecikmeli olarak kurduğu kabinede başbakanlığın yanı sıra Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Ulusal Güvenlik Sekreterliği ve başkomutanlık payesini "uygun aday bulununcaya" kadar üstlenince rakiplerinin gözünde "Küçük Saddam" unvanını kazandı. Maliki'nin bu bakanlıkları deruhte etmesinin nedeni adaylar üzerine siyasi partiler arasında sonu gelmeyen tartışmalardı. Asıl sorun Maliki'nin siyaset tarzıydı. İlk dönemde ko-

9. www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/iraq; www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/iraq

alisyonu oluşturan partilerle uzlaşarak ülkeyi yönetmeyi deneyen Maliki, ikinci dönemde işlerin sarpa sarmasıru gerekçe göstererek tek adam siyasetine yöneldi. Maliki bu tarzıyla sadece Sünnileri değil, Şii ortaklarını da karşısına aldı.

Maliki'yi devirmek için harekete geçen siyasi hareketler arasında hükümetin ortakları Şii lider Mukteda es-Sadr'ın grubu, Irakiye ve Kürt Koalisyonu da vardı. İktidarın Şii ortağı Irak İslami Yüksek Konseyi de, Maliki'yi diktatör olarak nitelemekten çekinmiyordu. Şii merciler de başından itibaren Maliki'ye kesinlikle açık çek vermedi. Dört taklit merciiden biri olan Seyyid İshak el Feyyaz'ın Maliki'ye mektup yazıp "Hedef, ülkeyi katliam, kaçırma, göçe zorlama, idari ve mali yolsuzluklardan ve hayati hizmetlerin yokluğundan kurtarmak olmalıdır" diye uyardığında takvim henüz 30 Aralık 2006'yı gösteriyordu.[10] Sistani de defalarca bu tavsiyelerde bulundu. Bir noktadan sonra da Maliki'ye randevu vermeyerek olabilecek en ağır uyarısını yapmış oldu.

Sünni federal bölge krizi

Sünnilerle Maliki arasındaki gerilimi kızıştıran başka bir neden Sünni federal bölge kurulmasına yönelik taleplerdi. Araştırmacı Alptekin Dursunoğlu'nun işaret ettiği üzere IŞİD'in kentleri ele geçirdiği süreçte bazı Sünni liderler güvenlik ve istikrarın tesisinden çok mezhebi gerekçelerle bezenmiş siyasi hedeflere öncelik verdi:

"Neyneva ve Selahaddin vilayetlerinin devlet kontrolünden çıkartılmasını devrim diye tebrik eden Iraklı Sünni liderler ile Maliki arasındaki çelişki mezhepten değil El Enbar, Neyneva ve Selahaddin'de Sünni federal bölge kurulması meselesinden kaynaklanıyordu. Sünni federal bölge zemininin oluşturulması için 2014 Haziran'ında IŞİD'e destek veren Sünniler federal bölgeye değil Ebu Bekir el Bağdadi hilafetine kavuştular... Federal bölgede ısrar eden Sünniler, IŞİD ile savaşmayı tıpkı Kürdistan bölgesi gibi yarı bağımsız Sünni federal bölge ve tıpkı Peşmerge gibi özerk bir ordu oluşturulması şartına bağlıyordu."[11]

Bu çerçevede Erbil'de bir konferans düzenlenerek Sünniler için federal bölge önerisi tartışıldı. Sünni federal bölge için hem Tahran hem Washington'da temaslar yürütüldü. İranlı kaynakların id-

10. Ziya Abbas, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, s. 325.

11. Alptekin Dursunoğlu, *Yeni Osmanlı'nın Irak'ı*, Önsöz, 2016, s. 217.

diasına göre Tahran'a giden Sünni liderler, IŞİD'den kurtarılacak bölgelerde Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni esas alan bir Sünni federal bölge ile Peşmerge gibi bir Sünni ordu kurulması konusunda destek istedi.[12]

Ancak Sünni liderler federal bölge konusunda yekpare değildi. Hatta Tahran ziyaretine katılan Meclis Başkanı Selim el Cuburî, "taifaci" olduğu gerekçesiyle Erbil konferansını boykot etmişti. Sünni federal bölgeye karşı çıkanlar arasında Selahaddin vilayeti milletvekili Şa'lan el Kerim ve Kerküklü aşiretler de yer alıyordu. Buna karşın eski Meclis Başkanı ve Devlet Başkan Yardımcısı Usame Nuceyfi, eski Maliye Bakanı Rafi el İsavî ve eski Devlet Başkan Yardımcısı Tarık el Haşimi Sünni federal bölge önerisini savunuyordu. Sünni federal bölgeye ABD de sıcak bakıyordu.[13]

Maliki ise Irak'ın bütünlüğü fikrini öne çıkartıp rakiplerini bertaraf etmek için Sünni federal bölge planına karşı çıkan Sünni aşiretleri yanına almaya çalışıyordu. Irak, Maliki'nin ikinci dönemine damgasını vuran ve nihayetinde 2014 seçimlerini kazanmasına rağmen başbakanlık koltuğunu yitirmesine neden olan bazı kritik gelişmelere sahne oldu:

Tarık el Haşimi: Bulanık bir dosya

İşgalci son askeri birlik daha Irak'tan çıkalı 24 saat olmadan Devlet Başkan Yardımcısı Tarık el Haşimi'nin tutuklanması için karar çıkartıldı. Maliki'nin bu riskli adımı siyasi tansiyonu yükseltti. Bağdat'ta hükümet binalarının bulunduğu Yeşil Bölge'de 28 Kasım 2011'de bombalı araçla düzenlenen saldırı sonrası Haşimi'nin 13 koruması tutuklandı. Maliki'nin oğlunun kumanda ettiği Bağdat Tugayı'nın haftalardır adeta ev hapsinde tuttuğu Haşimi, Aralık 2011'de Bağdat'tan Süleymaniye'ye kaçtı.

Korumaların ifadelerinden hareketle hazırlanan iddianame ağır suçlamalar içeriyordu: Bombalı saldırının hedefinde Maliki vardı; Şii iktidarı devirmek için Suudi Arabistan'dan para alan Haşimi ölüm timleri kurdu; bu timler 2005-2011 arasında 150 cinayet işledi.

Korumalardan Uday Gazi Emin, Haşimi'nin talimatıyla Tümgeneral Talib Baasil'i öldürdüğünü ve bunun için kendisine 3 bin dolar ödendiğini söyledi.

12. Alptekin Dursunoğlu, *Yeni Osmanlı'nın Irak'ı*, s. 216.

13. Alptekin Dursunoğlu, *Yeni Osmanlı'nın Irak'ı*, s. 218.

Bir diğer koruma Ahmed el Cuburi ise ulusal güvenlik yetkilisi İbrahim Salih Mehdi ve karısını Haşimi'nin talimatıyla öldürdüğünü öne sürdü. Haşimi ayrıca Batılı-Körfez ortaklığının Türkiye'de kurduğu Özgür Suriye Ordusu'nu örnek alarak Musul'da Özgür Irak Ordusu kurmaya çalışıyordu.

Şiilerin Saddam'a karşı laik-Sünni müttefiki, "Baas'tan arındırma komitesi" başkanı Mithat Alusi de, 2005'te öldürülen iki oğlunun katili olduğunu söylediği eski Kültür Bakanı Esad Haşimi'nin Tarık el Haşimi tarafından yurtdışına kaçırıldığını iddia etti. Esad Haşimi, 2009'da gıyabında ömür boyu hapse mahkûm edilmişti.

Mahkeme 9 Eylül 2012'de gıyabında Haşimi ile birlikte sekreteri ve damadı Ahmed Katif'i idama mahkûm etti.

Yüksek Mahkeme kararı oybirliğiyle onayladı. Suçlamaları reddeden Haşimi'ye göre korumaların ifadeleri işkenceyle alındı, hatta ikisi işkence altında öldü. Haşimi, Süleymaniye'de düzenlediği basın toplantısında suçlamaları reddetti:

"Suçlamaların bazıları, 2006 ve 2007 yıllarına ait. Yargı neden bu zamana kadar sustu? Neden ABD güçlerinin ayrıldığı sırada bu suçlamalar yöneltildi. Saat 21.00'de evime baskın düzenlendi. Gece 01.30'a kadar sürdü. Kapılar kırıldı, bilgisayarlar alındı. Bu bana karşı bir senaryo. 8 yıl ülkem için verdiğim hizmetin karşılığı bu mu?"[14]

Haşimi'yi misafir eden Cumhurbaşkanı Celal Talabani, Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı Mesud Barzani, eski Şii Başbakan İbrahim Caferi ve eski Sünni Meclis Başkanı Mahmud Meşhedani krizin çözülmesi için devreye girdi ama sonuç alamadı.

Interpol Haşimi hakkında Mayıs 2012'de yayımladığı kırmızı bülteni, Irak hükümetinin gönderdiği belgelerin yetersiz olduğunu belirterek Ekim 2013'te kaldırdı.

Kuşkusuz mahkemeler adil yargılama kapasitesine sahip değildi. Ama Haşimi'nin de dahil olduğu Irak'taki siyasi figürlerin sicili de ziyadesiyle bozuktu. Benim bizzat konuştuğum Iraklılar arasında davayı Maliki'nin siyasi linç girişimi olarak görenler olduğu gibi Haşimi'nin bunu hak ettiğini düşünenler de az değildi.

Kürt yönetiminin Bağdat'a iade etmediği Haşimi, finansörleri Suudi Arabistan ve Katar'ı resmi sıfatla ziyaret etti ama kendisine sığınma imkânı sunan ülke Türkiye oldu. Türkiye, Haşimi'ye kucak açmakla kalmayıp Maliki yönetimiyle aleni olarak restleşmeye başladı. Interpol'ün kırmızı bülteni de Ankara'nın tutumunu değiştirmedi. Maliki yönetimine karşı sürdürdüğü örtülü sava-

14. Fehim Taştekin, "Şii-Sünni geriliminde asıl darbeyi Türkiye alıyor", *Radikal*, 21.12.2011.

şa ilaveten İhvan çizgisinin küresel sözcülüğünü yapan AKP yönetiminin bu konuda aldığı tavır anlaşılırdı.

Teğmen rütbesinde askerken 33 yaşında ordudan ayrılan Haşimi, Irak'taki İhvan'ın siyasi uzantısı Irak İslami Parti'nin lideriydi. Irakiye listesinde seçimlere katılan Haşimi, 2009'da Tecdid adlı yeni bir oluşuma gitmişti. Haşimi, Baas'tan arındırma programına karşı çıkıyor ve Sünni direnişçilerin El Kaide'den ayrı tutulmasını istiyordu. Haşimi'nin tutuklanması kararını protesto eden Irakiye bir süreliğine parlamento çalışmalarını boykot etti. Ancak Maliki'yi devirmek için uğraşan siyasi grupların çoğu Haşimi'yi desteklemedi. Haşimi, IŞİD'in Musul'u ele geçirmesini "devrim" olarak alkışlayan Sünni liderler arasındaydı.

İsavi'nin üstünün çizilmesi

Aralık 2012'de Sünni Maliye Bakanı Rafi el İsavi'nin tutuklanması Sünni öfkesini yeniden alevlendirdi.

İsavi'ye göre tutuklanmasının nedeni, Maliki'nin yolsuzluklarını açığa çıkarmış olmasıydı. 2012 yazında kendini Muhammed Abdullah diye tanıtan biri makamına gelip bir dosya bıraktı. Dosyada toplam 7 milyar dolar tutarında bazı sözleşmeler, bankadan havale ile ödeme emirleri yer alıyordu. Belgeler görünüşte hükümet ve dört bakanlık tarafından onaylıydı. İsavi kısa bir incelemeyle sözleşmeler, şirketler ve imzaların sahte olduğunu fark etti. Belgeleri getiren kişinin görüntüsünü kameradan tespit edip Maliki'ye giderek durumu ilettikten sonra soruşturulmasını istedi. Birkaç ay sonra askerler Maliye Bakanlığı'nı basıp İsavi'nin ofisini ateşe verdi, kameraları kırdı. İsavi'ye göre Muhammed Abdullah, Maliki'ye yakın adamlarla çalışan biriydi ve o yüzden işin üzerine gidilmesi istenmedi. Sünniler İsavi'nin kovulmasını da mezhebi temizlik olarak okudu.

İsavi'nin başına gelen olaydan bir yıl önce 10 tane elektrik santralinin inşası için Kanadalı bir şirketle imzalanmış 1.2 milyar dolarlık sözleşmenin sahte olduğu ortaya çıkmıştı. Şirket tamamen hayaliydi.

Şii "Irak İslam Yüksek Konseyi" kontenjanından eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı Adil Abdülmehdi'ye göre hükümet 6000 proje için 220 milyar dolar bütçe ayırdı ama bu projelerin çok azı hayata geçirildi. Hükümetin dağıttığı 70 milyar dolarlık kredi geri ödenmedi. İddiaya göre hükümetin verdiği ihalelerle ilgili komisyonları toplayan Maliki'nin oğlu Ahmed idi.

Şiifobik Alvani'ye baskın

Arap Baharı'nın etkisiyle 2012'de Ramadi'de başlayan gösteriler uzun süre iktidarı meşgul etti. Maliki'nin gözünde gösterilerin arkasında El Kaide vardı: "Burası El Kaide'nin üssüne dönüştü. Aralarında katiller ve suçlular var. Müzakere olmayacak."

Maliki'nin ağır silahlarla yanıt vermesi ölümcül bir hataydı ama göstericilerin arasında El Kaide'nin olduğu iddiası da gerçekti. Ramadi'deki gösteride kalabalığı coşturan kişi "Evet biz El Kaide denilen bir grubuz. Kafalarınızı kesip adaleti getireceğiz" diye meydan okuyordu.[15]

Yine Ramadi'deki gösteride Sünni parlamenter Ahmed el Alvani kalabalığı ateşlerken iktidardaki Şiileri aşağılamak amacıyla "Safevi" ve "Zerdüşt" yakıştırması yapıyor, Maliki'ye parmak sallıyordu: "Benim mesajım İran yılanınadır. Kulak ver buraya, bil ki burada toplananlar Irak'ı kendi halkına geri verecektir."

28 Aralık 2012'de güvenlik güçleri Alvani'nin terör suçlamasıyla aranan kardeşi Ali'yi yakalamak için ailenin evine baskın yaptı. Silahla karşılık verilmesi üzerine çatışma çıktı, Alvani'nin kardeşiyle birlikte 5 koruma ölürken milletvekili de gözaltına alındı. Operasyona katılan askerlerden biri öldü, beşi yaralandı. Ardından Ramadi'de otoyol üzerindeki göstericilerin kampı dağıtıldı. Alvani'nin aşireti hükümete milletvekili 12 saatte bırakılmazsa bütün kontrol noktalarına saldıracakları tehdidini savururken gösteriler bütün El Enbar Vilayeti'ne yayıldı. Ordu Felluce ve Ramadi'yi kuşattı. Maliki sokağa çıkma yasağı ilan ederken Alvani'nin aşireti silahlarla sokaklara çıkarak meydan okudu.[16]

Maliki kuşatmanın kaldırılması emrini verince birkaç saat içinde Irak İslam Devleti'nin (İID) iki kenti de kontrolü altına aldığı görüldü. Maliki'nin göstericiler arasında teröristler olduğunu söylerken IID'in hücresel yapılanmasının ulaştığı boyutu hesaba katamadığı anlaşıldı. Tabii bu çekilmede parlamentodaki Sünni blok ve dışardan gelen baskıların da etkisi vardı. Hükümet Alvani'nin bırakılması çağrılarına direndi ve nihayetinde 23 Kasım 2014'te mahkeme eski vekil hakkında terörist amaçlarla orduya saldırı ve güvenlik görevlilerini öldürme suçlamasıyla idam kararı verdi. Hapisteyken işkence gördüğü, duruşma öncesi birkaç dakikalık görüşme dışında avukatlarıyla görüştürül-

15. Dexter Filkins, "What we left behind", *The New Yorker*, 28.04.2014.

16. "Iraq troops arrest leading Sunni MP in violent raid", *Reuters*, 28.12.2012.

mediği ve kendisini savunma imkânı verilmediğine dair haberler basına yansıdı.[17]

Bürokrasi ve istihbaratta temizlik

Maliki artan oranda gücü tekeline aldı. Hükümetin bütçe operasyonlarına direnen Merkez Bankası Başkanı Sinan eş-Şabibi görevden alındı. Ancak Şabibi, Sünni değil Şii kökenliydi. Hükümetin ortağı Şii lider Ammar el Hekim de Şabibi'nin tutuklanma kararını "tek adam diktatörlüğüne yönelik bir adım" olarak niteledi. Maliki'nin savaş açtığı isimlerden biri de Milletvekili Sabah es-Saidi'ydi. O da Şii idi. Araştırmacı Eymen Cevad et-Temimi'ye göre Saidi hükümetin yolsuzluklarını afişe ettiği, Şabibi de paranın kontrolünü Maliki'ye vermediği için düşman ilan edildi.

2010 seçimini başarılı bir şekilde gerçekleştirdiği düşünülen Bağımsız Seçim Komisyonu Başkanı tutuklandı. Hükümetin paravan şirketlere ihale verdiğini tespit eden Dürüstlük Komisyonu'nun başkanı değiştirildi.

Maliki başkomutanlık makamı ihdas ederek sahadaki komutanları doğrudan kendisine bağladı. Maliye, Dışişleri ve diğer hükümet binalarına yönelik saldırılardan hemen sonra Ulusal İstihbarat Servisi'nde çalışan 500 kadar Sünni'yi kovup yerlerine Şiileri yerleştirdi.

Maliki'nin gücü tekeline alması sadece Sünnileri değil Şii ortaklarını da rahatsız etti.

Eski Devlet Başkan Yardımcısı Adil Abdülmehdi "Şiiler onu destekledi. Kürtler ve Sünnilerin desteğini aldı. Ama gerçek bir ortaklık kurması gerekiyordu. Bazı yetkileri başkalarına vermesi gerekiyordu. Arapçada bir söz var: Her şeye hâkim olmak istersen her şeyi kaybedersin."

Göstericilere şiddetli müdahale

25 Ocak 2013'te Maliki karşıtı göstericiler arasındaki silahlı kişilerle güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmada 7 kişi öldü. 8 Mart 2013'te Musul'daki gösteride de bir kişi yaşamını yitirdi.

Nisan 2013'teki hesaplaşma Havice'deydi. Kerkük'ün Sünnilerle meskûn kasabası. Oturma eylemi yapanlar, aralarında bir askeri öldürmekle suçlanan bir zanlıyı teslim etmemek için direniyordu. Ordu 24 saat süre tanıdı, ardından 23 Nisan 2013'te göstericiler

17. "Ahmad Al Alwani Sentenced to Death After Flawed Trial", *Al Karama (El Kerame)*, 16.01.2015.

lere müdahale etti, 44 kişi öldü, 110 kişi yaralandı. İlk tetiği kimin çektiğine dair Sünni göstericiler askerleri, hükümet RPG ve otomatik silahlar taşıyan eylemcileri suçluyordu.

Felluce'de ise savaş tecrübesi olmayan, asimetrik savaştan hiç anlamayan Irak ordusu silahlı gruplarla mücadele edeceğim derken sivil alanları bombalayarak halkı karşısına aldı. Bu tür feci yanlışlar yüzünden bir noktadan sonra Sünniler için karşılarındaki ordu Irak'ın askerleri değil Maliki'nin ordusuydu.

Maliki'ye karşı oluşan haklı öfke dışsal etkilerle giderek mezhebi bir tona büründü. Bunu tetikleyen faktörler; "İran etkisine tepki", "Körfez'in Sünni damara çalışması" ve "Suriye'deki isyanı Irak'a taşıma çabası" idi. Yeni dalgada Suriye'nin etkisi büyüktü. Irak'ta "Sünni devrim"in nasıl olacağına dair bir toplantıya İstanbul da ev sahipliği yaptı. Bu toplantıyı ben de gazeteci olarak izledim. Bu tür girişimler yüzünden Maliki "Olayları Türkiye ve Körfez'deki müttefikleri kışkırtıyor" iddiasındaydı.

Gösteriler ilk patlak verdiğinde Şii Sadr hareketi Sünnilerle omuz omuzaydı. Ancak sonraki gösterilerde Özgür Suriye Ordusu'nun bayrağının taşındığı, İran bayraklarının yakıldığı, Maliki'nin "İran uşağı" ilan edildiği ve "Sünni bölgeler özgürleşecek" sloganının atıldığı görüldü. Gelişmeler 2006'da Hasan el Askeri Türbesi'nin bombalanmasıyla başlayan mezhep çatışmasını akla getirse de saflar henüz Sünniler ve Şiiler diye ayrı tutulmuş sayılmazdı. Mesela Sünni aşiretlerin oluşturduğu Sehva (Uyanış) Konseyleri'nin bazı aktörlerinin son krizde hükümetin tarafına geçmesi ezber bozucu bir tavırdı. Irak'ı dışardan izleyenlerin dili daha mezhepçiydi. Elbette "mezhepçi saikler" hem Maliki hem muhalif kanatta vardı. Maliki'nin mezhepçiliğine dair en önemli argüman şuydu: "Tarık el Haşimi ve Rafi el İsavi'nin 9 korumasının da yargılandığı TMK'yı 'Şii ölüm tugayları'na karşı işletmiyor."

Buna karşı Maliki de Haşimi ve müttefiklerini Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin Şiilere karşı maşası olarak görüyordu. AKP yönetiminin İhvan'ı koruyan ve kollayan politikası Tarık el Haşimi için de geçerliydi.

Bundan hareketle "Her şeyin başı mezhepçilik" denirse Maliki'nin savaş açtığı Merkez Bankası Başkanı Sinan eş-Şabibi ve Milletvekili Sabah el Saidi gibi Şiiler hangi kefeye konulacaktı?

Sünni bölgelerde yaşananlar işgalin geride bıraktığı kaotik mirasın aynasıydı. Siyasetiyle, toplumuyla lime lime olmuş bir ülkenin halini "mezhep kavgası" klişesinin tek başına izah etmesi zordu. Kuzeyde Kürdistan'ın Bağdat'la bağlarının hepten çözülmesi-

ne bir iki ilmek kalmıştı. Taraflar masayı dağıtmış, gücün diliyle konuşuyordu. Kerkük gibi tartışmalı yerlerde Peşmerge ve hükümet güçleri düşman ülkelerin orduları gibi mevzi alıyordu. Sünni yerleşimler her krizde kurtarılmış bölgeye dönüşebiliyordu. Gösteriler "sivil", göstericiler silahlıydı! Irak klasiği böyle bir şeydi.

Mezhepçi yorumların bir diğer dayanağı Maliki'nin, İran'ın dümen suyunda olduğu savıydı. İran'ın Irak politikasının Maliki'yi sırtından vurduğunu düşünmek biraz naifçeydi. İran'ın kartları birkaç Şii lidere endekslenemeyecek kadar çeşitliydi. Türkiye, Bağdat'la köprüleri atıp Kürdistan'la ilişkilerini derinleştirirken İran hem Bağdat hem Erbil'le bağlarını güçlendiriyordu. Üstelik İran, ticaretle yetinmeyip kurumsal ağlar örüyordu. İran-ABD mutabakatının ürünü sayılan Maliki'nin gitmesi Tahran için yıkım olmazdı.

IİD/IŞİD'in yanıtı: Duvarları yıkmak

Maliki karşıtı gösterilerle dışa vuran "Sünni devrimi" beklentilerini istismar eden IİD, şoke edici saldırı dalgalarına yeniden başvurdu. Özellikle Neyneva ve El Enbar vilayetlerinde Maliki'ye diş bileyen Sünni aşiretlerin öfkesinden yararlanıp kendi etkinlik alanını genişletti.

Bağdadi, Temmuz 2012'de "cihadı besleyen" ve "mücahitlere evlerini açan" aşiret liderlerine övgüler dizdiği bir konuşmasında, kendinden çok emin bir şekilde "Duvarları Yıkmak" adını verdiği saldırı planını açıkladı. Bağdadi halkın desteğini kazandığını savundu: "Halkın İslam Devleti'ni istemediğini düşünenler varsa bilsinler ki Mezopotamya'daki Sünnilerin çoğu destekliyor ve geri gelmesini istiyor."

Peki, neydi bu Duvarları Yıkmak operasyonu? Bağdadi'nin Suriyeli sözcüsü Ebu Muhammed el Adnani aracılığıyla takipçilerine verdiği emir şuydu: "Safevi hükümetinin liderlerini, hükümet binalarını, askeri üsleri Rafızi Şii şeytanların inlerini, ajanlarını ve Sünni işbirlikçileri vurun. Kışlalara saldırın, kontrol noktalarını ezin, karakolları yıkın, uçakları düşürün, ülke çapında bütün kâfirlerin kafalarını kesin! Müzakere olmayacak, taviz olmayacak. Acımasız bir savaş olacak!"[18]

Sünnilerle yaşanan gerilime paralel olarak IŞİD, Şiileri hedef alan bombalı araç saldırılarını artırdı; bağımsız akademisyen ve

18. Hasan Abu Hanieh-Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015, s. 157-158.

eylemcilerin Irak işgali sırasında ölenleri saymak için geliştirdiği bir proje olan Iraq Body Count'a göre 2013'ün ilk dört ayında 357 ila 545 arasında seyreden sivil kayıp sayısı mayısta 888, haziranda 659, temmuzda 1145, ağustosta 1013, eylülde 1306, ekimde 870, kasımda 870 ve aralıkta 1125 olarak kayda geçti.

2006'da 29.541, 2007'de 26.036 olan sivil kayıplar 2010'a gelinceye kadar 4.167'e gerilemişti. Sivil kayıplar 2013'te 9.851'e, 2014'te 20.169'a, 2015'te 17.502'ye çıktı.[19] 8 Nisan 2013'te Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) adını alan örgüt, "Duvarları Yıkmak"tan tam olarak neyi kastettiğini 21 Temmuz 2013'te Amerikan güçlerinin işkence fotoğraflarıyla zihinlere kazınan Ebu Gureyb ile Taci hapishanelerinin duvarlarını yıkarak ortaya koydu. Bağdadi'nin adamları, örgütün en az 600 adamını bu baskınlarla hapishanelerden kurtardı. 2007-2008'de onlarca yöneticisini kaybetmiş olan örgüt iki baskınla eski adam açığını giderdi. Bu baskından sonra 23 Temmuz 2013'te ilan edilen yeni saldırı planının adı "Askerlerin Hasadı" idi. İkinci dalganın amacı Sünni bölgelerinde coğrafi kontroldü.

Bu türden kanlı ve mezhepçi bir fırtına Türkiye'de hükümet tarafından masum Sünni öfkesi olarak mazur gösterildi.

Amerikan silahları ile "önder peygamberin intikamı"

Suriye'deki iç savaş senaryosunun Irak'a taşınmak istendiği değerlendirmesini yapan Maliki, Kasım 2013'te ABD'ye ziyaretinde Başkan Barack Obama'dan vaat edilen silahların geciktirilmeden teslimini istedi.

ABD ve Rusya'nın verdiği silahlar Maliki'yi büyük savaş için cesaretlendirdi. *The New York Times*'a göre ABD, 19 Aralık 2013'te 75 Hellfire füzesi, 3 Aerostat zeplin ve 3 keşif helikopterini Bağdat'a gönderdi. Ardından 10 adet ScanEagle tipi insansız keşif uçağı ve 48 Raven insansız keşif uçağı Irak ordusunun envanterine girdi. ABD'den önce Rusya da 15 adet helikopterin yanı sıra 13 adet Mi-28 "Gece Avcısı" helikopterini Irak'a teslim etti.

Irak-Şam İslam Devleti, Suriye'den taşıdığı grad füzeleriyle 21 Aralık 2013'te Tümgeneral Muhammed el Ravi dahil 18 askeri öldürdü. Bunun üzerine Maliki, "Önder Peygamberin İntikamı" adlı operasyonu başlattı.

Maliki, El Enbar Vilayeti'nde operasyonların şiddetini artırırken 11 Ocak 2014'te BM Güvenlik Konseyi'nin de desteğini aldı.

19. https://www.iraqbodycount.org/database/

Irak ordusu Felluce'yi kaybedince oluşan şiddet ortamı İslam Ordusu (Ceyş el İslam), 1920 Devrim Tugayı (Ketaib Sevra el İşrin), Hamas el Irak, Mücahitler Ordusu (Ceyş el Mücahidin), Ensaru's Sünne, Nakşibendi Ordusu gibi farklı meşrepten silahlı grupları da sahneye çekti.

Mollaların iki derdi: Maliki ve İran

Fırat'ın kıyısı, aydan ışık yok, karşı yaka fark edilmiyor. Bir bot durgun nehrin sularını köpürtüyor, ışıklarıyla sanki ateşböceği. 7 Kasım 2012'de Iraklıların 'Korniş-i Kufe' ya da 'Şatt'ül Fırat' (Fırat Kıyısı) dediği yerdeydim. Ziyafette Fırat'ın balıkları vardı. Şii öğretinin en önemli havzası Necef'te dört büyük taklit merciinden biri olan Büyük Ayetullah Seyyid Muhammed Said el Hekim'in ailesinden Allame Seyyid Salih el Hekim ve Hüccet'ül İslam İzzeddin el Hekim'in konuğuydum.[20] Şii mercilerin duruşunun toplumu ve siyaseti öteden beri etkileme kapasitesi çok yüksek. Başbakan Nuri el Maliki'nin havzanın lideri konumundaki Büyük Ayetullah Seyyid Ali Sistani'den 2011'den beri randevu alamaması büyük bir ihtardı. 2003 sonrası Şiilerin ortak hareket edip iktidar olmalarında Sistani'nin verdiği istikamet hayatiydi. El Hekim ailesi Sistani kadar etkili olmasa da Şii dünyada yeri büyüktü. Bu aile, Azeri asıllı Büyük Ayetullah Ebu'l Kasım el Hoî'nin çizgisini sürdüren İranlı Sistani'den farklı bir tona sahip. El Hekim ailesinin 'devrimci' duruşuna karşı Hoî-Sistani çizgisi daha maslahatçıydı. 1955-1970 arasında taklit mercii olan Muhsin el Hekim, Şiilerin dışında Sünni Araplar ve Kürtler arasında da büyük bir saygınlığa sahipti. Seküler Şii lider İyad Allavi'yi hapisten çıkartan, Molla Mustafa Barzani'nin başlattığı mücadeleyi bastıran Irak yönetimine "Kürt kardeşlerimizle savaş haramdır" diye meydan okuyan Muhsin el Hekim'di. Hekimler en ağır bedeli 1983'te aileden 29 kişinin idam edilmesiyle ödedi.

2005'ten sonra hükümet ortağı olan Irak İslam Yüksek Konseyi'nin (İİYK) kurucusu Muhammed Bakır el Hekim'in öldürüldüğü 2003'ten beri siyasi profilde bir düşüş yaşasa da El Hekim ailesi, Said el Hekim'in taklit mercii olması nedeniyle ağırlığını korudu. İİYK İran'la en içli dışlı örgüt olarak bilinmesine rağmen El Hekim ailesi, Necef'teki diğer merciler gibi İran'a hem siyasi nüfuz açısından hem

20. Irak'ta 'Ayetullah el Uzma' (Büyük Ayetullah) unvanına sahip dört taklit mercii şunlardı: Seyyid Ali el Hüseyni es-Sistani, Seyyid Muhammed Said el Hekim, Seyyid Muhammed Beşir en-Necefi, Seyyid İshak el Feyyaz.

de teolojik olarak bazı rezervler koyuyordu. Şii inancı açısından, kayıp İmam Mehdi gelip İslam düzenini tesis etmeden kurulan tüm rejimlerin meşruiyeti tartışılmaktadır. İran İslam Devrimi'nin lideri Ayetullah Humeyni meşruiyet sorununu aşmak için siyasi ve dini liderliği cem eden 'Velâyet-i Fakih' anlayışını güncelledi. Ne var ki Necef havzası 'Velâyet-i Fakih anlayışını reddetti.

Fırat kıyısındaki sohbetimiz sırasında Seyyid Salih el Hekim ve İzzeddin el Hekim, Irak siyaseti, Suriye krizi, İran'ın nüfuzu ve Türkiye'nin bölgedeki rolüne ilişkin şu değerlendirmeleri yaptı:

• Başbakan Nuri el Maliki, ABD'nin adamıdır. Maliki, ABD ile İran'ın uzlaşması sonucu iktidar oldu. Bağımsız değil. ABD'nin onayı olmadan Rusya ile silah anlaşması yapamazdı. ABD'nin askeri üsse ihtiyacı yok, isteseydi Maliki'den alırdı. Maliki mezhepçi değil baskıcı.

• Irak'ta gerçek demokrasi yok. ABD hiziplere dayalı bir sistem kurdu. Meclisteki grupların (Şii, Sünni ve Kürtler) onayı olmadan yasa çıkmıyor. Meclis işlemiyor.

• Şiiler çoğunluk ama hukuki sistem hâlâ Sünniliğe dayalı. Osmanlı Şiileri hiç hesaba katmadı. İngilizler geldi, Sünnilere dayalı bir sistem kurdu. Saddam bunu zulüm boyutuna vardırdı. Şiiler aleyhine durum hâlâ değişmedi. İktidardaki Şiiler kendi adlarına bir şey talep etmediği halde Suudi Arabistan gibi ülkeler kalkıp Şii hâkimiyeti diye yaygara koparıyor.

• Sünnilerle hiçbir sorunumuz yok. Sünni-Şii çatışması dışarıdan kışkırtılıyor. Necef ve Basra'da Sünniler Şiiler arasında güvende ama Musul'da Şiiler Sünniler arasında güvende değil... Samarra'da türbeye atılan bombanın ardından misilleme saldırılarına havza asla destek vermedi.

• Suriye'de mezhep çatışması hedefleniyor. Yeni operasyon mezhebi ayrımlara dayalı devletler kurmaktır. Tamam, Suriye direniş ekseninde ama bu meselede üçüncü bir boyut daha var: Esad rejimi zalim.

Sohbetin ortasında Almanya'dan Prof. Sabine Damir Geilsdorf ile Prof. Jessica Gienow-Hecht de bize katıldı. Necef havzasını araştıran ikili "Hıristiyanlar dahil azınlıklara yönelik Şii merciinden kaynaklanan hiçbir baskı olamaz. Vatikan da saldırıya uğrayan Hıristiyanlara Necef'teki taklit mercilerine gitmelerini tavsiye etmişti" diyen mollaları ilgiyle dinledi. Necef ve Kerbelâ sokaklarında kadınlar tamamen kapalıydı. Ezici çoğunluğu siyah çarşaf, çador ya da abaye giyiniyordu. İki Alman da başörtülüydü. "Neden" diye sordum, Geilsdorf gülümseyerek yanıt verdi: "Rehberimiz örtünmemiz gerektiğini söyledi. Biz de örtündük."

Ertesi sabah Büyük Ayetullah Said el Hekim'in makamındaydık. İki

katlı mütevazı binaya giden yollar bariyerlerle araç trafiğine kapalıydı. İçeriye fotoğraf makinesi ve cep telefonu sokulmuyordu. Farklı ülkelerden gelen heyetler vardı. Bizden önce Türkiye'den Aleviler El Hekim'in huzurundaydı. Bekleyenlere Arap kahvesi 'mırra' ikram edildi. Kulpsuz tek fincan, bir salon dolusu insan için dolup boşaldı.

Sonra El Hekim'in huzuruna geçtik. Büyük Ayetullah söze "Ehl-i Beyt'i koruyun, saldırılara izin vermeyin. Şiilikle ilgili hakikatleri anlatın. Gerçekleri olduğu gibi anlatmanız yeterli" diye başladı. "Sünni ve Şiiler arasında Irak'ta başlayıp Suriye'de derinleşen ayrılığı gidermek için bir tavsiyeniz ya da çalışmanız var mı" diye sordum. Yanıtı şu oldu:

"Düşmanlarımız bizim üzerimize benzin dökmek istiyor. Aramızdaki birliği korumak için her türü oyuna hazırlıklı olmalıyız. Havzanın görevi bu birliği korumaktır. Irak'ta bir arada yaşadık, yaşamaya da devam edeceğiz. Dışarıdan para ödenmiş insanlar sorun çıkarıyor. İki tarafı birbirine düşürmek istiyorlar. Biz iki taraf arasında evlilikleri teşvik ediyoruz. Bilmediğimiz mihrakların devreye soktuğu hilelere karşı birbirimizi korumak zorundayız. 10 sene öncesine kadar böyle sorunlar yoktu. Sorunları büyütmek ve aramıza tefrika sokmak isteyenler var. Bizim görevimiz huzur, güven ve birlik içinde ihtilafları gündeme getirmeden birlikte yaşama kültürünü tesis etmektir. Sadece Şiiler ve Sünniler değil Hıristiyanlar ve dinsizlerle birlikte barış içinde yaşamak zorundayız. Aklımızı kullanmazsak çok kötü günler hepimizi bekliyor. Onların yaptığını yapsaydık buraları ateş sarardı. Birlikte yaşamayı, birbirine katlanmayı, ötekini sırtında taşımayı öğrenmek zorundayız."

El Hekim'in makamında her şey kayıt altındaydı; yanında oturan genç sekreter not tutuyordu, bir kameraman çekim yapıyordu. Huzura gelenler El Hekim'in elini öpüp varsa müşkül bir durum, aktarıp fetva istiyor, yoksa duasını alıp kalkıyordu. Pakistan ve Hindistan'dan İran ve Azerbaycan'a, Kuveyt'ten Yemen'e geniş bir coğrafyada El Hekim'i taklit eden kitlelerin merciini ziyareti eksik olmuyordu. Şiilerde bir taklit merciine bağlanmak şart ama mercilerden birini seçmek serbest.

7

Suriye'de geri dönen kâbus

Suriyeli Selefiler ve diasporik İslamcılar

Irak'ta Irak İslam Devleti (IİD) eski Baasçıların askeri taktik ve stratejik desteğiyle büyürken bu ülkeyle 600 kilometrelik bir sınırı paylaşan Suriye'de cihadi Selefilik çok daha düşük profildeydi. Durum buyken nasıl oldu da 2011'de Arap dünyasındaki isyan dalgası Suriye'ye ulaştığında cihadi Selefiler hızlıca sahne alıp inisiyatifi ele geçirdi? Farklı ülkelerden taşınan cihatçıların Suriye'deki silahlı kalkışmayı dönüştüren etkilerine geçmeden önce Suriyeli cihadi hareketin köklerini irdelemek istiyorum.

Humus doğumlu Mustafa Sibai, Kahire'de El Ezher Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alıp ülkesine döndükten sonra 1945-1946'da dağınık haldeki İslami cemiyet ve dernekleri bir araya getirerek Suriye Müslüman Kardeşler (İhvan) örgütünü kurdu. Sibai parlamenter mücadeleyi benimseyip seçimlere katılırken halefleri, örgütü şiddeti benimseyen Selefi bir çizgiye taşıdı.

1957'den sonra İssam el Attar'ın adım adım radikalleştirdiği İhvan, Halepli Abdülfettah Ebu Gudde ile Hamalı Mervan Hadid'in örgüt içinde ağırlığını artırmasıyla İslam devleti kurulmadan siyasal sisteme entegre olmayı reddeden bir söylemi benimsedi. Ürdün'de Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) kampında silahlı eğitim gören Mervan Hadid'in öncülüğünde 1964'te Hama'da ilk silahlı kalkışma gerçekleşti ve 29 gün sürdü. Hadid'in, İhvan'ın silahlı kanadı olarak bilinen Et-Talia el Mukatila'yı (Öncü Savaşçılar) örgütlediği 1975'ten sonra şiddet yeniden tırmandı. Baas yetkililerinin yanı sıra Alevileri ve şiddeti reddeden Sünni din adamlarını hedef alan suikastların ardı arkası kesilmedi. Bu suikastlar 16 Haziran 1979'da Halep Topçu Okulu'nda Alevi öğrencilerin katledilmesiyle zirve yaptı. Resmi açıklamaya göre 32, gayriresmi bilgilere göre 83 Alevi kurşuna dizildi.

Okul katliamından sonra iktidar, demir yumruğunu indirirken İslamcılar da karakol, askeri araç, kışla, fabrikaları hedef almaya devam etti. Sadece Halep'te 2 yılda 300 kişi suikasta uğradı. Güvenlik güçlerinin operasyonlarında öldürülen İslamcı militan sayısı ise 2.000'i buldu.[1]

26 Haziran 1980'de Hafız el Esad, Şam'da atlattığı suikast girişiminin intikamını Palmira (Tedmur) Hapishanesi'nde 550 İhvan üyesini öldürterek aldı.

1981'de Hama kenti direnişin yeniden merkezi haline geldi. Şam'ın Azbakiye bölgesinde bomba yüklü bir araçla düzenlenen saldırıda ise 64 kişi öldü, 135 kişi yaralandı. Kanlı perde 1982'de resmi verilere göre 3 bin, muhaliflere göre 20 bin insanın öldüğü Hama katliamıyla kapandı. Patrick Seale'a göre gerçek rakam 5 bin ila 10 bin arasındaydı.[2]

Suriye içinde artık barınma şansı bulamayan İhvan ve müttefikleri Ürdün, Lübnan, Türkiye ve Irak gibi komşu ülkelere dağıldı. Haliyle Suriyeli İslamcı gruplar diasporik hareketlere dönüştü.

İhvan'ın yeni lider kadroları sürgündeyken barışçıl mücadele yolunu benimsediklerini deklare etseler de silahlı kanatta yer alanlardan bazıları kendilerine farklı mecralar buldu. Et-Talia el Mukatila'nın militanlarından bir kısmı Afganistan'a gitti ve daha sonra El Kaide'ye katıldı. El Kaide'nin önemli ideologlarından Ebu Musab es-Suri bunlardan biriydi. Asıl adı Mustafa bin Abdülkadir Sit Meryem olan Ebu Musab es-Suri, Hama isyanı sırasında 21 yaşındaydı. Ürdün'e kaçtıktan sonra bir süreliğine Londra'da yaşadı. Daha sonra Afganistan'ın Tora Bora bölgesine gitti ve Usame bin Ladin'in sağ kolu oldu. 11 Eylül saldırıları ve Afganistan'a müdahale sonrası Taliban lideri Molla Ömer'in yakınında yer aldı. 2005'te Pakistan'da CIA'in eline düştükten sonra Suriye'ye teslim edildi. Suriyeli cihatçılardan bazıları da Herat'ta Ebu Musab ez-Zerkavi ile birlikte hareket etti. Zerkavi'nin ekibinde yer alan Suriyelilerin başında Ebu Muhammed el Colani (Ahmed Hüseyin eş-Şara) geliyordu.

2011'de Suriye sahnesinde görülen Halepli Ebu Halid es-Suri (Muhammed el Bahai) de El Kaide saflarına katılmış Suriyeli cihatçılardan biriydi. Afganistan'daki El Faruk kampında askeri eğitim alan Ebu Halid, Usame bin Ladin'in kuryesi ve Eymen

1. Patrick Seale, *Asad: The Struggle for The Middle East*, University of California Press, 1995, s. 323-326.

2. Patrick Seale, *Asad: The Struggle for The Middle East*, s. 332-334.

ez-Zevahiri'nin Suriye temsilcisiydi.[3] Bir dönem Cezayir'deki iç savaşa da katıldı. Suriye krizi patlak verdikten sonra Hasan Abbud (Ebu Abdullah el Hamavi) ile birlikte Ahraru'ş Şam örgütünün kuruluşuna öncülük etti. *The Daily Beast*'e göre Ebu Halid, El Kaide ile farklı İslamcı örgütleri bir araya getiren İslami Cephe arasındaki ilişkileri yürüten kişiydi.[4] Gazeteci Abdülbari Atvan'a göre Hasan Abbud da Ahraru'ş Şam'dan önce Irak İslam Devleti'nin komutanlarından biriydi.[5] Biladü'ş-Şam'da İslam devleti kurmayı amaçlayan Ahraru'ş Şam, Suriye krizi boyunca Türkiye ve Katar'ın en gözde örgütü oldu.

Esad karşıtı cephenin "ılımlı Selefi" ve "makul muhalefet" olarak uluslararası topluma pazarladığı Ahraru'ş Şam'ın öncü kadrolarında yer alan İyad eş-Şa'ar (Ebu el Hasan), Şeyh Haşim eş-Şeyh, Muhammed Eymen Ebu't Tut (Ebu'l Abbas eş-Şami) ve Baha Mustafa el Cuğl cihadî geçmişleriyle tanınan kişilerdi.[6] Şeyh Haşim eş-Şeyh, Irak'a cihatçı transfer ettiği gerekçesiyle 2005'te Suriye'de tutuklandı ve Eylül 2011'de bırakıldı. Muhammed Eymen Ebu't Tut da Hafız el Esad dönemindeki silahlı isyanın öncüsü Öncü Savaşçılar içindeydi.[7]

Yine Afganistan, Somali ve Bosna'da 17 yıl El Kaide saflarında savaşmış Mısırlı Ebu Hafs el Masri ile Irak'taki El Kaide'nin lideri Zerkavi'ye yakınlığı ile bilinen Suriyeli Ebu Eymen el Hamavi de Ahrar'ın lider kadrosundaydı.[8] Hasan Abbud ve Ebu Eymen el Hamavi 9 Eylül 2014'te, Ebu Hafs el Masri Mart 2015'te öldürüldü. Abbud'un ardından Eylül 2015'e kadar Ahrar'a liderlik eden Haşim eş-Şeyh (Ebu Cabir) 2000'lerde Irak'taki El Kaide'nin saflarındaydı.

Nusra Cephesi, El Kaide'nin ideologları Zevahiri, Makdisi ve Katade'nin cihadi Selefi çizgisinde ilerlerken eski Kaidecilerin kurduğu Ahraru'ş Şam bir ton daha ılımlı çizgi olan cihadi Sünni bir karaktere sahipti. Ahraru'ş Şam örgütü Mısır'da İhvan'ın kurucusu Hassan el Benna, Mısırlı Seyyid Kutup, Hamas'ın kurucusu Şeyh Ahmed Yasin, El Kaide'nin fikir babası Abdullah Azzam

3. Thomas Joscelyn, "Syrian rebel leader was bin Laden's courier, now Zawahiri's representative", *LWJ*, 17.12.2013.

4. Jamie Dettmer, Syria's Saudi Jihadist Problem, The Daily Beast, 12.16.2013.

5. Abdel Bari Atwan, *Islamic State - The Digital Caliphate*, s. 107.

6. Charles R. Lister, *The Syrian Jihad*, Oxford University Press, 2015.

7. Kyle Orton, "Al-Qaeda Central in Syria", *Syrian Intifada*, 14.09.2015.

8. Kyle Orton, "Al-Qaeda Central in Syria", *Syrian Intifada*, 14.09.2015.

Halep'te Filistinli mülteciler de El Kaide ve müttefiklerinin saldırılarına karşı koydu.

ve Suriyeli âlim Ali et-Tantavi'nin fikirlerinden izler taşıyordu. Azzam'ın oğlu Huzeyfe Azzam, Suriye'deki örgütler arasında babasının düşüncesini en iyi yansıtanın Ahrar olduğunu söylüyordu.[9] Türkiye, Katar ve Kuveyt'in desteğiyle büyüyen Ahraru'ş Şam kendini daha makul göstermek için İslamcılar arasında ılımlı ve kuşatıcı bir profil verme çabasına girdi.

Hasan Abbud, Ahrar'ın "cihadi" değil "mücahit hareket" olarak tanımlanmasından yanaydı. Bu, fikri sapmalardan çok cihadi Selefiliğin şiddet ve tekfircilikle özdeşleşmesinden kaynaklanan bir hassasiyete benziyordu. Ahrar'ın teorisyenlerinden Ebu Yazen eş-Şami (Muhammad eş-Şami) 9 Eylül 2014'te diğer Ahrar liderleriyle öldürülmeden önce cihadi Selefiliğin entelektüel hapishanesine kendini mahkûm ettiği için Allah'tan af dilediğini söylemişti. Ahrar'ın söylemsel dönüşümü "revizyonist cihadizm" ya da "post-cihadi Selefizm" diye de etiketleniyordu.[10] Ahrar daha ılımlı çizgiye kaydı derken cihatçı skalada bir ılımlılıktan bahsediyoruz, İslamcı örgütlerin genel skalasından değil.

Ahraru'ş Şam, 2012'nin sonundan itibaren El Kaide'nin Suriye kolu Nusra Cephesi'nin en önemli müttefiki haline geldi. Hatta IŞİD-Nusra ayrışmasından sonra mali desteğinin yarısını kaybeden Nusra'nın en önemli dayanağı oldu. Nusra ve Ahrar 2015'te

9. Sam Heller, "Ahrar al-Sham's Revisionist Jihadism", *War on the Rocks*, 30.09.2015.

10. Sam Heller, "Ahrar al-Sham's Revisionist Jihadism", *War on the Rocks*, 30.09.2015.

Suriye'nin kuzeyinde İdlib ve Halep'i düşürmek için Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye'nin finans, silah ve organizasyon desteği ile kurulan Fetih Ordusu'nun lider bileşenleriydi.

Suriye'den Irak'a cihatçı rota

El Kaide'ye eklemlenen cihadi Selefiler bir yana, Suriye'de kalan ve İhvan'ın panzehiri olarak görülüp göz yumulan, siyaseten pasif ve uyumlu olan Selefi damarlar da 2003'te Irak'taki Amerikan işgali nedeniyle uyandı.

George W. Bush yönetimi, Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) kapsamında Ortadoğu'da rejim değiştirme operasyonlarını Irak'tan sonra Suriye'ye taşıyabileceğinin sinyalini veriyordu. En azından Şam yönetimi böyle bir algı içindeydi. Bu yüzden Suriye, Amerikan işgalci güçlerinin başını belaya sokacaklarını umarak cihatçıların Irak'a geçişini kolaylaştırdı. Hesapta hem düşmanını yoracak hem de kendi cihatçı potansiyelini sınırların ötesinde eritecekti.

Halep'te yaşayan Dr. Mahmud Kola Ağasi, namı diğer Ebu el Ka'kaa'nın kurduğu Guraba eş-Şam örgütü, Muhaberat'ın bilgisi dahilinde Irak'ta savaşmak üzere yabancı cihatçıların Suriye üzerinden geçişinde rol aldı. Bu yüzden Ebu el Ka'kaa, Muhaberat'ın adamı olmakla suçlandı ve nihayetinde 2007'de "tekfirci" bir Selefi tarafından öldürüldü. ABD de Suriye'yi Irak'taki direnişçileri desteklemekle suçlarken Ka'kaa'nın istihbaratın desteğiyle hareket ettiği senaryosu üzerinde duruyordu. 11 Eylül saldırılarından sonra kısa süreliğine tutuklanan El Ka'kaa, Irak'ı işgal eden Amerikalıların "sığır gibi boğazlanması" çağrısı yapıyordu. Tabii El Ka'kaa'nın hem Irak'taki El Kaide'ye adam devşirmesi hem cihatçı bir militan tarafından öldürülmesi kafa karıştırıcı bir durumdu. El Ka'kaa'nın ikili oynadığı ve Vehhabilerin listesini Suriye istihbaratına verdiği iddia ediliyordu. 2008'de Sednaya hapishanesinde radikalleri ıslah etme programını yöneten eski milletvekili Muhammed Habaş'a göre El Ka'kaa sadece cihada çağırmıyor, Irak'a gidecek savaşçılara eğitim verilmesini de sağlıyordu.[11]

Sednaya'dan cepheye

Suriye'nin Irak'taki direnişçileri desteklediğine dair bazı bilgiler ortaya çıkınca Şam yönetimi politikasını değiştirmek zorunda kaldı. Şam-Washington hattındaki müzakerelerin ardın-

11. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 105.

dan Suriye, 2008'den itibaren El Kaide bağlantılı militanları hapse tıktı. Bu militanların çoğu da Sednaya hapishanesine gönderildi. Şam'ın politika değişikliğine gitmesinde Irak'taki direnişçileri desteklediğine dair artık parmakla gösteriliyor olmasının yanı sıra bir faktör daha vardı: 27 Eylül 2008'de Şam'da istihbarat merkezini hedef alan intihar saldırısı düzenlendi. Suriye saldırıdan El Kaide'yi sorumlu tuttu.

Amerikalılar El Kaide'nin Suriye-Irak sınırındaki geçişlerden sorumlu emiri Müsenna'yı Eylül 2007'de Musul'a bağlı Şengal (Sincar) bölgesinde bir operasyonda öldürdü.[12] Burada ele geçirilen ve Sincar Kayıtları adı verilen belgelerdeki bilgilere göre El Kaide militanları Irak'a geçiş için Deyru'z-Zor'daki Elbu Kemal'i kullanıyordu.[13]

Amerikalılar, 2005'te Saddam'ın üvey kardeşi Sabavi İbrahim el Hasan'ın Suriye'de üslenip saldırıları yönettiğini belirterek Esad'dan teslim edilmesini istedi. Birkaç gün sonra, Suriye, Sabavi'nin Irak'ta olacağı yerin adresini Amerikalılarla paylaştı ve hedefteki şahıs bu şekilde yakalandı.

Amerikalıların verdiği bilgilere göre Bedran Türki Hişan el Mezidi (Ebu Gadiye) de El Kaide'nin Suriye-Irak sınırındaki lojistik akışından sorumluydu. WikiLeaks'in sızdırdığı ABD Dışişleri yazışmalarına göre dönemin Suriye Askeri İstihbarat Şefi Asıf Şevket, Ebu Gadiye'nin sınır hattında ne yaptığını gayet iyi biliyordu.[14]

Ebu Gadiye'nin kardeşi Ekrem Türki (Ebu Cerrah) de Irak'a silah sevkıyat işlerini Suriye'nin Zebadani kasabasından idare ediyordu. Suriye'nin yeterince işbirliği yapmaması üzerine Amerikalılar 26 Ekim 2008'de sınır aşan bir operasyonla Gadiye'yi Elbu Kemal'de öldürdü.[15]

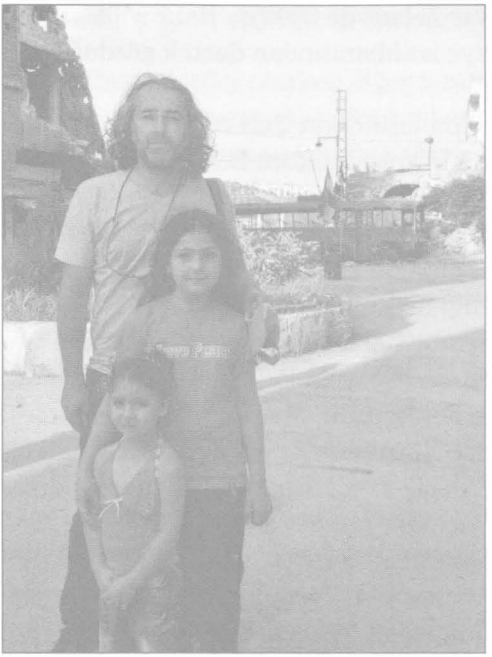
2008'de Amerikalıların yetkiyi Irak hükümetine devretmek için müzakerelere başladığında en fazla güvendiği isimlerden biri olan Kürt asıllı İçişleri Bakanlığı İstihbarat Dairesi Başkanı Tümgeneral Hüseyin Ali Kemal'e göre El Kaide liderleri, Iraklı Baasçılar, Saddam'ın eski askeri istihbaratçıları ve Suriye istihbarat yet-

12. Bill Roggio, "Al Qaeda in Iraq operative killed near Syrian border sheds light on foreign influence", *Long War Journal*, 03.10.2007.

13. Brian Fishman, "Bombers, Bank Accounts and Bleedout", *CTC*, 22.07.2008.

14. CENTCOM Komutanı General David Petraeus ile Irak Başbakanı Nuri el Maliki arasında 26 Aralık 2008'de gerçekleşen toplantının 07.01.2009 tarihli 09BAGHDAD31_a nolu gizli tutanağı.

15. Sean Naylor, "Killing Abu Ghadiya", *Foreign Policy*, 31.08.2015.

Humus'ta silahlı isyanın merkezi haline gelen bir semt.

kilileri 2009'da Zebadani'de iki gizli toplantıda buluştu. Toplantılarda Bağdat'ta çok büyük bombalı saldırıların planları konuşuldu.[16] Bunun üzerine Temmuz 2009'da Irak'ın başkentinde önlemler artırıldı. 19 Ağustos 2009'da üzerlerindeki biner litrelik su tanklarına patlayıcılar yerleştirilmiş üç kamyon Maliye Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı önünde patlatıldı. 101 kişi öldü, 600 kişi yaralandı. Başbakan Nuri el Maliki'nin isteğiyle Türkiye, Suriye ve Irak istihbarat şeflerini Ankara'da buluşturdu. Tümgeneral Kemal, Muhaberat'ın El Kaide ve Baasçılarla ilişkisini gösteren kalınca dosyayı masaya koydu. Dosyada Suriyeli muhbirin Zebadani'deki toplantı ile ilgili Kemal'e aktardığı bilgiler de yer alıyordu. Suriye İstihbarat Şefi Ali Memluk "ABD işgali altındaki bir ülkenin yetkilisini tanımıyorum" diyerek kestirip attı. Bunun üzerine Maliki, Şam'daki Irak Büyükelçisini çekti.

Zebadani, 2011 sonrası isyanda İslamcıların en güçlü karargâhlarından biri olarak öne çıktı.

İşgal sırasında Amerikalı güçlerin danışmanlığını yapan Ali Khedery'ye göre 2007'de General David Petraeus cihatçılarla Suriye askeri istihbaratı arasında istihbarat işbirliği olduğundan

16. Martin Chulov, "ISIS: The inside story", *The Guardian*, 11.12.2014.

emindi. Hoşyar Zebari de 2009'da Bahreyn ziyareti sırasında Baasçıların Suriye istihbaratından destek gördüğü suçlamasını tekrarladı.

Şubat 2010'da İstihbarat Şefi Ali Memluk, ABD Dışişleri'nin terörle mücadele koordinatörü Daniel Benjamin ve Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Faysal el Mikdad'ın El Kaide'ye karşı ortak mücadeleyi müzakere etmek üzere Şam'da yaptığı toplantıya sürpriz bir şekilde katılarak Esad'ın bu konuda tam işbirliği yapmak istediği mesajını iletti. Esad teröre karşı iki ülkenin koordinasyon içinde hareket etmesini önerirken Washington'dan ekonomik yaptırımları da kaldırmak suretiyle ikili ilişkilerde normalleşme bekliyordu. Memluk Amerikan tarafının da beklemediği kadar işbirliğine kapıyı açıyordu: "Sıkı önlemler almaya devam edeceğiz ama sizinle işbirliğine başlarsak daha iyi sonuçlar alırız ve çıkarlarımızı daha iyi koruruz... Terörle mücadelede Suriye'nin öncülük etmesine izin verilmelidir. Bizim büyük bir tecrübemiz var ve bu grupları biliyoruz. Burası bizim bölgemiz, burayı biliyoruz. Biz sahadayız ve bu yüzden biz liderlik etmeliyiz."[17]

Tabii ki Şam'ın cihatçılarla oynadığı bu oyun, 2011'de Arap dünyasındaki isyan dalgası Levant'ın kıyılarına ulaştığında kendisine zarar vermeye başlayacaktı. Esad, 2011'de krize müzakere yoluyla çözüm bulma umuduyla Sednaya'da tutulan El Kaide ile bağlantılı olanlar dahil çok sayıda Selefi cihatçıyı serbest bıraktı. Özgürlüğüne kavuşanlardan Zehran Alluş daha sonra İslam Ordusu adını alan İslam Tugayı'nı; Hasan Abbud Ahraru'ş Şam Hareketi'ni; Ahmed İsa eş-Şeyh Sukuru'ş Şam'ı ve Abdurrahman Suveys Liva el Hak'ı kurdu.[18]

Hafız Esad dönemindeki silahlı İslamcı isyanda öne çıkmış bazı simgesel yerler de yıllar sonra tekrar benzer bir misyona hazırdı. Bu yerlerden Şuheyl, Suriye-Irak arasında silah kaçakçılığının yapıldığı güzergâhın üzerinde oturuyordu. Selefilerin eskiden beri güçlü olduğu bu bölge, Hafız el Esad'a karşı silahlı kalkışmaya öncülük eden İhvan'ın silahlı kanadı Et-Talia el Mukatila'ya destek vermişti. 2011'de isyan çıkınca Nusra Cephesi'nin buralarda hızlıca hâkimiyet kurması şaşırtıcı olmadı.

17. WikiLeaks'in sızdırdığı ABD Dışişleri belgesi: SYRIAN INTELLIGENCE CHIEF ATTENDS CT DIALOGUE WITH S/CT BENJAMIN, 24 Şubat 2010, Canonical ID:10DAMASCUS159_a

18. Phil Sands, Justin Vela, Suha Maayeh, "Assad regime set free extremists from prison to fire up trouble during peaceful uprising", *The National*, 21.01.2014; Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, İletişim Yayınları, 2015, s. 425.

Suriye krizi: Biladü'ş Şam'a cihat seferberliği

Suriye'de bir tarafta gösteriler olurken diğer tarafta kâh güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanması kâh vakit kaybetmeden işe koyulan silahlı grupların infaz ve adam kaçırma olaylarına başlaması ülkeyi çok boyutlu bir savaşın içine sürükledi. Suriye ile hesabı olan bölgesel ve uluslararası aktörler de Libya senaryosunu bu bölgeye taşımak için devredeydi.

Bir vekâlet düzeni içinde gelişen ve daha sonra dış güçlerin doğrudan müdahil olduğu bu savaşın, geçmişte Afganistan'da olduğu gibi küresel cihat seferberliğinin çekim merkezi haline gelmesi uzun sürmedi. Hem Irak'ta Zerkavi ile birlikte Tevhid ve Cihad örgütünün temelini atan Suriyeli cihatçıların hem de İhvan için 2011'de Arap isyanlarıyla birlikte Hama'nın intikamını alma fırsatı doğdu.

Sadece Suriye'nin diasporik İslamcıları değil, onlarca ülkeden cihatçıların Esad'ı devirmek için bölgeye akmasıyla işin boyutu hepten değişti.

Cihatçıların sonradan "devrim" sürecine dahil olduğuna dair Batılı, Türk ve Körfez medyasının uzun süre tedavülde tuttuğu hikâyelerin gizlediği gerçek şuydu: Tunus'ta başlayıp Mısır'ı sallayan isyan dalgasının Suriye'yi vuracağını öngören cihatçılar erkenden hazırlıklara başladı. Dera'da ilk kitlesel gösterinin yapıldığı 15 Mart 2011 tarihi muhalifler tarafından devrimin başlangıcı olarak ilan edildi. Ne var ki cihatçıların önemli ideologlarından Ebu Abdullah el Kasımi, "Suriye için cihad" çağrısını Şubat 2011'de yaptı. En-Nur Medya Vakfı'nın yayımladığı "Onurlu Suriye Halkına" başlıklı mesajda Kasımi şunu söylüyordu: "50 yılı aşkın süredir Nusayri cuntası sizi yönetti. Artık kendi kendinizin efendisi olun ve bu aşağılanmaya kendi ellerinizde son verin."[19]

25 Mart 2011'de Hamid bin Abdullah el Ali, 26 Mart 2011'de Libya'daki Fetih el İslam grubu, "Suriyeli devrimcileri" selamlarken 1 Nisan 2011'de Şeyh Ebu Basir et-Tartusi, Suriye halkını "mezhepçi ve Alevi rejimi" diye tanımladığı Suriye yönetimine başkaldırmaya çağırdı.[20] Nisan 2011'den itibaren "devrimcilere" maddi yardım çağrısı yapan cihatçı ideologların sayısı daha da arttı.

Usame bin Ladin'in öldürülmesi üzerine El Kaide'nin yeni lideri olan Eymen ez-Zevahiri de gecikmeli olarak Temmuz 2011'de bir çağrıyla Suriye devrimine destek verdi.

Hatta Suriyeli Ebu Cihad eş-Şami, cihatçılar için Eylül 2011'de

19. Abdel Bari Atwan, *Islamic State-The Digital Caliphate*, s. 98-99.

20. Abdel Bari Atwan, *Islamic State-The Digital Caliphate*, s. 100.

Suriye'de cihada katılacak kişiler bölgeye intikal için güvenli yollar bulma, lojistik hatlar oluşturma, hücreler kurma ve patlayıcı temin etme gibi konularda bilgiler içeren 52 sayfalık rehber yayımladı.[21] Yani "Nusayriler (Aleviler) Yahudiler, Hıristiyanlar ve diğer pek çok putperestten daha kâfirdir... Öldürülmeleri farzdır. Zira onlar İslam'ın en kötü mürtedleridir... Hiç kuşkusuz bu kişilerle cihat etmek en büyük ibadetlerden ve en üstün farzlardandır" diye fetvalar veren İbn Teymiyye'nin çağdaş takipçileri, Suriye'yi yeni bir cihat hattına çevirmek için iddia edildiği gibi Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) teşekkülünü beklemedi.[22]

Sadece El Kaide lideri değil çok sayıda Selefi ideolog cihatçıları Suriye'ye gitmeye teşvik etti. Cihat seferberliği yapanlar arasında Ürdünlü Ekrem Hicazî, Kuveytli Şeyh Hamid Ali, Filistinli Ebu Katade, Moritanyalı Şeyh Ebu Munzir eş-Şinkiti ve Ürdünlü Ebu Muhammed et-Tahavi vardı.[23]

Ürdün, Lübnan ve Türkiye üzerinden cihatçı akını sürerken 2003-2006'da Suriye'den Irak'a geçişlerde kullanılan hatlar da tersine işlemeye başladı. Ürdün'de başlangıçta silahlı isyana soğuk bakan Ebu Muhammed et-Tahavi adamlarıyla birlikte Suriye'deki cihat seferberliğine katılırken Lübnan'da El Kaide bağlantılı Feth el İslam da Lübnan-Suriye sınırındaki Kuseyr cephesinde kendine yer açtı.

Suudi Dışişleri Bakanı Prens Suud el Faysal'ın 24 Şubat 2012'de Tunus'taki Suriye'nin Dostları toplantısında İran destekli ve Alevi olması hasebiyle Esad yönetimini "işgalci iktidar"[24] diye nitelemesinin ardından fetvalar da gecikmedi. Suudi Arabistan Müftüsü Abdülaziz eş-Şeyh, "haşmetli kral"ın siyasi duruşuna uygun olarak cihat seferberliği ilan etti:

> Her bir Müslüman'ın imkânları ölçüsünce Suriye halkına destek vermesi dini bir vecibedir. İmkânı olan herkes Alevilere karşı canıyla ve malıyla cihat etmelidir. Bu ikisini yapamayanlar en azından sözleriyle Suriyelilere yardım etmelidir.[25]

21. Abu Jihaad ash-Shaami, "A Strategy for the Land of the Gathering (Syria)", 22 Şaban 1432.

22. Hür Subaylar Hareketi, Hüseyin Harmuş tarafından Türkiye'ye kaçtıktan sonra 19 Haziran 2011'de, Özgür Suriye Ordusu ise Riyad el Esad tarafından 29 Temmuz 2011'de kuruldu.

23. Brian Fishman, "The Evidence of Jihadist Activity in Syria", *STC Sentinel*, cilt 5, sayı 5, Mayıs 2012.

24. "Saudi FM Walks Out of Syria Meeting, Urges Consensual or Forced Transition", *Naharnet*, 24.02.2012.

25. "Arab clerics call to kill Assad, fight his 'illegitimate' regime," MEM Research Institute, 23.03. 2012.

Düşman da tanımlanmıştı: Aleviler. Çünkü Beşşar el Esad, Sünniler gibi amel etse de aslen bir Alevi'ydi.[26]

Suriye'nin işgal altında olduğu savı özellikle Suriye'de cihat ilanına henüz sıcak bakmayan Selefileri kışkırtmak içindi. Bu retorik özellikle Ürdün ve Lübnan'daki cihadi Selefilerin harekete geçirilmesine yaradı. Irak'takiler zaten 2003'ten beri Şii düşmanlığıyla silah ve kılıçlarını parlatıyorlardı. Suriye'nin işgal altında olduğu savı cihadın, cihatçıların yönetimlerini meşru görmediği Suudi Arabistan gibi ülkelere sıçramasını da önlemeye yönelik uyanıkça bir kurguydu.

Suudilerin amacı bölgesel konularda İran'la aynı dalga boyunda yer alan Esad yönetiminin devrilmesi, cihatçıların derdi ise şeriata uygun bir devletin kurulmasıydı. Aynı cihatçılar kendilerine destek veren Körfez ülkelerindeki iktidarları da meşru görmüyordu. Fakat Suriye'de yine hedefleri çakışmıştı.

Katar'ın himayesinde El Cezire'de tele-vaaz veren Dünya Müslüman Âlimler Heyeti Başkanı Yusuf el Karadavi de Suriye yönetimine karşı savaşmanın vacip olduğunu ve Esad'ın öldürülmeyi hak ettiğini buyurdu.[27]

Hem siyasal İslamcıları hem Selefileri harekete geçirecek fetva makamları artık "Kılıç Ayetleri"yle konuşuyordu. Karadavi'ye kulak kabartanlar özellikle İhvan çizgisindeki İslamcılardı.

Avrupalılar dahil birçok ülke hem Esad yönetiminden hem kendi öz cihatçılarından kurtulmak için Suriye'ye giden savaşçılara göz yumdu. Bütün bu cihadi seferberlik sürerken Türkiye'de Özgür Suriye Ordusu'nun temellerini atanlar El Kaide'nin isyandaki rolünün abartıldığını savunuyordu. Elbette Suriye'ye akın eden cihatçıların sadece bir kısmı El Kaide ile bağlantılı seferberliğin sonucuydu. Ama bu örgütler organik bağları olmasa da El Kaide ile aynı ideolojik kodlara sahipti. Suriye'de savaşın ilerleyen merhalelerinde iç kavgalar ve ayrışmalar başladığında bu örgütlerden bazıları Nusra Cephesi'ne bazıları da IŞİD'e katılacaktı.

El Kaide'nin Suriye şubesi: Nusra Cephesi

Arap Baharı barışçıl isyanlarla diktatörlerin devrileceğini göstererek şiddeti tek yol olarak gören cihadi dünyanın argümanlarını bir süreliğine geriletti. El Kaide, Tunus ve Mısır'daki gösterile-

26. Hafız el Esad ve oğlu Beşşar el Esad Alevi kökenli olsa da Sünniler gibi yaşadı, Sünniler gibi ibadet etti. Ayrıntılı bilgi: Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, s. 49-53.

27. Al-Jazeera, 04.03.2012 (http://www.memritv.org/clip/en/3370.htm)

re tepki vermekte tereddütlüydü. Irak İslam Devleti (IİD) ise demokrasi, laiklik ve Batılı değerlerin şeytani, iğrenç ve küfür olduğunu yineleyerek Arap isyanlarını yeriyordu. Bulanık sürecin silahlandırılması en fazla El Kaide gibi örgütlere alan açtı.

Suriye'de Beşşar el Esad'a karşı isyan patlak verince IİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi, örgütün Musul sorumlusu Ebu Muhammed el Colani'yle birlikte 8 kişiyi Temmuz-Ağustos 2011'de IİD'in cephe kolunu örgütlemeleri için Suriye'ye gönderdi. Bu kişiler Suriye'ye Haseke taraflarından girdikten sonra Nusra Cephesi'nin (Cephet en-Nusra) kuruluşunu organize etti. Henüz örgüt resmi olarak ilan edilmeden Colani'nin adamları 2011 sonunda Şam'da bomba yüklü araçlarla çok sayıda saldırı gerçekleştirdi. Colani'nin grubu bu eylemlerin hiçbirini üstlenmedi. Cihadi Selefiler krizin erken aşamasında Suriye'de sahne almış olsalar da Nusra Cephesi'nin resmen ilan edildiği tarih 24 Ocak 2012.[28]

IİD'in Suriye'de Nusra Cephesi olarak ayrı bir örgütlenmeye gitmesinin nedeni hem sürecin dışında kalmamak hem de Irak'taki militanların IİD'i zayıflatacak şekilde Suriye'ye kontrolsüz geçişini önlemekti. Bunun için Suriyelilerden oluşacak yeni bir örgüt amaca uygundu. Bu iş için de en uygun isim Zerkavi ile birlikte Amerikalılara karşı savaşa katılmış olan Ebu Muhammed el Colani'ydi.

Amerikan işgalinin ardından Irak'taki El Kaide'ye katılan Colani, 2006'da Zerkavi'nin öldürülmesi üzerine Lübnan'a giderek El Kaide ile bağlantılı Cundu'ş Şam'la birlikte çalıştı. Tekrar Irak'a dönmek isterken Amerikalıların eline düştü ve 2008'e kadar Bucca Kampı'nda esir tutuldu. Çıkar çıkmaz IİD'in Musul'daki operasyonlarından sorumlu komutan oldu.

Nusra'nın amacını "yeryüzünde Allah'ın hâkimiyetini tesis etmek" olarak ilan eden Colani, Esad'a karşı silahlanan diğer grupların aksine dış müdahaleye ve Batılı işbirlikçisi olarak gördükleri Türkiye ve Körfez ülkeleriyle işbirliğine karşı çıktı.

Pakistan'da öldürülen Usame bin Ladin'in yerini alan Eymen ez-Zevahiri de, Colani'nin açıklamasına paralel olarak 12 Şubat 2012'de Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan'daki bütün Müslümanları Suriye'deki cihada çağırırken Nusra Cephesi'ne "Batı, Amerika, Arap hükümetleri ve Türkiye'ye güvenmeyin" diye akıl verdi.[29]

28. Nusra Cephesi'nin dini otoritesi Ebu Mariah el Kahtani, Haziran 2011'de Suriye'ye geçip faaliyetlere başladı.

29. Hasan Abu Hanieh - Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, FES Jordan&Iraq, Amman, 2015, s. 110.

Nusra Cephesi düşman olarak da Zerkavi'nin Irak'ta yaptığı gibi Şiiler ve Alevileri gösterdi.

İran henüz ne askeri ne de milis güçleriyle sürecin içinde olmadığı halde Nusra Cephesi, İran'ın Esad rejiminin yanında yer alarak Pers İmparatorluğu'nu inşa etmek için Biladü'ş-Şam'a göz diktiğini ve Safevi ideolojisini yaydığını öne sürüp Sünnileri cihada çağırdı.[30]

Bu tür çağrılara Suriye askerlerinin Müslüman kadınlara tecavüz ettiğine dair iddialarla dolu videolar eşlik ediyordu. Nusra Cephesi'nin tanıtım videolarını Manara el Beyda (Beyaz Minare) adlı medya kolu hazırlıyordu. Irak'ta Şii düşmanlığıyla Sünnileri başarılı bir şekilde maniple eden IİD, Suriye'deki savaşı da mezhepçi bir temele oturtuyordu. IİD'in sözcüsü Ebu Muhammed el Adnani şunları söylüyordu:

> Yeryüzündeki Sünnileri uyarıyoruz, özelikle Irak ve Biladü'ş-Şam'dakileri: Şiiler, Sünnilere karşı kapsamlı bir savaşa hazırlanıyor. Doğrusu savaş halihazırda yürütülüyor; Nusayrileri Biladü'ş-Şam'da Sünnilere işkence ederken bulursunuz. Hizbullah Lübnan'daki savaşla yetinmeyip kendi tetikçileri ve canilerini savunmasız insanların kanını dökmek için Suriye'ye gönderiyor. Mehdi Ordusu da geldi, Irak'ta Sünni kanına susamış militanları kana doymamış olmalı ki şimdi Beşşar rejimine, Nusayrilerin köpeğine destek vermek için düzineler halinde sınırı geçiyor.[31]

IİD, IŞİD'e dönüştükten sonra yayımlanan *Konstantiniyye* dergisinde İslam, tevhid ve Sünnilere karşı bir Haçlı-Safevi savaşı yürütüldüğü iddiası işlenirken Teymiyye'nin kendisine sorulan bir soru üzerine şu fetvayı verdiği aktarılıyordu: "Onlara güç yetirilene ve İslam şeraitine teslim olana kadar savaşmak vaciptir. Çünkü Nusayriler Deccal'a tabi olmadan bile insanların en kâfiridirler. Bu Deccal'a tabi olduktan sonrasını sen hesap et. Riddet açısından insanların en pis mürtedleridirler. Onlardan savaşanlar öldürülür ve malları ganimet alınır."[32]

10 Şubat 2012'de Halep'te iki intihar saldırısının ardından 17 Mart 2012'de Hava Kuvvetleri İstihbarat binası ve 20 Nisan 2012'de Hama'da askeri birliğe intihar saldırıları düzenleyerek sesini du-

30. Brian Fishman, "The Evidence of Jihadist Activity in Syria", *STC Sentinel*, cilt 5, sayı 5, Mayıs 2012.

31. Brian Fishman, "The Evidence of Jihadist Activity in Syria", *STC Sentinel*, cilt 5, sayı 5, Mayıs 2012.

32. *Konstantiniyye*, sayı 1, Şaban 1436.

Humus'ta silahlı isyanın merkezi sayılan Baba Amr semti.

yuran Nusra Cephesi, Şii-Alevi düşmanı olduğunu göstermek için de 24 Nisan 2012'de Şam'daki İran Kültür Merkezi'ni, 27 Nisan 2012'de Şam'ın Meydan semtinde bir Şii camisini bombaladı.

Aslında Irak'ta olduğu gibi Suriye'de de Nusra Cephesi yöntem ve ideoloji açısından Kaide liderliği ile Irak kolu arasında sıkışıp kaldı. Colani başlangıçta savaş stratejisinde Ebu Bekir el Bağdadi'ye, siyasi perspektif olarak Zevahiri'ye yakın durdu. Sonraki dönemde Zevahiri'nin çizgisine kaydı. Nusra'nın çizgisinin tayininde, cihadi Selefiliğin Suriyeli teorisyenlerinden Ebu Musab es-Suri'nin teorik ve pratik yaklaşımları etkili oldu. Es-Suri geleneksel örgüt bağı değil, küresel çapta fikir ve amaç birliği sağlamış yerel hücresel yapılanmayı yani mücadelenin merkezi değil yerel inisiyatiflerle yürütülmesini savunuyordu.[33] Yerelleşme fikri, Nusra'nın çizgisinde şu şekilde kendini gösterdi:

Levant'ta İslam devleti kurmaya çalışan Irak İslam Devleti'nin gücü tekeline alan yönelimine karşın Nusra Cephesi diğer örgütlerle esnek ittifaklarla işbirliğini önceliyordu. Yine Nusra mücadelenin ilk etapta Suriye ile sınırlı tutulması, buradaki başarının ardından ikinci aşamada Levant için savaşılması gerektiğini savunuyordu. Bu bir nevi "Suriyelileşme" denilebilecek bir yaklaşımdı. "Amaç sadece Suriye'de yönetim değişikliği" diye sunulan bu strateji Esad'a karşı cihatçıları desteklemekten geri durmayan ama cihadın kendilerine yönelmesini de istemeyen Suriye'nin

33. Hasan Abu Hanieh - Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, s. 118-119.

Dostları Grubu'ndaki Körfez ve Batılı ortakların işine geliyordu.

Bu, bir yanıyla cihadın evrensel olduğu söylemini ikinci plana düşüren bir yaklaşımdı. Ebu Musab es-Suri, Bağdadi'nin yaptığının aksine toprakları ele geçirip aceleyle emirlik veya hilafet ilan etmeden yerel unsurların desteğiyle düşmanın çekilmesini sağlayacak direniş taktikleri geliştirilmesini ve ümmeti birleştirme hedefi doğrultusunda başka gruplarla ideolojik dayatmalara gitmeden esnek ittifaklar kurulmasını öneriyordu.

Silahlı sürecin ilerleyen aşamalarında Batı-Körfez destekli gruplarla işbirliğinin yolunu açmak için taktiksel değişikliklere gidildi. Hatta El Kaide kendini herhangi bir coğrafyayla sınırlamazken Nusra amacının Esad rejimini devirmekle sınırlı olduğu ve Suriye'nin ötesinde bir coğrafya ile ilgilenmediği mesajını verdi.

Nusra Cephesi öncelikli olarak daha önce Levant (Biladü'ş-Şam) bölgesinden Afganistan, Çeçenya, Bosna ve Irak'ta savaşmış militanları saflarına katmaya çalıştı. Ortadoğu'nun diğer bölgeleri, Kuzey Afrika, Orta Asya ve Kafkasya'dan akan savaşçılarla Nusra Cephesi'nin de 'Şamî' karakteri sulandı.

Amerikan yönetimi, Libya'da Katar eliyle silahlandırdığı kişilerin 11 Eylül 2012'de Bingazi'de ABD'nin Trablus Büyükelçisi Christopher Stevens'i öldürmesinin ardından Arap isyanları sırasında kıymete binen bu gruplarla ilgili politikasını değiştirme gereği duydu.

Washington, 11 Aralık 2012'de bölgesel ortaklarını ve muhalif grupları kızdıran bir karara imza atarak Nusra Cephesi'ni terör örgütleri listesine soktu. ABD Dışişleri'ne göre Nusra Cephesi, Kasım 2011'den Aralık 2012'ye kadar Şam, Halep, Hama, Humus, Deyru'z-Zor, Dera ve İdlib'de 40'ı intihar saldırısı olmak üzere 600'den fazla saldırıya imza attı; çok sayıda sivili öldürdü.[34]

Karardan rahatsız olan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise bu gerçeği "El Kaide'nin Suriye'de esamisi okunmaz. Muhalefet orada neticeye varsın, orada El Kaide filan diye bir şey kalmaz" sözleriyle görmezden geldi.[35]

Yüzün üzerinde ülkenin katıldığı Suriye'nin Dostları Grubu'nun Suriye'nin meşru temsilcisi olarak tanıdığı Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu'nun (SMDGUK) başkanı Muaz el Hatib, Obama yönetiminden Nusra kararını gözden geçirmesini istedi. Suudi Arabistan, Türkiye ve Katar bağlantılı muhalif-

34. www.state.gov/r/pa/prs/ps/2012/12/201759.htm

35. "El Kaide'nin Suriye'de esamisi okunmaz", Nihal Bengisu Karaca, *Habertürk*, 30.11.2012.

lere göre ABD, bu kararıyla Suriye devrimini zayıflatıyordu. Suriye'deki İhvan'ın genel sekreteri Riyad eş-Şukfa meydan okudu: "Nusra, Esad'a karşı halkı koruyor, rejimle savaşıyor. ABD'nin onu terörist ilan etmesi bizi ilgilendirmiyor. Biz onu Esad'a karşı savaşan ve halkı koruyan bir grup olarak görüyoruz."[36]

Suriye Ulusal Konseyi'nin (SUK) Hıristiyan başkanı George Sabra da Nusra'nın devrimin bir parçası olduğu iddiasındaydı. SMDGUK üyesi Edip Çiçekli "Nusra'yı terör örgütü listesine ekledikten sonra Beşşar el Esad'ı da Nobel'e aday göstermek gerekiyor" diye çıkıştı.[37]

14 Aralık 2012'de Cuma namazı sonrası düzenlenen gösteriler şu sloganla Nusra'ya adandı: "Amerikan müdahalesine hayır: Hepimiz Nusra'yız."

Nusra'nın Suriye'de silahlı gruplar arasında öne çıkmasının nedenleri vardı: Diğer grupların aksine cephelerde deneyimi olan savaşçıları saflarına çekiyor, daha disiplinli hareket ediyor, yerelde insanların sorunlarıyla ilgileniyor, diğer örgütlerle işbirliğine gidiyor ve gruplar arasındaki kavgalarda arabuluculuk yapıyordu.

Nusra Cephesi, ABD'nin terör listesine girdikten sonra da Türkiye üzerinden gelen yardımları Ahraru'ş Şam gibi müttefik örgütler ya da Fetih Ordusu gibi koalisyonlar üzerinden almaya devam etti. El Kaide'nin sözde savaş ilan ettiği İsrail de Golan Tepeleri'nde Nusra'ya yardım ediyordu.[38]

ABD'nin bu kararına karşı Nusra, 19 Kasım 2012'de 13 Selefi örgütle şeriat devleti kurmak amacıyla güç birliği yaptı. Afganistan, Irak, İran ve Suriye gibi ülkelerde El Kaide'nin gizli operasyonlarını yürütmüş olan Samir Hicazi (Ebu Hummam es-Suri), El Kaide'nin kurucuları arasındaki eski İhvancı Rıdvan Nammus (Ebu Firas es-Suri), El Kaide'nin strateji geliştirme sorumlusu Suudi Abdul Muhsin İbrahim es-Sarikh (Sanafi en-Nasr), El Kaide'nin lojistik sorumlusu Abdurrahman ed-Dubeysi el Cuhani (Ebu Vafa es-Suudi) ve Horasan grubunun lideri Kuveytli Muhsin el Fadhli gibi El Kaide'nin deneyimli liderleri Suriye'de Nusra'ya yön veren isimler olarak öne çıktı.[39] Bunların çoğu öldürüldü.

ABD ile Rusya Suriye'de hedef alınacak örgütler listesine Nus-

36. "Suriye'deki İhvan Batı'ya tepkili", Anadolu Ajansı, 31.12.2012.

37. Alptekin Dursunoğlu-İsa Eren, *Suriye'de Vekâlet Savaşı*, Önsöz Yayıncılık, 2014, s. 762.

38. İsrail'in El Kaide'ye yardımları BM raporlarına girdi. Detaylı bilgi: Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, s. 397-400.

39. Aaron Y. Zelin, "Syria: The Epicenter of Future Jihad", Washington Institute, 30.06. 2014.

ra Cephesi'ni de dahil etme konusunda pazarlık yaparken 29 Temmuz 2016'da Ebu Muhammed el Colani davanın selameti için El Kaide'den ayrıldıklarını ve örgütün ismini Cebhet Fethu'ş Şam (Şam'ın Fethi Cephesi) olarak değiştirdiklerini duyurdu. Colani "Yeni örgütün herhangi bir dış varlıkla ilişkisi yoktur" dedi.[40] Elbette pragmatik bir tercihti ve gerçekte El Kaide'den kopuş anlamına gelmiyordu.

40. "Al-Nusra leader Jolani announces split from al-Qaeda", *Al-Jazeera*, 29.07.2016.

8

Irak-Şam İslam devleti (IŞİD)

Irak'tan Levant'a devlet postunda bir örgüt

Suriye'ye akan yabancı militanlarla saflarını genişleten Nusra Cephesi ile Irak'taki patronu Irak İslam Devleti (IİD) arasında ideolojik ve taktiksel farklılıklar baş gösterdi. Nusra yabancı savaşçıları saflarına katsa da coğrafi kapsamını Suriye ile sınırlayıp yerelde farklı örgütlerle ortak hareket etme eğilimini koruyordu. IİD ise Sünni kimliği üzerinden ideolojik keskinliğini sürdürerek Nusra'nın esnek duruşundan rahatsız oldu.

Nihayetinde Nusra'nın cihadi Selefi âlemde giderek çekim merkezi haline geldiğini ve görüş olarak merkezi El Kaide'ye kaydığını gören IİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi, 8 Nisan 2013'te Irak ve Suriye cephesini birleştirdiğini, Nusra Cephesi'ni IİD'e ekleyerek örgütün ismini Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) olarak değiştirdiğini duyurdu.

Bu kritik dönemece kadar Colani ile Bağdadi arasında restleşmeler olduğu ortaya çıktı. Colani'nin Bağdadi'nin verdiği kararla ilgili tutumuna geçmeden önce ifşa edilen bilgilere bakalım...

17-18 Aralık 2014'te Twitter'da @wikibaghdady adresi üzerinden sızdırılan bilgilere göre, 2011'de Suriye cihatçılar için cazip bir savaş alanına dönüşünce Irak İslam Devleti'nin yabancı unsurları yeni cepheye kaymaya başladı. IİD'in gidişatını beğenmeyip kaçmak isteyen militanlar için Suriye bir çıkış kapısıydı. Bu durum, IİD'in zayıflayacağı korkusuna yol açtı. Bunun üzerine örgütün Baas kökenli beyin takımında yer alan Hacı Bekir, Ebu Bekir el Bağdadi'ye yabancı savaşçıların kopuşunu önlemek için bir Suriyelinin liderliğinde örgütün Suriye ayağını oluşturmayı önerdi. Bunun üzerine Suriyeli Ebu Muhammed el Colani liderliğinde Nusra Cephesi'nin kurulması kararlaştırıldı. Fakat Suriye'de yıldızı parlayan Colani'nin adı uluslararası cihadi ağlarda Bağdadi'yi solla-

dı. Körfez ülkelerinin yanı sıra Tunus, Libya, Fas, Cezayir, Yemen ve Avrupa ülkelerinden cihatçılar Nusra Cephesi'nin saflarına akmaya başladı. IİD'i unutturan bu tablo Bağdadi ve Hacı Bekir'i rahatsız etti. Bunun üzerine Bağdadi, Colani'ye Nusra'nın IİD'e bağlı olduğunu bir ses kaydıyla duyurmasını emretti. Colani yanındaki komutanlar ve şûra meclisiyle müzakere ettikten sonra "Bu tür bir mesaj Suriye devriminin yararına olmaz" yanıtını verdi. Bağdadi, Colani'yi takip etmeleri için güvendiği adamları Suriye'ye gönderdi. Öldürülmekten korkan Colani de, ABD'nin Nusra'yı terör örgütü listesine almasını bahane ederek kişisel güvenliği için tedbirler almaya ve ortalıklarda görünmemeye başladı. Asıl amacı Bağdadi'nin gönderdiği adamlardan saklanmaktı.

ABD, Aralık 2012'de Nusra'yı terör örgütü listesine alıp Colani'nin başına ödül koyunca Bağdadi ve Hacı Bekir'in, Nusra'nın Irak İslam Devleti'ne rakip olacağına dair endişeleri daha arttı. Çünkü ABD'nin bu adımı Nusra'yı küresel cihatçıların gözünde daha da cazip hale getiriyordu. Hacı Bekir, Bağdadi'ye sorunun daha fazla büyümemesi için IİD ile Nusra'nın birleştirilmesini önerdi. Bağdadi, kendisine bazı garantiler veren Colani'nin bağlılığını test etmek ve Irak'ta olduğu gibi cihatçılara karşı olası bir Sehva oluşumunu önlemek için Türkiye ve Suriye'de Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) liderlerini ortadan kaldırma emri verdi. Emir, ÖSO komutanlarına toplantı halindeyken bombalı saldırı düzenlenmesi yönündeydi. Nusra'nın komutanları ve şûra üyeleriyle yapılan değerlendirme toplantısında Bağdadi'nin emri reddedildi. Ret yanıtı şöyle gerekçelendirildi:

- Öldürülmesi istenen komutanlar Müslüman.
- Türkiye çok hassas bir ülke ve devrimin en büyük destekçisi. Saldırının Türkiye'de yapılması cihat yürüyüşünü dağıtabilir.

Bu yanıt IŞİD liderliği tarafından itaatsizlik olarak değerlendirildi. Bu restleşmenin üzerine Bağdadi, Colani'ye son uyarısını bir mektupla yaptı: "Ya emirleri yerine getirirsin ya da Nusra Cephesi'ni dağıtıp yeni bir yapı oluşturacağım."

Colani uzun süre yanıt vermedi. Bağdadi yanıtı bizzat alması için özel bir temsilci gönderdi. Colani "özel durumu" nedeniyle görüşemeyeceğini bildirdi ve temsilci epeyce bekledikten sonra geri döndü.

Bağdadi bu kez Nusra içindeki komutanların tutumunu öğrenmeleri için Iraklı 10 casusu Suriye'ye gönderdi. Bu kişiler iki hafta boyunca Nusra'nın önde gelen isimlerinin nabzını tuttu, Körfez'den gelenler ve özellikle Suudilerle görüşmeler yaptı.

Nusra'nın feshini destekleyenler de vardı reddedenler de. Ama büyük bir grup Irak ve Levant'ı kapsayan coğrafyada İslam devleti kurulması fikrini heyecanla karşılamıştı. İki hafta sonra 10 casus Suriye'den döndü ve durumla ilgili puslu bir tablo çizdi.

Hacı Bekir kararın aceleye getirilmemesi için Bağdadi'ye bizzat gidip durumu yerinde görmesini tavsiye etti. Bağdadi adamlarını gönderip Türkiye sınırında güvenli bir yer ayarlattı.

Bağdadi, Hacı Bekir ve üç koruma Nusra'nın feshedildiğine dair kararı duyurmadan önce Türkiye'ye geldi. Bir mülteci kampının yakınında dikkat çekmeyecek şekilde bir konteyner ayarlandı. Burada Nusra'nın alt düzeydeki komutanlarıyla görüşmeler yapıldı. (Bağdadi'nin burada Nusra dışında Suudi istihbarat şefi Bender bin Sultan gibi isimlerle de görüştüğü spekülе ediliyor.)

Türkiye'ye girişinden üç hafta sonra Bağdadi, cihatçı âlemi birbirine düşman eden Nusra ile ilgili fesih kararını ve IŞİD'in kuruluşunu duyurdu.

Nusra'ya yakın olduğu izlenimi veren @wikibaghdady adresinden verilen bu bilgiler El Kaide-IİD cephesinde kılıçların nasıl çekildiğini resmediyordu. *Foreign Policy*'ye konuşan IŞİD'in Ebu Ahmed kod adlı Suriyeli militanı, Bağdadi'nin Nusra'yı feshedip örgütün adını IŞİD olarak koyduğu dönemde Halep'in kuzeyinde Kfar Hamra'da Mücahitler Şûra Meclisi'nin merkezinde beş gün üst üste toplantılar yaptığını anlattı.[1] Buna göre 2013'te Nisan ortalarında yapılan toplantılarda devlet ilan etmenin sakıncalarına ve El Kaide ile ilişkilere dair tartışmalar yapıldı. Bolca Pepsi ve portakal aromalı gazozların içildiği toplantılara Bağdadi'nin yanı sıra sağ kolu Hacı Bekir, Ebu Esir el Ebsi, Ebu Musab el Masri, Ebu Ömer eş-Şişani, Ebu Velid el-Libi, Abid el-Libi gibi isimler katıldı. Komutanlar, Bağdadi'ye kendileri gibi Zevahiri'ye biat edip etmediğini sordular. Bağdadi onlara biat ettiğini ama Zevahiri'nin isteği doğrultusunda bunu açıklamadığını belirtip El Kaide liderinin komutası altında hareket ettiği konusunda teminat verdi. Halbuki biat etmiş değildi. Bağdadi toplantıda devlet kuracaklarını da söyledi. Bu konuda komutanlar tereddütlüydü. El Kaide şimdiye kadar herhangi bir toprağı kontrol etmemiş, devlet olma iddiası taşımamış ve gölgede faaliyet gösteren bir aktör olmuştu. Yeraltında kalmak büyük avantajdı. Sonuçta hepsinin başına ödüller konulmuştu. Devlet olduklarında açık hedef tahtasına dönüşeceklerdi. Bu büyük güçleri üzerlerine çekmek demekti. Ebu Ömer eş-Şişani de bu kuşkuları paylaşanlar arasındaydı.

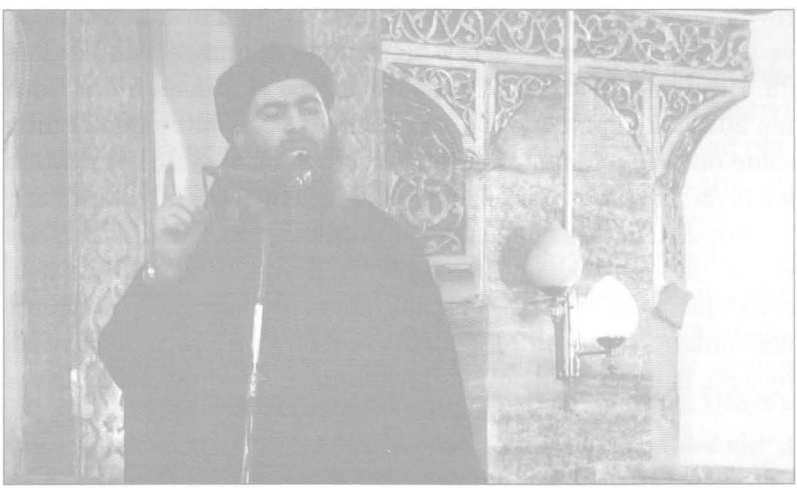
1. Harald Doornbos - Jenan Moussa, "Present at the Creation", *Foreign Policy*, 16.08.2016.

Bağdadi ısrarlıydı. Ona göre devlet kurup yönetmek elzemdi. Sınırları, vatandaşlığı, kurumları ve işleyen bir bürokrasisi olan bir İslam devleti ilk aşamasını atlatabilirse sonsuza dek ayakta kalabilirdi. Bir devlet tüm dünyadan Müslümanlara bir vatan sunacaktı. El Kaide gizli faaliyet yürüttüğü için sıradan Müslümanların katılması zordu. Ama İslam devleti, binlerce, hatta milyonlarca insanı kendine çekebilirdi. Bu, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicreti gibi olacaktı. Öneriyi kabul eden komutanların bir şartı vardı: Kurulacak devlet Nusra Cephesi ve Ahraru'ş Şam ile tam işbirliği içinde ilan edilmeliydi. Bağdadi bu şartı da kabul etti. Toplantı komutanların Bağdadi'ye biat etme seansıyla bitti. Anlatıya bakılırsa bu toplantı, Bağdadi'nin Nusra'yı feshettiğine dair kararını açıkladığı 8 Nisan 2013'ten hemen sonra gerçekleşti.

Nusra içindeki tekfirciler Irak ve Biladü'ş-Şam'ı kapsayan bir alanda devlet fikrine zaten hazırdı. Colani ile bazı keskin tekfirciler arasında aylardan beri yaşanan sorunlar ayrılığın temelini zaten atmıştı. Nusra davaya zarar verdikleri gerekçesiyle Tunuslu Ebu Ömer el Abadi, Faslı Ebu Hacac en-Nuri ve Suudi Ebu Bekir el Kahtani gibi tekfircileri hapsetmişti.

IŞİD'in coğrafi hâkimiyet anlayışı, El Kaide ile hücresel ve esnek ağlarla beynelmilel bir formata kavuşan cihadi Selefi dünyada yeni bir evreydi.

Taliban da bir toprak parçasına hükmediyordu ama bu hareket yereldi, "ulusal" karakteri baskındı yani "Afgani"ydi, hatta yerelin yereli yani Peştun milletine dayanıyordu. El Kaide ya da IŞİD gibi

Hilafeti ilan eden Ebu Bekir el Bağdadi. (Kaynak: Amaq/Dabiq)

çok-milletli ya da milletlerüstü değildi. Ayrıca ortodoks Selefi değil gelenekçi ve muhafazakâr bir İslami anlayışa sahipti.

Hilafet fikri birçok Müslüman için karşı konulamaz bir durumu ifade ediyor. IŞİD'in şiddete bulanmış taktiklerini onaylamayanlar bile sıra hilafete gelince "sessiz onay" makamına geçiyor.

Bağdadi'nin IŞİD'in kuruluşunu ilan etmesine karşı Colani de 10 Nisan 2013'te kendisine danışılmadığını, kararı sosyal medyadan öğrendiğini, Nusra'nın feshedilmesi gibi bir durumu reddettiklerini açıkladı. Colani kendi safını belirledi ve El Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri'ye bağlı olduğunu belirterek şunu ilan etti: "Nusra'nın oğulları Şeyh Eymen ez-Zevahiri'ye bağlılık sözü veriyor. Fakat Bağdadi'nin yaptığı açıklama konusunda bize danışılmadı. Irak İslam Devleti'nin bayrağı ile gurur duysak da Nusra kendi bayrağını değiştirmeyecek."[2]

İki gün sonra iki yapıyı uzlaştırmak için devreye giren Zevahiri, "Bize haber verilmedi, bize danışılmadı ve onayımız alınmadı. Maalesef herkes gibi medyadan öğrendik... Bağdadi hata yaptı; birleşme planı bütün mücahitlere zarar verir" diye sitem ettikten sonra kendi çözümünü ortaya koydu: "Irak-Şam İslam Devleti lağvedilecek; Irak-İslam Devleti ismi altında Irak topraklarında çalışacak. Nusra Cephesi de El Kaide'nin Suriye kolu olarak Şam sınırları içerisinde merkez komutanlığa tabi olacak." [3]

Zevahiri, gerekirse şeriat mahkemesi kurma yetkisi de vererek sorunun çözümü için Ebu Halid es-Suri, Suudi din adamı Abdullah bin Muhammed el Muheysini ve Nusra Cephesi'nin şeriat rehberi Avustralya vatandaşı Ebu Süleyman el Muhacir'i görevlendirdi. 14 Haziran 2013'te Bağdadi, Zevahiri'nin önerisini ve arabulucuları reddederek kararından dönmeyeceğini duyurdu. Bağdadi'nin sözcüsü Ebu Muhammed el Adnani de 19 Haziran 2013'teki açıklamasında kuşkucuydu: "Zevahiri'nin mektubu sahte olabilir." Bunun üzerine Zevahiri, 8 Kasım 2013'te bir video kaydıyla mektubun gerçek olduğunu belirtip kararını tekrarladı.

Tartışmalar yine alevlendi. Bir tarafta "Safevi" dedikleri Şiiler ve Alevileri öncelikli düşman ilan eden Bağdadi; diğer tarafta "Öncelikli hedef ABD ve Siyonist müttefiki İsrail olmalıdır. İkinci hedef bunların yerel müttefikleridir. Sünnilere savaş açmadıkları sürece Şii, İsmaili ve sufi gruplarla savaşılmayacak" diyen Zevahiri.

2. "Syria crisis: Al-Nusra pledges allegiance to al-Qaeda", BBC, 10.04.2013, www.bbc.com/news/world-middle-east-22095099

3. "Iraqi al-Qaeda chief rejects Zawahiri orders", *Al Jazeera*, 15.06.2013, www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/06/201361517221782781O.html

Hemrin Dağı'na doğru cephe hattında IŞİD'in kullandığı araçlardan biri imha edildi.

Nihayetinde uzlaşma zemini bulamayan Zevahiri, 2 Şubat 2014'te IŞİD'le bağları kopardı: "IŞİD artık El Kaide'nin bir kolu değildir; El Kaide, IŞİD'in eylemlerinden sorumlu değildir."[4]

Adnani'nin 11 Mayıs 2014'te Zevahiri'ye verdiği yanıt, iki taraf arasındaki farklılığı bir kez daha ortaya koydu: "*Devlet*, El Kaide'nin bir alt kolu değildir, asla da olmadı. İslam Devleti'nin topraklarına ayak bastığınızda yapacağınız şey ona biat etmenizdir; bugün Molla Ömer'in hâkimiyeti altında asker olduğunuz gibi 'Kureyşi Emir'in, Hazreti Hüseyin'in torununun askeri olmanızdır. Bir emirlik ya da devletin bir örgüte biat etmesi doğru değildir."[5]

Aslında Zerkavi'nin ölümünün ardından Tevhid ve Cihad hareketinin başına geçen Ebu Hamza, Irak İslam Devleti'nin lideri Ebu Ömer el Bağdadi ve halefi Ebu Bekir el Bağdadi resmi olarak ne Usame bin Ladin'e ne de halefi Zevahiri'ye biat etmişti. IİD ve IŞİD'in El Kaide'nin küresel ağlarını kullanma ihtiyacından kaynaklanan bir çeşit bağ söz konusuydu. Örgütler arası farklar ya da iç hesaplaşmalar dikkate alınmadan bütün cihadi örgütleri El Kaide'ye bağlama yanlışlığı çok yaygın. Yine konuya yabancı olanlar açısından anlaşılması zor bir başka mesele de Usame bin Ladin ve Eymen ez-Zevahiri'nin Taliban lideri Molla Ömer'e

4. Hasan Abu Hanieh-Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, s. 198.

5. Abdel Bari Atwan, *Islamic State, The Digital Caliphate*, s. 73.

biatlı olmasıydı. Zevahiri en son 2014'te "Kaide ve kolları, Molla Ömer'in askerleridir" diyerek biatını yinelemişti.[6]

Bağdadi'nin sözcüsü Adnani daha da ileri giderek El Kaide'nin İran'la iş çevirdiğini iddia etti: "İslam Devleti cihadın önde gelen isimleri ve şeyhlerinin tavsiyelerine sadık kaldı. Bu yüzden kurulduğu günden beri El Kaide'nin ikmal hattını koruma adına İran'a saldırmadı; İran'ı kan gölüne çevirecek güçleri olan askerlerinin öfkesini bastırdı; en azılı düşmanın (İran) ajanı olduğu suçlamasına katlanarak İran'ı hedef almadı."

Artık El Kaide ile IŞİD arasında kılıçlar çekilmişti. El Kaide IŞİD'i "günümüzün Harici devleti" olarak nitelerken IŞİD de "işbirlikçi, mürted (dinden çıkmış) ve hain" olarak gördüğü Nusra Cephesi ve ortaklarına savaş ilan etti. Önde gelen Selefi din adamlarının arabuluculuk girişimleri de cihatçının cihatçıyla savaşını önleyemedi.

Aslında Suriye sahnesinde henüz IŞİD gibi kutuplaştırıcı bir yapılanma ortaya çıkmadan Selefi gruplar arasında ayrışma başlamıştı. Ebu Esir el Ebsi gibi eski Sednaya mahpuslarından bazıları, Müslüman idarecileri "tağut" olarak yaftalamayan diğer İslamcı asileri kâfir ilan ederek erkenden yollarını ayırmıştı. Nusra ile IŞİD arasındaki ayrışmayı kızıştıranların başında da Ebsi geliyordu.

IŞİD "saf İslam" ve halifeye inananların kendi saflarına katıldığını iddia etse de saflaşmalar farklı saiklere dayanıyordu. Dışardan gelen savaşçıların çoğu ideolojik olarak IŞİD'e yakındı. Bunlar net olarak şer'î devlet kuracağını ilan eden bir örgüt ile Batı ve Körfez'den gelecek yardımların hatırına mozaik görüntüsü veren İslamcılar arasında tercih yapmaları gerektiğinde ağırlıklı olarak IŞİD'i seçti. Birkaç Suriyeli İslamcı örgüt de bu gruba sokulabilir. Bunların dışında kimisi için IŞİD'in sunduğu imkânlar daha cazip geldi. Mesela Bağdadi'ye biat eden Allahu Ekber Tugayı'nın komutanı Saddam el Cemal, Irak-Suriye sınırında eski bir uyuşturucu kaçakçısı olarak herhangi bir ideolojik aidiyete sahip değildi. Saddam el Cemal'in saf değiştirmesi, ÖSO gerçeğine de ışık tutuyordu. 800 savaşçısı olan Allahu Ekber Tugayı, Batı-Körfez destekli Ahfad-ı Rasul'un bir parçasıydı. Kaçakçı olarak Elbu Kemal sınırını çok iyi bilen Saddam el Cemal kısa sürede öne çıktı ve ÖSO'nun doğu cephesi komutanı oldu.

IŞİD artık kimseyle paylaşmak istemediği petrol bölgesi Deyru'z-Zor'da anlaşmazlık yaşadığı Ahfad-ı Rasul'un karargâhını basıp Cemal'in iki kardeşini öldürdü. El Cezire televizyonuna

6. Abdel Bari Atwan, *Islamic State - The Digital Caliphate*, s. 59.

göre Cemal ya yok olup gidecekti ya da canını kurtarmak için IŞİD'e katılacaktı. O da ikincisini yaptı.[7] Zaten gelen yardımlarla servet yaptığı ve zorba bir savaş ağasına dönüştüğüne dair eleştiriler nedeniyle müttefik olduğu gruplar karşısında köşeye sıkışmıştı.

Cemal, Türkiye'de ABD, Fransa, Britanya, Suudi Arabistan, Katar ve Ürdün istihbarat servislerinin katıldığı toplantılara iştirak etti. Bu toplantılarda silahlı grupların ihtiyaçları, örgütlenme ve liderlik sorunları, cephane tedariki ve savaşçıların eğitilip donatılması gibi konular konuşuluyordu. Cemal, IŞİD'e katıldıktan sonra ÖSO'yu yabancı istihbarat servislerinin projesi olarak nitelendirdi.[8]

IŞİD'in Fırat Vilayeti'nde vali yardımcısı, askeri olarak da kuzey cephesinde Kafkasyalı Ebu Ömer eş-Şişani'den (Tarkan Taymurazoviç Batıraşvili) sonra ikinci adam olan Cemal, 14 yaşında bir kızla evlenme isteği reddedilince kızın annesi, babası ve üç kardeşinin kafalarını kestirdiğine dair haberle de gündeme geldi.

Nusra-IŞİD saflaşmasında petrol savaşının payı olduğunu gösteren başka örnekler de var. Deyru'z-Zor'da Amir el Rafdan adlı asi lider petrol gelirlerini kendi aşiretiyle paylaşmaya yanaşmayan Nusra'yı köşeye sıkıştırmak için IŞİD'e el verdi. Nusra da Rafdan'ı 5 milyon dolar değerinde pamuğu çalmakla suçluyordu.[9]

Yine Deyru'z-Zor'da Ez-Zahir aşiretiyle çalışan Nusra, Elbu İzzeddin aşiretine El Ömer petrol sahasında istediği payı vermedi. Bunun üzerine Elbu İzzeddin, IŞİD'e katıldı. 2014'te El Ömer ve Konoko'nun kaybedilmesi o bölgede Nusra'nın IŞİD lehine dağılmasına yol açtı.[10]

Deyru'z-Zor'da Nusra ile IŞİD karşı karşıya gelince aşiretler arasındaki husumetler bu bölünmede etkili oldu. Mesela kente adlarını veren Şuheyl aşireti, Nusra'dan yana tavrını korurken ezeli rakipleri El Bekayyir IŞİD'e katıldı. IŞİD'in Mayadin'de Konoko gaz tesislerini Nusra'nın elinden alması bu iki aşiret arasındaki eski kavga sayesinde oldu.[11]

7. Basma Atassi, "Syrian fighter defects to Qaeda-linked group", www.aljazeera.com, 16.12.2013.

8. "Senior Member of the SMC Defects to ISIS and Details Foreign Involvement in the Oppostion", 02.12.2013, http://brown-moses.blogspot.com.tr/2013/12/senior-member-of-smc-defects-to-isis_2.html

9. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 165.

10. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 204.

11. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 203-204.

Beyci'de IŞİD'in karargâha çevirdiği bir cami.

Cihatçının cihatçıyla savaşı ve "Rakka Emirliği"

Kendinden olmayanları kâfir sayan İŞİD, Nusra ile ayrışma sonrası Bağdadi'ye bağlılığını sunmayan bütün örgütleri tasfiye etme yoluna gitti. İlk darbeyi de Deyru'z-Zor'daki mevzileri ele geçirerek Nusra Cephesi'ne vurdu. Nusra'nın dini otoritesi Ebu Maria Kahtani, Deyru'z-Zor'daki hezimetin ardından Dera'ya kaçarken çok sayıda Nusra savaşçısı saf değiştirerek IŞİD'e katıldı. Nusra ve ortaklarını yok etmek için saldırılarını genişleten IŞİD, 23 Şubat 2014'te, Suriyeli El Kaidecilerin önde gelen liderlerinden Ebu Halid es-Suri'yi Ahraru'ş Şam örgütünün Halep'teki karargâhına düzenlediği intihar saldırısında öldürdü.

Usame bin Ladin ve Eymen ez-Zevahiri'nin yakın dostu ve Suriye temsilcisi Ebu Halid es-Suri, Türkiye ve Katar'ın desteklediği Ahraru'ş Şam'ın kurucuları arasındaydı. Halep doğumlu Ebu Halid, El Kaide'nin yerel örgütlerle ilişkilerini düzenlemede öne çıktı. El Kaide'nin en önemli ideologlarından biri sayılan Ebu Musab es-Suri de Ebu Halid'in çok yakın dostuydu. Ebu Halid'in öldürülmesi üzerine El Kaide cenahı IŞİD'e karşı söylemini sertleştirdi.

Irak-Suriye sınırındaki Elbu Kemal'de Nusra komutanının yanı sıra Şam kırsalındaki Doğu Guta'da Ebu Cafer eş-Şami, Ebu Zehra el Ürdüni ve Ebu Hamza el Ensari gibi komutanlar Bağdadi'ye biat etti. Nusra ile birlikte hareket eden Sahabe Ordusu ve Biladü'ş-Şam da IŞİD'e katıldı.

Ayrışmayla birlikte savaşçıların menşei açısından Nusra daha "yerli", IŞİD "yabancı" hale geldi. Tabii IŞİD'in Irak ayağının profili Suriye'deki gibi değildi.

IŞİD karşısındaki hezimet üzerine Nusra'yı yeniden yapılandıran Colani, Kahtani'nin yerine dini otorite olarak Dr. Sami el Uraydi'yi atadı.

IŞİD diğer silahlı gruplara karşı en sarsıcı darbeyi Rakka'da eski müttefiklerini alt ederek vurdu. Rakka, 2-5 Mart 2013'te Suriye'de Nusra ve diğer muhalif grupların eline geçen ilk şehirdi. Kriz öncesi 220 bin civarında nüfusu olan Rakka pozisyon itibariyle, IŞİD'in hem Irak hem Suriye'de yürüttüğü operasyonları kolaylaştırıyordu. Ayrıca su kaynağı, barajlar, elektrik santralleri, petrol tesisleri ve tahıl siloları açısından Rakka kritik bir kavşaktaydı. IŞİD bu inanılmaz kaynaklar sayesinde büyüdü. Rakka'yı tutmak Fırat havzasını tutmaktır. Bunların yanı sıra kentin simgesel bir önemi var: Rakka, Harun Reşid döneminde 796-808 yılları arasında Abbasi Hilafeti'nin yazlık başkentiydi.

IŞİD-Nusra ayrışmasına paralel olarak IŞİD, Rakka'da diğer grupları tasfiye etmeye yöneldi. Bu süreç IŞİD'in 14 Mayıs 2013'te Saat Kulesi'nde rejime casusluk yaptıkları suçlamasıyla üç kişiyi infaz etmesiyle başladı. Temmuz 2014'te IŞİD, kentin kaderiyle ilgili eski ortaklarıyla düzenlediği bir toplantıya intihar bombacısı sokarak Nusra liderlerini öldürdü. Nusra liderlerinin kesik başları şehrin meydanında sergilendi.

IŞİD, Rakka'yı kimseyle paylaşmak niyetinde değildi. 15 Eylül 2013 itibariyle Rakka'da diğer grupların varlığını bitirdi. Kentin girişine "Irak-Şam İslam Devleti-Rakka Vilayeti" yazılı devasa bir tabela asıldı. Yine de Rakka'nın tamamen IŞİD'in kontrolüne geçmesi Ocak 2014'ü buldu. Ardından IŞİD, Rakka'dan sonra civardaki askeri üsleri ele geçirerek tüm dengeleri kendi lehine çevirdi.

23 Temmuz 2014'te Rakka'nın 1.5 kilometre kuzeyinde 17. Bölük'e saldırdı. Ordunun kuzeyde en önemli üslerinden biri olan 17. Bölük aylardır Nusra, Rakka Devrimciler Tugayı, Ahraru'ş Şam, Muntasır Billah Tugayı ve İslami Cephe'nin kuşatması altındaydı. IŞİD bu kuşatmada önce yer almış sonra çekilmişti. Operasyon, Suud vatandaşı Abdülaziz es-Suudi adlı IŞİD üyesinin Kia otomobille gerçekleştirdiği intihar saldırısıyla başladı. Otomobilin camında Suudi Arabistan'da cezaevlerinde tutuklu üç kadının isimleri yazılıydı. Çok sayıda intihar bombacısı kullanan IŞİD üssü üç koldan 600 savaşçı ile kuşattı. İki hafta süren çatışmalarda 85 asker ölürken askerlerden bir kısmı kuşatmadan ka-

çıp 45 kilometre kuzeyde Ayn İsa yakınlarındaki 93. Tugay'a sığındı. 17. Bölük'te sıkışıp kalan 50 asker infaz edildi, bazılarının kesik başları park ve caddelerde demir parmaklıklara geçirildi. Bazı kaynaklara göre ordunun 17. Bölük'te kaybettiği asker sayısı 300 civarındaydı. Hızlı ilerleyen IŞİD, 25 Temmuz 2014'te de Haseke'nin güneyinde topçu birliğinin konuşlandığı 121. Alay'ı ele geçirdi. Burada da 100'ün üzerinde asker katledildi. IŞİD'in 93. Topçu Tugay'ı ele geçirmesi de çok sürmedi. Sıradaki hedef Rakka'nın 46 kilometre güneybatısında yer alan Tabka üssüydü. 26 Ağustos 2014'te düşen Tabka'da en az iki adet MIG 21 B bombardıman uçağı, 6 helikopter, çok sayıda 130 mm'lik sahra topu, havan, tank, BMP ve cephane IŞİD'in eline geçti. 6 Eylül 2014'te El İtisam Medya Vakfı, Tabka'da yakalanan 200 kadar askerin yürütülüp bir yerde infaz edildiğini gösteren video yayınladı.

Farklı grupların 2 Ağustos 2012'de kuşattığı Minnig (Menagh) Hava Üssü ise IŞİD'in katıldığı 5 Ağustos 2013'teki operasyonda ele geçirildi. IŞİD, Temmuz-Kasım 2014 arasında Humus'a 110 kilometre mesafede yer alan Şair gaz sahasını, yine Humus yakınlarında Jahar gaz sahasını ele geçirdi. IŞİD bu bölgede de 200'ü yakalandıktan sonra infaz edilmek suretiyle 350 civarında askeri öldürdü.

IŞİD, Suriye'nin kuzeyindeki başarılarını Kafkasyalıların başını çektiği Muhacirler ve Ensar Ordusu'na (Ceyş el Muhacirin ve'l Ensar) borçluydu.

Fırat Nehri'nin üzerindeki Rakka'da durmayıp Türkiye'den beslenen silahlı grupların lojistik hatlarına yönelen IŞİD, Eylül 2013'te Azez, Kasım 2013'te Atme'yi ele geçirdi. Kürtlerin 19 Temmuz 2012'de Kobani, Afrin ve Cezire bölgelerinde kontrolü ele almasına paralel olarak Türkiye, Cilvegözü Sınır Kapısı'nın karşısındaki Bab el Hava'yı silahlı gruplara teslim etmişti. Cilvegözü'nden geçerek Bab el Heva'yı zapt eten grup kendini "Taliban Şûrası" diye isimlendirmişti. Bu gruplar aynı gün Karkamış'ın karşısındaki Cerablus Sınır Kapısı'nı ele geçirmişti. 22 Temmuz 2012'de ise Öncüpınar'ın karşısındaki Selame Sınır Kapısı, 19 Eylül 2012'de de Akçakale'nin karşısındaki Tel Ebyad ele geçirilmişti. Tel Ebyad'a girenler Nusra Cephesi, Ahraru'ş Şam, Furkan Tugayı ve Tevhid Tugayı'ndan oluşan bir ittifaktı. Bu gruplar 19 Temmuz 2013'ten itibaren Tel Ebyad'da bir Kürt temizliğine imza atmıştı.[12] 2014'te Nusra ile IŞİD arasındaki ayrışma sırasında IŞİD, Tel Ebyad'daki ortaklarını bertaraf edip ilçe-

12. Fehim Taştekin, *Rojava Kürtlerin Zamanı*, İletişim Yayınları, 2016, s. 295.

nin tek hâkimi oldu. IŞİD Tel Ebyad, Cerablus ve El Rai'yi ele geçirmek suretiyle Türkiye sınırlarından dünyaya açılabildiği üç kapıya kavuşmuş oldu.

Bu gelişmeler üzerine IŞİD'e karşı ortak cephe oluştu. IŞİD'i durdurmak için Suudi istihbaratının güdümündeki İslam Ordusu (Ceyş el İslam), Katar, Türkiye ve Kuveyt destekli Ahraru'ş Şam, İhvan'la bağlantılı Tevhid Tugayı, Sukuru'ş Şam (Şam'ın Kartalları), Hak Tugayı, Ensaru'ş Şam ve İslami Kürt Cephesi 22 Kasım 2013'te İslami Cephe'yi kurdu. Bu şekilde savaşçısı sayısı 50 bini bulan İslami Cephe'nin yaptığı ilk iş, Türkiye'den gelen lojistik desteğin geçtiği Cilvegözü Sınır Kapısı'nın karşısındaki Bab el Heva'yı ÖSO'nun elinden almak oldu. İslami Cephe, IŞİD'i 3 Ocak 2014'te başlayan karşı saldırıyla Azez ve Atme'den püskürttü.

İslamcıların İslamcılarla savaşı iki taraftan yaklaşık 7 bin kişinin ölümüne yol açtı. IŞİD'in verdiği en büyük kayıplardan biri Bağdadi'nin halefi olarak görülen ve Suriye cephesiyle ilgilenen Saddam'ın eski askerlerinden Hacı Bekir'in öldürülmesiydi.

Rojava'daki Kürtler söz konusu olduğunda ise birbiriyle savaşa tutuşan rakip İslamcı gruplar kolayca ittifak kurabiliyordu. Mesela aralarındaki çatışmalara rağmen Nusra ve IŞİD temsilcileri 2 Kasım 2014'te El Etarib'te bir toplantı yaparak Kürtler ve diğer rakip grupları ortadan kaldırmak için anlaştı. Toplantıya Horasan Grubu ile Ahraru'ş Şam da katıldı. IŞİD-Nusra ortaklığı Lübnan-Suriye sınır hatlarında da sürüyordu.

Suriye'deki cihatçılarla IŞİD arasındaki çatışmalar Temmuz 2015'te tekrar şiddetlendi. IŞİD, Salkin'de Ahraru'ş Şam'ın liderlerinden Şeyh Ebu Abdurrahman'ı öldürdü. Bunun üzerine Nusra Cephesi Ahraru'ş Şam ve Muhacirler ve Ensar Ordusu 18 Temmuz 2015'te IŞİD'e karşı koyacaklarını ortak bir bildiriyle yineledi.[13] IŞİD'i "hariciler" olarak nitelendiren üç örgüt IŞİD ile Suriye yönetimi arasında işbirliği olduğunu öne sürdü: "Tam da mücahitler Nusayri sahiline (Lazkiye sahili-FT) ilerlerken Bağdadi'nin adamları Esad rejimi lehine savaşa müdahale etti."

Irak'ta şaşırtan hamleler ve Musul'un düşüşü

Suriye'deki kazanımlarından güç devşirerek Irak cephesinde de toparlanan IŞİD hâkimiyet alanını kısa sürede şaşırtıcı boyutlarda genişletti. Örgüt El Enbar Vilayeti'ni Aralık 2013'ten itibaren kont-

13. Thomas Joscelyn, "Officials from Al Nusrah Front, Ahrar al Sham vow to continue fight against Islamic State", *LWJ*, 20.07.2015.

rol edebilecek güce ulaştı. Batılı istihbarat servisleri, Esad yönetimine karşı düşmanlıklarından dolayı hâlâ IŞİD'in bu bölgedeki gerçek gücünü görmek niyetinde değildi. İstihbarat değerlendirmeleri geniş bir coğrafyaya yayılan IŞİD'in asker sayısını 3 bin olarak veriyordu.

2014'te IŞİD'den Irak sahnesinde şoke eden hamleler geldi: Ocak 2014'te aşiret milislerinin yardımıyla Bağdat'a giden yolu tutan Sünnilerin kalesi Felluce'yi ele geçirdi. Felluce'nin yakınındaki Saklaviye'deki 1000 askerden sadece 200'ü kaçmayı başardı.

IŞİD, Felluce'yi ele geçirirken kendilerine "Irak Aşiret Devrimcileri" adını veren aşiret üyelerinden destek gördü. Yine "El Enbar Aşiretleri Devrimci Direnişçileri" diye isimlendirilen bir aşiret ağı da IŞİD'in yanında yer aldı.

Konstantiniyye dergisine göre "El Enbar'da 30 aşiret lideri Ebubekir el Bağdadi'ye biat ettiklerini bildirdi ve İslam devletinden memnuniyetlerini dile getirdi." Bu aşiret ağlarına eski asker Husameddin ed-Duleymi öncülük ediyordu. IŞİD kendisine katılmayan aşiretlere de kanlı yüzünü gösterdi. 2 Kasım 2014 itibariyle El Enbar Vilayeti'nde IŞİD'i reddeden 500 civarında aşiret üyesi katledildi. Kurbanların 250'si Elbu Asaf'tan, 46'sı Hit'ten, 30'u Bir Zaviye'den, 75'i Serser Gölü bölgesindendi.

IŞİD, Suriye'nin Rakka kentinden eski ortaklarını kovup burada emirliğini tesis ettikten sonra en sarsıcı hamlesini 10 Haziran 2014'te Irak'ın Musul kentini ele geçirerek yaptı. 500 araçlık bir konvoyla yaklaşık 2 bin militanın Musul'a girerek kenti düşürmesi tüm dünyayı şaşırttı. Musul'da hücrelerin içerden hareket geçmesi, bazı aşiretlerin IŞİD'e destek vermesi, etkili kişilerin kışlalardaki askerlere "Silah bırakın, evlerinize gidin" diye telkinde bulunması ve ordunun hızlıca dağılması nedeniyle kent kolayca el değiştirdi. Dört gün süren çatışmalarda 60 kadar güvenlik görevlisi ölürken orduda az sayıdaki Sünni evine döndü, çoğunluk olan Şiiler de kaçtı.

Bölgede stratejik geçiş noktaları, ticaret yolları, su ve petrol kaynakları üzerinde bir kent olması nedeniyle Musul, IŞİD'in gücünü ve etkisini birkaç kat artırdı. IŞİD'in Musul'dan önce 875 milyon dolarlık bir varlığa hükmettiği tahmin ediliyordu. Musul'u ele geçirdikten sonra sadece Merkez Bankası'nda el koyduğu paranın miktarı yaklaşık 500 milyon dolardı.

Gizani üssü gibi askeri tesislerden büyük miktarda cephane ele geçiren IŞİD, bankalardan gasp ettiği milyonlarca dolarla da dünyanın en zengin örgütü oluverdi.

IŞİD, Musul'la birlikte Irak-Suriye arasındaki operasyonlar açısından da manevra kolaylığına kavuştu. Musul'a kadar Deyru'z-Zor ile Ramadi arasındaki hattı kullanırken Musul sonrası Tel Afer ve Şengal'i (Sincar) ele geçirerek kuzeyden de Suriye'ye bir hat açmış oldu. Böylece IŞİD'in Suriye'deki merkezi Rakka'nın Irak'taki Sünni üçgenle irtibatı çift yönlü güçlendirilmiş oldu. Ayrıca Musul, IŞİD'i petrol kenti Kerkük'e bir adım daha yaklaştırdı.

Domino etkisiyle Dicle Nehri üzerinde Musul'dan Bağdat'a kadar birçok yer çok kısa sürede IŞİD'in kontrolüne geçti. 11 Haziran 2014'te Bağdat'ın 200 kilometre ve 157 kilometre kuzeyinde yer alan Beyci ile Tikrit kentleri direnmeden teslim oldu. 19 Haziran 2014'te Bağdat'a 7 kilometre mesafede bir dönem Saddam Hüseyin'in kimyasal silah laboratuvarlarının bulunduğu Müsenna'ya girdi.

21 Haziran 2014'te Beyci rafinerisini kısmen ele geçirdi. Günlük 310 bin varil üretim kapasitesiyle ülkenin en önemli petrol rafinerilerinden biri olan Beyci'deki saldırılar Irak ordusu tarafından püskürtüldü. Daha haziran ayı çıkmadan Acil petrol sahası ile Mansuriyet el Cebel'deki büyük doğalgaz sahasına hükmeder hale geldi. Temmuz 2014'te petrol satan örgüt konumuna yükseldi. Ardından Ürdün sınırına giden yol üzerinde bazı yerleri ele geçirdi.

IŞİD Musul'dan Bağdat'ın dibine kadar uzanan hatta bayrağını dalgalandırırken taktikleri çok acımazdı:

- Sivil giysiler içinde Musul'dan kaçarken yakalanan yüzlerce asker infaz edildi.
- Baduş hapishanesinde 670 Şii tutuklu katledildi.
- Musul'da Ulu Cami'nin imamı dahil İslam Devleti'nin meşruiyetini reddeden 13 imam öldürüldü.
- Kerkük'ün güneyinde Beşir'de 700 Türkmen sivil ve 42 asker katledildi.
- Tikrit'te 560 ila 770 arasında insan infaz edildi. Sünni imam Abdurrahman el Cuburi de öldürülenler arasındaydı.

IŞİD'in genişlemesinin önündeki bariyer ise Şii-Sünni karışık bölgelerde başladı. IŞİD'i zorlayan yerlerden biri Sünni çoğunluğa sahip olmasına rağmen Samarra idi. İmam Hasan el Askeri'nin türbesi nedeniyle Şiiler Samarra'da hızlıca savunma hattı oluşturdu. Şiiler El Kaide'nin 2006'da türbeyi bombalı saldırıyla nasıl havaya uçurduğunu unutmamıştı.

Yine Babil'de 13 aşiret orduya 2 bin gönüllü milis vererek tehdidi bertaraf etti.

Benzer bir direniş hattını Kerkük'te Peşmerge kurdu. Irak ordusunun Musul'da işlevsiz kalması üzerine yardıma çağrılan Peşmerge özellikle statüsü tartışmalı yerlerde pozisyon almayı tercih etti. Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYB) bağlı Peşmerge gücü 12 Haziran 2014'te Kerkük'te 12. Tümen'deki ağır silahlara el koyup kentte kontrolü tamamen ele aldı. Peşmerge Kerkük'ün güneyinde Tuz Hurmatu'ya güç konuşlandırıp Suriye-Irak sınırındaki Rabia sınır kapısını da kontrol altına aldı.

Peşmerge'nin pozisyonu bir yanıyla savunmaya yönelikken diğer yanıyla güvenlik boşluğundan yararlanarak tartışmalı bölgelerin kontrolünü ele alma şeklinde kendini gösterdi.

IŞİD'le ittifak kuran grupların 7 Temmuz 2014'te Erbil'de toplantı yapmasına göz yumulması Barzani yönetiminin süreçteki rolünün tartışılmasına yol açtı. Bu yüzden Başbakan Nuri el Maliki, Erbil'i teröristlere üs sağlamakla suçladı. Binlerce Peşmerge gücünün Şengal'den çatışma olmadan çekilmesi ve Ezidilerin tarihlerinde 73. katliama maruz kalması nedeniyle Barzani yönetiminin itibarı sarsıldı. Bu durum IŞİD'le gizli bir mutabakat yapıldığına dair iddiaları körükledi.

Irak ordusu ve Peşmerge güçleri, ABD'nin hava desteği sayesinde 18 Ağustos 2014'te Musul Barajı'nı geri aldı. Hadise Barajı da 8 Eylül 2014'te Sünni aşiretlerin karadan, Amerikan ordusunun havadan verdiği destekle Irak ordusu tarafından IŞİD'in elinden kurtarıldı. 17 bin Şii Türkmen'in yaşadığı Emirli etrafında üç ay süren IŞİD kuşatması Ağustos 2014'te Şii milisler ve Peşmerge'nin koordineli operasyonuyla sona erdirildi. ABD de civardaki IŞİD mevzilerini bombalayarak bu operasyona havadan destek verdi.

Bağdat'ın güney, batı ve doğu yakasında IŞİD'in güçlü hücreleri olsa da başkenti ele geçirmesi, Amerikalıların kurduğu güvenlik sisteminin hâlâ sürüyor olması nedeniyle zordu. IŞİD, Bağdat'ı ele geçiremeyeceğini anlayınca kenti intihar saldırılarıyla cehenneme çevirdi. Bağdat'taki intihar saldırılarında sadece Ekim 2014'te 590 kişi öldü.

Musul'un şifreleri

Petrolün keşfinden önce Dicle'nin üzerinde oturan bir medeniyet kenti olarak bilinen Musul'un İslamcı fanatiklere kucak açması belki şaşırtıcıydı ama son yıllardaki trajik değişimler dikkate alındığında kentin IŞİD'in eline geçmesi aslında sürpriz sayıl-

mazdı. Irak işgali ve ardından yaşanan çatışmaların etkisiyle farklı mezhep ve dinleri bünyesinde barındıran Musul zaten tehlikeli bir şekilde ayrışmıştı. Şii Türkmenler belli bölgelerde yaşayamaz hale gelmişti. Binlerce Hıristiyan ise kadim kenti terk etmişti.

Ya vergini öde ya öl

Birbirini takip eden Irak'taki El Kaide, Irak İslam Devleti (IİD) ve nihayetinde Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) aslında 7-8 yıldır Musul'da hayalindeki düzenin altyapısını oluşturmakla meşguldü. Yoksul Sünni kesimlerden militan devşiriyor, aşiretlere nüfuz ediyor, esnaftan zekât, öşür ve bağış adı altında vergi topluyordu. Ödemeyi reddedenlerin öldürüldüğü, kaçırıldığı ya da evinin bombalandığı bir vergi politikası! Tahminlere göre Musul daha düşmeden önceki dönemde toplanan para ayda 8 milyon doları buluyordu. Sadece Musul değil Tikrit gibi örgütün etkili olduğu yerlerde de haraç toplanıyordu. Ansızın bombalı bir araçla patlatılmamak için işyeri sahipleri "koruma vergisi"ni Irak İslam Devleti'ne veriyordu. Hatta insanlar yiyip içecekleri yerlerin vergisi ödenmiş mekânlar olmasına dikkat ediyordu. Patlatılma korkusu bu örgütü ihalelerin görünmez ortağı yapmıştı. Kentteki atamalarda örgütün vereceği tepki dikkate alınır hale gelmişti. Tabii

Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Erbil'de birilerinin kendisine kefil olduğuna dair belge taşımayanları kente sokmuyordu.

geçmişte Sünni üçgeninde El Kaide'ye evini açan, silah ve malzeme tedarik eden aşiretler ve aileler olduğu gibi Musul'da da IİD/IŞİD'in gönüllü bağışçıları vardı.

IŞİD Musul'u ele geçirdiğinde Vali Esil en-Nuceyfi'nin imar işlerinden sorumlu yardımcısı olan Şii Türkmen Muhammed Hüseyin el Beyatlı'ya kentte IŞİD'in oluşturduğu çarka dair sorular sordum. Beyatlı önce göreve gelince valilikte El Kaide/IŞİD'e akan muslukları bizzat kapattığını söyledi. Ancak Beyatlı'nın kişisel önlemleri IŞİD'in kenti haraca bağlamasına engel değildi. Beyatlı dönen o çarkı şöyle anlattı:

> Göstermelik ihalelerle valilikten para çekiyorlardı. Mesela bir bölgede çöp ihalesi onlara veriliyordu. Üç gün çöp kaldırılıyor ama 30 günlük ödeme yapılıyordu. Ben bütün bu istismarlara müdahale ettim, kapıları kapattım. Beni defalarca tehdit ettiler. Ama geri adım atmadım. Fakat haraç çarkı sadece valilik içinde değil dışarda da kurulmuştu. Devletten iş alanlardan yüzde 10 pay istiyorlardı. Ödemeyen ölümle tehdit ediliyordu. Gelmelerine bile gerek yoktu, bir telefon yetiyordu. Yani IŞİD devletle yapılan işlerin yüzde 10 ortağıydı. Ayrıca doktor ya da mühendis olup da IŞİD'e ödeme yapmayan neredeyse yoktu. Aksi halde öldürülürlerdi. Şehrin merkezinde IŞİD gönüllüsü çok değildi. IŞİD daha çok Bedevi kültürünün hâkim olduğu kırsalda rağbet gördü.

Peki, bu gidişat karşısında Vali Nuceyfi hiçbir tedbir almadı mı? Neden göz yumdu? Beyatlı "Hayır göz yummadı" diyerek valiye arka çıksa da "Fakat somut bir önlem yok" diye itiraz ettiğimde çekine çekine şu yanıtı verdi: "Evet önlemek için bir şey yapmadı."

Dahası Esil en-Nuceyfi, Irak ordusunun Musul'dan çekilmesi konusunda çok uğraştı, hatta bunun için vilayet meclisinden karar da çıkarttı. Sürekli olarak ordunun Maliki'nin ordusu olduğu iddiası gündemde tutuluyordu.

Ordu, ordu değildi; kireçtaşı gibi dağıldı

Irak hükümeti asker sayısı 350 bini aşan orduya 2011'den 2014'e kadar 41.6 milyar dolar harcadı. Musul düştüğünde polis teşkilatı ile birlikte Irak'taki güvenlik birimlerinin kadroları 1 milyonu buluyordu. IŞİD'in Musul'a saldırıları 6 Haziran 2014'te 5 intihar bombacısı ile başladı ve dört gün sürdü. Asker ve po-

Musul'dan kaçış... 2014'te Erbil'e girmeye çalışan insanlar uzun araç kuyrukları oluşturdu.

lis birimleriyle birlikte Musul'u korumakla görevli 70 bin kişilik güvenlik gücü 2.000 kadar IŞİD savaşçısı karşısında kayda değer hiçbir direniş gösteremedi.

Kâğıt üzerinde Musul'da 25 bin asker görevliydi. Ama gerçekte kışlada silah altında bu kadar asker asla olmadı. Askerlerin neredeyse yarısı maaşının bir kısmını komutanına bırakıp kışlaya uğramadan günlerini geçiren sözde askerdi. Hayalet ordunun Musul'u savunması mümkün değildi.

Ayrıca güvenlik güçleri ile halk arasındaki iletişim insani değildi. Mezhepçi söylemlerin etkisiyle ordu Irak ordusu olarak değil İran, Safevi ya da Şii ordusu olarak görülüyordu. Musullular taş atarak kentten kovdukları askerleri "muta çocukları", "Safevi askerleri", "İran uşakları" ve "Maliki'nin çocukları" diye yuhalıyordu. Bu büyük bir aşağılamaydı.[14] Profesyonel askerlerde "Bizi istemeyen kent için neden ölelim" düşüncesi gelişti.

Sivil giysiler içinde Musul'dan kaçarken yakalanan yüzlerce asker infaz edildi.

14. Sünniler ordudan uzak durduğundan güvenlik "paralı" Şii askerlere kaldı. Tel Aferli akademisyen Ziya Abbas Sünnilerin neden askerliğe ilgi göstermediğini bana şöyle açıkladı: "Hükümet ordu ve polisteki mezhebi dengeyi kurmak için Sünnilere 3 bin kadro açtı ama sadece 50 kişi müracaat etti. Nedeni IŞİD korkusu."

Korku salarak yıktı

IŞİD kamyon şoförleri ve Şii askerleri infaz ederken çektiği görüntüleri internet ortamında yaymak suretiyle korku saldı. Musul, Tikrit ve Beyci'de askerlerin direnmeden silahlarını bırakıp kaçmasında bu korku taktiğinin etkisi büyüktü.

Eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Muvaffak el Rubai'ye göre Musul'daki hezimette Irak ordusunun mustarip olduğu illetlerin yanı sıra dağılmasında IŞİD'in medya kampanyasıyla başvurduğu hilelerin etkisi vardı. Rubai, Irak ordusunu işlevsiz hale getiren üç hastalığı şöyle sıralıyordu: Yolsuzluk, kayırmacılık ve siyasi-mezhebi etki.[15]

IŞİD, Musul'un düşmesinden iki hafta önce "Salil al-Sawarim" (Kılıçların Şakırtısı) adlı bir propaganda filmi yayımladı. Bir savaşçının Kudüs ve Roma'yı fethedeceklerine dair konuşmasıyla başlayan filmde Bağdadi'ye bağlılığını bildiren yabancı savaşçılar pasaportlarını parçalıyordu. Kendilerine "Rafızi Avcısı" diyen IŞİD üyesi bir grup otoyolda içinde siviller ve hatta gençlerin olduğu araçları tarıyordu. Yaralı olarak ele geçirilen bir kişi "Ben sürücüyüm" dediği halde öldürülüyordu. Filmin devamında Sehva merkezi basılıp yerle bir ediliyordu. Camide toplanan insanlar Sehva'ya desteklerinden ötürü tehdit ediliyor ve Bağdadi'ye biatları alınıyordu. Sehva Avcıları adı verilen bir grup Sehva komutanını evinden alıp iki oğluyla birlikte kendi mezarlarını kazdırıyordu. Kendilerine özel kuvvet süsü veren IŞİD'çiler, Samarra'da terörle mücadele şefini evinin yatak odasında sorgulayıp başını kesiyordu. Bolca infaz, keskin nişancı ateşiyle öldürme, araç ve bina patlatma, farklı yerlerde toplanan insanların huzurunda maskeli ve silahlı kişilerin düzenlediği tevbe ve biat seanslarının yer aldığı 62 dakikalık film Zerkavi'nin şu sözüyle bitiyordu: "Kıvılcım burada, Irak'ta yakıldı; inşallah ateşin alevleri Dabık'ta haçlı ordularını yakıncaya kadar yükselmeye devam edecektir."

Rubai'nin Irak ordusunun moralini çökerten medya hilesi dediği işte bu tür videolardı.

Bu yüzden. binlerce askerin direnmeden kaçmasının yanıtı aranırken anahtar kelime şuydu: "Kelleyi kurtarmak." Özetle orduyu yenik düşüren şey Irak ordusunun "ulusal ordu" kıvamına gelememesi, çürümüşlük, komutanların sadakatsizliği, hem ye-

15. Mowaffak al-Rubaie on ISILin Iraq, 25.01.2016, www.aljazeera.com/programmes/headtohead/2015/03/transcript-mowaffak-al-rubaie-isil-iraq-150309132512121.html

relde hem merkezde yanlış siyasi mülahazalar ve elbette askerlerin kelle korkusuydu!

Hayal kırıklığına uğrayan Baasçılar ve aşiretler

IŞİD, Musul'u ele geçirir geçirmez "Vasigat el Medine" (Şehir Sözleşmesi) adıyla uyulması gereken kuralları deklare etti. Buna göre kadınlar sadece gözleri açık kalacak şekilde kapanacak, sigara, içki ve uyuşturucu kullanılmayacak, putperestlerin mezar ve türbeleri yıkılacak, günde beş vakit namaz eda edilecek. Daha önemlisi Şehir Sözleşmesi ile IŞİD'in ortaklarının üzerini çiziyor olmasıydı: IŞİD'in bayrağı dışında bayrak asılmayacak ve IŞİD'in adamları dışında kimse silah taşımayacak.

IŞİD ile birlikte hareket eden Nakşibendi Ordusu, 1920 Devrim Tugayları, Irak Devrimi Genel Askeri Konseyi ve Ensar el İslam gibi örgütler, Irak ordusunun çekilmesinin ardından kendi bölgelerinde kontrolü ele aldı. IŞİD ise Musul'u aldıktan sonra Baasçı ve İslamcı müttefiklerine "İslam Devleti"nin bayrağı altında toplanmak ya da yok olmaktan başka bir seçenek sunmadı. Emir kesindi: "İslam Devleti'nden başka silahlı güç ya da bayrak olamaz; silahları bırakıp itaat edin." İtiraz eden Saddam döneminin subaylarından bazıları gözaltına alındı. Irak ordusunun çekilmesi sonrasında yeniden asılan Saddam'ın fotoğraflarının kaldırılması emredildi. Saddam posterleriyle birlikte Irak bayraklarının sökülmesi için 48 saat süre tanındı. İslam Devleti'nin hâkimiyeti altında başka hiçbir siyasi görüşün faaliyet gösteremeyeceği ve yerleşim birimlerinde İslam Devleti'nin sembollerinin dışında hiçbir şeyin kullanılamayacağı deklare edildi.

Sünniler korku salan yeni efendilerinden ürkse de "Safevi ordusu" dedikleri Irak merkezi güçlerinin dönmesine gönüllü değildi. İslami hassasiyetlere sahip olsalar da Sünni aşiretler IŞİD ile aynı hedefi gütmüyordu. Bazı aşiretler birden fazla ülkeye yayılmış olsa da bu yapıları tanımlayan Irak milliyetçiliği ya da Arap milliyetçiliğiydi. IŞİD gibi sınırları kaldıran bir İslam Devleti aşiretlerin hayalinde yoktu.[16]

Hükümete karşı isyanda IŞİD'le ortaklık kuranların farklı siyasi tercihleri nedeniyle "İslam Devleti" ile karşı karşıya gelmeleri gecikmedi. "İslam Devleti", hilafet bildirisinde "Bütün emirlikler, gruplar, devletler ve örgütlerin meşruiyeti halifenin yetki ve as-

16. Serhat Erkmen, "Irak'taki gelişmeler niçin bir Sünni Arap ayaklanması değildir?", 08.07.2014, www.21yyte.org

kerleri kendi bölgelerine ulaştığında geçersizdir" diyerek düşman cephesini olabildiğince genişletti. Bu yüzden IŞİD'in hilafet ilan ederek intihar ettiğini düşünenler de oldu.

Afganistan ve Irak'a, ABD Başkanı George W. Bush gibi "Ya bizdensin ya onlardan" parolasıyla giden "İslam Devleti" yetkiyi paylaşmayı küfür sayıyordu. O yüzden "İslam Devleti"ne "eyvallah" diyen Sünni aktörlerin hilafet ilanından sonra hükmü kalmamıştı.

El Kaide saflarında sanal âleme de yansıyan bol ithamlı tartışmalar bir yana hilafet ve biat dayatmasının en fazla kriz yaratacağı sahne Irak'tı.

Malum Sünni isyanda IŞİD'le ortaklık eden ama El Kaide ideolojisiyle bir arada olamayacak gruplar vardı. Maliki yönetimine isyana katılan Selefi gruplardan Mücahitler Ordusu ile Ensaru's Sünne ideolojik olarak IŞİD'e yakın ama sadece Irak sınırları içerisinde şeriat ihdasından yanaydılar. Türkiye'nin himaye ettiği Tarık el Haşimi'nin bağlantılı olduğu İhvan'ın Irak uzantısı Irak İslam Partisi ise Sünni üçgenine özerklik verilmesini kâfi görüyordu. Daha ulusalcı karakter arz eden İslam Ordusu ve 1920 Devrim Tugayları ise Sünni vilayetlere hâkimiyetten ziyade Sünnilerin haklarının garanti edildiği siyasi bir değişim istiyordu. Baasçıların yönettiği Nakşibendi Ordusu ise 2003'teki işgalle yitirdiklerinin peşindeydi.

IŞİD'in gücü tekeline alması İslamcılar sayesinde yeniden Bağdat'a döneceğini sanan bazı Baasçıları hayal kırıklığına uğrattı. Bazıları, hilafet ilanı ve diğer silahlı grupların tasfiye edilmesinden sonra IŞİD'le yollarını ayırma noktasına geldi. Ama bunu deklare edemiyorlardı çünkü ucunda ölüm vardı.

Haziran 2014'te Tikrit düştükten sonra bir Baas üyesinin evinde aşiret liderleri, Baas yetkilileri ve IŞİD temsilcileri toplantı yaptı. IŞİD, Baasçılara "Ya bize katılırsınız ya da silahlarınızı bırakırsınız" dedi. Bazıları kenara çekildi, bazıları IŞİD'in kadrolarına katıldı. Eski Baas yetkilisi Abdüssamed el Gariri, "İslam Devleti devrimi bizden çaldı. Savaşı sürdüremedik" diyordu.

Eski Baas sözcüsü Hudayr Mürşidi, IŞİD'in 600 kadar Baas taraftarı ve Nakşibendi savaşçısını öldürdüğünü söylüyordu: "Onların politikası herkesi öldürmek, her şeyi yıkmak. Her yerde korku ve ölüm saçıyorlar. Çok sayıda insan onlara katıldı. İlk başta birkaç yüz kişiydiler, şimdi belki sayıları 50 bini aşmıştır."[17]

IŞİD'in tasfiye politikası suikast operasyonlarıyla da kendini gösterdi. 1920 Devrim Tugayları'nın Musul'daki liderlerinden Ebu Katade el Musuli öldürüldü. Havice ve Reşad'da kontrolü ilk

17. Isabel Coles-Ned Parker, "How Saddam's men help Islamic State rule", *Reuters*, 11.12.2015.

ele geçiren Nakşibendi Ordusu'ydu. IŞİD çok geçmeden buralara da saldırarak eski ortaklarının hâkimiyetine son verdi. Tabii bu IŞİD'in eski Baasçıları tamamen saf dışı bıraktığı anlamına gelmiyordu. Söz sahibi IŞİD olduğu sürece Baasçı ortaklarına düşen de IŞİD adına buraları yönetmekti. Çünkü belli yerlerde Baasçıların halka nüfuz etme ve söz geçirme kapasiteleri IŞİD'den daha fazlaydı.

Bir kayıp hikâyesi: Şii Türkmenler

Kasım 2015'te Kerbelâ'da Tel Afer'den kaçıp gelen Şii Türkmenlerin kaldığı kampta röportajlar yapıyordum. İşim bitti, gitmek üzereyken sığınmacılar öğle yemeğine kalmam için ısrar etti. Teşekkür edip ilerlerken yol kenarında bir grup adamı taburelere oturmuş sohbet ederken buldum. Biri Irak-İran savaşında İran'a esir düşmüş, 16 yıl sonra ülkesine dönmüş, 2014'ten beri de sığınmacıydı. Sohbet halkasındakilerden biri tanıdıktı: Irak Türkmen Cephesi'nin eski Musul temsilcisi Ahmet Begdali. Elektrik mühendisliğinin üzerine bir de Britanya'da siyaset bilimi okumuş Şeyhanlı bir siyasetçi. 2003'te ABD işgal ettiğinde Londra'dan dönüp Musul'da Saddam'ın sarayına Türkmen bayraklarını asan kişiydi. "Yeni bir yaşam kurabilirdim ama insanlarımızın yanında kampta kalmayı tercih ettim" dedi. Begdali, IŞİD'in palazlanmasından ABD ve İsrail ile birlikte Baasçılar ve bazı Sünni aşiretleri sorumlu tuttu:

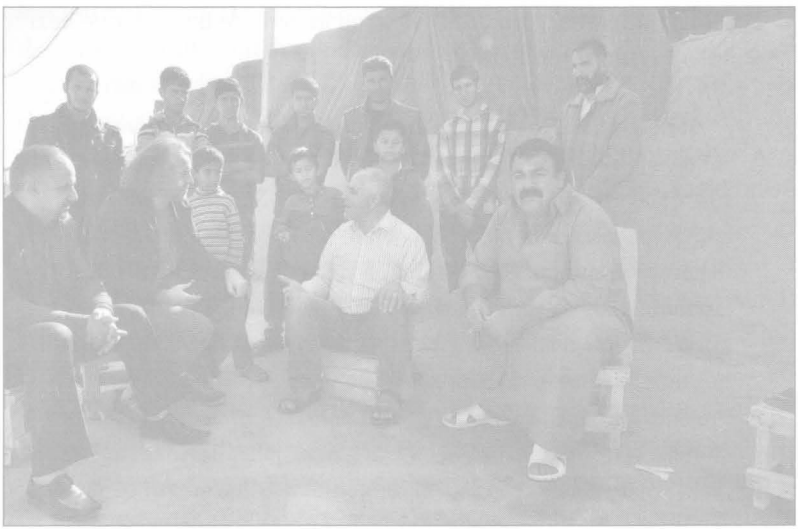
> Bazı aşiretler Baas rejimindeki gibi hükümet tekrar ellerine geçsin diye her türlü şeyi yapmaya hazırlar. İsterse bütün Iraklılar ölsün, onlar için fark etmez. Bunların en büyük düşmanı Şiiler. Kaide çok sayıda insanımızı öldürdü. Bayram sabahı yeğenlerimin evlerini havaya uçurdular. 2007'de bomba yüklü bir aracı patlattılar, 150 kişi öldü. 2009'da camide taziye vardı, gelip bomba patlattılar, 50 kişi öldü. Ama gidip Türkiye'de başka hikâyeler anlatıyorlar. Musul düşünce Tez Harap'taydım, Maliki beni aradı, durumu konuştuk. "Tel Afer de düşerse Bağdat'ı da savunamazsınız" dedim. "Tel Afer stratejik yer. Sonra bu bölgeyi tekrar geri alamazsınız" dedim. "Tamam" dedi, o gün üç uçakla asker gönderdi. Ama yeterli olmadı. Tel Aferliler cesur ve mazlum insanlar. Ama bu insanlara sahip çıkılmadı. Doğru adamları muhatap alırlarsa IŞİD belası biter. Başbakan Haydar el İbadi elinden geleni yapıyor ama fazla gücü yok. Bü-

yük Ayetullah Ali Sistani'nin ağırlığı çok. Ayrımcılık yapmıyor. Sistani olmasaydı IŞİD, Bağdat'a dayanırdı. Çok kan dökülürdü.

Begdali Türkiye'ye de kırgındı:

En büyük hatayı Türkiye yaptı. Bize sahip çıkmadı. Çekiç Güç'ten beri hatalı politikalar izleniyor. (ABD'nin uçuşa yasak bölge ilan ettiği) 36. paralele Türkmen bölgelerini özellikle dahil etmediler. Kürtleri himaye ettiler ama Türkmenleri etmediler. Bunu Türkiye'de yetkililerle defalarca konuştum. Ayrıca yanlış insanlarla çalıştılar. Bunlardan bazıları IŞİD'le işbirliği yaptı. Sonra Türkiye, Suriye sınırını kontrol altına almadı. IŞİD sınırlardan girip çıkıyor. Türkiye sınırları IŞİD'in dünyaya açıldığı yoldur. Burada en büyük zararı Türkmenler gördü. Herkes bizden intikam alıyor. Amaçları Türkmenleri bölgeden çıkarmak. Musul ekonomisi bize bağlıydı. Tarıma hâkim olan bizdik. Biz çıkınca Musul çöktü. Sünni Türkmenler de mağdur oldu. Kimi Türkiye'ye sığındı kimi Bağdat, Zaho ve Erbil'e. Onlar da bizim gibi mazlumdur. Ama demiyorum ki kandırılmış olanlar ve IŞİD ile çalışanlar yok.

Begdali'ye göre eski Musul Valisi Esil en-Nuceyfi, eski Meclis Başkanı Usame en-Nuceyfi ve eski Devlet Başkan Yardımcısı Tarık el Haşimi Türkiye'yi yanlış yönlendirdi:

Irak Türkmen Cephesi'nin eski Musul temsilcisi Ahmet Begdali, sığınmacı kampında, IŞİD'i büyüten koşulları anlattı.

Türkiye'nin çok hatası var. O zaman isteseydi IŞİD'i önler ve Musul düşmezdi. Bir kere Türkiye yanlış adamlarla muhatap oldu. Usame en-Nuceyfi ve kardeşi Esil en-Nuceyfi ile çalıştı. Bunların sicili kötü. Nuceyfi ailesi Musul için doğru çalışmadı ve IŞİD'le işbirliği yaptı. Tarık el Haşimi de yanlış adamdı. Türkiye'yi kandırdılar. Tarık el Haşimi hükümetten intikam alsın diye IŞİD'le işbirliği yaptı. Türkiye'yi arkalarına aldılar. Musul Başkonsolosu Öztürk Yılmaz Bey'e gittim, görüştüm. Size gelen bilgiler yanlış dedim. Merkezi hükümetle aranızı bozmaya çalışıyorlar dedim. Bana kızdı. Sandıkları gibi Maliki güçlü (diktatör) olsaydı Musul düşmezdi. Musul ile ilgili doğru bilgiler vermediler Türkiye'ye. IŞİD gelirken konsolosluk boşaltılmadı. Tabii aralarında dayanışma vardı. "Bize zarar vermezler" dediler. "Gelenler sadece Maliki'nin düşmanıdır" dediler, "Hepsi bizim adamlarımız" dediler. Bu şekilde Iraklılara da yanlış görüntü verdiler.

Musul niye bu kadar kolay düştü? Begdali'nin yanıtı şuydu:

Musul bir günde düşmedi. Musul 4-5 yıl öncesinde düştü. IŞİD'in kontrolü altındaydı. IŞİD'in izni olmadan bir tayin yapılamazdı. IŞİD istediğini yapıyordu. Vergi topluyordu, adam öldürüyordu. (Musul Emniyet Müdürü) Halid Hamdani IŞİD ile işbirliği yapıyordu. Polis, IŞİD'e karşı olanları IŞİD'e teslim ediyordu. Vali Esil en-Nuceyfi bir günden bile merkezi hükümetle çalışmadı. IŞİD'e ses çıkarmadı, onlarla çalıştı. IŞİD ne zaman kazık attı, o zaman hakikati gördü. IŞİD'i bu hale getiren kendileriydi. Tabii ki Maliki de hatalıydı... Musul'da üç tugay ordu vardı yani 70 bin asker. Ayrıca 30 bin polis vardı. Kışlalar boşaldı. Bunların hepsi oyundu. IŞİD topu topu 600 kişiydi. "Hükümeti alacağız" diye geldiler... Evet orduda Şii-Sünni herkes vardı. Ordudaki Şiiler doğru adam mıydı? Hayır. Her yerde para dönüyor. Sünni Arap aşiretleri IŞİD'in tarafındaydı. Cubur aşireti mesela. Onlar IŞİD'le beraber çalıştı. Onların da hesabı tutmadı. Birbirini öldürdüler. Nakşibendi Ordusu da paravan, bunlar Baas'ın kurduğu örgütler. Gerçekten Nakşi olsalar camilerin patlatılmasını kabul edebilirler mi? Tarikat ehli karıncayı incitmez, bunlar insan kesiyor. Hepsi bu cinayetlere ortaktırlar. Başlarında (Saddam'ın yardımcısı) İzzet İbrahim ed-Duri vardı. Dini örgütler kurdular, Selefilerle birlikte IŞİD'i yarattılar. Başında CIA ve MOSSAD'ın getirdiği adamlar var... Sincar'ın düşmesinde de Peşmerge-IŞİD işbirliği var. Bu oyunu karşılıklı oynadılar. Oturup kol kola fotoğraf çektirdiler.

Musul ve Tel Afer'de Irak Türkmen Cephesi'nden (İTC) bazı kişilerin Kaide ile işbirliği yaptığı, 2007'de Şii Vahde mahallesinde Kaide'nin bombalı saldırısında 152 Şii'nin can verdiği, misilleme saldırılarında 78 Sünni'nin öldüğü, bu olayların ardından Türkiye'den giden yardımların Kaide'yi himaye eden bölgelerde dağıtıldığı yönünde iddialar mevcut. Bunlarla ilgili de Begdali şunları söyledi: "İTC pasif kaldı. Doğru dürüst çalışmadı. Çalışsaydı Sünni-Şii ayrılığının önüne geçebilirdi. Varlığını göstermediği için Türkmenlerin arasına Kaide girdi. Yöneticileri doğru kişiler değildi. Bazı şeylere alet oldular."

Türkmenler yaşadıkları bu acılar yüzünden Sistani'nin çağrısıyla kurulan savunma gücü Haşdu'ş Şa'abi'ye ciddi bir katılım gösterdi. Begdali'ye göre 2014 itibariyle IŞİD'e karşı savaşan Türkmenlerin sayısı 12 bindi. Haşdu'ş Şa'abi ve Irak ordusunun yanı sıra Şurt el İttihadiye adlı özel timde Türkmenler öne çıkıyordu. Ayrıca Kerkük, Taze Hurmatu ve Tuz Hurmatu'daki Türkmenler de silahlanarak Haşdu'ş Şa'abi'ye katıldı. Türkmenler arasındaki silahlı oluşum Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin canını sıkan bir gelişmeydi. Barzani yönetimi tartışmalı bölgeleri Kürdistan'ın idari sınırlarına katmak için bu olağanüstü koşulları fırsata çevirmeye çalışıyordu.

Kürtler Haşdu'ş Şa'abi'nin tartışmalı bölgeleri kurtardıktan sonra terk edeceklerine dair sözünü tutmadığını söylüyordu. Tartışmalı bölgelerin Arap ve Türkmen unsurları ise Haşd giderse Peşmerge'nin kontrolü ele geçireceği itirazını yapıyordu.

Böyle bir sorun Selahattin'e bağlı Emirli ve Diyala'ya bağlı Celevle'de yaşanmıştı. Son olarak Kasım 2015'te Tuz Hurmatu'da Haşdu'ş Şa'abi ile Peşmerge arasında çatışma çıktı. KBY Başkanı Mesud Barzani, Kürdistan topraklarında Haşdu'ş Şa'abi'ye yer olmadığı çıkışını yaptı. Kürt bölgesiyle ilişkileri iyi olan Sistani de "Asla Kürtlerle savaşmayın" uyarısında bulundu. Begdali'nin bu konudaki tespiti şuydu:

> Haşd'ın içinde hem Sünni Araplar hem Şii Türkmenler var. Türkmenler Haşd içinde Tuz Hurmatu ve Kerkük'te de örgütlendiler. Türkmenlerin bu şekilde örgütlenmesine Peşmerge tahammül edemiyor. Barzani çok sert konuşuyor çünkü yarın onların başına bela olmasından korkuyor. Türkmenler bunlara boyun eğmeyecektir. Bunun için Tuz Hurmatu'daki olayları tezgâhladılar. Evleri yaktılar. Tuz Hurmatu'nun yüzde 80'i Türkmen. Kürtleri yerleştirmeye başladılar... Peşmerge Tuz'u ele geçiremez. Oradaki insanlar Haşd altında örgütlendiler, silahlandılar. Artık "Biz buradayız" de-

diler. Kerkük, Taze Hurmatu ve Beşir'de de öyle... Eskisi gibi değil. Şimdi saldırı olursa yanıt verirler.

Kerbelâ'nın merkezi hastanesinde savaşta yaralanan askerleri ziyaret ettim. Aralarında çok sayıda Türkmen vardı. Türk gazeteci olduğunuzu duyan herkesten Türkiye'nin sorumluluğuna dair ağır sözler duymak kaçınılmazdı.

9

IŞİD'in hilafeti

Cihadiler Sykes-Picot'ya Fatiha okurken

Bağdat'ta hükümeti kurup Sünnileri kazanmanın yolları aranırken IŞİD, 28 Haziran 2014'te Ramazan ayının ilk günü hilafet ilan etti; adını da "İslam Devleti" olarak değiştirdi! "Halife İbrahim", nam-ı sabık İbrahim Avvad, nam-ı diğer Ebu Bekir el Bağdadi ilk halife oluverdi.[1]

Halifenin mührü muhkem olsun diye İbrahim'in Kureyş kabilesinden yani peygamberin soyundan geldiği vurgulandı! "İslam Devleti"nin sözcüsü Şeyh Ebu Muhammed el Adnani, İslam âlemine bağlılık çağrısı yaptı: "Bütün Müslümanlar halifeye biat etmek zorunda."

Bunu hicret çağrısı izledi: "Koşun ey Müslümanlar, kendi devletinize koşun! Evet. İslam Devleti sizin devletiniz. Koşun, ne Suriye Suriyelilerindir ne de Irak Iraklıların!"[2]

Adnani ayrıca Haçlılar dediği Batılılara da seslendi:

> Size söz veriyoruz (Ey Haçlılar), Allah'ın izniyle bu sizin son saldırınız olacak. Önceki saldırılarınız nasıl dağıtıldı ve bozguna uğratıldıysa bu da dağıtılacak ve bozguna uğratılacak, ancak bu kez ardından biz size saldıracağız ve siz bize asla saldıramayacaksınız. Yüce Allah'ın izniyle Roma'yı fethedeceğiz, haçlarınızı kıracağız, kadın-

1. Sunni rebels declare new 'Islamic caliphate', Al Jazeera, 30.06.2014, www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/06/isil-declares-new-islamic-caliphate-201462917326669749.html

2. IŞİD hicret anlayışını şöyle betimliyordu: "Hicret; hakikatinde bir hali terk edip başka hale intikal etmektir. Hicret cahilliği terk edip ilme, şirki ve küfrü terk edip tevhide, şirk toplumunu terk edip İslami topluma gitmektir. Günahları terk edip günah işlememeye, faydasız olduğu alanı terk edip faydalı olan alana, küfür diyarından İslâm diyarına, çok günah işlenen yerden az günah işlenen yere gitmektir. Hicret; Zillet topraklarından izzet topraklarına, tağuti sistemlerden şerî sisteme, kâfirlerden kaçıp Müslümanların yanına intikal etmektir." IŞİD, peygambere atfedilen hadiste geçen "Hicretten sonra hicret olacaktır" sözündeki ikinci hicretten maksadın Şam olduğunu vurguluyordu. (*Konstantiniyye*, Sayı 1, Şaban 1436)

larınızı köle edeceğiz. Bu, O'nun bize vaadidir. O yücedir ve sözünden dönmez. Biz o zamanı göremezsek bizim çocuklarımız ve torunlarımız görecek ve sizin oğullarınızı köle pazarlarında satacak.

Hilafetin ilanından bir gün sonra yani 29 Haziran 2014'te IŞİD, "Sınırları Kaldırmak" adını verdiği operasyonla Suriye-Irak sınır kapısını yıktı. Irak-Suriye sınırında Yarubiye/Til Koçer kapısının kaldırılması, IŞİD'in bakış açısına göre Sykes-Picot'nun ölüm fermanıydı. IŞİD'in kuruluşunu ilan ettiği vilayetlerden Fırat'ın, Suriye'nin Deyru'z-Zor vilayeti ile Irak'ın El Enbar Vilayeti'nin bir kısmını kapsaması da aynı bakış açısıyla Sykes-Picot'ya meydan okuyan bir idari yapılanmaydı. İnternete yüklenen video kaydı "Sykes-Picot'nun Sonu" başlığını taşıyordu. Videoda Ebu Bekir el Bağdadi'nin halifeliği altında tek bir İslam devletinin kurulacağı; Irak, Ürdün ve Lübnan dahil Kudüs'e ulaşıncaya kadar bütün sınırların yıkılacağı belirtiliyordu. Sınırların kaldırıldığını gösteren törende IŞİD'in Kafkasyalı komutanı Ebu Ömer eş-Şişani (Tarkan Batıraşvili) de ön safta yerini almıştı. IŞİD'in sözcüsü Adnani törendeki konuşmasında iki ülke arasındaki sınırı "rezillik" ve "ulusçu putperestlik" diye aşağılıyordu. IŞİD militanları törenden sonra "Sykes-Picot'nun askerleri" dedikleri sınır muhafızlarını da katletti.[3]

1 Temmuz 2014'te bu kez Bağdadi, bir ses kaydıyla ses verdi.[4] Bağdadi, İslam dünyasını hilafete destek vermeye çağırırken dünyanın iki kampa ayrıldığına dair klasik Selefi değerlendirmeyi tekrarlıyordu: "Bir tarafta Müslümanlar ve mücahitler; diğer tarafta Yahudiler, Haçlılar ve onların kâfir müttefikleri."

IŞİD'in yöntemleriyle ilgili eleştirileri "Terörizm dedikleri şey şeriatın hayata geçirilmesi ve yalan sloganlara direniştir" diyerek reddeden Bağdadi, Müslümanlara reva görülenlere atıf yapıyordu:

> Burma'da Müslümanların öldürülüp evlerinin ateşe verilmesi terörizm değil mi? Filipinler, Keşmir ve Endonezya'da Müslümanların öldürülüp uzuvlarının kesilmesi terörizm değil mi? Kafkasya'dan sürülmeleri, Bosna-Hersek'te toplu mezarlara gömülmeleri terörizm değil mi? Filistinlilerin evlerinin yıkılması, topraklarının gasp edilmesi ve haklarının ihlal edilmesi terörizm değil mi? Mısır'da camilerin yakılması, Müslümanların evlerinin yıkılması ve kadınlarına tecavüz edil-

3. Hasan Abu Hanieh-Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, s. 170-171.

4. "ISIS: Portrait of a Jihadi Terrorist", The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, Kasım 2014.

mesi, Sina ve diğer yerlerdeki mücahitlerin bastırılması terörizm değil mi? Türkistan'da olanlar terörizm değil mi? Fransa'da kadınların örtünmekten men edilmesi terörizm değil mi? Bütün bunlar terörizm değil özgürlük ve demokrasi!"

Bağdadi, Suriye'yi Suriyelilerden, Irak'ı da Iraklılardan alıyordu:

Yeryüzü Allah'a ait olduğuna göre artık "Suriye Suriyelilerindir" ve "Irak Iraklılarındır" şeklindeki sloganlara ihtiyaç yok. Ülke bütün Müslümanlara aittir. Haliyle İslam ülkelerine dağılmış bütün Müslümanların Darü'l-İslam'a (İslam Devleti) hicret etmesi vaciptir.

İmkânı olanların kaçtığı IŞİD'in bölgelerinde kalifiye elemana ihtiyacın arttığı bir dönemde Bağdadi, tıp, mühendislik, askeri, idari ve adli alanlar dahil bütün alanlarda uzmanlığı olan Müslümanları hilafetin hizmetine davet ediyordu.

Ses kaydıyla yetinmeyen Bağdadi, 4 Temmuz 2014'te Ramazan'ın altıncı gününde Ulu Cami'de (En-Nuri el Kebir Camii) halkın karşısına geçti. Bu şekilde ilk kez görüntü vermiş oldu. O ana kadar Irak güvenlik güçlerinin elindeki bir fotoğrafı dışında dünya Bağdadi'nin görüntüsü hakkında fikir sahibi değildi. IŞİD, Bağdadi'ye saygıyı artırmak için bilinmeyen yönlerini fazla açığa vurmadı. Aleni olanın gizemli olandan daha az çekici olduğuna dair en eski kural IŞİD için de geçerliydi. Gizem büyülenerek inanmayı ve sorgusuz itaati kolaylaştıran bir etken!

Kendisini Abbasi Hilafeti'nin mirasçısı olarak gören Bağdadi, Cuma hutbesinde Müslümanların asırlar önce yitirdikleri hilafeti ikame etmelerinin dini bir vecibe olduğunu, bu yüzden de mücahitlerin hilafeti yeniden kurup bir imam tayin ettiklerini vurguladı. 1924'te kaldırılan İstanbul merkezli hilafeti de meşru görmediğini ortaya koydu.[5]

Bağdadi, 1916'da İngiliz Sir Mark Sykes ile Fransız Georges Picot'nun hazırladığı Ortadoğu'yu nüfuz alanlarına bölen Sykes-Picot Antlaşması'nın sona erdiğini de ilan etti.

Sykes-Picot Antlaşması, Suriye, Lübnan ve Musul ve Erbil dahil Irak'ın kuzeyini Fransızlara, Irak'ın geri kalanı, Ürdün ve Filistin'i İngilizlere bırakıyordu. Tabii Osmanlı dağıldıktan sonra yeni ulusal sınırlar çizilirken süreç Sykes-Picot'ya göre işlemedi. Sykes-Picot'nun Fransız etki alanında kalmasını öngördüğü Mu-

5. "ISIS: Portrait of a Jihadi Terrorist", The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, Kasım 2014.

sul, petrol gelirlerinin yüzde 10'unun 25 yıl süreyle Türkiye'ye ödenmesi karşılığında 1926'da Ankara Antlaşması'yla İngiliz sömürgesi altındaki Irak'a bırakıldı.

Bir başka açıdan birçok cihatçı örgüte isim olarak benimsenen "Şam"ın toprakları Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin/İsrail olarak bölündü. Bu bölge tarihsel olarak Levant, Biladü'ş Şam ya da "Büyük Suriye" olarak da anılıyor. Biladü'ş Şam Hulefa-i Raşidin, Abbasi ve Emevi devrinde bir vilayetti.

Bağdadi hutbesinde dünya Müslümanlarına hicret çağrısını yineledi: "Zorbalara, hain yöneticilere, haçlı ajanlarına, ateistlere, Yahudi muhafızlarına karşı başkaldırma zamanı... Ey Müslümanlar her nerede olursanız olun aranızdan imkânı olanlar İslam Devleti'ne hicret etsin. İslam yurduna hicret vaciptir."[6]

Aslında örgütün adının Irak-Şam İslam Devleti'nden İslam Devleti'ne dönüştürülmesi coğrafi sınırın kaldırıldığı ve hedefin Müslümanların yaşadığı tüm yerleri kapsayacak şekilde büyütüldüğü anlamına geliyordu.

Bağdadi'nin halife olarak arz-ı endam etmek için seçtiği yer de sınırları aşan bir anlam ifade ediyor. Şöyle ki 1172-73 yıllarında camiyi yaptıran Nureddin Mahmud Zengi, Haçlıları bozguna uğratıp Halep ve Musul'u birleştirerek Güneydoğu Anadolu, Yukarı Mezopotamya ile Suriye'ye hükmetmişti. İslamcılar 2011'den sonra Suriye yönetimine karşı Nureddin Zengi adına bir tugay da kurdu. Zengi, Zerkavi'nin de ilham kaynağıydı.

Sykes-Picot'nun sona erdiği vurgusu sahada yeni ele geçirilen yerlerle ilgili propaganda çalışmalarına da yansıdı.

Bağdadi'nin ses ve video kaydının yayımlanması öldürüldüğüne dair haberleri yalanlama çabası olarak yorumlansa da asıl amaç bunun ötesindeydi. Hilafetin ilanının ardından Sünni dünyada halifeye biatın vacip olup olmadığına dair tartışma başlamıştı. "Evet, halifeye biat edelim ama bilmediğimiz birine biat edemeyiz" şeklinde itirazlar yükseldi. Sünnilerin kime biat edeceğini göstermek için Bağdadi arz-ı endam etti.

Devletimsi hamleler

İslam Devleti kurulduysa onun simgesel unsurları da olmalıydı! Toprak, para, pasaport ve bayrak bir örgüte "devletimsi" bir görüntü vermek için IŞİD'in de ihmal edemeyeceği parçalardı:

Peygamber mührülü bayrak: IŞİD'in bayrağı İslam Devleti'nin

6. Hasan Abu Hanieh-Mohammad Abu Rumman, *The Islamic State Organization*, s. 172.

de bayrağı oldu. IŞİD bayrağında Müslümanların kolayca saygısızlık edemeyeceği çok yaratıcı bir tasarım kullandı. Bayrakta siyah zemin üzerinde üstte eski stille kelime-i tevhid yani "Lâ İlâhe İllallah" (Allah'tan başka tanrı yoktur) ifadesi yazılı. Altta ise Hz. Muhammed'in mührü yer alıyor. Farklı yerlere gönderilmiş dört mektupta yer alan bu mühürde alt alta "Allah, Resul, Muhammed" yazılı. Yuvarlak tasarlanmış mühürdeki yazı alttan yukarıya "Muhammed Allah'ın Resulü" şeklinde okunuyor.

Hilafetin sikkesi: Hilafetin ilanından sonra dinar, dirhem ve fils adını taşıyan altın, gümüş ve bakır para basıldı. Örnek baskıların fotoğrafları sosyal medyada paylaşıldı. En küçük para fils'in 10 ve 20'lik olarak bakırdan, dirhem'in 5, 10 ve 20'lik olarak gümüşten, dinar'ın da 1 ve 5'lik olarak altından üretileceği belirtildi. 1 altın dinarın 139 dolara eşit olacağı kaydedildi. Tabii para basma işi bir devlet olma iddiası ve sembolik bir adımdan öteye gidemedi. Herkes işini yerel para birimi ve dolarla görmeye devam etti.

Pasaport: IŞİD ayrıca pasaport dağıtacağını ilan etti. Irak'ta başlangıçta 11 bin pasaport basıldı. Bu da pratikte hiçbir anlamı olmayan sembolik bir adımdı.

DAİŞ dersen 60 kırbaç: IŞİD ismi konusunda hassastı. Bu hassasiyet adını "İslam Devleti" olarak değiştirmeden önce de vardı. "Irak-Şam İslam Devleti" Arapçada "Ed-Devle el İslamiyye fi'l Irak ve'ş Şam" olarak yazılıyor. Bu ismin baş harflerinden oluşan kısaltması ise DAİŞ. Örgüt adının ya tamamen ya da "Devlet" veya "İslam Devleti" olarak söylenmesini şart koştu. Ancak IŞİD'in İslam'ın adını lekelediğini düşünen Müslümanlar arasında "İslam Devleti" yerine DAİŞ denilmesi yönünde bir hassasiyet gelişti. Müslümanların hassasiyetine binaen Batı'da da İngilizcede ISIL veya ISIS diye kısaltılan IŞİD için DAİŞ kısaltması yaygınlaştı. Ayrıca DAİŞ'in Arapçada bir kelimeye karşılık gelmemekle birlikte bu telaffuzdaki ufak bazı değişiklikler anlam kaymasına neden oluyor. Mesela Arapçada "dehis" kelimesi "ayakları altında ezen, tepeleyen" anlamına geliyor. "Dahis" ise ayak tırnaklarındaki iltihaplanma için kullanılıyor. "Dağis" de bir şeyi hırsla istemek ya da biriyle amansız rekabet etmek anlamına geliyor. Ayrıca IŞİD karşıtları küçültücü bir anlam katan çoğul kipiyle "devaiş" (Daişler ya da DAİŞ sürüsü) kelimesini de kullanıyor.

IŞİD hem "İslam Devleti"ni reddetmek hem de bu tür kelime oyunlarıyla hakarette bulunmak isteyenleri önlemek için DAİŞ kısaltmasını yasakladı. DAİŞ diyenlerin kırbaç cezasını göze alması gerekiyor. Şubat 2015'te yayımlanan bir videoda El Enbar Vilayeti'nde bir çocuğun "İslam Devleti" için DAİŞ kısaltmasını kullandığı için 60 kırbaç cezasına çarptırıldığı görüldü. Başka bir yerde bu ceza 75 kırbaç olarak uygulandı.

Biat gösterileri ve hicret kampanyası

IŞİD ele geçirdiği yerlerde biat gösterileri düzenlemeyi ihmal etmedi. Genelde şehrin ana meydanında kurulan bir platformda farklı ülkelerden gelen cihatçıların da katılımıyla düzenlenen gösterilerde insanlar, Bağdadi'ye bağlandıklarına dair sunucunun okuduğu biat metnini tekrarlıyordu. Bağlılık yemini peygambere atfedilen "Her kim boynunda *biat* olmaksızın ölürse *cahiliye ölümü* üzere ölmüştür" hadisine binaen isteniyordu.

IŞİD bütün dünyaya "İslam Devleti"nin kontrolü altında inşa edilen modelin reklamını yapmak için de özel çaba harcadı. IŞİD'in medya organlarından El Hayat'ın hazırladığı "Musul'u Ziyaret" adlı filmde röportaj yapılan bazı kişiler, kontrol noktalarında arama, gözaltı ve kötü muamelenin sona ermesinden duydukları memnuniyeti anlatıyordu. Tabii o kontrol noktalarının IŞİD'in bombalı saldırıları yüzünden konulduğunu Musullular unutmuş gibiydi! IŞİD'in Musul'u ele geçirmesiyle bombalı araç saldırıları bıçak gibi kesildi! Çünkü fail artık düzenin sahibiydi! Şehir meydanlarında seyirci önünde "suçluları" cezalandırma kastıyla kafa, kol, parmak kesme ya da kurşunlayarak infaz etme görüntülerine rağmen IŞİD'le ilgili memnuniyetin gerekçesi kanun ve düzenin sağlanmasıydı!

Hicret kampanyası başlatan IŞİD, halifenin yurduna gelmek isteyenlere şunları vaat ediyordu:

- Bir kadın tek başına gelirse tek kişilik evlerden birine yerleştirilir. Ailece gelenler olursa daha büyük evlere yerleştirilir. Boş ev yoksa kiralık yer bulunur ve kira yardımı yapılır.
- Bekâr erkek ya da kadınlar evlenmek isterse kendilerine uygun eş bulunur. Tanışmak isteyenlere randevu ayarlanır; beş dakikalık görüşmeden sonra eğer çift adayları birbirini görmek isterse kadın başını açar. Bunun üzerine çiftler kararını verir.

IŞİD'in sözcüsü Adnani ise *Konstantiniyye* dergisindeki demecinde "Senin için İslam yurdunda koyun çobanı olman, 'küfür'

diyarında kendisine itaat edilen bir efendi olmandan daha hayırlıdır" diyerek statüsü ne olursa olsun bütün inananları maceraya teşvik ediyordu.[7]

Suudi Arabistan'ın temelini atan Vehhabiler gibi "Hicret, cihad, devlet" parolasını etkili bir şekilde kullanarak Müslümanları halifenin ülkesine davet eden Bağdadi'nin çağrıları El Kaide'nin itirazlarına rağmen karşılık buldu. Dünyanın farklı coğrafyalarından birçok kişi ailesiyle IŞİD'in kontrol ettiği bölgelere "hicret" etti.

IŞİD'in teşvikleriyle halifenin ülkesine gidenlerden pişman olanlar da vardı. Ancak pişman olanların tekrar ülkelerine dönmeleri kolay değildi. IŞİD'den kaçmaya kalkışanların cezası ağırdı. Kaçmayı başaranları da terör örgütüne katılmış olmaları hasebiyle kendi ülkelerinde demir parmaklıklar bekliyordu. Bu iki çıkmaz nedeniyle IŞİD'in şehirlerinde saplanıp kalanlar vardı.

Halk ise dışarıdan hilafete hicret motivasyonuyla gelen yabancı cihatçılardan dolayı mutsuzdu. Ebu İbrahim takma adını kullanan bir Rakkalı aktivist, *Al Monitor*'a şunları söylüyordu:

> Rakka'da insanlar çok tepkili. Buraya gelip İslam Devleti'ne katılan çok sayıda muhacir var. Amerika'dan, İngiltere'den, Almanya'dan, genel olarak Avrupa'dan, dünyanın dört bir yanından... Bunlar burada özel muamele görüyor ve örgüt tarafından pohpohlanıyorlar. Yerli halk vergi öderken bunlara en iyi evler ve arabalar veriliyor. Kimi Hıristiyanlardan, kimi Sünnilerden kalan terk edilmiş evlere el koydular. Birden fazla evi olan kişiler de kullanmadıkları tüm evleri muhacirlere vermeye zorlanıyor.[8]

Hilafetin cihadi Selefilere yansımaları

Hilafet ilanı El Kaide dahil cihadi Selefi dünyayı böldü. Taliban ve El Kaide'nin önde gelen isimleri hilafet ilanını reddederken birkaç ay içerisinde Mısır, Ürdün, Libya, Cezayir, Lübnan, Tunus, Filistin, Bahreyn, Nijerya, Yemen, Sudan, Pakistan, Hindistan, Filipinler, Endonezya ve Özbekistan'da bazı örgütler Bağdadi'ye biat etti ya da destek açıkladı.

Hilafetle ilgili tartışmalar oldukça keskindi. Nusra Cephesi lideri Ebu Muhammed el Colani, Bağdadi'nin halifelik iddiasını geçersiz saydı:

7. *Konstantiniyye*, Sayı 1, Şaban 1436

8. Ali Hashem, "Life in Raqqa under IS", *Al Monitor*, 03.11.2014.

Binlerce kez hilafet ilan etse de bu halife hükümsüzdür. Ümmetin 1400 yıldır hayalini kurduğu hilafet, cihadi projenin yıkımı üzerine bina edildi. Suriye rejimine destek olanlara dayanan bu hilafet ölü bir hilafettir.

Suriye'de silahlı İslamcı örgütlerden İslami Cephe, Mücahitler Ordusu'nun yanı sıra Suriye Müslüman Âlimler Genel Heyeti, İslam Birliği Şer'î Heyeti, İdlib İslam Heyeti ve Halep İslam Heyeti, Bağdadi'nin "İslam Devleti"ni reddetti.

Ürdünlü Ebu Katade, Nusra Cephesi ve IŞİD saflarında savaşanları El Kaide lideri Eymen ez-Zevahiri'nin emirliği altında birleşmeye davet etti. Zerkavi'nin eski hocası Ebu Muhammed el Makdisi de hilafet ilanını reddetti:

"Her bir Müslüman ya da mustazaf bu hilafette himaye bulabilecek mi? Ya da hilafet bütün muhaliflerine karşı keskin bir kılıç mı olacak? Diğer savaşçıların kaderi ne olacak?"

Makdisi, teröristlere yardım etmek suçundan 5 yıllık hapis cezasını çektiği dönemde, Mayıs 2014'te, El Kaide'nin reddettiği IŞİD'i "mücahitlere saldıran sapkın bir örgüt" olarak niteleyip Bağdadi'ye bağlanan mücahitleri El Kaide'ye dönmeye çağırdı.

BBC Arapça'dan Murad Batal eş-Şişani ise hapisten bırakıldıktan üç ay sonra Amman'da kitap fuarında karşılaştığı Ebu Muhammed el Makdisi'nin (İsam Muhammed Tahir ile Berkavi), Amerikan hava operasyonlarının Irak'tan sonra Suriye'ye de ulaştığı ve bu şekilde Haçlı saldırılarının sürdüğü gerekçesiyle IŞİD'i eleştirmekten kaçındığını not etti: "Makdisi El Kaide ile IŞİD arasındaki tartışmanın onları İslami kardeşlik dairesi dışına çıkarmadığını ekledi."[9]

Murad Batal eş-Şişani'ye göre El Kaide'nin ideologları IŞİD'i reddetse de Ürdünlü genç Kaideciler artan oranda şeriata bağlı bir örgüt olarak gördükleri IŞİD'e kayıyordu.

Amman'da IŞİD taraftarları 20 Haziran 2014'te Cuma namazı sonrası IŞİD bayraklarıyla yürüyüp Sykes-Picot sınırlarının kaldırılması yönünde sloganlar attı. Aynı gün benzer bir gösteri ülkenin güneyinde yoksul bir kent olan Maan'da düzenlendi. Göstericiler "Maan, Ürdün'ün Felluce'sidir. İslam Devleti muzaffer olacaktır" yazılı pankart taşıdı. Maan'ın Ürdün'ün Felluce'si olduğu ifadesi pek abartı değildi. Felluce 2004'te Amerikan işgaline karşı direnişle simgeselleşmişti. 21 Ağustos 2014'te Ürdün'ün Zerka kentinde IŞİD destekçileri meydana çıktı. 4 Eylül 2014'te Ürdün

9. Murad Batal al-Shishani, "Islamic State finds fertile ground in Jordan", *BBC Arabic*, 24.09.2014.

güvenlik güçleri Maan, Salt, İrbid, Ruseyfe ve Zerka'da düzenlenen operasyonlarda 70 cihatçıyı gözaltına aldı. 17 gün sonra 11 IŞİD üyesi daha yakalandı.

Ürdün'de Selefilik özellikle 1990'lardan itibaren hızla güçlendi. Zerkavi'nin etkisiyle ABD'nin Irak işgali sırasında çok sayıda Ürdünlü, El Kaide'nin "haçlı-siyonist ittifakı" olarak nitelediği işgalci güçlere karşı cihat seferberliğine katıldı. Ebu Muhammed el Makdisi ve Ebu Sayyaf (Muhammed el Çelebi) gibi Selefi liderlerin Maan bölgesinde gördüğü destek merkezi otoriteye meydan okuyacak kadar güçlüydü.

Afganistan'da Taliban'ın "müminlerin emiri" ilan ettiği Molla Ömer de Bağdadi'nin halifelik ilanı üzerine itidal çağrısı yaptı:

> Müslümanlar dinde aşırıya gitmekten, delil olmadan başkalarını suçlamaktan ve başkalarını huzursuz etmekten kaçınmalıdır. Müslümanlar çatışmadan kaçınmalıdır.[10]

IŞİD ise Usame bin Ladin ve Eymen ez-Zevahiri'nin biatını sunduğu Taliban'a meydan okudu. IŞİD'in inancına göre farklı emirlikler olsa da halife tek olmalıydı ve Bağdadi dışında bir biat makamı yoktu. IŞİD Taliban'ın şeriatını da beğenmiyordu. IŞİD'in online dergisi *Dabiq*'in altıncı sayısında Ebu Musab ez-Zerkavi'nin eski arkadaşı Ebu Cerir eş-Şimali, Veziristan'da karşılaştığı mücahitlerin İslam şeriatı diye tesis ettikleri sistemin aslında İslam değil aşiret şeriatı olduğunu kaydetti.

El Kaide'nin Kuveytli para kaynağı Hamid bin Ali, Körfez'in bağışlarını Suriye'deki cihatçılara aktaran Ganim el Mutayri ve Londra'da yaşayan Mısırlı Selefi lider Hani Sibai de hilafet ilanına karşı çıktı.[11]

El Kaide'den yükselen itirazlara karşın Bağdadi'ye selam gönderen örgütlerin sayısı hızla arttı.

IŞİD'e bağlılığını bildiren örgütler

Afganistan: Hizb-i İslami (Temmuz 2015)
Afganistan: Horasan Tevhid Tugayı (23 Eylül 2014)
Afganistan: Horasan İslam Tugayı Kahramanları (30 Eylül 2014)

10. Rob Crilly, "Afghan Taliban warns jihadist to avoid Islamic State extremism", *Daily Telegraph*, 11.07.2014

11. Fehim Taştekin, *Suriye: YıkılGit Diren Kal*, s. 357-359.

Cezayir: Ensar Taburu (4 Eylül 2015)
Cezayir: İslami Mağrip'te El Huda Tugayı (30 Ocak 2014)
Cezayir: Hilafetin Askerleri (30 Eylül 2014)
Cezayir: El Guraba (7 Temmuz 2015)
Cezayir: Cemaat Humat ed-Da'va es-Selefiye (19 Eylül 2015)
Cezayir: Ensar Tugayı (4 Eylül 2015)
Endonezya: Cemaat Anşurut Tevhid (Ağustos 2014) - İslam Cemaati'nden kopan bu grup, 2002'de Bali adasında çoğu yabancı turist 200 kişiyi katletmişti.
Endonezya: Timor Endonezya Mücahitleri (1 Temmuz 2014)
Filipinler: Ensar el Hilafet (14 Ağustos 2014)
Filipinler: İslam Cemaati (27 Nisan 2015)
Hindistan: Ensar et-Tevhid (4 Ekim 2014)
Irak: Ensaru'l İslam (8 Ocak 2015)
Kafkasya: Kafkasya Emirliği Babardey-Balkar Emirliği (26 Nisan 2015)
Kafkasya: Kafkasya Emirliği Nohçiçu (Çeçenya) Vilayeti (15 Haziran 2015)
Libya: Derne-Libya İslam Devleti (9 Kasım 2014)
Libya: Libya'nın Aslanları (24 Eylül 2014)
Libya: Derne İslam Gençliği Şûra Meclisi (6 Ekim 2014)
Lübnan: Baalbek Ensaru's Sünne Tugayı (30 Haziran 2014)
Mali: İslami Mağripte El Kaide (Temmuz 2014)
Mısır: Cemaat Ensar Beytu'l Makdis (30 Ocak 2014)
Mısır: Cundu'l Hilafe (Hilafet Ordusu) (23 Eylül 2014)
Nijerya: Boko Haram (7 Mart 2015)
Özbekistan: Özbekistan İslami Hareketi (31 Temmuz 2015)
Pakistan: Tehrik e Hilafet (9 Temmuz 2014)
Pakistan: Horasan Mücahitleri diye anılan Tehrik-i Taliban'ın 10 eski komutanı (10 Ocak 2015)
Somali: Somali'deki Eş-Şebab örgütü Ahmed Abdi Gudane (Muhtar Ebu'z-Zubeyr), Şubat 2012'de El Kaide'ye katıldığını ilan etmişti. Gudane'nin 1 Eylül 2014'te Amerikan insansız uçağı tarafından öldürülmesinin ardından Eş-Şebab, El Kaide'den IŞİD'e kaydı.
Somali: Şebab'ın Cubba bölgesi hücresi (7 Aralık 2015)
Suriye: Şam Sahabe Ordusu (1 Temmuz 2014)
Suriye: Yermuk Şehitleri Tugayı (Aralık 2014)
Suriye: İmam Buhari Tugayları (29 Ekim 2014)
Tunus: Hilafet Ordusu (31 Mart 2015)
Tunus: Kayravan Mücahitleri (18 Mayıs 2015)

Yemen: Arap Yarımadası'ndaki El Kaide (Ağustos 2014) - 2009'da kurulan örgüt Yemen asıllı Amerikalı Enver el Evlaki sayesinde ünlenmişti.
Yemen: Yemen Mücahitleri (10 Kasım 2014)
Yemen: Yemen İslam Devleti Destekçileri (4 Eylül 2014)

IŞİD'e destek beyan eden örgütler

Filipinler: Ebu Sayyaf Grubu (25 Ocak 2014)
Filipinler: Bangsamoro İslami Hürriyet Savaşçıları (13 Ağustos 2014)
Filipinler: Bangsamoro Adalet Hareketi (11 Eylül 2014)
Libya: İslami Gençlik Şûra Meclisi (22 Haziran 2014)
Mısır: Kudüs Muhitinde Mücahitler Şûra Meclisi (1 Ekim 2014)
Pakistan: Cundullah (17 Kasım 2014)
Tunus: Ukba İbn Nafaa Tugayı (20 Eylül 2014)
Sudan: Cemaatü'l İ'tisam bil-Kur'an ve'l Sunne (1 Ağustos 2014)
Suudi Arabistan: Harameyn'de İslam Devletinin Destekçileri (2 Aralık 2014)

IŞİD'in kaynakları: sıradışı devletin sıradışı kasası

IŞİD'in nasıl bir devlet karakteri arz ettiğini mali kaynakları da gayet güzel betimliyordu:

- Petrol satışı
- Musul gibi yerlerde kamu ihalelerini alan şirketlerden toplanan yüzde 10'luk pay
- Ganimetler
- Gayrimüslim, mürted ve müşrik saydıkları insanların gasp edilmiş malları
- Ticari kamyonlardan alınan haraçlar
- Esnaf, üretici ve profesyonel meslek sahiplerinden zekât/öşür adı altında zorla toplanan paralar
- Ehl-i Kitap'tan sayılan Hıristiyanlara kesilen cizyeler
- Kaçırılan rehineler için alınan fidyeler
- Esir alınan insanların satılmasından gelen paralar
- Tarihi eser kaçakçılığından elde edilen gelir
- Körfez ülkelerinden gelen bağışlar

15 Aralık 2014'te Twitter'da @wikibaghdady adresinden IŞİD'in içyapısıyla ilgili paylaşılan ifşaatta örgütün mali kaynaklarıyla ilgili bilgiler de yer alıyordu. Buna göre Ebu Bekir el Bağdadi'nin Selefi Ebu Ömer el Bağdadi zamanında örgütün kasasını doldurmanın yolu şöyle bulundu:

- Şii, Hıristiyan ve Dürzi azınlıklar ile Sünni-Şii fark etmeksizin rejimin tüm ajanlarının paralarına el konulacak.
- Petrol tesisleri, elektrik santralleri, petrol istasyonları ve devlete ait fabrikalara el konulacak. Buralardan elde edilen gelirler "beytülmal"a aktarılacak.
- Irak hükümeti ile kontratı olan tüm şirketler rejimin ajanlarıdır; bunların mülkleri İslam Devleti'nin mülkü sayılacak.
- Eğer bir şirketin tamamına el konulması mümkün değilse burası, sahibini öldürme ya da işyerini havaya uçurma tehdidiyle aylık ödemeye bağlanacak.
- Yollara kurulan kontrol noktaları ile ticari araçlar vergiye tabi tutulacak.

Bu mali kaynak stratejisi Ebu Bekir el Bağdadi döneminde daha da geliştirildi. Irak Kürdistan Bölgesi'nden Musul'a giden araçlardan 200 dolar; Ürdün ve Suriye'den Irak'a geçen araçlardan 800 dolar vergi alınıyordu.

Usame bin Ladin'in mali kaynakları kendi mal varlığına ve Körfez'in zenginleriyle kurduğu kişisel bağlantılara dayanıyordu. Ebu Bekir el Bağdadi örgütün kendi yerel kaynaklarını oluşturması gerektiğine inanıyordu ve bütün stratejisini ona göre kurguladı.

Musul'un ele geçirilmesine paralel olarak artan mali kaynaklar sayesinde Irak koşullarına kıyasla IŞİD gayet dolgun maaşlar ödemeye başladı. 2014'te Irak Dışişleri Bakanlığı koltuğundan Maliye Bakanlığı koltuğuna geçen Hoşyar Zebari de bu gerçeğe parmak basıyordu: "IŞİD militanlarına bizim askerimize verdiğimizden daha iyi maaş veriyor."[12]

Gazeteci Ruth Sherlock'a göre IŞİD 2014'te Musul'e ele geçirdiğinde görevlerine göre insanlara 300 dolar ila 2.000 dolar arasında maaş ödüyordu.[13]

Musul'da Merkez Bankası'ndan çalınan paranın miktarı 429-500 milyon dolar arasındaydı.

Deyru'z-Zor ve Musul'un ele geçirilmesi sonrasında IŞİD petrol satan örgüt konumuna yükseldi. Irak istihbaratına göre 2014'te

12. "Iraqi army prepares for liberation of Mosul", *Al Jazeera*, 12.12.2014.

13. Ruth Sherlock, "How the new 'caliphate' is run", *Telegraph*, 09.07.2014.

IŞİD'in mali gücü 2 milyar dolara ulaştı. Bu da IŞİD'i dünyanın en zengin silahlı örgütü yapıyordu. Jean-Charles Brisard ve Damien Martinez'in Thomson Reuters Accelus'un uzmanlarıyla birlikte yaptığı analize göre IŞİD'in 2014'teki gelirleri yıllık 2.9 milyar dolar civarındaydı. Bu gelirlerin yüzde 38'i petrol, yüzde 17'si doğalgaz, yüzde 12'si haraç-gasp-ganimet, yüzde 10'u çimento, yüzde 10'u fosfat, yüzde 7'si tahıl (buğday-arpa), yüzde 4'ü fidye, yüzde 2'si bağışlardan oluşuyordu.[14]

İsrail istihbaratına göre de IŞİD'in 2014'te günlük gelirleri 3-6 milyon dolar arasındaydı.

Petrol ve doğalgaz: IŞİD'in en önemli kaynağı petrol gelirleriydi. 2015-2016'da çok sayıda kuyu Rus ve Amerikan güçleri tarafından bombalansa da IŞİD'in gelir kalemlerinde petrol hâlâ ilk sıradaydı. IŞİD, 2014'te Suriye'de Ömer, Tanak, Tabka, Kharata, Şula, Deiro, Taim ve Raşid gibi çok sayıda petrol sahasını ele geçirerek büyük bir kaynağa ulaştı. Irak'ta da kısa sürede Kayyara, Acil ve Hamrin ile birlikte 13 petrol yatağına ve kısmen Beyci rafinerisine hükmedecek duruma geldi. IŞİD'in ele geçirdikleri, Irak'taki petrol sahalarının yüzde 10'una, Suriye'dekilerin yüzde 60'ına tekabül ediyordu.

Irak Enerji Enstitüsü'nden Luay el Hatib'e göre IŞİD, 2014'te günlük 70 bin varil petrol üretecek duruma geldi. Başka kaynaklara göre de IŞİD günlük olarak Suriye'de 50 bin, Irak'ta ise 30 bin varil petrol üretiyordu. Örgüt petrolün varilini çıkarıldığı yere göre 25 ila 45 dolar arasında satıyordu.

IŞİD kuyu başında ham petrolü ya da rafineride arıttığı petrolü tankerler ya da tüccarlara sattıktan sonra dağıtım ve perakende satışla ilgilenmiyordu. Ancak IŞİD kent merkezlerindeki pazarlara giden tankerlerin zekât ya da öşür vergisi ödeyip ödemediklerini kontrol ediyordu. En büyük üç petrol marketi Irak'ın Suriye sınırındaki kasabası El Kaim, Suriye'de El Bab ve Menbic'te kuruldu. Başlangıçta petrolün yarısı Suriye, yarısı Irak'ta yol alıyordu. Rusya'nın Ekim 2015'te tankerleri vurmaya başlaması üzerine trafikte ağırlık Suriye'den Irak'a kaydı. *Financial Times*'a konuşan Deyru'z-Zor'daki tüccarlar, tankerleri Amerikan güçleri değil, özellikle Rusların bombaladığını söylüyordu.[15]

14. Jean-Charles Brisard-Damien Martinez, "Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding", *Thomson Reuters Accelus*, Ekim 2014.

15. Erika Solomon, Robin Kwong, Steven Bernard, "Inside ISIS Inc: The journey of a barrel of oil", *Financial Times*, 29.02.2016.

IŞİD petrolü Irak ve Suriye'nin iç pazarlarında dolaştığı gibi klasik kaçakçılık yollarıyla Türkiye, Ürdün ve İran'a da satılıyordu. Türkiye'ye hem Irak hem Suriye üzerinden gelen petrolün nasıl geçirildiğine bizzat ben de tanık oldum. Mesela Suriye'nin Ezmerin köyünden Asi Nehri üzerinden Hatay'ın Altınözü ilçesi Hacıpaşa Beldesi'ne döşenmiş yaklaşık 500 boru hattı vardı. Hacıpaşa gibi başka köyler de kaçakçılığı sistematiğe bağlamıştı. Bunların bir kısmını bizzat görüntüledim.[16] Cilvegözü ya da Öncüpınar'dan Suriye tarafına insani yardım ya da ticari mal geçiren TIR ve kamyonlar ara bölgede depolarını IŞİD bölgesinden gelen mazotla dolduruyordu.

Suriyeli ve Iraklı kaynakların özel sohbetlerimizde bize verdiği bilgilere göre IŞİD'in petrol akışı şöyle işliyordu: IŞİD'in Suriye'nin Haseke ve Deyru'z-Zor vilayetlerinde çıkardığı petrol, tankerciler tarafından Zaho ve Duhok'taki dolum tesislerine getiriliyordu. Buralarda Suriye petrolü Kürt petrolüne karıştırılıyordu. Oradan da Türk tankerciler tarafından Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin gözetiminde yasal yollarla Türkiye'ye sokuluyordu. Kürt petrolü kisvesi altındaki bu akış, Rusya'nın, Rus jetinin Türkiye tarafından düşürülmesinin ardından büyük bir şov eşliğinde yaptığı ifşaattan önce de bölgeyi yakından takip edenler için sır değildi.

Irak Maliye Bakanı Hoşyar Zebari de petrol kaçakçılığı tartışmasına şöyle ortak oldu:

"Irak ve Suriye'de çok sayıda petrol sahasını kontrol ediyorlar ve çıkardıkları petrolü tankerlerle aracılar üzerinden Türkiye ya da diğer ülkelere geçiriyorlar."[17]

Rusya Savunma Bakanlığı, 2015'te IŞİD'in petrolü Türkiye'ye sattığına dair iddiaları ortaya attığında ABD, Ankara'ya arka çıktı. Ancak Türkiye'nin Suriye'de Esad'ı devirme operasyonundaki kritik ortağı ABD de petrol trafiğinin farkındaydı. Ruslarla kapışmadan bir yıl önce ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Senato Dış İlişkiler Komitesi'nde bazı itiraflarda bulunmuştu. Kerry, bir senatörün, "Türkiye bizim askeri operasyonlarımıza katılmak istemiyor çünkü Türk rehineler IŞİD'in elinde. Aynı zamanda kaçak petrol IŞİD ordusunun hayat damarı haline gelmiş durumda. O nedenle biraz Türkiye'den ve IŞİD'i bitirme çabasından bahsedin. Türkiye'nin bu yolu kapatması için ne yapmamız gerekiyor?" so-

16. Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, s. 370-373.

17. "Iraqi army prepares for liberation of Mosul", *Al Jazeera*, 12.12.2014.

rusuna şu yanıtı vermişti: "Türkiye zorlukların farkında. Önümüzdeki günlerde bazı kararlar almamız gerekecek. Ama bu konuda daha fazla ayrıntı için senatörlerle kapalı kapılar ardında konuşmalıyız." Kerry, kaçak petrolün "Hangi sınırlardan geçiriliyor?" sorusu üzerine "Türkiye ve Lübnan sınırlarından" demişti.[18]

IŞİD'in kaybettiği ilk petrol sahası 9 Ocak 2016'da YPG'nin ele geçirdiği El Cabsah oldu.

Fosfat, çimento, sülfür zengini: IŞİD'in petrol kadar gündem oluşturmayan gelir kaynaklarının başında fosfat ve sülfür madenleri ile çimento fabrikaları geliyordu. IŞİD'in Rutba yakınlarında ele geçirdiği Akaşat fosfat madeninin yıllık üretimi 1 milyon tondu. Bu, IŞİD açısından yılda 50 milyon dolar gelir demekti. El Kaim'de ele geçirdiği sülfürik asit ve fosforik asit fabrikalarının getirisi de yıllık 620 milyon dolardı. Biri Suriye'de dördü Irak'ta toplam beş büyük çimento fabrikası da IŞİD'in bir diğer önemli gelir kaynağıydı.[19] IŞİD Suriye'de Kobani yakınlarında Fransız Lafarge'a ait Calabiye fabrikasının kontrolünü 2015'te YPG ile savaşta kaybetti. Yıllık üretim kapasitesi 2.6 milyon ton olan bu fabrikanın potansiyel olarak getireceği gelir yıllık 583 milyon dolardı. *Le Monde* gazetesine göre Lafarge işlerini yürütebilmek için IŞİD'i finanse ediyordu. Fransız çimento devi, geçiş hakkı ve Rakka'dan gelen hammaddeler için yüksek oranda vergi ödeyip IŞİD'den petrol ve malzeme satın alıyordu.[20] YPG'nin 2015'te IŞİD'i bölgeden çıkarmasının ardından Fransız ve Kürt güçleri fabrikayı askeri üs olarak kullanmaya başladı. IŞİD, Lafarge'dan 2014'te kârının yüzde 15'ini vergi olarak istedi. Şirket bunu reddedince IŞİD de fabrikaya el koydu.

IŞİD'in kasasını şişiren gelir kalemlerine Neyneva vilayetindeki Mişrak sülfür fabrikası ile Suriye'de Et-Tabani'deki tuz madenlerini de eklemek gerekiyor.

Tarım ağası: Irak'ta tahıl üretiminin yüzde 40'ı, arpa üretiminin yüzde 53'ünün yapıldığı Neyneva, Selahaddin ve El Enbar vi-

18. "Kerry urges Syrians to fight 'ISIS first' as Obama rules out combat mission - as it happened", The Guardian, 18.09.2014, https://www.theguardian.com/world/live/2014/sep/17/obama-speech-isis-iraq-syria-ground-troops-live-updates

19. Jean-Charles Brisard-Damien Martinez, "Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding", Thomson Reuters Accelus, Ekim 2014.

20. Comment le cimentier Lafarge a travaillé avec l'Etat islamique en Syrie", Le Monde, 21.06.2016, http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2016/06/21/comment-le-cimentier-lafarge-a-travaille-avec-l-etat-islâmîque-en-syrie_4955039_3218.html

layetlerindeki verimli topraklar IŞİD'in eline geçti. Ayrıca 2014'te IŞİD'in ele geçirdiği silolarda 1.1 milyon ton buğday vardı. IŞİD'in Irak ve Suriye'de karaborsada sattığı tahıldan yılda 200 milyon dolar kazandığı tahmin ediliyordu.[21]

Bankacılık: 2015 itibariyle IŞİD'in hükmettiği topraklarda 62 banka faaliyet gösteriyordu. Bu bankalar IŞİD'in de gelir kaynağıydı.[22] Musul'da özellikle para transferlerinde ihtiyaç duyulan bankalar normal işleyişlerini sürdürdü. Rakka'da Halk Kredi Bankası, IŞİD'in elektrik ve su bedellerinin toplanmasında kullanıldı.

Tarihi eserler: IŞİD Irak ve Suriye'de tarihleri 6 bin yıl geriye kadar giden paha biçilmez çok sayıda eser arasından taşınıp satılabilecek olanları ayırdıktan sonra geri kalanları "putları yıkma" adına yerle bir etti. Haseke ve Deyru'z-Zor'da satılan eserler 3 bin yıllıktı.

Fidye: Tahminlere göre işadamları, siyasetçiler ve yabancıları kaçıran IŞİD'in fidye olarak topladığı paralar da yıllık 120 milyon doları buluyordu.

Bağışlar: Zerkavi'nin liderliğindeki Tevhid ve Cihad zamanında kurulan mali komite, Körfez ve Avrupa ülkelerindeki gönüllülerle finansal şebeke oluşturdu. Dış yardımların maliye içindeki payı 2014'ten itibaren saha hâkimiyetinin genişlemesiyle küçüldü.

ABD Dışişleri Bakanlığı, Haziran 2014'te Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Irak'tan onlarca varlıklı kişinin IŞİD'i bağışlarıyla desteklediğini rapor etti. Özellikle 2011-2012'de Körfez'den yayın yapan İslamcı televizyon ve radyolar, Müslümanlara zekât ve fitrelerini Suriye'de cihada göndermeleri çağrısı yapıyordu. Toplanan paralar El Kaide bağlantılı gruplara gidiyordu.

Irak yönetimi bu konuda Suudi Arabistan ve Katar'a suçlamalar yöneltti. Suudi Arabistan, IŞİD'i terör listesine alsa da bağımsız kişi ve kuruluşlardan yardımlar devam ediyordu. Üzerinde durulmayan ama cihadi Selefilere en fazla paranın aktığı ülke Kuveyt'ti.

IŞİD, Bitcoin gibi sanal ödeme-transfer araçlarıyla da bağış topluyordu. Avrupa Birliği bunu önlemek için 2016'da özel önlemler aldı.

21. Jean-Charles Brisard-Damien Martinez, "Islamic State: The Economy-Based Terrorist Funding", Thomson Reuters Accelus, Ekim 2014.

22. Abdel Bari Atwan, *Islamic State - The Digital Caliphate*, s. 141.

IŞİD maliyesine darbeler: IŞİD'e yönelik operasyonlar ciddi gelir kayıplarına yol açtı. ABD Hazine Bakan Yardımcısı David Cohen'in 13 Kasım 2014'te Kongre'ye verdiği bilgiye göre "IŞİD'in günlük 1 milyon olan petrol satışı haftada birkaç milyon dolara düştü; IŞİD'in 30 bin savaşçısına ayda 1.000 dolar maaş verdiği, bunun da yılda 360 milyon dolarlık bütçe ettiği dikkate alındığında da bu önemli bir kayıp."[23]

Britanya hükümetinin tahminlerine göre IŞİD'in gelirlerinin yüzde 40'ı petrolden, yüzde 40'ı gasp, haraç ve vergilerden, yüzde 20'si de tarihi eser kaçakçılığı, bağışlar ve diğer aktivitelerden oluşuyordu. Uluslararası koalisyonun tesislere yönelik bombardımanı sonucu 2016 itibariyle IŞİD petrol gelirlerinin yüzde 40'ını kaybetti.[24]

ABD'nin IŞİD'le mücadelesini "göstermelik" bulan Rusya ise örgütün petrol akışına asıl darbeyi Rus uçaklarının vurduğu iddiasındaydı. Savunma Bakan Yardımcısı Anatoly Antonov'un 2 Aralık 2015'teki açıklamasına göre 30 Eylül 2015'te Suriye'de operasyonlara başlayan Rus hava kuvvetleri, iki ay içerisinde IŞİD'in elinde bulunan 32 petrol rafineri kompleksi, 11 petrol rafinerisi, 23 petrol pompalama istasyonu ve 1080 petrol tankerini vurdu. Rus bombardımanı sayesinde IŞİD'in günlük petrol geliri 3 milyon dolardan 1.5 milyon dolara düştü.

Londra merkezli enformasyon ve analiz şirketi IHS'ye (Information Handling Services) göre IŞİD'in 2015'te aylık geliri 80 milyon dolar düzeyindeydi. Bu gelirlerin yüzde 43'ünü petrol oluşturuyordu. Mart 2016 itibariyle IŞİD'in aylık gelirleri 56 milyon dolara geriledi. Bu düşüşte petroldeki kayıpların etkisi büyüktü. Aynı dönemde günlük üretim 33 bin varilden 21 bin varile geriledi.[25] Aslında ABD ve Rusya'nın IŞİD ile mücadelede birbirlerine nazire yapmak için verdikleri rakamlara rağmen IŞİD, bombardımanlardan zarar gören tesisleri önemli ölçüde tamir edip tekrar faaliyete sokuyordu.

Vergi, haraç, gasp ve ganimetlerden gelen gelirler de 2016'da 2015'e kıyasla yüzde 23 geriledi. Petrol tesislerinin bombalanması dışında IŞİD'in gelirlerinin düşmesinde bir diğer faktör 2014'te ele geçirdiği toprakların yüzde 22'sini kaybetmesiydi. Ya-

23. Key Capitol Hill Hearings, CSPAN, Kasım 13, 2014 9:00pm-11:01pm https://archive.org/details/CSPAN3_20141114_020000_Key_Capitol_Hill_Hearings#start/420/end/480

24. Patrick Wintour, "Oil revenue collapse means ISIS reliant on Gulf funds, inquiry hears", 08.03.2016.

25. IHS, "Islamic State Monthly Revenue Drops to $56 million", 18.04.2016, www.ihs.com

ni 2014'te 9 milyon insanın yaşadığı bir toprak parçasına hükmederken 15 ay sonra 6 milyon insanın yaşadığı bir toprak parçası elinde kaldı. IŞİD gelirlerini denkleştirmek için şehirden ayrılmak isteyenlere "çıkış vergisi", kamyonlara "işgaliye bedeli", çanak antenler için "harç bedeli" gibi yeni vergiler getirdi. Ayrıca şer'î hudutlara göre fiziksel cezaların yerine para cezalarını tercih etmeye başladı.

Silahlar, gasptan üretime

IŞİD Irak ve Suriye ordusundan ele geçirdiği silahlarla neredeyse konvansiyonel bir güç haline geldi. Suriye'de Tabka Hava Üssü, 17. Bölük, 93. Topçu Tugayı, 121. Topçu Alayı'nda ele geçirdiği silah ve cephaneyle envanterini zenginleştirdi. IŞİD'in istihbarat toplamak için insansız araç kullandığı da görüldü. IŞİD, Ekim 2014'te kendilerine katılan bir pilotun MIG uçağını Halep üzerinde uçurduğunu öne süren bir video paylaştı. Görüntüde bir IŞİD savaşçısı da MIG-21'in kokpitinde poz veriyordu. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre Halep kırsalındaki El Cerrah askeri üssünden kalkan bir uçak alçak uçuş yaptı. IŞİD'in eline geçen toplam uçak sayısı tahminen altıydı. El Cerrah'taki uçaklardan üçünün uçabilecek düzeyde MIG-21, birinin MIG-23 olduğu ve Iraklı eski pilotların IŞİD üyelerine uçuş dersi verdiği belirtiliyordu.

Musul'da ise T-55 ve T-72 tipi Rus yapımı onlarca tank ve BMP-2 amfibi zırhlı piyade savaş araçları ele geçirdi. IŞİD, Musul'da ele geçirdiği ağır silahlarla 30 Haziran 2014'te Rakka'da askeri yürüyüş yaptı. Tanklar ve Humvee zırhlılarının yanı sıra bir Scud füzesi de yürüyüşte yer aldı.

ABD'nin sözde "ılımlı muhalif" gruplara dağıttığı silahlar da IŞİD'in envanterindeydi. IŞİD'in paylaştığı fotoğraflarda görülen silahlar arasında Suud'un parasıyla Hırvatistan'dan temin edilen M16 makineli tüfekler, 90 mm'lik M79 Osa tanksavar roketleri ve RBG-6 çoklu bomba atarlar vardı.

IŞİD'in envanterine bakıldığında şu silahlar da dikkat çekiyordu: 700 kilometre menzilli Scud D füzesi, Rus yapımı Korkur ve Kornet tanksavarlar, SA-7 uçaksavar, ZU-23-2 uçaksavar ve DShK 1938 makineli tüfek, Amerikan yapımı 155 mm'lik M198 havan topu ve FIM-92 Stinger roketi, omuzdan fırlatılan RPG-7 tanksavar, Çin malı Type 59-1 sahra topu ve HJ-8 tanksavar, IŞİD'in kendi yapımı "El Fatih" ve "Bin Ladin" roketleri...[26]

26. Jeremy Bender, "What The Jihadists Have In Their Arsenal", *Business Insider*, 08.07.2014.

Toyota arazi araçları IŞİD'in işgalci konvoylarındaki değişmez araçtı. Bu araçların çoğu hepimizin gözleri önünde Türkiye'de Öncüpınar ve Cilvegözü sınır kapılarından TIR'lar üzerinde normal ihraç malı olarak sokuluyordu.

Kimyasal silahlar da stokta

IŞİD ile Nusra ayrışmalarından dört ay önce Aralık 2012'de, 2 bin hektarlık araziye yayılmış olan Şeyh Süleyman üssündeki 111. Alay'ı uzun bir ablukanın ardından ele geçirdiler. Üs düştüğünde tonlarca klor, sarin ve hardal gazı İslamcı güçlerin eline geçti. Kimyasallara el koyan Nusra Cephesi, 10 büyük kamyona yüklediği 15 konteynır klor ve sarin gazını bilinmeyen bir yere götürdü. Hardal gazına ne olduğu bilinmiyordu. Üç ay sonra Halep'e bağlı Han el Asel'de kimyasal saldırı gerçekleşti. Uluslararası toplum Suriye yönetimini suçladı, Şam ise muhalifleri.[27] IŞİD Nusra'yı yutmaya başlayıp İslamcı örgütleri birçok yerden sürerken Ağustos 2013 tarihi itibariyle 111. Alay'daki kimyasal silahların da sahibiydi. IŞİD kimyasal saldırılar konusunda diğerleri gibi kendini gizleme gereği duymadı. Ebu Esir bir seferinde emrindeki savaşçılara "Kardeşler kimyasal yüklü bir bombalı aracı Hama'nın El Hamra köyü yakınındaki bir kontrol noktasına gönderdiler... Menağ Hava Üssü yakınındaki rejim güçlerine karşı da bir kimyasal yüklü bombalı araç kullandık" diyecek kadar açıksözlüydü.[28] IŞİD, Menağ Hava Üssü'nü Türkiye destekli bazı gruplarla birlikte 5 Ağustos 2013'te ele geçirmişti. O zamanlar IŞİD, Nusra gibi bazı örgütlerle savaşa tutuşsa da belli yerlerde İslamcılarla kurduğu ittifakı henüz bozmamıştı. 21 Ağustos 2015'te de CIA'in "ılımlıları" Marea kasabasında hardal gazı salan roketler ateşledi.[29]

İslam Devleti'nin yönetim yapısı

Ebu Bekir el Bağdadi, liderliği devraldığı Ebu Ömer'den farklı olarak örgütsel yapıda bakanlık yerine konsey/meclis ismini kullanmayı tercih etti. Yeni yönetim şemasında Savaş Bakanlığı'nın

27. Kimyasal silah tartışmaları için bkz. Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, s. 242-246, 271-273.

28. Harald Doornbos - Jenan Moussa, "How the Islamic State Seized a Chemical Weapons Stockpile", *Foreign Policy*, 17.08.2016.

29. C. J. Chivers oct, What an ISIS Chemical Strike Did to One Syrian Family, *The New York Times*, 06.10.2015.

yerini Askeri Meclis aldı. Önceden savaş bakanları genelde yabancılardan seçilirken Bağdadi ile birlikte askeri komuta, güvenlik ve istihbarat birimlerinde sorumluluk önemli ölçüde Iraklılara geçti. Son "savaş bakanı" Şubat 2011'de öldürülen Faslı Numan ez-Zeydi (Ebu Süleyman en-Nasır) idi. Bağdadi dağıtılan Irak ordusunda görevli eski askerlerin yardımıyla emrindeki orduyu sıkı bir hiyerarşik düzene soktu. Bağdadi güvenlikte sırtını Iraklılara yaslarken dini komitelerde Ebu Bekir el Kâhtani ve Ebu Humam el Asari gibi Körfez'den gelen yabancıları öne çıkardı.

IŞİD Ebu Ömer ve Ebu Bekir el Bağdadi tarafından dikey ve yatay halkalar arasında erişimin çok sınırlı olduğu bir yapıya dönüştürüldü. İddiaya göre 2006'da Zerkavi'nin ölümüne dikkatsizce çekilmiş son video kaydı yol açtı. Amerikan güçleri Zerkavi'nin yerini videodaki çevre görüntüsünü analiz ederek buldu. Zerkavi'den sonra gelen liderler, lidere ulaşmayı zorlaştıracak sıkı tedbirler almakla kalmayıp IŞİD'in örgütsel şemasını birimler arasında duvarlar örecek şekilde geliştirdi. Buna karşın IŞİD adam devşirme konusunda süreçleri diğer örgütlerden daha hızlı ilerletebiliyordu.

Hilafet makamı: İslam Devleti'nin en üst mercii halifelik makamı. Halife peygamberin vekili, müminlerin emiri ve devletin başı olduğu iddiasını taşıyor. Farklı yorumlar olmakla birlikte ehl-i sünnet düşüncesine göre halifenin Kureyş kabilesinden olması gerekiyor. Bu şart peygambere atfedilen "Halife Kureyş'tendir" hadisine dayandırılıyor. Bu yüzden Araplar arasında Osmanlı'yı hilafet makamı olarak görmeyenler çok.

İslam Devleti Şûra Meclisi, Ebu Bekir el Bağdadi'nin halifeliğine karar verdiğinde onun Kureyş'ten olduğuna atıf yapma gereği duydu. Bu yapı içerisinde Bağdadi, halife sıfatıyla İslam Devleti'nde son sözü söyleyen otorite. Bağdadi'nin en önemli görevi konsey/meclislerin çalışmalarını denetlemek. Halife, Şûra Meclisi'nin görüşünü aldıktan sonra meclis başkanlarını yani bakanları atayıp görevden alabiliyor. Ayrıca IŞİD'in kontrol ettiği bölgelere askeri ve dini emir atama yetkisine de sahip.

Bağdadi savaşın gidişatı, maliye (beytülmal), güvenlik, istihbarat ve medya dahil tüm birimlerin günlük işleyişini yakından takip ediyor.

Şûra Meclisi: Irak-Şam İslam Devleti'nin ikinci önemli kurumu Şûra Meclisi. Sistemin şeriata uygunluğunu temin etmekle görev-

li olan Şûra Meclisi'nin prensipte halifeyi atama ve görevden alma yetkisi var. Şûra Meclisi'nin normal işlevi halifeye danışmanlık yapmak. Ancak Şûra Meclisi'nin tavsiyeleri bağlayıcı değil. Sayıları 9 ila 11 arasında değişen şûra üyeleri, vilayetlerdeki askeri ve dini emirlerin önerileri üzerine Bağdadi tarafından atanıyor. Meclisin başkanı Ebu Erkân el Ameri 2015'te öldürüldü. Yerine Ebu Bekir el Hatuni (Abdullah Yusuf) geçti.

Şeriat Meclisi: Şûra Meclisi'nden sonra Bağdadi'nin başkanlık yaptığı altı kişilik Şeriat Meclis'i var. Şeriat Meclisi'nin görevi bakanlıkların faaliyetlerinin şeriata uygunluğunu denetlemek ve halifenin ölmesi ya da görevini yapamaz duruma düşmesi halinde halife adaylarını belirleyip Şûra Meclisi'nin onayına sunmak. Şeriat Meclisi sistemin dini karakterini tayin ediyor. Mahkemelerin düzenlenmesi, hâkimlerin atanması, cezaların (hudud) belirlenmesi, kurumlar arası hukuki ihtilafların çözülmesi, kamusal denetimin (hisbe) sağlanması, medya-yayıncılığın kontrol edilmesi ve şeriat polisinin denetlenmesi bu meclisin görevleridir.

Şeriat Meclisi, IŞİD'in dini meşruiyetiyle ilgili endişeleri gidermek üzere çalışmalar da yürütüyor. Etkili din adamlarının desteğini temin etmesi için Suudi ordusunda görev yapmış Bender bin Şalan meclis üyeliğine seçildi.

Kabine: Kabinede ise genel idare, hapishaneler, güvenlik, maliye (beytülmal), iletişim, yabancı savaşçılar ve intihar bombacıları ve askeri meclisten sorumlu üyeler yer alıyor.

Askeri meclis: Askeri meclis üyelerinin sayısı 9 ila 13 arasında değişiyor. Askeri meclisin ilk başkanı Hacı Bekir idi. Sırasıyla Ebu Abdurrahman el Bilavi, Ebu Eymen el Iraki, Ebu Muhanned es-Süveydavi, Ebu Müslim et-Türkmani ve Ebu Ali el Enbari askeri meclis başkanlığını yürüttü. IŞİD'in iki numaralı koltuğu olan askeri meclis başkanlığı, altı başkanın da ardı ardına mezarı görmesiyle değişti. Konsey toprakların genişlemesi ve korunması, cephanelerin sevk ve idaresi, silah tedariki, patlayıcı üretimi ve cephane dağıtımından sorumlu. Ayrıca çatışmalarda ölenlerin aileleriyle de bu konsey ilgileniyor. Askeri mecliste mıntıka komutanları yer alıyor. Her mıntıka, her biri 300-400 asker barındıran üç birlikten oluşuyor. Askeri meclisin altında genelkurmay komisyonu, komando güçleri, intihar saldırıları birlikleri, lojistik destek güçleri, keskin nişancı güçleri, pusu güçleri var.

Şeriat komisyonları: Şeriat mahkemeleriyle ilgileniyor. Polisin ya da bireylerin yaptığı başvurular üzerine her türlü dini ve medeni şikâyetle ilgileniyor. Irak'ta IŞİD'in kurduğu mahkemelerde Saddam döneminin bazı Sünni hâkimleri de görev alıyor. 2014'te şeriat komisyonlarının başına Ebu Muhammed el A'ani getirildi.

Emniyet (Güvenlik ve İstihbarat) meclisi: Saddam Hüseyin döneminde muhalifleri susturan güvenlik ve istihbarat birimlerinde çalışmış eski Baasçılar, IŞİD'in Emniyet adı verilen güvenlik ve istihbarat meclisine de damgalarını vurdu. "Halife"nin güvenliğini sağlamak da Emniyet'in görevi. Ayrıca valilik ve belediyelerin performanslarını izliyor, mahkeme kararlarının infazlarını denetliyor. Birimler arasında güvenli iletişimi organize ediyor. Adam kaçırma ve fidye pazarlıklarını da bu birim yürütüyor. Emniyet sadece IŞİD'in hâkim olduğu bölgelerde değil, özellikle Türkiye ve Ürdün gibi Suriye ve Irak'taki gelişmeleri etkileyen süreçlerin tayin edildiği yerlerde istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetleri yürütüyor. Tabii dışarıda istihbarat çalışmaları sarıklı, uzun saçlı ve sakallı adamlarla değil, takım elbise giyinmiş ve tıraş olmuş kişilerce yürütülüyor. IŞİD istihbarat ağı sayesinde rakip örgütler içinde para karşılığı muhbirler edindi ve zamanı gelince harekete geçirdiği hücreler kurabildi. IŞİD bazı örgütleri uyuyan hücreleri sayesinde içerden çökertmeyi de başardı.

Eğitim meclisi: Eğitim Meclisi müfredatı belirliyor, eğitim kadrolarını tayin ediyor ve okulları kontrol ediyor. Koyu Selefi oryantasyon içeren eğitim IŞİD'in en fazla önem verdiği faaliyet alanlarından birisi. Müfredat Kuran-ı Kerim'in katı Selefi yorumuna göre hazırlanıyor. Resim, plastik sanatlar, müzik, felsefe dersleri müfredattan çıkartılırken biyoloji dersleri de Darwin teorisi gibi yaratılış inancına aykırı başlıklardan arındırıldı. Kadın ve erkeğin bir arada bulunmasını ateşle barutun yan yana durması gibi tehlikeli gördüğünden karma eğitime asla geçit verilmiyor.

İslami hizmetler meclisi: Bu meclis sağlık, altyapı, yolların onarımı, elektrik tesislerinin tamiri ve işletilmesinden sorumlu.

Vilayetler: IŞİD'in kontrol ettiği toprakların idari yönetimi ise vilayet sistemine dayalı. Vilayetler vali tarafından yönetiliyor. Valinin yardımcısı olarak "askeri emir", "dini emir" ve "güvenlik emiri" gibi emirler bulunuyor. IŞİD'in vilayet ilan ederken güt-

tüğü mantık bazı bölgelerde tarihteki isim ve sınırlarına dönüşü amaçlarken bazı yerlerde de emperyalist güçlerin çizdiği sınırlara meydan okuma amacı güdüyordu.

IŞİD'in kontrolündeki topraklarda ilk başlangıçta sistem Irak'ta Diyala, Selahaddin, El Enbar, Kerkük, Neyneva (Musul) ve Bağdat; Suriye'de Beyda (Humus), Halep, Hayr (Deyru'z-Zor), Barakah (Haseke), Hama ve Şam vilayetlerinden oluşuyordu.[30] Neyneva Vilayeti daha sonra Neyneva, El Cezire ve Dicle olarak üç vilayete bölündü. Fırat vilayeti ise Fırat Nehri boyunca Irak ve Suriye'den bazı bölümler içeriyordu. Bunlardan bazıları IŞİD'in kontrolünde olmadığı için hayalet vilayetlerdi.

IŞİD hilafet ilanından sonra farklı coğrafyalardaki cihadi Selefi örgütlerden bağlılık yeminleri gelince 13 Kasım 2014'te yeni vilayetler ilan etti: Berka, Trablus ve Fizan vilayetleri (Libya), El Cezayir Vilayeti (Cezayir), Sina Vilayeti (Mısır), Sana Vilayeti (Yemen), Necd ve Harameyn vilayetleri (Suudi Arabistan). 2015'te bunlara Horasan Vilayeti (Afganistan-Pakistan), Batı Afrika Vilayeti (Nijerya) ve Kafkas Vilayeti (Kuzey Kafkasya/ Rusya Federasyonu) ilave edildi.

Aşiretler birimi: IŞİD aşiretler arası ilişkiler ve dengeleri çözümleyip ona göre taktikler geliştirmek için El Kaim merkezli özel bir kurul oluşturdu. Aşiret işlerinden sorumlu emir olarak da Suudi vatandaşı Zaygam Ebu Abdullah atandı.

Medya ve haberleşme meclisi: IŞİD'in propaganda çalışmalarından sorumlu meclis.

30. Suriye'de fotoğrafı paylaşılan bir aracın plakasında "Hilafet Devleti-Şam Vilayeti" yazıyordu.

10

IŞİD'in beyin takımı

Her şey Baas'ın imzasını taşıyor

Iraklı uzman Hişam el Haşimi, Ebu Bekir el Bağdadi ve adamları arasındaki ilişkiyi "Bağdadi'yi çobana, yardımcılarını sürüyü güden köpeklere benzetiyorum. Çobanın gücü köpeklerinden geliyor" diye tanımlıyordu.[1]

Bağdadi'nin, birlikte bütün stratejiyi belirlediği ve sistemi kontrol ettiği üç yardımcısı vardı. En fazla öne çıkan El Bağdadi'nin vekili olarak görülen kişi Hacı Bekir takma adını kullanan Samir Abd Muhammed el Khlifavi idi. Hacı Bekir'in ardından gelen diğer iki kişi Türkmen'di: Ebu Müslim et-Türkmani ve Ebu Ali el Enbari. İkisi de Baas Partisi üyesiydi. İkisi de Bağdadi gibi Amerikalılar tarafından Bucca üssünde tutuldu. Hacı Bekir ile birlikte Ebu Abdurrahman el Bilavi de IŞİD'in harp kurmayı olarak öne çıktı.

Saddam'ın yeğeni Eymen Sabavi ve kuzeni Raad Hassan da IŞİD'e katılanlar arasındaydı. Saddam döneminin istihbarat şefi Velid Casim (Ebu Ahmed el Alvani) de IŞİD'in hizmetine girdi.

Saddam sonrası dönemde önce Dışişleri Bakanı, ardından Maliye Bakanı olan Hoşyar Zebari eski Baasçıların patlayıcı, strateji, istihbarat ve planlamada IŞİD'e rehberlik ettiğini belirterek devrik kadroların rolünü şu sözlerle betimliyordu: "Aile aile, isim isim kimin kim olduğunu biliyorlar."

Eski bir Baas yetkilisinin ifadesiyle "Yaptıkları işler eski Irak devletinin parmak izlerini taşıyordu."[2] ABD Savunma İstihbarat Ajansı'nda görevli Albay Derek Harvey de IŞİD'in dünyasında ekonomik kaynaklar oluşturmaktan vilayetlerin idaresine, aske-

1. Ruth Sherlock, "How the new 'caliphate' is run", *Telegraph*, 09.07.2014.

2. Isabel Coles-Ned Parker, "How Saddam's men help Islamic State rule", *Reuters*, 11.12.2015.

ri taktiklerden aşiretlerle ilişkilere kadar geniş bir alanda sergilenen performansı "Baas tarzı" olarak nitelendiriyordu.[3]

2003-2009 arasında Bağdat'ta ABD'li büyükelçiler ve komutanlara danışmanlık yapan Ali Khedery'ye göre cihatçılar ve dağılan Baasçılar birlikte çalışmaya 2004'te başladı. Doğal olarak araziyi çok iyi bilen disiplinli ve örgütlü insanlardı. Baasçılar zamanla daha İslamcı hale geldi ve isyan tırmandı.[4]

Irak'taki silahlı gruplar üzerine çalışan araştırmacı Haşim el Haşimi'ye göre IŞİD'in 18 kişilik lider kadrosunda yer alan Ebu Abdurralunan el Bilavi, Ebu Aluned el Alvani (Velid Casim), Ebu Muhanned es-Sudavi, Ebu Müslim et-Türkmani ve Ebu Musa eş-Şavak'ın 2014'te öldürülmesinin ardından can güvenliğini sağlamak için Ebu Bekir el Bağdadi'ye erişim kanalları kısıtlandı. Bağdadi ile irtibatlı olan yeni liderlerin kimlikleri de gizli tutulmaya çalışıldı.[5]

Bağdadi'nin yakın çevresinde Zummar bölgesinden Ebu Bekir el Hatuna, Iraklı Türkmen Ebu Ali el Enbari, Suudi vatandaşı Bedir eş-Şalan, Bahreynli Türki el Binali ve Iraklı Osman en-Nezih gibi güvendiği kişiler yer alıyordu. Bağdadi hilafetin ilanından sonra Musul'daki camide cemaatin huzuruna çıktıktan sonra bir daha ortalıkta görünmedi. Irak medyası 9 Kasım 2014'te Bağdadi'nin El Kaim'de Amerikan bombardımanında yaralandığını öne sürerken IŞİD buna 13 Kasım 2014'te Bağdadi'ye ait 17 dakikalık ses kaydıyla yanıt vermişti.

Haşemi'ye göre Bağdadi, Suriye-Irak sınırındaki köylerde sürekli yer değiştiriyor, buradan izini belli etmeden Suriye'nin iç kesimlerine ya da Irak'ta Musul ve El Enbar'ın çöllerine güvenli şekilde ulaşıyor, güvenlik kaygılarıyla IŞİD liderleri aralarında mektup ve ulak gibi eski iletişim yollarıyla ya da şifrelenmiş elektronik ya da telefon mesajlarıyla haberleşiyordu.

Bağdadi konvoyla değil en sadık iki adamıyla dolaşıyordu. Bu iki kişinin Ebu Talha el-Libi ve Ebu Mikdad el Yemeni adlı Libyalı ve Yemenli yabancılar olduğu sanılıyordu. Bağdadi'nin seyahat planlamalarını kardeşi Cuma Avad el Bedri yapıyordu.[6] Hareket ve iletişim kısıtlılığı yüzünden Bağdadi birçok yetkisini sahadaki adamlarına bıraktı. Bu da örgütün yeredeki yapılanmalarının gücünü artırdı.

3. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 122.

4. Martin Chulov, "ISIS: The inside story", *The Guardian*, 11.12.2014.

5. Mushreq Abbas, "Decentralization of powers weakens IS", *Al Monitor*, 20.01.2015.

6. Mushreq Abbas, "Decentralization of powers weakens IS", *Al Monitor*, 20.01.2015.

Kasım 2015'te ABD'nin IŞİD'e bağlılık yemini etmek için farklı yollardan Kaim'e giden aşiret liderlerinin katıldığı toplantıyı hedef alması üzerine Bağdadi'nin öldüğü öne sürüldü. Ancak haber bir gün sonra yalanlandı.

Baasçı Selefiler!

Başlangıçta El Cezire televizyonu gibi yayın organlarının üstün katkıları sayesinde işgalci güçlere karşı Sünni direnişçiler olarak sempati toplayan cihadi Selefiler, nasıl oldu da Ortadoğu'nun en laik sistemlerinden birini inşa etmekle övünen Baas Partisi'nden önemli isimleri kadrolarına katabildi? Kuşkusuz ortak düşmana karşı birbirine zıt dünya görüşlerine sahip kesimler ittifak kurabiliyor. Bu Irak'ta da oldu. Ama mesele bunun ötesinde. Burada altını çizmek istediğim şey IŞİD içinde Selefi düşünceye sahip eski Baasçıların olduğudur.

Irak'a müdahalelerin yol açtığı felaketlerin El Kaide gibi örgütlere alan açtığı gerçeğini örtmek için Amerikalı ve İsrailli bazı çevreler IŞİD'in Saddam'ın ürünü olduğunu savunurken Baas'ın dindarlaştırma siyasetine özellikle atıf yapıyordu. Ama durum ne onların çerçevelediği gibi ne de Baas'ın katı seküler yapısını koruduğu savına yaslanıp IŞİD'in bir Amerikan ürünü olduğuna inananların sandığı gibiydi.

Körfez ülkelerindeki diğer monarşiler gibi Saddam Hüseyin de iktidara talip olan siyasal İslamcıları engellemek için birbirine zıt iki akım olan sufilik ve Selefiliğe yol verdi. Saddam'ın sağ kolu İzzet İbrahim ed-Duri, Nakşibendi tabanını Baas iktidarına payanda yaparken sistemle barışık Selefilerin de nefes alması sağlandı. Amaç siyasal İslamcılara antidot olacak unsurları güçlendirmekle sınırlı da değildi. 1991'deki Kuveyt hezimetinden sonra itibar kaybeden, BM'nin ambargo kararlarıyla ekonomik olarak çarkı döndüremez hale gelen ve Şii muhalefetin Necef ve Kerbelâ gibi "kutsal" havzalardan güç aldığını gören Saddam bir çıkış arıyordu. Kendi meşruiyet zeminini genişletmek için "dine karşı din" stratejisine yönelip "dindarlık" silahını çekti.

Şiiler arasında meşruiyetinin sorgulanmasını bitirmek için Hz. Ali'nin soyundan geldiğine dair bir soyağacı hazırlatıp her tarafa astıran Saddam, Irak bayrağı üzerine de Allahu Ekber ifadesini yerleştirdi. Daha sansasyonel olan hamlesi kendi kanıyla Kuran ayetlerini yazdırmasıydı. Bu hikâye vakti zamanında epeyce ilgi gördü. 1997'den itibaren iki yıl boyunca 27 litre kan vermek sure-

tiyle hattat Abbas Şakir el Cudi'ye yazdırdığı Kuran, Irak devrik lideri idam edildikten sonra bile Sünni ulemanın ne yapacağını bilmekte zorlandığı bir meseleye dönüştü. Ulema bu kitabın imha edilip edilmemesi konusunda çıkmaza girdi.[7]

Bu da Saddam'ın izlediği akıl almaz bir yolla dindar kesimleri pekâlâ etkileyebildiğini gösterdi. Saddam 1990'larda bazı şer'î hükümleri de uygulamak suretiyle iyi bir Müslüman olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Uygulamalar arasında hırsızların ellerinin kesilmesi de vardı. Ordudan artan orandaki kaçışları önlemek için firari askerlerin kulaklarının kesilmesi ve alınlarına firari olduklarına dair damga vurulması da Saddam'ın yeni tedbirleri arasındaydı. Bu tür cezaların uygulanması sırasında kan kaybından ölenler olduğu gibi Bağdat ve Basra gibi yerlerde uzuv kesme emrini reddeden onlarca doktor tutuklandı.[8]

Baas'ın Selefî kadrolarından bahsederken belki asıl üzerinde durulması gereken şey Saddam'ın 1993'te başlattığı İslami İnanç Seferberliği'dir. Bu seferberlik çerçevesinde camilere gönderilen Baas üyeleri ve askerlerden bazıları kaçınılmaz olarak Selefi düşünceyi benimsedi. Saddam'a sadık kaldıkları sürece Selefi askerler sorun değildi. Tabii Saddam'ın Selefilikle flörtüne paralel olarak cihadi Selefiler de "kâfir Baas" rejiminin değişmesi için sabırsızlanıyordu. Bu şekilde devleti tehdit eden Selefiler de Saddam'ın hışmından kurtulamıyordu.

Saddam'ın devrilmesinden hemen sonra Baasçı-Selefî damarın yolu hızlıca El Kaide ile kesişti. Amerikalı eski deniz istihbarat subayı Malcolm Nance'ye göre hem Baasçı hem Selefî karakteriyle öne çıkan Mücahitler Ordusu (Ceyş el Mücahidin) adlı direnişçi grup Saddam'ın Fedaileri (Fedayin Saddam), Cumhuriyet Muhafızları ve eski istihbaratçılar tarafından kuruldu.[9] Paramiliter bir güç olan Fedayin Saddam, Saddam'ın oğulları Uday ve Kusay'ın kontrolündeydi.

Irak'ta görev yapmış askeri istihbaratçı Derek Harvey'e göre 2003'te BM binasına düzenlenen saldırı ve diğer intihar saldırılarında Ebu Musab ez-Zerkavi Baasçılardan yardım aldı. Hatta Özel Kuvvetler'e ait bazı güvenli binalar intihar bombacıları için kulla-

7. Martin Chulov, "Qur'an etched in Saddam Hussein's blood poses dilemma for Iraq leaders", *The Guardian*, 19.12.2010.

8. HRW, "Iraq's Brutal Decrees Amputation, Branding and the Death Penalty", Haziran 1995, cilt 7, no. 3.

9. Kyle Orton, "Governing the Caliphate: Profiles of Islamic State Leaders", The Henry Jackson Society, 2016.

nıldı. Bomba yüklü araçların hedefteki bölgelere transferleri de Baasçıların yardımları sayesinde oluyordu.[10]

Usame bin Ladin yeni cihat sahası olarak Irak'ı işaret ettiğinde Irak'a akın eden cihatçıların sevk ve idaresi için El Kaide'nin daha önce kâfir ilan ettiği Baasçılar devredeydi. Harvey daha da ileri giderek Baasçıların El Kaide ile temasının işgalden üç yıl önce başladığını öne sürüyordu. Bu konuda General Muhammed Hairi el Berhavi'nin hikâyesini örnek veriyordu. İddiaya göre Berhavi, El Kaide üyelerinin eğitimiyle ilgileniyordu. Tuhaf olan şey, Irak'taki Amerikan güçlerinin komutanı Tümgeneral David Petraeus'un, Berhavi'yi Musul polis şefi olarak atamış olmasıydı.[11]

Harvey, İnanç Seferberliği sayesinde istihbaratın İslamcıların arasına sızmakla kalmayıp Irak İslam Âlimleri Heyeti Başkanı Haris ed-Dari ve Şeyh Abdullah el Cenabi gibi önde gelen isimleri ajan olarak kullandığını söylüyordu. Selefi kökenden gelmeyip Duri'nin liderliğindeki Nakşibendilerle bağları olan Abdullah el Cenabi, Sünni direnişçilerin kurduğu Mücahitlerin Şûra Meclisi'nin başkanıydı.[12] Şûra Meclisi ve Âlimler Heyeti, başlangıçta Zerkavi'nin Şiilere topyekûn savaş açan çıkışlarından da rahatsızdı.[13]

Duri'nin Nakşileri

Baas üyelerini ve askerleri camiyle buluşturan İslami İnanç Seferberliği'nin sorumlusu İzzet İbrahim ed-Duri'ydi. Irak Devrim Komuta Konseyi Başkan Yardımcısı Duri dini faaliyetler ve programlar çerçevesinde sıklıkla göründüğü devlet televizyonunda Baas'ın dindar yüzünü göstermekle meşguldü. Saddam zamanında çok sayıda Nakşibendi tarikatı üyesini askeri ve istihbarat birimlerine yerleştiren Duri, sahip olduğu insan potansiyeliyle 2006'da Amerikan güçlerine karşı Nakşibendi Ordusu'nu kurdu. Duri'nin Nakşibendi Ordusu'nu Suriye'nin Rakka kentinde üstlenerek yönettiği söyleniyordu. Duri, IŞİD'i ortaya çıkaran süreçte de perde arkasındaki oyuncu olmaya devam etti.

Duri, Saddam döneminde uluslararası yaptırımları atlatmak için kurulan mekanizma ve ağlardan sorumluydu. Devletin gay-

10. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 27.

11. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 27.

12. Michael Weiss-Hassan Hassan, *ISIS*, s. 24.

13. Iraklı Direnişçiler Zerkavi'ye karşı birleşti, *Yeni Şafak*, 17.09.2005.

riresmi dış alımları Duri'nin kurduğu gizli ağlar sayesinde gerçekleşiyordu. İşgal başlayınca Suriye'ye kaçıp ortak düşman Amerika'ya karşı Muhaberat ile temasa geçen Duri devlet namına iş yapan ama yasadışı olan bu ağları artık başka bir amaç için kullanıyordu. Özetle Duri, Saddam döneminden kalan organizasyonel ve operasyonel kapasiteyi önce Sünni direnişçilerin, daha sonra kaybettikleri iktidarı geri almalarına yardımcı olacağı düşüncesiyle IŞİD'in hizmetine sundu.

Dümendeki Baasçılar

HACI BEKİR: Ocak 2014'te öldürülünceye kadar Bağdadi'nin halefi olarak görülen yardımcısıydı. Asıl adı Samir Abd Muhammad el Khlifavi. Irak ordusunda albaydı. 2003'te ordunun dağıtılmasının ardından Zerkavi'nin Tevhid ve Cihad örgütüne katıldı. 2006-2008 arasında Ebu Gureyb ve Bucca'da Amerikalılar tarafından esir tutuldu.[14] Irak İslam Devleti'nin kimyasal ve konvansiyonel silah üretimi konusundaki çalışmalardan sorumluydu. Irak'taki İslam Ordusu (Ceyş el İslam) ile de ilişkileri vardı. Bağdadi'nin yeni yapılanmasında ilk "askeri meclis" başkanı oldu. Ocak 2014'te Halep'te eski müttefikleri Nusra Cephesi'yle yaşanan çatışmalar sırasında öldü. *Der Spiegel*'in yayımladığı belgelere göre Suriye'nin kuzeyinde IŞİD'in hâkimiyet alanını genişletilmesinin mimarı, yürüttüğü gözleme, takip, istihbarat, suikast ve adam kaçırma teknikleriyle Hacı Bekir'di.[15]

Askeri Konsey'e eski Baasçı askerler yön veriyordu. Onlar arasında planları hazırlayan ve askeri gidişatı belirleyen Hacı Bekir'di. Ayrıca IŞİD liderliği ile eski Baasçı komutanlar arasındaki irtibatı sağlıyordu.

Ebu Bekir el Bağdadi'yi IŞİD liderliğine öneren kişi, askeri tecrübesiyle kısa sürede örgüt içinde öne çıkan Hacı Bekir'di. Bağdadi'ye lider olursa arkasında duracağını ve her türlü desteği vereceğini söyledi.

Vitrinde olan Bağdadi, gölgede örgütü evirip çeviren Hacı Bekir'di. Hacı Bekir kısa sürede sakal bırakarak örgütün habitatına uyum sağladı ve etrafındaki şüpheleri dağıttı. Bağdadi ile özel toplantılar yaparak IŞİD'in genişleme stratejisini belirledi. Şekillendirilen sistemin iki önemli ayağı vardı: Biri Bağdadi'nin güven-

14. Kyle Orton, "Saddam's Former Loyalists Are Leading ISIS as True Believers", *National Review*, 22.07.2015

15. "Secret files reveal the structure of Islamic State", *Der Spiegel*, Nisan 2015.

liğini sağlayan, tehditleri bertaraf eden bir güvenlik ve istihbarat şebekesiydi. Diğeri ise mali kaynakları garanti edecek organlardı. Güvenlik aygıtı Bağdadi'nin alt düzeydeki komutan ve yöneticilerle irtibatını sınırladı. Bağdadi'nin emirleri Şûra Meclisi aracılığıyla alta iletiliyordu. Güvenlik amacıyla yapılan bu düzenleme esasen Hacı Bekir'in tayin ettiği çekirdek kadronun dışında kalanların Bağdadi'yi etkilemesinin önüne geçmek içindi. Hacı Bekir tehditleri bertaraf etmek ve suikastlar düzenlemek için 20 kişilik bir ekip kurdu. Bu özel timin üyeleri daha sonra 100'e çıktı. Hacı Bekir'in şahsen seçtiği ekipteki adamların çoğu eski Baasçılardan oluşuyordu. Eski asker Ebu Safvan Rifai'nin başkanlığındaki bu ekip, talimatları bölge emirlerinden değil doğrudan Bağdadi'den alıyordu.[16]

EBU ABDURRAHMAN EL BİLAVİ: 2014'te Hacı Bekir'in yerine Ebu Abdurrahman el Bilavi geçti. Asıl adı Adnan İsmail Necm el Bilavi. O da Saddam döneminde ordunun özel kuvvetler biriminde yarbaydı. 2007'de Amerikalılara esir düştükten sonra Bucca Üssü'nde kaldı. Esirlerin Iraklılara devredilmesi sonrasında Ebu Gureyb Hapishanesi'ne nakledildi. 2013'te Ebu Gureyb baskınında kaçan tutuklular arasındaydı. Musul'u ele geçirme planlarını yapan Bilavi, harekât başlamadan önce 4 Haziran 2014'te öldürüldü.

EBU EYMEN EL IRAKİ: Ebu Abdurrahman el Bilavi'nin öldürülmesinin ardından askeri meclis başkanlığına Ebu Eymen el Iraki (Adnan Latif Hamid es-Süveydavi ed-Düleymi) getirildi. Saddam döneminde hava istihbarat biriminde yarbay rütbesiyle görevliydi. İzzet İbrahim ed-Duri'ye yakınlığıyla biliniyordu. 2007-2010 arasında hapiste kaldı. IŞİD'in El Enbar valisiydi. 2014'te Askeri Meclis başkanlığına getirilmeden önce Suriye'deki operasyonlardan sorumlu komutandı. Iraklı kaynaklara göre 8 Kasım 2014'te öldürüldü.

EBU MÜSLİM ET-TÜRKMANİ: Tel Aferli olan Ebu Müslim'in asıl adı Fadıl Ahmed Abdullah el Hayali. Hacı Mutaz olarak da anılıyordu. Saddam döneminde askeri istihbaratçı ve özel kuvvetler mensubuydu. Hem Saddam'a hem Duri'ye yakındı. IŞİD'in Irak genel valisiydi. Ebu Eymen el Iraki'den sonra Askeri Meclis bakanlığını Ağustos 2015'te öldürülünceye kadar sürdürdü.

16. Matthew Barber, "New ISIS Leaks Reveal Particulars of al-Qaida Strategy", *Syria Comment*, 12.01.2014.

EBU ALİ EL ENBARİ: Musullu olan Ebu Ali'nin kimliği hakkındaki bilgiler çelişkili. Asıl adının Abdurrahman Mustafa el Gaduli olduğu söyleniyordu. Ona atfen Ali Kurdaş et-Türkmani, Ebu Casim el Iraki ve Ebu Ömer Kurdaş isimleri de geçiyor. Ebu Müslim et-Türkmani'nin Ağustos 2015'te öldürülmesinden sonra askeri meclis başkanlığını üstlendi. Saddam döneminde askeri istihbaratta tümgeneraldi. İzzet ed-Duri'nin kurduğu "devlet onaylı" kaçakçılık şebekesinin Musul ayağında yer alıyordu.

Başka bir rivayete göre hem Baas üyesi bir fizik öğretmeni hem de istihbarat elemanıydı. Bir başka rivayete göre Abdurrahman el Gaduli, kendisiyle aynı ismi taşıyan ve fizik öğretmeni olan IŞİD liderlerinden Ebu Alaa el Afri ile karıştırılıyor.[17]

Wall Street Journal'a göre Ebu Ali ilk önce katıldığı Ensar el İslam'dan mali yolsuzluk yaptığı suçlamasıyla 2004'te atıldı.[18] Ekim 2004'ten itibaren Tevhid ve Cihad ile çalışmaya başladı.

Amerikan Hazine Bakanlığı'nın çıkardığı biyografiye göre Ebu Ali, 2004'te El Kaide'ye katıldıktan sonra Zerkavi'nin yardımcısı ve Musul emiri olarak çalıştı. 2006'da Zerkavi adına Pakistan ve Afganistan'da temaslarda bulundu.[19]

Zerkavi'nin ölümünden sonra 2006'da Irak İslam Devleti'nin kuruluşunda yer aldı. Bağdadi tarafından güvenlik ve istihbarat meclisi başkanlığına getirildi.[20] Bağdadi'nin kişisel güvenliğinden de sorumlu olan Ebu Ali, IŞİD'in istihbarat ve güvenlik şemasını oluşturan kişiydi. IŞİD'in Suriye genel valisi olarak istihbarat ve pusu operasyonlarıyla ölümcül sonuçlar alan biriydi. Şûra Meclisi'nde de yer aldı. Ebu Ali, 2015'te askeri meclisin başkanı olurken güvenlik ve istihbarat meclisi başkanlığını İyad el Cumali'ye, Suriye genel valiliğini de Amr el Ebsi'ye (Ebu Esir el Ebsi) devretti.

Ebu Ali el Enbari 2015 sonunda IŞİD'in Libya ayağını örgütlemek için bu bölgeye gitti. 25 Mart 2016'da Deyru'z-Zor'da Amerikalılar tarafından öldürüldü. Daha önce dört kez öldürüldüğü öne sürülmüştü.[21]

17. Michael Weiss-Hassan Hassan, Everything We Knew About This ISIS Mastermind Was Wrong, *Daily Beast*, 14.04.2016.

18. Siobhan Gorman, Nour Malas, Matt Bradley, "Brutal Efficiency: The Secret to Islamic State's Success", *Wall Street Journal*, 03.09.2014.

19. "Treasury Designates Al-Qa'ida Leaders In Syria", 14.05.2014, www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/jl2396.aspx

20. Abdel Bari Atwan, *Islamic State - The Digital Caliphate*, s. 137-138.

21. Kyle Orton, "Governing the Caliphate: Profiles of Islamic State Leaders", The Henry Jackson Society, 2016.

EBU ERKAN EL AMERİ: Saddam döneminde orduda görevli olan Ebu Erkan el Ameri, Aralık 2015'te öldürülünceye kadar şûra meclisine liderlik etti. Ameri'nin yerini Zerkavi'nin adamlarından Ebu Bekir el Hatuni aldı.

İYAD HAMİD EL CUMALİ: Saddam döneminde Felluce'de istihbarat yetkilisiydi. 2015'te Ebu Ali el Enbari'den boşalan güvenlik ve istihbarat meclisi başkanlığına getirildi.[22]

EBU FATİMA EL ANSARİ: Asıl adı Nima Abed Nayif el Ciburi. Saddam döneminde orduda görevliydi. Ağustos 2015'te Irak genel valiliği görevine getirildi.

22. Isabel Coles-Ned Parker, "How Saddam's men help Islamic State rule", *Reuters*, 11.12.2015.

11

Etnik ve dinsel temizlik

"Nun" ve "Ra" halkı

Kendi şeriat yorumuna göre Sünni İslam devleti kurmaya çalışan IŞİD'in ele geçirdiği yerlerde Ezidiler, Şiiler, Aleviler, Şebekler, Kakailer ve Hıristiyanlar etnik temizliğe uğradı. Şubat 2014'te Rakka'da, Temmuz 2014'te Musul'da Hıristiyanlara sunulan seçenek şuydu:

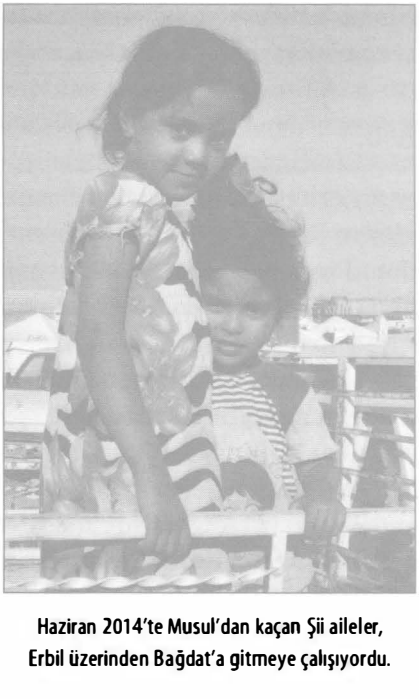
- Cizye (gayrimüslimlere özgü vergi) ödemeyi kabul edip İslam Devleti'nin koruması altında yaşayın.
- Cizye ödemeyi kabul etmiyorsanız ya Müslüman olun ya da 48 saat içerisinde bölgeyi terk edin.

Suriye'de kimi Hıristiyanlar IŞİD'in koşullarını kabul edip evlerinden ayrılmadı. Kimileri ise yurtdışına kaçtıktan sonra IŞİD'in "Gelip tarlalarınızı ekip cizye vermezseniz mülkleriniz İslam Devleti'nin hazinesine devredilecek" tehdidi üzerine dönüp IŞİD'le anlaştılar. Irak tarafında Musul'daki Hıristiyanlar ise sürgünü tercih etti. Bu şekilde evlerini terk etmek zorunda kalan Hıristiyanların mülklerine el konuldu.

Zımmî olmayı kabul edenler için de kurallar katıydı:[1] Kiliselere haç asılamayacak, yeni ibadethane inşa edilmeyecek, dini simgeler taşınmayacak, alkol ve domuz satışı yapılmayacak. Örtünme, sokakta yanında mahrem biri olmadan dolaşmama ve haremselamlık gibi kurallar Hıristiyan kadınlar için de geçerliydi. Bazı kiliselere zarar verildi, kimi din adamları öldürüldü.

Hıristiyanlar ve Şiilere ait ev ve işyerleri damgalandı: Hıristiyanların mülklerinin üzerine Nasrani'nin ilk harfi "nun"; Şii Arap, Şii Türkmen ve Şebeklerin mülklerinin üzerine de Selefi-

1. İslam devletinde yaşam güvencesine karşılık cizye verme yükümlülüğünü kabul eden gayrimüslim vatandaşlara zımmi deniliyor.

Haziran 2014'te Musul'dan kaçan Şii aileler,
Erbil üzerinden Bağdat'a gitmeye çalışıyordu.

lerin aşağılamak için tercih ettiği Rafızi kelimesinin ilk harfi "ra" yazıldı.

Musul'da 2003'te Hıristiyanların nüfusu 35 bin civarındaydı. Bu rakam 3000'nin altına düştü.

2005-2008 arasında Sünni-Şii çatışmasına sahne olan Tel Afer'in çoğunluğunu teşkil eden Şii Türkmenler evlerini terk etmek zorunda kaldı.

Ezidiler ise şeytana tapan müşrikler olarak sınıflandırılıp canları, malları ve kadınları helal sayıldı.

IŞİD'in Musul ve Tel Afer'i ele geçirmesinin ardından sıra Şengal'e (Sincar) gelmişti. Tel Afer'den kaçan 40 ila 50 bin civarında Şii Türkmen de Ezidi yurdu Şengal'e sığınmıştı. IŞİD gelirken Peşmerge'nin silahlarıyla birlikte bölgeden kaçması, Şengal'i hepten savunmasız bıraktı. IŞİD ilçeye girince insanların çoğu Şengal dağlarına, bir kısmı da Dohuk ve Zaho taraflarına kaçtı. Kaçamayanlar dinlerini değiştirmeye zorlandı, öldürüldü, köle ya da cariye olarak Musul'a götürüldü. Rojava'nın savunma gücü YPG, Suriye tarafından Şengal dağına koridor açarak Ezidileri kurtardı.

Irak'taki düşmanını Rafiziler ve Suriye'deki düşmanını Nusayriler olarak tanımlayan IŞİD, Rojava'da Kürtlere karşı savaşını

PKK'nin ateist olduğu, katliam yaptığı, halka zulmettiği, kadınların ırzına geçtiği ve tarlaları yaktığı iddiasına dayandırıyordu.[2]

Köleliğin dönüşü!

Şengal'den kaçan erkek ve kadınların insanı insanlığından utandıran hikâyelerini Rojava ve Irak Kürdistanı'ndaki kamplarda şahsen dinledim. Peşmerge tarafından savunmasız bırakılan, her katliamda olduğu gibi Şengal dağına sığınan, susuzluktan çocuklarına sidik içiren, kızları ve kadınlarının alınıp götürülüşünü anlatmakta zorlanan insanların hikâyeleri... Daha sonra IŞİD'in elinden kaçan ya da yakınları tarafından köle pazarından parayla satın alınıp kurtarılan kadınların hikâyeleri de bütün dünyada yankı uyandırdı.

Evet, IŞİD, Şengal'de esir aldığı Ezidi kadın ve çocuklar için köle pazarları kurdu. 2014'te Şengal düştükten sonra Musul'a götürülen kadınların "beşte biri" (humus) komutanlara, geri kalanı savaşçılara ganimet olarak paylaştırıldı. IŞİD'in yayın organı *Dabiq*, insanlığa karşı işlenen bu suçun "dini" gerekçesine dair kendi içlerindeki tartışmaları ayet ve hadisler eşliğinde aktardı.[3] Ezidilerin "dinden dönenler" değil, İslam'ı asla benimsememiş kadim bir müşrik topluluk olduğu sonucuna varan IŞİD ulemasının görüşü bütün dünyayla şöyle paylaşıldı:

> Tövbe etmezlerse kılıçla yüzleşmek durumunda olan mürted (dinden dönmüş) kadınların aksine Ezidi kadınlar esir alınabilir. Yakalandıktan sonra esirlerin beşte biri "humus" olarak dağıtılmak üze-

2. "İslam Devleti Kürtlerle Neden Savaşmaktadır?", *Konstantiniyye*, Sayı 2, Şevval 1436.

3. IŞİD kölelik ve cariyelik sistemine dönüşü, onlara yapılan muameleyi şu ayetlere dayandırıyordu:
"Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helal olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin." (Nisa 3)
"(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler hariç, kadınlardan kocası olanlarla evlenmeniz de haram kılındı." (Nisa 24)
"Ve içinizden kimin, mümin ve hür kadınlarla nikâh yapmaya (evlenmeye) gücü yetmezse, o zaman ellerinizin altında bulunan genç mümin cariyelerinizden (alıp) evlensin. Allah sizin imanınızı daha iyi bilir. Siz birbirinizdensiniz (aynı soydan gelmesiniz). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları şartıyla sahiplerinin izniyle mehirlerini marufla (örf ve âdete uygun olarak) vererek onları nikâhlayın." (Nisa 25)
"Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, halanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helal kıldık." (Ahzab 50)
"Onlar, mahrem yerlerini koruyan kimselerdir. Ancak eşleri yahut sahip oldukları cariyeleri başka. Çünkü onlar (eşleri ve cariyeleri ile olan ilişkileri konusunda) kınanmazlar." (Muminûn 5-6 / Meâric 29-30)

re İslam Devleti'nin yetkililerine gönderildikten sonra Ezidi kadın ve çocuklar, şeriata uygun olarak Sincar operasyonlarına katılan İslam Devleti'nin savaşçıları arasında paylaştırıldı. Şer'î hukuk terk edildiğinden beri bu kadar çok müşrik ailenin köleleştirilmesi belki ilktir. Köle yapılan Ezidi aileler, şimdi İslam Devleti'nin askerleri tarafından satılıyor, tıpkı kendilerinden önce, müşriklerin Sahabeler (radiyallahu anhum) tarafından satıldığı gibi. Annenin küçük çocuklarından ayrılmasını yasaklayan kural gibi meşhur kurallara riayet edildi... Sonuç olarak çok sayıda çağdaş âlim, köleliğin terk edilmesinin fahişeliğin artmasına yol açtığını ifade etmektedir. Çünkü evliliğin şer'î alternatifi yoktur; bu yüzden özgür bir kadınla evlenmeye gücü yetmeyen erkekler, kendilerini, günaha götüren ayartmayla kuşatılmış bulur. Ayrıca evlerinde kadın hizmetçi çalıştıran birçok Müslüman aile, halvet fitnesiyle karşı karşıya kalıyor ve nihayetinde erkek ile kadın hizmetçi arasında zina vuku buluyor. Oysa o kadın, erkeğin cariyesi olsa bu ilişki meşru sayılır. Bu da cihadı terk etmenin sonuçlarındandır. [4]

IŞİD, bu makalede, cihadın ganimeti olarak müşrik kadınları cariye yapmanın, erkekleri kuşatan fitneyi bertaraf etmek, toplumda zina ve fuhuşu önleme mekanizması olarak yeniden geri getirmek için elzem olduğunu vurguluyordu. Yazıda, bu konudaki şer'î delilleri inkâr eden ya da alaya alanların dinden çıkacağı belirtiliyordu.

Kaçıp kurtulan Ezidi kadınlardan sadece birinin anlattıkları, korkunç süreci anlamak için yeterliydi. Seks kölesi haline getirilen kadınlardan Koço köyünden 19 yaşındaki Nadia Murad Basee Taha'nın CBC'ten Laura Lynch'e anlattıkları şöyleydi:

"3 Ağustos 2014'te Ezidilerin kökünü kazımak için geldiler. Öldürmek ve köleleştirmek için geldiler. Çünkü Ezidileri kâfir, müşrik ve hain olarak görüyorlar. 4 bin insan öldürdüler, 400 bin insan yerlerinden oldu. Ayrıca 6 bin kadın ve çocuğu köle olarak aldılar... Bizi 15 Ağustos'a kadar kuşatma altında tuttular... O gün köy okuluna topladılar, erkekleri ve kadınları ayırdılar. 700 erkeği öldürdüler, sonra çocukları ayırdılar. Ardından yaşlı kadınları öldürdüler... 80 kadar yaşlı kadın vardı. Hepsini öldürdüler... Kadınların mücevherlerini aldılar. Erkeklerin telefonlarına ve paralarına el koydular. Çocukları annelerinden uzaklaştırdılar. Erkekleri köyün dışına götürüp öldürdüler... Benim altı erkek kardeşimi alıp götürdüler... Ben 150 kadar kadınla Musul'a götürüldüm. Karargâhlara dağıtıldık. Tecavüze uğrayacağımızı ve satılacağımı-

4. The Revival of Slavery Before the Hour, *Dabiq Magazine*, sayı 4, p.14-17.

zı biliyorduk. Ayrıca din değiştirmeye zorlandık. Bizi bir merkeze götürüp iki odaya koydular. Militanlar gelip bize baktı. Arzu ettiklerini seçip alıyorlardı... Biri beni aldı, tecavüz etti, beni birkaç gün kullandı. Yapmak istedikleri buydu. Kızları bir gün, iki gün, bir hafta tutup sonra bir başkasına veriyorlardı. Beni alan korumalarından birine verdi. O da beni Hamdaniye'ye sattı. Bunu bütün kızlara yaptılar. Bunu 10-12 yaşlarındaki çocuklara da yaptılar. 15 ve 16 yaşındaki kuzenlerime de aynısını yaptılar... Ellerinde hâlâ 3.000 insan var... Öldürülmeyi ya da açlıktan ölmeyi çok istedim... Bize savaş ganimeti olduğumuzu söylediler... Ailemden hâlâ 18 kişi kayıp."[5]

Musul'da 10 gün açık kalan köle pazarında kadınlara biçilen değer 15 dolardan başlıyordu.[6]

BM Irak Destek Görevi ve BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin 19 Ocak 2016'da yayımlanan raporuna göre IŞİD, 3500 kadın ve çocuğu hâlâ köle olarak elinde tutuyordu. Raporda bunun savaş suçu, insanlığa karşı suç ve soykırım suçu teşkil ettiği vurgulandı.

Ezidi kadınlardan bir kısmı Suriye'de satıldı. Mesela 25 Haziran 2015'te Deyru'z-Zor'un Mayadin kasabasına götürülen 42 kadından bazıları seks kölesi olarak kullanıldı, bazıları IŞİD savaşçılarına 500 ila 2.000 dolar arasında paraya satıldı. 1-2 Ağustos 2015'te Musul'da seks kölesi olmayı reddeden 19 kadın öldürüldü.[7]

2 Kasım 2014'te El Âlem televizyonu köle pazarıyla ilgili kendi aralarında konuşup eğlenen IŞİD savaşçılarının video görüntüsünü ekrana taşıdı.[8]

Ezidi aileleri seks kölesi yapılan kızlarını kurtarmak için uğraşırken IŞİD'in adamları tezgâhlarını Gaziantep'e kurdu. IŞİD, kızlarının bırakılmasına karşılık ailelerden milyonlarca dolar topladı.[9]

Alman TV kanalları NDB ve SWR, Gaziantep'te köle pazarlığının gizli çekilen görüntülerini ekrana taşıdı. Haber 2, 4 ve 11 yaş-

5. CBC Radio, The Current Programı, 25 Temmuz 2016. www.cbc.ca/radio/thecurrent/the-current-for-july-25-2016-1.3693493/july-25-2016-episode-transcript-1.3694445#segment1

6. Emily Feldman, "Slave to Terror", *Mashable*, 16.09.2014.

7. UN Report: The Protection of Civilians in the Armed Conflict in Iraq: 1 May-31 October 2015 www.ohchr.org/Documents/Countries/IQ/UNAMIReport1May31October2015.pdf

8. "Horrific Video Show ISIS Trading in Slaves Market", *Al Alam*, 02.11.2014, http://en.alalam.ir/news/1645633 "ISIS Sex Slave Brokered in Turkey", *Al Alam*, 20.04.2016.

9. "ISIS Sex Slave Brokered in Turkey", *Al Alam*, 20.04.2016.

larında üç çocuğuyla birlikte kaçırılan Hoda Alias'ın bir yıl köle olarak kullanıldıktan sonra IŞİD'e ait internet sayfalarından birinde "12 no'lu köle" koduyla satışa çıkarılmasıyla ilgiliydi. Satış bedeli 18 bin dolardı. Ailesi Alias'ı kurtarmak için uğraşırken "Ebu Mital" kod adlı aracı devreye girdi. Ebu Mital, IŞİD ile aile arasındaki pazarlığı online chat ya da WhatsApp üzerinden yürütüyordu. Anlaşma sağlanınca Ebu Mital parayı Gaziantep'te ofis olarak kullanılan bir binada IŞİD üyelerine teslim etti. Paralar makineyle sayıldı. Anne için 20 bin dolar, 11 yaşındaki oğlu için 15 bin dolar ödenmişti. Ardından Hoda, üç çocuğuyla birlikte ailesine teslim edildi. Hoda aileyle buluştuğunda kocası ve babasının IŞİD tarafından öldürüldüğünü öğrendi. Ebu Mital sadece aracı olduğunu ve IŞİD'e 2.5 milyon dolar ödeme karşılığında 250 Ezidi kadını kurtardığını anlattı.[10]

Bu haberin yayımlanmasının ardından Gaziantep Barosu'nun şikâyeti üzerine polis, sözü edilen ofisi basarak 6 zanlı ile birlikte 370.000 dolar para, çok sayıda yabancı pasaport, Suriye-Türkiye arasında yapılan para transferleriyle ilgili 1768 adet makbuz ele geçirdi. Zanlılar terör örgütüne üye olmak, terör örgütüne mali yardımda bulunmak ve insan kaçakçılığına karışmaktan 31 Aralık 2015'te mahkemeye çıkartıldı. Hepsi 15 Ocak 2016'daki ikinci duruşmada "inandırıcı delil olmadığı" gerekçesiyle serbest bırakıldı. Mahkeme kararını verirken Türkçe çevirisi yapılan makbuzların gelmesini bile beklemedi. Türkçeleştirilen belgeler 11 gün sonra mahkemeye ulaştı. Belgeler arasında "kuyumcu yöntemi" denilen sistemle döviz büroları ya da şirketler arasında yapılan transferlerde tek seferde 550.000 dolar gönderildiğine dair makbuz da vardı.[11]

Bağnazlığın yıkım emri

Başlangıçta Hıristiyanların ibadethanelerine dokunulmayacağına dair açıklamaya rağmen çok sayıda kilise dinamitlenerek yıkıldı ya da yakıldı. Rakka'da bir IŞİD imamı, Cuma hutbesinde kiliselere dokunulmasının gerekçesini şöyle açıkladı:

> İslam doğduğu zaman peygamber ve halifeler kiliselerin yıkılmamasını emretti. Fakat İslam'ın doğuşundan sonra yalan üzerine bina edilen kiliseler yıkılmalıdır. Kiliselerin yakılması Abdullah İbn

10. "Disturbing Facts about ISIS Trade Sex Slavery in Turkey", *Al Alam*, 20.04.2016

11. İdris Emen, "16 günde beraat, *Hürriyet*, 17 Nisan 2016", www.hurriyet.com.tr/16-gunde-beraat-40089919

Abbas'ın fethedilen şehirlerdeki kiliseler yakılmalı fetvasına dayanıyor: Fethedilen şehirlerdeki kiliseler yakılmalı ve haçları sökülmelidir. Barışçıl yolla ele geçirilen kentlerde Hıristiyanlar cizye ödediği takdirde kiliselerine zarar verilmemeli, aleni olmamak koşuluyla ibadetlerine devam edebilmeliler. Fakat fetva savaşarak fethedilen ve Hıristiyanların cizye ödemediği Rakka'ya tatbik edilemez. Güvence sahibi değiller fakat yine de Beşşar el Esad ile çalışmayanları ayrı tutmak lazım.[12]

IŞİD ele geçirdiği bölgelerde putperest mekânı oldukları gerekçesiyle türbe ve bünyesinde mezar/türbe barındıran camilerin yanı sıra kiliseleri yıktı. En az 28 tarihi bina yok edildi.

Genelde içlerinde türbe barındıran Şiilere ait camiler ile Sufi liderlerin mezar ya da türbeleri başından beri yıkım listesindeydi. Vehhabilerin Mekke ve Medine'de sahabelerin mezarlarına yaptığı gibi IŞİD de Musul'da peygamberlerin mezarlarına "yıkıcı" elini uzattı. Yunus, Danyal ve Şit peygamberlerin mezarları "şirk" tapınağına dönüştükleri gerekçesiyle yerle bir edildi.

Musul'da Eylül 2014'te Deyr Mar İlyas Manastırı, Mart 2015'te Keldanilere ait 10. yüzyıldan kalma Aziz Markuskas Kilisesi, Şubat 2015'te Et-Tahira Kilisesi, Nisan 2016'da Sa'a Kadima Kilisesi, Tikrit'te Eylül 2014'te 7. yüzyıldan kalma Ahudemeh Kilisesi, Mart 2015'te Bağdida'daki (Karakuş) Mar Behnam Manastırı, Nisan 2015'te Tel Nasri'deki Süryani Meryem Ana Kilisesi yıkıldı ya da yakıldı.

Yine Musul'da El Kubbe Hüseyniye Camii, Cevad Hüseyniye Camii, 12. yüzyıldan kalma Hıdır Camii, Tikrit'te El Erbain Camii yıkıldı. Tel Afer'de Saad bin Akil Hüseyniye Türbesi, Musul'da 13. yüzyıldan kalma İmam Avneddin Türbesi, Musul'da Sufi lider Şeyh Ahmet el Rifai'nin mezarı da yerle yeksan oldu.

2013'te Rakka'da Rum Katolik Kilisesi yıkılırken Şuheda Ermeni Ortodoks Kilisesi işgal edildi. 2013'te Tel Ebyad'da Ermeni kilisesi yakılırken 2014'te Deyru'z-Zor'daki Ermeni kilisesi yıkıldı. Ağustos 2015'te Karyeteyn'de 5. yüzyıldan kalma Mar Elyan Manastırı aynı akıbeti paylaştı.

657'de Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali ile aynı safta savaşırken ölen Yemenli Veysel Karani (Uveys bin Enis el Karani) ile sahabelerden Ammar bin Yasir'in mezarının bulunduğu Rakka yakınlarındaki Veysel Karani Camii de yıkılanlar arasındaydı. Caminin inşaatı İran'ın desteğiyle 2003'te tamamlanmıştı.

12. Firas al-Hakkar, "The Mysterious Fall of Raqqa, Syria's Kandahar", *Al-Akhbar*, 08.11.2013.

Haziran 2015'te Palmira yakınlarında Muhammed bin Ali ve Nizar Ebu Bahaeddin'e ait mezarlar da tahrip edildi. Tel Acaca'da Asurlara ait 3 bin yıllık heykel dahil kadim kültürlere ait onlarca paha biçilmez miras yok edildi.

Son "exodus": Irak'ın yitikleri!

2014'ün Şubat'ıydı. Bağdat'taydım. Batılılar için Bağdat'ta Amerikan işgalinden miras "Yeşil Bölge"nin dışında her yer "Kırmızı Bölge" idi. Hususi kart ya da özel izinle girilen bu yer, aslında ayrıcalıklı bir hapishaneydi; kanı daha değerli olanlar için! "Yeşil" umurumda değildi. Kırmızı bölgenin korunaksız insanlarının, hassaten üzerine çarpı atılmış talihsizlerin izindeydim. 23 Şubat Cuma. Dicle'yi aştım, Kerrade Dâhil'e ilerledim, trafik yoğunlaştı, tedirgin ediciydi. Hemen muhabbet "Bomba patlarsa" senaryosuna dönüverdi. İki gün önce aracımız zırhlıydı, sürücümüz Mahmud'un sağ eli kâh vites kolunda kâh Kalaşnikof'taydı. Bu kez araç zırhsızdı, direksiyonda Muhammed oturuyordu. "Abi Saint Raphael mi demiştin, Rahibet (Rahibeler) olmasın, çünkü bu bölgede Hıristiyanlara ait başka hastane yok" diye sorup sola kırdı. Sokağın girişinde sıkı bir kontrol. "Saint Raphael" tabelasının asılı olduğu binanın girişinde gözleriyle süzen sivil korumalar bekliyordu. Donanımlı hastane tıklım tıklımdı! İşgal sonrası Irak'ta başlayıp Arap isyanlarıyla Mısır'da, ardından Suriye'de tekrarlanan Hıristiyan "exodus"unu konuşmak için önceden iyi bir referansla iletişim kurduğum kişi, tedirgindi. Konuşmanın bile bedeli vardı, konuşamadı. Sıkıntılı hali vaziyeti anlamak için yetti. "Fazla bir şey bilmiyorum" dedi. Aslında biliyordu. 31 Ekim 2010'da ayin sırasında 58 kişinin öldüğü kanlı baskına sahne olan Katolik Süryanilere ait Seyyidet en-Necad Kilisesi'nin papazına gitmemizi tavsiye etti.

Bedel ödemiş birinin konuşması daha kolay olurdu. Sonunda baskının mağdurlarından birini bulduk.

"Görüntü yok, isim yok, adres yok."

"Kabul."

Anlattığı hiçbir şey sır değildi ama bilindiği takdirde hedef olmaktan korkuyordu.

"Tehdit altındayız. Ailem, arkadaşlarım yurtdışına kaçtı. Kaçış işgalden sonra başladı ama 2010'daki katliam dönüm noktası oldu. Kaçış hızlandı. 1.5 milyonu aşkın Hıristiyan nüfustan geriye 400 bin kaldı. Suriye, Lübnan, Ürdün ve Mısır'a gittiler, imkânı olanlar Av-

rupa ve ABD'ye. Bir kısmı Kürdistan'a yerleşti. Kilise baskını amacına ulaştı. Ben cam kırıkları nedeniyle yaralandım. Fransızların özel uçağıyla Fransa'ya götürüldük, tedavi gördük. Ama hâlâ sıkıntı çekiyorum."

Peki, siz neden Irak'ı terk etmediniz?

"Burası benim ülkem, Iraklı olmaktan, Arap olmaktan gurur duyuyorum. Burada doğdum ve burada öleceğim."

Bu saldırı dışında tehdit oldu mu?

"İki kez tehdit edildim. Ama yine de burada kalmaya karar verdim."

Hükümet sizin durumunuzla ilgileniyor mu?

"Bombalar ayrım gözetmiyor. Sokakta Müslümanıyla Hıristiyan'ıyla birlikte ölüyoruz. Elbette hükümet bizden vazgeçemez, Hıristiyanlar oldukça kalifiye bir kesim. Hepsi eğitimli, iş güç sahibi. Bu insanlara ihtiyaç var."

Konuştuğum kadın dindardı ama kindar değildi. "Tehdit hepimize, birlikte ölüyoruz" diyecek kadar Irak bütününün bir parçasıydı. Herkes biliyor ki Şii-Sünni çatışmasının ortasında kalan Hıristiyanlar ayrıca "Siz domuzlar, gidin ya da ölün" diyen Selefi cihatçıların hep hedefindeydi. Cihadiler kaçırma, infaz ve bombalama eylemleriyle medeniyet havzasından haçı temizlemeye çalışıyordu.

Akşamüstü Seyyidet en-Necad'a vardığımda papaz yoktu, birkaç çocuk ve kadın temizlik yapıyordu. Ortadoğu yer yer nükseden tarihsel düşmanlıklar, kışkırtmalar, müdahaleler ve hesaplaşmalara rağmen farklı din, mezhep ve kültürlerin bir arada yaşayabildiği bir dokuya sahip(ti). Ne yazık ki dinsel ve mezhepsel barışın simgesi kentler artık tehdit altındaydı. Amerikan işgali bu müstesna dokuyu bir kez daha sarstı. Sünni-Şii kavgasının yanı sıra azınlıklara karşı açık düşmanlık birlikte yaşam geleneğini tahrip etti. Birçok insan kendi mahallesinde yaşayamaz hale geldi. İşgal bitti ama şiddet yeni bahanelerle azmanlaştı. Suriye krizi ise bu medeniyet havzasını daha da mahvetti. Toplumlar düşmanlık derecesinde ayrıştı. Kaybettiğimiz şey Halep gibi kentlerin ruhuydu; bu kentlerin gurur kaynağı olan hoşgörü kültürüydü. Biz medeniyetlerin kucaklaştığı Halep'i Antakya'dan biliyorduk. Musul'un kozmopolit değerini Mardin'den, Urfa'dan biliyorduk. Mardin için titrerken Musul'un toplumsal dokusunun nasıl paramparça edildiğini gördük. En tehlikeli olan şiddetin gördüğü hoşgörüydü. Sonuçta ortak bir medeniyet havzası çözülüyordu. Azınlıklar ve farklılıklar toplumu ılımlılaştıran, çoğunluğun azgınlaşmasını önleyen denge unsurlarıydı. Bunun için aşırılıkçılığı reddeden güçlü çıkışlara, çapraz ve kuşatıcı işbirliğine, ortak medeniye-

tin simgelerini öne çıkartacak girişimlere ve diyalog kanallarına ihtiyaç vardı.

Irak, her gittiğimde yüreğimde keskin bir sızı bıraktı. 23 Şubat akşamı İstanbul'a iner inmez telefonum çaldı, haber kötüydü:

"Mahmud bir kontrol noktasından geçerken düzenlenen saldırıda öldü, Muhammed'in dayısı da Musul'da saldırıya kurban gitti."

Bizi gezdiren Mahmud trafiğin durması üzerine bir anlığına arabadan inmiş ve silahla vurulmuş.

12

IŞİD'in taktikleri

"Vahşetin idaresi"

IŞİD'in izlediği bir yol haritası var mıydı, yoksa her şey kendiliğinden mi gelişti? Irak'taki El Kaide, Irak İslam Devleti (IID) ve nihayetinde Irak-Şam İslam Devleti'nin (IŞİD) ta başından beri bir elkitabı olduğuna dair bir kanaat var. 2004'te yayımlanan o kitabın adı *Vahşetin İdaresi: Ümmetin Geçeceği En Kritik Aşama* (İdaretu't Tevahhuş: Ekhtar Merhale Setemurru biha el Ummeh). El Kaide âleminden Ebu Bekir Naci takma adıyla kaleme alınan ve hilafetin inşasına giden yolda IŞİD'e de rehber olan *Vahşetin İdaresi* cihatçı grupların düzenlediği saldırıların mantığına dair bazı fikirler veriyor.[1]

"Vahşet" kelimesini "rejimin çöktüğü ve hiçbir kurumsal otoritenin hükmünün geçmediği bir durum" olarak tanımlayan *Vahşetin İdaresi*'nde şirinliğe yer yok:

- Kâfirlerin bütün alanları işgal etmiş olması nedeniyle İslami hilafeti kurmanın tek yolu savaştır.
- Teorik olarak cihat üzerinde çalışanlar, cihada kitapta yazıldığı gibi anlam verdikleri sürece bir noktayı asla kavrayamayacaklar. Maalesef ümmet içindeki gençlik silahlardan arındırıldığından beri savaşın gerçeğini anlamıyor. Daha önce cihada katılanlar bunun şiddet, acımasızlık, terörizm, diğerleriyle savaş ve katliamdan başka bir şey olmadığını biliyor. Ben cihaddan bahsediyorum, İslam'dan değil, kimse ikisini birbirine karıştırmasın. Cihat tecrübesi olanlar düşmanı katletmeden ve evsiz bırakmadan savaşa devam edemeyeceğini ve bir aşamadan diğerine geçe-

1. Bir iddiaya göre Ebu Bekir Naci imzasını taşıyan *Vahşetin İdaresi* adlı kitap Muhammed Halil el Hakeyme tarafından yazıldı. Kitap William McCants tarafından 2006'da *The Management of Savagery: The Most Critical Stage Through Which the Umma Will Pass* başlığıyla İngilizceye çevrildi.
https://azelin.files.wordpress.com/2010/08/abu-bakr-naji-the-management-of-savagery-the-most-critical-stage-through-which-the-umma-will-pass.pdf

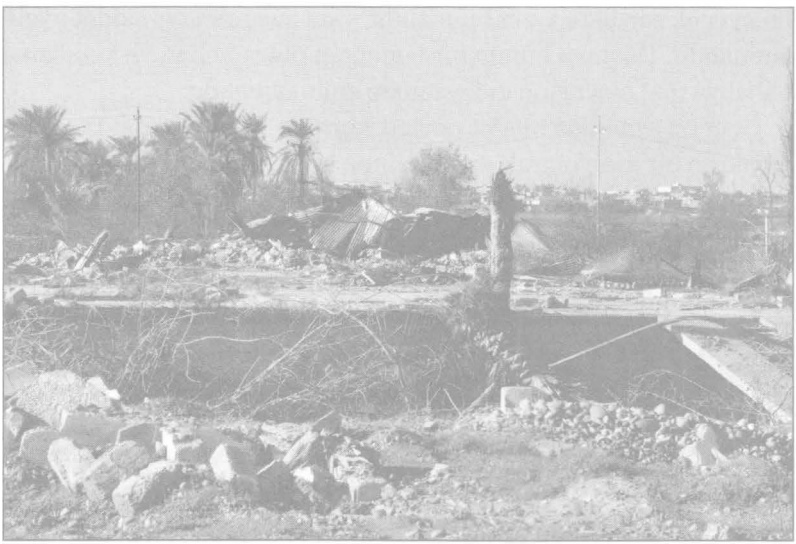
meyeceğini bilir. Yumuşaklıkla cihada devam edemezler... Cihadımızda şiddetli olmazsak ve yumuşaklık bizi ele geçirirse mesajın dayanaklarından biri olan direnç unsurunu kaybederiz.

Cihadi unsurlara zarar verenleri ya da mücahitleri ele geçirenleri yaptıklarına pişman etmek için adam kaçırma gibi taktikler önerilirken bu konudaki kararlılığın önemi vurgulanıyor: "Şiddet politikası izlenmeli, öyle bir politika ki, eğer talepler karşılanmazsa rehineler dehşet verici bir şekilde infaz edilerek düşman ve destekçilerinin kalplerine korku salınsın."

Kitapta düşmanların kalplerine korku salmanın bir yolu olarak insanların diri diri yakılabileceği de savunuluyor: "Sahabeler şiddet meselesini kavramıştı. Bunu peygamberlerden sonra en iyi anlayanlar onlardı. Hatta sahabe (Ebu Bekir) ve Ali bin Ebu Talib (Allah onlardan razı olsun) insanları ateşle yaktı. Rahatsız edici olsa da ihtiyaç halinde kaba şiddetin etkisini biliyorlardı. Bunu öldürmeyi sevdikleri için yapmadılar..."

Şiddetin mantığının detaylıca incelendiği kitapta El Kaide ve türevleri için özetle şöyle bir yol haritası öngörülüyordu:

• Cihada önce hareket sahalarının seçimiyle başlayın: Arazi coğrafi derinlik arz etmeli, elverişli bir topografya olmalı. Devlet otoritesi çevrede ve kentlerin varoşlarında azalmış olmalı. Cihada katılım için bir altyapı olmalı. Halk tebliğe açık olmalı. Silah temini ve sevkıyatına uygun yer olmalı.

Beyci'nin kuzeyinde Saddam'ın üvey kardeşi Hasan'ın konutu IŞİD'e karargâh oldu. Operasyonda yerle bir edildi.

• 2002'de 202 kişinin öldüğü Bali saldırısında olduğu gibi nitelikli saldırılarla gençleri cihada çekin.

• Hızlı bir sonuç peşinde koşmayın, sabırlı olun. Üç aşamalı bir strateji izleyin:

Birinci aşamada düşmanın moralini bozun ve bitkin düşürün. Kâfir devletler yönetici sınıflar, yabancılar ve ekonomik değeri yüksek stratejik tesislerin korunmasına öncelik verir. Kadroları yeterli olmadığından stratejik önemi düşük yerlerin güvenliği göz ardı edilir. Bu yüzden, evvela onlar için öncelikli olmayan ve az korunan yerleri vurun. Sonra eylemlerin şiddetini artırın. İkinci sınıf güvenlik kuvvetlerinin alt edilmesi kolaydır. Onların bozguna uğraması merkezi otoriteyi itibarsızlaştırır. Tedrici şiddet çok yerde çok sayıda eylem yapmayı mümkün kılar. Morali bozulan devlet stratejik yerlerin güvenliğini artırırken varoşları ve kırsalı ihmal eder. Böylece hizmetler durur ve halk yüzüstü bırakılır. Bu şekilde cihada katılım için uygun bir ortam oluşmuştur. İşte hilafetin kuruluşuna zemin hazırlayan "vahşet ortamı" budur.

İkinci aşama bu ortamın asıl amaca yönelik olarak işlenmesi yani "vahşetin idaresi"dir. Bu aşamada İslam devletinin askeri ve toplumsal zemini oluşturulur. Kaosa düşmüş bir toplumu kurtaracak olan hilafettir. Bu aşamada insanlara şeriat perspektifi verilir. Öncelikle devlete karşı çıkan ama cihadi olmayan örgütlerle işbirliğine gidilir. Vahşet bölgesinde kazanılan güçle başka yerlerde de eylemler çoğaltılır. Cihadi yapıya yönelecek her saldırı, tekrarını önleyecek sertlikte yanıt bulmalıdır, yani caydırıcı bir şiddet uygulanmalıdır. Düşman bunun bir bedelinin olacağından ve kendisine pahalıya mal olacağından kesinlikle emin olmalıdır.

Üçüncü aşamada hilafet devleti kurulur. Bu aşamada da şiddet caydırıcı bir araç olarak gerektiğinde kullanılacaktır.

Cihatçı kadrolara yapılan diğer tavsiyelerden birkaçı da şöyle:

• Kolay hedefleri vurun.

• Düşman ittifakını dağıtın.

• Haçlı-Siyonist düşmanın enerjisini tüketecek darbeleri çeşitlendirin ve yayın.

• Kitleler arasında korkuyu azamiye çıkarın.

• Düşmanın ekonomisini zayıflatın.

• Turistik merkezleri vurun ki güvenlik harcamaları katlansın.

• Saldırıları teyakkuz halinden vazgeçtikleri an gerçekleştirin.

• Gençliğin isyan eğilimini ve kendini feda etme heveslerini yönlendirin.

• Batı'yı derinlemesine savaş batağına sürükleyin.

• ABD ve müttefiklerini psikolojik ve vekâlet savaşından vazgeçirecek şekilde doğrudan savaşın içine çekin.

Şiddetten hizmete

IŞİD'in gelişim seyrine bakıldığında *Vahşetin İdaresi*'ndeki işaret levhalarına uyulduğu izlenimi veriyor. Merkezin en zayıf olduğu Sünni üçgeninde kümelenme, şiddet döngüsüyle hizmet altyapısını işlevsiz kılma, halkı devletten soğutma, sistemi felç ederek düzene yani barışçıl yaşama olan hasreti artırma, şeriatı çıkış yolu olarak sunma, karşı çıkanları infazlarla cezalandırma, bunu yaparken kalplere korku salma, korkuyla şehirlerdeki güvenlik güçlerini dağıtma, Amerikalı gazetecilerin kellesini keserek ABD'yi savaşın içine çekme, Ürdünlü pilot Muaz Kesesbe'yi yakarak karşı operasyonları caydırma...

Katıksız şiddeti kutsayan bir örgütün icraat listesinde bunlar var. Güvenlik güçleri, kamu görevlileri, din adamları, hükümetle işbirliği yapan Sünni aşiret liderleri, azınlıklar, hükümetle iş yapan yerli ve yabancılar, insani yardım örgütleri, gazeteciler IŞİD'in hedef listesinde yer aldı. El Kaide ve ardılları Irak'ta yıllarca kutsal mekânları ziyaret eden Şiilere bombalı saldırılar düzenledi.

Stratejinin birinci ayağını halkı terörize ederek sistemi felç etmek; ikinci ayağını kitleleri korkutulmuş coğrafyada düzen kurmak oluşturuyor. Bozgunculuk ve düzencilik!

Şiddetin gölgesinde "kanun ve düzen devleti" kurulduğu iddiası, IŞİD'in oluşturmaya çalıştığı bir imajdı. Irak'ta işgal gerçeği ile birlikte sayısız yanlışlıkla halkı yabancılaştıran ya da ötekileştiren, hukuktan uzaklaşan, yolsuzluğa batan merkezi otoritenin günahları bir yana, güven ve düzenin tesis edilememesinin önündeki asıl engel 2004'ten sonra Baasçı-cihatçı ittifakının toplum ve düzeni terörize eden taktikleriydi. Ama bu gerçekle kimse ilgilenmiyordu. IŞİD'in en büyük düşmanı Nuri el Maliki'yi iktidara taşıyan koalisyonun adı da "Kanun Devleti" idi!

Irak ve Suriye'de oluşan düzensizlik ve güvensizliğin insanları korkutup bezdirdiği bir dönemde Ebu Bekir el Bağdadi acımasız bir adalet anlayışıyla düzeni sağlayacak model olarak "şeriat" vaat etti. Kafa kesme, kurşuna dizme, el ve kol keserek sakat bırakma, yakarak, boğarak ve dinamitleyerek öldürme gibi ürkütücü infaz görüntülerini âleme ibret olsun diye internetten yayarken şunları hedefliyordu:

• Kalplere korku salmak

- Halkta adaletin tesis edildiği duygusu yaratmak
- Kendi kurduğu düzeni bozmanın bedelinin ağır olduğunu gösterip caydırıcı olmak
- Tebaanın itaatini sağlamak

Profesyonel prodüksiyon ürünü olan videolarla dünyaya yayılan vahşet pratiklerinden birkaçı şöyleydi:

- Neyneva'da casuslukla suçlanan 15 Iraklı üç gruba ayrılarak farklı yöntemlerle öldürüldü. Kafesin içine konulan 5 kişi vinçle havuza indirilip boğuldu. Yedi kişi bomba düzenekleriyle birbirine bağlanarak patlatıldı. Üç kişi bir araca bindirilerek uzaktan roketle havaya uçuruldu, kurbanlar yanarak can verdi.
- Rakka'da çatışmada yakalanan Nusra Cephesi liderlerinden Abdi el Bara'nın kellesi kalabalığın huzurunda cellat tarafından kılıçla kesildi.
- Suriye'de Kürtlere casusluk yapmakla suçlanan bir kişi çarmıha gerildi.
- Musul'da üç erkek eşcinsel oldukları gerekçesiyle 100 metre yüksekliğinde bir binadan atıldı.
- Humus'ta eşcinsellikle suçlanan iki kişi taşlanarak öldürüldü.

Viyana Üniversitesi'nden ilahiyatçı Prof. Dr. Ednan Aslan, IŞİD'in eşcinselleri binalardan aşağı attıktan sonra kalabalığa taşlatmasına ve kullandığı şer'î kaynaklara şu izahı getirmektedir:

"İslam'ın bütün mezheplerine göre eşcinsellerin öldürülmesi dinin gereğidir, izin verilen bir şey değil, istenilen bir şeydir. Ha bir fark var. Hadis kitaplarında dağdan atın diyor. Rakka'da dağ olmadığı için de yüksek binadan atıyor, duvarı üzerine yıkıyor. Bunların hepsi fıkıh kitaplarında, aktüel fıkıh kitaplarında da var... Biz daha Kuran'a gelmedik. Dindeyiz daha, din dediğimiz şey teoloji. Bu teoloji, büyük oranda peygamberin ölümünden sonra hâkim güçlerin bize din diye dikte ettiği bir olgudur. Kuran'ın kendisi problemin esası değil. Kuran neticede kapalı bir kitap, bitmiş bir kitap, biz aklımızla bu kitaba bir yön verebiliriz. Hiçbir din bitmiş değildir. Dinleri bir süreç içinde anlamak gerekir. Din insanların aklıyla şekil verdikleri bir yaşam biçimi. Ama bizim teoloji dediğimiz, dinin somutlaşmış yüzü. Bu somutlaşmış yüz, çeşitli insanlar tarafından, çeşitli bilim adamları tarafından din durumuna getiriliyor."[2]

Bu süreçte IŞİD'in 11-46 yaş arasındaki tüm kadınların sünnet edileceğine dair emir yayımladığı, Mekke'yi yıkmakla tehdit ettiği, bir savaşçının altı yaşında bir kızla evlendiği, Amerikalı se-

2. Elmas Topçu, "Aslan: Şiddet teolojisi IŞİD'den daha büyük sorun", www.diken.com.tr, 24.02.2015.

natör John McCain'in Bağdadi ile görüştüğü, Hillary Clinton'ın IŞİD'i ABD'nin kurdurttuğunu itiraf ettiğine dair çok sayıda iddia da sosyal medyayı işgal etti. Kendi vahşetinin propagandasını yaymaktan kaçınmadığı için bu tür eylemler IŞİD'e yakıştırıldı ve iddialar yayıldı. Ancak iddialar asılsız çıktı.

Yerelde yerelcilik oyunu!

IŞİD'in en önemli stratejilerinden biri, içindeki yabancı savaşçılara rağmen hâkimiyet kurduğu yerlerde "yabancı" ya da "işgalci" görüntüsünü gidermek için aşiretler, güçlü aileler veya din adamları gibi topluma nüfuz edebilen kesimleri yönetsel, sosyal ve ekonomik süreçlere katma çabasıydı. Bu katılımda ekonomik varlığını sürdürme gibi zorlayıcı faktörlerin yanı sıra IŞİD idaresini reddedenlerin karşılaştığı ölüm ve sürgün gibi ağır müeyyideler de belirleyiciydi. Vahşet idaresini kimin gönüllü kimin zorbalık sonucu kabul ettiğini saptamak kolay değildi. Toplum psikolojisi silah tutanın diliyle konuşmaya ve onun gibi yaşamaya meyyal. Irak ve Suriye sahnesinde gücün el değiştirmesine paralel olarak tutumların da yeni duruma intibak ettiğini sıklıkla gördük. Bu değişkenlik bütün cephe hatlarında sıklıkla rastlanabilen bir durum. İnsan davranışlarını hayatta kalma dürtüsü belirliyor. Ancak buna paralel olarak vahşetin kanıksandığı bir dönüşüm de yaşanıyor.

Bir tarafta IŞİD'in meydanlarda bir etkinlik havasında kırbaçlama, kurşuna dizme, kafa ve el kesme seanslarına kalabalıkların iştiraki bir onaylama olarak görülebilir. Diğer tarafta IŞİD'den kurtarılan bölgelerde kadınların behemehâl siyah çarşafları üzerinden atması ve erkeklerin sakallarını kesmesi de IŞİD'in gölgesinde insanların öldürülme korkusuyla olmadıkları gibi davrandığının göstergesi sayılabilir. Fakat bunlar, bu coğrafyada, IŞİD'in getirdiği modeli hoş karşılayan insanların olmadığı anlamına gelmiyor.

IŞİD'in yerel olduğu hissini yaratma çabası Irak'ta nispeten karşılık buldu. Bunun başlangıçtaki nedeni bazı Sünni aşiret ve İslamcı örgütlerin yürüttükleri propagandalar sonucu Şii ağırlıklı yeni Irak ordusunun "işgalci" ve "Safevi gücü" olarak lanse edilmesiydi. Ancak vahşet idaresi, gücün tekelde toplanması ve geçici sükûnetin yerini ölüm kusan çatışmaların alması bu iyimserlik havasını dağıttı.

IŞİD kendi adamlarının günlük sorunların bir parçası hali-

ne gelip yıpranmalarını önlemek için yerelde işleri yerel aktörlere bırakma yoluna gitti. Burada geliştirdiği mekanizma da dikkate değerdi: Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret edip devlet kurmasını bir paradigma olarak kullanan IŞİD, muhacir (göç eden) ve ensar (yardım edenler) kavramları üzerinden dışardan gelen yabancı savaşçılara kucak açılmasının dini bir vecibe olduğunu vaaz ediyordu. Nasıl ki Medineliler Mekkelileri evlerine aldıysa IŞİD'in hükmettiği yerlerde yaşayanlar da dünyanın dört bir tarafından halifenin topraklarına gelenlere kucak açmalıydı. Fakat IŞİD için koca coğrafyada yaşayanların hepsi elbette itibarlı bir paye olan "Ensar" sınıfında sayılacak değildi! İş "Ensar" olanın hakkına gelince IŞİD'in örgütsel refleksleri devreye giriyordu.

IŞİD'in örgütsel dairesinde olmayan ama işbirliği yapmaya ve bağlılığını göstermeye hazır olan insanlar için farklı bir statü geliştirildi: "Munasır" yani "destekçi". IŞİD'in tam olarak güvenmediği bu kişiler ikinci dereceden örgüt elemanı gibi belediye işlerinde ya da yerel güvenlik sisteminde görevlendiriliyordu. Bunlara maaş da bağlanıyordu. İşleri yerele bırakma uygulaması daha ziyade IŞİD'in kendini yeterince güvende hissettiği Irak kentlerinde söz konusuydu. Suriye'de ise yerelde insanları çalıştırsa da önemli işleri doğrudan kendi adamlarıyla görmeyi tercih ediyordu. Bu açıdan yerellik hissi Suriye'de verilemedi. Suriye'deki kadrolar Irakla kıyaslandığında çok fazla yabancı içeriyordu. Rakka'da düzen kuran ve kuralları denetleyen görevlilerden bazılarının Arapça bile bilmemesi nedeniyle IŞİD kent sakinlerinin gözünde işgalci güçtü.

Aşiret siyaseti: Böl, yönet ya da öldür!

Irak'ta iktidara geldiğinde aşiretçiliği reddeden Baas Partisi, bir hükmetme mekanizması olarak bu politikasını 1990'larda değiştirdi. IŞİD içindeki Baasçılar da aşiretleri nasıl boyunduruk altına alacaklarını biliyordu. Aşiret ve aile bağları insanların siyasi tutumlarını etkilese de aynı aşiret içinde farklı hatta birbiriyle çatışan kamplaşmalar görülebiliyor. Özellikle millet ve kabile bağlarının üzerine çıkan ideolojik tabanlı örgütler söz konusu olunca aşiret tek belirleyici faktör olmaktan çıkıyor. IŞİD hem ideolojiyle aşiret bağlarını aşan hem de geleneksel yöntemlerle aşiretlere bel bağlayan yaklaşımlar sergiledi. Bu açıdan aşiret siyaseti tekdüze değildi. IŞİD bir yerde böl-parçala-yönet taktiği gü-

derken başka bir yerde birbirine husumet besleyen aşiretler arasında arabuluculuk rolüyle destek kazanıyordu. Elbu Kemal'de birbiriyle savaşan El Hasun ve El Rehabiyin aşiretlerini Kasım 2014'te barıştırarak kendine bağladı.

Belli yerlerde "sağlamcı" yaşlı aşiret liderlerine karşı fırsat kollayan açgözlü genç kuşak liderlere oynadı. Aşiretlere Baas'ın yaptığı gibi yeraltı ekonomisinde pay vermek eski tabirle ulufe dağıtmak ya da günlük işleri onlara bırakmak da IŞİD'in uygulamaları arasındaydı.

İtaati reddeden aşiret üyelerine karşı da çok acımasızdı. Deyru'z-Zor'da Şaitat aşiretinden 700 kişi bu yüzden öldürüldü. Burada trajediyi katmerleştiren de şuydu: IŞİD'e katılmayı reddeden Şaitat'ın üyeleri, IŞİD'e katılan Şaitat üyeleri tarafından katledildi. Irak'ın Hit kentinde de Ekim 2014'te IŞİD'e katılan Elbu Nimr aşireti, aşiretin asi üyelerini katletti.

Aşiretlerin tutumlarını ideolojik saiklerden ziyade ekonomik çıkarlar ve korunma ihtiyacı gibi faktörler tayin ediyordu.

Bir algı olarak adillik!

IŞİD'in toplumsal taban için başvurduğu bir diğer strateji adalet hissi veren uygulamalarıydı. Şehirler ele geçirildikten sonra yolsuzluk ya da rüşvetçilikle isim yapmış bazı yetkililer halkın huzurunda cezalandırıldı. Suriye'de hırsızlık ve zimmetine para geçirdiği gerekçesiyle Ebu Muntazır adlı kişinin boynunun vurulması bunun en sarsıcı örneklerinden biriydi.

Rakka, Menbic ve El Bab gibi IŞİD'in eline geçen bölgelerde yaşayanların anlatımlarına göre IŞİD, ÖSO komutanlarının karıştığı adam kaçırma, gasp, haraç ve yolsuzluk gibi uygulamaları bitirdi. Bu işlere karışan kendi adamlarını da cezalandırarak herkese adalet dağıttığı izlenimi verdi. IŞİD, Kasım 2013'te ÖSO'yu Etarib'ten kovduktan sonra Guraba eş-Şam'ın liderlerinden Hasan Cizir'i beş adamıyla birlikte hırsızlık ve yolsuzluk suçlamasıyla kalabalığın önünde kurşuna dizdi. Halep'te eski bir karpuz satıcısı olan Cizir'in 2011'den itibaren isyancıların lideri olduktan sonra gelen yardım paralarını cebine indirerek savaş ağasına dönüştüğü söyleniyordu.

Ekonomik sıkıntılarla boğuşan insanları etkileyen başka bir uygulama, savaştan kaynaklanan krizleri fırsata çeviren tefeci ve tekelcilerin öldürülmesiydi. IŞİD, Kasım 2014'te Deyru'z-Zor'da kendi komutanlarından birini baskında ele geçirdiği sigaraları

imha etmek yerine sattığı için öldürdü. Şeriatın buyurduğu hadlerin bu şekilde uygulandığına dair medyatik şovlar bazı kesimleri hoşnut ediyordu.

Cezalandırma ve ödüllendirme aracı olarak su!

IŞİD şiddet kadar barajları ele geçirdikten sonra su ve elektriği de bir silah olarak kullandı. Suriye'de Tabka ve Tişrin barajı ile Irak'ta Samarra ve Musul barajını ele geçiren IŞİD vanaları kapatarak ya da kapakları açıp baskınlara yol açarak suyu cezalandırma aracına dönüştürdü. Irak'ta dört barajı kontrol eden örgüt, itaat eden yerleşim birimlerine fazla su vererek ödüllendirirken boyun eğmeyen bölgelerin suyunu kesiyordu. Ayrıca Suriye ve Irak'ta su arıtma tesislerinden ele geçirdiği klor gazını silah olarak da kullandı.

IŞİD'in Tabka barajındaki sorumsuz tasarrufları yüzünden 2014'te Esad Gölü'nün su seviyesi Rakka ve Halep'te 5 milyon insanı etkileyecek seviyede düştü.

IŞİD, 2014'te Irak'ta güneydeki Şii kentlerini susuz bırakmak için Nuaimiye barajının kapaklarını kapattı. Kerbelâ, Necef, Babil gibi Şii bölgeler susuz kalırken yukarıda Ebu Gureyb civarı sular altında kaldı. Bu durum 12 bin aileyi evsiz bıraktı.

Suyla cezalandırma taktiğine Felluce'de de başvurdu. IŞİD'in su oyunları yüzünden Diyala vilayetine bağlı Mikdadiye ve Saadiye'de 22 köyü su bastı. Kürdistan bölgesinde Dicle'den gelen suyu keserek Karakuş'un Hıristiyan ve Şii nüfusunu cezalandırdı. Talkhaneim köyünden çekilirken fidye için su deposunun elektriklerini kesti. Ekim 2014'te Irak güçlerinin ilerleyişini durdurmak için Şirvan'da suyun yönünü değiştirerek 9 köyü sular altında bıraktı. Ekim 2014'te Diyala'ya bağlı Beled Ruz'da Şiileri susuz bırakmak için Sudur Barajı'ndan giden hattı kesti.[3]

İntihar saldırıları

İntihar saldırıları IŞİD'in birçok belde ya da askeri tesisi ele geçirirken düşmanın iradesini kırmak ve savunmasını yıkmak için başvurduğu ilk taktik olageldi. IŞİD yabancı savaşçılar ve "istişhad eylemi" diye nitelendirdikleri intihar saldırılarından sorumlu bakanlık düzeyinde bir birim kurdu. Bu birim intihar saldırılarında yer alacak kişilerin seçimi ve hazırlanması, hedefler, eyle-

3. Fehim Taştekin, *Suriye: Yıkıl Git Diren Kal*, s. 374-376.

min türü, zamanı, mekâru ve icrasıyla ilgili süreçleri yöneten kadrolara sahipti.

IŞİD'in haber ajansı Amaq'ın iddiasına göre 2016'ın ilk altı ayında Irak, Suriye ve Libya'da 589 intihar saldırısı düzenlendi.[4]

The Long War Journal'ın rakamlarına göre 2015'te ayda ortalama 60 intihar saldırısı kayda geçti. 2014'te bütün cihadi grupların intihar saldırıları aylık 50'yi bulmuyordu. 2016'nın ilk altı ayında düzenlenen 589 intihar saldırısından 359'u Irak'ta, 216'sı Suriye'de, 14'ü Libya'da gerçekleşti. Irak'taki saldırılardan 171'i El Enbar Vilayeti, 71'i Selahaddin Vilayeti, 48'i Neyneva Vilayeti, 39'u Bağdat ve 17'si Kerkük'te gerçekleşti. Aynı dönemde Suriye'de 216 intihar saldırısından 80'i Halep, 33'ü Haseke, 29'u Deyru'z-Zor, 25'i Humus, 18'i Rakka'da düzenlendi. İntihar saldırılarındaki artış IŞİD'in toprak kayıplarına bağlanıyordu.

4. Thomas Joscelyn, "IS claims nearly 600 suicide attacks in first 6 months of 2016", *The Long War Journal*, 08.07.2016.

13

Korku devletinde hayat

Bezdiler; kaçabilseler kaçacaklar!

Kuşkusuz Musul, Haziran 2014'te IŞİD'in eline geçerken "Hz. Ömer'in adaleti geliyor" diye sevinenler vardı. "(Sünni) Müslümansan korkmana gerek yok" diye kendini avutanlar vardı. Musul'un düşüşüyle Şiilerin Bağdat'tan da atılacağını düşleyenler vardı.

Kimilerine göre IŞİD'in gelişi Sünniliğin yükselişiydi.

IŞİD, Musul'u ele geçirince daha önce Irak hükümetinin bu örgüte karşı bir önlem olarak koyduğu beton blokları kaldırdı, trafik rahatladı, bombacılar "mülkün sahibi" olunca bombalar da patlamaz oldu. Şebekelere el atılması sayesinde elektrik ve su sıkıntısı kısa bir süreliğine hafifledi, caddeler temizlendi, pazarlarda fiyatlara narh konuldu. Kamuda istismar, rüşvet ve kayırmacılık caydırıcı cezalarla azaldı. IŞİD, hilafet ilanından sonra karne sistemine geçti. Dar gelirlilere haftada bir buğday ve sebze dağıtımının yanı sıra düşkünlere günlük yemek vermeye başladı. Bu stratejide amaç halkı kazanmaktı! Dul, yetim ve sakatlanmış kişilere aylık maaş bağlandı. Bütün bunlar IŞİD'in kendini kabul ettirmesi için önem verdiği şeylerdi.

Ekonomik, sosyal ve siyasal realitelerin kendini dayatmasıyla kanlı şenlik bozuldu! 2015'te petrol gelirlerinin düşmesine paralel olarak ödenekler aksamaya başladı.

Kentin düşüşünden tam 18 ay sonra *The Guardian*'a konuşan Musullu Abdulkerim'in sözleri gelinen noktayı özetliyordu:

> Yaşam standartları kötüye gitti. Çarşıda para yok, kentte iş yok. Koalisyon güçlerinin bombardımanı nedeniyle dehşet içinde ve "Devlet"in kafa kesme ve taşlama pratikleri devam ediyor.[1]

1. Fazel Hawramy, Shalaw Mohammed, Kareem Shaheen, "Life under ISIS in Raqqa and Mosul: We're living in a giant prison", *The Guardian*, 09.12.2015.

Musul IŞİD'in eline geçtikten sonra "Hz. Ömer'in adaleti geliyor" diye umutlananlar vardı.

İnsanlar temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geldi, petrol ve gazın fiyatı 4-5 katına çıktı. Musul'da IŞİD'den önce şehir günlük 20 saat elektrik alıyordu. IŞİD'in ilk aylarında durum istikrarlıydı. Dört ay sonra elektrik günde 6-8 saate düştü. Ardından günlük 2 saate geriledi. Su ise mahallelere dönüşümlü olarak haftada bir verilmeye başlandı. İnsanlar o gün doldurdukları su tanklarıyla haftanın geri kalanını idare eder hale geldi. Rakka'da ise elektrik manipülatifti; IŞİD kenti ödüllendirmek istediğinde fazla, cezalandırmak istediğinde az veriyordu.

Musul'daki futbol stadyumları 2014'ten beri maç yüzü görmez oldu.

Musullu gazetecilerin kurduğu Neyneva Haberciler Ağı'nın başkanı Rafet ez-Zirai, çaresizliğin insanları IŞİD'in kollarına ittiğini vurguluyordu:

> Elimizdeki bilgilere göre 60-70 kişi az miktarda aylık maaş alabilmek için Ömer el Esved Camii'ne giderek halifeye biat etti. Musul büyük bir hapishaneye dönüştü ve insanlar bir gün durum değişecek umuduyla teskin olmuş gözüküyor.[2]

Musul'da tamircilik yapan 11 çocuk babası Mecid ise insanların daha fazla yakıt ve gıda kuponu alabilmek için IŞİD'in militanlarıyla işbirliği yaptığını ve durumun tahammül edilemez olduğu-

2. Fazel Hawramy, Shalaw Mohammed, Kareem Shaheen, "Life under ISIS in Raqqa and Mosul: We're living in a giant prison", *The Guardian*, 09.12.2015.

nu belirtiyordu. 56 yaşındaki Mecid, IŞİD'den aylık 80 bin dinar, 15 kilogram un ve 10 kilogram pirinç ve az miktarda öteberi yardım almasına rağmen şunu söylüyordu:

> Hayat her geçen gün zorlaşıyor. Dünyanın en berbat yerinde yaşasanız bile hayatta kalmak için ekmeğe, suya, elektriğe ihtiyaç duyarsınız. Büyük bir aileyle birlikte bu kadar yiyecekle yaşayamam. İnsanlar öfkeli fakat kimse protesto edemiyor.

Hayatı zehreden yasaklar!

Musul ve Rakka kendi sakinlerinin ifadesiyle özgürlükleri gasp edilen, aşağılanan, kırbaçlanan ve sürekli tutuklanma korkusuyla yaşayan insanlar için devasa hapishanelere dönüştü.

IŞİD'in gölgesinde hayat sıkı denetim altına alındı. Kadınlar başlarından ayak bileklerine kadar tüm vücutlarını örten peçe ve siyah çarşaf kullanmak zorundaydı. Genç kızlar ve kadınların, yanlarında mahrem bir erkek (baba, ağabey veya eş) olmadıkça evlerinden çıkmalarına izin verilmiyordu. Kadınlar kırbaçla "iffet" denetçiliği yapan Hansa Tugayları'ndan kaçmak veya bir cihatçıyla evlenmek zorunda kalmamak için evden çıkınamayı tercih eder hale geldi.[3]

Eylül 2014'te Musul'daki gibi Rakka'da da "Şehir Sözleşmesi/Belgesi" yayımlandı. IŞİD'in adamlarını "zulme son veren ve İslam hilafetini geri getiren İslam Devleti'nin askerleri" olarak tanımlayan belgede öne çıkan birkaç nokta:

- Kent sakinlerine davranışlarına göre muamele yapılacak. Delilsiz kimse suçlanmayacak.
- İslam Devleti insanların haklarını güvenceye alacak.
- Suriye rejimine ait mali kaynaklar İslam Devleti'nin beytülmalına devredilecek. Parayı çalanlar şeriat mahkemesinde yargılanacak ve elleri kesilecek.
- Sigara, içki, uyuşturucu satışı yasak.
- Kimse düşmanla, özellikle Suriye rejimi ve putperestlerle işbirliğine yanaşmasın. Pişman olanlar affedilecek, bu suçta ısrar edenlerin ve İslam'dan uzaklaşanların cezası ölümdür.
- Kutsal mezar ve putperestlerin ziyaret mekânları yıkılacak.
- Kadınlar örtünecek.

IŞİD'in dünyasında kadınların örtünmesi gibi erkeklerin de uyması gereken kurallar vardı:

3. Mustafa Hamo, "IŞİD'in kontrolündeki Rakka'da yaşam nasıl?", *BBC Arapça*, 27 Kasım 2015.

Sakallar uzun tutulacak, kısa pantolon ya da kısa kollu gömlek giyilmeyecek! Erkeklerin IŞİD savaşçıları gibi pantolon uçlarını çorabın içine sokmaları ya da bürmeleri zorunluluk değil ama bunu yapmaları yönünde teşvik edilecek!

Ve diğer yasaklar:

Sigara içilmeyecek ve satışı yapılmayacak. Kuralı ihlal edenler kırbaçlanacak!

Düşmana bilgi geçerler diye akıllı telefon yasak. Musul'da Mayıs 2015'te akıllı telefonla yakalanan bir adam 45 kırbaç cezasına çarptırıldı. Kırbaçlanırken bağırdı ve Ebu Bekir el Bağdadi'ye küfretti. Bunun üzerine öldürüldü.[4]

Futbol maçı izlemek yasak. Maçları gösteren kafe ya da lokantalar kapatılacak!

Moda evleri ve güzellik salonları da şeytanın işi, bu tür yerler kapatılacak!

Temmuz 2015'te Humus ile Halep arasında seyahat ederken Rakka yoluna sapmadan Akrabiyat köyünün yakınlarında mola verdiğimizde Rakka'dan gelen yolcularla karşılaştım. Erkeklerin başları kefiye ile örtülüydü, kadınlarsa siyah çarşaflara bürünmüştü. Kadınların sayısı çok azdı ve aralarında genç yoktu. IŞİD'in kontrol bölgesinden çıktıkları halde kadınların, "İhbar eden olur ve döndüğümde cezalandırılırım" korkusuyla verebildikleri taviz sadece yüzlerini açabilmekti. Ebu Muhammed adlı yaşlı bir adam minibüsten indikten sonra lokantaya girmeden hemen kenara çekildi, sigarasını yakıp tüttürmeye başladı. Belli ki sigarasızlıktan bunalmıştı. "Rakka'da hayat nasıl?" diye sordum, güldü, pantolonunun paçasını yukarı sıvazlayıp ayağındaki siyah uzun çorabı gösterip ekledi: "Örtüneceksin! Adama bu sıcakta bu çorabı bile giydiriyorlar. Biz bu haldeyiz, işte bak kadınların hali de bu. Sigara yasak. Namaz vakti ya evde ya da camide olacaksın, sokakta ya da işyerinde olursan cezayı yersin."

Rakka ve Musul sessizce katlediliyor

Yaşadıkları şehirde IŞİD'in uygulamalarını deşifre eden "Rakka Sessizce Katlediliyor" adlı kampanyanın aktivistleri ise Rakka'da kol gezen korku ve hüküm süren zorbalığı resmediyordu. IŞİD'in istediği logo çizimini yapmadığı için tutuklanan, istenilen işi düşünmek için üç gün izin isteyip dışarı çıkan ve sonra Türkiye'ye

4. Fazel Hawramy, Shalaw Mohammed, Kareem Shaheen, "Life under ISIS in Raqqa and Mosul: We're living in a giant prison", *The Guardian*, 09.12.2015.

kaçan tasarımcı Muhammed Khedr, aktivist Sarmad el Cilane ve 45 yaşındaki Ahmed ve diğer tanıkların anlattıkları, IŞİD'in *Dabiq* ve *Konstantiniyye* gibi dergilerde çizdiği adil ve yaşanabilir Rakka imajını bozuyordu:[5]

- Kent Batı ve İslam ülkelerinden gelip IŞİD'e katılanlar için bir ağa dönüştü. Binlerce savaşçının yanı sıra yeni toplum, bilgi teknolojileri, tıp, iletişim alanlarında hizmetlerini IŞİD'e sunan yüzlerce yabancı uzmanı da kendine çekti. Muhacirler kentin sosyal yapısını değiştirdi. Libyalılar, Faslılar, Tunuslular, Fransızlar, Çeçenler, Afganlar ve Batılıların kente akmasıyla birlikte sokak ve kafelerde yaygın bir şekilde Kuzey Afrika Arap lehçeleri, Fransızca, Rusça, Urduca ve İngilizce duyulmaya başladı.
- Muhacirler (IŞİD'in yabancı savaşçıları) ayda 600-800 dolar kazanıyordu. Önceden Suriyelilerin maaşı ortalama 400 dolardı. Paranın değer kaybetmesi yüzünden artık aldıkları maaş 75 dolara tekabül ediyordu.
- Yabancılar her yerdeydi. Kaçanların evlerine yerleşiyorlardı. İyi semtlerde istedikleri apartmanlara el koyuyorlardı.
- Yabancılara mutfak tüpü bedavaydı. Yerel halk ise 37 dolar ödüyordu. Yabancılar diğerleri gibi ekmek için kuyruğa girmiyordu.
- Elektrik günde sadece 2 saat geliyordu, aylık faturası 16 dolardı. Muhacirlere ise jeneratörlerle bedava elektrik veriliyordu.[6]
- Rakka'da elektrik dağıtımından sorumlu emir Sudanlı, hastanelerden birinin müdürü Ürdünlüydü.
- Kafeleri basıyorlar, istenmeyen irtibat var mı diye telefonları kontrol ediyorlardı.

IŞİD'in dayattığı hayata, Muhammed adlı Rakkalı gibi farklı bir gözle bakanlar da vardı: "İyi bir Müslümansan endişelenmene gerek yok. Beş vakit namaz kıldığın, nikap giydiğin ve sigara içmediğin sürece sorun yok."

Rakka'daki yaşama dair diğer tanıklıklar ve gerçekler şöyleydi:

- Erkeklerin şehirden ayrılması daha kolaydı; eğer aranmıyorlarsa, yönetim ya da muhalif gruplarla birlikte olduğuna dair şüphe çekmiyorlarsa kimlik denetiminin ardından kontrol noktalarından geçebiliyorlardı.
- Dini içerikli olmayan ve cihadı yüceltmeyen müzik yasaktı.

5. Lauren Williams, "This is not Islam: Refugees describe life under ISIL in Raqqa", america.aljazeera.com, 01.08.2015.

6. Rakka elektriğini IŞİD'in ele geçirdiği Fırat üzerindeki üç hidroelektrik santralinden alıyordu. Üretilen elektriğin bir kısmı Suriye ordusunun kontrolündeki bölgelere satılıyordu.

• Kadınlar illa ki çarşı-pazara gidiyor ama yanlarında bir mahrem (koca, erkek kardeş ya da baba) yoksa başları belaya girebiliyordu.

• IŞİD'i, IŞİD'e şikâyet edip de sonuç almak gibi istisnalar da vardı. Fotoğrafçı Zübeyr'in tanıklığı şuydu: "Namaz vakti dükkânını kapatmayan birini dövdüler. Adam vaktin henüz gelmediğini söylüyordu. Dayaktan sonra gidip şikâyetçi oldu. Yargıç polislere 30 gün hapis cezası verdi."[7]

• Rakka'da taksicilere bile namaz saatinde çalışma yasağı geldi.

• Şehirde muhbirlik şebekesi de işliyordu. İşte Yasin adlı Rakkalının gözlemleri: "Her bir eve gidip 12-18 yaşlarındaki çocuklara muhbirlik yapanlara 50 dolar vereceklerini söylüyorlar. Sigara içen birini görürlerse mesela... Maalesef çoğu genç muhbir oluyor." [8]

• Rakka Sessizce Katlediliyor'dan Abdülaziz el Hamza'nın çocuklarla ilgili ilave tanıklığı: "IŞİD çocuklardan kendilerine katılmalarını istiyor. Onlara para ve cep telefonu teklif edip ailelerine söylememelerin tembih ediyor. Çok sayıda çocuk onlara katıldı ve çocukları alıp üç aylığına kampa götürüyorlar. Orası askeri kamp. Çocuklara silah kullanma ve bomba yapma eğitimi veriyorlar."[9]

Suriye'deki çocuklar için hazırlanan askeri eğitim ve beyin yıkama kamplarına Ez-Zerkavi Aslan Yavrular adı verildi.

• Polis cep telefonlarını kontrol ediyor, uygunsuz fotoğraf bulursa kırbaçlıyordu.

• IŞİD, Rakka, Deyru'z-Zor ve Halep'in kırsalında 670 bin çocuğun geleceğini etkileyecek bir kararla okul müfredatını değiştirdi. "İslami" bulunmayan konular müfredattan çıkartıldı.

Müzik, sanat, tarih, sosyal bilimler, felsefe, psikoloji dersleri kaldırılırken Hıristiyanlık, Darwinizm gibi konular da müfredattan çıkartıldı. Müfredatta Suriye Arap Cumhuriyeti olarak geçen ifadeler İslam Devleti olarak değiştirilirken kitaplarda "müstehcen" bulunan tüm resimler silindi. Fizik ve kimya derslerine "yaratılışın Allah'tan geldiği" fikri vurgulandığı sürece izin verildi. Rakka'da ilkokullar için hazırlanan kitabın başlığı "Tevhid" idi.[10]

7. Umar Farooq, "Raqqa: It is a very sad life under ISIL", *Al Jazeera*, 28.01.2015.

8. Umar Farooq, "Raqqa: It is a very sad life under ISIL", *Al Jazeera*, 28.01.2015.

9. Melissa Etehad, "In Raqqa, support ISIL or die", *Al Jazeera English*, 04.01.2016.

10. "ISIS: Portrait of a Jihadi Terrorist", The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, Kasım 2014.

Zübeyr, 13 yaşındaki kız kardeşinin okul sorununu şöyle dile getiriyordu:

"Eğitimine devam etmek için şehirden ayrılmak istiyor. Fakat IŞİD izin vermiyor. 30 yaşının altındaki kadınların şehirden ayrılamayacağına dair yeni bir kural koydular. Ailem ayrılmak için uğraşıyor ama kız kardeşim ayrılamadığı için yapamıyorlar."[11]

"Rakka Sessizce Katlediliyor"dan Tim Ramadan'ın eğitimle ilgili verdiği bilgi de çarpıcıydı:

"Okulda kitaplarda 'İki kere iki kaç eder' değil 'iki silah artı iki silah daha ne eder' şeklindeki matematik problemleri var. Hatta sınıfa bomba getirip çocuklara korkulacak bir şey olmadığını çünkü onların erkek olduğunu söylüyor. Ve yaratıcı yazı alıştırması da babası intihar saldırısı düzenleyen bir erkek çocuğu hakkında! Siyasetçiler IŞİD'i çökertmenin 10 yıl alacağını söylüyor. Bu şekilde 10 yıl daha yaşamayı tahayyül edebiliyor musunuz?"[12]

Aileler korkudan çocuklarını okullara göndermeyince IŞİD bedava ulaştırma hizmeti sunmaya başladı.

Aktivistler, 2015'te İspanya'da Real Madrid takımının Barcelona'yı yendiği maçın ardından Rakka'nın ana giriş kapısına "Rakka Real Madrid'in yanında" yazılı bir poster astı. Tim Ramadan "İnsanların kentteki herkesin IŞİD olmadığını, burada özgürlüğün özlemini duyan insanlar olduğunu bilmesini istedim. Classico izlemekten hoşlanan insanlar, umudu olan insanlar."[13]

Faraj adlı eski bir IŞİD savaşçısı, *The Independent*'tan Patrick Cockburn'a yabancı savaşçıların İslam ve yerel kültür hakkında cahil olmaları ve dayatmalarda bulunmaları nedeniyle Suriyelileri rahatsız ettiğini söylüyordu:

"IŞİD geldiğinde yerel halk mutluydu ve hoş karşıladı. İnsanlar IŞİD'in bir kurtarıcı olabileceğine inandı, fakat psikolojik ve sosyal olarak günlük yaşamdan sorumlu yabancı komutanları benimseyemediler. Mesela Rakka'da insanlar bir Suudi emirin nikap giymesi için bir kadına fiziksel güç kullanmasından şikâyetçi oldu. Bölge sakinleri, emirlerine itaat etmelerini söyleyen bir yabancının bu şekilde yaşamlarına müdahale etmesinden rahatsız

11. Umar Farooq, "Raqqa: It is a very sad life under ISIL", *Al Jazeera*, 28.01.2015.

12. Fazel Hawramy, Shalaw Mohammed, Kareem Shaheen, "Life under ISIS in Raqqa and Mosul: We're living in a giant prison", *The Guardian*, 09.12.2015.

13. Fazel Hawramy, Shalaw Mohammed, Kareem Shaheen, "Life under ISIS in Raqqa and Mosul: We're living in a giant prison", *The Guardian*, 09.12.2015.

olacaktır. Bir Tunuslu sırtıma sopa ile vurup camiye gitmemi emrettiğinde sinirlenmiştim."[14]

Noel, yılbaşı, anneler günü, babalar günü ya da sevgililer günü gibi özel günler kutlamak da yasaklandı. 21 Mart 2015'te Mayadin'de pastanelere baskın düzenleyen hisbe polisleri Anneler Günü'ne özel üretilmiş pastalara el koyup imha etti.

IŞİD eski cezaevlerinin yanı sıra askeri üs, hastane, okul, hatta şahıslara ait bazı evleri hapishaneye çevirdi. IŞİD'in hapishanelerinden geçmiş insanların anlatımlarına göre insanları kollarından tavan ya da duvara asma, Filistin askısı, kırbaçlama ve dayak yaygındı.

İnfaz ve teşhir

IŞİD'in polisleri cezaları halk önünde infaz ediyordu. Zina edenlerin taşlanması cezasında olduğu gibi seyircilerin de infazlara iştirak etmesi sağlanıyordu. Ayrıca cezalandırılanlar halka ibret olsun diye teşhir ediliyordu. İnfaz edilenlerin boynuna ya da göğsüne işlediği suçun yazıldığı bir kâğıt asılıyordu.

IŞİD, Suriye'de Fatum el Casim adlı kadının zina suçuyla recmedildiğini gösteren bir video yayımladı. Yine Temmuz 2014'te Rakka ve Tabka'da çok sayıda kadın zina suçlamasıyla taşlanarak öldürüldü.

El Arabiye televizyonu 21 Ekim 2014'te babasının şikâyeti üzerine bir kadının IŞİD tarafından zina suçlamasıyla recmedildiğini gösteren propaganda filmini yayımladı.

10 Haziran 2013'te bir çocuk peygambere saygısızlık ettiği gerekçesiyle Rakka'da ana meydanda öldürüldü. IŞİD'in merhametsiz kurallarına karşı gelmek ise "dine karşı gelmek" olarak değerlendirilip ona göre ceza kesiliyordu.

İki kâbus: Hisbe ve hansa

İslami polis: İslam Devleti'nin kurallarını uygulamak ve düzeni sağlamakla görevli polis birimlerinden ilki İslami Polis. Bu birim şehirlerde asayişi sağlayan, suça karışanları yakalayıp şeriat mahkemesine çıkartan ve trafik cezası kesen normal emniyet hizmeti veriyordu.[15]

14. Patrick Cockburn, "ISIS fighter reveals group's plan to spread even after defeat in Iraq and Syria and claims collusion with Turkey", *The Independent*, 10.09.2016.

15. IŞİD'in yasal düzenine dair detaylı bilgi için bakılabilir: Mara Revki, "The legal foundations of the Islamic State", The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World-Analysis Paper, no. 23, Temmuz 2016.

Hisbe: Polis teşkilatının ikincisi Hisbe. İyiliği emredip kötülükten men etme misyonuyla hareket eden bir ahlak zabıtası. En çok ilgilendikleri meseleler: Namaz vakti işyerlerinin kapanmasını ve sokaktaki herkesin camiye gitmesini temin etmek, giyim kuşam kurallarına uyulmasını sağlamak, İslam'ın sosyal yaşama dair emirlerini hatırlatan afişler asmak ve kuralları ihlal edenleri uyarmak ya da cezalandırmak. Erkeklerin kılık kıyafet denetimini de bunlar yapıyordu.

"Rakka Sessizce Katlediliyor" eylemcisi Sermad el Cilane, sakal denetimiyle ilgili şunu söylüyordu: "Sizi caddede durdurup sakalınızın kısa olduğunu söylüyorlar. Hatta nerede tıraş olduğunuzu sorup kısa kesen berberi gidip tutuklayabiliyorlar."[16]

Görünürde Hisbe üyelerine aylık 300 dolar maaş ödeniyordu. Aktivistler ise IŞİD'in yabancı üyelerinin bunun en az iki katını kazandığını söylüyordu.

Hansa tugayları: IŞİD'in şehirlerde asayiş ve düzenle ilgili üçüncü birimi Hansa Tugayları. Tugay, ismini Hz. Muhammed döneminde Müslüman olan Necd asıllı ünlü kadın şair Tumadir bint Amr ibn el Hars'tan alıyor. Hansa, Kadisiye Savaşı'nda dört çocuğunu kaybettiği için Müslümanlar arasında şehadet ve fedakârlığın simgesi bir anne olarak anılıyor.

IŞİD'in Rakka sorumlusu Ebu Ahmed'in ifadeleriyle Hansa'nın kuruluş nedeni şöyle:

"Kadınlar arasında dini farkındalığı artırmak ve kurallara uymayan kadınları tutuklayıp cezalandırmak için kadın tugayını kurduk. Tugayda sadece kadınlar var. Erkek ve kadınların birbirine karışmasını önlemek için onlara özel tesisler de verdik. Cihat sadece erkeğin görevi değildir. Kadınlar da kendi üzerine düşeni yapmalıdır."[17]

Tugayda yer alanlar genelde savaşmak için bölgeye gelen erkeklerin eşleri.

Hansa Tugayları kadınların izlenmesi, aranması, İslami kuralları çiğneyenlerin gözaltına alınması ve cezalandırılmasından sorumlu. Özellikle kadınların sokaklarda tepeden tırnağa kapanmış vaziyette dolaşmalarını sağlamak bu tugayın görevi. Hansa evden tek başına ayrılan kadınların sokağa çıkma belgelerini de kontrol

16. Lauren Williams, "This is not Islam: Refugees describe life under ISIL in Raqqa", america.aljazeera.com, 01.08.2015.

17. Ahmad al-Bahri, "In Raqqa, an All-Female ISIS Brigade Cracks Down on Local Women", *Syria Deeply*, 15.06.2014.

ediyordu. Taşınması gereken kâğıt, erkeğin babası, kardeşi ya da kocasının imzasını taşıyan sokağa çıkma belgesi.

"Rakka Sessizce Katlediliyor"dan Ebu İbrahim'e göre, 2014 itibariyle tugaydaki kadınların yüzde 90'ı muhacirdi. Aralarında çok az Suriyeli vardı. Bunlar, yabancı savaşçıların evlenmesine de aracı oluyordu.[18]

Aynı grubun aktivistlerinden Ebu Hamza'ya göre de Hansa'nın yaptığı ilk iş Hamede Tahir Kız Okulu'nu basıp 10 öğrenci, iki öğretmen ve bir sekreteri tutuklamak oldu. Suçları örtülerinin ince olması ya da saç tokası takıp yüzlerini gereğinden fazla göstermeleriydi. Her biri 6 saat hapiste tutuldu ve 30 kırbaç cezasına çarptırıldı.

Zeynep adlı genç kadın, sokakta tek başına dolaştığı ve başörtüsü gerektiği kadar sıkı olmadığı için durduruldu, sözlü şiddete maruz kaldı, namaz, oruç ve hicab konularında dini bilgisi test edildi, bir daha yanında bir mahrem olmadan gezerse tutuklanacağı uyarısıyla iki saat sonra bırakıldı.[19]

Hansa'nın kadın rehberi

Hansa Tugayları 23 Şubat 2015'te internette kadınlar için bir yaşam kılavuzu yayımladı.[20] "İslam Devleti'nde Kadın: Manifesto ve Örnek Çalışma" başlıklı klavuzda öne çıkan bazı noktalar özetle şöyleydi:

- Kadınların temel rolü evde oturup erkekleri desteklemek ve çocuk yetiştirmektir.
- Âdem ile Havva'yı desiseyle cennetten attıran İblis bugün Müslüman kadınları kalkınma, ilerleme ve kültür kisvesi altında asıl rollerinden uzaklaştırıyor.
- Bugünün problemi kadınların temel görevlerini yerine getirmemesidir. Erkeklerin, onların sorumluluklarını yerine getirmeleri kadınları gerçek rollerinden uzaklaştırıyor. Erkekler erkek gibi olsaydı kadınlar da kadın gibi olurdu. Ölçü şudur:

"Allah'ın bazısını bazısına üstün kılması ve mallarından (geçim için) harcamalarından ötürü erkekler, kadınlar üzerine yönetici-

18. Ali Hashim, "Life in Raqqa under IS", *Al Monitor*, 03.11.2014.

19. Ahmad al-Bahri, "In Raqqa, an All-Female ISIS Brigade Cracks Down on Local Women", *Syria Deeply*, 15.06.2014.

20. Women of the Islamic State A manifesto on women by the Al-Khanssaa Brigade, çev. Charlie Winter, Quilliam Foundation, Şubat 2015.

dir/söz sahibidir/hüküm sahibidir. İyi kadınlar, gönülden boyun eğenlerdir, Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri (kocasının gıyabında da) koruyanlardır. Başkaldırmalarından endişelendiğiniz kadınlara (önce) öğüt verin, (sonra) onları yataklarında yalnız bırakın, (sonunda) onları dövün. Size itaat ederlerse sakın aleyhlerine yol aramayın. Elbette Allah yücedir, büyüktür." (Nisa, 34)

• "Evlerinizde oturun..." (Ahzab, 33) Kalpleri şeytanın oklarıyla delinmiş kadınlar bu ilahi emirden hoşlanmıyor.

• Kadının temel fonksiyonu eşi ve çocuklarıyla birlikte evdedir. Topluma hizmet için bazı kadınların evden ayrılmalarına izin verilir. Kadınlar dini eğitim almak; doktorluk ve öğretmenlik mesleğini icra etmek; zorunlu hallerde verilen fetvaya bağlı olarak cihada katılmak için evden ayrılabilir.

• Kadının gizli ve örtülü kalması; örtünün ardından toplumsal yükümlülüklerini idame etmesi tercih edilir.

• Kızlarımızın çoğu laik toplumda kayboldu. Dinle ilgili olmayan şeylerin eğitimini alıyorlar. Yıllarca süren bu tuhaf eğitim onları evlenmekten alıkoyuyor. Onlar bunu yaparken sosyal ve medeni problemler artıyor.

Bunun yerine bir alternatif öneriyoruz:

Kızlarımızın ideal eğitim yaşı 7-15 yaş arasındadır.

7-9 yaş arasında fıkıh ve din, Kuran Arapçası (yazma ve okuma) ve bilim (muhasebe ve doğal bilimler) dersleri verilir.

10-12 yaş arasında daha fazla din dersi; özellikle evlenme ve boşanma konularında fıkıh eğitimi verilir. Ayrıca dikiş, örgü, yemek yapma öğretilir.

13-15 yaş arasında bilim dersleri yerine daha fazla şeriata ve çocuk büyütme konularına odaklanılır. Ayrıca İslam tarihi ve siyer (peygamber ve sahabelerin hayatı) dersleri verilir.

Bir kızın meşru evlilik yaşı 9'dur. Çoğu iffetli kız 16-17 yaşında evlenmektedir. Erkeklerin evlilik yaşı 25'i geçmemelidir.

• Evin dışında çalışmak zorunda olan kadınlara tavsiyemiz şudur: İş kadın için uygun olmalı. Evinden fazla uzak kalmaması için mesai süresi haftada üç günü geçmemeli. Doğum izni en az iki yıl olmalı. İşyerinde kreş olmalı.

• Kadınlar dünyevi bilimler için uzak yerlere gidip Batılı hayat tarzını benimsiyor. Kadınlar dini eğitim görerek erkeklerden daha zeki olduklarını ortaya koyabilir. Burada dini eğitim diploma da gerektirmez.

• Batı tarzı kadın modeli başarısızdır: Erkeklerle eşit olma fikri dert dışında hiçbir şey kazandırmıyor.

• Şehirleşme, modernlik ve moda şeytan tarafından moda evleri ve güzellik salonlarında sunuluyor.

• Musul ve Rakka'nın sokaklarında yürüyenler kendi gözleriyle şehirde tıp, eğitim, dinlenme ve yaşam alanlarını denetleyen İslam Devleti'nin kadınlarını görebilir.

• Askeri ve zihinsel sömürgecilik yıllarında hicab (başörtüsü) yasaktı. Kimlik denetimi için kadınların yüzleri zorla açılırdı. Yüzünü gösteren bir fotoğrafın olmadığı pasaportla yurtdışına seyahat etmelerine izin verilmedi. Kapalı olanlara günlük hayat zorlaştırıldı. Hilafetin kurulmasından sonra örtü geri döndü ve ülkeyi iffet kapladı. Bugün Rakka'da bir kadın yüzünü herhangi bir denetim memuruna göstermeden seyahat edebiliyor.

• Musul ve diğer kentlerde yolsuzluk yüzünden yoksulluk vardı. Şimdi İslam Devleti yoksulluğu azaltmak ve sosyal adaleti temin etmek için çabalarını artırıyor.

• Şii cunta iktidara geldiğinde kaynakları, petrol yataklarını, para kasalarını ele geçirdi. Nefret dolu yetkililer, kökleri Fars'a dayananlar ve onların Arap köpekleri ülkenin hazinesini yağmaladı. Aşırı lursları yüzünden ülke kurumları zarar gördü. Elektrik, su ve gıda hizmeti zarar gördü, okullar, hastaneler ve kamu tesisleri ihmal edildi.

İslam Devleti bütün okullarda kadın ve erkekleri ayrı sınıflara koymak için uğraşıyor. Halihazırda Musul Üniversitesi'nde sınıflar ayrıldı.

• Rakka'da kadınların yaşamı Musul'dan farklı değil. Tek farklılık Rakka'da muhacirler var. Muhacir aileleri barış içinde açlıktan ve soğuklardan uzak yaşıyor. Hilafet muhacirler ile muhacir olmayanlar arasında parayı adil bölüştürüyor. Arap'ın Fars'tan siyahın beyazdan farkı yok. Çeçenler, Suriyelilerle arkadaş; Suudi, Kazak'a komşu.

• Körfez'deki Arap ülkelerinde, özellikle Suudi Arabistan'da yaşayan kadınlar barbarlık ve vahşetle yüzleşiyor. Kadınlar erkeklerle birlikte mağazalarda çalışıyor, kimlik fotoğraflarına yer veriliyor. Batılı hocalara yolsuzluk üniversitelerinin kapılarını açtılar. Suudi Arabistan televizyonları fahişelik ve yolsuzluk kanalları.

İslam Devleti'nin Batılı kadınları

Peki, Hansa'nın rehber kitabının kentlerdeki karşılığı ve sokaklara yansımaları nasıldı? IŞİD hiç kuşkusuz evvela kadınların

hayatlarını zindana çevirdi. Tarihte kaldığını zannettikleri kırbaç "sosyal terbiye" aracı olarak geri döndü!

IŞİD'in genç kadınların Musul ve Rakka'yı terk etmesine izin vermediği, evlere baskınlar yaparak kızları savaşçılarına seks kölesi olarak kaçırdığı ve seks kölelerini elden ele dolaştırdığına dair çok sayıda haber medyaya yansıdı. Britanya'da sansasyonel haberleriyle malum *Daily Mail* gazetesi, 10 Temmuz 2015'te bu türden ses getiren bir habere imza attı. Gazeteye konuşan Irak'tan, Kerkük'ün güneybatısındaki Mahmur ilçesinden Kafi Osman adlı bir Kürt, gece vakti yatmaya hazırlandıkları sırada evlerinin kapısının gürültülü bir şekilde çalındığını ve 5 silahlı kişinin kızlarını kaçırdığını anlattı:

> Kapıyı açtık ve eşimin kızları Sabiha ve Sacida'yı gördüler. Güzel oldukları için kızları bizden alacaklarını söylediler. Çığlık attık, üstü açık araçlar alıp götürürlerken kızlar ağlıyordu. Hâlâ haber alamıyoruz.[21]

18 ve 16 yaşlarındaki kızlarının Rakka'da seks kölesi yapıldığına inanan Osman, üç ve dört yaşlarındaki diğer iki kızı ve eşi Belkıs ile birlikte Türkiye üzerinden Fransa'ya gitti.

İddiaya göre bu şekilde kaçırılan bekâr kızlar ya seks kölesi ya da "cihadi gelin" yapılıyordu.

Britanya'dan yayın yapan Channel 4'un yaptığı "Escape From ISIS" (IŞİD'den Kaçış) adlı belgeselde, Rakka'da sıkışıp kaldığını ve nikabının (peçe) ardından gözleri göründüğü için Hansa Tugayları tarafından işkenceye maruz kaldığını söyleyen eski bir öğretmen, IŞİD'in gölgesinden şöyle sesleniyordu: "Özgürlüğümüz yok. Balkona çıkamıyoruz, pencereden dışarıya bakamıyoruz. Parfüm kullanan ya da sesini yükselten bir kadın tutuklanıyor. Örtünün altından gözlerimin göründüğünü söylediler. Bana işkence ettiler, kırbaçladılar. Bazıları ısırarak kadınları cezalandırıyor. İki seçenek sunuyorlar: Isırılmak ya da kırbaçlanmak."[22]

Channel 4'un ulaştığı Hansa'dan ayrılan eski kadın polis Umm Abaid ise, IŞİD gelinceye kadar Rakka'da kadın-erkek bir arada özgürce yaşadıklarını ve sonradan IŞİD'e katılan kocası tarafından radikalleştirildiğini söylerken yaptığı işkenceleri de itiraf ediyordu:

"Okula gittim. Kafelere takılırdım. Fakat kocam yavaş yavaş İslam Devleti ve fikirleri hakkında beni ikna etti. Hansa Tugayı'na

21. Sue Reid, "ISIS's female Gestapo wreaking terror on their own sex", *The Daily Mail*, 10.07.2015.

22. Edward Watts, "Escape from ISIS", Channel 4, 07.10.2015. http://www.channel4.com/programmes/dispatches/articles/all/escape-from-isis/3561

katıldım, giyim kuşam kurallarının denetiminden sorumluydum. Kuralları çiğneyenleri kırbaçlardık. Sonra kuralları çiğneyen kadının erkek hamisini (kardeşini, babasını ya da kocasını) alır, onu da kırbaçlardık. Hatta mesai dışında kocamla birlikte arabayla dolaşıyorsak ve yanlış giyinmiş bir kadın görürsek eşim durdurur, ona müdahale etmemi isterdi. Hatırlıyorum, bir seferinde kocasıyla yürüyen bir kadın, üzerinde resimlerin bulunduğu bir elbise giyinmişti. Tutuklayıp Hansa üssüne götürdük. Kendi ellerimle kırbaçladım."

Umm Abaid, Suudi Arabistanlı kocasının bir intihar saldırısında öldükten sonra IŞİD tarafından bir başka savaşçıyla evlendirilmek istendiğini, bu yüzden Türkiye'ye kaçtığını söylüyordu.

Anlatılanlara göre Hansa üyeleri otobüsleri durdurup giyim kuşam denetimi yapıyordu. Eğer yolculardan biri kuralları çiğnemişse tüm yolcular indiriliyor ve otobüsün sefer yapması engelleniyordu. Uygun giyinmeyen kadını aracına aldığı için sürücü de kırbaçlanabiliyordu.

Batı medyasında Avrupa'dan IŞİD'e katılan genç kadınların seks kölesi yapıldığına dair iddialar çok dillendirildi. *Al Monitor*'dan Brenda Stoter'un bu konuda çıkardığı tablo farklıydı. Stoter, Ağustos 2014'te IŞİD'e katılan 19 yaşındaki Hollandalı Vanessa'nın annesi Mary'nin kendisine şunları söylediğini aktardı:

"Vanessa bana savaşçı olan kocasına ve onun arkadaşlarına yemek pişirdiğini, başka Batılı kadınlarla çokça vakit geçirdiğini söyledi. Temel olarak kadınlar aile yetiştirmek için oradalar. Ne kadar çok kadın, o kadar çok çocuk ve o kadar çok savaşçı demek."

Brenda Stoter'in sosyal medyadan yaptığı takibe göre IŞİD'e katılan Batılı kadınların hayatları ve motivasyonları şöyleydi:

> Sözüm ona İslam Devleti'nde (İD/IŞİD) yaşayan genç Müslüman kadınlar, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya sitelerinde yaşamlarını Müslümanlar için bir nevi Disneyland olarak resmediyor. İD'in eleman kazanma kampanyası çoğunlukla internette yürütülüyor. Kadın cihatçılar da en başarılı propagandacılar arasında yer alıyor. Bu kadınlar, akşam yemeklerinden fotoğraflar paylaşıyor, eşleri hakkında bloglar yazıyor ve bir İslam devletinde yaşamanın faydaları hakkında duygusal durum güncellemeleriyle başkalarını da özendiriyor. Hatta İD'e katılmak isteyenlere yolculuklarını planlama konusunda yardım öneriyor. Ancak Batılı kadınların sosyal medyadaki paylaşımları, keyifli akşam yemekleri, Nutella kavanozları ve eşleri hakkında romantik mesajlardan ibaret değil. İD'e katılanlar AK-47 kul-

lanmayı da öğreniyor (Burada kadınlar mücevher değil, Keleş istiyor), intihar bombacılarının kullandığı patlayıcı kemerlerle heyecan içinde hava atıyor (eşimden gelen hediye) ve aleyhtarların kafalarının kesilerek öldürülmesini yüceltiyor. Çoğu kadın eve bakmak, doğurmak ve çocuk yetiştirmek gibi geleneksel rolleri yerine getirse de kadınların çalışmasına da izin veriliyor. "Bir Muhacirenin Günlüğü" isimli bloga yazan ve İngilizce konuşan bir kadın, Facebook sayfasında kadınların öğretmen, doktor ve hemşire olarak çalışabildiğini yazıyor ve şunları ekliyor: "İslam Devleti, kız kardeşlerin yararlanabileceği yeni programlar planlıyor. Eğer bekârsan ve evlenmek istemiyorsan kimse seni zorlamaz. Kadınlara özel misafirhanelerde kalabilir, aylık ödenek alabilirsin."

Mary de kızının bir dönem Belçika, Hollanda, Almanya ve İsveç'ten gelen yabancı kadınların yaşadığı bir misafirhanede kaldığını söylüyor. Suriye'ye vardıktan iki gün sonra Vanessa internette tanıştığı savaşçıyla evlenmiş ve Türkiye sınırına yakın bir şehre taşınmış. Mary'nin anlattığına göre Vanessa'nın 20'li yaşlardaki Avrupalı kocası, bir başka Avrupa ülkesinden Suriye'ye çocuğuyla birlikte giden bir kadını kısa bir süre önce ikinci eş olarak alnuş. Yabancı kadınlar Şeriat kurallarının uygulanmasında da yer alıyor. 17 yaşındayken İslam Devleti'ne katılan Hollandalı Sara, Facebook arkadaşlarına 8 Ekim 2014'te yazdığı mesajda İD'in kendisinden kuralları ihlal eden bir grup Suriyeli kadını kırbaçlamasını istediğini söyledi. Sara'nın "baş belası" olarak adlandırdığı yedi Suriyeli kadına kendi aralarında kavga ettikleri için 15 ila 30 kırbaç cezası verilmiş. Brian de Mulder adındaki Belçikalı savaşçı ile evlenen ve ondan hamile olduğunu söyleyen Sara, kendisine verilen görevi "Çok eğlenceliydi, bambaşka bir deneyimdi" şeklinde anlattı... Bir bölgeyi fethettikten sonra İD'in yaptığı ilk şeylerden biri kadınların nasıl davranacağı ve giyineceği konusunda talimat vermek. Kadınların yüzünü peçe ile örtmesi dahil tepeden tırnağa kapanması gerekiyor. Tümüyle kadınlardan oluşan bir ahlak polisi birimi olan Hansa Tugayı, kadınların kurallara uymasını sağlıyor. Birkaç Batılı kadının da bu birliğe katıldığı söyleniyor. Kadınların bir kısmı savaşçılara âşık olup Suriye ve Irak'a gitmiş olsa da kadınları İD'e çeken tek şeyin evlilik olmadığı anlaşılıyor. Bu kadınları İD'e katılmaya yönelten daha derindeki motivasyon, tam anlamıyla bir İslam devletinde yaşama, Allah'ın emirlerini uygulama ve devlet inşa sürecinde yer alma isteklerıdir. 16-24 yaş aralığındaki genç kızlara cazip gelen şey genellikle bir İslam devletinde yaşama fikri oluyor. "Kız kardeşlik" mefhumunun da kararlarında oldukça etkili olduğu görülüyor. Birçok kız yolculuklarını birlikte planlıyor, Suriye veya Irak'a vardıktan sonra da birbirlerine

bel bağlıyor. Vanessa'nın annesi ise sözlerini "Kızım her zaman kendini ait hissedeceği bir grup aradı ve bunu Suriye'de buldu. Kızların nereli olduklarının bir önemi yok. Çünkü hepsi aynı amaç için oradalar" diye tamamlıyor.[23]

İşi gereği Rakka ile Halep arasında gidip gelen Rakkalı bir müteahhit ise bana kentte kadınların durumuna dair şunları söylemişti:

> Kadınlar peçeli olmak zorunda. Bir kadın yanında mahrem biri olmadan dışarı çıktıysa kendisini eve gönderiyorlar, şoföre de ceza veriyorlar. Bir kadın Rakka'dan kaçmaya kalkışırsa kendilerine cariye yapıyorlar. Hıristiyanlara "Ya cizye öde ya git" diyorlar. Hıristiyan kadınlar da kapanmak zorunda. 8 yaşına giren kızlar kapatılıyor. Türkçe konuşan IŞİD üyeleri var. Türk malları çok geliyor. Militanların yüzde 5'i Türk. Suudiler, Cezayirliler ve Tunuslular çok. Yabancı IŞİD'çi kadınların yüzde 90'ı Tunuslu. Az sayıda Batılı kadın da var.

Kadın çığlığı: Dışarı çıkamıyoruz, yavaşça ölüyoruz!

Rakka'ya girmek de sorundu çıkmak da. Bir kere genç kadın ve erkeklerin Rakka'dan ayrılmasına izin verilmiyordu. Yaş sınırıyla ilgili bilgiler muhtelifti: Kimi 30 kimi 45 yaşın altındakilerin kentten ayrılamadığını söylüyordu.

IŞİD savaşçılarıyla zorla evlendirilmekten korkan 14 yaşındaki kızı Selma'yı kentten çıkaramadığı için kahrolan 44 yaşındaki eğitim müfettişi Dalia'nın söyledikleri sarsıcıydı:

> Kasım 2014'te kimlik kartında 45 yaşının altında görülenlerin kontrol noktasından geri çevrildiğini öğrendik. 45 yaşına girmeye 10 gün kalan komşum geri gönderildi. 45 yaşın altında olanlara acil sağlık sorunları nedeniyle seyahat izni var, onlar da sadece Türkiye tarafına gidebilir. Ayrıca yanlarında birinci dereceden bir yakını olmalı. 45 yaşın üzerinde olan kadınlar yanlarında birinci dereceden bir erkek akrabası olmak koşuluyla Türkiye tarafına ya da rejimin kontrolündeki bölgelere gidebilir...
>
> Herkes kızlarını şehir dışına kaçırmanın yolunu arıyor. Fakat imkânsız. Kocam sürekli ağlıyor. Çocukları için korkuyor. Bize kadınların kendi mülkleri olduğu ve kızlarımızı DAİŞ savaşçıları ve üyeleriyle evlendirmeyi düşünmeye başlamamız gerektiği söylendi...

23. Brenda Stoter, "Islamic State's female bloggers draw European women to Syria", *Al Monitor*, 23.12.2014.

Kadınları savaşçılarla evlendirmek için baskı taktikleri uyguluyorlar. Evli olmayan kadınlardan beyaz başörtüsü takmalarını istediler ki Hansa kadın polisi onları tanıyabilsin. Kadın polisler beyaz örtüyü gördüğünde ona ve ailesine yanaşıyorlar, sıklıkla taciz ediyorlar ve eş arayan Arap ve yabancı savaşçılarla evlenmelerini istiyorlar. Çok fazla Rakkalı aile kızlarını IŞİD savaşçıları ile evlendirmedi fakat bunu yapanlar çok sayıda ayrıcalığa kavuşuyor. Kabul etmeyen aileler en küçük bahaneyle cezalandırılıyor. IŞİD savaşçıları zengin ve pahalı arabalara biniyorlar. Bazı fakir aileler kızlarını savaşçılarla evlendirmeyi kabul etti. IŞİD çok ucuza (3 dolar) nikab dağıtıyor. Kızım için dehşet içindeyim. Ona bakınca kalbim paramparça oluyor. Ben bir anneyim. Kızım ve oğullarımın geleceğini çok fazla düşünüyorum. Dışarı çıkmıyorlar. Okulları IŞİD tarafından kapatıldı. Kızım ve oğlum zamanlarının çoğunu televizyon ve bilgisayar karşısında geçiriyor. Okul yok, iş yok, hiçbir şey yok. Rakka hepimiz için bir hapishaneye dönüştü. Çoğu zaman suyumuz ve elektriğimiz yok. Sokakta IŞİD'in erkek ve kadın polislerince cezalandırılmak ve taciz edilmekten korkuyoruz. Her şeyin ötesinde kentten ayrılamıyoruz. Boğuluyoruz. Bu bir yavaş ölüm... Rakka'nın kadınları cezalandırılıyor ve aşağılanıyor. IŞİD polisi en ufak nedenle kadınları alıp götürüyor. Komşularımdan biri eşiyle yürüyordu. Kadın peçesini unutmuş. Son zamanlarda nikab (başörtüsü) ile birlikte peçe zorunluluğu getirildi. IŞİD polisi hem kadını hem kocasını tutuklayıp erkeğe 100 kırbaç ve 137 dolar para cezası verdi. IŞİD'in cezayı infaz ettiği yerde öfkeden kadınını boşadı. Hepimizi dehşete düşüren daha üzücü olay birkaç ay önce yaşandı. Komşum Lina giyim kuşam kuralını ihlalden tutuklandı. Kocası ortalıkta değildi. IŞİD polisi onu üç gün sonra bıraktı. Kocası şüphelendi. IŞİD savaşçılarının ona bir şey yapıp yapmadığını sordu. Hayır dedi. İkna olmadı, Kuran üzerine yemin etmesini istedi. Yalan söyleyemedi. Gerçek korkunç bir hikâyeydi. Saat başı farklı bir savaşçı tarafından tecavüz edildiğini söyledi. O dakikada kocası tarafından boşandı.[24]

Musul ya da Rakka'dan kaçmak kolay değil. Kaçış hikâyelerinin sonu bazen trajediyle sonuçlanabiliyor. Kerkük yakınlarındaki Dibis'te IŞİD'in bölgesinden kaçanların işlemleriyle ilgilenen polis şefi Ali Muhammed, aileler Peşmerge noktasına ulaşmak için saatlerce yürürken kendilerinin de açlıktan ya da mayınlara basarak ölenlerin cesetlerini topladıklarını söylüyordu. Mayıs 2015'te üç çocuk açlıktan, beş kişi de IŞİD'in kaçış yolları-

24. Abu Ibrahim Raqqawi, "Prisoners in Their Own City: ISIS Bans Women Under 45 from Leaving Raqqa", *Syria Deeply*, 20.01.2015.

na döşediği mayınlar yüzünden öldü. Musul'dan kaçan ve sayıları bini bulan insanlar IŞİD'in adamı oldukları endişesiyle hemen Kürdistan bölgesine alınmıyordu.

Haydi, Rakka'ya bir iki!

IŞİD hükmettiği bölgelerdeki yerleşim merkezleri arasında toplu ulaşımı sağlamak için otobüs seferleri koydu. Bir süre sonra dahili posta servisi de devreye sokuldu. Merkezi hükümetin kontrolündeki bölgelerle de ulaşım kısıtlı ve kontrollü olarak sağlanmaya devam etti. Rakka'dan Suriye'nin Humus ve Halep kentlerinin yanı sıra Lübnan'ın başkenti Beyrut'a otobüs-minibüs seferleri düzenleniyordu. Suriye'deki savaştan önce Beyrut'tan Rakka'ya ulaşım 5-7 saat sürerken artık hükümet güçleri, muhalif gruplar ve IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerdeki dur-kalklar, kimlik kontrolleri, çıkan çatışmalar ve yolların kapanması yüzünden 20 saatle 3 gün arasında değişiyordu.[25]

Beyrut'tan Rakka'ya bilet 50 dolar, Halep'e ise 30 dolara çıkmıştı. En ucuzu Şam'a gitmekti; kişi başına 7-8 dolar. Şam'a dolmuş-taksi 10-12 dolar; özel taksi ise 100 dolardan başlıyordu. Özel taksileri başkalarıyla paylaşmak maliyeti düşürüyor ama yolculardan birinin kontrol noktasında durdurulması taksinin saatlerce beklemesine neden olabiliyordu. Bu tür sorunları hem Amman-Şam hem de Beyrut-Şam arasındaki yolculuğumda tecrübe etmiştim. Bunlardan birinde kontrol noktasında durdurulan bendim. Suriyeli gümrük görevlisi gazeteci olarak Suriye'ye giriş yapmam için gerekli olan izin kâğıdının kendilerine ulaşmadığını, bu yüzden fotoğraf makinemle sınırı geçemeyeceğimi söyledi. Enformasyon Bakanlığı ile iletişime geçip sorunu çözmem saatlerimi aldı. Gerekli izni çıkarıp pasaport işlemlerimi bitirdiğimde üç kişiyle birlikte kiraladığım taksi çoktan gitmişti. Yeniden taksi tutmam gerekti.

Kontrol noktalarına takılmadan gitmek isteyenler ise şirket taksilerini tercih ediyordu, onların maliyeti de 200-300 dolar arasındaydı. Beyrut'ta seferler eski Cumhurbaşkanı Şarl Helu'nun adını taşıyan otobüs terminalinden düzenleniyordu.

Rakka yolcularının kelleyi sağlama almak için dikkat etmesi gereken şeyler vardı. Halep'teki terminalde bir Rakkalı işadamı, evine dönmek istediğini ama birkaç gün beklemesi gerektiğini belirtirken nedenini bana şöyle açıkladı: "Sakalın bir aylık ol-

25. Samya Kullab, "No jeans, no cigarettes on the bus from Beirut to Raqqa", *Al Jazeera*, 23.12.2015.

ması lazım. Ben burada kısalttım. Bu halde dönersem 40 kırbaç ve 10 bin Suriye Lirası ceza ödemem gerekiyor. Gitmeden önce uzatacağım... Rakka'dan buraya geldiğimde uzun sakal sorun oluyor, güvenlik güçleri sana 'tekfirci terörist' gözüyle bakıyor; kısa sakalla dönünce de DAİŞ sana ajan muamelesi yapıyor."

Halil ez-Zaik adlı bir Rakkalı genç kolundaki dövme yüzünden sorun yaşadığını ve kendisinden şebbiha diye şüphelendiklerini anlatmıştı.

Otobüs şoförleri, IŞİD'in kontrol noktasına varmadan yolculara sigara paketlerini attırıyor ve içeriye parfüm sıkıyordu. Çünkü IŞİD'çiler sigara bulur ya da kokuyu alırsa kırbaçlıyordu. Sigara içenlerden bazıları yanlarında küçük şişeyle kolonya taşıyordu. Sigara kokan elleri onları ele vermesin diye...

14

Medya: Savaşın yarısı

IŞİD'in pornografik savaşı

IŞİD'in en fazla önem verdiği alan hangisi derseniz kuşkusuz yanıtı medya ve propagandadır. Çünkü IŞİD şiddetle ördüğü propagandayı savaşın yarısı yani düşmanlarının kalplerine korku salma, halifeye boyun eğdirme, olası itaatsizlikleri caydırma aracı olarak görüyordu. Vahşeti pornografik bakış açısıyla süslüyordu! IŞİD'in propaganda amacıyla yayımladığı dergilerin tasarım ve görsel zenginliği çok iddialı ajansların yapımlarından bir adım dahi geride değildi. Hem kendi ideolojisini yayma hem adam çekme amacıyla bilgisayar oyunu bile yaptı.

IŞİD'in devlet örgütünde bakanlık düzeyindeki Medya ve Haberleşme Meclisi propaganda ve iletişimden sorumluydu. Meclisin ilk başkanı Ebu Meysara el Iraki idi. 2006'da Irak İslam Devleti ilan edildiğinde ise Medya Bakanlığı koltuğunda Ebu Muhammed el Meşadani oturuyordu. O zaman örgütün sözcüsü Ebu Abdullah el Muharip'ti. 2009'da Medya Bakanlığı'na Ahmed et-Tai getirildi. IŞİD'in ilanından sonra meclis adını alan bu bakanlık Suriyeli Ebu el Esir'e emanet edildi. Bu görevi daha sonra örgütün sözcülüğünü de yürüten Ebu Muhammed el Adnani (Taha Suphi Felaha) yürüttü. 1977'de İdlib'e bağlı Binniş'te doğan Adnani, Ebu Musab Zerkavi, Ebu Ömer el Bağdadi ve Ebu Bekir el Bağdadi'nin en fazla güvendiği adamlardan biriydi. ABD'nin başına 5 milyon dolar ödül koyduğu Adnani 30 Ağustos 2016'da El Bab'da öldürüldü.

El Kaide liderlerinin donuk, uzun ve tekdüze konuşmalarının yer aldığı video kayıtlarına karşın IŞİD ses, hareketli görüntü, efektler ve montaj teknikleri açısından ileri derecede prodüksiyon şirketi gibi iş çıkartıyordu. IŞİD'in medya ayağı, örgütün savaşçılarını yücelten filmlerle dikkat çekti.

IŞİD'in filmlerinde kafa kesen, kurşuna dizen, kırbaçlayan ve çarmıha geren savaşçıların yanı sıra gülen, merhamet eden ve yardım dağıtan savaşçılar da yer alıyordu. Acımasız, gaddar; müşfik ve insani! Gaddar yüzü korku salıp kurşun sıkmadan şehirleri ele geçirmek; insani yüzü ise halifenin ülkesine örgüte katılacak yeni neferler çekmek için...

Suriye'den döndükten sonra Almanya'da tutuklanan Bremenli Harry Sarfo, polise ifadesinde, IŞİD'in propaganda amaçlı filmlerini nasıl çektiğini de anlattı. Buna göre IŞİD, Sarfo'dan esirlerin infaz edildiği bir sahnede rol almasını istedi. Amaç Almanca konuşanlara mesaj vermekti. Sarfo ile birlikte bir grup Alman ve Avusturyalı savaşçı Palmira'ya götürüldü. Sarfo'ya elinde IŞİD bayrağı ile platformda yürümesi söylendi. Profesyonel ekibin yaptığı çekim defalarca tekrarlandı. Suriyeli esirler dizlerinin üzerine çöktürüldü. Diğer Alman savaşçılar esirleri öldürdü. Cellatlardan biri işini bitirince dönüp sordu: "Nasıl göründüm? Öldürme tarzımla iyi göründüm mü?"[1]

Öldürmek ve sinema efekti! Kurguda gerçek olan tek şey celladın infazı ve kurban!

Sarfo'ya göre IŞİD sözcüsü Adnani'nin başkanlığında ayda bir toplanan medya şûrası çekilen ve çekilecek filmleri masaya yatırıp tartışıyordu. *Foreign Policy* dergisi ise Sarfo'nun prodüksiyonda sadece pasif rol oynamadığını yazdı. Dergiye göre, Ebu Ahmed adlı IŞİD militanının kendileriyle paylaştığı bir fotoğrafta Sarfo, iki Suriyeliyi infaz etmek üzere olan cellatları filme alan iki kameramandan biri olarak gözüküyordu.[2]

IŞİD Musul'un düşmesinde etkili olan "Salil al-Sawarim" (Kılıçların Şakırtısı) adlı bir propaganda filmini yayımladı. Bol infaz, saldırı ve ağır propaganda içeren bir filmdi.

"Hilafetin Topraklarından Bayram Tebrikleri" (Eid Greetings from the Land of Khilafah) adlı film muhacirlerin dünyaya mesajlarını içeriyordu. Rakka'da çekilen filmde şehir hayatının "neşeli" görüntüleri, kentin mutmain sakinlerinin sözleri, kendilerine dondurma dağıtılan çocukların cıvıltıları eşliğinde Britanya, Belçika, Finlandiya ve Endonezyalı IŞİD savaşçıları halifenin ülkesinde mutlu ve mesut bir görüntü çiziyordu. Ebu Abdullah el Habeş takma adını kullanan bir İngiliz savaşçı, "Halifenin topraklarında yaşamaktan daha iyi bir şey olduğunu sanmam. Demokrasi-

1. Rukmini Callimachi, "How a Secretive Branch of ISIS Built a Global Network of Killers", *The New York Times*, 03.08.2016.

2. Harald Doornbos - Jenan Moussa, "Present at the Creation", *Foreign Policy*, 16.08.2016.

ye ihtiyacımız yok, komünizme ya da onun gibi şeylere hiç ihtiyacımız yok, hepimizin ihtiyacı olan şey şeriat" diyerek muhibbileri hicrete özendiriyordu. Filmin bitiş cümlesi amacı da özetliyordu: "Burada olmanı isterdim."

"Savaşın Alevleri" (The Flames Of War) adlı bir saatlik Hollywood tarzı film ise tamamen korku salmaya yönelik bir belgeseldi. Çatışma, yollara döşenen mayınlarla araçları havaya uçurma, infaz ve bol ceset görüntüleriyle ilerleyen filmin mesajı şuydu: "Ağır bombardıman öyle gürlüyor ki düşmanın kalbine korku salıyor, ölümün kesif kokusunu solusunlar! ... Ayağa kalkın kardeşler! Zaferinize sahip çıkın! Haydi! Haydi cihada!"

Katıksız propaganda yalanı da çoktu. Mesela filmde kendi mezarları kazdırılan birkaç Suriyeli asker gösterilip "Bu sanki Allah'ın İslam Devleti'ne nimeti. 17. Bölük'ü birkaç saniyede ele geçirdiler" deniliyordu. Halbuki 17. Bölük, bir yılı aşkın süre Suriye yönetimine karşı savaşan grupların kuşatması altında tutulmuş, çok sayıda intihar saldırısı ve sızma operasyonuna maruz kalmış, uzun süren çatışmalarda her iki tarafın ciddi kayıplar vermesinin ardından düşmüştü.[3]

Filistinli gazeteci ve akademisyen Ömer Kayed medya mekanizmasına dair şunları söylüyordu: "İdeolojik bir örgüt olduğu için mesajlarını yayma konusunda ana akım medyaya bel bağlayamaz. Fikirlerini yaymak için büyük ölçüde kendi medya birimlerini kullanıyorlar ve kontrol ettikleri bölgelerde çalışmak isteyen gazetecilere katı şartlar dayatıyorlar. Gazetecilerin örgüte bağlılık yemini etmesi gerekiyor ve tüm malzemeleri örgütün kontrolünde oluyor. Herhangi bir kural ihlali gazetecinin hayatını tehlikeye atıyor."[4]

Öteki medyaya pek gaddar: Medya silahını çok iyi kullanan IŞİD medya dostu değildi. Rakka ve Halep'te ele geçirdiği yerlerde yaptığı ilk iş rakip grupları tasfiye ederken gazetecileri de susturmaktı.

14 Kasım 2014'te Suriye ile ilgili BM soruşturma komisyonunun düştüğü notlar şöyleydi:

- IŞİD enformasyon akışını tekeline almaya çalışıyor.
- Çok sayıda Suriyeli gazeteci ve insan hakları eylemcisi kaçırıldı, işkenceye uğradı ve infaz edildi. IŞİD'in Rakka ve Halep'te

3. Firas al-Hakkar, "The Mysterious Fall of Raqqa, Syria's Kandahar", *Al-Akhbar*, 08.11.2013.

4. Ali Hashem, "The Islamic State's media warfare", *Al Monitor*, 22.10.2014.

ele geçirdiği yerlerde gazetecileri kaçırıp işkence etmesi ve öldürme olayları Haziran 2013'te başladı.

- Uluslararası gazetecilere rehberlik yapan Suriyeliler de hedefti.
- Gazetecilerden bazıları casus olmakla suçlanıyordu.
- Ekim-Kasım 2013'te yabancı televizyon kanallarına çalışan gazeteciler öldürüldü. 19 Ağustos ve 2 Eylül 2014'te iki Amerikalı gazeteci katledildi. 13 Eylül 2014'te bir İngiliz insani yardım çalışanı öldürüldü.[5]

Dabık ve A'mak metaforu

IŞİD tarihsel ve dinsel imgeleri kullanmada çok profesyonel. Hem yöntemlerini dini referanslarla süslüyor ve bu konuda baskın bir tartışma üslubuyla hareket ediyor hem de mekânsal ve tarihsel bağlarla kendi eylemlerini ilintiliyor. Strateji, Ebu Bekir el Bağdadi'nin Haşimi soyundan geldiği açıklamasıyla başladı. IŞİD'in stratejisini belirleyenler bunun Müslümanlar üzerindeki bağlayıcı etkisinin farkındaydı. Bağdadi'nin ilk kez cuma hutbesiyle boy gösterdiği mekânın seçiminde de aynı mantık yürütüldü. Bağdadi, halife sıfatıyla kürsüye çıkmak için Musul'daki Ulu Cami'ye (En-Nuri el Kebir Camii) giderek kendini Irak'tan Suriye ve Filistin'e kadar geniş bir coğrafyada derin izler bırakmış Nureddin Zengi ile özdeşleştirdi. Aklı sıra bu camiyi yaptıran ünlü komutan Zengi'nin Fatımî Devleti'ni yıkan ve Haçlı ordularına karşı koyan mirası üzerinden hem Şiilerle hem Batı'yla hesaplaşmayı güncelliyordu.

IŞİD'in dergisine isim olarak *Dabiq*'i, haber ajansına da A'maq'ı (A'mak) seçmesi imgesel vuruşlardan bir diğeri. Peygambere atfen Ebu Hureyre'nin naklettiği hadise göre "Rumlar A'mak ya da Dabık'a inmedikçe kıyamet kopmayacak. O gün Medine'den bir ordu onların karşısına çıkacak. Rumlarla savaşta Müslümanların üçte biri bozguna uğrayıp kaçacak. Üçte biri öldürülecek. Üçte biri de fethe devam edecek. Daha sonra İstanbul'u fethedecekler. Fetihten sonra gaziler kılıçlarını zeytin ağaçlarına asarak ganimetleri paylaşırken hasetten çatlayan şeytan Deccal'ın aileleri arasında olduğunu söyleyecek. Bunun üzerine Şam'a geldiklerinde Deccal karşılarına çıkacak. Savaş için hazırlık yaparken namaz çağrısı yapılacak. Tam bu sırada Hz. İsa inip onlara imam olacak.

5. "Rule of Terror: Living under ISIS in Syria", UN Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, 14.11.2014.

Şeytan onu gördüğü zaman tuzun suda eridiği gibi eriyecek."

Dabiq (Dabık), Suriye'de Halep'in 40 kilometre kuzeyinde 3 bin nüfuslu küçük bir kasaba. Burası, Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Büyük Suriye'yi ele geçirmesini sağlayan ve Mısır yolunu açan Mercidabık Savaşı'nı yaptığı yerdi. A'maq'ın (A'mak) da Hatay sınırlarındaki Amik ovası olduğuna dair bir kanaat var.

Kendi hallerinde yaşayan Dabıklılar 2014'ten itibaren dünyanın dört bir yanından kopacak kutsal savaş için geldiklerini söyleyen yabancı cihatçıları görmenin şaşkınlığı içindeydi. IŞİD Dabiq ve A'maq'ı medya organlarına isim olarak koyarak bu iki yeri propagandasının merkezine aldı. Özellikle Dabık odak haline geldi. Bir anda Türklerin Mercidabık'tan dolayı aşina olduğu bu küçük köy dünyanın en fazla ilgilendiği yere dönüştü.

Dabiq'in her sayısı, Irak'taki El Kaide'nin mimarı Ebu Musab ez-Zerkavi'nin "Kıvılcım burada, Irak'ta yakıldı; inşallah ateşin alevleri Dabık'ta haçlı ordularını yakıncaya kadar yükselmeye devam edecektir" sözüyle başlıyordu.

Dabiq dergisinin "Hilafetin Dönüşü" başlıklı ilk sayısında IŞİD'in Dabık'a yüklediği anlam anlatılıyordu.

IŞİD, Hureyre'nin naklettiği tartışmalı hadisten hareketle Dabık ve A'mak'ı bir metafor olarak savaşçılarının önüne koyuyordu. Kutsal savaştan kimsenin geri kalmamasını öğütlerken de hedeflerinin Konstantiniyye (İstanbul) ve Rumiyye'nin (Roma) fethi olduğunu da söylüyordu! Bu bakış açısıyla da İstanbul'u hadiste geçtiği gibi fethedilmiş saymıyordu. Fetih inancını yerleştirmek için Türkçe dergisinin adını *Konstantiniyye*, İngilizce dergisinin adını da *Rumiyah* koydu.

Konstantiniyye'nin ilk sayısında "Allah resulü sallallahu aleyhi ve sellem aynı şekilde Konstantiniyye'nin de (İstanbul) fetholunacağını bize müjdelemiştir. Konstantiniyye daha önce fethedildi ama bu müjdede bahsedilen fetih daha gerçekleşmemiştir. Nitekim bu fetih kıyamete yakın bir zamanda gerçekleşecek, savaşmadan sadece tekbirlerle fetih edilecektir" deniliyordu. Derginin başka bir yazısında Türkiye halkının çoğunun mürted olduğu belirtiliyordu.

Batılı 5 kişinin kafasını kestiği söylenen IŞİD'in bir Britanyalı savaşçısı, Dabık'ı arkasına alarak Amerikalı insani yardım çalışanı Abdurrahman Kassig'in kesik başı ile poz vermişti. Celladın kendisi ürkütücü olduğu kadar sözleri de Dabık'ın nasıl simgeleştirildiğine delaletti: "İlk Amerikalı Haçlı'yı Dabık'ta gömüyoruz ve

geri kalan ordularınızın gelmesini bekliyoruz."

Kıyametten önceki son büyük savaşta (Melhame-i Kübra) şehadet şerbetini içmek için Dabık'a koşan cihatçılar siyah bayrakları ve silahlarıyla poz verip paylaşıyordu.

Bir başka propaganda filminde üç Batılı IŞİD üyesi Dabık'ın önemini anlatıyordu. Eritre asıllı bir Britanyalı, Dabık'a nazır bir pozla IŞİD bayrağını dalgalandırırken IŞİD karşıtı koalisyon güçlerine karşı tehditkârdı: "Sizi Dabık'ta bekliyoruz."[6]

IŞİD, Dabık'ta Emevi halifesi Süleyman bin Abdülmelik'in türbesini de yerle bir etti.

Hollywoodvari prodüksiyon!

IŞİD'in etkili propaganda kuruluşları arasında Furkan Medya Prodüksiyon Müessesesi, İ'tisam Medya Vakfı, El Hayat Medya Merkezi, Ecned Medya Vakfı, El Battar Medya Vakfı, Makatib el Vilayat ve Küresel İslami Medya Cephesi yer alıyor.[7]

Furkan Medya Prodüksiyon Müessesesi: Irak İslam Devleti'nin medya kolu olarak 2006'da kuruldu. IŞİD'in resmi medya kurumu. Bağdadi'nin konuşmalarını doğrudan Furkan yayımlıyordu. Bağdadi'nin Musul'daki hutbesi de Furkan tarafından YouTube'a yüklenmişti. Özellikle askeri alandaki mücadeleyle ve devletin gücüyle ilgili sesli ve görüntülü malzeme topluyordu.

İ'tisam Medya Vakfı: IŞİD'in propaganda videolarını hazırlayıp yayan bir kurum. Toplumsal ve dini faaliyetlerin görüntülerini prodüksiyona soktuktan sonra yayımlıyordu.

El Hayat Medya Merkezi: Özellikle yabancıları hedef alan yayınlardan sorumlu. IŞİD'in *Dabiq* gibi dergilerini bu merkez yayımlıyordu.

Ecnad Medya Vakfı: Ocak 2014'te kuruldu. Daha çok "neşid" denilen cihadi marşların yayımlanmasına ağırlık veriyordu.

Furkan el belağ: Görüntülerin deşifresini ve altyazı çalışmalarını yürütüyordu.

6. "Why Islamic State chose town of Dabiq for propaganda", *BBC Monitoring*, 17.11.2014.

7. "ISIS: Portrait of a Jihadi Terrorist Organization", Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 26.11.2014; Steve Rose, "The ISIS propaganda war: A hi-tech media jihad", *The Guardian*, 07.10.2014.

A'mak: Örgütün haber ajansı.

Islamic State News: IŞİD'in Irak ve Suriye dışındaki okurlarına yönelik online dergi. Selefi-cihadi makalelere ve IŞİD'in etkinliklerine yer veriyordu.

Dabiq: El Hayat Medya Merkezi'nin IŞİD'in ideolojisini, eylemlerini ve faaliyetlerini anlatan, görsel ve tasarım açısından profesyonelce hazırlanan bir dergi. 5 Temmuz 2014'te kapağında "Hilafetin Dönüşü" başlığını taşıyan sayıyla yayın hayatına başladı.

Rumiyah: Örgütün İngilizce dergilerinden biri. İlk sayısı 6 Eylül 2016'da, 30 Ağustos 2016'da öldürülen IŞİD'in sözcüsü Ebu Muhammed el Adnani kapağıyla çıktı.

Konstantiniyye: IŞİD'in Türkçe dergisi. Haziran 2015'te yayına başladı.

Dar al İslam: Aralık 2014'te yayına başlayan Fransızca dergi.

El minbar el ilami el cihadi: Duyuru, video ve fotoğrafların yayımlandığı Arapça online forum. Kasım 2014'te açıldı.

Mekatib el vilayat: IŞİD'in hâkimiyeti altında yaşayan insanlarla ilgili programlar yapıyor.

El Beyan: Musul, El Enbar ve Rakka'da yayın yapan bir radyo. Kuran tilaveti, cihadi marşlar, savaşçıların demeçlerine ve cephedeki gelişmelerle ilgili haberlere ağırlık veriyor.

Sosyal medya: Sosyal medyayı etkili kullanan IŞİD, 19 Haziran 2014'te "1 milyar Müslüman IŞİD'i destekliyor" sloganıyla kampanya başlattı. Örgüt takipçilerine sosyal medyada IŞİD'e desteklerini ortaya koymalarını istedi. Dünyanın farklı bölgelerinden IŞİD'e destek ifade eden afiş kâğıt görüntüleri sosyal medyayı işgal etti. IŞİD Facebook ve Twitter gibi sosyal medya ağlarını da sayısız kullanıcı adıyla boş bırakmadı.

Medya noktaları: IŞİD, Irak, Suriye ve Libya'da hüküm sürdüğü şehirlerde örgütün propaganda ürünlerini dağıtmak için çok sayıda "Medya Noktası" kurdu. Cep telefonu ve bilgisayarlar için propagan-

da içerikli video, fotoğraf ve ses dosyaları, kitapçık ve afiş dağıtılıyor. Medya noktasındaki görevliler siber malzemeleri bellek kartları ve CD'lere yüklüyordu.

Mobil ve kiosk tarzı medya noktalarının yanı sıra açık havada IŞİD'in bol şiddet içerikli film ve belgesellerinin izlettirildiği platformlar da kuruluyordu. Gazetecilerin kafalarının kesildiği, Ürdünlü pilotun kafes içinde yakılarak öldürüldüğü korkunç içerikler yediden yetmişe herkese açık olan gösterim alanlarında dev ekranlarda izlettiriliyordu. İnternette çoğunluğu çocuk çok sayıda insanın cihadi malzemelerden almak için kuyruğa girdiği ya da videoları izlemek için ekran karşısında oturduğuna dair fotoğrafları paylaşan IŞİD uluhiyet atfettiği şiddeti bu şekilde halkın gözünde normalleştiriyordu.[8]

---

8. Steven Stalinsky - R. Sosnow, "The Islamic State (ISIS) Establishes Media Points", MEMRI - Inquiry & Analysis Series Report no. 1190, 07.10.2015.

15

Avrupalı gençlerin cihat yolu

Hiçlikten adanmışlığa

Suudi Arabistan, Afgan cihadından beri Selefi-Vehhabi örgütleri finanse ederken bunu ABD ve diğer Batılı ülkelerin muteber ortağı sıfatını koruyarak yaptı. Dönemin Britanya Başbakanı Margaret Thatcher, 1993'te yaptığı bir konuşmada, Suudi Arabistan'ı "Sadece petrol piyasalarındaki rolüyle değil bölgesel süper güç, dünya Müslümanlarının lideri ve dünya sahnesinde ılımlılık ve istikrarın esaslı bir gücü" olarak selamlıyordu.[1] 2003'te ABD'nin yedeğinde Saddam'ın kitle imha silahları olduğu yalanıyla Britanya'yı Irak'a sokan Başbakan Tony Blair de Suudi Arabistan'ı "Ortadoğu'nun ılımlı eksenindeki baş oyuncu" olarak cilalamaktan geri durmadı.

Suudilerin sadece ekonomik sefalet içindeki İslam ülkelerinde değil Batılı ülkelerde de bir yan etki olarak Vehhabi-Selefi tortular bırakan bol keseli faaliyetlerine göz yumuldu.

El Kaide'nin en önemli ideologlarından biri olan Ebu Musab es-Suri ve Ladin'in Britanya temsilcisi Halid el Fevvaz, İngiliz dış istihbarat servisi MI-6'in örtülü onayıyla Londra'da Selefi İslamcılarla rahatça ilgileniyordu.[2] Bu durum Batılı istihbarat servislerini pek kaygılandırmışa benzemiyordu. Diğer ülkeler de farklı değildi. Almanya İçişleri Bakanlığı'nın terörle mücadele koordinatörü Daniel Heinke'ye göre sadece Bremen'de "radikal" diye bilinen bir caminin müdavimlerinden 20 kişi Suriye'ye gitti, bunlardan en az dördü çatışmalarda öldü.

Batılılar kendilerinden uzak bölgelerde kendi çıkarları ya da kaos senaryoları için cihadi örgütleri bir müdahale enstrümanı

1. Margaret Thatcher'ın 4 Ekim 1993'te Suudi Arabistan üzerine Chatham House'taki konuşması. www.margaretthatcher.org/document/108323

2. Abdel Bari Atwan, *Islamic State*, s. 198.

olarak kullanmakta sakınca görmüyordu. El Kaide başlarına bela olduktan sonra da cihatçılarla iş tutma alışkanlığı yeni sıcak bölgelerde başka örgütlerle devam etti. Ne var ki Arap Baharı ile birlikte Ortadoğu'da sözde "devrim" peşindeki Batılı güçlerin izledikleri politikalar bir yan etki olarak arayış içindeki kendi Müslüman nüfusuna da cihadi bir pencere açtı.

2011'de Libya'da Batı-Körfez güdümlü iç savaş ve yabancı askeri müdahale Albay Muammer Kaddafi dönemini bitirdi ama Kuzey Afrika ve Sahra altındaki ülkelerdeki cihadi Selefileri palazlandırdı. Kaidevari örgütler, Libya'da ele geçirdikleri silahlarla önce Cezayir'den kaçanların epey zamandır Selefileştirdiği Mali'nin kuzeyini zapt etti.

Libya'yı lime lime eden müdahalede başı çeken Fransa, bu kez eski sömürge ülkelerinin başına bela olan bu gruplara müdahale etmek durumunda kaldı. 2013'te Mali'ye yapılan müdahalenin ardından Nijer, Çad, Moritanya ve Burkina Faso'da Kaidecileri kovalayan Fransa, Nijer'de de Libya sınırına 100 kilometre mesafede inşa ettiği askeri üssü kullanarak Libya sınırını aşan militanları vurmaya başladı. Bu müdahaleler olurken Afrika, cihadi Selefilerin El Kaide'den IŞİD'e kayışına sahne oldu.

Afrika'daki bu gelişmeler Afrika kökenli Avrupalıları da etkiledi. Avrupa'da yaşayan herhangi bir Tunuslu, Faslı, Cezayirli ya da Sudanlı Paris, Londra, Brüksel'deki siyasi sirklerden daha çok, babaları ya da dedelerinin geldiği topraklarda olup bitenlere kulak kabartıyor. Haliyle bu coğrafyaların nabzını yükselten İslamcı gelişmelerin illa ki Akdeniz'in kuzeyinde de yansımaları oluyor.

Fransa daha önce de Afrika ya da Ortadoğu'daki iştigallerinin geri beslemesi sayılabilecek şiddet olaylarına tanık olmuştu. Misal, Cezayir ordusunun Fransızların örtülü desteğiyle sandıktan birinci çıkan İslamcılara darbe yaparak başlattığı kanlı sürecin doğurduğu Silahlı İslami Grup (GİA), 1995'te Paris'teki Saint-Michel İstasyonu'nda 8 kişiyi öldürüp 150 kişiyi yaraladı.

Sıra Beşşar el Esad'ı devirmek için Suriye'yi ateşe verme işine gelince sanırım hiç kimse Şam ateşinin bu kadar Batılı genci kendine çekeceğini hesaba katmamıştı. Afrika, Ortadoğu, Asya, Avrupa ve Balkanlar'dan Suriye'ye "cihat otobanı" oluşurken Fransa başta olmak üzere birçok Avrupa devleti "devrim" serüveninin baş destekçisi kesildi. Askeri alanda Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), sivil alanda Suriye Ulusal Konseyi birçok Batılı siyasetçi ya da fikir adamı için hayli kışkırtıcı ve heyecan vericiydi. Ama

özünde parlatılan bu yol bir cihat otobanıydı. Bu otoban Avrupalı Müslüman gençleri de içine çekti. Suriye'de El Kaide ve ardından IŞİD'in saflarında korkunç bir iştahla kan döken bu gençlerin kendi ülkelerini de vurabileceğine dair güçlü işaretler ortaya çıkınca önlem almaya başladılar ama artık çok geçti.

Cihatçıların saflarına Avrupa'dan katılanlar arasında en acımasızları din değiştirmiş olanlardı. Kendilerini ispat etmek ya da kabul ettirmek istercesine cellat kesildiler. Ebu Ahmed kod adlı Suriyeli militan, Belçikalı Ebu Sayyaf adlı cihatçının sürekli kafa kesmekten bahsettiğini ve bir keresinde komutanı Ebu Esir el Ebsi'ye birini kesip kesemeyeceğini sorup "Bir kelle tutmak istiyorum, o kadar" dediğini aktarıyordu.[3]

Jane's Defence Weekly'nin 2013'te yaptığı araştırmaya göre, Suriye'de yönetime karşı savaşan güçlerin yarısı cihatçı, cihatçıların çoğu da yabancıydı. Haziran 2014'teki tahminlere göre IŞİD'e katılan 12-15 bin savaşçıdan 3 bini Batılı ülkelerdendi. Eylül 2014'teki açıklamasında ABD Başkanı Barack Obama, 84 ülkeden 15 bini aşkın savaşçının Suriye'ye aktığını söyledi. Fransa İçişleri Bakanı Bernard Cazeneuve ise Suriye ve Irak'ta IŞİD saflarında savaşan Fransız vatandaşlarının sayısını 60'ı kadın olmak üzere 930 olarak verdi.[4] Eylül 2014 itibariyle IŞİD saflarında 36 Fransız öldü, yetkililer 70 Fransız'ın da ülkeden ayrılıp IŞİD'e katılmak için Suriye'ye gitmesini önledi. Britanya Başbakanı David Cameron da ülkesinden 500 kişinin Suriye ve Irak'taki savaşa katıldığını kaydetti.

Esad yönetimine karşı savaşı "sapkın, zalim ve gaddar Rafızi ve Nusayrilerle mücadele" olarak lanse edip savaşçı toplayan cihadi cephenin kavgası, 2014'te IŞİD'in hilafet ilanıyla başka bir evreye geçtiğinde, bunun Batı'ya yansıması da farklı oldu.

Hilafet ilanı ve "İslam Devleti"ne "hicret" edilmesi yönündeki çağrılar İslami bir toplumda yaşayamamanın mutsuzluğu içindeki Avrupalı gençleri daha fazla kendine çekti. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre Temmuz 2014'te IŞİD'e katılan 6300 yeni savaşçının 1000'i yabancıydı. Yani Batılıların cihatçı gruplarla olan serüvenleri, kendi Müslüman nüfuslarını da içine alan bir geri besleme mekanizmasına dönüşmüş oldu.

Suriye ve Irak'ta savaşanlar arasından tekrar kendi ülkelerine geri dönenler olunca Avrupa panikledi. 24 Mayıs 2014'te

3. Harald Doornbos - Jenan Moussa, "Present at the Creation", *Foreign Policy*, 16.08.2016.

4. "Nous combattons les terroristes à l'intérieur et à l'extérieur", *Le Journal du Dimanche*, 13.09.2014.

Suriye'de savaşmış bir Fransız, Brüksel'de Yahudi Müzesi'ne saldırıp 4 kişiyi öldürdü. Uyarılar haklı çıkmıştı.

Aralık 2014'ün rakamlarıyla Fransız vatandaşı 234 kişi Suriye'den ayrıldı, 185'i eve döndü, 118'i tutukladı, kimisi bırakıldı. Brüksel'de Yahudi Müzesi'ne saldıran da İstanbul'dan Frankfurt'a uçtuktan sonra Almanların uyarısına rağmen serbest bırakılan bir Fransız'dı.

IŞİD yabancı savaşçıların İstanbul, Kilis, Gaziantep ve Hatay'a gelişlerini; buralarda kiralanmış evlerde kalmaları ve sınırdan geçişlerini; sonra ilk askeri eğitimin verildiği kamplara götürülmelerini organize etmek için El Bab'da özel bir merkez kurmuştu. "Yabancılar Şubesi" diyebileceğimiz bu merkezin başında Ebu Abdurrahman isimli bir Tunuslu vardı. Kasım 2015'te Paris'i kana bulayan saldırılardaki başarılı rolünden dolayı merkezin başına Ebu Süleyman el Fıransi takma adını kullanan bir Fransız getirildi.[5]

Neden IŞİD?

Avrupalı gençlerin El Kaide ya da IŞİD'e katılmalarının altında pek çok faktör var. Bir tarafta içinde bulundukları toplum ve otoriteden gördükleri parya muamelesi; diğer tarafta kendi evlerinde geleneksel dini anlayışla yaşadıkları uyumsuzluklar.

Babalarının sahip olduğu din, bir türlü entegre olamadıkları Batılı toplumda birinci sınıf insan muamelesi görmelerine asla yardımcı olmadı. Aksine etnik ve dini kimlikleri, dışlanmaları ve ötekileşmelerinin kaynağıydı. Sonra birileri çıkıp dedelerinin sahip olduğu dinin Allah'ı da razı etmediğini söyledi. Ne Allah'ın ne de bulundukları toplumun kabul ettiği bir din! Böyle bir dine inanmaktansa kendilerine, topyekûn bir hesaplaşma retoriğiyle yaklaşan cihadi Selefilere meylettiler.

Buradaki hesaplaşma iki yönlü; bir tarafta evdeki babalarının dini, diğer tarafta sokakta kendilerini aşağılayan hâkim kültür. Selefi yol, özünde geleneği yıksa da farklı medeniyetlerden özümsenmiş kültürle çatışan başka bir geleneğe yaslanıyor. Musul'dan Halep'e Ortadoğu'da savaş açılan kültür de esasen birlikte yaşama ve farklılıkları kuşatmayı öğretmiş, bu şekilde aşırılıklarını törpülemiş bir tecrübeden besleniyor. Kültürel değerlerin bidat, dinden sapma ve sapkınlık olarak görüldüğü yerde ikili cephe tasavvuru bütün aşırılıkların üzerine geçiriliyor: "Hak ile

5. Kyle Orton, "Governing the Caliphate: Profiles of Islamic State Leaders", The Henry Jackson Society, 2016.

batıl", "İslam ve cahiliye", "Müminler ve kâfirler". Ayrışma konsepti zaten kendi toplumunda aşağılanmış ve dışlanmış gençlere cazip geliyor.

Görülen o ki IŞİD, duygusal olarak ezilmiş bu insanların sahip oldukları kimliği üzerlerindeki yük olmaktan çıkartıyor. Eziklik duydukları bir dini, uğruna canlarını feda edecekleri, başkalarının canını alabilecekleri, gurur duydukları ya da ruhen tatmin olacakları bir inanca dönüştürüyor. Kişi bunu o kimliğe yeni ve motivasyonu güçlü anlamlar yükleyerek yapıyor. Bireyi bir örgütün savaşçısına dönüştürerek aidiyet ihtiyacını gideriyor. Kimliğine ve benliğine yeni ve köktenci anlamlar yüklediği gibi vazgeçtiği canını da "şehadet" ile yüceltiyor. Tabii herkes için şoke edici olan bir yol bu. Formatlanarak yeni bir benlik, kafa kesmeyi, ganimet diye kadınlara tecavüz etmeyi ve "kâfir" saydığı insanları köleleştirmeyi normalleştirecek kadar sapkın bir boyut kazanıyor.

Sosyal medya çağında cihadiler altın vuruşunu yaptı. Yaşadıkları toplumda tutunamayan, kendi evlerinde ise aileleriyle sorunlar yaşayan, hatta kendini aile içinde tecrit eden ve vaktinin çoğunu internette geçiren gençler IŞİD'in profesyonel propaganda mekanizmasının atış menzilindeydi. Geleneksel İslami sosyal çevre olmaksızın sosyal medya ve online iletişim programlarıyla radikalleşen gençlerin geçirdiği dönüşüm süreci çoğu zaman aileleri tarafından da zamanında fark edilmedi.

Çoğu dini grup ya da cemaatte görülen bir durum IŞİD'in adam devşirme süreçleri için de geçerli: Oryantasyon çalışmalarının ilk sonucu kendi toplumuna yabancılaşarak örgüte kayan gençler yeni süreçte geleneksel tüm aidiyet bağlarından da kurtuluyor. Aile, toplum ve ülke anlamını yitiriyor. Emir ya da halifeye olan bağlılık bütün insani ve sosyal bağların üzerine çıkıyor. Yeni aidiyet kendini değerli hissetmenin bir aracı haline geliyor. Sonuçta IŞİD onlara kutsanmış bir amaç veriyor: "Hilafet için cihat etmek ve şehit olarak peygambere komşu olmak."

Bu aşamadan sonda İslami olmayan bir devlete hizmet etmek, kamu kurumlarında çalışmak, vergi ödemek, siyasal süreçlere katılmak yani partilere üye olmak ve seçimlerde oy kullanmak kesinlikle küfür yani kâfirliğe delalet. IŞİD'in yolu aile, toplum, siyaset ve kamudan mutlak bir kopuşu dayatıyor. Avrupa'da yaşadığı kentte bir hiç olan genç hissiyatını paylaşabildiği, sahiplendiği ve uğruna ölebildiği bir davanın parçası haline geliyor. Hiçlikten adanmışlığa sıçrayan ve uğruna yapamayacağı hiçbir şey olmayan bir ruh hali.

Bulunduğu ülkeyle bağlarını yitirmiş gençler için "hicret" fikri bir kurtuluş yolu olarak cazip hale geliyor. Zaten IŞİD halifenin topraklarına gidip kanıyla canıyla hizmet etmeyi şer'î bir vecibe olarak aşılıyor.

IŞİD'in propaganda filmleri incelendiğinde tam da boşluktaki bir genci kendine çekebilecek unsurlar dikkat çekiyor:

- Devinim; araçlar üzerinde hareketlilik hali
- Fetih muştusu
- Meydan okuma cüreti
- Figürlerdeki özgüven
- Karizmatik kişiler
- Kâfirlerden intikamın alındığı hissi
- Adanmışlık
- Disiplin
- Basitlik ve yalınlık
- Amaç birliği: İslam devleti.
- Dinin aslına dönüldüğü ve Allah'ın kelamının yüceltildiği inancı
- Şehadet teması: Ölsen de kazandığın bir savaş

Bütün bunlar sosyal statüsü ne olursa olsun Selefi inancıyla kuşanmış kişiler için değerli unsurlar. Vahşet sahneleri bu adanmışlığı bozan bir faktör değil. Çünkü bu yol, aşırı şişmiş intikam hislerini tatmin ediyor.

IŞİD ve benzeri örgütlerin Batı'da artan oranda taraftar toplamasının uzun bir siyasal ve sosyolojik altyapısı var. Avrupa'nın Müslüman nüfusu, Batı'nın Ortadoğu ve Afrika'daki müdahaleci serüvenlerini İslam dünyasına saldırı olarak görüyor ve buna karşı bileniyor. Hükümetlerin Filistinlilere karşı İsrail'e koşulsuz desteği onlarca yıl boyunca bütün Müslüman kesimlerde bir yara bıraktı. Paradoksal olarak Selefi hareketler İsrail'i dillendirdikleri gibi tehdit etmeseler de Filistin İslamcılar arasında hep yerini koruyan bir argüman olageldi.

ABD'nin Afganistan ve Irak'ı işgal etmesi ise bu kızgınlığı daha ileri bir aşamaya taşıdı. Bunun yanı sıra Avrupa'nın son yıllarda kendi iç çelişkileri ve açmazlarının beslediği neo-faşist dalga da Müslüman çevrelerde radikalleşme eğilimine ivme kazandırdı. Toplumsal ve kültürel olarak dışlanan, ikinci sınıf insan muamelesi gören, ne okul ne de işte tutunabilen gençler öfkelerine karşılık gelen bir hareket olarak Selefi cihatçı örgütleri gördü.

Batılılar için IŞİD'in El Kaide'den farkı

Avrupa yapılanmasında El Kaide ile IŞİD arasında da farklılıklar söz konusu. El Kaide'nin Avrupa'da adam devşirme yolu geleneksel buluşma mekânlarından geçiyordu. Yani cami ve kültür merkezleri adam devşirmede elverişli yerlerdi. İnternetin yaygınlaşması sanal militan devşirme alanları açtı. IŞİD de ağırlıklı olarak sosyal medya üzerinden ağlarını genişletti.

Usame bin Ladin ve Eymen ez-Zevahiri gibi El Kaide'nin kurucu liderleri, geleneksel çizgileri muhafaza eden korumacı bir kültürden geliyordu. Eski kadrolar İslam dünyasının başına gelen belalardan Batılıları ve yerel işbirlikçi rejimleri sorumlu tutuyordu. Cihadi hareketlerin sonradan gelen liderleri bu söylemleri daha çatışmacı ve intikamcı bir çizgiye taşıdı. Dövmeleri ve Rambo tarzı kaslarıyla sokakta bir çete elemanıyken cihat saflarına katılan Ebu Musab ez-Zerkavi, öncüllerine rahmet okutacak düzeyde şiddeti idealize etti. Savaşların yarısının düşmana korku salarak kazanılacağına inanıyordu. Korku en eski silahtı! Şiddet o kadar kutsandı ki Irak'ta başlatılan mücadeleyi en iyi betimleyen ifade katıksız terörden başkası değildi.

Ladin ve Zevahiri kimsenin bilmediği yer ve mekânlardan sık olmayan aralıklarla görüntülü ya da sesli mesajlarla küresel cihat ağına yön vermeye çalışırken Zerkavi sahada icra ettiği kanlı eylemleri medyatik şovla sunarak El Kaide'nin küresel havuzundaki gençleri heyecanlandırıyordu. IŞİD lideri Ebu Bekir el Bağdadi de öldürülmemek için görüntü vermekten uzak durdu ama Zerkavi'nin yolunu daha da kızıla boyadı. Ve sonunda onlara uğrunda ölecekleri hilafeti sundu. IŞİD'in küresel cihatçılar arasında El Kaide'den daha fazla ilgi görmesinin nedeni buydu. Çünkü hilafet, özlemini duydukları, hayalini kurdukları ve uğruna ölecekleri bir amaçtı. El Kaide'nin Suriye kolu Nusra Cephesi "Önce rejim yıkılmalı, sonra şeriat düzeni kurulmalı" deyince Nusra içindeki köktenciler "İşte devlet, beklemeye ne gerek var" diyerek IŞİD'e el verdi.

El Kaide'nin militan ağında iyi eğitim almış ve kariyer yapma fırsatı varken cihadi bir yola sapmış kişiler az değildi. Kuşkusuz Sudanlı tıp öğrencilerinin okulu bırakıp halifenin ülkesine gitmesinde olduğu gibi IŞİD'e katılan eğitimli insanlar olmakla birlikte profil düştü. Farklı uzmanlarca da paylaşılan gözlem şuydu: El Kaide militanlarına kıyasla IŞİD savaşçılarının dini bilgileri de fazla detaylı değil. O yüzden argümanları daha keskin, basit ve kestirme.

Genelde öğrenciler, işsizler, bekârlar ve iki kültür arasında kalmış olanlar IŞİD'e koşuyor. Araştırmalar IŞİD'e katılanların çok azının camiye uğrayan kişiler olduğunu gösteriyor. İkili ilişkiler, arkadaşlıklar ve hapishane arkadaşlığı... Fransa'da, yüzde 7-8'lik bir nüfusa sahip olan Müslümanlar hapishanelerdeki tutukluların yüzde 70'ini oluşturuyor.

Eski kuşak El Kaide liderlerinin yeni nesilleri etkilemekte zorlanmasının bir diğer pratik nedeni iletişim teknolojileriydi. Bin Ladin ve Zevahiri telefondan bile uzak dururken nevzuhur cihatçılar sosyal medyayı çok etkili kullanarak yeni kuşakların dili ve tarzını yakaladı.

Bu konuda en çarpıcı örnek, Yemen'de üslenen Arap Yarımadası'ndaki El Kaide'nin militanlarından Amerikalı-Yemenli Enver el Evlaki'nin internetteki aktifliği sayesinde Batı'dan çok sayıda adam devşirmesiydi. 2009'da Texas'ta Fort Hood üssünde 13 meslektaşını öldüren Amerikalı Binbaşı Nidal Malik Hasan, 2009'da Northwest Havayolları'na ait uçağı patlatmaya kalkışan Ömer Faruk Abdülmuttalip ve 2010'da Britanya'da milletvekili Stephen Timms'i bıçaklayan Roshonara Choudhry çift dilli Evlaki'nin devşirdiği yalnız kurtlardı.

Evlaki, Zerkavi gibi sokaktan gelen tescilli bir serseri olarak Batı'da dışlanmış, aşağılanmış, yolunu şaşırmış ve amaçsız dolaşan gençlerle hangi dille nasıl konuşacağını biliyordu. Facebook sayfasında binlerce takipçisi olan Evlaki, *Inspire* adlı İngilizce online dergide evde düdüklü tencerenin nasıl bombaya dönüştürüleceğini tarif ediyordu. Emir komuta zincirine göre çalışan geleneksel örgütlenmenin ötesine geçen yeni bir aşama, bireysel terörist ya da yalnız kurtlar üretiyordu.

Ocak 2015'te IŞİD adına Paris'te Charlie Hebdo dergisini basıp katliam yapanlar da Arap Yarımadası'ndaki El Kaide'ye bağlı Şerif ve Said Kuaçi kardeşlerdi.

Avrupa'ya çok uzak ve izole bir yerde olan Somali'nin bir bölümünü elinde tutan Eş-Şebab da umulmadık bir tarzda Batılı gençleri etkiledi. Eş-Şebab'ın farkı şuydu: El Kaide liderlerinin ayet ve hadislerle süslü uzun ve sıkıcı konuşmalarının aksine Eş-Şebab liderlerinin demeçleri pervasız, şakacı ve alaycıydı. Mesela Eş-Şebab'ın liderlerinden Şeyh Şongole, örgütün liderlerinin yakalanması için 33 milyon dolar ödül koyan ABD Dışişleri'ne şu yanıtı veriyordu: "Biz de Barack Obama'yı yakalatacak bilgiyi getiren kişiye 10 deve vereceğiz. (Hillary) Clinton hakkında bilgi getirene de 10 tavuk ve 10 horoz ödül vaat ediyoruz."

Eş-Şebab, Boston Maratonu'nda ölen ya da sakatlanan sporcularla da dalga geçen tweetler atmıştı. Avrupa'nın gettolarına sıkışmış öfkeli gençlerin sokakta kullandığı kelimelerle konuşuyorlardı. Yani Afrikalılar cihadi sözlüğe "kaçıklık" katıyordu. Eş-Şebab'ın yaptığı başka bir yenilik ABD'li rapçi Ömer Hammami'ye (Omar Shafik Hammami) söylettiği cihatçı şarkılarla gençlere seslenmesiydi.

Selefiliğin gençler üzerindeki bir diğer çekici tarafı argümantatif olması. Yani delillerle konuşmak, nasları ardı ardına sıralamak, kendi zaviyesinden ortaya koyduğu ayet ve hadisle muhatabını kilitlemek: "Ayet ve hadisin lafzı bu, buna inanıyorsan Müslüman'sın, inanmıyorsan kâfirsin." Daha üçüncü cümleni kuramadan "kâfir" ilan edilebileceğin bir diyalog tarzı. Bu diyalogda yoruma, tevile, tahlile asla yer yok. IŞİD tekfirci geleneğin en ileri aşamasını temsil ediyor. IŞİD'e kıyasla El Kaide'nin daha argümantatif olduğu söylenebilir. IŞİD'i El Kaide'nin önüne geçiren sözünün değil kılıcının gücü ve hilafet iddiası.

16

IŞİD'e umut bağlayanlar

Körfez'in günah galerisi!

Suudi Arabistan ve Körfez'deki ortaklarının, Irak ve Suriye'deki cihadi grupların öne çıktığı savaşlardaki rolleri bu ülkelerin onlarca yıldır farklı bölgelerde sürdürdükleri faaliyetlerden ayrı değerlendirilemez. Avrupa başta olmak üzere farklı coğrafyalarda cami, medrese ve İslami merkezlerin finansmanı Vehhabiliğin yayılmasının en önemli aracı olageldi. Vehhabiliği reddedenlerin bu faaliyetler için para bulması zordu. Vehhabilik "hayır" için gönderilen dolarlarla birlikte aktı.

Suudi Arabistan dahil Körfez ülkelerinin El Kaide, Taliban ve Leşker-i Tayyibe gibi çok sayıda cihatçı örgütle ilişkileri, bu devletlerin Amerikan müttefiki olmaları sayesinde hep göz ardı edildi. El Kaide'nin ABD'yi de hedef alan saldırılarına kadar özellikle Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), CIA'in cihatçı yetiştirme kamplarının gönüllü finansörleriydi. ABD'nin baskısıyla bu ülkeler, bazı önlemler alsa da hiçbir zaman bu örgütleri kullanmaktan ya da bunları örtülü yollarla finanse etmekten vazgeçmedi.

Irak'ta 2003'teki müdahale sonrası Şii partilerin iktidara gelmesi, Suriye'de İran'ın müttefiki bir yönetimin varlığı, Lübnan'da Hizbullah'ın siyaseten büyüyüp iktidarın kilit ortağı olması, bu ülkelerde Sünni Selefi örgütlerin desteklenmesi için yeterli nedenlerdi. 2006'da İsrail'in Lübnan'da yenilgiye uğradığı savaşın ardından "direniş ekseni" diye anılan cephe Suriye'nin 2005'te Lübnan'dan çekilmiş olmasına rağmen güçlendi. Suud-İsrail-Amerikan ekseni bundan rahatsızdı. 2008'de Zogby'nin Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaptığı ankete göre Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, Suriye Devlet Başkanı Beşşar el Esad ve İran Cumhurbaşka-

nı Mahmud Ahmedinecad İsrail ve ABD'ye meydan okumaları nedeniyle en fazla hayranlık duyulan liderlerdi.[1]

Suud ve müttefiklerinin desteklediği örgütlerden bazılarının Körfez'deki monarşileri de tehdit etmesi işleri kısmen zora soksa da yeni politika şuna dönüştü: Bu örgütler beslendikleri Körfez ülkelerinde faaliyet gösteremez ama sınırların dışındaki faaliyetleri nedeniyle desteklenebilirler.

Bu çerçevede Irak'ta El Kaide, El Kaide ve Sünni örgütlerin katılımıyla kurulan Irak İslam Devleti, Suriye'de Nusra Cephesi gibi örgütler Körfez'den destek gördü. IŞİD de gizli servis ve özel bağışçılar tarafından himmete mazhar oldu.

1999-2004 arasında İngiliz dış istihbarat servisi MI6'in şefi olan Sir Richard Dearlove, 2014'te Londra merkezli düşünce kuruluşu Royal United Services Institute'deki konuşmasında Suudi Arabistan ve Katar'ın IŞİD'in palazlanmasındaki rolünü anlatırken şunları söylüyordu:

> Şii dünyaya karşı koyacak tüm örgütler, Suudilerin son derece ilgisini çekmektedir. Ne kadar Suudi Arabistan ve Katar parası IŞİD'e akıyor? Belirttiğim şey hükümetin doğrudan finanse etmesi değil, göz yumması. IŞİD'in Irak'ta Sünni bölgeleri ele geçirmesi büyük miktarda ve aralıksız bir fonlamanın sonucu olmalı. Bu tür şeyler kendiliğinden olmaz.[2]

Dearlove, Suudi Arabistan'ın eski Washington Büyükelçisi ve İstihbarat Şefi Bender bin Sultan'ın kendisine şunu söylediğini aktardı: "Ortadoğu'da insanların 'Tanrı Şiilere yardım etsin' diyeceği zaman yakındır Richard. 1 milyarı aşkın Sünni onlar için yeterlidir."

IŞİD, Bender bin Sultan'ın yüzünü kara çıkarmadı! IŞİD, Tel Afer'de Şii Türkmenlere ait 4 bin evi savaşçılarına "ganimet" olarak dağıttı. Şiilere ait camiler ve türbeler dinamitler ya da iş makineleriyle yerle bir edildi.

WikiLeaks'in sızdırdığı belgelere göre dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Aralık 2009'daki gizli yazışmada "Suudi Arabistan'daki bağışçılar dünya çapındaki Sünni terörist gruplarının en önemli mali kaynağını teşkil ediyor... Suudi Arabistan El Kaide, Taliban ve Leşker-i Tayyibe ve diğer terörist gruplara en önemli mali destek üssü olmaya devam ediyor. Bu gruplar her

1. Khaled Abu Toameh, "Poll: Nasrallah most admired leader in Arab World", *Jerusalem Post*, 16.04.2008.

2. Patrick Goodenough, "Saudis Deny Supporting ISIS After Former MI6 Head Speaks of Substantial and Sustained Funding", CNS News, 07.07. 2014.

yıl genelde Hac ve Ramazan döneminde milyonlarca dolar bağış topluyor... Riyad bağış toplanmasını önlemek için çok az önlem aldı" diyordu.[3]

Clinton'a göre Suudi Arabistan, El Kaide'ye karşı dışardaki eylemlerinden dolayı değil iç tehdit olmaya başladığı için önlemler aldı. Yani El Kaide ve benzerleri Suudi tahtını tehdit ettikleri için içerde yasaktı ama ülke dışında desteklenebilir örgütlerdi. Clinton, Suudi yönetiminin bazı düzenlemeler yapsa da Uluslararası İslami Bağış Teşkilatı, Rabıta ve Dünya Müslüman Gençlik Meclisi'nin farklı ülkelerde aşırılıkçılığı fonlamaya devam ettiğine dair istihbarat raporları olduğunu not ediyordu.

Aynı durum Kuveyt, Katar ve BAE için de geçerli. Clinton'a göre bu üç ülkedeki bağışçılar El Kaide, Taliban ve Leşker-i Tayyibe gibi örgütler için önemli kaynak özelliği taşıyor. Ayrıca Kuveyt para transferinde kullanılıyor. Kuveyt, Arap komşuları aleyhine faaliyeti yasaklarken terörün finansmanını suç saymayan bir ülke.

Gizli belgede ayrıca Pakistan istihbaratı içerisindeki bazı yetkililerin Taliban, Leşker-i Tayyibe ve diğer örgütlerle bağlarını sürdürdüğü, bu örgütlerin Pakistan'da hâlâ lojistik destek gördüğü ve militan devşirdiği vurgulanıyor.

11 Eylül saldırılarından sonra FBI, Suudi emniyet istihbarat teşkilatı Mebahis'e eğitim vermeye başlamıştı. Bunun çok da faydasının olmayacağını şu veriden anlıyoruz: Abdülbari Atvan'ın Suudi kaynaklarından aktardığı bilgiye göre teşkilattaki çalışanların yüzde 80'i Usame bin Ladin'i seviyordu.[4]

Suud'un hatırına gizlenen "28 sayfa"

Amerikan Kongresi'nin 11 Eylül raporunda El Kaide'nin finans kaynağının Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez ülkelerindeki bağışçılar olduğu tespitine yer verildi. Ancak saldırganlar ile Suudi Arabistan arasındaki bağlantıların anlatıldığı 28 sayfalık bölüm gizli tutuldu. 19 korsandan 15'i Suudi Arabistan vatandaşıydı. Saldırı sırasında işbaşında olan George W. Bush, Suud bağlantısının üzerine gitmek bir yana 11 Eylül'den hemen sonra Ladin'in akrabalarının da aralarında olduğu bazı Suudilerin ABD'den ayrılmalarına izin verdi.

Kongre, 11 Eylül kurbanlarının ailelerinden gelen baskılar üze-

3. Clinton'ın 30 Aralık 2009'da 09STATE131801_a koduyla gönderdiği "Terrorist finance: Action request for senior level engagement on terrorism finance" başlıklı gizli yazı.

4. Abdel Bari Atwan, *Islamic State - The Digital Caliphate*, s. 208.

rine 15 Temmuz 2016'da 28 sayfalık bölümü açıkladı.[5] Rapora göre hava korsanlarının bazıları Suudi hükümet yetkilileriyle ilişkiliydi. "Çeşitli FBI belgelerine ve en az bir CIA protokolüne göre, 11 Eylül korsanlarından bazıları, ABD'deyken Suudi hükümetiyle iletişimi olabilecek kişilerle iletişim kurdu" denildi. Rapora göre Pakistan'da ele geçirilen Ebu Zübeyde adlı El Kaide elemanının cep telefonunun filıristinden Suudi İstihbarat şefi Bender bin Sultan, elçilikte bir koruma ve Bender'in Aspen-Colorado'daki mülkünü idare eden şirketin telefon numaraları çıktı. Ebu Zübeyde, Bin Ladin'in çekirdek kadrosunda yer alıyordu.

FBI'ın ulaştığı "kanıtlanmamış" bilgilere bakılırsa, 1983-2005 arasında Suudi Arabistan'ın Washington Büyükelçisi olan Bender bin Sultan, San Diego'da 77 no'lu uçuşu gerçekleştiren uçaktaki iki korsana dolaylı yollarla ödeme yaptı. San Diego'da yaşayan elçiliğin eski eğitim müşaviri Usame Bassnan, Pentagon'a çarpan uçağın korsanları Navaf el Hazmi ve Halid el Mihzar ile ilişkiliydi. Bender bin Sultan, Bassnan'ın eşinin hesabına havaleler yapıyordu. Bassnan'ın eşine yazılan çekler hem doğrudan Bender hem de eşi Prenses Hayfa el Faysal'ın yönettiği vakıftan geliyordu. Bassnan'ın eşi de bu çekleri hava korsanlarını San Diego'ya yerleştiren Ömer el Bayumi'nin eşine veriyordu. FBI, Bassman'ın evinde Bender ve eşinin gönderdiği toplam 74 bin dolarlık 31 banka çekinin kopyasını buldu. Bender'in yazdığı çeklerden biri 15 bin dolarlıktı. ABD'de yaşayan ve saldırıyı finanse ettiklerinden şüphelenilen bazı Suudilerin isimleri de listelendi.

CIA ve FBI, Suudi kraliyet ailesinden bazı kişilerin kasıtlı olarak 11 Eylül saldırılarını finanse ettiğine dair kanıt olmadığı sonucuna vardı.

20. korsan olduğu düşünülen ve 2005'te altı terör saldırısıyla bağlantılı olduğunu itiraf eden El Kaide elemanı Zekeriya Musavi, 2014'te ortaya çıkan ifadesinde, Bender'in El Kaide'nin bağışçıları arasında yer aldığını belirtiyordu.

Washington'da 4 başkanla çalışan, özellikle Birinci Körfez Savaşı'nın mimarı George Bush'a çok yakın olan Bender, Suriye'deki vekâlet savaşının baş tertipçisi olarak kayda geçti ve 2014'te kızağa çekildi.

Riyad'ın ABD'deki milyarlarca dolarlık yatırımları çekme tehdidi karşısında Barack Obama yönetimi, bilgilerin kesin olmadığını, raporun saldırı ile Suudi hükümeti arasındaki ilişkiyi ispat etmediğini açıkladı.

5. Jennifer Rizzo, "Prince and the '28 pages': Indirect 9/11 link to Saudi royal revealed", CNN, 05.08.2016.

Terör finansmanının izlenmesi ve önlenmesinden sorumlu Hazine Bakan Yardımcısı Stuart Levey, 2007'de terörün finansörü olarak Suudi Arabistan'a işaret edip para kaynağı olarak saptadıkları tek bir kişinin bile Suudi makamları tarafından sorgulanmadığını kaydetti.[6]

Avrupa Parlamentosu'nun dünya çapındaki silahlı grupların desteklenmesi ve silahlandırılmasında Selefiliğin/Vehhabiliğin rolü konulu raporunda Suudi Arabistan açıkça suçlanıyordu.[7] Rapora göre Suudi Arabistan Afgan cihadından beri Vehhabiliği yaymak için yardım kuruluşları aracılığıyla 10 milyar dolar dağıttı. Bu yardımların yüzde 15-20'si El Kaide, Hakkani ağı ve Tayland, Singapur, Malezya ve Filipinler gibi ülkelerde aktif olan El Cemaatü'l İslamiyye gibi örgütlere kanalize edildi. Bu oran Filipinler gibi ülkelerde yüzde 60'ı buluyordu.

Suudi Arabistan Afganistan ve Pakistan'daki cihadi grupları sadece Usame bin Ladin ve Azzam'ın Hizmetler Bürosu üzerinden değil Uluslararası İslami Yardım Örgütü ve Dünya Müslümanlar Birliği aracılığıyla da finanse ediyordu. 1980'lerde Suudi istihbaratı doğrudan bu iki yardım örgütünü kullandı. Afganistan'daki altı eğitim kampı Uluslararası İslami Yardım Örgütü tarafından finanse ediliyordu. O dönem Suudi Arabistan dahil Körfez ülkelerinde Bin Ladin'in kurduğu yardım ağı da "Altın Zincir" olarak anılıyordu. ABD Kongresi 11 Eylül Komisyonu'nun raporuna göre Altın Zincir sayesinde Bin Ladin 1996'da Suudi Arabistan'dan ayrıldıktan sonra El Kaide'yi yeniden diriltti.

Suud'un IŞİD ile oyunu

Suudi Arabistan, ABD'nin Irak işgalinin ardından Şiilerin iktidarın büyük ortağı haline gelmesi ve İran'ın bu ülke üzerindeki etkisinin artmasına mezhepçi bir karşılık vermek için Sünni grupları kullandı. Irak Başbakanı Nuri el Maliki, 17 Haziran 2014'te açıkça Suudi Arabistan'ı IŞİD'e mali ve fikri destek vermekle suçladı. İddia o ki Suudi Arabistan'da IŞİD'in finansmanında kilit adam eski İstihbarat Şefi Bender bin Sultan'dı. Asrar Arabiya adlı haber sitesine göre Bender bin Sultan, büyük miktarlarda parayı IŞİD'e kanalize etti.[8]

6. Patrick Cockburn, *The Rise of Islamic State*, s. 101.

7. Claude Moniquet, "The Involvement of Salafism/Wahhabism in the Support And Supply of Arms to Rebel Groups Around the World", European Parliament, Haziran 2013.

8. Abdel Bari Atwan, *Islamic State - The Digital Caliphate*, s. 213.

Suudileri bu tehlikeli oyuna iten Şii fobisiydi. BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed, 7 Nisan 2009'da Bağdat'ta görüştüğü ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'a Suudilerin bırakın İran'ı, Pakistan'da cumhurbaşkanlığı koltuğuna geçen Asıf Ali Zerdari'nin Şii kökeninden dahi rahatsız olduklarını belirtip ekliyordu: "Suudiler bölgede İran, Maliki hükümeti ve Zerdari yönetimindeki Pakistan arasında bir Şii üçgeni kurulmasından kaygılanıyor."[9]

Hillary Clinton, 17 Ağustos 2014'te Beyaz Saray danışmanı John Podesta'ya gönderdiği e-postada ise bu kez özel bağışçıların ötesinde doğrudan Suudi Arabistan ve Katar hükümetlerini IŞİD'i finanse etmekle suçluyordu. ABD, 2016'da başkanlık seçimine hazırlanırken WikiLeaks'in sızdırdığı e-postada, Clinton, Irak'ta Peşmerge güçlerinin IŞİD'e karşı Amerikan hava desteğiyle saldırabileceğini; Suriye'de ise hem IŞİD'i zayıflatmak hem de Esad yönetimine karşı operasyonları hızlandırmak için bazı ılımlı grupların donatılması programına yeniden ağırlık verilmesi gerektiğini belirttikten sonra şunu ekliyordu:

> Askeri ve paramiliter operasyonlar devam ederken bölgede IŞİD ve diğer radikal Sünni gruplara gizlice mali ve lojistik destek veren Katar ve Suudi Arabistan hükümetlerine baskı yapmak için diplomatik ve geleneksel istihbarat unsurlarınızı kullanmamız gerekiyor.[10]

Washington kirli rollerine karşın yine de Suudilere karşı çok nazikti! Çünkü Obama döneminde, Suudi Arabistan'la 115 milyar dolarlık 42 silah anlaşması yapıldı.[11] Bu satışta Clinton'ın payı halefi John Kerry'den daha büyüktü. Sızdırılan bir başka e-postada geçen bilgilere göre Clinton, 28 Ekim 2013'te bir Yahudi kuruluşunun akşam yemeğinde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Müslüman Kardeşler'e karşı Selefilere verdiği desteğe atfen şunu söylüyordu: "Bunlar Suudiler ve Emirlikler'den (BAE) çok fazla yardım alıyorlar. Çünkü Suudiler ve Emirlikler, Müslüman Kardeşler'i kendilerine tehdit olarak görüyor; halbuki ironik bir şekilde Suudiler son 30 yılda dünyadaki diğer tüm ülkelerden daha fazla aşırılıkçı ideoloji ihraç etti."[12]

9. WikiLeaks'in sızdırdığı ABD Dışişleri'ne 9 Nisan 2009 tarihli ait gizli yazışma. (US embassy cables: Saudis fear 'Shia triangle' of Iran, Iraq and Pakistan, www.theguardian.com/world/us-embassy-cables-documents/201549)

10. https://wikileaks.org/podesta-emails/emailid/3774

11. William D. Hartung, "U.S. Arms Transfers to Saudi Arabia and the War in Yemen", Security Assistance Monitor, 09.07.2016

12. https://wikileaks.org/podesta-emails//fileid/927/180

Körfez'deki Sünni ortaklar ve Türkiye ile ilgili bir başka itiraf ABD Başkan Yardımcısı Joe Biden'dan geldi. Biden, 2 Ekim 2014'te Harvard Üniversitesi'ndeki konuşmasında şunları söylüyordu:

> Bölgedeki müttefiklerimiz, Suriye'deki en büyük problemimizdi. Türkler ki çok iyi dostumuzdur ve benim de Erdoğan'la harika bir ilişkim var. Suudiler, Emirlikler vs... Ne yapıyorlardı? Esad'ı devirme ve bir Sünni-Şii vekâlet savaşı çıkarmada çok kararlıydılar. Ne yaptılar? Esad'la savaşacak herkese yüz milyonlarca dolar para ve on binlerce ton silah akıttılar, El Nusra, El Kaide için destek olacak, dünyanın diğer yerlerinden gelen cihatçıların aşırı unsurlarını kabul ettiler. (...) Bunların (yardımlar) hepsi nereye gitti? İşte şimdi olan ise birdenbire herkes uyandı. Irak'taki El Kaide olan, IŞİD denilen bu ekip, Irak'tan atılmışken, Doğu Suriye'de açık bir alan, toprak buldu, bizim daha önce terörist ilan ettiğimiz El Nusra ile çalıştı. Ve biz, iş arkadaşlarımızı (müttefikleri) bunlara desteği kesmeye ikna edemedik. (...) Türkiye'nin IŞİD'in kendine yönelik doğrudan ve acil bir tehdit olduğunu fark etmesi epey zaman aldı.[13]

Irak'taki Sünni isyanının bir IŞİD projesine dönüşmesinden sonra Suudi Arabistan beslenip büyümesine yardım ettiği canavarın hedefine girdi. Yaygın kanaat ise bu tehdidin kısmi ya da göstermelik olduğu yönündeydi. IŞİD, Suudi monarşisini tehdit ederken Riyad yönetimi ABD'nin öncülüğündeki uluslararası koalisyona istemeye istemeye katılmak zorunda kaldı.

Siyasi otorite ABD ile aynı kampta görünüyor olsa da Suudi Arabistan'da IŞİD'e kamuoyu desteğinin eriştiği ürkütücü boyut, resmi yanıtların ötesinde nelerin döndüğüne bakmayı zorunlu kılıyor. İslami Meseleler, Vakıflar, Davet ve İrşat Bakanlığı'na bağlı olarak çalışan kamuoyu araştırma merkezi Sakine'nin Temmuz 2014'te yaptığı ankete göre Suudilerin yüzde 92'si IŞİD'in hilafetini onaylıyor; örgütün İslami değerler ve şeriata uygun hareket ettiğini düşünüyordu.[14]

IID/IŞİD'in savaşçı kadrosunda da en kalabalık yabancı grup Suudilerdi. 2007'de koalisyon güçlerinin Şengal'de ele geçirdiği ve "Sincar Belgeleri" diye anılan dosyalarda Irak'ta El Kaide saflarına savaşçı veren ülke sıralamasında Suudi Arabistan şampiyondu. Belgelere göre Ağustos 2006-Ağustos 2007 listesinde

13. Hard Truths, "VP Biden apologizes for telling truth about Turkey, Saudi and ISIS", The Daily Beast, 05.10.2014

14. Anketin sonuçları 21 Temmuz 2014'te *El Hayat* gazetesinde yayımlandı.

yer alan 576 savaşçıdan 237'si (yüzde 41) Suudi Arabistan, 111'i (yüzde 19.2) Libya, 46'sı (yüzde 8) Suriye, 44'ü (yüzde 8.1) Yemen, 41'i (yüzde 7.1) Cezayir, 36'sı (yüzde 6.1) Fas, 11'i (yüzde 1.9) Ürdünlüydü. İki Fransız, bir İngiliz ve bir İsveçli de listedeydi.[15] Aynı dönemde düzenlenen intihar saldırılarında bombacıların yüzde 75'i de yabancıydı. Belgelerde "işi" belirtilmiş olan 376 yabancı savaşçıdan 212'si "intihar bombacısı" (istişhad eylemcisi) olarak listelenmişti. 7 Nisan 2008 itibariyle ABD güçlerinin Bucca Kampı'nda tuttuğu yabancı savaşçıların sayısı 251'di. Bu esirlerin çoğunluğunu Mısır, Suudi Arabistan ve Suriyeliler oluşturuyordu.

Suudi Arabistan'ın dünyaya karşı IŞİD ile arasına koyduğu mesafeyi göstermeye çalışsa da IŞİD'in taşıdığı ideoloji Suudi mekteplerinde cariydi. Suudi müfredatının Şiiler, sufiler, Hıristiyanlar ve Yahudileri şeytanileştiren ifadelerle doluydu.

Selefi grupları beslemede çok önemli bir rolü olmasına rağmen üzerinde hiç durulmayan bir diğer ülke Kuveyt. 2014'te ABD Hazine Bakan Yardımcısı David Cohen sözünü esirgemedi: "Müttefikimiz Kuveyt, Suriye'deki terörist grupların parasal kaynak toplamalarının merkezi haline geldi."

Cohen'e göre Kuveyt Vakıflar ve İslami Meseleler Bakanı Nayef el Acmi cihatçılarla içli dışlıydı. Nusra Cephesi'ne para toplamak için basılan bir afişte El Acmi'nin fotoğrafına yer verilmişti.

Cihatçı seferberlik için yürütülen propagandanın en dikkat çeken platformlarından Safa ve Visal televizyonları Suudi ve Kuveytli kaynaklar tarafından finanse ediliyordu. Bunlar gibi uydudan yayın yapan yüzlerce kanal mevcuttu. Salt Şii karşıtlığıyla öne çıkan Visal televizyonu Arapça, Farsça, İngilizce, Kürtçe, Urduca, Endonezce ve Hausaca yayın yapıyordu.

Suriye senaryosunu Irak'a taşıma planı ve Türkiye'nin devrimcileri

Suriye krizi boyunca Irak'ta farklı kesimlerden kiminle görüştüysem Türkiye'nin ya doğrudan IŞİD'i desteklediğine ya da izlediği sınır politikasıyla IŞİD'i beslediğine inanıyordu. Saddam sonrası Irak siyaseti şekillenirken İran'ın nüfuz alanını daraltmak için ABD'nin de teşvikiyle Sünni kanalları kullanan Türkiye'nin sonuçta IŞİD'e yarayan siyasetindeki iki kırılma noktası önemliydi:

Birincisi 2010 seçiminde Maliki'ye karşı Sünnilerin ağırlıkta

15. Brian Fishman, "Bombers, Bank Accounts and Bleedout", *Combating Terrorism Center*, 22.07.2008.

olduğu Irakiye Bloku'nun iktidara gelmesi için ağırlığını koydu. Bu da Şii blokta Türkiye'nin niyetlerine dair hassasiyet oluşturdu. Maliki'nin tekrar başbakan olmasından sonra Türkiye, Irak hükümetine karşı bilenen grupların arkasında durarak komşunun içişlerine müdahale eden ülke durumuna düştü. Maliki de Ankara'ya açıktan cephe almaktan geri durmadı. Bir noktadan sonra Maliki'yi devirecek tüm güçler Ankara için mübarek devrimcilerdi. IŞİD de bu çerçevede Sünni öfkesini devrime götürecek bir araç olarak telakki edildi. Öyle ki IŞİD'in Türklere dokunmayacağından hareketle Türkiye, Musul Valisi Esil en-Nuceyfi dahil birçok kişi tarafından yapılan uyarılara rağmen Musul Başkonsolosluğu'nu boşaltmayıp personel ve ailelerinin IŞİD'in elinde rehine olmasına göz yumdu.

Bu durum Irak'ta iki yönlü yorumlandı:

- Türkiye, IŞİD ile işbirliği yapıyor. IŞİD'in konsolosluk çalışanları ve ailelerini rehin alması danışıklı bir oyunun sonucu. Türkiye "Ellerinde rehinelerim var" diyerek IŞİD'e karşı koalisyona katılmaktan kurtuldu.
- Türkiye'nin başkonsolosluğu boşaltmaması, IŞİD'in kendilerine zarar vermeyeceğinden emin olmasından kaynaklandı.

Kuşkusuz Türkiye ile ilgili soru işaretleri daha Musul düşmeden çok önce baş gösterdi. Türkiye, 2011'den sonra artan tepkileri, İran'ın müdahaleleri ve Maliki'nin mezhepçiliğine bağlasa da Irak'ta kendilerini "Türkiye dostu" olarak tanımlayan Şiiler, hatta Türkiye'yi hami olarak gören Türkmenlerin meseleyi nasıl tartıştığı önemliydi.

Bu çerçevede Bağdat'ta cuma imamı Seyyid Muhammed Haydari, 10 Ağustos 2012'de cemaate Türkiye konusunda hayal kırıklığı yaşadıklarını söyledi. Bunu derken başında bir laik Şii olsa da Sünnilerin en büyük siyasi bloku Irakiye'nin meclis grup başkanı Selman Cumeyli'nin şu sözünü aktardı: "4 Ağustos'ta yaptığımız görüşmede Türk yetkililer, tıpkı Suriye'deki Ulusal Konsey'i destekledikleri gibi Irak'taki 'ulusal güçleri' desteklemeye ve silah yardımında bulunmaya hazır olduklarını bildirdi."[16]

Irak'ta "ulusal güç" ifadesinden Sünniler, "mezhebi güç" tanımından Şiiler kastediliyor. Cumeyli kendisine atfedilen sözleri yalanladı. Ama Türkiye, Suriye'deki savaşta Özgür Suriye Ordusu için ana karargâh ve sevkıyat güzergâhına dönüştükten sonra bu tür iddiaların zemin bulması zor değildi. Ayrıca Haydari vaazında Iraklı bir bakanın Katar Emiri Hammad es-Sani ile yaptığı bir gö-

16. Fehim Taştekin, "Suriye'den sonra sıra Irak'ta, öyle mi?", *Radikal*, 21.08.2012.

rüşmenin detayını verdi: "Katar Emiri, Suriye'den sonra Irak'a da operasyonlar düzenleyeceklerini söyledi."

Haydari, Şiiler için önemli bir isim. Bu iddiaları cuma vaazına kadar taşıması meselenin ciddiye alındığının göstergesiydi.

Ben de Necef havzasının önde gelen isimlerinden Allame Seyyid Salih el Hekim ile bu konuyu görüştüm. Seyyid Salih, Iraklı Şiilerin taklit mercii Büyük Ayetullah Ali Sistani'den sonra gelen Büyük Ayetullah Muhammed Said el Hekim'in Avrupa temsilcisi ve Dar-ul Hikme müessesesinin başkanıydı. Hekim ailesinin başını çektiği Irak İslam Yüksek Konseyi de Irak siyasetinin önde gelen partisi. Seyyid Salih'e göre "Türkiye Saddam'ın devrilmesinin ardından Irak'ta Sünnilerle iş tuttu. Yardımlar Sünni Türkmenlere gitti, Şii Türkmenlere değil. İHH de yardımlarını sadece Felluce'de dağıtıyordu. Türk hükümeti siyasi partilere de eşit mesafede değildi. Mesela Şii kökenli Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Adil Abdulmehdi ile bir kere görüştüyse Sünni Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık el Haşimi ile beş kez görüştü. Ancak 2009'dan itibaren Türkiye politikasını değiştirdi. Basra'da konsolosluk açması dönüm noktasıydı. Ardından Başbakan Tayyip Erdoğan, Mart 2011'de Sistani'yi ziyaret etti. Bunlar Şii dünyada büyük yankı uyandırdı. Türkiye artık Şiileri de kucaklıyordu. Ne var ki Suriye kriziyle eski politikaya dönüldü."

Seyyid Salih'in tespitleri şu açıdan kayda değerdi: Kendisi Tahran-Bağdat-Ankara üçgeninde farklı bir yerde duruyordu. Bir kere İran'ın Irak üzerindeki nüfuz çabasından rahatsızdı. İslam devrimi sonrası İran'ın taklit mercilerini Kum'a taşıma girişimini kabul etmediklerini gururlu bir edayla anlatıyordu. İkincisi, Necef havzasının Beşşar el Esad'ı desteklemediğini vurguluyordu. Üçüncüsü, Ankara'nın 2010 seçiminde Irakiye'nin hükümet kurması için ağırlığını koyması nedeniyle Türkiye'ye cephe alan Nuri el Maliki'den "diktatör" diye söz ediyordu: "Maliki demokratik tecrübeyi diktatörlüğe çeviriyor. ABD sorun çıkarmasını istiyor, Maliki de çıkartıyor. Bu durum İran'ın da işine geliyor. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi'ni (BOP) hayata geçirirken mezhep çatışmasından yararlanmaya çalışıyor. Bölgede demokratik değişimden değil, ABD'nin yapacağı değişikliklerden korkuyoruz." Maliki'nin Türkiye karşıtı duruşundaki saikin Şiilik olmadığında ısrar etti. Ona göre Maliki'nin partisi Davet'e Şii partisi de demek doğru değildi!

Türkiye'yi IŞİD'le ilişkilendirenlerin çoğunun dikkat çektiği şey Suriye'ye açılan kapılardı. Irak ve Suriye'deki cepheler mili-

tan ve cephane açısından birbirini beslediğinden Türkiye üzerinden yapılan sevkıyatlar, MİT'in sahadaki örgütlerle iştigali ve savaşçı geçişleri Ankara'nın bölge politikasını tartışmanın tam odağına oturtuyordu.

The Independent gazetesinden Patrick Cockburn'un, *London Review of Books*'taki makalesinde Körfez ülkeleri ve Türkiye'nin cihadi gruplara desteklerine dair tespiti şuydu:

> Irak ve Suriye'de IŞİD ve diğer Sünni cihadi hareketlerin babalığı ve analığını yapanlar Suudi Arabistan, Körfez monarşileri ve Türkiye'dir. Bu, cihadilerin güçlü yerel kökleri olmadığı anlamına gelmez ama yükselişleri esas olarak dışarıdaki Sünni güçler tarafından desteklenmiştir. Suudi ve Katar yardımı, daha ziyade özel bağışlar aracılığıyla, esas olarak mali idi... Türkiye'nin rolü farklıydı ama Suudi Arabistan'ın IŞİD ve diğer cihadi gruplara yardımından daha az önemli değildi. Onun en önemli davranışı, Suriye ile 510 mil uzunluğundaki sınırını açık tutmasıydı... Irak güvenliği Türkiye'nin askeri istihbaratının, kendisini yeniden oluşturduğu 2011 yılında IŞİD'e büyük ölçüde destek olduğundan kuşkulanıyor. Türk sınırından gelen haberler, IŞİD'in artık iyi karşılanmamakla birlikte, Irak ordusundan ele geçirdiği silahlar ve el koyduğu Suriye petrol ve doğal gaz havzaları sayesinde, dış yardıma da o kadar muhtaç olmadığını bildiriyor.[17]

Cockburn, *The Independent*'taki köşesinde de şunu yazdı:

> Suudi Arabistan bir Frankenstein yarattı, üzerindeki kontrolünü hızla kaybettiği bir canavar. Aynısı Türkiye gibi, 510 mil uzunluğundaki Türk-Suriye sınırını açık tutarak IŞİD ve Nusra Cephesi için hayati bir arka destek görevi görmüş olan müttefikleri için de geçerli.[18]

Üst düzey Iraklı bir kaynağın iddiasına göre 2011 ve 2012'de IŞİD'in yeniden sahneye çıkmasında, ABD işgaline karşı gerilla savaşına katılmış deneyimli Iraklı subayları, bu harekete katılmaya teşvik eden Türk askeri istihbaratının önemli ölçüde katkısı oldu.[19]

7 Ağustos 2014'te NTV'ye konuk olan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, IŞİD'in ortaya çıkışına ilişkin bakış açısını söyle ortaya koydu:

17. Patrick Cockburn, "ISIS consolidates", *London Review of Books*, cilt 36, no. 16, 21.08.2014.

18. Patrick Cockburn, "Iraq crisis: How Saudi Arabia helped ISIS take over the north of the country", *The Independent*, 13.07.2014.

19. Patrick Cockburn, *The Rise of Islamic State*, s. 77.

IŞİD dediğimiz yapı radikal, terörize gibi bir yapı olarak görülebilir. Ama oraya katılanlar arasında Türkler, Araplar, Kürtler vardır. Oradaki yapı, daha önceki hoşnutsuzluklar, öfkeler büyük bir cephede geniş bir reaksiyon doğurdu. Eğer Irak'ta Sünni Araplar dışlanmamış olsaydı böyle bir öfke birikmesi olmazdı. Eğer Beşşar el Esad'a "yüzde 12'lik bir etnik yapı ülkeyi yönetmesin, bu ülke hepinizin" dediğimizde dinlenseydi bunlar yaşanmazdı. IŞİD öfkeyle büyüyen bir tehdit ama işin özünü unutmamak lazım.

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de 15-16 Kasım 2015'te Antalya'da düzenlenen G-20 zirvesi sırasında petrol sevkıyatı ile IŞİD'i destekleyen ülkeleri gündeme getirirken Türkiye'yi de parmakla gösterdi:

IŞİD'in 40 ülke tarafından finanse edildiğini biz biliyoruz. Üstelik finans kaynağı sağlayanlar arasında bugün G-20 Zirvesi'ne katılan ülkeler de var... Meslektaşlarıma, teröristlerin yasadışı petrol ticaretinin boyutlarını ortaya koyan, uzaydan ve uçakla çekilen fotoğrafları gösterdim. (Fotoğraflarda görülen) petrol yüklü konvoyların uzunluğu onlarca kilometreyi buluyor.

Patrick Cockburn'a konuşan Faraj adlı eski bir IŞİD savaşçısı, Kürtlerin kurduğu Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG) IŞİD'i temizleyerek Kobani ile Afrin arasında koridor oluşturmasını önlemek için Türkiye'nin Cerablus'a harekât başlattığı sıralarda şunu söylüyordu: "Türkiye, Cerablus'a girdiğinde oradaki arkadaşlarımla konuştum. Gerçekte IŞİD, Cerablus'tan ayrılmadı, onlar sadece sakallarını kesti."

Faraj, YPG'nin Tel Ebyad'ı kurtarmak için harekete geçtiği sırada da Türkiye'nin IŞİD'e destek verdiğini öne sürdü: "Türkiye IŞİD'i çok destekledi. Mayıs 2015'te ben Tel Ebyad'dayken sınır muhafızlarının herhangi bir engeli olmadan çok sayıda silah ve cephane teslim aldık."[20]

Amerikalı gazeteci Seymour Hersh'in *London Review of Books*'taki yazısına bakılırsa Amerikalılar, Türkiye ve Suudi Arabistan'ı Nusra ve IŞİD'e verilen desteği kesmeye ikna edemedi.

Tabii bu, Pentagon ve Savunma İstihbarat Ajansı'nın "ılımlıları eğitip destekleme" programının aslında "aşırı grupları" palazlandırmaktan başka bir şeye yaramadığı yönündeki raporlarına rağ-

20. Patrick Cockburn, "ISIS fighter reveals group's plan to spread even after defeat in Iraq and Syria and claims collusion with Turkey", *The Independent*, 10.09.2016.

men Suriye'deki silahlı isyanı desteklemekten vazgeçmeyen Obama yönetiminin masum olduğu anlamına gelmiyordu.

Fakat burada ilginç olan nokta, Amerikalıların Suudilere ve Müslüman Kardeşler'e söz geçirebileceklerini ama Erdoğan'ı rüyasından uyandırmanın mümkün olmadığını belirtiyor olmalarıydı. Hersh'e konuşan Pentagon'dan bir danışman aynen şunu söylüyordu: "Erdoğan'dan yabancı cihatçı akışını kesmesini istedik. Ama o, Osmanlı İmparatorluğu'nu ihya etme konusunda büyük bir hayal görüyor ve bunda ne ölçüde başarılı olabileceğinin farkına bile varmış değil."[21]

Türkiye'deki IŞİD gerçeği

Suriye'deki cihat seferberliği için Türkiye geçiş güzergâhına dönüşürken T.C. vatandaşlarının bu süreçten uzak durması düşünülemezdi. Suriye'deki savaş Türkiye'den de insanları içine çekerken önce Nusra Cephesi, ardından IŞİD, Türkiye'nin farklı kentlerinde hücreler oluşturdu. Bu süreçte kilit rol oynayanlar da El Kaide davalarından dolayı güvenlik güçlerinin önceden bildiği ve takip ettiği kişilerdi.

Türkiye'deki IŞİD oluşumu, kendisini ilk önce Adıyaman'daki Dokumacılar grubuyla ele verdi. Mustafa Dokumacı adlı kişinin etrafındaki bu yapılanma, örgütün Türkiye'deki ilk hücresi olarak kayda geçti. Yunus Emre Alagöz ve Abdurrahman Alagöz adlı kardeşlerin işlettiği İslam Çay Ocağı grubun buluşma yeriydi. Adıyaman'dan devşirilen gençler, Suriye'de İŞİD'in kamplarında eğitim aldıktan sonra ülkeye dönüp faaliyetlere katıldı.[22] Adıyaman grubunu asıl örgütleyen Ahmet Korkmaz da 2015'te IŞİD'den kurtarılan Tel Ebyad'da YPG'nin eline düştü.

Suriye ile Türkiye arasında geliş gidişlerin ve lojistik akışın sağlandığı yer olması nedeniyle IŞİD'in asıl kritik yapılanması Gaziantep'teydi. "Antep hücresi" Kilis'e bağlı Elbeyli ilçesinden Suriye'ye militan, mühimmat ve mal geçişleriyle ilgili operasyonları yürütüyordu. İstihbarat bilgilerine göre İlhami Balı "IŞİD'in sınır emiri" sıfatıyla bu operasyonların koordinatörüydü. Bu hücre, tarihi eser kaçakçılığı ve Şengal'de kaçırılan Ezidi kadınların para karşılığında bırakılması gibi operasyonlardan da sorumluydu. Adıyaman hücresinin gerçekleştirdiği saldırıların planlaması-

21. Seymour M. Hersh, "Military to Military", *London Review of Books*, cilt 38, no. 1, 7 Ocak 2016.

22. İdris Emen, "Kim bu Dokumacılar?", *Hürriyet*, 12.10.2015; İdris Emen, "Ankara saldırısını Dokumacılar mı yaptı?", *Radikal*, 12.10.2015.

nı yapan ve lojistik desteğini sağlayan da Antep hücresiydi.[23]

Gaziantep Cumhuriyet Başsavcılığı'nın yürüttüğü soruşturmaya göre güvenlik birimleri 2014'ten beri Balı'nın telefonlarını dinliyordu. Yakalanan kişilerin sorguları ve telefon görüşmelerinden elde edilen bilgilere göre Antep hücresi, internet üzerinden ikna ettiği kişileri yasadışı yollarla Suriye'deki IŞİD kamplarına gönderiyor, Suriye'de bulunan örgüt mensuplarını Türkiye'ye geçiriyor, örgüte lojistik destek çerçevesinde Türk ve yabancı plakalı araçları Suriye'ye sokuyor, patlayıcı taşıyor, para transferi yapıyor, çatışmalarda yaralananları sınırdan geçirerek hastanelerde tedavi ettiriyor, örgüt üyelerine kalacak yer temin ediyor, bunların günlük ihtiyaçlarını karşılıyor, kuryelere maaş ödüyor ve saldırılar için keşif-istihbarat çalışmaları yürütüyordu. Yoğunluklu olarak faaliyet alanı Gaziantep olmakla birlikte IŞİD yapılanması bu kentle sınırlı değildi. Eylemler hiyerarşik ilişki içerisinde gerçekleştiriliyordu. Ankara-Gar, Suruç, Diyarbakır ve Sultanahmet'teki saldırıların talimatını veren İlhami Balı, örgüt üyelerini sınıra taşıyan araçlara her sefer için 130 TL ya da kişi başına ise 40 TL ödüyor, yakalananların avukat masrafını karşılıyordu.[24]

Aslında Balı güvenlik birimlerinin yıllardır yakından bildiği bir isimdi. Mart 2012'de Ankara'yı ziyaret eden Balı, El Kaide soruşturmasını yürüten polis tarafından teknik takibe alındı. Hacıbayram gibi yerlerde örgüt üyeleriyle toplantılar yapan Balı, daha sonra gittiği Hatay'da bir operasyonda gözaltına alındı. Kısa sürede bırakılan Balı hemen Suriye'ye geçti. El Kaide üyeleri, Suriye'ye geçirilmek üzere bir çuval dolusu alüminyum tozunu Ankara'dan Hatay'a götürdü ama Balı gözaltına alındığı için kargoyu teslim edemedi.[25]

2012'de Suriye'de Nusra Cephesi'ne katılan ve ertesi yıl IŞİD'in safına geçen Balı güvenlik birimlerinin takibinde olmaya devam etti. Elbeyli taraflarında yaptığı telefon konuşmaları sürekli dinlendi. Balı 10 Mart 2015'ten itibaren birkaç kere Türkiye'ye girdi, hatta İstanbul'a gitti.[26] Ancak bütün bu takibe rağmen her nedense yakalanmadı. Balı, Gar katliamı sonrası aranan bir numa-

23. Doğu Eroğlu, "Türkiye kendi IŞİD'ini nasıl yarattı: Kent kent IŞİD hücreleri", *BirGün*, 23.08.2016.

24. Gaziantep Başsavcılığı'nın soruşturması ile ilgili detaylar: "Başsavcı 'Kral Çıplak' dedi", gaziantep27.net, 07.07.2016 (http://www.gaziantep27.net/bassavci-kral-ciplak-dedi-495035h.htm)

25. Alican Uludağ, "IŞİD emirinin Ankara turunu polis izlemekle yetinmiş", *Cumhuriyet*, 14.06.2016.

26. "IŞİD emirinin telefon kayıtları: Birkaç kez Türkiye'ye giriş yapıp İstanbul'a gelmiş", 03.07.2016, diken.com.tr

ralı şahıs olunca Aralık 2015'te sınır emirliği görevinden alınarak Rakka'ya çekildi.

Göz göre göre gelen saldırılar

IŞİD hücresini ilk deşifre eden Adıyaman'da örgüte katılmış gençlerin aileleriydi. Bazı ailelerin 2013'te Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı'na yaptıkları şikâyetlerin ardından savcılık soruşturma başlattı. Telefon dinlemeleriyle Dokumacılar hücresi deşifre edildi ve daha sonra canlı bomba olan Ömer Deniz Dündar o zaman gözaltına alındıktan sonra bırakıldı.[27]

Adıyaman Emniyeti 2005'te İslam Çay Ocağı'nı kapatıp canlı bomba olacakları şüphesine dayanarak 16 kişilik bir arama listesi hazırladı. Ne var ki bir süre sonra Türkiye, güya takip edilmelerine rağmen bu hücresel yapılanmanın bedelini ödemeye başladı.

İslam Çay Ocağı'nın müdavimi Orhan Gönder, 5 Haziran 2015'te HDP'nin Diyarbakır mitinginde iki bomba patlatarak 5 kişinin ölümüne, yüzlerce kişinin yaralanmasına yol açtı. Sonradan ortaya çıktı ki hakkında terör nitelikli arama kaydı bulunan Gönder, 3 Haziran 2015'te saldırı hazırlığı için gittiği Diyarbakır'da kaldığı otelde "asker kaçağı" olduğu gerekçesiyle polis tarafından sorgulanmış ve kendisine tebligat imzalatıldıktan sonra bırakılmıştı.

Gaziantep Başsavcılığı'nın yürüttüğü soruşturma sonucunda saldırıyla ilgili şu bilgilere ulaşıldı: Cafer kod adlı Orhan Gönder, saldırıyı gerçekleştirip Diyarbakır'dan Gaziantep'e geçtikten sonra telefonla Ebu Bekir kod adlı İlhami Balı'ya 4 kez şifreli mesaj attı. Balı da Gönder'in Suriye'deki IŞİD kamplarına geçişini sağlamak için Türkmen Ahmet kod adlı İsmail Korkmaz'a talimat verdi. Korkmaz da talimatı kuryelere iletti. Gönder, Suriye'ye geçmeyi beklerken Mustafa Kılınç ve Burhan Gök'ün kiraladığı bir stüdyo dairede kaldı. Gönder saldırının beşinci gününde Suriye'ye geçemeden yakalandı.[28]

İslam Çay Ocağı'nın kurucusu Abdurrahman Alagöz ise 20 Temmuz 2015'te Kobani için yardım kampanyası yürüten solcu gençlerin Suruç'taki etkinliğinde kendini patlatıp 34 can aldı. Saldırıda 104 kişi de yaralandı.

Abdurrahman'ın kardeşi Yunus Emre Alagöz ise Ömer Deniz Dündar ile birlikte 10 Ekim 2015'te Ankara'da sendikalar ve si-

27. Fırat Kozok, "Polis bombacıları biliyordu", *Cumhuriyet*, 16.10.2015.

28. Gaziantep Başsavcılığı'nın soruşturması ile ilgili detaylar: "Başsavcı 'Kral Çıplak' dedi", gaziantep27.net, 07.07.2016 (http://www.gaziantep27.net/bassavci-kral-ciplak-dedi-495035h.htm)

vil toplum örgütlerinin düzenlediği Barış Mitingi'ni kana buladı. Canlı bomba saldırısında 107 kişi öldü, en az 500 kişi yaralandı. Saldırıyı IŞİD'in Gaziantep emiri Yunus Durmaz planladı.

18 Mayıs 2015'te HDP'nin Adana ve Mersin'deki bürolarına bomba bırakıp Suriye'ye kaçan şahsın da Balı'yla bağlantılı olduğu sanılıyordu.

12 Ocak 2016'da Sultanahmet'te yabancılar vuruldu. İntihar saldırısında 13 kişi öldü, 14 kişi yaralandı.

19 Mart 2016'da Beyoğlu'ndaki saldırıda da kurbanlar yabancılardı. 4 kişinin öldüğü, 36 kişinin yaralandığı saldırının beyni yine Yunus Durmaz'dı.

28 Haziran 2016'da İstanbul Atatürk Havalimanı dehşeti yaşadı; silahlı ve bombalı saldırı sonucu 45 kişi öldü, 236 kişi yaralandı.

IŞİD'in Türkiye'deki canlı bombası 20 Ağustos 2016'da bu kez Gaziantep'te bir düğün evini vurdu; 29'u çocuk 59 kişi ölürken 94 kişi yaralandı. Olay, 1990'larda güvenlik güçlerinin PKK ile mücadele ederken yaktığı köylerden kaçmış Kürt ailelerinin yerleştiği mahallede meydana geldi. Düğün sahibi de HDP'li bir aileydi. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan canlı bombanın 12-14 yaşlarında bir çocuk olduğunu açıkladı. Saldırı YPG öncülüğündeki Suriye Demokratik Güçleri'nin IŞİD'i Menbic'den atmasıiun ardından geldi. Yenilgiye uğrayan IŞİD üyeleri 500 araçlık konvoyla Menbic'den çıkıp Türkiye'ye sıfır noktasındaki Cerablus'a geçmişti. Menbic'in intikamının Türkiye'de Kürtlerden alınacağı öngörülmüştü.

Gar'daki saldırıyla ilgili mahkemenin kabul ettiği iddianame, aslında Gaziantep saldırısının göz göre göre geldiğini gösteriyordu. IŞİD'in Antep emiri Yunus Durmaz, 19 Mayıs 2016'da evine düzenlenen baskında yakalanmamak için kendini patlattığında bilgisayarında saldırı planlarıyla ilgili yazışmalar bulundu.[29] Durmaz, Balı'dan Gaziantep ve Antalya'da saldırılar için izin istiyordu:

"PKK'liler düğün yapıyorlar. Bu düğüne sadece akraba olduğu için gelenler de var ama geneli PKK'li ve düğünlerde PKK bayrağı açılıyor, PKK şarkıları söyleniyor, böyle bir yere amel yapalım mı diye soruyorum. Bugünlerde düğün var. Tamam derseniz amel yapacağız inşallah."[30]

"Şu an en iyi sivil hedefleri tespit ettik. Antalya'da dünyaca ün-

29. Durmaz'ın ölümünün ardından IŞİD'in Gaziantep emirliği görevini Mustafa Mol aldı.

30. "IŞİD'in düğüne saldıracağı Ankara iddianamesinde vardı, hiçbir önlem alınmadı", *Cumhuriyet*, 21.08.2016.

lü sanatçıların ve yabancı turistlerin toplandığı gece kulübü var. En önemli tarafı akşam yabancı ve yerli turistler buraya toplanıyorlar. İçeride takriben 1000'den fazla sayı oluyor. Buraya istişhad (intihar eylemi-FT) yapılacak."

"Başka bir hedef ise Amerikalılar. BM'ye ait Antep'te bir tane ofis var. İçerde takriben Türk yabancı karışık 45 kişi var. Aynı şekilde Fransızların ofisi var. Buralara da istişhad sokacağız inşallah."

"Hedefler bunlar, şu ana kadar asker polis vurabilirdik ancak bu büyük amellerin önünü tıkar diye yapmadık. İnşallah amellerden sonra sezonu açacağız tabii, TC geri adım atmaz Devlet (IŞİD) de bize durun demezse."[31]

Gaziantep'i işgal planı

Ankara Gar katliamına ilişkin savcılığın hazırladığı 500 sayfalık iddianame, IŞİD'in Gaziantep'i ele geçirme planını da ortaya çıkardı. Dosyadaki bilgilere göre Antep Emiri Durmaz, "şeyhim" dediği Balı'ya gönderdiği mesajda, Gaziantep'i işgal planından bahsediyordu. Durmaz "3 ayda 400 kardeş ve askeri malzemenin Gaziantep'e yığılmasının zor olduğunu, aceleci davranılmasının hata getireceğini, bunu yaparken hedef şaşırtılarak hazırlığın PKK'ye karşı Müslümanları korumak amaçlı olduğunun söylenmesi gerektiğini" belirtip ekliyordu:

"Şu an Antep'te yalnızca Arapların çalıştığı işyerleri var. Ayakkabıcılık gibi terlikçilik gibi işlerde takriben 50 tane adam çalışıyor. Türklerden dikkat çekmeyecek biri gelir, iki katlı bir yer tutar, işyerini açar ve içerde yalnız Arapları çalıştırarak en az 50 kişiyi barındırır. Böylelikle işyeri adı altında kardeşleri saklarız. Bunun gibi 5 yer açarsak işimizi görür." Durmaz, örgüt üyelerini yalnızca Arapların kaldığı binalara yerleştirmeyi öneriyordu:

"Misal ben Arapların binasında oturuyorum. Binada 38 tane daire var. Her birinde en az 4 kişi kalır. Bu da demek olur ki en az 110 kişi saklanabilir."[32]

İddianameye göre IŞİD, Gaziantep hücrelerine bağlı 150 kişiye canlı bomba, bombalı saldırı ve silahlı eğitim verdi; bu kişileri 120 dolar ila 690 dolar arasında maaşa bağladı.

31. Erk Acarer, "T.C. geri adım atmazsa daha büyük eylemler yapacağız", *BirGün*, 01.07.2016.

32. Alican Uludağ, "IŞİD 400 kişiyle Antep'i basacak", *Cumhuriyet*, 04.07.2016.

Cerablus-Gaziantep ve El Rai-Kilis arasında Türkiye sınırlarını kullanan IŞİD, hücrelerini Türkiye'nin Suriye politikasının sağladığı rahat ortam sayesinde kurdu. Paris'te yayımladığı karikatürler nedeniyle *Charlie Hebdo* dergisine saldırı olduğunda IŞİD üyeleri Gaziantep'te araç konvoyu oluşturup kutlama yaptı. Yine Ankara saldırısının zanlılarından Yakup Karaoğlu'nun bilgisayarından çıkan bir fotoğrafta, Gaziantep'te IŞİD üyelerinin bir düğünde gelin arabasına IŞİD bayrağı astığı görülüyordu.[33]

Karaoğlu'nun bilgisayarında bulunup Gar saldırısıyla ilgili dosyaya konulan bir video kaydında da IŞİD bayraklı kişilerin, 3 motosiklet ve 11 araçla tekbirler getirerek mahalle aralarında dolaştıkları görülüyordu.[34]

Ürküten dönüşüm

Gaziantep'te düğündeki patlama sonrası CHP heyeti olarak kentte incelemelerde bulunan Adana Milletvekili Elif Doğan Türkmen herkesin bildiği bir gerçeği şöyle dile getirdi: "IŞİD burada çok etkili şekilde yapılanmış. 3-4 mahalle resmen onların eline geçmiş durumda. Kurtarılmış bölge adeta. İktidarın da buna göz yumduğu inancı var halkta."[35]

Aslında tehdidin ulaştığı boyut devletin bilgisi dahilindeydi. Nisan 2016'da basına sızan Emniyet İstihbarat Dairesi'nin raporuna göre, Türkiye'de Selefi-tekfirci ideolojiyi destekleyenlerin sayısı 20 bini buluyordu.[36] Bu rakamın Tunus, Suudi Arabistan ve Ürdün seviyesinde olduğunu not eden rapor şu uyarı yapıyordu:

"Bu, ülkemiz açısından bir tehdit niteliği taşımaktadır."

Raporda Suriye'deki savaşın Türkleri IŞİD'e çektiği de vurgulanıyordu:

"Ganimet elde etme, evlenme ve şehit olma saiklerinin Suriye'ye yönelimi cazip hale getirdiği görülmüştür. DEAŞ'ın (IŞİD) Haziran 2014'te hilafeti ilan etmesinin, anılan kesim açısından, hayallerindeki İslam Devleti beklentisini somutlaştırdığı ve İslam'ın hâkim olduğu topraklarda İslami yaşam sürme söyleminin motive edici etki yarattığı, örgütün Suriye'ye hicret edenle-

33. Erk Acarer, "Antep'te IŞİD bayraklı gelin arabası!", *BirGün*, 12.08.2016.

34. "IŞİD'den Antep turu", *Cumhuriyet*, 17.11.2016.

35. Ali Ekber Ertürk, "CHP'li heyetten şok iddia: Gaziantep'te 4 mahalle IŞİD'in elinde", *Sözcü*, 21.08.2016.

36. İsmail Saymaz, "İşte Emniyet'in selefi raporu: Türkiye tabanları 20 bine ulaştı", *Hürriyet*, 25.04.2016.

re ev/toprak tahsisi ve maaş ödemesi gibi uygulamaların nispeten etkili olduğu izlenmektedir."

Rapora göre Nisan 2011'den beri Irak ve Suriye'ye 2.750 Türk Selefi gidip geldi. Halen bölgede 1.211 kişi bulunuyordu. Bunlardan 749'u IŞİD, 136'sı ise Nusra Cephesi ile birlikteydi. O tarihe kadar Suriye'de ölen TC vatandaşlarının sayısı 457 idi. Rapora göre Selefi yoğunlukta Konya, Ankara, Adana, İstanbul, Gaziantep ve Diyarbakır başı çekiyordu.

26 Ekim 2015'te Diyarbakır'da IŞİD'in hücre evlerine yapılan ve 7 örgüt üyesinin öldüğü polis baskınının ardından hazırlanan fezlekede ise, El Kaide ve çatışma bölgeleriyle irtibatlı grupların Türkiye üzerinden lojistik ve eleman desteği almasının ülkeyi çok zor duruma sokacağı uyarısı yapılıyordu. Fezlekeye göre IŞİD ve Nusra Cephesi gibi örgütler Suriye-Türkiye sınır hattına yakın bölgelerde 4 eğitim kampı kurmuştu. Atme, Akrabate, Anadan ve Harim'deki bu kamplarda yaklaşık 14.700 kişi bulunuyordu. Atme kampında Azerbaycan, Çeçenya, Kazakistan, Doğu Türkistan, Kırgızistan, Türkiye, Tunus, Cezayir, Lübnan, Mısır, Fas vatandaşları kalıyordu. Reyhanlı'ya bağlı Kuşaklı köyünün karşısında yer alan Akrabate kampında ise Ağrı, Adıyaman, Ankara, Adana, Aksaray, Bursa, Bingöl, Diyarbakır, Gümüşhane, İstanbul, Kahramanmaraş, Kırıkkale ve Konya gibi illerden gelenler kalıyordu. Bu kamp Ebu Hattab kod adlı İsmet Altın'ın sorumluluğundaydı. Fezlekede "Laik, sosyal ve hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin IŞİD'in bölgedeki en temel hedeflerinden birisi olduğu gerçektir" ifadesi yer aldı.[37]

IŞİD'in Kürtleri ve IŞİD'i durduran Kürtler

IŞİD'in saflarındaki Kürtlere de bir parantez açalım: IŞİD'i Suriye'nin kuzey hatlarında durduran Kürtlerin gururu YPG ve YPJ idi ama aynı zamanda IŞİD'in adanmış militanları arasında çok sayıda Kürt vardı.

Kürt kaynaklara göre 2014'ün ilk altı ayında Irak Kürdistanı'ndan IŞİD'e katılanların sayısı 150 civarındaydı. Bunların 52'si Halepçeliydi. IŞİD'e katılan Kürtlerin büyük bir kısmının Halepçe'den olması tesadüf değildi. Ebu Musab ez-Zerkavi, Irak'a geldiğinde Halepçe civarında Ensar el İslam'dan himaye görmüş ve Afganistan'dan dağılan örgütünü burada yeniden yapılandırmıştı. Halepçe bölgesindeki İslamcı Kürt yapılanması 1990'larda Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYB) bağlı Peşmerge güç-

37. Felat Bozarslan, "Polisin IŞİD raporu: Türkiye büyük zorluklarla karşı karşıya", DHA, 26.06.2016.

YPG'nin ele geçirdiği IŞİD savaşçılarının üzerinden çıkan kimlik ve pasaportlar.

leri ile de çetin savaşlar verdi. Kerkük civarındaki IŞİD savaşçılarının komutanı da Halepçeli bir Kürt'tü. İslamcı Kürtlerin kurduğu Ensar el İslam, El Kaide ve IŞİD'in müttefiklerinden biriydi. 70 kadar Halepçeli Kürt, IŞİD'in Rojava'nın Kobani kantonuna yönelik saldırılarına iştirak etti. IŞİD, 7 Eylül 2014'te yayımladığı bir videoda Halep kırsalında Bağdadi'ye biat eden 30 Kürt köylüsünün görüntüsünü yayımladı.

2016'ya gelindiğinde Kürtlerin sayısı birkaç kat daha artmıştı. Irak Kürdistanı Vakıflar ve Diyanet İşleri Bakanlığı yetkilisi Mervan Nakşibendi'ye göre Suriye krizine paralel olarak 500'ü aşkın Iraklı Kürt IŞİD'in saflarına katıldı.[38] Türkiye'den katılan Kürtlerin sayısı da az değildi.

IŞİD 3 Ağustos 2016'da Kürtler arasında savaşçı devşirmek için Kurmancî lehçesinde özel bir video yayımladı. Videoda sakallı dört IŞİD elemanı Irak, Türkiye ve Suriye'deki Kürt gruplarına yüklenerek Haçlılara karşı cihat çağrısı yapıyordu. Video Ebu Ömer el Bağdadi'nin Kürtlerin İslam medeniyetine yaptığı katkılarını öven sözlerini içeriyordu. İbn Salah el Kurdî (Şehrezûrî) gibi tanınmış Kürt âlimlerinin yanı sıra Kudüs'ü fetheden ve haçı kıran kişi olarak Selahaddin Eyyubi yâd ediliyordu. Şah İsmail'den Ayetullah Humeyni'ye kadar İranlı Şii liderlerin Sünni Kürtleri katlettiği iddiası tekrarlanıyordu. Kürtlere karşı zulmü göstermek için kullanılan görsel ise Saddam'ın 1988'de

38. Mohammed Salih, "How Islamic State is trying to lure Kurds to its ranks", *Al Monitor*, 12.08.2016.

Halepçe'de kimyasal gazla yaptığı katliama dairdi. IŞİD'in Kürtlerle değil, kâfir Kürtlerle savaştığı mesajının verildiği videoda Kürt milliyetçiliği eleştiriliyor; Iraklı Kürt liderler Mesud Barzani ve Celal Talabani Batı ve İsrail'in işbirlikçisi, Abdullah Öcalan ise Şam'ın ajanı ve "dinsiz" olmakla suçlanıyordu. Son videonun Kurmancî olmasına karşın IŞİD'in önceki videoları Soran lehçesinde hazırlanmıştı.

17

İlk şokun ardından

Dirilme vakti

IŞİD'in Şiilerin dünyasında yol açtığı hissiyat: "Yeni bir Kerbelâ." Sabahın köründe Necef'ten Kerbelâ'ya uzanan 75 kilometrelik yolun başındaydım. 1 numaralı tabelanın çakıldığı direğin dibinde durdum. 50 metrede bir numara sayıyor. "Ya Hüseyin" yazılı bantlar alınlarda. Siyahlara bürünmüş insanlar yürüyordu. Kâh öbek öbek kâh fert fert.

Kahır yüklü bir yol. Uzun bir yas seli.

* * *

Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edildiği 10 Ekim 680'den beri itaat ve isyanla büyüyen ağıt ve kahır. Şii ziyaretçilerin dinlendiği ya da gecelediği "Hüseyniye"lere ilaveten adım başı hizmet çadırları dizili. Necef'e kadar yaklaşık 6 bin çadır. Hüseyin için her bir adım Şiiler için kıymetli. Bu adımları atan her bir ziyaretçi mübarek sayılıyor! O yüzden çadırları kuranlar ve Hüseyniyeleri inşa edenler toplumsal statülerini bir kenara bırakarak bu insanlara hizmet ediyor.

Yol boyu asılmış kırmızı bayraklar Kerbelâ'da Yezid'in ordusu tarafından Ehl-i Beyt'in katledilmesinin intikamının henüz alınmadığını anlatmak için. Siyah bayraklar yası, yeşil bayraklar barışı simgeliyor. Bu yürüyüşü kimileri daha geriden, 512 kilometre ötedeki Basra'dan başlatıyor. Tempoya göre bu yürüyüş 8-13 gün sürüyor. Necef'ten Kerbelâ'ya yürüyenler ise yolda iki kez geceleyerek hedefe ulaşıyor.

Hz. Hüseyin'in şehadetinin 40. gününün anıldığı Erbain (Kırkıncı Gün) her yıl 15-20 milyon insanı Kerbelâ'ya çekiyor.

* * *

2014'ten beri Şiiler arasındaki hassasiyet daha da yüksek: Irak-Şam İslam Devleti (IŞİD) eliyle yeni Kerbelâların yaşandığını düşünenler bu yollarda yakıcı bir hissiyatla yürüyordu.

Kerbelâ'ya doğru kalabalık arttı. Daha Erbain'e 7 gün vardı. Bu kez Hz. Hüseyin ve Hz. Abbas'ın türbelerinin bulunduğu "Harameyn"in karşısında son direğin dibinde durdum. Numara: 1452.

İran, Pakistan, Afganistan, Kuveyt, Suudi Arabistan, Yemen ve Lübnan gibi ülkelerden gelen ziyaretçiler kafileler eşliğinde hareme ilerliyordu. Kubbeyi gören duruyor, ellerini kaldırıp dua ediyordu. Sine vurup ağıt yakan "radudlar" grubun önündeydi. Ağıt eşliğinde Kerbelâ'da yaşananların hikâyelerini anlattıkları için bu kişilere "meddah" veya "molla meddah" da deniliyor. Eskiden İran'da teatral gösteriyle Ehl-i Beyt'in dramını anlatanlara "ruzehan" ve "perdedari" deniliyordu. Hz. Hüseyin'in türbesinden Ebul Fazl Abbas'ın türbesine giderken yasa gözyaşları karışıyordu. Abbas'ın susuz çocuklara su götürürken kollarının kesilmiş olması Kerbelâ'nın en dramatik sahnesi. O yüzden ziyaretçiler Abbas'ın haremine yüzlerini döndüğünde hüngür hüngür ağlıyordu.

Ziyaretçiler arasında Hıristiyanlar da vardı. Bu coğrafyada önemli ve dini günlerin yâd edilmesinde Hıristiyanlarla Şiiler birbirlerini gayet iyi anlıyor(du).

Yılda yaklaşık 40 milyon insanın ziyarete geldiği Kerbelâ bakımsızdı. Harem'in medya merkezince çıkartılan *En-Nahda el Hüseyni* dergisinin yazılışleri müdürü Yahya el Fetlavi şehrin pejmürde halini ekonomik sıkıntılara bağlarken Şiiliğin siyasetle imtihanına da değiniyordu:

> Saddam döneminde buraya insanlar sessizce gelir giderdi. Sine yoktu, ağıt yoktu. İranlılar da gelemezdi. Saddam 1991'deki isyan sırasında buraları yakıp yıktı. Necef ve Kerbelâ mahrumiyet bölgesiydi. 2003'te savaş başladı, ülke hâlâ ekonomik olarak belini doğrultamadı. Burada yapılanlar da Harem'in bütçesinden karşılanıyor. Kerbelâ'nın durumu eskiden daha kötüydü.

Rehberim ise buna parantez açtı:

> Tamam Savunma ve İçişleri güvenlik sorunlarıyla uğraşıyor. Diğer bakanlıklar neden işini yapmıyor? Herkes kendi cebini şişirmekle meşgul.

Şiiler Hz. Hüseyin'in ıstırabını hissetmek için Necef'ten Kerbelâ'ya 75 kilometrelik yolu yürüyor. Yürüyüş 1 numaralı tabeladan başlıyor. 50 metrede bir numara sayıyor.

Harem'in bağışlarla dolan kasası Irak hükümetine bir seferde 4-5 milyar dolar borç verecek kadar derin. Ancak bu kasayı bir süredir IŞİD'le savaşan gönüllüler ordusu tüketiyordu.

İran'dan gelen gönüllü temizlikçiler ellerindeki süpürgelerle sokakların tozunu kaldırıyordu. Biri "İmam Hüseyin'e hizmet için geldik, meccanen. Bu yıl temizlik seferberliğine İran'dan 2000 kişi katılıyor" dedi.

Türbeye çıkan yollarda devasa kazanların önünde uzun kuyruklar oluşuyordu. Kuveytliler endüstriyel ölçekte döner üreten ve piliç çeviren onlarca devasa makine getirmişti. Türbe dışında dikkat çekici bir bina Mescit el Beni Amr. Basralıların Hüseyniye'si. Mescit ve etrafında Erbain boyunca 20 bini aşkın ziyaretçinin ağırlandığı bir külliye. Vehhabilerin Suud'dan sürdüğü Beni Amr ailesi tarafından 1960'ta inşa ettirilmiş. Saddam 1991'de burayı da yıkmış. 2000'de yeniden inşa edilmiş.

Türbe içinde 1991'de Saddam'ın emriyle düzenlenen baskında zarar gören parçaların sergilendiği müzeyi gezerken IŞİD'le çatışmada ölen bir Türkmen gencinin cenazesini getirdiler. Cephelerde ölenlerin çoğunun gömülmeden önce götürüldüğü yer Kerbelâ'da Hz. Hüseyin ya da Necef'te Hz. Ali'nin türbesi. Savaş bu iki kentten uzakta ama acısı omuzlarda buralara taşınıyordu.

Kerbelâ'nın dışında otogarın yakınında bir sığınmacı kampına gittim, bin bir ah dolaşıyordu. IŞİD istilası Şiiler için etnik-mezhe-

Tel Aferli Türkmen sığınmacı dükkânlarını ve evlerini kaybettiğini anlattı.

bi temizliğe dönüştü. Tel Aferli 123 bin Türkmen Kerbelâ ve Necef gibi korunaklı kentlere sığındı. Kamptaki 1250 ailenin ihtiyaçlarını "Merceiyye" yani İmam Hüseyin Türbesi (Harem) karşılıyordu. Bu kamp, Türkiye'nin Türkmen siyasetinin nasıl çamura battığına da ışık tutuyordu. Herkes başlarına gelenlerden ilk önce Türkiye'yi sorumlu tutuyordu. "Başımızın üzerinde yeri var", "Seviyoruz", "Özümüz Türkiye" ile başlayan cümleler "Bütün bu belaları Türkiye başımıza sardı" diye devam ediyordu. Düne kadar hami ya da garantör ülke olarak gördükleri Türkiye'ye ilişkin hayal kırıklıklarını dillendirirken kullandıkları ifadeler replik gibiydi: "Önce Kürdistan yönetiminin sonra IŞİD'in insafına terk edildik."

Haziran 2014'te Musul-Erbil yolunda IŞİD ile Peşmerge arasında sıkışıp kalan Türkmenlerin çaresizliğine tanık olmuştum ya hikâyenin devamını Kerbelâ'daki kampta kendisine küçük bir bakkal dükkânı açan Ekrem Şerif'ten dinledim:

Tel Afer düşünce Sincar'a (Şengal) sığındık. Tel Afer'de Şii kalmadı. Kaçamayan yaşlı kadın ve erkeklerimizi de öldürdüler. Öldürülenler yaklaşık 80 kişiydi. Milletvekili Nehla Hebabi'nin 70 yaşındaki babasını da öldürdüler. Kendi babasını kurtaramadı. Hz. Ömer'in adaletini getireceğiz diye bize düşmanlık ilan ettiler. Sanki Saddam zamanında hükmeden Ömer bin Hattab idi. Sonra IŞİD Sincar'ı da ele geçirdi. Şimdi "Peşmerge Sincar'ı IŞİD'den kurtardı" diyorlar ya gülüyorum. Biz Sincar'dan kaçarken Kürtler ile IŞİD'in kontrol nok-

taları böyle karşılıklı birbirine bakıyordu. İkisinin arasından geçip bölgeden çıktık. Aralarında işbirliği olmasaydı Sincar düşer miydi? Sincar'dan kuzeye çıkıp Duhok üzerinden aşağı Erbil'e indik. Ama Kelek'te durdurdular, bizi kente almadılar. Kontrol noktasında çocuklarımla birlikte 3 gün toprak üzerinde yattım. "İzin verin Bağdat'a gidelim" dedik. Vermediler. Merkezi hükümet devreye girdi. Peşmerge kimliklerimizi ve araçların evraklarına el koyup "Bunları Bağdat girişinde geri alacaksınız" dedi. Sonra Peşmerge'nin önden ve arkadan eşlik ettiği bir konvoy oluşturuldu ve Bağdat'a bizi teslim ettiler. Bunu Erbil ve Kerkük'e girmeyelim diye yaptılar.

Kamp sakinlerinden taksici Hamza Şerif bir ilave yaptı:

Maalesef bazı Sünniler IŞİD'e evlerini açtı. 2003'ten önce Türkmenler arasında Sünni-Şii farklılığı yoktu. Kız alır verirdik. Benim anne tarafım Sünni. Silahımız yoktu, direnemedik. Sincar'da IŞİD ile Peşmerge yan yanaydı. Aralarında anlaşma vardı. Erbil'in kapısında bir ay bekledim. Kelek'te kontrol noktasında "Türkmenler geçemez" dediler. İnsanlarımız susuzluktan ve açlıktan öldü. Akciğer hastası olan İbrahim el İbrahim kum fırtınası esince öldü, en azından bırakın cenazesini Necef'e götürelim dedik, kabul etmediler. Birinin bebeği susuzluktan annesinin kucağında öldü. İnsanlarımızı yol kenarına gömdük.

Yaşlı bir tüccar geldi. Adı Abdülhadi Cerrah. "Üç evim vardı, üç de dükkânım. 40 milyon dolarlık malım vardı, hepsi gitti. 50 yıllık birikimim. Düşünüp düşünüp ağlıyorum. Türkiye'den yardım almadık. Sincar'a gittik, Kürtler bizi sattı, kaçıp buraya geldik, İmam'ın gölgesine sığındık" dedi ve gözyaşı döktü.

Bir başkası "Ailece 14 gün Kelek'te bekledik. Bağdat'a götürülürken Kerkük'te akrabalarımın evine gidip banyo yapmamıza bile izin vermediler. Kerkük dışına çıkardıktan sonra belgelerimizi teslim ettiler" dedi.

Tel Aferli polis memuru Niksar Hüseyin ise yaralanmış, sandalyeye mahkûmdu:

Irak devleti beni tedavi için Ankara'ya gönderdi. Bayındır Hastanesi'nde yattım. 10 gün önce döndüm. Aslında El Kaide, Tel Afer'de yerelde destek görüyordu. Polislerin çoğunluğu Şii. Sünniler de bize tepkiliydi. Şii polisleri Amerikan ajanı olarak görüyorlardı. Musul düştükten sonra biz 17 gün daha direndik. Ama içerdeki IŞİD hücreleri de harekete geçti. Sonra dört yönden saldırdılar, bizim direncimiz kırıldı.

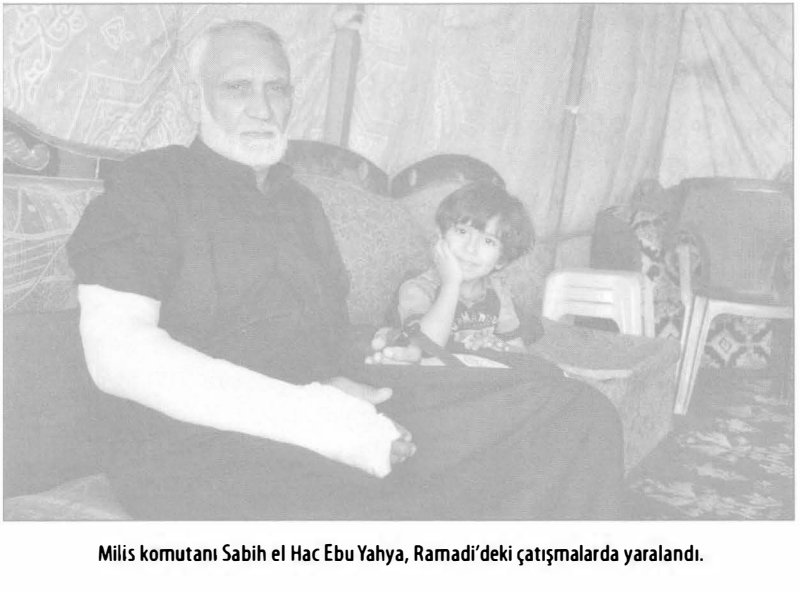
Ali Hadi Şirhat ile eşi İlham'ın aklı ise kaçırılan akrabalarındaydı. IŞİD akrabalarından 5'i çocuk 12 kişiyi kaçırmış. Daha sonra çocukları Musul'da yetimhaneye bırakmışlar. Ali Hadi'nin Sünni olan teyzesi, çocukların izini bulup fotoğraflarını göndermiş. Diğer 7 kişiden hâlâ haber yoktu.

Direnme vakti

Ordunun Musul ve Kerkük'te dağılması yüzünden IŞİD kolayca ele geçirdiği bölgelerde dinsel ve mezhepsel bir temizlik yaparken kısa bir şokun ardından direniş güçleri organize olmaya başladı. Peşmerge Kerkük ve Erbil'e çıkan yollar üzerinde savunma hatları kurdu. "Iraki" ve "vatani" bir çizgiye sahip Şii lider olarak tanımlanan Mukteda es-Sadr kilise, türbe ve camileri korumak için ortak "barış tugayı" önerdi. En önemlisi Fırat-Dicle hattında askeri savunmanın çöktüğü ve başkentte siyasetin felç olduğu bir dönemde Şiilerin en büyük fetva makamı Büyük Ayetullah Ali Sistani ulusal savunma çağrısı yaptı. Bu fetvanın üzerine Haşdu'ş Şa'abi (Halk Yığınları) güçleri seferber oldu. Haşdu'ş Şa'abi, Musul'un 10 Haziran 2014'te düşmesinden üç gün sonra kurulsa da sonradan "Haşdu'ş Şa'abi Komitesi" adıyla resmileştirilerek başbakanlığa bağlandı. Haşdu'ş Şa'abi içinde Asaib Ehl'ül Hak, Bedir Tugayı, Ali Ekber Tugayı, Seraya es-Selam, Irak'taki Hizbullah, Seraya Cihad ve Irak İslam Hareketi gibi birlikler öne çıkıyordu. Kısa sürede savaşçı sayısı 100-120 bini buldu. Şii ağırlıklı olsa da kısmen Sünniler ve Hıristiyanları da içine alan bu seferberlik İran'ın silah, eğitim ve koordinasyon desteği verdiğine dair haberlerle gündemde kaldı.

Kritik dönemde Musul ve Kerkük çevresinde IŞİD'in tehdidi altındaki bölgelerin yanı sıra Haşdu'ş Şa'abi için hummalı bir seferberliğin sürdüğü Kerbelâ, Necef, Bağdat, Samarra, Tikrit ve Beyci'yi kapsayan hatlarda dolaştım. Milisler her yerde taltif ediliyordu.

Kerbelâ yakınlarında yol üzerinde Şii ziyaretçiler için kurulmuş çadıra davet edildim. Sahibi kolundan yaralanmış bir Haşdu'ş Şa'abi komutanı çıktı: Sabih el Hac Ebu Yahya. Basralı, 55 yaşında. Haşdu'ş Şa'abi'ye bağlı Ketaib Akile Zeynep'in komutanı. Ramadi'de IŞİD'den temizledikleri bir bölgede bir evde bubi tuzağının patlaması sonucu oğlu ile birlikte yaralanmış. Mevkib Misbah el Hüda adlı bu çadırı 1968'den bu yana her yas döneminde kurduğunu söyledi. İkramda pilav-et, yanında ayran ya da çay

Milis komutanı Sabih el Hac Ebu Yahya, Ramadi'deki çatışmalarda yaralandı.

vardı. "Sistani'nin sözü yerde kalmasın diye birliği Hille'den Seyyid Amr el A'mm ile birlikte kurdum. Basra ve Hille'den 1.500 askerimiz var. Şimdi Ramadi'de çatışıyoruz. Ayrıca Şam'daki Seyyide Zeynep Türbesi'ni koruyoruz" dedi. "İran'dan yardım alıyor musunuz?" diye sormam hoşuna gitmedi:

İran'dan hiçbir yardım almadık. Sadece bizi İran'a davet ettiler, komutanlar olarak gittik, istişarede bulunduk. (Kudüs Gücü Tugayı Komutanı) Kasım Süleymani danışmanlık yaptı ama artık yok. Şimdi Suriye'de. Silahlar ve savaşçıların giderlerini hükümet karşılıyor ama yetersiz.

Şii-Sünni-Hıristiyan ittifakı

Kerbelâ'da Haşdu'ş Şa'abi'nin saflarına katılmadan önce insanların 45 gün eğitimden geçirildiği kamplardan birine uğradım. Ardından Haşdu'ş Şa'abi'ye bağlı Asaib Ehl'ül Hak ve Seraya es-Selam'ın irtibat ofislerini ziyaret ettim. Bu ofisler koordinasyon amacıyla kullanılıyordu. Dördüncü durağım Ali Ekber Tugayı'nın merkeziydi. Komutanları Hac Kasım cepheden yeni dönmüştü. Önce kuruluş hikâyesini anlattı:

Ali Ekber Tugayı'nı Mercii'nin (Sistani) fetvasından hemen sonra kurduk. Hiçbir partinin uzantısı değiliz, doğrudan başbakanlığa

bağlıyız. Askerlerimizi (Kerbelâ yakınlarında) Besmaye kampında 45 günlük eğitimden geçirdik. Eğitimi Irak özel birliklerinden eğitmenler verdi. IŞİD, Musul'u aldıktan sonra Samarra'ya yürüdü. İmam Hasan el Askeri'nin türbesine dokunmasınlar diye yolu kestik. Amaçları bütün Şiileri öldürmek, türbeleri yıkmak ve kadınlara tecavüz etmekti. Samarra halkı Sünni'dir ve biz o kenti koruduk. Curf es-Sakhar'ı temizledik. Sonra Tikrit'i. Ardından Mekhul dağını. Son olarak Beyci'yi.

Eski bir komando olan Hac Kasım'a göre bir süredir Beyci taraflarında operasyonlar yürüten Ali Ekber Tugayı'nın 5.000 askeri vardı. Birlikteki askerlerin 1.200'ü Sünni'ydi. Tel Afer'den 500 Şii Türkmen de bu birlikte savaşıyordu. Birlik bir yılda 108 kayıp verdi.

Herkesin merak ettiği soruyu hemen sordum: İran'ın bu savaştaki yeri neydi?

"İran'dan bir kuruş yardım almadım. Irak kendi parasıyla İran ve diğer ülkelerden silah alıyor. Iraklı tüccarlar da yardım ediyor. Curf es-Sakhar ve Beled'deki zaferlerden sonra devlet yardıma başladı. Şimdi giderlerimizi devlet ve Harem (İmam Hüseyin Türbesi) karşılıyor. Emrimdeki 5.000 askerden 3.200'ü aylık 800 dolar maaş alıyor" yanıtını verdi.

Ya Irak'ta farklı cephelerden verdiği pozlarla gündeme gelen Kasım Süleymani'nin rolü? Ketaib Akile Zeynep'in komutanı gibi Hac Kasım'ı da Süleymani'nin çokça gündeme gelen rolüyle ilgili rahatsız gördüm: "Kasım Süleymani danışmanlık yaptı, fikirlerini sundu ama sahada faaliyeti olmadı. Benim birliğim İranlılardan eğitim almadı."

Ancak farklı kaynaklar Seraya Cihad ve Irak Hizbullah'ı gibi örgütlerin İranlılardan doğrudan destek aldığını söylüyordu. Genelde İran'ın yardımları Irak hükümeti üzerinden dağıtılıyordu.

ABD'nin IŞİD'le mücadelesiyle ilgili Iraklılar arasındaki kuşkular da çok derindi. Haşdu'ş Şa'abi devreye girinceye kadar ABD'nin aslında Iraklıları oyaladığı ve gerçek anlamda IŞİD'i vurmadığı görüşü yaygındı. Hac Kasım da ABD'nin havadan destek verdiğini, bunun dışında bir yardımının olmadığını belirtti. Hac Kasım Bağdat'ta iki operasyon odasından bahsetti: "Birinde Irak ordusu Amerikalılarla, diğerinde Haşd İranlılarla koordinasyon içinde. Birinin danışmanlığı hava, diğerininki kara operasyonlarıyla sınırlı."

Hac Kasım, Haşdu'ş Şa'abi'nin Şii milis gücü olduğu ve İran tarafından yönetildiği eleştirilerini de reddetti:

Ali Ekber Tugayı Komutanı Hac Kasım mezhepçilik yaptıkları suçlamasını reddetti: Samarra halkı Sünni'dir ve biz o kenti koruduk.

Binlerce Sünni bizimle birlikte savaşıyor. Sünni aşiretler Haşd'a katılmak istedi ama ABD onlara silah vaat ederek engelledi. Sonuçta beklendiği kadar silah da vermedi. Silah alanlar da başarılı olamadı. Sonra Cubur, Şemmar ve Azze aşiretleri bize gelip "Sizinle Musul'a kadar geliriz ama ABD izin vermiyor" dediler. ABD, Haşd'a katılmamaları şartıyla silah veriyor.

Beyci temizlenince IŞİD'in Musul'dan Ramadi, Tikrit, Havice ve Selahaddin'e takviye yapmasının önüne geçilmiş oldu. Ayrıca rafinerinin olduğu Beyci petrolüyle kısmen IŞİD'i besliyordu. Hacı Süleyman Beyci sayesinde kuzey-güney istikametindeki tedarik yollarının kesilmesini, "IŞİD'in beli kırıldı. Yüzde 80 oranında çöktü. Düşmanımız şimdi Irak'ın sınırına doğru uzaklaşıyor" diye değerlendirirken bölgenin IŞİD'den tamamen kurtulup kurtulamayacağına ilişkin şunları söyledi:

IŞİD'den geri kalanının varlığını sürdürme nedeni Amerika'dır. Musul'da Ebu Bekir el Bağdadi'nin kafilesi geçiyordu, ABD'ye bilgi verdik ama kafilenin üzerinden uçtukları halde vurmadılar. Amerika ikili oynuyor, bir gün bizimle, bir gün onlarla. Doğu ülkelerini bölmek istiyor. Suriye'yi üçe, Irak'ı üçe, Yemen'i ikiye bölmek istiyor. ABD'nin hedefi Sünni-Şii, Kürt-Arap diye ayırmak. Bu savaşın bitmesini istemiyor. Biz Tikrit'i kurtarırken ABD havadan indirme yapıp IŞİD komutanlarını alıp götürdü. Amerikalıların IŞİD'e silah bıraktığını da biliyoruz. Yesrip ve Beyci'de havadan IŞİD'e silah attılar.

"Madem ABD ikili oynuyor neden Irak hükümeti işbirliğini kesmiyor" diye sorduğumda "Hükümetin bunu yapacak gücü yok. ABD çok baskı yapıyor. Bu yüzden ABD'yi dengelemek için Rusya'yı davet ettik. Tabii ABD bunu da önledi" yanıtını verdi.

IŞİD'in Sünni desteğine dair de Hac Kasım "IŞİD aşiretlere çok baskı yapıyor, para ve militan istiyor. Hatta militanlarla nikâhlamak için her aşiretten onar kız istedi. Halk kısa sürede bunların gerçek yüzünü görüp hükümete döndü" dedi.

Haşdu'ş Şa'abi cephesinde Kürt yönetimiyle ilgili bolca eleştiri duymak da mümkündü. O sıralarda Tuz Hurmatu'da Haşdu'ş Şa'abi'nin Türkmen savaşçıları ile Peşmerge arasında çatışma vardı. Hac Kasım bu çatışma ile ilgili Kürtleri suçladı:

> Kürtler IŞİD'den boşalan yerleri Kürdistan'a katıyor. Peşmerge Tuz Hurmatu'da evleri yakarak etnik temizlik yapmaya kalkıştı. Haşdu'ş Şa'abi'nin devreye girmesiyle mesele halloldu. Bakın Sincar'ı (Şengal) aldıktan sonra (Kürdistan Bölgesel Yönetimi Başkanı) Mesud Barzani "Haşdu'ş Şa'abi'nin Kürdistan'da yeri yok" dedi. Kürtler gelecekte IŞİD'den çok Haşd ile karşı karşıya gelecek.

Şii milisler Selahaddin ve Diyala vilayetlerinde Sünni Araplara yönelik etnik temizlik, işkence ve yağma ile suçlanıyordu. Hatta Sistani bu tür suçları önlemek için fetva yayımladı, Başkan Haydar el İbadi de araştırma komisyonu kurdu. Bu suçlamaları da sordum. Hac Kasım şunu söyledi:

> Biz Sünni bölgeleri temizlerken el koymadık, mala mülke dokunmadık. Elbette savaşta evler zarar görüyor. Roketler düşüyor, yıkım oluyor. Kasıtlı olarak ev yakmadık. Temizlediğimiz yerleri bölge insanı koruyor. Kontrolü Sünnilere bırakıp çekiliyoruz. Beyci'de çatışmalarda bölgeden ayrılmış 1.300 aileyi bizzat ben evlerine yerleştirdim. İnsanlara gıda dağıtıyoruz, okulları tamir ediyoruz. Mercii "Sünniler bizim özümüzdür" dedi. Sünnilere zerre miktarı zarar vermedik. Mesele Sünni-Şii meselesi değil. Biz Beyci'de Suudiler, Libyalılar, Çeçenler, Uygurlar, Afganlar vs. ile savaştık. Bunların elimizde kimlikleri ve ses kayıtları var.

"Ya Kerkük ne olacak? Bölge ordunun dağılmasıyla Peşmerge'nin kontrolüne geçti. IŞİD yenildikten sonra Haşdu'ş Şa'abi, Kerkük'e girmeye kalkışır mı?" sorusuna Kasım'ın yanıtı Arap ve Türkmenler arasındaki yaygın tepkiyi yansıtıyordu:

> Kerkük'te Kürt, Arap, Türkmen birlikte yaşıyor. Hıristiyanlar var, Ezidiler var. Kerkük Kürtlere teslim edilemez. Savaş çıkar.

Birçok Iraklı gibi Kasım da açık sınır politikası yüzünden Türkiye'ye tepkiliydi:

> Suriye'deki IŞİD'e Türkiye yardım ediyor. Bir gün "Biz ne yaptık" diye parmaklarını ısıracaklar. Olan Türk halkına olacak. Irak halkının bütün bu acıları çekmesinin nedeni Irak'ın komşularıdır, Amerika'dır, İsrail'dir. Düşünmüyorlar ki Irak'tan sonra sıra Türkiye'ye gelecek. IŞİD'e Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar da yardım ediyor. Mesud Barzani de yardım ediyor. Barzani'nin IŞİD'le savaştığı yalan. Bakın sizinkiler Musul Konsolosluğu'nu kendileri IŞİD'e teslim etti, IŞİD'i desteklediklerini görüntüsünden kurtulmak için. Bu bir oyundu. Türkiye'den günde 1000 TIR geliyor. Türkler ticaretten, yatırımdan, petrolden faydalanıyor. Çok sayıda Türk şirketi burada. Türkiye bizim yanımızda durmak yerine IŞİD'e yardım etti. Niyetimiz kötü olsaydı bu işi bitirirdik ama Türklere hiçbir şey yapmadık, yapmayacağız.

IŞİD'i temizlemeye yönelik seferberlik birçok yerde sonuç almaya başlamıştı ama sıra Musul'u kurtarmaya geldiğinde işler arapsaçıydı. Kasım'a göre operasyonun gecikmesinin nedeni şuydu:

> Musul'un gecikmesinin nedeni ABD'dir. Geciktikçe Amerikalılar burada varlığını sürdürecek. ABD, Irak'ı sömürüyor, ülkeyi üçe bölmek istiyor. Amerikalıların bir yılda bitmez dediği bölgeleri üç günde bitirdik. Curf es-Sakhar mesela. Tikrit'i de kısa sürede temizledik.

Kerbelâ'dan Samarra'ya

Kerbelâ'dan kuzeydeki sıcak bölgelere doğru yola çıktığımda hava daha yeni ağarıyordu. Yolda kahvaltı için mola verdik. Lokanta tıklım tıklım doluydu. Sabahın köründe kahvaltı mönüsü tekti: Bol soğanlı kebap. Çaylar ise avludaki sebilden! Ali Ekber Tugayı bu yolculuğumda bana zırhlı araç ve iki koruma tahsis etti. Mihmandarım Tel Aferli Ali Buba el Musavi işsiz bir elektrik mühendisiydi.

Ali Buba, Musul'un düşüşünden sonra IŞİD'e karşı dönemin Başbakanı Nuri el Maliki'nin talimatıyla oluşturulan El Fırka ed-Dehebiye adlı özel birliğin muhaberat biriminde çalışmış. İbadi başbakan olunca birlik dağıtılmış. "Benim birimimin adı 'Birleşik İstihbarat ve Tahkikat' idi. Komutanımız Fadıl Pervari çok esaslı bir komandoydu. Kendisi Sünni Kürt. Mesud Barzani çok para teklif edip Erbil'e çağırdı ama 'Ben Kürt'üm ama Iraklıyım, Irak'a hizmet edeceğim' diyerek reddetti" dedi.

Zırhlı aracın sürücüsü Ahmet Da'mi, Haşdu'ş Şa'abi'nin neferlerinden biriydi. Tikrit'te altı çatışmaya girmiş, sekiz yerinden yaralanmış. Kerbelâ TV'ye bağlı olarak savaş haberciliği yapan "İlam el Harbi" ajansında kameraman olan Ali Abdülamir et-Tay da bize eşlik ediyordu. Ali Abdülamir "Irak çok badire atlattı, IŞİD belasından da kurtulacak. Bugün bütün dünya için savaşıyoruz, bütün dünyanın teröristleri burada. Bunun için bize yardım etmeleri gerekiyor ama verdikleri her şey parayla" dedi.

Yolda direklere İran dini lideri Ayetullah Hamaney, Hizbullah lideri Hasan Nasrallah, Büyük Ayetullah Ali Sistani'nin fotoğrafları asılıydı. Ali Buba dedi ki "Hepsini seviyoruz. Bundan büyük anlamlar çıkarmayın. Herkesin bir taklit mercii var, benimki Sistani."

Iraklılar İran'ın işlerine karışmasından hazzetmiyordu ama ortak payda Şiilik iki ülke siyasetinin de iç içe geçmesini kaçınılmaz kılıyordu. Sistani İran doğumlu. İran'da da Ali Laricani ve Mahmud Şahrudi gibi etkili siyasetçiler Irak asıllı. 8 yaşından beri Necef'te yaşayan Sistani, Iraklı Şiilerin en büyük fetva makamı. Sistani'nin gücünü görmek için sözcüsünün siyasi-güncel mesajlar da içeren cuma hutbelerinde önüne konulan TV mikrofonlarına bakmak yeterliydi. Ben ordayken saydım, 32 kanalın mikrofonu vardı.

Kerbelâ-Necef arasında olduğu gibi Bağdat yolunda da Şii ziyaretçiler için hizmet çadırları diziliydi. Bağdat bahçe düzenlemele-

Haşdu'ş Şa'abi komutanlarından Albay Ali Hamdani Tikrit'ten gelen temsilcileri ağırlarken...

riyle eskiye göre daha derli toplu, daha güvenli ama intihar saldırılarına karşı konulmuş beton blokların kasvetinden henüz kurtulabilmiş değildi. Kontrol noktaları belli bölgelerde hâlâ çok sıkıydı. 2014'te IŞİD'in eline düşer mi diye tartıştığımız Bağdat şimdi kendinden daha emindi. IŞİD'in "Bağdat" adını verdiği iki tümeni dağıtıldı. Ben oradayken başkentin batısına düşen Ramadi'de çatışmalar devam ediyordu. Konuşulan stratejiye göre Ramadi temizlendikten sonra sıra IŞİD'in aşiretlerden destek gördüğü Felluce'ye gelecekti.

Yol kenarlarında direklere asılı "Ya Hüseyin" yazılı bayraklar Sünni ağırlıklı bölgelere doğru çıkarken de seyrelmiyordu.

Beled'de çatışmadan dolayı her yer yıkılmıştı. Bir özel tim ekibinin geçişi sırasında patlatılan bomba yolda derin bir çukur oluşturmuştu. Solda Mukteda es-Sadr'a bağlı Seraya es-Selam'ın karargâhı vardı. Merkezleri ise Samarra yakınlarındaki İshaki'deydi.

Yerleşim yerlerine girerken kontrol noktalarında askerler işi sıkı tutuyordu. Büyük telis çuvallarına toprak doldurularak yapılan bariyerler her yerdeydi. Nüfusu Sünni olsa da İmam Hasan el Askeri'nin türbesi nedeniyle Şiilerin üzerine titrediği Samarra da emniyetteydi. Sıklıkla Haşdu'ş Şa'abi'nin konvoylarına rastladık.

Keşfiya Sünni bir kasaba. Yol boyunca çatışmayla oluşan ürkütücü bir yıkım vardı. IŞİD'in karargâh olarak kullandığı bina yerle bir olmuştu. IŞİD 7 ay önce bölgeden çıkartıldıktan sonra halk yavaş yavaş evlerine dönmüştü. Burada da operasyonlar sırasında yolun sağ tarafına keskin nişancılara karşı toprak bariyer yapılmıştı.

Tikrit'te rüzgâr tersine döndü

Saddam'ın asıldıktan sonra gömüldüğü Avca'nın girişindeki meşhur Tikrit Kapısı'nda artık Haşdu'ş Şa'abi'nin bayrakları dalgalanıyordu. Avca'nın çıkışında "Speicher Katliamı"nın kurbanları için anıt yapılmış. Tikrit'te ABD'lilerin işgal sırasında askeri kampa çevirdiği Saddam'ın eski sarayı IŞİD belasının en acı sayfasını oluşturuyordu. 12 Haziran 2014'te, işgal ordusunun Speicher Kampı adını verdiği eski saraydaki askeri öğrencilere evlerine gitmeleri söylendi. Sonra bunları tuzağa düşüren IŞİD ve Baasçılar 1556 öğrenciyi katletti. (İnsan Hakları İzleme örgütüne göre Camp Speicher'da öldürülenlerin sayısı 770 idi.)

Tikrit'e yaklaşırken keskin nişancılara karşı yol kenarına di-

zilmiş beton bloklar İsrail'in Batı Şeria'da diktiği utanç duvarını andırıyordu. "IŞİD'i Tikrit'ten kovduk ama tehlike hâlâ sürüyor. IŞİD tamamen temizleninceye kadar bu bloklar kalacak" dedi Ahmet Da'mi.

"Yollardaki barikatlar kalkmadıkça bu ülke özgürleşmiş sayılmaz" dedim, üçü de onayladı. Bu arada Ahmet'in küçük kızı Şeyma aradı, evden uzak olan babasına sitemini iletti çocukça: "Ben senin değil, annemin kızıyım."

Tikrit'te muhabbet ister istemez Saddam'a döndü. Şiiler ve Kürtler Saddam'ın az hışmına uğramadı. ABD, Saddam'ı tarihe gömdü ama Şiiler her kötülüğün altında Amerikalıların parmağını arıyordu. "ABD'ye müteşekkir olan yok mu?" diye sordum, Ahmet yanıtladı: "Saddam'ı devirdi diye Amerika'ya teşekkür edenlerin oranı yüzde 10'u geçmez. Onlar da Kürtlerdir."

Saddam zamanında kimse Tikrit'te Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'in portrelerinin dalgalandığını hayal edemezdi. Şimdi Şii savaşçılar buralardan geçtiklerini ve IŞİD'i temizlediklerini böyle hissettiriyordu.

Tikrit Üniversitesi viraneyi andırıyordu. Özellikle yola yakın binalar hasar görmüştü. Anlatılanlara bakılırsa IŞİD üniversiteyi talan etmişti. Tikrit Üniversitesi'nin hocalarından Sünni asıllı Dr. Meysem Cuburi'yle konuştum, halkın Haşdu'ş Şa'abi'den memnun olduğunu söyledi:

> Üniversite bir yıl kapalı kaldı. Eğitime Kerkük'te devam ettik. 20 bin öğrencimiz var. Şimdi güvenlik sağlandı ve fakülteler yeniden açıldı. Tikrit'te şu anda aşiretler hükümetle birlikte. Haşd, Tikrit halkına destek verdi, okulları açtı, insanların evlerine dönmesini sağladı.

Tikrit'te IŞİD'in eğitim merkezine çevirdiği Şehit Ahmed Camii yıkılmıştı. Beyci'ye varmadan Mezraa da savaşın bedelini ağır ödemişti. Beyci'de IŞİD'in üslenip infaz kararları dahil fetvalar verdiği Fettah Camii çatışmada yıkılmıştı. Kentin kuzeyine doğru bazı mahalleler harabeye dönmüştü. Saddam'ın üvey kardeşi Vatban el Hasan'ın konutu bir süreliğine IŞİD'e karargâh olmuş ve uçaklarla yerle bir edilmişti. Kara dumanların yükseldiği Beyci rafinerisine giden güzergâhta köprüyol IŞİD tarafından çökertilmişti. Yollar tekin değildi, bazı yerlerde çukurlar açılmış, gizlenmiş mayınlar bulunup patlatılmıştı. Bölgedeki çatışmaları yöneten komutan "Bu yolda 18 mayını etkisiz hale getir-

Tikrit'te IŞİD'in eğitim merkezine çevirdiği
Şehit Ahmed Camii çatışmalar sırasında yıkıldı.

dik" deyip sokaklara girmememizi sıkı sıkıya tembih etti. Burada da çatışmalar sırasında birçok yere topraktan bariyerler yapılmıştı.

Beyci'nin halkı Sünni. "Size halkın tepkisi nasıl?" diye sordum bir askere. "Bizim adamlarımız ölüyor, insanlarımız Basra, Kerbelâ, Necef, Kut ve Bağdat'tan canlı geliyor, cenazeleri dönüyor. İnsanlar bu fedakârlığı görmüyor mu? Elbette görüyor. Kurtardığımız yerleri Irak ordusuna bırakıp başka bir cepheye ilerliyoruz. Buraya yerleşip talan etmiyoruz ki halk bize tepki göstersin" dedi.

Bir yıldır cepheyi takip eden Kerbelâ TV'nin muhabiri Esir el Raad eş-Şemmari'ye göre operasyonlarda ordu ile Haşd birlikte hareket ediyor ama ilk darbeyi Haşd vuruyor, ardından ordu giriyordu. Ayrıca hangi bölge temizleniyorsa oranın aşiretleri de operasyona eşlik ediyordu. Esir el Raad Irak'ta garantili bir işi olmasına rağmen bir hafta sonra Türkiye'de bir arkadaşının aracılığıyla ayarladığı kaçakçılara para ödeyip Ege'den Avrupa'ya sığınmayı planlıyordu. Umuda yolculuğun ucunda boğulmak vardı ama umurunda değildi.

IŞİD'e karşı Sünni direnişi

Beyci'de birkaç kişiye Haşdu'ş Şa'abi ile ilgili şikâyetleri olup olmadığını sordum, yakınan çıkmadı. Sokak ortasında çalışma yapan biri yanıma yaklaştı, adının Hac Hasan Muhammed Abdullah olduğunu söyleyip ekledi: "Askerlerden bir kötülük görmedik. İnsanlara yardım ediyorlar. Ordu buraya operasyon yapmadan önce zarar görmememiz için çıkmamızı istedi. Çıktık, operasyon bitince döndük. IŞİD'den 25 kişi öldürdük. Bizden de şehit düşenler var. Sadece iki yer kaldı, uzaktan buraya roket atıyorlar."

"Haşdu'ş Şa'abi Sünnilere karşı Şii milis gücüdür" şeklinde çizilen tablo, Beyci'de karşılaştığım bir manzarayla geçerliliğini yitiriyordu. Büyükçe bir salonda cephe komutanı Albay Ali Hamdani'nin misafirleri bir grup Sünni'ydi. Heyeti karşılayanlardan biri de Cubur aşiretinin liderlerinden Hüseyin Ali Abdullah'tı. Bir dönem Kaide'nin merkezlerinden biri haline gelmiş olan Selahaddin vilayetine bağlı El Âlem bölgesinde Cubur aşiretinin lideriydi.

Askeri üniforma içindeki Abdullah'ın hikâyesine kulak verdim:

Selahaddin vilayetine bağlı El Âlem bölgesinde Sünni Cubur aşireti lideri Hüseyin Ali Abdullah, Haşdu'ş Şa'abi'ye katıldı.

IŞİD bölgemize çok vahşice saldırdı. İlk katliamı Speicher Kampı'nda yaptılar. Speicher'da esir alınmış öğrencilerden 400'ünü kurtardık, ailelerine teslim ettik. Masum insanları katlettiler, malları gasp ettiler, ailelerimizden kızlarını zorla alıp kendi militanlarına dağıttılar. Sistani'nin fetvasının ardından ben 4 oğlum ile birlikte Ali Ekber Tugayı'na katıldım. Benim birliğimde 500 Sünni var. Cubur'un dışında Şemmar ve Kaysin aşiretlerinden insanlar gelip katıldı. Ali Ekber ile birlikte Dur kazasına operasyon yaptık. Selahaddin'in merkezine de beraber operasyon yürüttük. Valilik binasını birlikte kurtardık. Şimdi de Beyci'deyiz. Irak'ın Sünni'si, Şii'si, Hıristiyan'ı birleşti. İnşallah IŞİD'i ezeceğiz.

Sünnilere yönelik etnik temizlik ve yağma yapıldığı suçlamasını sordum, yanıtladı:

Hayır, Haşdu'ş Şa'abi büyük bir ahlaka sahip. Ailelere kol kanat geriyor. İnsanların mallarına ve mülklerine sahip çıkıyor. Ali Ekber'in çabaları sonucu elektrik ve su tesisleri onarıldı. Okullar tekrar açıldı. Su arıtma tesisini tekrar çalıştırdık... Madem yağma diyorsunuz, şu kullandığımız binadan söz edeyim: Buraya girmeden önce sahibini aradık, izin istedik, helallik aldık. Sonra yerleştik. İzin almadan burada namaz bile kılmayız. Sistani'nin fetvasıu dikkatle okuyun. Orada diyor ki "IŞİD ile bağlantılı kişiler bile olsa mallarına zarar vermeyin." Bu mesaj herkesedir. İlla ki ordu geçtiği yeri mahvediyor. Çünkü çatışmada bazı şeyler kaçınılmaz... Hiç yağma olmadı demiyorum. Ama bu suçu işleyenler bizi temsil etmiyor. Bu kişiler Haşd'ın adını lekeliyor. Bu tür insanlara izin vermiyoruz. Bunu yapan da cezasını buluyor.

Abdullah'a göre Haşdu'ş Şa'abi'ye bağlı Bedir Tugayı ile Asaib Ehl'ül Hak Tugayı'nda beş yüzer Sünni vardı. Selahaddin vilayetinde Sünnilerden oluşan Selahaddin Tugayı'nda 2500 Sünni savaşa katılıyordu. El Enbar'da da bazı aşiretler Haşd'a destek oluyordu.

Abdullah'a "IŞİD, 2014'te Musul'u ele geçirdiğinde Musul-Erbil arasında bazı Sünnilerle sohbet ettiğimde 'Hz. Ömer'in adaleti geliyor' diyorlardı. Hz. Ömer'in adaletini umanlar şimdi ne düşünüyor?" diye sordum. Çok iyimser bir tablo çizdi:

Doğrudur, aşiretler IŞİD'e manevi destek veriyordu. Maliki hükümetini devirmek istiyorlardı. Böylece zulmün biteceğini düşünüyorlardı. Ama baktılar ki IŞİD en ufak bahaneyle mallara el koyuyor, ev-

leri ve ibadethaneleri havaya uçuruyor, hayatlarını mahvediyor. Herkes uyandı. Herkes farkına vardı ki bunlarla devlet olmaz. O yüzden Haşd'ı desteklemeye başladılar. Bir tanıdığım, IŞİD'e katıldığı için oğlunu evlatlıktan reddetti. Hatta IŞİD'e katılan ama suç işlememiş olan gençler dönmek istiyor ama aileleri kabul etmiyor.

"Peki IŞİD tamamen bitirilebilir mi?" diye sordum.

Bitti. IŞİD'e evlerini açanlar artık onları reddediyor. İnsanlar çok kötü tecrübeler yaşadı. IŞİD'e destek sunanlardan bir kısmı Türkiye'ye gitti. Türkiye maalesef IŞİD'e sığınak oluyor. Bunlar bir süre sonra Türkiye'ye de zarar verecek.

2003'teki Amerikan işgalinden sonra Şii partilerin iktidara kavuşması, Sünnilerin hayal kırıklıkları, bazı Sünni aşiretlerden destek bulan Kaide'nin estirdiği terör, Şii milislerin misillemeleri, Maliki yönetiminin baskıları, 2014'ten sonra IŞİD'in yaptıkları ister istemez mezhep düşmanlığı ekti. Abdullah bu konuda da iyimserdi:

"Sünni-Şii düşmanlığı ifadesini kabul etmem. Kız alıp kız vermişiz. Akrabalarım arasında Şiiler var. Tabii ki beyni yıkananlar ve gerçeği göremeyenler var."

Karşılaştığım her Iraklı gibi Abdullah da "Türk halkına bir mesajım var" deyip ekledi:

IŞİD'in sattığı petrolü ucuz bile olsa almayın. Irak düzene girince biz petrolü size bedava da veririz. 10 dolara bir varili buradan çıkartıp TIR'larla Türkiye'ye taşıyorlar. Bakın eskiden Türkler hacca giderken kafileler buradan geçiyordu, onları karşılıyor, misafir ediyorduk. Biz tek bir millettik. Bu günlerin hatırına birbirimize destek olalım.

Anlatılanlara bakılırsa cephe komutanı Albay Ali Hamdani ise 1991'de Irak ordusunda Saddam'a karşı darbe girişiminde yer alan bir muhaberat uzmanıydı. 1991'de yurtdışına kaçtıktan sonra 2003'te Saddam'ın devrilmesiyle dönüp yeniden orduya katıldı. 2014'te Haşdu'ş Şa'abi'nin cephe komutanlığına kaydırıldı. Hamdani misafirlerini gönderdikten sonra haritayı yere serip cephedeki durumu anlattı. Sıcak çatışmaların kuzeyde Hemrin dağında sürdüğünü söyledi.

IŞİD Selahaddin, Ramadi ve Musul'u ele geçirdiğinde kirli elleri Bağdat'a yetişmek üzereydi. Sistani IŞİD'e karşı seferberlik için fet-

Albay Ali el Hamdani, Beyci'deki karargâhında kentin kuzeyinde dağlık bölgede IŞİD'e karşı savaşı harita üzerinde anlattı.

va verdi. Bu fetva ile IŞİD'in omurgası kırıldı. Herkese ders oldu, hem içerdekilere hem Amerikalılar ve İngilizlere. Sistani'nin fetvası sadece Şiiler için değil. "Sünniler bizim kardeşimiz değil bizim özümüzdür" dedi. Bu fetva vatan savunması içindi. Herkes de buna olumlu yanıt verdi. Güneyden kuzeye temizleye temizleye gidiyoruz.

Hamdani sorularımı şöyle yanıtladı:

IŞİD'e hâlâ destek veren aşiretler var mı?

"Bazıları baskılar yüzünden desteklemek zorunda kalıyor. IŞİD'e hâlâ en yakın olanlar Saddam döneminin adamları. Onların da çok kötü bir tarihi var, Irak halkını bir daha yanlarında bulamazlar."

Türkiye'de dillendirilen bir hassasiyet var, 'Şii milis güçleri Musul'a girmemeli' diye. ABD de benzer uyarılar yapıyor. Musul'a gidecek misiniz?

"Bir kere tespit yanlış. Haşdu'ş Şa'abi bir Şii milis gücü değil, Irak'ı savunan bir güç. Türkiye IŞİD'i destekleyen bir numaralı ülke. Onların en önemli adamlarından biri olan Tarık el Haşimi'yi himaye ediyor. Sünni kardeşlerimiz ön cephede savaşıyor, bizimle omuz omuza. Ne Türkiye ne de ABD Haşdu'ş Şa'abi'nin önünü kesemez. Çünkü karar verenler onlar değil biziz. Bu ülkenin sahibi biziz. Zamanı geldiğinde bu operasyon yapılacak. Selahaddin'e de geçemezsiniz dediler geçtik ve bugün buradayız.

Musul operasyonu ne zaman?

"Zamanlama konusunda bir şey diyemem. Bu askeri bir planlamadır. Operasyon başlayıncaya kadar bunlar gizli. Hükümet karar verdiğinde orduyla birlikte hareket edeceğiz."

ABD'nin desteği ne kadar etkili?

"Hava operasyonu yapıyorlar, biz bilgi veriyoruz onlar vuruyor. Artık bizim uçaklarımız da operasyona katılıyor."

Peki, İran'ın desteği?

"İran'ın doğrudan bize aleni ya da gizli askeri yardımı yok. İlişkiler hükümet üzerinden yürütülüyor. Tabii İran IŞİD'e karşı herkese yardım ediyor, hem Şiilere hem Sünnilere. Ama bu yardım sahada askeri olarak değil. İran gibi Türkiye'nin de yardımını isteriz."

Peşmerge güçleriyle işbirliği var mı?

"Kürt kardeşlerimiz mazlum bir halktır. İlişkilerimiz var. Komutanlarımız sürekli irtibatta."

Şii liderin fetvasına Hıristiyanlar da uydu

Haşd ile ilgili önyargıyı yıkan başka bir unsur Hıristiyan savaşçılardı. Irak'taki nüfusları 2003'ten bu yana 1.5 milyondan 400 bine gerileyen ve Musul'un düşmesiyle tekrar yerlerinden olan Hıristiyanlar Babilyun Tugayı adıyla bir birlik kurdu. Birliğin komutanlarından "Yüzbaşı Coni" normal yaşamında bir kamyon şoförü olsa da askerlerinin gözünde bir "yüzbaşı". Adını ve soyadını tam yazmak istediğimde "Coni yaz, sadece Coni, Yüzbaşı Coni" dedi, gülerek.

Yüzbaşı Coni ile Speicher Kampı'nda görüşmek için randevulaştım ama Bağdat'tan dönüşü geciktiği için Samarra yakınlarındaki Düceyl'de askeri bir birliğin girişinde buluştum. Düceyl vakti zamanında Saddam'a suikast girişimi nedeniyle Baas'ın hışmına uğramış bir yer. Anayoldan geçen kamyonların gürültüsü altında söyleştik:

Bu birliği nasıl kurdunuz?

"Ben (Musul'a bağlı) Til Keyf'ten geldim. Sistani'nin fetvasının ardından liderimiz Reyan el Kildani ile toplantı yaptık ve birlik kurmaya karar verdik. Birliğimize 1200 kişi katıldı. Hem Hemrin dağı hem de Speicher'da karargâhımız var."

Silahlarınızı nereden alıyorsunuz?

"Haşdu'ş Şa'abi'nin bağlı olduğu komiteden."

İranlı General Kasım Süleymani buraya geldiğinde sizinle de görüştü mü?

"Görüştük."

Ne görüştünüz?

"Açıklayamam, olmaz."

Yardım aldınız mı?

"Görüştük, o kadar."

İran'dan silah yardımı yok mu?

"Size saygım sonsuz ama siz de artık her şeyin arkasında İran'ı aramayın. İran'dan yardım almadık. Irak kendi parasıyla birçok ülkeden silah alıyor ve bize dağıtıyor. Halk bizimle ve en büyük yardımı Harem'den (İmam Hüseyin Türbesi) alıyoruz. İran yardım ederse elbette bundan şeref duyarız."

Diğer gruplarla ilişkileriniz nasıl, Sünniler ve Şiilerle?

"Cephede Şiilerle omuz omuza savaşıyoruz. Şiiler Tikrit ve Beyci'de yaşamıyorlar ama o şehirleri IŞİD'den kurtarmak için can verdiler. Biz Sünni-Şii ya da Hıristiyan-Müslüman ayrımı yapamıyoruz. Biz Irak'ız. Tek düşmanımız İŞİD."

Peşmerge ile ilişkileriniz var mı?

"Bu konuda çok konuşmak istemiyorum."

Neden?

" 'Hadi çık buradan, buralar bizim' diyorlar. Eğer tarihe gidersek biz hep buradaydık. Kürtler bizi çok incitiyor. Bize gelip diyorlar ki 'Siz Arap'sınız.' Biz bir milletiz, bizim geçmişimiz ve kültürümüz var."

IŞİD'e karşı seferberliğe Hıristiyanlar da katıldı. 1200 kişilik bir birliğin lideri Yüzbaşı Coni ile Düceyl'de görüştüm.

Musul'da ne kadar Hıristiyan kaldı?

"Yüzde 98'i çıktı. Kalanlar korku ya da çaresizlikten IŞİD'e rıza gösteriyor. Hıristiyan olsun ya da olmasın bir insanın canı, malı, namusu tehlikede olunca güvenli bölgelere gidiyor. Bağdat'a ya da ülke dışına, Avrupa'ya falan gittiler."

Bağdat'ta durumunuz nasıl? Orada da Hıristiyanlar birkaç kez bombalı saldırıların hedefi olmuştu...

"Bağdat'ta Şiiler Hıristiyanları koruyor. Bir şey olduğu zaman hemen yardıma koşuyorlar."

Ya Sünniler?

"Yüzde 20'si yardıma gelir, yüzde 80'i gelmez."

Hıristiyan göçü kalıcı hale gelir mi?

"Durum normalleşirse dönerler. İnşallah Haşdu'ş Şa'abi başarılı olacak; Ezidiler, Türkmenler, Araplar, Hıristiyanlar hep birlikte savaşırsak tekrar huzura kavuşuruz."

Farklı kültürlerin bir arada yaşadığı Musul neden IŞİD'e bu kadar teslim oldu?

"Biz hâlâ birlikte yaşıyoruz. Bu durum geçici. Türkmen, Şebek, Arap, farkımız yok."

Türkiye'nin Irak siyasetini nasıl görüyorsunuz?

"Türk hükümeti IŞİD'i destekliyor. IŞİD üyelerinin aileleri Türkiye'de, korunuyorlar. Fransa'da bombalı saldırı olduğunda Gaziantep'te kutlama yapıldı. Yazıklar olsun, buna nasıl göz yumdular?"

18

IŞİD'e karşı küresel cephe

ABD tehdidi küçümsedi, işi ağırdan aldı

ABD Dışişleri Bakanlığı, El Kaide üyelerinin sayısını 2000-2001'de "Birkaç yüz ile birkaç bin arasında" diye yuvarlıyordu. Sıra Afganistan'da öldürülen Kaidecilere gelince rakam üçe katlanıverdi! Irak işgalinin ardından da bu ülkedeki El Kaideci sayısı 1.000 ila 2.000 arasındaydı ve Irak'taki en kalabalık şiddet yanlısı Sünni grup olarak değerlendiriliyordu. IŞİD, 2013'ün sonunda El Enbar Vilayeti'nde Ramadi-Felluce hattında gücünü pekiştirirken Batılı istihbarat servisleri örgütün savaşçı sayısını 2.000-3.000 olarak veriyordu.

Hatta ABD Başkanı Barack Obama, IŞİD'i merkezi otoritenin işlememesinden kaynaklanan ortamı istismar eden ve mezhepçi bir savaş güden yerel bir aktöre indirgiyordu. 2011'de Usame bin Ladin'in öldürülmesinden sonra dünyayı El Kaide'nin büyük oranda yok olduğuna inandırmaya çalışan Obama, Irak kentlerinde cihatçıların bayraklarının dalgalanmaya başladığı Ocak 2014'te *The New Yorker*'a demecinde hâlâ tehdidi küçümsüyordu:

> Bir kolej takımı oyuncusu üzerine Lakers forması geçirdi diye Kobe Bryant olmaz. Geniş çaplı terör eylemleri planlayan bir örgütün (El Kaide'nin) kapasitesi, bir Bin Ladin zenginliği ve ağı ile çoğunlukla mezhepsel olan, yerel güç kavgalarına tutuşan cihatçılar (IŞİD) arasında fark olduğunu düşünüyorum. Son derece mezhep hatlarına bölünmüş bir ülkede, Felluce'nin, köklü muhafazakâr bir Sünni kent olduğunu akıldan çıkarmayalım.[1]

IŞİD, Fırat ve Dicle nehirleri boyunca ardı ardına birçok yeri ele geçirince CIA, örgütün asker sayısını Haziran 2014 itibariyle 7-10 bin diye güncelledi!

1. David Remnick, Going the Distance, *The New Yorker*, 27.01.2014.

Tikrit'te cepheye giden Şii milis güçleri.

Eylül 2014'e gelindiğinde ise CNN'e konuşan bir CIA yetkisi hilafet ilanının ardından rağbet gören IŞİD'in savaşçı sayısını 20.000 ila 31.500 arasında veriyordu.[2]

2014 yazında Musul'un düşmesi ve ardından Şengal'de Ezidilerin yaşadığı felaket dünyayı biraz kendine getirdi. Kritik dönemeçte IŞİD'le mücadele için hızlıca devreye giren ilk ülke dünyanın başına "küresel jandarma" kesilen ABD değil, Washington'ın "şeytan ekseni"ne koyduğu İran oldu. Bu çok doğaldı çünkü tehdit en fazla Şii kesimleri, dolayısıyla İran'ı ilgilendiriyordu!

İran, Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'yi IŞİD'e karşı seferberlik için derhal Bağdat'a gönderip Irak üzerinde insansız uçak uçurmaya başladığında takvim henüz Haziran 2014'ü devirmemişti.

Bazı kaynaklara göre İran'ın bombardıman uçaklarıyla operasyonlara başladığı tarih tam olarak 21 Haziran 2014. İran uçakları 21 Haziran'da Beyci'de, 24 Haziran'da El Kaim'de IŞİD hedeflerini vurdu. Temmuza gelindiğinde İran, Sukhoi Su-25 tipi bombardıman uçaklarıyla operasyonlara başlamıştı. *Business Insider*'a göre Kudüs Gücü, Eylül 2014 itibariyle Samarra, Bağdat ve Kerkük'te devredeydi.

Lübnan'daki Hizbullah da Haziran-Temmuz 2014'te IŞİD'le sa-

2. "ISIS can 'muster' between 20,000 and 31,500 fighters, CIA says", CNN, 12.09.2014.

vaşacak Iraklı milisleri eğitmek ve operasyonu koordine etmek üzere ekipler gönderdi. Hizbullah, önde gelen komutanlarından İbrahim el Hac'ı Musul yakınlarında bir çatışmada kaybedince Suriye'den sonra Irak cephesinde de varlığını ele verdi.

IŞİD, 7 Ağustos 2014'te Karakuş ve Musul Barajı'nı ele geçirdikten sonra Erbil'e 45 kilometre yaklaştığında ABD'den önce savaş uçaklarıyla IŞİD'in hedeflerini vuran yine İran'dı. Bir ilave de İsrail kaynaklarından yapalım: Kasım 2014'te İran'a ait F-4 Phantom II uçakları Kürdistan bölgesinde IŞİD'i bombaladı. Benim Erbil'de konuştuğum Kürt kaynaklar da bu bilgileri teyit ediyordu.

Haziran ve Ağustos 2014'te bölgede IŞİD ile ilgili gelişmeleri takip ederken konuştuğum yerel aktörler, hem ABD hem de Türkiye'nin IŞİD karşısındaki tutumundan rahatsızdı.

Kürtler, Araplar ve Türkmenler arasında ABD'yi geç hareket etmekle, Türkiye'yi de sınırlarını IŞİD'e açık tutmakla eleştiren çok kişiye rastladım. Özellikle Şii Türkmen ve Şii Araplar IŞİD'in palazlanmasından Türkiye ile birlikte doğrudan ABD'yi sorumlu tutuyordu. Iraklı Kürtler ise zor zamanda yardım etmediği gerekçesiyle Türkiye'ye kırgındı.[3]

Amerikan yönetimi Musul'un düşüşünden sonra artık vahametin farkındaydı. Ya da itiraf zamanıydı. Ulusal İstihbarat Direktörü James R. Clapper, Vietnam'daki öngörüsüzlüğü Irak'ta tekrarladıklarını söyleyerek günah çıkarıyordu:

"Yapmadığımız şey savaşma iradesini tahmin etmekti. Bu hep problem. Bunu Vietnam'da yapmadık. Vietkong ve Kuzey Vietnamlıları küçümserken Güney Vietnamlıların savaşma iradesini gözümüzde büyüttük. Bu meselede ise IŞİD'i küçümsedik ve Irak ordusunun savaşma kapasitesini gözümüzde büyüttük. Kuzeyde ordunun dağılmakta olduğunu göremedim."[4]

Bu sözler CBS'in "60 Minutes" programında Barack Obama'ya sorulduğunda o da istihbarat şefine hak verdi:

> Tamamen doğru. Clapper kabul etti, sanırım Suriye'de olup bitenleri hafife aldılar. IŞİD ile ilgili olan şu: Irak'ta elimizde El Kaide vardı, De-

3. KYB Dış İlişkiler Sorumlusu Sadi Ahmed Pire, evinde yaptığım söyleşide, Türkiye'nin IŞİD'le dolaylı işbirliği içinde olduğunu söylerken sitemkârdı: "Okyanus ötesinden ABD, Avrupa'dan İngiltere, Almanya geliyor da neden yanı başımızdaki Türkiye Dohuk'a gelemiyor? Türkiye sofrada misafir olarak iyi bir dost. Ama dostu saldırıya uğradığı zaman uzaktan seyrediyor. Hep sınırların güvenliğinden bahsediyor. Şu an Irak Kürdistanı'nın sınırları güven altında. Peki, Türkiye neden bizim sınırlarımızdaki güvenliği sağlamıyor?"

4. David Ignatius, "Clapper: We underestimated the Islamic State's will to fight", *Washington Post*, 18.09.2014

niz Piyadelerimiz Sünni aşiretlerin yardınuyla bunları bastırabildi. Yeraltına indiler. Fakat son birkaç yıl içinde, Suriye'deki kaos sırasında, kendilerini yeniden yapılandırdılar ve karmaşayı fırsata çevirdiler.[5]

IŞİD'e karşı zoraki koalisyon

ABD'nin IŞİD'e yönelik operasyonları ise Musul düştükten iki ay sonra 8 Ağustos 2014'te başladı. Irak'ta askeri varlığı olan bir güç için oldukça gecikmeli bir manevraydı. ABD, IŞİD karşıtı operasyonları bir ay sonra Suriye'yi de kapsayacak şekilde genişletti. Nihayetinde ABD'nin liderliğinde uluslararası koalisyon şekillendi. Obama 11 Eylül 2014'te IŞİD'e karşı uluslararası koalisyon kurulduğunu ilan ederken Aralık 2014'te Brüksel'deki zirvede koalisyona katılan ülke sayısı kâğıt üzerinde 66'yı buldu. Askeri operasyonlara katılan ülkeler Fransa, Britanya, Hollanda, Avustralya, Kanada, Ürdün, Fas, Bahreyn, Suudi Arabistan ve BAE ile sınırlı kaldı. Çoğunun katkısı insani yardım ve IŞİD'e karşı önlemlerden ibaretti. BM Güvenlik Konseyi de, IŞİD'in mali kaynaklarının kurutulması, propaganda ve militan devşirme çabalarının önlenmesine yönelik 2170, 2178 ve 2199 sayılı kararları geçirdi.

Zengin Suudiler paralarıyla, ateşli Vehhabi-Selefi militanlar kanlarıyla IŞİD'i beslerken Irak ve Suriye'den sonra sıranın kendi topraklarına da geleceğini gören Kral Abdullah, Temmuz 2014'te Irak sınırlarına 30 bin asker yığdı. Güçlü bir cihadi Selefi damar barındıran Ürdün de IŞİD'in sınırlarına dayanması üzerine Eylül 2014'te uluslararası koalisyona katıldı.

IŞİD sınırları yıkmaktan söz ederken 4 Temmuz 2014'te çekilen bir fotoğrafta IŞİD'in kullandığı siyah bayrak Ürdün'ün Maan kentindeki ana meydanda dalgalanıyordu. Ürdünlü Ebu Musab ez-Zerkavi kendi memleketinden Irak'a adam devşirmekte zorlanmazken IŞİD de 2014 sonrası 2 binin üzerinde Ürdünlüyü saflarına çekti. Bütün bunlar Ürdün yönetiminin harekete geçmesi için yeterliydi. IŞİD'in Aralık 2014'te yakaladığı Ürdünlü pilot Muaz el Kesesbe'yi kafeste yakarak öldürmesinin ardından Ürdün yönetiminin kararlılığı arttı.

Batı'nın askeri katkısının artmasında IŞİD'in Avrupa'daki intihar saldırıları etkili oldu. Kasım 2015'te Paris'teki saldırılara misilleme olarak Fransa, Suriye'deki IŞİD hedeflerine yönelik hava saldırılarını yoğunlaştırdı.

5. Steve Kroft, "Obama: What makes us America", 28.09.2014, www.cbsnews.com

Hermin cephesine doğru giden Haşdu'ş Şa'abi savaşçıları.

Yine de ABD, ortaklarının katkısından memnun değildi. ABD Savunma Bakanı Ash Carter, Şubat 2016'da koalisyon ortakları, özellikle büyük bir ironiyle tehdit altında olmalarına rağmen çok az şey yapmakla eleştirdiği Körfez ülkeleri ve Türkiye ile ilgili hayal kırıklığını dışavurdu:

> Herkese ihtiyacımız var; bütün Avrupalılara, bir şey yapmayan Körfez ülkelerine, tam sınırda olan Türkiye'ye. Yapılması gereken çok katkı var... IŞİD'i yenmek için siyasi düzlemde taahhütte bulunan bir koalisyona sahibiz ve bunun operasyonel askeri katkılara dönüşmesi gerekiyor.[6]

Suudi Arabistan, Irak'ta Şiileri ve Suriye'de Esad'ı iktidardan uzaklaştırmak için silahlı isyan sürecinde ısrar ederken IŞİD ile mücadelede göz boyayan başka bir hamleye kalkıştı: "İslam Ordusu". 14 Aralık 2015'te ise Suudi Arabistan Savunma Bakanı Muhammed bin Selman, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 34 ülkenin İslami aşırılıkçılığa karşı bir İslami koalisyon kurduklarını ilan etti. İslam ordusunu kuracaklar listesindeki Pakistan, Malezya ve Lübnan gibi ülkelerin bundan haberi bile yoktu. Suudilerin asıl derdi IŞİD değil, İran ve müttefiklerine karşı Sünni bir güç cephesi oluşturmaktı. Suudilerin asıl gözlerine kestirdiği ortak, NATO'daki yegâne Müslüman ülke ve devrim projesinin yürüme-

6. Aaron Mehta, "Carter Again Slams anti-ISIS Partners on Lack of Assistance", *Defense News*, 02.02.2016.

diği Suriye'nin komşusu Türkiye idi. Suud'un planları bir arpa boyu yol alamasa da Erdoğan, Suudi Arabistan'ın Yemen'de yürüttüğü savaş ve İslam ordusu projesinin sözcülüğünü yapmakta hiç tereddüt etmedi.

Rusya, ABD için turnusol kâğıdı oldu

Esad yönetiminin davetiyle askeri güçlerini Suriye'ye konuşlandıran Rusya ise 30 Eylül 2015'ten itibaren diğer silahlı örgütlerle birlikte IŞİD hedeflerini vurmaya başladı. Dengeleri değiştiren bu müdahaleye paralel olarak Rusya, Irak, İran ve Suriye arasında Bağdat merkezli askeri koordinasyon merkezi şekillendi. Rus müdahalesine kadar IŞİD ile mücadelede tabiri caizse ABD'nin top çevirdiği anlaşıldı. Cihadi gruplar "Rus operasyonları daha fazla acıtıyor" demeye başlayınca Amerikan operasyonlarının etkinliği daha fazla tartışılır hale geldi. Özellikle IŞİD 2015'te Irak'tan güç devşirip yüzlerce kilometre yol alarak Suriye'nin antik kenti Palmira'yı ele geçirdiğinde Şam'dan Bağdat'a herkes şu soruyu soruyordu: "ABD'nin gece boyunca yol alan IŞİD'in yüzlerce araçlık konvoyunu görmemiş olması mümkün değil. Neden müdahale etmedi?"

ABD'den daha etkili operasyonlar yürüttüklerini savunan Rus yetkililere göre Şubat 2016 itibariyle IŞİD'in kontrolündeki 209 petrol tesisi ve 2000 petrol tankeri vuruldu. Bu operasyonlar IŞİD'in ekonomik gücüne önemli darbelerdi.

AFP'nin Suriye İnsan Hakları Gözlemevi ve ISW'nin (Institute for the Study of War) rakamlarına dayanarak yaptığı derlemeye göre Rusya'nın 30 Eylül 2016 itibariyle bir yıllık operasyonunun bilançosu şuydu: IŞİD'den 2.746 savaşçı, İslamcı ve diğer muhalif gruplardan 2.814 savaşçı öldü. Sivil kayıplar ise 3.804 olarak kayda geçti.

ABD Savunma Bakanlığı ise 13 Eylül 2016 itibariyle koalisyon güçlerinin Irak'ta 9.805, Suriye'de 5.167 saldırı gerçekleştirdiğini açıkladı. Toplam 14.972 saldırıdan 11.558'ini ABD, geri kalanı da diğer ortaklar düzenledi. CENTCOM'a göre 31 Mayıs 2016 itibariyle 1.620'si petrol tesisi olmak üzere 26.374 hedef imha edildi.[7] Bu tarihe kadar Amerikan kasasından 7.5 milyar dolar çıktı. Operasyonların ABD'ye günlük maliyeti 11.7 milyon dolardı.

7. Operation Inherent Resolve, www.defense.gov/News/Special-Reports/0814_Inherent-Resolve

Türkiye: İpe un seren ortak

IŞİD'in dünyaya açıldığı üç kapı Türkiye sınırlarındaydı: Tel Ebyad, Cerablus ve El Rai. YPG'nin öncülüğündeki Suriye Demokratik Güçleri'nin 2015'te Tel Ebyad'ı IŞİD'den temizlemesinin ardından Cerablus ve El Rai taraflarındaki geçişler Türkiye'nin uluslararası alanda baskı görmesine neden oldu. Gaziantep ve Kilis'in karşısındaki 98 kilometrelik sınır hattının temizlenmesi, Türkiye ile ABD arasında gerilim konusu haline geldi. Çünkü Türkiye, bu bölgeyi ABD'nin desteğiyle IŞİD'den temizlemek için harekete geçen YPG'nin önüne "Kürt koridorunun oluşmasına izin vermem; YPG kesinlikle Fırat'ın batısına geçemez" diyerek kırmızı çizgi çekmişti.

Militan geçişlerine karşı sınırların kontrol altına alınmasına yönelik baskılar karşısında hükümet kaçak giriş-çıkışların yoğun yaşandığı hatlara 3.6 metre yüksekliğinde, 2.5 metre genişliğinde ve 8 ton ağırlığında beton bloklar dikmeye başladı. Buna ilaveten başka önlemler de alındı. İstihbarat raporlarına göre güvenlik birimleri 2015'te 57 ülkeden 961 IŞİD üyesini sınırda yakaladı. TSK'nin internet sitesindeki raporlara bakıldığında da neredeyse her gün birkaç kişinin yakalandığı görülüyordu. Yakalananların çoğu, IŞİD üyelerinin aile fertleriydi. Bunların çoğu da çocuktu.

Önlemler sayesinde geçişlerde kayda değer düşüş görülse de akış tamamen kesilmedi. Kilis merkezli gazeteci Selim Baytürkmen'e göre, Şubat 2016 itibariyle Çıldıroba ve Beşiriye gibi köylerden geçişler hâlâ sürüyordu.

Elbeyli'de yerel bir yönetici ise geçişlerle ilgili bana şu bilgileri verdi:

> Altı ay öncesine kadar günlük 2-3 bin kişi girip çıkıyordu. Eskiden geçişler o kadar çoktu ki ticari taksiler ve minibüsler sıraya giriyordu. Birçoğunun işi Kilis otogarından buraya yolcu taşımaktı. Tek işleri buydu. Şimdi hendek kazıldı ve duvar yapılıyor. Bu yüzden geçişler azaldı, fakat kesilmedi. Geçişler akşamları devam ediyor. Mesela Arpakesmez, Akıncı ve İnanlı köyünün olduğu yerleri kullanıyorlar... Tam sayı veremeyiz ama bizim buralardan yine günlük 200-300 bazen 400 kişi geçiyordur. Kaçakçılar askerleri ayarlıyorlar, parayla satın alıyorlar. Bazen asker ateş ediyor, ölenler oluyor. Diyelim bir astsubayla işbirliği yapsalar da bazen askerlerden birilerinin haberi olmuyor. Bu yüzden ateş açıldığı oluyor. Geçişlerin tama-

men durması için devletin bunu istemesi lazım. Sınır eskiden de vardı. Bugünkü gibi hendek ve duvar yoktu. Asker de yoktu. O zaman sınırdan kuş uçmazdı. Sınıra yakın yerlerde arazimiz var, gider gelirdik. Şimdi biz gündüz vakti bile arazimize gitmeye korkuyoruz. Devlet istemezse kimse geçemez. Devlet engellemediği sürece duvar olsa da geçişler sürer. Yollarda yapılan kontroller yetersiz. Kilis'te belli saatlerde iki yerde kontrol oluyor. Ama Kilis'ten çıkmak için onlarca yol var. Burada birkaç kez emniyete ihbarda bulunuldu, gelip 10-15 dakika yolda uygulama (kimlik kontrolü) yapıp gittiler. Sürekli bir kontrol yok yani. İnsanları kaçak yolla geçirenlere baskı falan yok. Kaçakçılık yapıp da gözaltına alınan ya da tutuklanan duymadım. Bu işte çok para var. Sınırda kaçak geçiş yapanların konakladığı çok sayıda ev var. Adamına göre 100, 200 ya da 300 dolar alıyorlar. Akşamları bir astsubaya 15 dakika sınırda kaçakçılara göz yumması için 2.000-2.500 dolar veriyorlar. Artık ne kadar kazandıklarını siz düşünün. Sınırda buna bulaşmayan köy kalmadı. Bu iş birçok kişiyi zengin etti.[8]

YPG'nin IŞİD'den ele geçirdiği belgelerde Tel Ebyad ile Türkiye arasındaki trafiğe ışık tutan bilgiler yer alıyordu. Otobüsle gidip gelen kişilerin isimlerinin yer aldığı belgeler, seyahatlere izin veren 'İslam Devleti Hicret Komitesi' mührünü taşıyordu.

IŞİD'e niyet Kürt'e kısmet

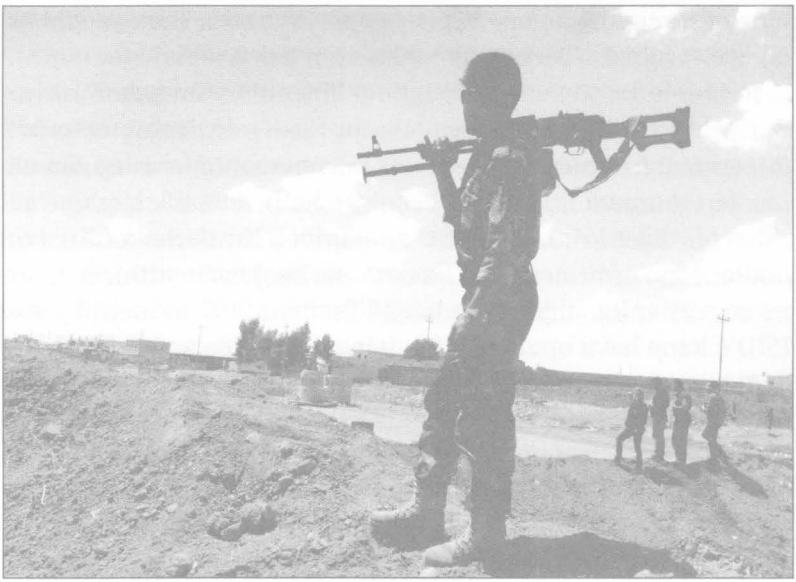
Türkiye'nin IŞİD'e karşı mücadeleye katılma konusunda direnirken bir bahanesi vardı: Haziran 2014'te Musul Başkonsolosluğu'nda rehin alınan 49 kişinin can güvenliği. 11 Eylül 2014'te Cidde'de ABD, Suudi Arabistan, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Umman, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri IŞİD'e karşı ortak mücadele edeceklerini duyururken Türkiye ortak bildiriye imza atmadı.[9]

20 Eylül 2014'te IŞİD'in taleplerinin karşılanması üzerine rehineler bırakılınca "vatandaşlarım tehlikede" gerekçesinin geçerliliği kalmadı.

Rehine krizi IŞİD'le Türk hükümeti arasındaki temasların "ka-

8. Fehim Taştekin, "How the Islamic State is still seeping through Syria-Turkey border", *Al Monitor*, 01.02.2016

9. "Türkiye, IŞİD'e karşı Arap-ABD bildirisine imza atmadı", *BBC Türkçe*, 11.09.2014.

Musul yakınında IŞİD ile Peşmerge arasındaki hatlardan birisi.

ra kutusu" olarak tarihe geçti.[10] İngiliz basını rehinelerin ikisi Britanya vatandaşı 180 IŞİD üyesiyle takas edildiğini yazdı. IŞİD üyelerinin ailelerinin Türkiye'de serbestçe barınması konusunda güvence verildiği iddiaları da ortaya atıldı. Bunun üzerine Başbakan Erdoğan şu yanıtı verdi: "102 günün sonunda 49 kardeşimizi oradan kurtarmış olduk. Efendim nasıl kurtardınız? Ne verdiniz? Ne verdiysek verdik. İşi bitirdik mi, sen ona bak."[11]

ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Cidde toplantısı sonrası Türkiye'nin IŞİD'le mücadelede verebileceği katkıları görüşmek üzere Ankara'da temaslarda bulunurken Başbakan Davutoğlu, koalisyona katılma konusundaki gönülsüzlüğü şu sözlerle ortaya koydu: "Kerry buraya geldiğinde IŞİD ile mücadele konusu ele alındı. Son dönemde uluslararası basında sanki Türkiye sınavda olan bir tarafta bir şey ispat etmek zorunda. Türkiye bir şey ispat etmek zorunda değil. Bütün meseleyi rehinelerle ilişkilendirip re-

10. Başbakan Ahmet Davutoğlu, Musul'da rehin alınan konsolosluk çalışanları ve aileleri için din adamları ve aşiret liderlerini devreye soktuklarını anlatırken şu ifadeleri kullandı: "Musul halkı Türklere zarar vermeyi düşünmez. MİT müsteşarı ve ben etkili kişilerle görüştük... Musul bizim düşmanımız değil, Sünniler bizim düşmanımız değil. Irak'ın hiçbir halkı bizim düşmanımız değil... Herkesin saygı duyduğu, IŞİD'in de Musul'daki konumu gereği üzmek istemeyeceği bir kesim var. Çünkü halk tabanında zemini var. IŞİD'e 'Bu rehinelere zarar vermeyin, onlar bizim emanetimizdir' diyecek herkes devreye sokuldu." (DHA, "Türkiye için bilgi toplayan kişi deşifre oldu ve infaz edildi", 23.09.2014, http://www.dha.com.tr/turkiye-icin-bilgi-toplayan-kisi-desifre-oldu-ve-infaz-edildi_762861.html)

11. "Erdoğan: Rehineler için ne verdiysek verdik, işi bitirdik mi sen ona bak", *Cihan*, 10.10.2014.

hineler bırakıldığında ne yapacaksınız diye soru Türkiye gibi bir ülkeye sorulmaz. Türkiye kendi kararını kendi verir."[12]

Rehinelerin güvenliğiyle ilgili çekincenin yanı sıra Türkiye, Suriye'de yürütülecek mücadelenin Esad'ı devirme perspektifi içermediği sürece IŞİD'le mücadelenin mantığını sorgulamaktan geri durmadı. IŞİD'le mücadeleye katkı sunmak için öne sürülen bir diğer kritik şart ABD'nin Suriyeli Kürtlerle kurduğu ortaklığı sona erdirmesiydi. Uluslararası baskıların artması üzerine ön şartlar karşılık bulmadan 24 Temmuz 2015'te İncirlik Üssü IŞİD'e karşı hava operasyonları için gönülsüzce açıldı. Bu konudaki nihai mutabakat 23 Temmuz 2015'te IŞİD'in Kilis'te bir Türk sınır muhafızını öldürdüğüne dair haberlerle çakışıyordu. Türkiye, IŞİD'in bazı hedeflerini vurduktan sonra ertesi gün operasyonunun yönünü PKK'ye çevirdi ve Türkiye'de Kürtlerle barış süreci rafa kaldırılmış oldu.

IŞİD'in dünyaya açıldığı üç kapı Türkiye sınırlarındaydı: Tel Ebyad, Cerablus ve El Rai. Tel Ebyad'ın 2015'te YPG liderliğindeki Suriye Demokratik Güçleri (SDG) tarafından özgürleştirilmesinden sonra geriye Cerablus ve El Rai kaldı. Türkiye üzerinde 98 kilometrelik şeridin IŞİD'den temizlenmesi yönündeki baskıların artması Ankara'yı üç seçenekle karşı karşıya bıraktı:

Ya YPG'nin Fırat'ın batısına geçmesini engelleyen kırmızı çizgisinden vazgeçecekti.

Ya TSK'yı bölgeye sokacaktı.

Ya da CIA'in eğitip donattığı grupları Cerablus-El Rai hattına sürecekti.

Türkiye üçüncü seçeneği 2016'da iki kez denediği halde başarılı olamadı. ABD destekli SDG 1 Haziran 2016'da güneyden kuzeye doğru bir hareket geliştirip 73 günde Menbic'i IŞİD'den temizledikten sonra sıra Cerablus'a geldi. Buna karşın Türkiye, 24 Kasım 2015'te uçağını düşürdüğü Rusya ile barışmış olmanın avantajını kullanarak yeni bir alternatif geliştirdi: Fırat Kalkanı adı verilen operasyonla TSK, 24 Ağustos 2016'da MİT'in organize ettiği birkaç silahlı örgütü yedeğine alarak Cerablus'a girdi. Fırat Kalkanı tam da Osmanlı'nın Memluk Devleti'ni yenilgiye uğrattığı, Suriye'ye hâkim olup Mısır'a uzanan kapıları açtığı Mercidabık Savaşı'nın 500. yıldönümüne denk getirildi. Feylaku'ş-Şam, Şamlılar Cephesi (Cebhetü'ş Şamiyye), Hamza Tugayı, Rahman Kolorduları, Sultan Murad Tugayı, Nureddin Zengi Tugayı, 13. Birlik ve Emrolunduğun Gibi Dosdoğru Ol Tugayı adlı grup-

12. "Türkiye gibi bir ülkeye sorulmaz", *Sabah*, 23.9.2014.

lar saha unsuru olarak Türkiye ile birlikteydi.

Operasyon Cerablus'tan sonra ABD'nin baskısıyla Kürtlerin bulunduğu Menbic'e değil batıda El Rai, güneybatıda ise Marea'ya doğru genişledi. Ankara oyunu biraz daha büyütüp hedefe El Bab ve Rakka'yı da koydu. Ve Kasım 2016'da Türkiye destekli gruplar El Bab'ın kapılarına dayandı. Bu müdahalede asıl hedef Kürtlerin önünü kesmekti. İkinci hedef Ankara'nın uzun zamandır dillendirdiği muhalifler için güvenli bölge planını hayata geçirmekti. Üçüncü hedef Kilis'ten Halep'e uzanan koridoru açıp sıkışan muhalif gruplara nefes aldırmaktı.

Sünnilere endeksli Musul hesabı

Irak cephesinde ise IŞİD'le mücadeleye katılmadığı takdirde yeni süreçlerden tamamen dışlanacağını öngören Türkiye en azından Musul kurtarılırken söz sahibi olmak için tek taraflı bir planın peşine takıldı. Eski Vali Esil en-Nuceyfi'nin topladığı Haşdu'l Vatani adlı milis gücünü eğiterek "Ben de varım" dedi. Nuceyfi, Musul'a daha kent düşmeden çok önce vergi toplayacak kadar nüfuz eden IŞİD'e göz yumduğu için kredisini yitirmiş bir siyasiydi. Kardeşi eski Meclis Başkanı Usame en-Nuceyfi de Sünni eyalet kurma planının baş aktörlerinden biri olarak Bağdat yönetimiyle zaten sorunluydu.

Türkiye, Peşmerge ve Nuceyfi'nin adamlarını eğitme adına 4 Aralık 2015'te Musul'a 20 kilometre mesafedeki Başika kampına 400 asker ve 25 adet M60 A3 tanktan oluşan takviye güç gönderdi. Ancak sevkıyat Irak hükümetiyle koordinasyon olmadan yapıldığı için Bağdat-Ankara gerilimine yeni bir halka ekledi. Gerilim, güçlerin bir kısmının çekilmesiyle azalsa da bitmedi. Türkiye, Musul operasyonuna Şii oldukları gerekçesiyle Haşdu'ş Şa'abi gücünün katılmaması gerektiğinde ısrarcı oldu. Halbuki Haşdu'ş Şa'abi'de Sünniler de vardı, Musul'un öz evlatları Türkmenler de. ABD Irak'ın hassasiyetini dikkate alarak Türkiye'ye Başika'dan çekilmesini öğütlediği halde Ankara direndi.

Irak'taki siyasi çevrelere göre Türkiye'nin Başika'ya askeri sevkıyat yapması ve "Haşdu'ş Şa'abi Musul'a girmemeli" diye ısrar etmesinin arkasında IŞİD kovulduktan sonra bölgede Sünni federal bölge kurma hedefi yatıyordu. Bazı Sünni kesimler, Sünni federal bölge planına engel olarak İran, Tahran'ın Irak'taki nüfuz aracı olarak niteledikleri eski Başbakan Nuri el Maliki, Hadi el Amiri ve Ebu Mehdi el Mühendis gibi liderlerin komuta etti-

Şii-Sünni karışık Ali Ekber Tugayı'nın askerleri.

ği Haşdu'ş Şa'abi'yi görüyordu. O yüzden mezhebi temizlik yapacak diye kırmızı kart gösterilen Haşdu'ş Şa'abi'nin Musul'a girmesi istenmiyordu.[13]

Suriye cephesinde "Fırat Kalkanı" ile oyuna giren Türkiye'nin 2016 güzünde Irak sahnesinde de "Dicle Kalkanı" ile Musul'a dalacağına dair spekülasyonlar sökün edince Ankara ile Bağdat arasındaki diplomatik kanallardan barut kokusu yükseldi. Başika'daki Türk askeri varlığı yeniden restleşme konusu oldu. 1 Ekim 2016'da TBMM'de Irak ve Suriye tezkeresinin süresi bir yıl uzatılırken Bağdat, Türkiye'nin Musul operasyonuna katılamayacağını deklare etti. Sonunda iş, 4 Ekim 2016'da Irak Meclisi'nin Türkiye'yi işgalci olarak niteleyip nota verilmesi, Başika'daki Türk güçlerinin çekilmesi için BM ve BM Güvenlik Konseyi'ne gidilmesi, hükümetin ülkenin egemenliğinin korunması için siyasi ve diplomatik yollara başvurması ve Türkiye ile ticari ilişkilerin gözden geçirilmesi kararı almasına kadar vardı.[14]

Türkiye, Irak'ın Ankara Büyükelçisi Hişam Ali Ekber İbrahim el Allavi'yi çağırıp izahat isterken Dışişleri Bakanlığı da aynı sertlikte yanıt verdi: "Irak Meclisi'nin aldığı kararı kınıyoruz. Sayın

13. Alptekin Dursunoğlu, "IŞİD'in üzmeyeceği müttefiklerle Musul'u fethe çıkmak", YDH, 06.12.2015.

14. "Irak Meclisi: Türkiye'nin Musul'daki askeri varlığını kabul etmiyoruz", *Sputnik*, 04.10.2016.

Cumhurbaşkanımıza yönelik çirkin ithamlar içeren bölümünü şiddetle protesto ediyoruz."[15]

Gerilim Irak Başbakanı Haydar el İbadi'nin Türkiye'nin Irak'ta asker bulundurmasının bölgesel bir savaşa yol açabileceği uyarısıyla sürdü.[16] Karşılığında Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş "Musul DEAŞ (IŞİD) tarafından bir günde işgal edildiğinde Irak hükümeti neredeydi?" diyerek tartışmaya başka bir boyut kattı.

Peki, Irak Meclisi'nin aldığı kararın arkasında ne vardı? Irak meclisinde karar tartışılırken kulislerde bulunan siyasi danışman Ammar Kehya bana şunları aktardı:

> Erdoğan'ın Rotana TV'ye verdiği röportaj burada çok tartışıldı. Şii partiler ve azınlık temsilcileri tepki gösterdi. Hatta elçinin gönderilmesini isteyenler oldu. Erdoğan'ın Musul'un Sünnilere bırakılması yönündeki sözleri Türkmenleri de rahatsız etti. Türkiye'nin Suriye'ye müdahale ettikten sonra bu kez Irak'a da girebileceğine dair bir endişe var. Durum biraz ciddi gözüküyor. Türkiye daha kararlı gibi. En azından Bağdat'tan öyle görülüyor. Böyle sert bir kararın alınması Türkiye'nin müdahalesini bekleyen bazı Sünni kesimleri de memnun etti. Ben bunun bir tuzak olduğunu düşünüyorum.

Tabii Türkiye kamuoyu Erdoğan'ın Suudi Arabistan ziyareti sırasında Dubai merkezli Rotana TV'ye yaptığı açıklamayı sansürlü şekilde okudu. Anadolu Ajansı, Erdoğan'ın "Musul Musulluların, Tel Afer Tel Aferlilerindir. Hiç kimsenin buralara gelip girmeye hakkı yok. Musul'un DAEŞ'ten (doğrusu DAİŞ ya da IŞİD) kurtarılmasından sonra da burada sadece Sünni Araplar, Türkmenler ve Sünni Kürtler kalmalıdır" ifadesini aktardı.

Halbuki röportajın İngilizce ve Arapça çevirisine göre Cemal Kaşıkçı'nın "Son olarak Türkiye ve Suudi Arabistan'ın müdahalesi olmadan Musul'un kurtarılabileceğini düşünüyor musunuz" sorusuna Erdoğan şu yanıtı verdi:

"Burada şunu açıklığa kavuşturmak istiyorum: Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve Batılı koalisyon, mezhebi bir hâkimiyete izin vermeyecek. Hedef Musul'un DAİŞ'ten kurtarılmasıysa bunu başarmak için işbirliği yapmalıyız. Fakat sorun şu: Ondan sonra şehirde kim kalacak? Elbette, Sünni Araplar, Sünni Türkmenler ve

15. "Turkey condemns Iraq lawmakers' view of Turkish troops", AA, 05.10.2016, http://aa.com.tr/en/middle-east/turkey-condemns-iraq-lawmakers-view-of-turkish-troops/658481

16. "Baghdad bridles at Turkey's military presence, warns of regional war", Reuters, 05.10.2016 www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-turkey-idUSKCN1250H9

Sünni Kürtler. Haşdu'ş Şa'abi'nin Musul'a girmesine izin verilmemeli. Özellikle Türkiye ve Suudi Arabistan onların girmesini önlemek için işbirliği yapmalı. Biz Başika'da kamp kurduğumuzda ve bizim güçlerimiz Peşmerge'yi eğitirken Bağdat'taki merkezi hükümet Türkiye'den rahatsız değildi. Ve desteğimizi talep eden kardeşlerimizi yüzüstü bırakmayacağız. DAİŞ'ten sonra Musul'un bir diğer terörist grubun eline düşmesine izin vermeyeceğiz. Öyle sanıyorum ki Musul konusunda İran da ihtiyatlı olacaktır çünkü Musul Musul halkınındır ve Tel Afer, Tel Afer halkınındır. Haliyle başka kimse bu bölgelere girmemelidir."[17]

Evet, bu, Musul'da yaşayan Şii Türkmen, Şii Arap, Şebek, Kakai, Ezidi ve Hıristiyanları rahatsız edecek bir açıklamaydı. Hatta Haşdu'ş Şa'abi içinde yer alan Sünnileri de kızdıran bir açıklamaydı. Ve bu açıklamayı bütün Irak kanalları verdi.

ABD'nin Musul operasyonuna kimlerin katılacağına Irak hükümetinin karar vereceği yönünde ayar veren açıklamaları karşısında da Erdoğan geri adım atmadı. TSK'nin Cerablus'ta yaptığı gibi Musul'daki operasyona da iştirak edeceğini belirten Erdoğan meseleyi kişiselleştirerek doğrudan İbadi'yi hedef aldı:

> Sen benim zaten muhatabım değilsin, seviyemde değilsin, kıratımda değilsin, kalitemde değilsin, Irak'tan senin bağırınan çağırınan bizim için hiç de önemli değil, biz bildiğimizi okuyacağız, bunu böyle bilesin. Kim bu? Irak'ın başbakanı. Önce haddini bil... Kendileri (nin) Başika Üssü'nü kurmamız için Sayın Davutoğlu döneminde bizlere talepleri var, bunların hepsinin canlı kayıtları var. Buna rağmen Başika üssüne girilmiştir, şimdi diyor ki; "Buradan çekilin." Türkiye Cumhuriyeti'nin ordusu sizlerden talimat alacak kadar kalitesini kaybetmiş değildir. Gereği neyse bunu biz gerektiği şekilde bugüne kadar nasıl yaptıysak yapmaya devam edeceğiz.

Bağdat, Başika Üssü'nün İbadi'nin talebiyle açıldığı açıklamasını yalanlayıp Türk Dışişleri'ne askerlerin çekilmesi yönünde nota verdi. Irak iç siyaseti de tansiyona eşlik etti. Daha önce Ankara-Bağdat hattındaki tartışmalara pek girmeyen Şii lider Mukteda es-Sadr açık açık tehdit savurdu: "Kovulmadan önce şerefinizle topraklarımızdan çıkın. Tüm Iraklılar sizi reddetme konusunda anlaştı... Sana ülkeni demokrasi ve özgürlük standartlarına getirmeni nasihat ediyorum."

Bu restleşmeler sürüp gitti.

17. Jamal Khashoggi, "Erdogan upbeat about Saudi-Turkish ties", Arab News, 04.10.2016 www.arabnews.com/node/993566/saudi-arabia

Türkmenler mutsuz, umutsuz ve öfkeli

Erdoğan'ın Musul'a dair geliştirdiği argümanlar hem Türkiye'yi garantör ülke olarak gören Türkmenleri umutsuzluğa itti hem de onları Irak'ın diğer halkları karşısında zor durumda bıraktı.

Irak'ta konuştuğum Türkmen kaynaklar evvela Türkiye'nin bir süredir kendilerine Kürtlerle birlikte hareket etmelerini salık verdiğini belirtirken hayal kırıklıklarını dile getirdiler:

- Kürdistan yönetimi Kerkük'e 600 bin Kürt yerleştirip nüfus yapısını değiştirirken Türkiye niye sessiz kaldı?
- DAİŞ, Musul ve Tel Afer'den Şii Türkmenleri sürerken Türkiye niye hiçbir şey yapmadı?
- Türkiye Başika'da 3 bin kişi eğittiğini söylüyor, niye şimdiye kadar bu gücü savaşa sokmadı, neyi bekledi?
- Türkiye neden sürekli sadece Sünnilerden bahsediyor?
- Irak ordusu, polisi ve Haşdu'ş Şa'abi içinde en az 12 bin Şii Türkmen var. Bunlar IŞİD'e karşı savaşıyor. Madem Türkiye DAİŞ'i bitirmek istiyordu şimdiye kadar neden Türkmen güçlere yardım etmedi?
- İran'dan şikâyet ediyor ama İran daha ilk günden itibaren devreye girdi, Türkiye neden girmedi?

Ankara bir ara Başika'da asker bulundurulmasını eski Musul Valisi Esil en-Nuceyfi'nin davetine bağladı. Musul harekâtına katılma meselesine sıra gelince Türk ordusunun Kürdistan Bölgesel

IŞİD'le çatışmada ölen bir Türkmen genci'nin cenazesi Hz. Hüseyin'in türbesine getirildi.

Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin davetiyle operasyona girebileceği tezi işlendi. Türkiye'nin müdahale ısrarına dair Milliyetçi Türkmen Halk Partisi Başkanı Turhan Müfti 5 Ekim 2016'da bana şu değerlendirmeyi yaptı:

> Asıl olan Irak'ın kendi problemini kendisinin çözmesidir. Bu, eski Musul valisi ya da Barzani'nin davetiyle olacak bir iş değil. Irak hükümetinin davetiyle olur. Öyle isteyen istediği yerde yabancı bir gücü ülkeye davet edebilir mi? Bunu hangi ülke kabul eder? Mevcut koşullarda Irak hükümeti, Türkiye'nin Musul operasyonuna katılmasına sıcak bakmıyor. Hoşumuza gitsin ya da gitmesin karar bu yönde. "ABD varsa Türkiye neden olmasın?" deniliyor. Bu sözün bir değeri yok. Irak'ta hangi ülkenin asker bulunduracağına karar verecek olan Irak hükümetidir. Bu hükümetin tercihi ve tasarrufudur.

Müfti, Erdoğan'ın "Haşdu'ş Şa'abi Musul'a girmesin" uyarısını da eleştirdi:

> Haşdu'ş Şa'abi sadece Şiilerden oluşmuyor ki! Operasyona Musul'un Haşdu'ş Şa'abi'si katılacak. Bunlar Musul ve Tel Afer'den kaçmış insanlar. Yani zaten Musullular. Ayrıca Irak bir bütün olarak kabul edilmeli. Basralı Musul'da neden savaşmasın? Bu ülke bütün Irakîların. Burada IŞİD'e karşı topyekûn bir savaş veriyoruz. Bunu neden anlanuyorsunuz? Kimse şu olsun ya da olmasın diye şart ileri süremez.

Bu tartışmaların arka fonunda Türkiye'nin Suriye ve Irak sahnesinde vekil örgütlerle güttüğü hesaplarla ilgili kaygılar vardı. Bir de hassasiyetleri kaşıyan Yeni Osmanlı esintileri...

Bir süredir Sykes-Picot Antlaşması'nı sorgulayan Erdoğan, Musul operasyonu yaklaşırken de Lozan'ı tartışmaya açtı. Halbuki Musul, yeni Türkiye'nin Kürt nüfusunu artırmamak için satılmış bir davadır. Erdoğan Musul defterini açarken Iraklıların şunu sormadığını zannetmek naiflik olurdu: "Türkiye Musul'u petrolden 25 yıl boyunca yüzde 10 pay alma karşılığında satmadı mı?"

1926 Ankara Antlaşması ile Musul'dan vazgeçildi. 1934'ten başlamak üzere Musul'da çıkartılan petrolün yüzde 10'una tekabül eden para 1951'e kadar Türkiye'ye ödendi. Sadece bir yıl aksadı, o da sonra telafi edildi. Ne hikmetse 25 yıl dolduktan sonra da bütçe gelirlerinde Musul kalemi 1955'e kadar yer aldı. Bir ara tekrar bütçe kalemi olarak gösterildi. Eksik kalan 100 milyon alacak pazarlık konusu yapıldı, indirim istendi vs. Bu alacak 1986'da Saddam

Hüseyin'in ricasıyla dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından silindi. Bu saatten sonra Musul hesabının yeni bir format kaldırması zordu. Ancak Bağdat'taki havaya baktığımızda Türkiye'nin Fırat Kalkanı'ndan sonra Irak'a da girebileceğine dair Iraklılar arasında kuşkuların biraz ciddiyet kazandığı görülüyordu.

Ankara'nın Musul'la ilgili niyetleri IŞİD'i yenilgiye uğratmaktan ziyade kentin geleceğinin nasıl şekilleneceğiyle ilgiliydi. Sünni aileler üzerinden nüfuz siyaseti güden hükümetin tuttuğu adamlar bir hesap hatası yüzünden IŞİD'in gelişiyle kaybetti. Halbuki AKP iktidarı için IŞİD, 2014'te Nuri el Maliki'yi devirip Sünniler için bir federasyon armağan edecek isyan sürecinde sadece öfkeli çocuklardı. O dönem Dışişleri koltuğunda oturan Ahmet Davutoğlu'na göre bu çocuklar mazur görülmeliydi! O yüzden IŞİD'in Musul Başkonsolosluğu'na dokunmayacağından eminlerdi. Uyarılara rağmen konsolosluğun boşaltılmaması belki bir hesap hatasıydı. Barzani yönetiminin IŞİD'in Şengal'den geçip YPG'yi Rojava'nın güneydoğusundan vuracağını umarak Ezidileri celladıyla baş başa bırakırken yaptığı hesap hatası gibi.

Musul'un çetrefil dengeleri

Musul'u kimin kurtaracağı tartışmasının bir tarafında Irak hükümeti, diğer tarafında Kürdistan Yönetimi, öbür tarafında uluslararası koalisyon, bir başka tarafında Musul'a Sünni bir kaftan diken Türkiye ve Sünni ortakları vardı. Irak hükümetinin operasyon senaryosunda oyuncular Irak ordusu, başbakanlığa bağlı Haşdu'ş Şa'abi, koşullu olarak Peşmerge ve uluslararası koalisyondu. Kürtlere yönelik koşul "Peşmerge operasyona katılır ama Musul'a giremez, bölgeler kurtarıldıktan sonra da girdiği yerlerden çekilir" yönündeydi.

Başbakan İbadi'nin hesabına göre IŞİD def edildikten sonra şehir Irak ordusu ve yerel/federal polis birimlerine bırakılacak, Haşdu'ş Şa'abi de çekilecekti. 2016 yazında Kayyara Üssü'nün ele geçirilmesinin ardından hava ikmalinde Erbil'e olan ihtiyaç azalınca Irak Savunma Bakanı Halil el Ubeydi bir özgüven patlamasıyla Peşmerge'nin Musul operasyonunda yeri olmadığını söyledi. Ancak Kürtler bağımsızlık kartını ileri sürünce Ubeydi geri adım attı.

Amerikalılar Kürtlerle Haşdu'ş Şa'abi'yi frenlemeye çalışıyordu. Eylül 2016'da Erbil'de Amerikalıların arabuluculuğunda Kürt yönetimi ve merkezi hükümet operasyonun içeriği ile ilgi-

li bir ön mutabakata varmıştı. Kürdistan Yönetimi Başkanı Mesut Barzani, Irak Genelkurmay Başkan Yardımcısı Abdülemir Zedi, ABD'nin Bağdat Büyükelçisi Douglas Selman, ABD'li General Stephen Townsend ve ABD'nin Erbil Başkonsolosu Ken Gross'un katıldığı toplantıdan çıkan sonuç Peşmerge ile işbirliğinin sağlanmasını ve Haşdu'ş Şa'abi'nin Musul'a girmemesini öngörüyordu. Bu mutabakattan önce 12 Temmuz'da ABD, Erbil'de sıra dışı bir adımla Kürdistan yönetimiyle protokol imzalamıştı. ABD bu protokolle Peşmerge'nin maaşının ödenmesi, silah ve gıda temini için 415 milyon dolar yardım vaadinde bulunmuştu. Bu protokolün amacı netti: Peşmerge'yi Musul'a sokmak. Ki Kürtlere yapılacak ödenek Musul operasyonunun başlamasına bağlıydı.

Haşdu'ş Şa'abi'yi dışlayan operasyon seçeneği büyük tepki çekti. Haşdu'ş Şa'abi liderlerinin çıkışları karşısında İbadi'nin pozisyonu değişti.

Irak ordusu ve Haşdu'ş Şa'abi'nin Tikrit, Beyci ve Felluce'deki performansına bakıldığında Musul'un oralar kadar kısa sürede olmasa da birkaç haftada temizlenebilmesi gerekirdi. Ama aktörler enerjilerini operasyona kimin katılacağına dair çekişmeyle tüketiyordu. Belirttiğim gibi mesele Musul'u kurtarmak değil, IŞİD'den sonra kentte kimin borusunun öteceğiyle ilgiliydi.

İster Kerkük ister Musul olsun içinde petrol gibi zenginlikler barındıran ve tarihin yükünü taşıyan bu kentlerin kaderleri paylaşım savaşlarının kıskacında olmaktır. Musul operasyonu kimisi için ganimet, kimisi için kaybettiğini geri alma, kimisi için tarihi hataları düzeltme savaşıydı. Türkiye'de tartışma tamamen Şii-Sünni karşıtlığı üzerinde kurulsa da herkesin derdi başkaydı.

Kürdistan yönetimi olağanüstü çalkantılı sürecin sunduğu fırsatlarla statüsü tartışmalı olan bölgelerde hâkimiyet sağlamaya çalışıyordu. Musul geçen yüzyılın başında Kürt ağırlıklı bir kentti. Hatta Lozan pazarlıklarında kentin Kürt ve Türk (Türkmen) kimliği Ankara hükümetinin İngilizlere karşı kullandığı bir kozdu. Bu yüzden İsmet Paşa "Kürtçü" damgası bile yedi. Irak'ın bağımsızlığından sonra, özellikle Baas döneminde, Kerkük gibi Musul da Araplaştırma siyasetine maruz kaldı. Kürtlerin oyun planında en azından kenti ikiye bölen Dicle Nehri'nin doğusunda kontrolü ele alarak Erbil'den buraya kadar temiz bir harita çıkarmak vardı. Nehrin doğu yakasında Kürt ve Türkmen nüfus çoktu. Kürtler IŞİD'in yol açtığı türbülansta Kerkük'ün yanı sıra birkaç önemli yere "Kürt" damgasını vurdu. Bunlardan biri de petrolün kendiliğinden fışkırdığı Zummar'dı. 1981-1986'da Musul barajı yapı-

lırken Irak'ın kudretlisi Saddam Hüseyin sular altında kalan eski Zummar'ın yerine yeni Zummar'ı Kürtlerin topraklarına inşa etti. Buralara Araplar yerleştirildi. Şu meşhur Araplaştırma siyaseti!

Peşmerge 2003 sonrası bölgeyi fiilen kontrol eder duruma geldi. Bir yoruma göre buralardaki Arapların IŞİD'e kucak açmasının nedeni Kürtlerin artık onlara işgalci muamelesi yapıyor olmasıydı. Ağustos 2014'te IŞİD'in eline geçen Zummar'ın iki ay içinde Peşmerge tarafından kurtarılmasından sonra şehrin Kürt karakteri daha da güçlendi. Reuters'a göre Zummar'da Kuzey Petrol Şirketi'nde çalışan Kürtlerin IŞİD öncesi döneme kıyasla oranı yüzde 20'den yüzde 60'a çıktı. Peşmerge, başka yerlerde de IŞİD kovulduktan sonra Arap nüfusun geri dönüşüne izin vermemekle suçlanıyordu. Yine Hıristiyanlar dertliydi. Sivil örgütlere göre 60 kadar Hıristiyan köyünün demografik yapısı Kürtlerin yerleştirilmesiyle değiştirildi. Bu da şu meşhur olmayan Kürtleştirme siyaseti!

Basit bir ifadeyle Peşmerge, Musul'u kurtarma macerası sırasında Kürt nüfusun bulunduğu bölgeleri Kürdistan'a katmak için gidebildiği yere kadar gitmek niyetindeydi.

Türkmenlerin derdi ise 2014'te etnik ve mezhebi temizliğe uğradıkları evlerine geri dönmekti. Erdoğan "IŞİD'den sonra Musul'da sadece Sünniler kalmalı" diyordu ya Neyneva vilayetinin yani Musul'un yüzde 30'u Şii'ydi. Musul'a bağlı Türkmen yurdu Tel Afer'in de çoğunluğu Şii'ydi. Özellikle Şii Türkmenler IŞİD'in gelişiyle evlerinden oldukları gibi IŞİD'e karşı savaş-

Tel Afer'den Kerbelâ'ya sığınan Türkmenler.

ta da ağır bedeller ödedi. Halihazırda Erdoğan'ın parmak salladığı Haşdu'ş Şa'abi içinde binlerce Türkmen savaşıyordu.

Sünni Araplar ise eski statünün korunmasından yanaydı. Bağdat yönetimine ve Irak ordusuna karşı IŞİD ile oyun oynayanlar artık kaybettiklerinin farkındaydı.

Konuştuğum Tel Aferli ve Musulluların tahminlerine göre kentte Haşdu'ş Şa'abi'yi görmek istemeyen Sünnilerin oranı yüzde 30'u geçmezdi. IŞİD'den kurtarılan Felluce ve Tikrit gibi yerlerde Şii milislerin Sünni temizliği yaptığına dair spekülatif haberler bu tür tepkileri besliyordu. Ancak eski Musul Vali Yardımcısı Muhammed Hüseyin Beyatlı gibi isimler bireysel suçlar olsa da Haşd'ın bir Sünni temizliğine kalkışacağını düşünmüyordu. "Sünniler temizlenecek" diyenlere Beyatlı'nın yanıtı şuydu: "Tikrit, Beyci, Ramadi ve Felluce'de yapmadılar ki Musul'da yapsınlar."

Her şey bu kadar pürüzsüz değildi ama Haşd'ın suç siciline etnik-mezhebi temizlik demek de isabetsizdi. Risklerin azalması önemli ölçüde Irak'ı bu hale getiren uluslararası, bölgesel ve yerel aktörlerin oyunu dürüst oynamasına bağlıydı.

IŞİD karşıtı Sünni cepheye gelince, Sünni kesimler operasyon konusunda farklı kamplara ayrılmış durumdaydı. Irak hükümetiyle birlikte hareket eden Sünni gruplar vardı. Bunların bir kısmı Erdoğan'ın Şii dediği Haşdu'ş Şa'abi içinde yer alıyordu.

Bir kısmı Haşd'a katılmasa da Irak ordusuyla birlikte hareket ediyordu. Selahaddin ve El Enbar gibi vilayetlerde de örgütlenen Sünni aşiretlerin oluşturduğu bu gruplar Haşdu'l Aşairi olarak anılıyordu. Musul'un güneyinde Kayyara Hava Üssü gibi yerlerin alınmasında Haşdu'l Aşairi etkili oldu. Sayıları 2-3 bin civarındaydı.

Hükümetin desteği ile savaşan Sünni gruplardan birine Umm Hanadi adlı bir kadın liderlik ediyordu. IŞİD ile savaşırken ilk eşini, yeniden evlendikten sonra ikinci eşini, ilaveten babasını ve iki erkek kardeşini kaybetmiş bir savaşçıydı. Asıl adı Vahide Muhammed olan Umm Hanadi'nin emrinde 70 silahlı adam vardı.

Sünni cephede bir başka kampı Türkiye'nin eğitip donattığı Haşdu'l Vatani oluşturuyordu. Resmi ifadelere göre 2.000-3.000, yerel kaynaklara göre 600-900 civarında askeri olan Haşdu'l Vatani eski Musul Valisi Esil en-Nuceyfi'nin emrindeydi. Savaş deneyimi olmayan Haşdu'l Vatani'nin tek başına bir şey yapması mümkün değildi. Irak ordusuyla birlikte savaşabilir ya da kurtarılmış bölgeleri tutmada işe yarayabilirdi. Nuceyfi, Musul düşmeden önce IŞİD kenti içeriden kendine bağladığı halde gerekli önlemleri almamak, hatta göz yummakla suçlanıyordu. Musul'un düşüşün-

den üç ay önce Irak ordusunun kenti terk etmesi yönünde vilayet meclisinin aldığı kararın arkasında da Nuceyfi vardı. O yüzden Nuceyfi'yle hesaplaşmak için gün sayanlar da vardı.

Bazı Sünni Araplar da Kürtlerle ortaklık kurdu. Sözgelimi Rabia bölgesindeki Şemmar aşireti Kürtlerle birlikte hareket ediyordu.

Musul Valisi Nevfel Hamadi de Luis Yusuf adlı Hıristiyan'ın komutasında Musullulardan oluşan bir birlik kurdu. Musullu Hıristiyanların kurduğu başka birlikler de bu savaşın içindeydi. Yani ne Haşdu'ş Şa'abi tek parçaydı ne de Sünniler.

Türkiye sürece müdahil olmaya çalışırken mezhebi bir kırım olacağı, Şengal (Sincar) operasyonuna katılan PKK'nin Musul'da da kendine alan açacağı, PKK'ye bağlı grupların Haşdu'ş Şa'abi adı altında Irak hükümetinden maaş aldığı gibi iddiaları ısıtıyordu. Aslında Ankara'nın "Olmasın" dediği mezhebi kırım, IŞİD'in AKP yönetiminden "öfkeli çocuklar" muamelesi gördüğü sıralarda zaten yaşandı. Daha yalın ifadeyle Türkiye'de iktidar, Suriye'den sonra Irak'ta da "Sünni devrim" güzellemesi yaparken Şii Türkmenler, Şii Araplar, Şii Kürtler ve diğer dini azınlıklar bölgeden silindi.

Elbette savaşın korkunç ve kirli bir yüzü vardı. Etnik temizlik riski dikkatli olmayı gerektiriyordu. Ama bunu önlemenin yolu "Musul'a Şiiler girmesin" demek değildi. Bu, bizatihi mezhepçi savaşı kışkırtan, insanları ayrıştıran bir söylemdir. Sünnilerle Şiileri, Müslümanlarla Hıristiyanları birlikte yaşatmaya odaklı bakış açısı terk edildiği için bugünkü karanlık dehlize girildi. Amerikan işgalinin tetiklediği mezhebi çatışmalar birçok insanı yerinden etti. Irak'ta bu tartışma sadece Haşdu'ş Şa'abi etrafında dönmüyordu. Yukarıda anlattığım gibi Peşmerge de temizlik yapmakla suçlanıyordu.

Çatışma riski sadece Sünnilerle Şiiler arasında değil Haşdu'ş Şa'abi ile Peşmerge arasında ya da başka etnik gruplarla Kürtler arasında da vardı. Iraklılar bunu 2015'te Tuz Hurmatu'da tecrübe etti. Musul'da Sünni Araplar ya da Sünni Türkmenler Peşmerge'nin yolunu gözlemiyordu. Kürtlerin hâkimiyet alanını genişletmesi konusunda her iki kesim de tepkiliydi. Ama "Peşmerge gelmesin" demek de çözüm değildi.

Irak'taki güç karmaşasına yakından baktığımızda çatışma potansiyelinin Sünnilerle Sünniler arasında da olabileceğini gördük. Haziran 2016'da El Enbar Vilayeti'nde Müslüman Kardeşler'in Irak uzantısı Irak İslami Parti ile Sünni Vakıf Divanı arasında çatışma yaşandı: Nedeni IŞİD'den boşalan boşluğu doldurma konusundaki rekabetti.

Irak'ta Musul'un etnik ve mezhebi çatışma potansiyelini düşürmek adına bölünme senaryoları da tartışılıyordu.

Barzani yönetimi Neyneva vilayetinin üçe bölünüp Kürdistan'a bağlanması konusunda referanduma gidilmesini öneriyordu. Dün Kürt bölgesinin özerkliğine "Irak parçalanır" diye karşı çıkan ama Ankara'nın yönlendirmesiyle 2014'ten beri Barzani ile müttefik haline gelen Nuceyfi de IŞİD'den sonra Musul'un özerk bölgeye dönüşmesi taraftarıydı. Vilayetlerden sorumlu eski Türkmen bakan Turhan Müfti de Neyneva vilayetinin Tel Afer, Sincar, Neyneva Ovası, Şeyhan ve Musul merkezi şeklinde bölünmesinden yanaydı. Amerikalılar da Musul'u sekize bölmekten bahsediyordu. Yeni vilayet talepleri merkezden daha fazla bütçe alma perspektifi açısından cazip olsa da bölgenin çatışma potansiyelini düşüreceğine dair bir garanti sunmuyordu. Bölünecek coğrafya ziyadesiyle karmaşıktı.

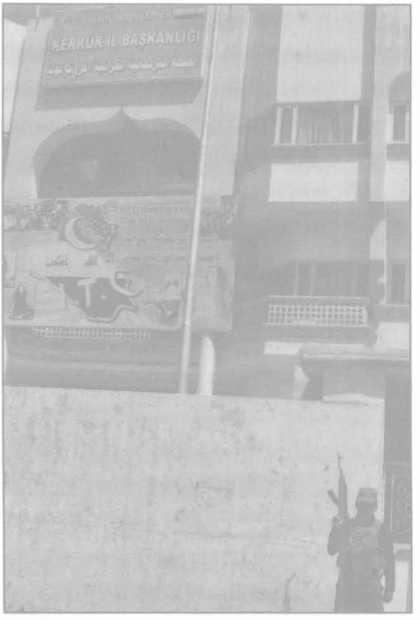
Çözüm Irak'ı hep birlikte Iraklıların kurtarmasıydı. Irak ülkenin hayati kurumlarını lağveden Amerikalılar tarafından yönetilemez hale sokuldu. Bu yetmezmiş gibi ulusal diriliş mücadelesi vermesi gereken siyasi aktörler korkunç boyutlarda yozlaştı; yolsuzluğa ve hukuksuzluğa battı. Sorun Sünni-Şii kavgasına indirgenemeyecek kadar geniş, derin ve çetrefil. Muhammed Beyatlı'ya "Asıl sorun nedir" diye sordum, cevabı pek acıydı: "Mesele Sünnilik ya da Şiilik değil, herkesin mezhebi dolardır."

Irak bakanlıkların, müdürlüklerin, komutanlıkların dolar hesabıyla satıldığı, hayali ihalelerle milyarlarca doların birilerinin cebine akıtıldığı bir ülkeye dönüştü.

Sadede gelirsek, Haşdu'ş Şa'abi olmadan Irak ordusunun başarma garantisi yoktu. 2014'ten itibaren birçok yerde Haşdu'ş Şa'abi, IŞİD'in bölgelerinde öncü kuvvet rolüyle savaştı. Felluce'de son anda Haşdu'ş Şa'abi devreye girmeseydi ordu tökezliyordu. Aynı muhtaçlık hali Musul'da Peşmerge için de geçerliydi. Peşmerge Musul'u doğu, kuzey ve kuzeybatıdan sarmış durumdaydı. Kürtlerin mevzileri Beşik Dağı gibi yerlerde şehre 15-16 kilometre uzaktaydı. Iraklıların birbirine rezerv koyma lüksü yoktu.

Operasyonda olmak ya da olmamak!

Arap Baharı'nın henüz başlarında, 28 Mart 2011'de başbakan sıfatıyla Bağdat'a giden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Şii lider Mukteda es-Sadr'ın adamları tarafından sevgi seliyle karşılanmıştı. Konvoyun güzergâhı üzerinde toplanan binlerce kişi

Irak Türkmen Cephesi de Kerkük'te IŞİD'e karşı özsavunma gücü oluşturma yoluna gitti.

"Başbakan hoş geldin" ve "Sadr grubu seni selamlıyor" yazılı pankartlar açmıştı.[18]

Beş yılda dostane havadan geriye en ufak bir esinti kalmadı. Sadr'ın adamları bu kez 18 Ekim 2016'da Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliği'nin önünde "İşgalci defol" sloganıyla gösteri yaptı.[19] "Dost" ülkeden "işgalci" güce dönüşüm, Türk dış politikasının tuhaf döngüler içerisindeki son kazasını resmediyordu.

Türkiye takındığı tutumla kısa sürede Irak'ta ordu, Peşmerge, Haşdu'ş Şa'abi ve aşiret güçlerinin Musul'u IŞİD'den kurtarmak için 17 Ekim 2016'da başlattığı savaşın "soğuk" cephesi haline geldi. Bağdat ile Ankara arasındaki diyalog, tartışmadan tehdide dönüşürken Cumhurbaşkanı Erdoğan tehditkârdı: "Musul operasyonunda olmaya kararlıyız. Koalisyon güçleri Türkiye'yi istemiyorsa B planımız devreye girer. O da olmazsa C planı devreye girer."[20]

18. "Erdoğan'a Irak'ta sevgi seli", İHA, 28.03.2011, www.iha.com.tr/haber-erdogana-irakta-sevgi-seli-166915

19. "Get out, Erdogan!", Russia Today, 18.10.2016, www.rt.com/news/363216-iraq-mosul-turkey-protest/

20. "Erdoğan'dan Musul tepkisi: Koalisyon bizi kabul etmezse B ve C planlarımız var", *BBC Türkçe*, 14.10.2016.

B ve C planlarının ne olduğu spekülasyona açıktı. Çünkü bu tehdidi, iç kamuoyuna başkanlık sistemine geçişi yeniden gündeme getiren Erdoğan'ın ne kadar güçlü bir lider olduğunu göstermeye yönelik bir blöf olarak algılayanlar olduğu kadar, Türkiye'nin Suriye'de yaptığı gibi sınır hatlarında yeni bir maceraya kalkışabileceğini düşünenler de vardı.

B ve C planı ile ilgili Musul'daki operasyona katılmak için koalisyona karşı kozlarını kullanma, Suriye'nin kuzeyinde olduğu gibi sınırda fiili tampon bölge oluşturma ve göç akını olması halinde bunu fiili müdahale için gerekçe yapma gibi seçenekler konuşuldu. Göç dalgasına karşı bir acil durum planı hazırlandı. Bu çerçevede Cerablus-El Rai arasında olduğu gibi Irak'ta da 10 kilometre derinliğinde bir tampon bölgenin kurulması gündeme getirildi. Bu tür bir planın Erbil ve Bağdat'ın yanı sıra İran ve ABD'nin rızası olmadan yürütülmesi zordu. Erdoğan "Suriye'de yaptık, Irak'ta da yaparız" diye çıkışıp duruyordu ama Cerablus'tan Suriye'ye müdahale ABD ve Rusya'ya rağmen olmamıştı. Ayrıca sınırda güvenliği artırmaya yönelik adımlar gecikmedi. Öncelikle Silopi'ye tank ve topçu sevkıyatı yapıldı.

Liderler düzeyindeki söz düellosu sürerken Ankara, 18 Ekim'de Dışişleri Müsteşarı Ümit Yalçın başkanlığında bir heyeti Bağdat'a gönderdi. Şii milislerin Musul'a girmemesi, Tel Afer'deki Sünni Türkmenlerin katliama uğrama korkusu ve Şengal'de PKK varlığının büyümesi konusundaki uyarılar tekrarlandı. Ankara'nın Başika kampındaki Türk birliklerin kalması için önerdiği çözüm şuydu: "Kamp koalisyon kapsamına alınsın."[21]

"Sahada olacağız" diye direten Erdoğan'ın pozisyonunun gerisine düşen bir öneriydi. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu görüşmelerin olumlu geçtiğini açıkladı. Irak Dışişleri anlaşma sağlanmadığı yanıtını verdi.

Türkiye, Kürdistan Bölgesel Yönetimi ya da Türkmenlerin çağrısıyla kara unsurlarının operasyona katılmasından söz ediyordu. Ancak ne Türkmenler ne de Kürtlerden bir talep geldi. Kürdistan Bölgesel Yönetimi lideri Mesud Barzani, statüsü tartışmalı yerlerde 2014 sonrası elde ettiği kazanımlarını garantiye alabilmek için Bağdat'la kurduğu ortaklığın elini güçlendirdiğinin farkındaydı. Bu yüzden "Türk askeri varlığıyla ilgili Ankara ve Bağdat arasında uzlaşı yolu bulunmalı. Bağdat'ın rızası olmadan herhangi bir gücün operasyona katılmaması gerektiğini düşünüyoruz" diyerek

21. Ece Göksedef, "Bağdat'la tansiyonu düşürme çabası", *Al Jazeera Turk*, 18.10.2016.

Ankara'nın istediği gibi topa girmedi.[22] Barzani operasyona verdiği kritik katkı karşılığında kenti ikiye bölen Dicle'nin doğusundaki bölgeyi kontrol etmek ve Kerkük'teki fiili kontrolü kalıcı hale getirmek istiyordu.

Nitekim çok geçmeden Barzani, Kürdistan'ın hak iddia ettiği ve Peşmerge'nin kurtardığı bölgelerden çekilmeyeceklerini duyurdu:

> Bu bölgeler, 11.500 şehit ve yaralı Peşmerge'nin kanıyla kurtarıldı. Bu kadar kurbandan sonra bu bölgelerin doğrudan merkezin kontrolüne verilmesi mümkün değil... IŞİD'den önce Musul'da 300 bin Kürt yaşıyordu, onlara nasıl sırtımızı döneriz? ABD'yle de Kürdistani bölgelerden çekilmeme konusunda anlaştık... ABD (Pentagon ile Peşmerge Bakanlığı arasında) ve Irak hükümeti ile anlaşmamız var: Musul operasyonundan önce oluşan savunma hatları müzakere edilmeyecek... Her zaman söyledim, bağımsızlık Kürtlerin en doğal hakkıdır. Bu sürecin şiddetten uzak, diyalog yoluyla masaya yatırılması gerekiyor. Bağdat'ta yaptığım son ziyarette bu konuya da değindik. Emin olun iyi bir ilgi topladı. Bu şekilde ilgi toplaması, süreçte ortak hareket edilerek bir sonuca varılacağını işaret ediyor. Eğer ortak bir uzlaşıya sahip olmazsak, iyi bir komşu olmaya çalışacağız. Uzlaşıya varırsak belki hiç referanduma gitmeye de gerek kalmayabilir. Aksi takdirde bağımsızlık referandumu yapılacaktır."[23]

Irak hükümeti ise Barzani'ye şu yanıtı verdi:

> Anlaşma, Peşmerge'nin Musul'un kurtarılan bölgelerinden çekilmesini öngören özel bir madde içeriyor. Anlaşma, (Peşmerge'nin) özgürleştirme hareketinin başlamasından önce tuttuğu savunma hatlarına çekilmelerini şart koşuyor.[24]

Burada kritik nokta, anlaşmanın, Musul operasyonundan önce Peşmerge'nin kurtardığı bölgelerle ilgili bir şey söylememesiydi. Peşmerge, IŞİD'in Musul'u düşürdüğü 2014'ten itibaren Kerkük gibi Irak ordusunun çekildiği yerlere girerek ya da IŞİD'i temizleyerek Bağdat ile Erbil arasındaki tartışmalı bölgelerin yüzde

22. "Barzani: Ankara-Bağdat arasında uzlaşı olmalı", *Al Jazeera Turk*, 17.10.2016.

23. "Kurdish president: We have deal with US and Baghdad to keep reclaimed lands", *Rudaw*, 17.11.2016; "Baghdad, Kurds at odds over control of post-ISIL Mosul", *Al Jazeera*, 18.11.2016; "Barzani: Geri çekilmeyeceğiz", *Hürriyet*, 17.11.2016.

24. "Baghdad, Kurds at odds over control of post-ISIL Mosul", *Al Jazeera*, 18.11.2016.

90'ının kontrolünü eline aldı. Buraların geleceği Kürtlerle Irak'ın geri kalanı arasında bir savaşı kışkırtacak kadar mühimdi.

Türkmenler ise zaten küskün ve umutsuzdu. Hükümetin Musul siyaseti çelişkilerle doluydu. Ankara bir taraftan operasyona katılmak için bütün ağırlığını koyarken diğer taraftan operasyonun Türkiye'ye karşı yapıldığı iddiasını işliyordu. Hükümetin bakışı şuydu: Operasyonun zamanlamasını manidar. Operasyon tam da Suriye'de Türkiye'nin desteklediği grupların Cerablus'tan sonra Dabık'ı ele geçirip El Bab'a yöneldiği sırada başladı. Amaç, Türkiye'nin Suriye'deki etkisini azaltmak. Kasıtlı olarak IŞİD üyelerinin Musul'dan Suriye'ye kaçabilecekleri koridor açık bırakıldı. Musul'dan çıkan İD üyeleri Rakka ve El Bab'a gidip Türkiye destekli operasyona daha güçlü bir şekilde direnecekler. Asıl hedef, IŞİD'i Musul'dan atmak değil Musul'u paylaşmak. Türkiye'yi paylaşım masasından uzak tutmaya çalışıyorlar. Musul'daki savaş göç dalgası yaratabilir. 60-100 bin kişi Türkiye sınırına yönelebilir. Sivillerin arasına sızan IŞİD üyeleri de Türkiye'ye yönelebilir. PKK'nin eğittiği Ezidi güçlerinin operasyonda yer alması Türkiye açısından güvenlik riski oluşturuyor. Şii ağırlıklı ordunun girmesi bölgede büyük mezhep savaşının fitilini ateşleyebilir.[25]

Türkiye'nin operasyona dahil edilmesi, IŞİD'in Suriye'ye geçmesi, göç dalgası ve mezhep savaş gibi sonuçları değiştirmeyecekti. Bu hassasiyetlerin hükmü, Türkiye operasyona katılım konusunda muradına erinceye kadar geçerliydi.

Devam eden gerilimin gölgesinde Ankara, ABD'den operasyona hava unsurlarıyla katılmak için yeşil ışık aldı. Başbakan Binali Yıldırım, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar'ın 17 Ekim'de Washington'da ABD Genelkurmay Başkanı Joseph Dunford'la mutabakata vardığını açıkladı.[26] Buna göre Türk jetleri, Musul Koalisyonu Komuta Merkezi emrine tahsis edilecekti. Jetler "sivil zayiat" riski olan alanlar dışında IŞİD hedeflerini bombalayacaktı. Operasyon için İncirlik'teki koalisyon uçakları da kullanılacaktı. Diyarbakır'daki hava üssü ise hava operasyonunun muhabere, arama ve kurtarma merkezi olacaktı. Koalisyon fiilen Türk jetlerine görev çağrısı yapmasa da ABD'den alınan yeşil ışık Ankara'ya zafer havası attırmaya yetti: "Bastırdık ve aldık!"

Mesele ABD Savunma Bakanı Ashton Carter'ın 21 Ekim 2016'daki ziyaretinde yeniden müzakere edildi. Carter gelinen noktayı şu

25. Serpil Çevikcan, "Ankara'nın Musul planı", *Milliyet*, 18.10.2016.

26. Deniz Zeyrek, "Türkiye, Musul operasyonuna havadan giriyor", *Hürriyet*, 18.10.2016.

sözlerle aktardı: "Detaylar üzerine çalışıyoruz... Tabii ki Irak hükümetinin kabul etme gereği duyacağı bir şey olacak. Ve sanırım bu konuda prensipte bir anlaşma var, fakat şimdi detaylara bakıyoruz... Irak'ta koalisyonun yaptığı her şey Irak hükümetinin onayıyla olmak durumunda... Türkiye'nin IŞİD'le mücadelede uygun bir rolü olacaktır..."[27]

Bu açıklamayı Türk medyası "Irak ve Türkiye, Türkiye'nin Musul operasyonundaki rolü konusunda prensipte anlaşmaya vardı" diye verdi. Ancak ertesi gün Carter'ın Bağdat'ta görüştüğü İbadi, Türkiye'yi reddetti: "Musul savaşı Iraklıların savaşıdır. Türklerin katılmak istediğini biliyorum, onlara teşekkür ettiğimizi söylüyoruz, bu Iraklıların üstesinden geleceği bir şey ve Iraklılar Musul'u özgürleştirecek."[28]

Carter da "Irak'ın egemenliği konusunda net bir pozisyona sahibiz. Bu tamamen Irak hükümetinin karar vereceği bir mesele" dedi. Buna rağmen koalisyondan gelen talep üzerine Türkiye'nin 4 savaş uçağını operasyona hazır hale getirdiği açıklandı. Başbakan Yıldırım, Peşmerge'nin talebi üzerine TSK'nin Başika'daki üsten IŞİD mevzilerini vurduğunu duyurdu. Peşmerge'den yalanlama gecikmedi: "Türkiye'den bombardıman talebinde bulunmadık."[29]

Irak vilayetlerinde Türk şirketlerinin gönderilmesi yönünde çağrılara paralel olarak Türk Dışişleri, Irak'a seyahat uyarısı yapmak zorunda kalırken Erdoğan, sözleriyle Irak'ı dövmeye devam etti. Bunu yaparken sadece Irak değil, Yunanistan ve Bulgaristan gibi diğer komşuların sinirlerini zıplatacak şekilde 100 yıl önceki sınır tartışmalarını güncelledi. Musul, Erbil ve Kerkük'ün yanı sıra Batı Trakya'yı da Türkiye sınırları içerisinde gören Misak-ı Milli'ye defalarca atıf yaptı. 18 Ekim 2016'daki çıkışı şöyleydi:

> Misak-ı Milli'yi kavrarsak Suriye'deki, Irak'taki sorumluluğumuzun ne olduğunu anlarız. Eğer bugün Musul üzerinde bizim sorumluluğumuz var, hem masada hem arazide olacağız diyorsak bunun bir sebebi var... Senin Bağdat dediğin tamamen Şia'dan oluşan bir ordunun yönetmenidir. Biz onlarla mı konuşacağız... (Musul'u) Haşdu'ş Şa'abi'ye

27. ABD Savunma Bakanı Ash Carter'ın basın toplantısı, 21 Ekim 2016, www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript-View/Article/982254/media-availability-with-secretary-carter-enroute-to-abu-dhabi-united-arab-emira

28. Gordon Lubold, "Iraq's Abadi Rejects Turkish Assistance in Mosul Offensive", *The Wall Street Journal*, 22.10.2016.

29. "Peşmerge'den Başbakan Yıldırım'a yalanlama", *Cumhuriyet*, 24.10.2016.

terk edecekler. Gelecekleri varsa görecekleri var... Biz burada olacağız, hem arazide olacağız hem masada olacağız... Bir taraftan masada görüşmeler sürüyor, diğer taraftan hazırlıklar sürüyor arazi için.[30]

Klasik Türk dış politikası, Kerkük ve Musul'u doğal etki alanı olarak görüyordu. Şii kuşağının buralara uzanmasıyla Türkiye'nin stratejik bir çekilmeye maruz kalacağını düşünüyordu. Demografik unsur olarak da Türkmenlerin korunmasını Türkiye'nin Irak'taki en önemli çıkarlarından biri sayıyordu. Ancak bu üç parametre de Musul operasyonundan çok önce geriledi. Parametrelerdeki içerik boşalması, Ankara'nın 2008'den beri izlediği siyaset yüzünden oldu. Kerkük'te statü Ankara'nın sergilediği hassasiyetin aksine Türkmenler aleyhine değişti. Musul'da da siyasi nüfuz aracı olarak Türkmenlerin yerine Sünni Araplar ikame edildi. AKP yönetimi kart olarak neyi gördüyse hepsinden oldu. Artık klasik dış politikanın temel parametreleri AKP yönetiminin reflekslerini tanımlamıyordu.

Ankara'nın korkusu: Şengal ikinci bir Kandil olursa

Musul operasyonuna müdahil olmak için Haşdu'ş Şa'abi'nin Sünni temizliği yapacağı argümanını kullanan ama sonuç alamayan Türk hükümeti, daha sonra Irak'a olası bir müdahale senaryosu için Şengal'in (Sincar) PKK'ye üs olduğu gerekçesini dillendirmeye başladı. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, "Sincar yeni bir Kandil olma yolunda, buna müsaade edemeyiz" diyerek meseleye daha bir ciddiyet kattı.[31]

Türkiye'nin müdahale uyarısı, ABD Genelkurmay Başkanı Orgeneral Joseph Dunford'un 6 Kasım 2016'daki Ankara temaslarında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hulusi Akar tarafından gündeme getirildi. Şengal'in Kandil'e dönüşmesinde ölçünün ne olduğuna dair iki kıstas konuldu:

"PKK'nin Şengal'de yönetime el koyması ve burayı Suriye ile Irak arasında geçişlerin sağlanabildiği lojistik bir üsse dönüştürmesi."[32]

30. "Erdoğan: Arazi için hazırlıklar sürüyor", *Al Jazeera Turk*, 18.10.2016, www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-arazi-icin-hazirliklar-suruyor

31. "Sincar yeni bir Kandil olma yolunda, buna müsaade edemeyiz", *Hürriyet*, 27.10.2016.

32. Murat Yetkin, "Akar-Dunford görüşmesinde Amerikan sözü: Rakka YPG'ye bırakılmayacak", *Hürriyet*, 08.11.2016.

Şengal'den kaçan Ezidilerin yaşadıkları trajedi büyük.

Peki, Ezidilerin tarihi yerleşim merkezi Şengal ve bu halka en zor zamanlarında sığınak olan Şengal Dağı gerçekten Kandil olma yolunda mıydı?

Esasen Şengal'deki PKK varlığı, IŞİD'in bölgeyi işgal etmesiyle yeni bir mücadele alanının açıldığı 3 Ağustos 2014'te başlamış değildi. PKK'nin Ezidiler arasında yer edinmesinin en az 20 yıllık bir geçmişi vardı. 2003'te Amerikan işgalinden sonra bölgenin yeni bir türbülansa girdiği süreçte Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Şengal'i Kürdistan'ın idari sınırlarına almak için buradaki Peşmerge varlığını artırırken PKK de daha bariz bir şekilde kendine nüfuz alanı açtı. Ancak 2014'te sayıları 7-8 bini bulan Peşmerge güçleri IŞİD ile savaşmadan bölgeden çekilirken PKK'nin silahlı kanadı HPG'nin Şengal Dağı'ndan, Rojava'nın savunma gücü Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG) de Suriye tarafından koridor açması Apocu Kürt hareketinin Ezidiler arasındaki popülaritesini artırdı. PKK'nin yükselişine karşın Mesud Barzani liderliğindeki Kürdistan Bölgesel Yönetimi, Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ve buna bağlı Peşmerge ciddi boyutta itibar kaybetti.

Peşmerge kaybettiği itibarı geri kazanmak ve PKK'nin önünü kesmek için Şengal'i kurtaran operasyonda daha atılgan bir strateji izledi. Barzani yönetimi bazı önde gelen Ezidi aileleri ve din adamlarını yanında tutsa da PKK'ye yönelimin önüne geçemedi. IŞİD'in yarattığı şokun gölgesinde HPG'nin yardımıyla Ezidi özsavunma güçleri olarak Şengal Direniş Birlikleri (YBŞ)

ve Şengal Kadın Birlikleri (YJŞ) organize oldu. Sivil ve siyasi kanatta da Şengal Kurucu Meclisi oluşturuldu. Bu meclis diasporada da örgütlenerek birçok uluslararası platforma erişim imkânı buldu.

Yine PKK'nin yönlendirmesiyle, bir dönem Bekaa Vadisi'ndeki Mahsum Korkmaz Akademisi'ne benzer şekilde, Şengal Dağı'nda efsanevi Kürt savaşçı Dewrêşê Evdî adını taşıyan bir akademi kuruldu. Bu akademide siyasi ve sosyal konularda teorik dersler veriliyordu. Eğitmenlerin çoğu Ezidi'ydi. Burada Saddam döneminde orduda ya da eskiden Peşmerge'de görev yapmış Ezidiler de eğitmenler arasındaydı. Akademide kursları tamamlayanlar farklı alanlarda çalışmalara katılıyordu.

KDP'nin çizgisi dışında askeri ve siyasi alternatiflerin ortaya çıkması Barzani yönetimini ziyadesiyle rahatsız etti. Şengal bölgesinde yaklaşık 4 bin Ezidi'nin yer aldığı Peşmerge gücüyle dengeyi kendi lehine değiştirmeye çalışan Barzani yönetimi, ayrıca alternatif bir Ezidi kadın birliği kurdu. Fakat Ezidi inancına yönelik suç ve nefret içeren dini propagandanın artması Ezidiler arasındaki güvensizlik duygusunu daha da derinleştirdi. Bu da birçok Ezidi'nin geleceğini Erbil'le değil Bağdat'la garanti altına alabileceğini düşünmesine neden oldu.

Musul'a operasyon hazırlıkları yapılırken Irak hükümetinin YBŞ ve YJŞ'yi meşru güç olarak tanıyıp bir kısmına maaş bağlaması Erbil'in rahatsızlığını daha da artırdı. Gerçi Bağdat'ın yardımı yeterli olmadığı gibi sonradan da kesildi. Bağdat'ın 1.000 kişiye maaş taahhüdüne rağmen sadece 500 kişi için ödenek gönderildi. Gelen miktar YBŞ ve YJŞ bünyesinde yer alan yaklaşık 2.500 kişiye dağıtıldı. Ödeneğin kesilmesi Peşmerge'nin Musul operasyonuna katılması konusunda Erbil ile Bağdat arasında varılan mutabakata bağlanıyordu.

Peşmerge ile birlikte Şengal'in merkezini özgürleştirdikten sonra köylerde IŞİD'le savaşı sürdüren YBŞ ve YJŞ, Musul'un merkezi ve Tel Afer'e yönelik operasyonda yer almadı. Yine de Ezidi güçleri kendilerini Musul operasyonunun bir parçası olarak görüyordu. Sonuçta kritik bir güzergâhta yer alan Şengal, idari olarak Musul vilayetine bağlıydı.

Şengal'in geleceğinin ne olacağına dair tartışmalar, PKK-KDP arasındaki gerilim ya da rekabet eşliğinde sürüyordu. Tabloya bakıldığında askeri ve siyasi olarak Ezidi yerleşim merkezlerinin iki rakip güç arasında bölündüğü görülüyordu. Peşmerge ve PKK çizgisindeki örgütler Şengal'in merkezini birlikte kontrol ediyor-

du. Ayrıca HPG'nin hem Şengal Dağı hem de Şengal'in merkezinde karargâhı vardı. HPG'liler buralarda kendi üniformalarıyla faaliyet yürütüyordu.

Şengal Dağı'nın yanı sıra Sinunê ve Hanesor gibi nüfusları 25-30 bini bulan köylerde YBŞ ve YJŞ'nin varlığı öne çıkıyordu. Sinunê'de iki tarafın da kaymakam atamasıyla ikili bir yönetim ortaya çıktı. Her iki tarafın da kontrol noktaları vardı. Buna benzer ikilikler yer yer gerilimlere yol açıyordu. Hanesor'da YBŞ'nin varlığı daha fazlaydı. Burada kaymakamlık ve emniyet binaları YBŞ'nin kontrolündeydi. Suriye sınırındaki Rabia'yı da YBŞ ve Peşmerge birlikte kontrol ediyordu. Sınırda iki tarafın da kontrol noktası vardı.

Ezidi Kültür Vakfı Başkanı Sosyolog Azad Barış'a göre, tarihteki 72 ölüm fermanına ilaveten IŞİD yüzünden yaşanan son katliamdan sonra Ezidiler kendilerine sağlam güvence arıyordu. Bu güvenceyi de iki yerde görüyorlardı: Kendi özsavunma gücüne sahip otonom bir bölge kurulması ve bu bölgenin uluslararası koruma altına alınması. Hâlâ kamplarda yaşayan Ezidiler katliamın tekrarlanmayacağına güvenemedikleri için evlerine dönemiyordu. Azad Barış düşüncelerini benimle şöyle paylaştı:

> Kürtler arasındaki münakaşadan dolayı Şengal'in geleceği belirsiz. Şengal'in kaderini Ezidilere bırakmak istemiyorlar. Bu halkın kaygı ve korkuları ciddiye alınmıyor. Herkes kendi Ezidi'sini yaratma çabası içinde. Bu süreçte YNK (Kürdistan Yurtseverler Birliği) arka planda kaldı. Şengal'deki hâkimiyet PKK ile KDP arasında şekilleniyor. KDP, Ezidileri kazanmaya çalışıyor. Peşmerge içindeki Ezidiler de, DAİŞ (IŞİD) belasından kurtulduktan sonra gerekirse özerk yapılanmaya gideriz diyor. Ama halk içinde artan oranda PKK çizgisine kayış söz konusu. Diasporadaki Ezidiler arasında da PKK ile kendilerinin daha güvende olacağını düşünenlerin sayısı artıyor. KDP'nin kurduğu televizyon kanalında bile KDP eleştiriliyor, "KDP'ye kalırsak Ezidilerin canları ve hakları garanti altında olmaz" diyenler çıkıyor. Tabii KDP'ye güvenmiyorlar ama PKK ile ilgili de bir taraftan güven, diğer taraftan "Bunlar komünist" propagandasının etkisiyle ne olacak korkusu var.

Azad Barış, Şengal'in ikinci bir Kandil olacağı tespitine de katılmıyordu:

> Kandil benzetmesi gerçekçi değil. Bir kere coğrafî ve topografik koşullar farklı. Şengal'i bir gerilla üssüne dönüştürme imkânı yok.

Bir tarafı düzlük ve çöl, diğer tarafı çıplak dağ. Evet Ezidilere kendilerini savunma imkânı sunuyor ama Kandil gibi bir gerilla yerleşimi için uygun değil. Şengal'in Kandil'e dönüşeceği iddiası hem abartılı hem kötü niyetli. İdeolojik zeminde PKK'nin varlığının olduğu doğrudur ama işin özünde burada bir Ezidi örgütlenmesi söz konusu. Bütün dertleri yeni bir katliamdan korunma imkânlarına sahip olmak. Onun için örgütleniyorlar. PKK'nin de ikinci bir Kandil'e ihtiyacı yok. PKK, Şengal'de 1993'ten beri var. Düzenledikleri toplantılara binlerce kişi katılıyordu.

Ezidi asıllı gazeteci Eyüp Burç da Azad Barış ile aynı kanaatteydi:

Şengal'in ikinci Kandil'e dönüştüğü iddiası bir Türk egemen jargonudur. KDP de aynı şeyi kendisine yakın bazı Ezidilere söyletiyor. Ancak politik ve askeri olarak Şengal, PKK'nin KDP'den daha çok hak iddia edeceği bir yer haline geldi. KDP, Ezidileri soykırımla yüz yüze bırakmanın kompleksiyle hareket ediyor. Ezidilere koridor açan güçlerin orada olmasından rahatsız, çünkü onlara o ihaneti hatırlatıyorlar. Şengal için uluslararası bir korumanın sağlanacağını düşünüyorum. Orayı PKK'ye de vermezler. Ama PKK bir faktör olarak kalır. Bana göre PKK, Şengal'den kolay kolay vazgeçmez. Çünkü Şengal Batı ve Güney Kürdistan'ın kilididir. Ezidilerin dünyasında PKK her zaman vardı. Abdullah Öcalan kendini Şengal'le bütünleştirmişti. Kendisini Dewrêşê Evdî ile özdeşleştiriyordu. Öcalan'ın tek şiiri Şengal'le ilgilidir. Yani PKK'nin gündeminde Şengal uzun zamandır vardı. Kürtler arasında en seküler Kürt hareketi olduğu için bir yakınlık söz konusu. Ben çözümü Güney Kürdistan'ın siyasal birliği içerisinde Şeyhan'ı da içine alan özerk bir Ezdixan'ın kurulmasında görüyorum. Saldırıya açık sınırları da uluslararası güç tarafından korunmalıdır. Ancak Ezidiler bu şekilde topraklarına dönebilirler. Çünkü kimseye güvenmiyorlar. Bu insanları topraktan koparıp Batı'ya taşımak da bu inancın bitirilmesi demektir. Yok olma sürecini önlemek için özerklik ve koruma şart.

Şengal, gerilla aktivitesi için Kandil'in sunduğu koşulları garanti etmese de PKK son birkaç yılda yaşanan türbülanslar sayesinde İran sınırındaki Hanekin'den Irak'ın orta kesimlerine, Kerkük'ün güney kırsalından kuzeybatıda Musul'a kadar bir yay şeklinde geniş bir hatta görünür hale geldi. TSK'nin Silopi'de sınıra yığdığı tanklarla bu tür esnek ve dinamik bir süreci tersine çevirmesi Irak içinden bakıldığında pek de kolay gözükmüyordu.

Karşı hamle-Fırat'ın Gazabı

Musul'a operasyonun start almasının ardından 8 Kasım 2016'daki Amerikan seçimlerine dört gün kala hızlandırılmış bir plan ile Suriye'nin Rakka kentini IŞİD'den kurtarmak için "Fırat'ın Gazabı" adıyla bir operasyon başlatıldı. ABD liderliğindeki uluslararası koalisyonun desteğinde operasyonu Kürtlerin öncülüğündeki Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) başlatması Ankara'da kaşların çatılmasına yol açtı. Musul operasyonundan dışlanan Türkiye'nin Rakka'da ABD ile ortaklık kuracağına dair beklenti vardı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, G20 zirvesine ev sahipliği yapan Çin'in Hangzhou kentinde görüştüğü ABD Başkanı Barack Obama'nın ortak operasyon önerisinden söz etmişti: "Obama, özellikle Rakka konusunda beraber bir şeyler yapmak istiyor. Bizim açımızdan sıkıntı olmayacağını belirttik. 'Askerlerimiz bir araya gelsinler, ne gerekiyorsa yapılır' dedik."[33]

Ortaklığın tek şartı YPG'nin omurgasını teşkil ettiği SDG'nin dışarıda tutulmasıydı.[34] Ancak aşiretler ve "sözde ılımlı" muhalif güçlerin katılımıyla Arap yoğunluklu bir ordu teşekkül etme planında ilerleme sağlayamayan ABD mecburen Kürtleri ön safa aldı.

Kürtlerin Rakka operasyonunda hangi koşullarda yer aldığını, nasıl bir operasyon planlanması yapıldığını ve Rakka'ya kimin hükmedeceğini YPG Genel Komutanı Sipan Hemo'ya sorduğumda şu yanıtı aldım:

> Rakka operasyonunda Kürtler koalisyonla birlikte hareket etmektedir. Operasyonun hazırlıkları iki aydır yapılıyordu. Operasyona SDG içindeki bütün bileşenler katılıyor. Bu ortaklığın çatısı altında YPG/YPJ'nin yanı sıra Liva Sukur er-Rakka, Liva et-Tahrir, Liva Şuheda er-Rakka, Tugaya Şuheda Hamınam et Türkmen, Liva Ahrar er-Rakka, Suvvar Tel Ebyad ve Süryani Askeri Meclisi yer alıyor. İlk aşamada Rakka kuzey, doğu ve batıdan kuşatılacak. Kuşatma harekâtının çok uzun sürmesi beklenmiyor. İlk etapta Fırat Nehri'ne ulaşıldığında kentin merkezine yönelik ikinci bir planlama yapılacak. (Operasyonun 73 gün sürdüğü) Menbic'deki tecrübeden hareketle Rakka merkezinin kurtarılması zaman alacak. Rakka'nın kurtarılması ve yönetilmesi konusunda plan, Menbic'dekinden farklı olmayacak. Hatta Rakka'da yerel güçlerin ağırlığı çok daha fazla olacak. Arap ağırlıklı bölgelerin

33. Selçuk Tepeli, "Erdoğan, Obama'nın Rakka önerisini açıkladı", *Haber Türk*, 07.09.2016.

34. "Rakka kriteri: YPG varsa Türkiye yok", diken.com.tr, 22.09.2016.

kurtarılmasına yardım ettikten sonra sorumluluğu yerel meclise bırakıp çekilme yönündeki politika değişmeyecek. Rakka Askeri Meclisi tamamen Rakkalılardan oluşacak. Kürtlerin Rakka'da kalmak gibi bir hedefi ya da perspektifi yok. Yani Kamışlı, Kobani ya da Hasekeliler gelip Rakka'yı yönetmeyecek. Bir proje olarak üzerinde çalışılan Rojava Kuzey Suriye Demokratik Federasyonu'na Rakka'nın da katılması gibi bir hedef ya da buna yönelik bir perspektif de yok. Rakkalılar da kendileri kendi kararlarını verecek.

Türkiye'nin, Suriye'ye Fırat Kalkanı Operasyonu ile müdahale etmesinden sonra SDG'nin Menbic'den çıkarılmasına yönelik tehditler arttı. Ayrıca YPG'nin kontrolündeki Afrin ve Tel Ebyad taraflarına yönelik atışlar sıklaştı. Bu yüzden Kürtlerin Rojava'dan güneye güç kaldırmasının güvenlik zafiyetine yol açacağına dair endişeler söz konusuydu. Sipan Hemo, Türkiye'den bir hamle bekleyip beklemedikleri konusunda şunları söyledi:

Türkiye'yi tahrik edecek herhangi bir pozisyonda olmak istemiyoruz. Kendi ülkemizde DAİŞ'e karşı bir savaş yürütüyoruz. Bu operasyon Türkiye'ye karşı değil, Türkiye'yi tehdit etmiyor. Bu yüzden anlayış beklerdik. Ama tersine düşmanlık gördük. Biz kendi işimize bakacağız ve operasyona devam edeceğiz. Şunun altını çizmek istiyorum: Şimdiye kadar Türkiye'ye karşı bir tehdit oluşturmadık, düşmanlık etmedik. Bu politikamız da değişmeyecek... Suriye'ye yönelik müdahaleyi işgalci bir müdahale olarak görüyoruz. Sadece biz değil Suriye'deki bütün taraflar Türkiye'nin askeri varlığını işgalci güç olarak görüyor. Bizim hareketimiz Suriye'ye dönük, Türkiye'yi tehdit eden bir pozisyonda değiliz ve bu politikamız değişmeyecek... Hem Rakka'ya operasyonu için hem de Rojava'yı savunmak için yeterli gücümüz var. Bir güvenlik zafiyeti söz konusu değil.

Rakka operasyonuna paralel olarak Türkiye'nin Rojava'ya karşı geliştirebileceği olası bir hamleye karşı ABD'den Kürtlere verilmiş bir güvence var mıydı? Yanıt şuydu:

Hayır bir güvenlik garantisi yok. Ancak biz başından itibaren Kobani, Şedadi, Tel Ebyad ve Menbic dahil bütün operasyonlarda koalisyonla birlikte hareket ettik. Buraları koalisyonun desteğiyle kurtardık. Bu da doğal olarak koalisyona buraları başka bir güce karşı koruma sorumluluğunu da yükler. Bununla birlikte bize bir güvence verilmiş değil.

ABD Kürtlere değil, ama Türkiye'ye bazı güvenceler veriyordu. ABD Genelkurmay Başkanı Dunford, 6 Kasım'da Türk mevkidaşı Hulusi Akar ile Ankara'da yaptığı toplantıdan çıkan sonucu şöyle paylaştı:

> Koalisyon ve Türkiye, Rakka'nın ele geçirilmesi, kontrol edilmesi ve yönetilmesine yönelik uzun vadeli bir plan üzerinde birlikte çalışacak... SDG'nin Rakka'nın kontrol edilmesi ve yönetilmesi konusunda çözüm olmadığını hep biliyorduk. Şu anda üzerinde durduğumuz şey operasyon için güçlerin doğru karışımını bulmaktı. (...) Operasyon çoğunlukla Arap ve Sünni Araplardan oluşan bir güce ihtiyaç duyuyor. Buna benzer güçler de var. Ilımlı Suriyeli muhalifler, Suriye ordusunun eski askerleri, Özgür Suriye Ordusu var... Rakka'ya yaklaştıkça, bölgede yardım etmeye hazır olduğumuz diğer güçleri de belirleyeceğiz."[35]

Fırat'ın Gazabı hamlesine karşı Türkiye de Fırat Kalkanı Operasyonu'na yeniden ağırlık verdi. 20 Ekim 2016'da TSK'nin yaptığı bombardımanın Kürtleri hedef alması üzerine Suriye, Türkiye'yi sivilleri öldürmekle suçlayıp "Bir daha Suriye hava sahasını ihlal etmeleri halinde Türk savaş uçakları düşürülecektir" uyarısında bulunmuştu.[36] Bunun üzerine Türkiye operasyonları kesti. Şam ve Moskova, Suriye ordusuyla savaşmayı öncelikli hedef olarak gören Türkiye destekli grupların El Bab'a girmesi halinde, Halep'te devam eden büyük operasyonun zora gireceğinden endişe ediyordu. Ankara, Suriye ve Rusya'nın hava savunma sistemlerini devreye sokmamasını temin etmek için Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ile MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı 1 Kasım'da Moskova'ya gönderdi. Rusya'nın şartı, Türkiye'nin Halep'teki örgütlere silah ve lojistik desteği kesmesiydi. Rusya'nın yeniden yeşil ışık yakması üzerine Türkiye, operasyonlara 13 Kasım 2016'da yeniden başladı. Böylece TSK destekli gruplar, El Bab'a doğru hızlıca mesafe aldı.

Türkiye'nin Rusya ile koordineli olarak geliştirdiği yeni hamleye ABD'den destek yoktu. Pentagon, koalisyon güçlerinin, Türkiye ve bazı asi grupların, El Bab'a yönelik operasyonuna destek vermediğini açıkladı. ABD'li Albay John Dorrian, Suriye'nin kuzeyinde Türkiye ve birlikte hareket ettiği isyancı gruplara destek

35. www.defense.gov/News/Article/Article/997373/dunford-turkish-leaders-create-long-term-plan-against-isil-in-raqqa

36. "Syria warns it will 'down Turkish planes next time' ", RT, 20.10.2006.

için gönderdikleri özel güçleri de çektiklerini belirterek "Bu, onların aldığı ulusal bir karar" dedi.[37]

Bu açıklamanın ardından bir süredir ABD'nin baskısıyla kendini tutan SDG de hem El Bab'ın doğusu hem de batısından harekete geçti. Bütün bu gelişmelere paralel olarak Suriye ordusu da hemen güneyde Kveyris üssünde El Bab'a hareket hazırlığı yapıyordu.

Koalisyonda gazavat havası: IŞİD bitiyor!

IŞİD ile mücadelede 2015 bilançosu için çok iyimser bir tablo çizildi. Fransa Savunma Bakanı Jean-Yves Le Drian, 21 Ocak 2016'da abartılı bir başarıdan söz ediyordu: Koalisyon güçleri 22.000 IŞİD savaşçısını öldürdü.

Koalisyonun Amerikalı sözcüsü Albay Steve Warren ise Nisan 2016'da "Artık bir madalyayı hak ettim" der gibiydi: 20 ayda 25 bin cihatçı öldürüldü, böylece IŞİD'in savaşçı sayısı 30 binin altına düştü; örgüt, Ömer eş-Şişani dahil lider kadrosundan 100 kişiyi yitirdi; Irak'ta ele geçirdiği toprakların yüzde 40'ını kaybetti; gelirlerinin üçte birinden oldu, savaşçılarına yaptığı ödemeleri yüzde 50 azalttı. Sonuç: "Bir boksör gibi karnından aldığı birkaç ağır darbeden sonra DAİŞ sendelemeye başladı."[38]

Bu bilgiler üzerine Middle East Forum'un başkanı Daniel Pipes, "IŞİD çöküyor" başlıklı yazısında "IŞİD'in Irak ve Suriye'de hızla yükseldiği gibi çökeceğini tahmin ediyorum. 2016 sonu itibariyle gitmiş olacağını bekliyorum" diyordu.[39] Mısırlı araştırmacı Abdülmünim es Said ise El Ahram'da IŞİD'in girdiği süreci Almanya'da Adolf Hitler'in umutsuz son 10 ayına benzetirken başka bir şey öngörüyordu:

> Almanya bu 10 aylık dönemde savaş çıktığından beri önceki yılların toplamından daha fazla insan, ekipman ve kentsel yapı kaybetti. Böyle bir şey bu yılın sonunda biteceğini tahmin ettiğim sözde hilafet için de yaklaşıyor. İşaretler var. Kuzey Suriye'den Bağdat'ın kapılarına uzanan genişlemeden sonra küçülmeye başladı. 2015'te Kobani, Sincar, Beyci, Tikrit ve Ramadi'nin çoğunu kaybetti. Rakka'daki tanıklar IŞİD liderlerinin ailelerini Musul'a gönderdiğini gördüklerini anla-

37. "Koalisyondan Türkiye'nin El Bab operasyonuna destek yok", BBC, 17.11.2016.

38. Omar Wahid-Michael Powell, "Coalition air strikes kill 25,000 jihadis", *The Mail on Sunday*, 16.04.2016.

39. Daniel Pipes, "ISIS is Collapsing", *Miami Herald*, 19.04.2016.

Kerkük'ün kuzeybatısında IŞİD'e karşı mevzilenen Peşmerge güçleri.

tıyor. Kerameti kendinden menkul "müminlerin lideri" Bağdadi takipçilerini bir sonraki aşamaya hazırlamaya başladı. Sözlerindeki mantık kendinden önceki zorbalarınkini izliyor: Kurduğu İslam devleti ilk değil. Bir diğerinin (Zerkavi'nin devleti) devamı. Haliyle IŞİD dağılırsa kökleri kalacak ve doğal olarak bir başkasının yolunu açacak. Bu Hitler'in Nazi Almanya'sının küllerinden doğan bir Anka kuşu olduğuna inanması gibi Bağdadi de bunun bir kader olduğuna inanıyor.[40]

Ters etki: Dışardan cepheye akın

Veriler IŞİD'in binlerce savaşçısını kaybetse de taze kan bulmakta asla zorlanmadığını gösteriyordu. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre ABD'nin bombardımana başladığı Ağustos 2014'ten itibaren bir ay içerisinde IŞİD'e 1.300'ü yabancı olmak üzere 6.000 yeni savaşçı katıldı.

2015'te IŞİD'e katılımların aylık ortalama 1.000'i bulduğu tahmin edilirken CIA Şefi John Brennan, 16 Haziran 2016'daki açıklamasında örgütün emrindeki savaşçı sayısını 18.000 ila 22.000 arasında verdi. CIA'in 2015'teki tahmini 33 bindi.

Ruslar ise 2014'te IŞİD'in savaşçı sayısını 30.000 ila 50.000 arasında veriyordu.

Institute for Economics and Peace'in (IEP) Küresel Terörizm

40. Abdel-Moneim Said, "End of IS?", *Al-Ahram Weekly*, 06.01.2016.

İndeksi'ne göre 2014 ve 2015'te Irak ve Suriye cepheleri dünyanın farklı bölgelerinden savaşçı çekmeye devam etti. Sadece 2015'in ilk yarısında 7 bin yeni savaşçı aktı. 2011-2015 arasında Irak ve Suriye'ye 100 ülkeden gidenlerin sayısı 25-30 bini buldu. Avrupa ülkelerinden gidenler yabancı savaşçıların yüzde 21'ini teşkil ediyordu. Geri kalan oranın yüzde 50'si Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerindendi.[41]

National Bureau of Economic Research'ün (NBER) Nisan 2016'da yayımlanan raporuna göre IŞİD'e savaşçı veren ülkeler arasında Tunus 6.000, Suudi Arabistan 2.500, Rusya Federasyonu 2.400, Türkiye 2.100 savaşçı ile başı çekiyordu. Ürdün 2.000, Fransa 1.700, Fas 1.200, Lübnan 900, Almanya 760, Britanya 760, Endonezya 700, Mısır 600, Belçika 470, Tacikistan 386, Bosna 330, Avusturya 300, Çin (Doğu Türkistan) 300, Kazakistan 300, İsveç 300, Kosova 232, Hollanda 220, Maldivler 200, Cezayir 170, ABD 150, Makedonya 146, İspanya 133, Kanada 130, Danimarka 125, Avustralya 120, Azerbaycan 104, Malezya 100, Filipinler 100, Arnavutluk 90, İtalya 87, Norveç 81, Finlandiya 70, Pakistan 70, Sudan 70, İsviçre 57, İsrail 50, İrlanda 30, Hindistan 23, Yeni Zelanda 7, Brezilya 3, Madagaskar 3, Singapur 2, Kamboçya 1, Moldova 1, Romanya 1 vatandaşını IŞİD'e kaptırdı.[42] Benim konuştuğum yerel kaynaklara göre Suudi Arabistan, 6.000-7.000 kişiyle IŞİD saflarında en fazla vatandaşı bulunan ülkeydi.

Taze kan: çocuklar

IŞİD, 2014'ün sonundan itibaren çocukları da savaşçı olarak kullanmaya başladı. Çocuk savaşçılar ilk kez IŞİD'in rehineleri infaz için kullandığı 6 çocuğun görüntüsünü yayımlamasıyla gündeme geldi. IŞİD'in bunlara taktığı isim "Hilafetin Yavruları" idi. Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre IŞİD, 2015'te 1.100 çocuğu savaşçı saflarına kattı.

BM'ye göre Irak güçleri Beyci'yi geri aldığında IŞİD saflarında ölen 480 kişiden çoğu çocuk yaştaydı. BM'nin 2015'te yayımlanan raporuna göre IŞİD çocukları muhbir, kontrol görevlisi ve intihar bombacısı olarak kullanıyordu. Ağustos 2014'ten Haziran 2015'e kadar IŞİD yüzlerce çocuğu zorla askeri eğitim kamplarına götürdü. 14 Ocak 2015'te IŞİD Tel Afer'de "Yavrular İçin Faruk

41. Global Terrorism Index 2015, Institute for Economics and Peace (IEP), http://economicsandpeace.org

42. Efraim Benmelech, Esteban F. Klor, "What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?", NBER, no. 22190, Nisan 2016.

Enstitüsü" adını verdiği kamptan çekilmiş görüntüleri servis etti. 6 Şubat 2015'te çocuklara askerlik zorunluluğu getiren IŞİD, 21 Haziran 2015'te 800 çocuğu Musul'daki Selamiye Kampı'na soktu. 5-10 yaşları arasındaki çocuklar zorunlu din eğitimine, 10-15 yaş arası çocuklar ise askeri eğitime tabi tutuldu. IŞİD'in yayımladığı görüntülerden hareketle 11'i Irak'ta, 14'ü Suriye'de olmak üzere 25 askeri eğitim kampının olduğu tespit edildi.

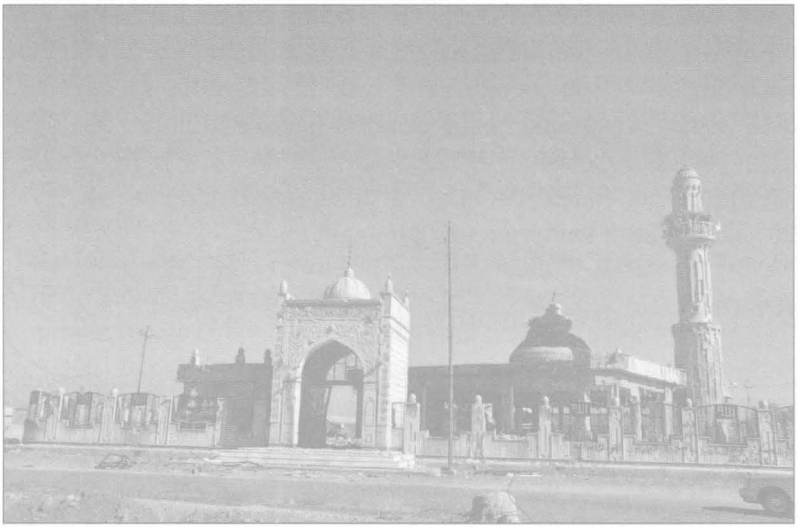
IŞİD'in transformasyon yeteneği

2014'ün güzünden 2016'nın yazına kadar yürütülen operasyonlarda IŞİD'in ağır darbeler aldığı doğruydu ama başının düşmekte olduğu tespiti bir avutmaydı. Bu tespitler yapılırken IŞİD'in üs haline getirdiği iki önemli şehir Musul ve Rakka'ya yönelik operasyon başlamamıştı. IŞİD sahada toprak kaybederken Irak ve Suriye dışındaki varlığını ve dehşetini artırıyordu.

IŞİD'in Alman savaşçılarından Harry Sarfo'ya göre örgüt bir noktadan sonra koalisyona katılan Batılı ülkelere dehşeti yaşatmak için Avrupa'ya operasyon yürütecek adam göndermeye başladı. Suriye'ye gitmeye hazırlananlara da saldırılara katılmaları için talimat beklemeleri söylendi. Kısa bir süre sonra da Fransa ve Brüksel'de bombalar patladı. Dışardaki operasyonları en tepede yöneten Ebu Muhammed el Adnani'ydi. Sarfo da çölde ve nehirde eğitimleri de içeren 10 aşamalı bir eğitimden geçtikten sonra gözleri bağlı halde Adnani'ye götürüldü ve sadakat yemini etti. Yurtdışındaki saldırıları ve militanların idaresi için IŞİD'in Emniyet adı verilen güvenlik ve istihbarat meclisine bağlı "Avrupa işlerinden sorumlu gizli servis", "Asya işlerinden sorumlu gizli servis", "Arap işlerinden sorumlu gizli servis" gibi birimler kuruldu.

IŞİD sahada farklı düzeylerde çatışma ve şehirlere sızma eğitiminden geçirdiği yüzlerce casusu Türkiye, Avustralya, Almanya, İspanya, Lübnan, Tunus, Bangladeş, Endonezya ve Malezya'ya sızdırdı.[43] IŞİD, ABD'ye casus sızdırmak için fazla uğraşmadı. Amerikalı savaşçıların bir kere Suriye'ye giriş yaptıktan sonra tekrar ülkelerine dönmeleri çok zor olduğu için ABD'de sicili temiz, sorunsuz silah satın alabilecek ve FBI'ın izlemediği kişileri devşirmeye çalışıyordu. Casusların görevi bombacı bulmak, eğitmek, saldırıları planlamak ve yönetmekti. Fransa, Avusturya ve Belçika istihbarat servisleri ise IŞİD Emniyet'ine bağlı en az 28

43. Rukmini Callimachi, "How a Secretive Branch of ISIS Built a Global Network of Killers", *The New York Times*, 03.08.2016.

Beyci'de IŞİD'in üslenip infaz kararları verdiği Fettah Camii çatışmada yıkıldı.

casus tespit etti ve saldırı planlarını önledi. Onlarcası da yakalanmadan hücreler kurdu. IŞİD bu şekilde küresel bir şebeke kuruyordu. Bunu yaparken El Kaide'nin saf değiştiren hücrelerini de kullanıyordu.

Yani IŞİD, koalisyona "Halifenin ülkesinde azami güvenlik, dışarıda maksimum terör stratejsi" ile yanıt veriyordu. Bu tam da *Vahşetin İdaresi* kitabında tanımlandığı gibi cihadi yapıya saldıran düşmanı bir daha saldırmaya cesaret edemeyeceği şekilde bir şiddete maruz bırakma taktiğiyle uyumluydu.

IŞİD'in Türkiye ve Fransa başta olmak üzere onlarca ülkede düzenlediği saldırılarda 2015'te 1.020, 2016'ının ilk 9 ayında 1.300 kişi öldü. 2015-2016'daki saldırılarda yaralı sayısı 5.000'i aştı.

IŞİD'in Musul'u almadan önceki taktiklerine dönmesi yüzünden örgütün dağılmakta olduğu yorumları yapıldı. Ancak hibrid bir bileşim olan IŞİD yeni stratejiler geliştirmekte zorlanmadığını Irak'ta yaşanan süreçlerde gösterdi.

2014'ten beri uluslararası aktörler ve yerel güçlerin yürüttüğü operasyonlar karşısında IŞİD, 2016'ya gelindiğinde Irak'taki hükmettiği toprakların yüzde 50'sini, Suriye'de ise yüzde 20'sini kaybettiği halde hâlâ tehditkârdı. Ağustos 2016'da Suriye'de hava bombardımanında öldürülen IŞİD'in sözcüsü Ebu Muhammed el Adnani, Mayıs 2016'da İslam Devleti'ne ömür biçenlere şu yanıtı veriyordu:

"Ey Amerika, mağlubiyet, şehirlerin veya toprağın kaybıdır

mı sanıyorsun? Irak'taki şehirleri kaybedip tek bir şehir ve toprak olmadan çöle geri dönsek mağlup edilmiş olacağımızı mı zannediyorsun? Hayır, gerçek yenilgi savaşma iradesi ve arzusunun kaybedilmesidir."

IŞİD'in uyuyan hücreler ve casus ağı kurmak için Türkiye'ye gönderdiği istihbarat görevlisi Ebu Adnani uluslararası koalisyonun bombardımana daha yeni başladığı dönemde Şanlıurfa'da gazeteci Hassan Hassan'a şunu söylüyordu:

> Düşmanlarımız zeki ve kararlı. Bizim yapabileceğimiz şey, devletin yapısını güçlendirmek ve böylece onlar ne kadar zayıflatırlarsa zayıflatsınlar kendini iyileştirebilecek hale getirmektir. Yani bizi bir bölgede yok etseler bile emin olun hâlâ orada olacağız. Açıkça orada ortada ve görünür olmak zorunda değiliz.[44]

Hassan Hassan'ın yorumu ise şuydu:

> Kendini patlatmak için gönüllü olanların sayısının artması örgütün öldüğüne yönelik bir işaret değil. Tehdit uzaklaşmıyor. Örgütün nihai hedefi değişmedi: Müslüman dünyayı kontrol altına almak. İslam Devleti'nin çekirdeğini oluşturan apokaliptik idealistler, Allah tarafından bunu başarıyla tamamlamakla görevlendirildiklerine inanıyorlar. Ve bu hedefe yaklaşmak için gerektiği kadar taktiklerini değiştireceklerdir. Bu taktikler ister intihar bombacılarının sayısını artırmak isterse Suriye'deki cephe hatlarını değiştirmek olsun.

Sonu olmayan hikâyeye sonsöz

IŞİD'in adam devşirmede zorlanmadığını gösteren veriler, binlerce savaşçısını ve kontrol ettiği toprakları kaybetmesine rağmen örgütsel varlığını sürdürebileceğinin işaretiydi. IŞİD ile mücadelede üzerinde durulması gereken iki temel husus var: Biri askeri savaş stratejisi, diğeri daha geniş çerçevede sosyal, siyasal, eğitsel ve fikirsel mücadele stratejisi.

IŞİD gibi örgütlere çok az bir güçle büyük bir alan açan zafiyet, merkezi otoritelerin zayıflaması ya da çökmesinden kaynaklandı.

Askeri strateji açısından bakıldığında Irak ve Suriye'deki tecrübeler, saha unsurları güçlü ve etkili olamadığı sürece uluslararası koalisyonun yürüttüğü hava bombardımanlarının IŞİD'i geriletse de tamamen bitiremediğini gösterdi. Irak'ta 2006-2008'de

44. Hassan Hassan, "Is the Islamic State Unstoppable?", *The New York Times*, 09.07.2016.

Sünni aşiretlerin oluşturduğu Sehva Konseyleri, ABD'nin desteğiyle El Kaide'yi büyük oranda geriletmişti. Ancak Irak ordusunun "milli", "sorumlu" ve "profesyonel" bir ordu hüviyetine kavuşamaması IŞİD'in yeniden çığ gibi yükselmesine imkân verdi. Suriye'de de uluslararası koalisyonun Suriye ordusuyla işbirliği yapmadığı sürece bu meselenin nihai olarak çözülmesinin mümkün olmadığı anlaşıldı. Bu gerçeği kabullenmek istemeyen uluslararası aktörler, IŞİD'i bu örgütün türevleriyle temizlemek gibi bir kısırdöngüye girdi. Afganistan'da savaş sonrası düzen kurmak için Taliban'ı palazlandırdıkları günlerden hiçbir ders almadan, bitik bir yöntemi Suriye'de de tekrarladılar. ABD, nihayetinde Irak'ta doğru bir stratejiyle ordu ve Peşmerge güçlerinin IŞİD'e karşı mücadelede öne çıkmasını tercih etti. Çünkü merkezi iktidarın rüştünü ispatlaması ABD'nin de işgalle başlattığı hikâyenin devamını getirmesi için gerekliydi. Ancak Suriye'de yönetime düşmanlığından ötürü ülkenin yasal güçleriyle işbirliğinden kaçındı. Bunun yerine Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) etiketini kullanan örgütlere doğrudan, bağımsız İslamcı örgütlere ise bölgesel ortaklar üzerinden yardımlar yapmak suretiyle vekâlet savaşını tercih etti. Bu, Pakistan-Afganistan senaryosunun tekrarından başka bir şey değildi.

Fakat bu arada 2014'ten sonra yaşanan süreçlerde IŞİD ile mücadelede hem Irak hem Suriye'de merkezin meşru saydığı milis güçleriyle işbirliğinin hayati önemi de ortaya çıktı.

Irak'ta başbakanlığa bağlı milis gücü Haşdu'ş Şa'abi, bazı kentlerin IŞİD'den geri alınmasında büyük başarılar sergiledi. Hatta Başbakan Haydar el İbadi, Sünni hissiyatın güçlü olduğu Ramadi'ye Haşdu'ş Şa'abi'nin girmemesi yönündeki prensip kararını, ordunun operasyon başladıktan sonra zorlanması üzerine terk etmek zorunda kaldı.

Haşdu'ş Şa'abi, Musul'u batıdan da kuşatıp kent merkezine doğru ilerlerken Irak meclisi, Sünni kanattan gelen bazı protestolara rağmen bu milis gücünü tamamen yasallaştırdı. Haşdu'ş Şa'abi'yi, Silahlı Kuvvetler Genel Komutanlığı'na (Başbakanlık) bağlı, maaş ve emeklilik dahil Irak ordusuna tanınmış tüm haklara sahip bir ulusal güç olarak tanıyan tasarıyı onayladı.

Suriye'de de yönetimin diğer gruplardan ayrı tutup "terörist" muamelesi yapmadığı YPG-YPJ de sahada IŞİD'i durdurabileceğini gösterdi. Kürtlerin Arap, Türkmen, Süryani, Çeçen ve Çerkes ortaklarıyla Rojava etrafında oluşturduğu savunma hattı ABD'yi burada strateji değişikliğine itti. Sonuçta CIA, ÖSO üzerinden Su-

riye yönetimine karşı savaşı sürdürürken, Pentagon, Türkiye'nin itirazlarına rağmen YPG'yle ortaklık kurdu. ABD, Kürtlerden vazgeçtiği takdirde Suriye sahnesinde Rusya'yı dengeleyemeyeceğini ve oyun dışında kalacağını gördü.

IŞİD'le mücadele stratejisinde bir diğer kritik konu da şuydu: Amerikan öncülüğündeki dış müdahaleler her seferinde ters tepti. Bu durum, IŞİD'e karşı oluşturulan koalisyon için de söz konusu. IŞİD gibi örgütler Haçlılarla savaştığı tezini başarılı bir şekilde satarak saflarını genişletmede usta. O yüzden yerel ve milli unsurların askeri güç olarak sorumluluğu üstlenmesi ve bunu ulusal bir mücadeleye dönüştürmesi IŞİD'i yenilgiye uğratma stratejisinin temel unsuru olmak zorunda.

* * *

Askeri stratejinin yanı sıra IŞİD'in ideolojik örgüsü ve beslendiği sosyal, siyasal ve ekonomik koşullar üzerinde ciddi kafa yormayı gerektiriyor. Çünkü bu koşullar şiddete meyyal fanatizmi büyüten bir bataklık işlevi görüyor.

Bataklık kurutuluncaya kadar IŞİD benzeri yapıların örgütsel varlığının bitirilmesi mümkün değil. O bataklığı besleyen faktörlerden bazıları:

- Tarihi husumetlerden mütevellit Sünni-Şii ayrışması
- Etnik ya da mezhebi temele dayanmayan Iraklılık ya da Suriyelilik gibi birleştirici kimliklerin örselenmesi
- Siyasetteki rekabetin parti programlarına göre değil mezhepçi yaklaşımlarla şekillenmesi
- Farklı din ve mezheplerin birlikte yaşama tecrübelerini hedef alan ya da unutturan yaklaşımların yaygınlaşması
- Sosyal ve kültürel alanlarda özgürlükleri kısıtlayan bağnaz tutumların benimsenmesi
- Yerel ve uluslararası aktörlerin kirli oyunları
- Dışardan askeri müdahaleler
- Zorbalığa yaslanmış kötü yönetimler
- Sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda adaletsizlik, yolsuzluk ve hukuksuzluklar
- Güven ortamının yok olması

IŞİD'in yürüttüğü propaganda tarzı, El Kaidecilerin "vahşet ortamı" olarak tanımladığı bu koşullarda özellikle muallakta kalan beyinler için çok güçlü ve etkileyici. IŞİD'in birkaç yıl boyunca ideolojik eğitimine maruz kalan çocuklar ve gençlerin durumu

dikkate alındığında sadece askeri operasyonlarla bu dönemin kapanmayacağını öngörmek mümkün.

IŞİD, Suriye ve Irak'ta saha hâkimiyetini ve "devletsi" karakterini günün sonunda yitirebilir. Ama bu yapıların örgütsel varlığını uzun bir süre daha sürdürmesi muhtemeldir. IŞİD ve benzeri örgütler saha hâkimiyetlerini yitirirken kendilerini yeni formlara sokabilir; siyaseten iflas etmiş başka coğrafyalarda nüksedebilirler. Nitekim son 30-40 yılda Selefi hareketin seyrine baktığımızda, sadece işgalci güçlerle savaşmayı önceleyen cihadi Selefilikten düşmanla savaşta sivil kayıpları meşrulaştıran El Kaide'ye, oradan mezhepçi şiddeti kutsayan Irak İslam Devleti'ne (IİD) ve "hibrid bir bileşim" olarak Irak-Şam İslam Devleti'ne (IŞİD) doğru nasıl dönüşüm geçirdiğini gördük.

Selefilik, cihadi Selefilik, El Kaide, IİD ve IŞİD'in geçtiği yol, bize, belli dini metinler ve tarihi referanslara sıkı sıkı bağlı yapıların güncelle kendilerini formatlayıp farklı formlarda devamlılık gösterdiğini anlatıyor.

IŞİD, Irak'ta Ramadi, Beyci ve Tikrit'ten sonra Musul'u; Suriye'de ise Palmira (Tedmur), Tel Ebyad, Menbic ve Cerablus gibi yerlerden sonra Rakka'yı kaybedebileceğini öngörüp yeni savaşını uluslararası ağını genişletme amacına göre kurguladı. Bu yüzden planlı bir şekilde saldırılarını Ortadoğu dışında pek çok bölgeye yaydı. Saldırılar o coğrafyalardaki Selefi damarlara "giriş bileti" işlevi görüyor. Şiddet IŞİD'in motivasyon ve beslenme kaynağı! Toplumu şiddetle ayrıştırıp çift yönlü radikalleştirerek, kendine meyyal İslamcı unsurları saflarına çekiyor ve böylece hücresel yapılanmasını büyütüyor. Bu taktiğin hem İslam coğrafyasında hem Batılı ülkelerde işe yaradığı görüldü. İslam dünyasında "gerçek Müslümanlar ve dinden sapanlar", Batıda "Müslümanlar ve İslam karşıtları" şeklinde gelişen ayrışma, IŞİD'e fırsatlar sunan esaslı bir tuzaktır. Avrupa'da aşırı sağın tırmanışı IŞİD'in dört gözle beklediği İslamcı radikalleşmeyi de artırmaktadır.

Bir de IŞİD kendi iç dünyasındaki katı dogmatik örgüye rağmen klasik İslamcı örgütlerden farklı olarak yeni koşullara ayak uydurmakta zorlanmıyor. Kendi açıklarını öğrenip hızlıca yeni stratejiler geliştiriyor.

Burada IŞİD'i diğerlerinden daha farklı ve zorlu kılan başka bir faktör de hilafet iddiasıdır. Halifenin ülkesine hicret çağrısını "tarihin tekerrürü" gibi dini bir metafor olarak resmetse de oradaki mantığın altında yatan başka bir şey vardı: Bu şekilde kalifiye eleman açığını gidermek. IŞİD, bunun gibi dini emel ve eylem-

lerini güncel sorunların çözümü için de araçsallaştırabiliyor. Bu tür taktikler, IŞİD'in devlet ile örgüt mantığını birleştiren stratejik aklının sanılandan çok daha güçlü ve gelişmeler karşısında esnek olduğunu gösteriyor.

Beri tarafta hilafet fikri, birçok Müslüman için karşı konulamaz bir durumu ifade etmektedir. IŞİD'in şiddete bulanmış taktiklerini onaylamayanlar bile sıra hilafeti yeniden ikame etme fikrine gelince "sessiz onay" makamına geçmektedir. Toplumun derinliklerine sinmiş bu türden bir altyapı, cihadi örgütlerin hem ortaya çıkmasına hem de zor zamanlarda kolayca kamufle olabilmesine yaramaktadır.

İslam coğrafyasında cemaatlerin sorunlu yapılarına, camilerin minberlerinde okunan hutbelere ve kürsülerde verilen vaazlara, medrese ve okullarda okutulan metinlere, resmi dini makamların bastırdığı kitaplara, ulemadan gelen fetvalara, televizyon ve radyolardan yayımlanan programların içeriğine baktığımızda IŞİD karanlığının bu kadar hızlı yayılmasına şaşırmak için bir neden kalmıyor.

Ayrıca "Rafiziler" diye şeytanileştirilen Şiiler ile kâfirlere karşı savaşa canı, malı ve fikriyle katılmaya hevesli büyük bir potansiyel var. Yıllardır cihatçı örgütler için Körfez ülkelerinde yürütülen bağış kampanyalarında para çantalarının boş döndüğü görülmüş değildir. Bu örgütleri meşrulaştıran fıkhi metinler, paralarıyla besleyen finansörler, can veren ateşli takipçiler oldukça bugün adı IŞİD veya El Kaide olan bu oluşumlar yarın başka bir isimle nüksedecektir. Ve tabii gizli servislerin siyasal müdahale araçları olarak bu tür örgütlerle içli dışlı hallerini de unutmamak gerekiyor. O yüzden sorun Musul ve Rakka'yı hilafetinin merkezi yapmış IŞİD'in saha hâkimiyetinden çok daha büyük ve derin.

* * *

Mücadele nereye varırsa varsın IŞİD bir tortu bırakacaktır. Irak'ta İslamcı Şii partilerin öne çıktığı iktidar yapısına, Suriye'de ise Esad yönetimine karşı farklı stratejilerle yürütülen savaşların bıraktığı miras maalesef yakıcı ve ürkütücü olacaktır.

Bir kere merkezi iktidarların hâkimiyetleri yeniden tesis edilse bile cephe hatlarına yerleşmiş on binlerce yabancı savaşçı sorun olmaya devam edecektir. Bunların bir kısmı yeni çatışma bölgelerine kayacak, bir kısmı da bu bölgede kalacaktır. Bu gruplar kendi ideolojik ajandalarından asla vazgeçmeyeceklerdir. Sadece

Irak ve Suriye'de yeni fırsatları kollamakla kalmayıp beslendikleri Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerin başını da ağrıtmaya devam edeceklerdir. Yine öldürme tecrübesi edinmiş bu insanlar, bölgesel hevesleri olan ülkeler için kullanışlı bir havuzdur. Bu bakımdan yabancı istihbarat servislerinin tehlikeli gruplarla iştigali bitmeyecektir.

Daha önemlisi Suriye ve Irak'taki savaşlar, hem komşu ülkelerin İslamcılarını kendine çekti hem de bazı İslami cemaatleri bulundukları yerlerde dönüştürmeye başladı.

Suriye ve Irak'ta IŞİD, Nusra, Ahrar gibi çok sayıda örgütün saflarında deneyim kazanan kişiler, savaş bittiğinde bu kez devrim projelerini kendi ülkeleri için kurgulayacaklardır. Afganistan'dan çıkanların Pakistan, Cezayir, Mısır ve Yemen gibi ülkelerde yaptığı gibi...

Türkiye gibi ülkeler etnik, mezhebi ve dini açıdan çok kırılgan fay hatlarında oturuyor. Fay hatları bu örgütler için bulunmaz fırsatlar sunuyor.

Bütün bu gelişmeler çok kapsamlı önlemler almayı, duyarlı olmayı ve uyanık kalmayı gerektiriyor. Bu yapıların gittikleri ülkelerde yerel nüfusu dönüştürme beceresi kesinlikle hafife alınmamalıdır. Ve karanlığı bitirecek olan, insanlığın bütün renkleriyle birlikte yaşama ve direnme arzusudur.

Kaynakça

Abbas, Ziya, *Irak'ta Şii Merciliğinin Siyasi Rolü*, Önsöz Yayıncılık, 2013.

Abu Hanieh, Hasan - Abu Rumman, Mohammad, *The Islamic State Organization*, Friedrich-Ebert-Stiftung, 2015.

Ali, Tariq, *The Duel*, Simon & Schuster, Londra, 2008.

ash-Shaami, Abu Jihaad, "A Strategy for the Land of the Gathering (Syria)", 22 Sha'baan 1432 (https://azelin.files.wordpress.com)

Atwan, Abdel Bari, *Islamic State-The Digital Caliphate*, Saqi, 2015.

Bergen, Peter L., *Holy War, Inc.*, Simon and Schuster, 2001.

Brachman, Jarret M., *Global Jihadism: Theory and Practice*, Routledge, 2008.

Burke, Jason, *El Kaide: Terörün Gölgesi*, Everest Yayınları, 2004.

Büyükkara, Mehmet Ali, *Çağdaş İslâmî Akımlar*, Klasik, 2015.

İhvan'dan Cüheyman'a Suudi Arabistan ve Vehhabilik, Rağbet, 2004.

Kâbe'nin İşgali, Rağbet, İstanbul, 2015.

"Günümüzde Selefilik ve İslâmî Hareketlere Olan Etkisi", (Tarihte ve Günümüzde Selefilik Konferansı, Tebliği, 2013).

Cockburn, Patrick, *The Rise of Islamic State*, Verso, 2015.

Comras, Victor D., *Flawed Diplomacy*, Fotomac Books, 2010.

Crisis Group Asia, The State of Sectarianism in Pakistan, Report No: 95, 2005.

Çakmaktaş, Nurullah, *Mısır'da Selefi Hareket*, Açılım Kitap, İstanbul, 2016.

Dursunoğlu, Alptekin, *Yeni Osmanlı'nın Irak'ı*, Önsöz Yayıncılık, 2016.

Dursunoğlu, Alptekin-Eren, İsa, *Suriye'de Vekâlet Savaşı*, Önsöz Yayıncılık, 2014.

Ebu Bekir, Naci (Muhammed Halil el Hakeyme), The Management of Savagery: The Most Critical Stage Through Which the Umma Will Pass (https://azelin.files.wordpress.com)

el Verdani, Salih, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, Fecr, İstanbul, 2011.
Fayid, Ammar Ahmed, *Mısır'da Selefiler; Dini Meşruiyetten Siyasal Meşruiyete*, (Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler, Yarın, İstanbul, 2015).
Fishman, Brian, "The Evidence of Jihadist Activity in Syria", *STC Sentinel*, cilt 5, sayı 5, Mayıs 2012.
Hourani, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, İletişim Yayınları, 1997.
Hussain, Zahit, *Frontline Pakistan*, I. B. Tauris, 2007.
İşcan, Mehmet Zeki, *Selefilik*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2006.
Kumaraswamy, P. R., "The Strangely Parallel Careers of Israel and Pakistan", *Middle East Quarterly*, Haziran 1997, cilt 4, no 2.
Kutup, Seyyid, *Yoldaki İşaretler*, Pınar Yayınları, 2006.
Fîzilâl-il Kur'an, Hikmet Yayınları.
Lister, Charles R., *The Syrian Jihad*, Oxford University Press, 2015.
Luizard, Pierre-Jean, *IŞİD Tuzağı*, İletişim Yayınları, 2016.
Lund, Aron, *Syria's Salafi Insurgents*, Swedish Instutute Occasional Papers, sayı 17.
Mamdani, Mahmood, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman*, 1001 Kitap, 2004.
Osman, Fethi, *İhvan, İslâm ve Demokrasi*, Endülüs, 1991.
Pargeter, Alison, *Müslüman Kardeşler: Muhalefetten İktidara*, Ayrıntı Yayınları, 2010.
Philby, John Bridger, *The Heart of Arabia*, Constable and Company Ltd., Londra-Bombay-Sydney, 1922.
Rasanayagam, Angelo, *Afghanistan: A Modern History*, I. B. Tauris, 2007.
Revki, Mara, "The legal foundations of the Islamic State", The Brookings Project on U.S. Relations with the Islamic World-Analysis Paper, no. 23, July 2016.
Roy, Olivier, *Afganistan'da Direniş ve İslâm*, Yöneliş, 1990.
Schmidt, John, *The Unraveling*, FSB, New York, 2011.
Seale, Patrick, *Asad: The Struggle for The Middle East*, University of California Press, 1995.
Singh, Joginder, *Discovery of Independent India*, Fusion Books, 2003.
Sissons, Miranda - Al-Saiedi, Abdulrazzaq, "A Bitter Legacy: Lessons of de-Baathification in Iraq", *ICTJ*, Mart 2013.
Şahzad, Seyid Saleem, *El Kaide ve Taliban'ın İçinde*, Küresel Kitap, İstanbul, 2014.

Taştekin, Fehim, *Rojava, Kürtlerin Zamanı*, İletişim Yayınları, 2016.

Suriye: Yıkıl Git Diren Kal, İletişim Yayınları, 2015.

Ullah, Haroon K., *Vying For Allah's Vote*, Foundation, 2014.

Weiss, Michael - Hassan, Hassan, *ISIS: Inside the Army of Terror*, Regan Arts, 2015.

Wickham, Carrie Rosefsky, *The Muslim Brotherhood*, Princeton, 2013.

Wiley, Joyce N., *Irak Şiileri*, Ekin Yayıncılık, 2004.

Zerkavi, Fuad Hüseyin, *El Kaide'nin İkinci Kuşağı*, Küresel Kitap, İstanbul, 2014.

Al Ahbar	al-akhbar.com
Al Ahram Weekly	weekly.ahram.org.eg
Al Alam	en.alalam.ir
Al Hayat	alhayat.com
Al Jazeera	aljazeera.com, aljazeera.com.tr
Al Monitor	al-monitor.com
Anadolu Ajansı	aa.com.tr
Arabnews.com	
BBC	bbc.com, bbc.com/turkce
BirGün	birgun.net/
Brown-moses.blogspot.com.tr	
Business Insider	businessinsider.com
CBS News	cbsnews.com
CBC Radio	cbc.ca
Channel Four	channel4.com
Cihan	cihan.com.tr
CNN	cnn.com
CNS News	cnsnews.com
Cumhuriyet	cumhuriyet.com.tr
Dabiq Magazine	
Daily Beast	thedailybeast.com
Daily Mail	dailymail.co.uk
Daily Telegraph	telegraph.co.uk
Der Spiegel	spiegel.de
DHA	dha.com.tr
Diken.com.tr	
Expressen	expressen.se
Financial Times	ft.com

Foreign Policy	foreignpolicy.com
Global Research	globalresearch.ca
Henry Jackson Society	henryjacksonsociety.org
Hürriyet	hurriyet.com.tr
İHA	iha.com.tr
Independent	independent.co.uk
Jerusalem Post	jpost.com
Konstantiniyye Dergisi	
Le Journal du Dimanche	lejdd.fr
Le Monde	lemonde.fr
London Review of Books	lrb.co.uk
Long War Journal	longwarjournal.org
Mashable	mashable.com
Memri TV	memritv.org
Miami Herald	miamiherald.com
Milliyet	milliyet.com.tr
Naharnet	naharnet.com
National	thenational.ae
National Review	nationalreview.com
New York Times	nytimes.com
New Yorker	newyorker.com
Radikal	radikal.com.tr
Reuters	reuters.com
Russia Today	rt.com
Syria Comment	joshualandis.com/blog
Syria Deeply	newsdeeply.com/syria
Syrian Intifada	kyleorton1991.wordpress.com
Sputnik News	sputniknews.com
Guardian	theguardian.com
Mail On Sunday	dailymail.co.uk/mailonsunday index.html
Timeturk.com	
Wall Street Journal	wsj.com
War on the Rocks	warontherocks.com
Washington Post	washingtonpost.com
Yeni Şafak	yenisafak.com.tr
Zaman	zaman.com.tr
archive.org	
armscontrol.org	
defense.gov	

Human Rights Watch	hrw.org
Institute for Economics (IEP)	http://economicsandpeace.org
iraqbodycount.org/database/	
margaretthatcher.org	
MEM Research Institute	memcenter.unibe.ch/iefo
ohchr.org	
Quilliam Foundation	quilliamfoundation.org
state.gov	
treasury.gov	
The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center	terrorism-info.org.il
The National Bureau of Economic Research	nber.org
Washington Institute	washingtoninstitute.org
www.21yyte.org	

Dizin

A

A'mak 278, 279, 281
ABD 19, 20, 24, 35, 37, 45-48, 54, 55, 58, 60, 65-69, 72, 74-79, 80-83, 85, 87, 88, 90-93, 95-103, 106-109, 116, 119, 120, 122-133, 138-141, 143, 145, 146, 150, 151, 156, 157, 159, 165-168, 172, 175-177, 179, 182, 185, 192, 198, 199, 210, 211, 213, 214, 216, 217, 219-221, 223, 227-234, 243, 244, 249, 250, 278, 279, 283, 285, 290-295, 297-299, 301-304, 308, 317, 320-323, 326, 330, 331, 335-344, 351-352, 355, 356, 358-363, 367, 369, 370, 372, 374, 375-377
Abdülaziz bin Bâz 48, 49, 64, 73
Abdulfettah Sisi 52, 144
Abdullah Azzam 54, 56, 70, 163
Abdullah bin Zayed 297
Abdurrahman Alagöz 304, 306
Abdusselam Ferec 45
Abdülemir Zedi 352
Adıyaman 304, 306, 310
Adil Abdulmehdi 152, 154, 301
Afganistan 19, 20, 32, 38, 53-58, 60-66, 68, 71-80, 82-86, 91, 93, 94, 122, 162, 163, 169, 175, 176, 198, 212, 226, 234, 288, 296, 301, 310, 314, 335, 376, 380
Ahmed bin Hambel 40
Ahmed et-Tai 275
Ahmet Davutoğlu 302, 343, 348, 351
Ahraru'ş Şam 163, 164, 168, 176, 181, 186-189
Aleviler 19, 25, 90, 91, 160, 161, 169-171, 173, 174, 182, 236
Ali Hamdani 324, 328, 330
Alptekin Dursunoğlu 20, 149, 150, 176, 346
Ammar Kehya 20, 347
Ankara 151, 167, 207, 217, 300, 301, 302, 304-310, 317, 343-345-352, 355-360, 362, 367, 369
Arap Baharı 19, 50-52, 142, 143, 148, 153, 171, 284, 356
Ashton (Ash) Carter 339, 361
Asıf Ali Zerdari 297
Ayetullah Ruhullah Musavi Humeyni 55, 66, 121-123, 133, 159, 311

B

Baas 95, 96, 99, 100, 103, 107-109, 112, 115-118, 122, 123, 125, 133, 135-137, 140, 150, 151, 152, 161, 178, 197-199, 201, 227, 229-231, 234, 252, 253, 332, 352
Baasçılar 20, 25, 36, 94, 97, 98, 113, 129, 136, 137, 161, 166-168, 197-199, 225, 227-233, 249, 325

Bağdat 25, 40, 85, 87, 89, 93, 97-99, 101, 107, 110, 114, 115, 118, 123-125, 128, 130, 136, 140, 145, 146, 148, 150, 151, 155-157, 167, 190-192, 198-200, 204, 226, 228, 230, 237, 243, 255, 256, 297, 300, 301, 317, 318, 320, 324, 325, 327, 330, 332, 334, 336, 340, 345-348, 351, 352, 354, 357-362, 364, 371
Barack Obama 157, 175, 218, 285, 290, 295, 297, 304, 335, 337, 338, 367
Başika 345, 346, 348, 349, 358, 361
Bedir Tugayları 97, 120, 133
Bender bin Sultan 293, 295, 296
Bernard Cazeneuve 285
Beşşar el Esad 171, 172, 176, 242, 284, 292, 301, 303
Beyci 96, 186, 191, 196, 216, 247, 318, 320-322, 326-329, 331, 333, 336, 352, 354, 371, 372, 374, 378
Beyrut 25, 104, 119, 273
biat 31, 48, 68, 71, 82, 85, 87, 92, 95, 96, 102, 111, 180, 181, 183-186, 190, 196, 198, 204, 207, 209, 210, 212, 257
Biladü'ş-Şam 85, 163, 169, 173, 175, 181, 186
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) 64, 79, 94, 116, 144, 219, 292, 294, 297, 338 342
Brenda Stoter 269, 271
Brüksel 284, 286, 338, 373
Bucca Kampı 100, 172, 299
Burhaneddin Rabbani 53, 54, 60, 61, 65

C

Celal Talabani 22, 130, 131, 146, 148, 151, 312
Celalabad 58, 74, 75, 83,
Celaleddin Hakkani 83
Cemaatü'l İslamiyye 45, 46, 50, 73, 75, 296
Cemal Abdunnasır 42
Cerablus 188, 189, 303, 307, 308, 341, 344, 345, 348, 358, 360, 378
CIA 19, 54, 55, 57, 58, 60, 65, 67, 72, 126, 127, 130, 162, 189, 201, 216, 222, 292, 295, 335, 336, 344, 371, 372, 376
Cezayir 52, 57, 71, 73, 74, 78, 82, 116, 163, 179, 210, 213, 226, 271, 284, 299, 310, 372, 380
Cüheymân el Uteybi 37

D

Dabık 196, 278-280, 360
Dabiq 145, 181, 212, 238, 239, 260, 278, 279, 280, 281, 283
Daniel Heinke 283
Dar el Selam 77
David Cameron 285
David Cohen 220, 299
David Petraeus 96, 166, 167, 231
Derek Harvey 98, 227, 230
Deyru'z-Zor 166, 175, 184-186, 191, 205, 215-217, 219, 226, 234, 240, 242, 253, 255, 261
Dicle 29, 110, 128, 191, 192, 226, 243, 254, 318, 335, 346, 352, 359
Diyarbakır 305, 306, 310, 360
Diyûbendiler 59-63
Doug Stone 100

Douglas Selman 352
Düceyl 119, 332, 333,

E

Ebu Abdullah el Kasımi 169
Ebu Abdullah el Muhacir 83, 86, 88
Ebu Abdullah el Muharip 275
Ebu Abdurrahman el Bilavi 224, 227, 228, 233
Ebu Ali el Enbari 224, 227, 228, 234, 235
Ebu Bekir el Bağdadi 19, 29, 98, 99, 100, 102-104, 142, 149, 172, 174, 178, 181, 183, 204, 205, 215, 222, 223, 227, 228, 232, 249, 259, 275, 278, 289, 321
Ebu el Esir 275
Ebu el Ka'kaa 165
Ebu Erkan el Ameri 224, 235
Ebu Eymen el Iraki 224, 233
Ebu Fatima el Ansari 235
Ebu Gureyb hapishanesi 99, 233
Ebu Halid es-Suri 182, 186
Ebu Hamza el Muhacir 94, 95, 98, 102
Ebu Katade el Filistini 49, 83
Ebu Mikdad el Yemeni 228
Ebu Muhammed el Adnani 85, 144, 156, 173, 182, 204, 275, 281, 373, 375
Ebu Muhammed el Colani 162, 172, 177, 178, 210
Ebu Muhammed el Makdisi 83, 211, 212
Ebu Muhanned es-Süveydavi 224
Ebu Musab es-Suri 83, 162, 174, 175, 186, 283,
Ebu Musab Zerkavi 72, 82-94, 96, 101-103, 136, 162, 163, 169, 172, 173, 183, 196, 207, 211, 212, 219, 223, 230-232, 234, 235, 261, 275, 279, 289, 290, 310, 338, 371
Ebu Müslim et-Türkmani 224, 227, 228, 233, 234
Ebu Ömer el Bağdadi 94, 95, 98, 102, 183, 215, 275, 311
Ebu Talha el-Libi 228
Ebu Velid el-Libi 180
Ebu'l A'lâ el Mevdudî 36, 53, 59, 62
Ebu'l Kasım el Hoî 119-122, 125, 158
Ecnad Medya Vakfı 280
El Bab 216, 253, 275, 286, 345, 360, 369, 370
El Beyan 281
El Cihad 44-46, 50, 56, 73, 94
El Enbar 86, 94, 101, 102, 149, 153, 156, 157, 189, 190, 205, 209, 218, 226, 228, 233, 255, 281, 329, 335, 354, 355
El Hayat Medya 280, 281
El Kaide 17, 19, 20, 27, 32, 50, 54, 56-58, 65-72, 74-77, 79-97, 101-103, 106, 113, 120, 128, 219, 136, 140, 142, 143, 152, 153, 162-172, 175-178, 180-184, 186, 191, 193, 194, 198, 210-214, 219, 229-231, 234, 246, 247, 249, 275, 279, 283-286, 289, 290-296, 298, 304, 305, 310, 311, 317, 335, 337, 374, 376-379
El Minbar el İlami el Cihadi 281
El Rai 189, 308, 341, 344, 345, 358

Ensaru'ş Şam 189
Enver Sedat 44, 46, 49-51, 78
Erbil 21, 25, 130, 145, 146, 149, 150, 156, 192, 193, 195, 200, 206, 237, 316-318, 323, 329, 337, 351, 352, 358, 360, 361, 364
Esil en-Nuceyfi 194, 200, 201, 300, 345, 349, 354-356
Et-Talia el Mukatila 161, 162, 168
Et-Tekfîr ve'l Hicre 44
Eymen ez-Zevahiri 50, 90, 91, 143, 169, 172, 182, 183, 186, 211, 212, 289
Ezidiler 22, 24, 27, 192, 236-240, 322, 334, 336, 351, 363-366

F

FBI 72, 294, 295, 374
Felluce 87, 99, 133, 153, 155, 157, 190, 211, 235, 254, 301, 325, 335, 352, 354, 356
Fetih Ordusu 165, 176
Feylaku'ş Şam 344
Fırat 29, 138, 158, 159, 185, 187, 188, 205, 226, 260, 318, 335, 341, 344
Fırat Kalkanı 344, 346, 351, 368, 369
Fırat'ın Gazabı 367, 369
Filistin 37, 40, 44, 45, 49, 54, 56, 57, 74, 75, 83, 85, 86, 99, 104, 161, 164, 170, 205-207, 210, 263, 277, 278, 288
Fuad Hüseyin 72, 83-85, 87, 89
Furkan el Belağ 280
Furkan Medya 280

G

Gaziantep 240, 241, 286, 304-310, 334, 341
George W. Bush 67, 81, 126, 130, 165, 198, 294, 295

H

Hacı Bekir 102, 178-180, 189, 224, 227, 232, 233
Haçlı 76, 77, 88, 90, 92, 173, 196, 204, 205, 207, 211, 212, 248, 278, 279, 311, 377
Hafız el Esad 26, 162, 163, 168, 171
Hak Tugayı 189, 329
Halep 27, 59, 83, 86, 161, 162, 164, 165, 173, 175, 180, 186, 207, 211, 221, 222, 226, 232, 244, 253-255, 259, 261, 271, 273, 277, 279, 286, 311, 345, 369
Halepçe 86, 310-312
Halid el Aruri 85, 87
Halid el Fevvaz 283
Halid Şeyh Muhammed 83
Hamdaniye 22, 23, 240
Hamza Tugayı 344
Hansa Tugayları 258, 264, 265, 268
Hasan Abbud 163, 164, 168
Hasan el Benna 40, 41
Hasan el Hudeybi 43
Hasan Nasrallah 292, 324
Haşdu'l Vatani 345, 354
Haşdu'ş Şa'abi 202, 318-320, 322, 324-326, 328-332, 334, 339, 345, 346, 348-352, 354-357, 362, 376
Hatay 217, 279, 286, 305
Haydar el İbadi 142, 199, 322, 347, 376
Herat 63, 66, 85, 86, 162

Hıristiyanlar 25, 46, 76, 89, 104, 113, 128, 141, 159, 160, 170, 210, 214, 236, 237, 241-244, 271, 279, 314, 318, 322, 332-334, 348, 353, 355
Hicaz 34, 35, 37, 111, 170, 176
Hicret 19, 29, 32, 33, 66, 74, 181, 204, 206, 207, 209, 210, 252, 277, 285, 288, 309, 378
Hikmetyar, Gulbeddin 54, 57
hilafet 19, 61, 98, 100, 149, 175, 181, 182, 187, 197, 198, 204-208, 210-213, 223, 226, 228, 246, 248, 256, 258, 267, 276, 279, 281, 285, 287, 289, 291, 298, 309, 336, 371, 372, 378, 379
Hillary Clinton 251, 290, 293, 294, 297
Hindistan 36, 53, 61-63, 69, 70, 122, 160, 210, 213, 372
Hisbe 224, 263, 264
Hişam Ali Ekber 346
Hizb-i İslami 57, 58, 60, 65, 75, 212
Hizbullah 131, 173, 292, 318, 320, 324, 336, 337
Hulusi Akar 360, 362, 369
Humus 25, 115, 121, 122, 161, 167, 174, 175, 188, 226, 238, 250, 255, 259, 273

I

Irak 17, 18, 21, 24, 34, 35, 38, 70, 71, 73, 82, 85-88, 90, 91, 93-99, 101-103, 106-110, 112-117, 119, 121-124, 126, 127, 129, 131-133, 135, 138, 139, 141-144, 146, 147, 149, 151-153, 155-159, 161-163, 166-168, 172-174, 176, 178-184, 186, 187, 189-200, 202, 204-208, 212, 213, 215-217, 219, 221, 223, 226-236, 240, 244-246, 249, 251, 252, 254-256, 275, 280, 281, 292, 293, 296, 299-302, 310, 311, 315, 317, 318, 320, 322-324, 327, 330, 331, 333-338, 340, 342, 345-350-352, 354-359, 361, 363, 364, 367, 370, 372, 373, 376, 378, 380
Irak İslam Devleti 94, 95, 102, 106, 142-144, 153, 161, 163, 172, 174, 178, 179, 182, 183, 193, 232, 234, 246, 275, 280, 293, 378

İ

İ'tisam Medya 214, 280
İbn Kayyım 48
İbn Suud 32-36, 38, 49
İbn Teymiyye 29, 30, 40, 46, 48, 89, 170, 173
İbrahim Caferi 119, 136, 151
İbrahim el Allavi 346
İhvan 19, 32-35, 37-54, 62, 84, 94, 99, 114, 143-145, 151, 152, 155, 161-163, 165, 168, 169, 171, 176, 189, 198
İlhami Balı 304-306
İran 38, 47, 54, 55, 60, 65, 66, 85, 90-93, 98, 103, 109, 111, 112, 115-117, 119-127, 130-133, 136, 139-141, 145-147, 149, 153, 155, 156, 158-160, 170, 171, 173, 174, 176, 184, 195, 199, 217, 242, 292, 296, 297, 299-301, 311, 314, 315, 318-320, 324, 332, 333, 336,

337, 339, 340, 345, 348, 349, 358, 367
İslam Ordusu 73, 79, 96, 168, 189, 198, 232, 339, 340
İslami Polis 263
İsrail 37, 44, 45, 49, 59, 60, 76, 92, 176, 182, 199, 207, 216, 229, 288, 292, 293, 312, 323, 326, 337, 372
İyad Hamid el Cumali 235
İzzet İbrahim ed-Duri 123, 201, 229, 231, 233

J

James R. Clapper 337
John Kerry 217, 218, 297, 343
Joseph Dunford 360, 362, 363, 369

K

Kâbil 38, 53, 54, 60, 63, 64, 77
Kahire 36, 44, 46, 47, 49, 50, 53, 161
Kakailer 22, 23, 27, 236
Kandahar 61, 63-65, 75, 77, 84, 85, 242, 277
Kandil 362, 363, 366
Kani Kırcalı 24, 25
Katar 151, 155, 163-165, 171, 175, 176, 185, 186, 189, 219, 293, 294, 297, 300, 302, 323, 342, 347
Kâzımiyye 107, 110, 122
KDP (Kürdistan Demokrat Partisi) 23, 129, 363-366
Ken Gross 352
Kerbelâ 25, 31, 89, 106, 107, 110, 118, 120, 122-125, 130, 132, 133, 147, 159, 199, 203, 229, 254, 313-316, 318, 319, 323, 324, 327, 353
Kerkük 94, 108, 112, 130, 146, 150, 154, 156, 191, 192, 202, 203, 226, 255, 268, 272, 311, 317, 318, 322, 326, 336, 349, 352, 357, 359, 361, 362, 367, 371
Kilis 286, 308, 341
Konstantiniyye 145, 173, 190, 204, 209, 210, 238, 260, 279, 281
kölelik 205, 237-241, 268, 269, 287
Kral Faysal 36, 37, 56, 97, 111, 113, 114
Kuveyt 34, 35, 38, 47, 49, 64, 73, 83, 84, 119, 122-125, 127, 160, 164, 170, 176, 189, 212, 219, 229, 292, 294, 299, 314, 315, 323, 342
Kürdistan 24, 25, 85, 86, 94, 112, 129-131, 140, 145, 149, 151, 155, 156, 192, 193, 202, 215, 217, 238, 244, 254, 273, 310, 311, 316, 322, 337, 349, 351-353, 356, 358, 359, 363, 365, 366
Kürdistan Bölgesel Yönetimi 24, 25, 145, 150, 151, 193, 202, 217, 322, 358, 363

L

Leşker-i Tayyibe 63, 69, 80, 292-294
Libya 52, 70, 73, 83, 86, 143, 169, 175, 179, 210, 213, 214, 226, 228, 234, 255, 260, 281, 284, 299, 322
Londra 49, 55, 59, 79, 83, 120, 162, 199, 212, 220, 283, 284, 293

M

Maan 211, 212, 338
Medine 19, 29, 30, 31, 34, 36, 38, 66, 114, 181, 197, 242, 252, 278, 293
Mehdi Ordusu 92, 93, 120, 131, 133, 173
Mekatib el Vilayat 281
Mekke 19, 29, 31, 34, 36, 38, 66, 181, 242, 250, 252
Menbic 216, 253, 307, 344, 345, 368, 369, 378
Mesud Barzani 22, 24, 133, 145-147, 151, 158, 192, 202, 312, 322, 323, 350-352, 356, 358, 359, 363, 364
Mevlüt Çavuşoğlu 358
Mısır 19, 31, 36- 40, 41, 43-49, 51, 53, 54, 57, 58, 62, 71, 73-75, 78, 79, 83, 86, 94, 143-145, 163, 169, 171, 205, 210, 212-214, 226, 243, 279, 292, 299, 310, 342, 344, 370, 372, 380
Molla Ömer 61, 63, 64, 67, 74-77, 162, 183, 184, 212
Muhammed bin Abdulvehhab 29, 30
Muhammed bin Selman 339
Muhammed bin Suud 31
Muhammed Hairi el Berhavi 231
Muhammed Hamid el Faki 48
Muhammed Kutup 56
Muhammed Mursi 48, 52, 143, 144
Muhammed Taki eş-Şirazi 110
Mukteda es-Sadr 120, 121, 127, 131, 133, 139, 146, 147, 149, 318, 325, 348, 356
Mustafa Dokumacı 304
Musul 21, 22, 24, 25, 27, 29, 34, 108, 112, 117, 120, 128, 142, 144, 146, 148, 151, 152, 154, 159, 166, 172, 189, 190-202, 206, 207, 209, 214, 215, 219, 221, 226, 228, 231, 233, 234, 236-240, 242, 244, 245, 250, 254, 256-259, 267, 268, 272, 273, 276, 278, 280, 281, 286, 300, 316-318, 320, 321, 323, 329-332, 334, 336-338, 342, 343, 345-362, 364, 367, 371, 373, 374, 378, 379
Mücahitler Şurası 93
Müslüman Kardeşler 19, 36, 39, 40, 46, 47, 53, 84, 99, 117, 144, 145, 161, 297, 304, 355

N

Necd 29, 31-35, 37, 38, 226, 264
Necef 25, 87, 88, 107, 109, 110, 115, 118-125, 127, 129, 132, 133, 137, 158, 159, 229, 254, 301, 313-318, 324, 327
Nureddin Zengi 85, 207, 278
Nureddin Zengi Tugayı 344
Nuri el Maliki 24, 92, 93, 101, 133, 139, 141, 158, 159, 166, 167, 192, 249, 296, 301, 323, 345, 351
Nusra Cephesi 210, 211, 222, 232, 250, 289, 293, 299, 302, 304, 305, 310

O

Orhan Gönder 306
Osman b. Hamad 31

Ö

Ömer Deniz Dündar 306
Ömer eş-Şişani 180, 185, 205, 370
Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) 151, 155, 170, 171, 179, 184, 185, 189, 253, 284, 300, 369, 370, 376

P

Pakistan 19, 20, 32, 37, 53, 54, 56-71, 73-76, 79, 80, 81, 84, 90, 122, 143, 160, 162, 172, 210, 213, 214, 226, 234, 294, 295, 296, 297, 314, 339, 372, 376, 380
Palmira 25, 162, 243, 276, 340, 378
Patrick Cockburn 109, 262, 263, 296, 302, 303
Pervez Müşerref 64, 67
Peşaver 54-58, 60, 73, 74, 83
Peşmerge 22-25, 146, 149, 150, 156, 192, 201, 202, 237, 238, 272, 297, 310, 316-318, 322, 332, 333, 343, 345, 348, 351-353, 355-357, 359, 361, 363, 364, 365, 371, 376

R

Rafi el İsavi 150, 152, 155
Rahman Kolorduları 344
Rakka 186-188, 190, 191, 210, 218, 219, 221, 231, 236, 241, 242, 250, 252-255, 257-264, 265, 267, 268, 271, 272-274, 276, 277, 281, 306, 345, 360, 363, 367-369, 371, 373, 378, 379
Ramadi 97, 136, 141, 153, 191, 271, 303, 316, 318, 319, 321, 325, 326, 330, 335, 354, 371, 376, 378
Recep Tayyip Erdoğan 59, 175, 298, 301, 304, 307, 340, 343, 347-350, 353, 354, 356-358, 361, 362, 367
Richard Dearlove 293
Riyad 29, 32, 33, 47, 49, 74, 77, 170, 176, 294, 295, 298
Rojava 20, 22, 188, 189, 237, 238, 311, 351, 363, 368, 376
Rumiyah 279, 281
Rusya 111, 157, 159, 177, 216, 217, 220, 226, 303, 322, 340, 344, 358, 369, 370, 372, 377

S

Saddam Hüseyin 47, 73, 85-88, 92, 94, 95, 98, 102, 103, 110, 112, 114, 116, 119-128, 130, 132-134, 137-141, 146, 148, 151, 159, 166, 184, 189, 191, 197-199, 201, 225, 227, 229-235, 247, 283, 299, 301, 311, 314-316, 325, 326, 330-332, 350, 353, 364
Safevi 145, 153, 156, 173, 182, 195, 197, 251
Samarra 92, 98, 99, 107, 122, 128, 134, 159, 191, 196, 254, 318, 320, 321, 323, 325, 332, 336
Sednaya 165, 166, 168, 184
Sehva Konseyleri 97, 376
Selahaddin Eyyubi 85, 311
Selman Cumeyli 300
Seyf el Adl 85
Seyyid Ali Sistani 120, 158

Seyyid Kutup 36, 43, 53, 54, 56, 59, 163
Seyyid Muhammed Haydari 300
Seyyid Salih el Hekim 158, 159, 301
Sovyetler Birliği 38, 54, 60, 70, 72, 83
Stephen Townsend 352
Steve Warren 370
Stuart Levey 296
Sudan 57, 73, 74, 77, 78, 210, 214, 260, 284, 289, 372
Sukuru'ş Şam 168, 189
Sultan Murad Tugayı 344
Suriye 17-22, 24-26, 56, 59, 70, 85, 86, 90, 91, 103, 104, 116, 120, 122, 140, 141, 143, 144, 151, 155-157, 159-180, 184, 186-192, 200, 204-207, 211-213, 215, 216-222, 225, 226, 228, 231-234, 236, 237, 240, 241, 243, 244, 249-255, 258, 260-263, 265, 267, 270, 271, 273-279, 281, 283, 284-286, 289, 292, 293, 295, 297-302, 307, 309-311, 319, 321, 323, 337-341, 344, 346, 347, 350, 355, 358, 360, 361, 363, 365, 367-380
Suriye Demokratik Güçleri (SDG) 307, 341, 344, 367
Suriye Ulusal Konseyi 176, 284
Suruç 305
Suudi Arabistan 309, 314, 323, 338-340, 342, 347, 348, 372
Süleymaniye 22, 112, 146, 150, 151
Sünniler 23, 24, 25, 27, 85, 88, 90, 91, 93, 96, 97, 106-113, 117, 123, 128, 129, 130, 132-134, 136, 137 , 139-142, 142, 145, 146, 149, 152, 154-156, 159, 160, 171, 173, 182, 190, 195, 197, 198, 204, 207, 210, 299-301, 317, 318, 322, 328, 329-334, 343, 345, 347-349, 351, 353-355
Süryaniler 21, 27, 112, 243
Sykes-Picot 204-207, 211, 350

Ş

Şam 17, 21, 82, 85, 157, 163, 164, 165, 168, 175-178, 181, 182, 186-189, 193, 204, 207, 208, 213, 222, 223, 226, 246, 273, 284, 344, 369, 378
Şam'ın Fethi Cephesi 177
Şamlılar Cephesi 344
Şatt'ül Arab 115, 124, 158
Şebbiha 26, 274
Şebekler 22, 27, 236
Şengal (Sincar) 22-24, 166, 191, 192, 237, 238, 298, 304, 316, 322, 336, 351, 355, 358, 362-365, 366
Şerif Hüseyin 34, 111
Şiiler 24, 25, 31, 34, 38, 39, 52, 59, 88-93, 96, 106-120, 122, 123, 125-128, 130, 134-137, 140-143, 146, 147, 151, 153, 154-156, 158-160, 173, 182, 190, 191, 199, 201, 229, 231, 236, 242, 249, 254, 256, 278, 293, 296, 299-301, 313-315, 318, 320, 324-326, 330-334, 339, 350, 355, 379, 383
Şûra Meclisi 41, 43, 94, 98, 102, 179, 180, 213, 214, 223, 224, 231, 233-235

T

Tahrir el İslami 44
Taif 31, 34
Taliban 19, 59-61, 63-69, 72, 74-77, 80, 81, 162, 181, 183, 188, 210, 212, 292-294, 376, 383
Tarık el Haşimi 128, 133, 145, 150, 151, 155, 198, 200, 201, 301, 331
Tehrik-i Taliban 65, 69, 81, 213
Tel Afer 103, 128, 132, 191, 195, 199, 202, 233, 237, 242, 293, 316, 317, 320, 323, 347, 348-350, 353, 354, 356, 358, 364, 373
Tel Ebyad 188, 189, 242, 303, 304, 341, 342, 344, 367, 368, 369, 378
Tevhid ve Cihad 94, 102, 169, 183, 219, 232
Tevhid Tugayı 188, 189, 212
Tikrit 98, 108, 116, 191, 193, 196, 198, 242, 318, 320, 321, 323-327, 333, 336, 352, 354, 371, 378
Tony Blair 283
Tunus 52, 86, 143, 144, 169-171, 179, 181, 210, 213, 214, 260, 263, 271, 284, 286, 309, 310, 372, 373
Turgut Özal 351
Turhan Müfti 350, 356
Türkiye 26, 27, 59, 60, 85, 131, 144-146, 151, 155-157, 159, 160, 162-165, 167, 170-172, 175, 176, 179, 180, 185, 186, 188, 189, 198-203, 207, 217, 218, 222, 225, 241, 259, 268, 269-271, 279, 298-311, 316, 317, 323, 327, 330-332, 334, 337-355, 357, 358, 360-362, 367-370, 372-375, 377, 380
Türkmenler 22, 27, 103, 112, 126, 136, 193, 199, 200, 202, 237, 293, 300, 301, 316, 317, 322, 334, 337, 345, 347, 349, 353, 355, 358, 360, 362

U

Usame Bin Ladin 19, 55-58, 66-68, 70-79, 81, 82, 84, 85, 87, 90-92, 95, 99, 102, 143, 162, 169, 172, 183, 186, 212, 215, 221, 231, 289, 290, 294-296, 335
Usame en-Nuceyfi 145, 200, 201, 345

Ü

Ürdün 34, 35, 75, 82-86, 89, 161, 162, 170-172, 185, 186, 191, 205-207, 209-212, 215, 217, 225, 243, 249, 260, 282, 292, 299, 309, 332, 338, 342, 372, 380

V

Vehhabi 19, 29-39, 46-49, 52, 55, 56, 58, 62-64, 73, 165, 210, 242, 283, 292, 296, 315, 338
Vladimir Putin 303

Y

Yahudiler 48, 49, 76, 77, 88, 111, 170, 205, 299
YBŞ (Şengal Direniş Birlikleri) 364, 365

Yemen 38, 49, 52, 56, 57, 71, 73, 79, 160, 179, 210, 214, 226, 228, 242, 290, 297, 299, 314, 321, 340
YJŞ (Şengal Kadın Birlikleri) 364, 365
YPG (Halk Koruma Birlikleri) 22, 218, 237, 303, 304, 307, 310, 311, 341, 342, 344, 351, 363, 367, 368, 376, 377
YPJ (Kadın Koruma Birlikleri) 310, 367, 376
Yunus Durmaz 307

Z

Zebadani 166, 167
Zekeriya Musavi 295
Ziya Abbas 20, 109-114, 116, 122, 126, 130, 149, 195
Ziya ül Hak 19, 59, 60
Zummar 228, 352, 353

FEHİM TAŞTEKİN

Karanlık Çöktüğünde

IŞİD: Din adına şiddetin dünü ve bugünü

Irak Şam İslam Devleti (IŞİD) Ortadoğu'nun en hassas bölgesinde sahneye çıktı: İşgaller, siyasi müdahaleler, sömürgeciliğin mirasları, mezhepçi gerilimler ve zorbalıklardan beslenen "devletsi" bir örgüte dönüştü...

Adalet, tevhid, şahadet, cihat ve hicret kavramlarını kullanarak kısa sürede Suriye ve Irak'ta ahtapot gibi yayıldı. Hilafet ilanının etkisiyle Suriye ve Irak sınırlarını aştı. Yarattığı şokun ardından toparlanan yerel güçler ve uluslararası koalisyon karşısında gerilemeye başladı. Ancak sorun şiddetle hükmettiği toprakları kaybetmesinin çok ötesinde...

Deneyimli gazeteci Fehim Taştekin yetkin bir araştırma ve tanıklıklarıyla Selefi akımların dönüşümünü, IŞİD'in doğuşunu, cihadi Selefilikle bağını, yaslandığı toplumsal, tarihi ve fikri temelleri, finans kaynaklarını, dış ilişkilerini, içyapısını ve "korku devleti"nde çarkın işleyişini masaya yatırıyor. IŞİD'in bıraktığı mirası, küresel etkilerini ve geleceğini tartışıyor.

tavsiye edilen satış fiyatı

₺ 29

Sertifika no: 11940

ISBN 978-605-09-3887-6

9 786050 938876

DK DOĞAN KİTAP